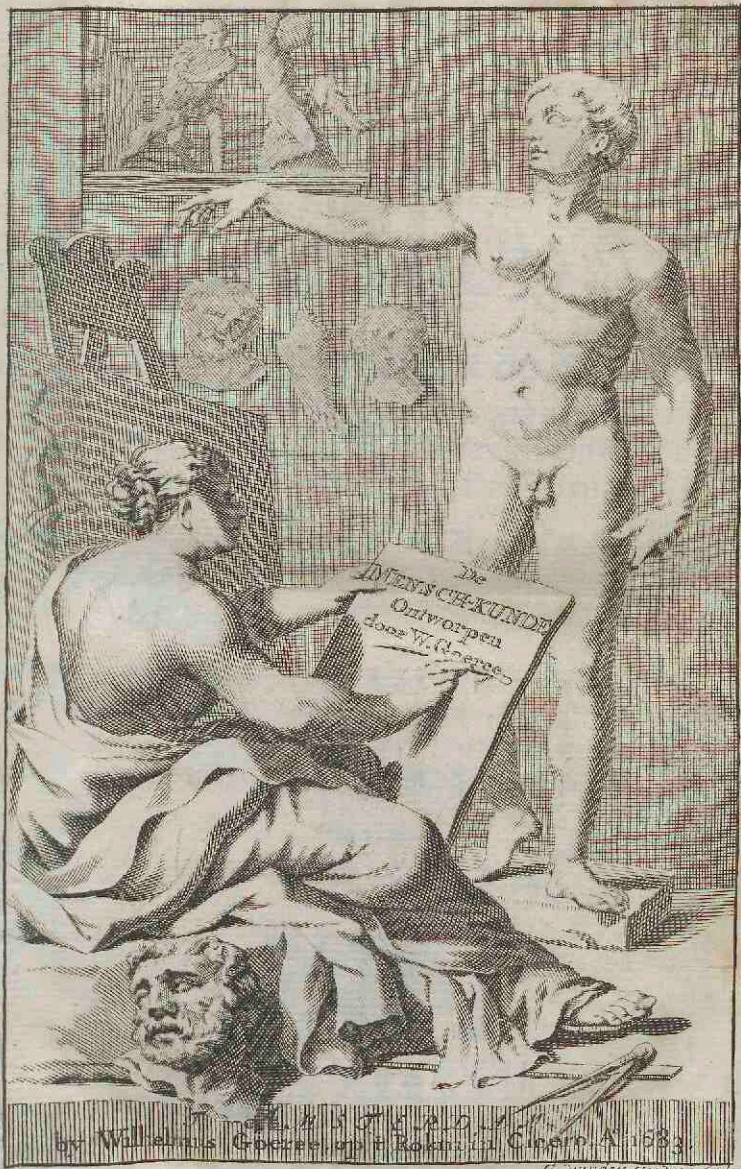

**Natuurlyk en schilderkonstig ontwerp der menschkunde,
leerende niet alleen de kennis van de gestalte ... tot de
teykenkunde, schilderkunde ... toepassen, maar ook hoe sich
een mensch na deselve regelen ... bevallig en verstandelijk
aanstellen zal**

<https://hdl.handle.net/1874/189126>

by W. Rueter, op t Rotterdam in Cijfer A. 1683.

G. Vander Gouwen sculp.

900

NATUURLYK

EN

Schilderkonstig Ontwerp

DER

MENSCHKUNDE.

Leerende niet alleen de Kennis

van de Gestalte, Proportie, Schoonheyd, Mus-
kelen, Bewegingen, Actien, Passien,
en Welstand der Menschbeelden.

TOT DE

Teykenkunde, Schilderkunde, Beeldhouwery,
Boetseer en Giet-Oeffening toepassen;

Maar ook hoe sich een Mensch na deselve Rege-
len, in allerhande Doeningh van Gaan, Staan, Loopen,
Torsfen, Dragen, Arbeyden, Spreken en andere Ges-
beerden, Bevallig en Verstandelijk aanstellen zal.

DOOR

W. GOEREE.

PAMSTERDAM,

By WILHELMUS GOEREE, op 't Rokijn
in Cicero, 1682.

KUNSTHISTORISCH INSTITUUT
DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

Aan den

Wel-Edelen H E E R,
CONSTANTYN
H U Y G E N S,
Heer van Zeelhem, &c.

MYN HEER,

Erwijle dat ik bezig was te overleggen met hoedanige Welvoegsamen blijken ik aan Uw Edelheid mogte doen zien dat ik mijn selven grootelijx verpligt vinde aan Uw Ed. Goedheid en sonderlinge Beleefdheid ontrent de geringheid van mijn Persoon, quam my voornamelijk te binnen hoedanigen Spoor Uw Ed. my van tijd tot tijd geweest zijt, om door een dikmaal aanraden en navragen, my tot het schrijven over de Schilderkonst aan te zerten en vrymoedig te maken: Sulx dat ik door Uw Ed. deugdelijk Oordeel in mijn Voornemen kragtig ondersteund, stukwijse daar in soodanig heb begonnen.

O P D R A G T.

ginnen te volharden , dat onder andere buy-
 tenstijdige besigheyd, ookeyndelijk mijn Ont-
 werp over de Menschkunde soo verre is vol-
 dragen geraakt , dat het dusdanig , en soo als
 het Uw Ed. sal gelieven te Oordeelen , ter wee-
 reld komt. Doch gelijk dit Nieuw-geboren
 Schepsel, soo van wegen sijn eygen Naaktheid,
 als van wegen sijn geringe Afkomst , t'een-
 maal van nooden heeft dat het met wat Eer en
 Aansien bekleed werd , en dat een Wijs en
 Verstandig Konst-beminner 't selve gelieve on-
 der sijn Opsigt en bescherminge te nemen ; Soo
 bid ik Veel-geagte Heer , dat Uw Ed. de Goed-
 heid wild hebben , van my toe te laten , dat
 ik dit Papiere-Kind , aan Uw Ed. sorge opdra-
 gen magh : niet om dat in het selve , mijnes
 wetens , eenige Deugd is , die soo Rijkvoerigen
 Huysvesting verdienen kan , maar op dat mijn
 onvolmaakt Konst-werk , door 't bevallig Oog
 van soo een wijs aansienelijk Man en beroemd
 Konst-beminnar , als van een Wel-verkosen
 Daghlicht, een deffige Houdinge , in allerhan-
 de stand van Beschouwing mogt werden byge-
 zet : 't welk onder Uw Ed. goede toegene-
 gentheyd , my gelukkende , Grondvesten sal,
 dat alle de Menschelijke Struikelingen in mij-
 ne Menschkunde begaan , by alle Beschouwers,
 goedertierendlijk sullen door de vingeren gesien
 werden. En dit geloof ik soo veel te meer , als

d'Er-

O P D R A G T.

d'Ervarenis my geleerd heeft, dat Wijse Mannen en Verstandige Oordeelers gemeenlijk meer werk maken van het beste in een Werkstuk verstandelijk te prijfen, dan het slegte en ongeagte By-werk te hekelen of te veragten: En ik en wil ook geensints toestaan, Wel Edele Heer, datmen Uw Ed. vergeet te tellen onder die gene, welke haren Naasten alleen na het swaartste en 't geen de meeste lof verdiend, begeerig zijn af te wegen. Dusdanige overleggingen my dan stout makende, Offere ik dit Boek met een sonderlinge toegenegentheyd aan Uw Ed. op; over myn zelveu gemelijk zijnde, dat ik onder soo veel verpligting, het selve niet alleen dus lang heb moeten uitstellen, maar dat sekere soort van Onvermogen my de pas afsnijdt, om dat niet meerder Stacie te doen. Doch dit aan een kant zettende, wil ik my van nu aan gaan verblijden, om dat myn Tijd-verdrijf en Kinderwerk, geen ruyme Huysvesting by Uw Ed. sal geweigerd werden; maar vernagten sal mogen in 't gefelschap van de uitmuntenste Juweelen der vermaardste Schrijvers en Konstnaren, die den roem der Weereld als een eigen erfgoed, onophoudelijk inhouden; en die met een Waardige hoogagting wel sorgvuldig in Uw Ed. Kabinetten bewaard, doch geensinds soodanig opgesloten zijn, datter een Konst-beminner 't gesigte van geweigerd blijft. Welke eene beleefde gemeen-

saam-

O P D R A C H T

faamheyd, waarlijk in een Man van geen geringe Wijsheid, Wetenschap en Aansien, voor een overprijswaardige sake by alle die verstand hebben te houden is. En dit is dan ook Uwen Roem, ja dit is uwe Wel-Edele Kroone. Maar op mijn selven ofte op myn Werk ziende, soo weet Gy Mijn Heer, dat het eener die de bekommering van de dingen deses Levens niet t'eenemaal ontworsteld is, swaar vald, ontrent de best-verkosen Konsthandelingen, yets voort te brengen, dat den Lof van het restantie deser Eeuw, veel minder van de reex der volgende verdienen kan. Doch het ga daar mede soo als het wil, ik salder my weinig aan kreunen, indien ik slegts met d'Opdragt van dit Boek Uw Ed. Wel-gevallen hebbe aangetroffen, en dat ik het overschot van mijn Leef-tijd daar op magh Glorie dragen, dat ik gedurig gelegentheyd hebbe, om met een Gul en Ootmoedig Herte door veele bliken te bewijsen dat ik ben

Edele Wel-wijsen seer
Veel-geagten Heere

*Uwen geheel Verpligten
Dienaar,*

W. GOEREE.

V O O R - R E D E N
A A N D E N
B E S C H E I D E N
L E S E R .

WAARDE LESER.

D At wy van overlang beloofd hebben een boek over de Menschkunde uyt te geven, is te rugtbaar, dan dat wy 't onder eenige bewimpeling souden durven ontkeimen. Doch gelijk onse poging in die eerste toeleg gestrekt lagh, om sulx tot den Omslagh, van een groot Schilderkundig werck, als een Wesentlijk Deel daar van, in te lassen; soo sijn wy onder het netter opvylen en polijsten van 't selve ontwerp, teenemaal van sinnen veranderd; en hebben beginnen te Oordeelen, dat alle die dingen beter en niet meerder nutt, fluxwijse van ons souden aanden dagh gebragt werden: mits die een soodanigen swier aan te dragen, datse niet alleen in 't bysonder tot verbetering en steunsel van de algemeene Schilderkonst, maar daar beneffens ook mogten afgerigt zijn, tot dienst en vermaak van alle betamelijke Wetenschappen en geheele Ommegang der Menschen in alle Doeningen: Onder welke ook geene konnen geteld worden, die de Schilderkonst op 't minste sou konnen geleyd worden, te mogen derven.

En voorwaar soo ymand geloofd, dat den Maker van het Heel-Al, de Weereld schijnd geschapen te hebben, om des Menschen Wille, ten sal hem niet meer vremd dunken, als we seggen dat aande kennis van dat Goddelijk Meesterstuk, seer veel gelegen leyd. 't Was een Gulde spreuk by d'Oude, *Kent u Selven*; en sy rold noch dagelijx van yders Tong af; maar men behoorde daar over aan te merken dat der selver Zin soo ruym en breed is, datse niet alleen tot de Goddelijke noch tot de Zedige, maar ook tot allerley Konstige Leeringen behoord. Want een braaf Gemoet rust niet ligt in een of in eenige weinige dingen, maar het beeld sich in dat al wat prijswaardig,

A A N D E N L E S E R.

en al wat Fray is, en eenig vercierfel tot sijn verstand kan aane brengen, hem ook toebehoord te weten.

Die dan met ons vast steld dat de Menschkunde niet alleen tot de Teyken en Schilderkunde van Groot belang is, maar datse sich ook uytstrekt, tot de Welvoegsame Samenleving en dienst der Menschelyke behandeling: Voorwaar ten sal soo eenen niet buyten den haak schijnen, datwe in een Boek datwe de Menschkunde Doopen, seer veel dingen overhoop halen, die yder betamelijk te weten zijn. En gelijk wy in sulc doen geern vergunnen willen, dat yder een Baas in sijn verkosten Wetenschap en Konst zy, en groot geloof Verdiend van 't gemeene Volk, even soo en pogen wy ook door soo algemeene Kundschap geensins weg te nemen her groot onderscheyd datter is, tussen de Beschouwige Kennis en de Praktijk-Oeffening; maar wel dat wy arbeyden te beletten dat Meesters en Meestertjes, met het kleen gedeelte datse van 't Algemeen verkosten hebben, niet over yders Oordeel, als over een verstandeloos schepsel; den Baas en spelen; om elk te ribbekken en te overinoeven: Want, dat's alleen uytgevonden om van een Leugenaer, van een Bedrieger, of ten besten genomen, van een Broddelaar en Werkzaligen Dagh-geller alles te laten op de mouw spellen, wat ymand ook sou willen. 't Kan sijn dat een vernufteling voordeel weet by een Onkundig Heerschap wat te dollen; maar voorwaar wy agten dat een verstandig Werkman liever sijn arbeyd aan een Kundig dan aan een Onkundig Oordeelder behorde te verspillen; om dat die vande laatste soort vaak niet en kunnen seggen watse willen gemaakt hebben, of wat aan 't gemaakte haperd; op dat het gebeterd en hun misnoegen aan een kant geholpen wierd. En hier van daan komt het voort dat wanneer te mets een misselijk Hersebekken die uyt een algemeene onbedrevendheyd in de wetenschappen sijn sinneljkheyd niet na de mogelijkheyd der doening en bepaalde Konsthandelingen weet te Leesten, Bevel aan een Werkman geeft daer hy over bedeeft staat, niet wetende of hy op de Wantaltige voorslag en eys des werx, of op het Heerschap, of op sijn eygen selven vloeken wil. Invoegen dikmaal gebeurd, datter twee over hoop raken, terwylse beyde ongelijk hebben; en eer het Werk noch half of heel verbrod is uytgevallen. 'k Laat staan dan, als den uytslag juist anders is, als de viese gedagten van den Betaals-Heer, hadden te gemoet gesien.

Daar

A A N D E N L E S E R.

Daar is geenfints aan te twijffelen of de meeste Faalgrepen en botte Misfagen die soo in 't gebieden als in 't gehoorfamen begaan werden, hangen niet alleen grootdeels af van de Onkunde der algemeene Wetenschappen, maar ook byzonderlijk van die der Menschkunde; niet kennende het Maaxel noch het vermogen van sich Selven noch van fijnen Naaften. Daar en boven dat yder byna fijn Doeningen, alleen uyt navolging fijner Voorgangers, door een bloote na-Aping, verrigt; en alsoo flegts een Konfenaar door fimpelc uytwerking werd, waar van hy eer in fijn Handen, dan in fijn Herfens geoeffend is. En gelijk dit noodfakelijk inluyt dat dufdanige Konfenaars 't vermogen van hun Oeffening, alleen aan de toppen van haar Vingeren hand; en geenfints daar in door de Redeneering beftuurd werden, daar van vloyd het af, dat de meeste by 't Geleerde blijven, en felden een Duymbreed vorderen kunnen. En gelijk sich dit foodanig in 't leven toedraagt, soo gaan alle die dingen van daar ook over tot de Schilderkonft, die het leven alleen voorgesteld is te volgen: Invoegen dat die van de algemeene Menschkunde fal fpreken tot verbetering van die beyde, niet ontgaan en kan der felver nuttigheyd en nootfaak hoogelijk aan te prijfen. De Schoonheyd die als een groot-geagt en beminnelijke Bloyffem aan de Stam van het Menschbeeld ge-eert werd, kan daar in ingeenen deele vergeten blijven: En daar moet ook aangewefen werden, waar in die beftaat, en hoe die in haar minder trappen, door betamelijke vercierfelen geholpen; of door een flordige Toetaking, of te dertelen opfmukkinge, die qualijk verkofen is om te vercieren, min of meer verdorven werd. En nadien de Schoonheyd haar kennelijkfte Wefen van de Ledenftemming en Samengefchiktheyd der Deelen met het geheel, ontleend, soo moeten de Proportie-Wetten nauwkeurig overfien wrden, fonder te ontfien hoe fcer sich ook ymand door 't ontdekken van eenig mangel aan fijn eygen Lichaam, daar over mogt gebelgd houden. Doch gelyk de Ledenftemming genoegfaam de verfcheidendheyd der Deelen aanwyft, die in Form en in Plaars verfchillige Dienften en Gebruyken tot den geheelen Mensch hebben, soo vereyft de Menschkunde datmenfe wel in haar eygen Gefteidheyd en vermogen Ontleed; maar soo nogtans, datmenfe tot haar gebruyk wel dicht aan het Lichaam Samen-gevogd behoud,

om

A A N D E N L E S E R.

om daar uyt 't geheel Bestuur en Werkelyk Bedryf van den Mensch in allerley Stand en Doeningen te leeren kennen: 't Geen niet alleen in 't Verbeelden der Menschbeelden op Tafereelen, en de Bootseer en Giet-oeffening Dienst doet, maar ook in 't leeren van alle Konst-grepen, in 't Arbeyden, Tillen, Dragen, Gaan, Staan, Loopen, Worstelen, en andere Oeffeningen wel te pas komt. Daar dan alle de Volmaaktheden en regte gebruyken der Menschelyke Deelen worden opgehaald; wat wonder isfset datter ook sommige Gebreken en Onvolmaaktheden, voor den dach komen. Ja in dusdanigen soort van Handeling is men dikmaal en eermen 't weet in Waarnemingen versleyd, die meer tot de Heelkonst en Genees-oeffening, of eenigh ander Ampt, dan tot de Schilderkundige Anatomie of Menschkunde schynen te behooren; en men staat in gevaar om een Laster-zieke Mond ligtelyk van de tong te stroopen; *Schoemaker bouje byje Leeft.* De Kundschap die 'er vereyft werd om de Passien en Actien, ende Gemeenschap van die beyde in een en 't selve Mensch wel saam te voegen, op datmen'se natuuryk oordeeld te wesen, schoon'se slegts op een Tafereel ontworpen zijn; verpligt ons teenemaal tot nasporing van de verscheyde Swemingen der Tronien en Aangefigten. Want of wy 't seggen, dan of wy 't swygen; Al de Weereld moet het toestemmen dat de kragtigste Zieltogten des Gemoeds, in de trekken van het Aangefigt veelsinds afgebakend staan, en datter tusschen die beyde soo nauwen gemeenschap is, dat den geheelen Mensch in sijn Aangefigte woond; en nergens sekerder als daar in t'huys te vinden is. En of wel het bepalen van vele deser Waarnemingen, eenig gevaar ontrent de Waarheyd magh onderworpen zyn; soo willen wy ons Selven egter soo onbesuyft niet aanstellen, dat een Al-berispe stof sou vinden om ons Vermetelheyd of dwaasheyd aan te vryven; Want wy en sluyten hier ontrent in geenen Deele de uytvlugten buyten, diemen van wegen eenen Vromelingh sou kunnen te berde brengen: en seggen dat dese en gene sijn togten en Begeerlijkheden der Aardsse-Leeden (schoon'se haar Uyrwyser in 't Aangefigte hebben) seer wel weten in te toomen en te dooden. Dus moeten wy weten dat ymand wel een quaad-aardige Passie in sijn Tronie kan laten blyken, die egter selden een beurt krygd, haar eygen rol te spelen. Want door

het

A A N D E N L E S E R.

het deugdzaam Gemoed, en de Leering van de Goddelyke Wett, weet hy de begeerlykheden die sijn Lichaam oogfienelyk pynigen en kryg aandoen, in toom te houden. Sekerder gaat het in de Schilderkonst, wanneer de waarheyd foudanige Passien vereyft alsfer in de Konst-beelden gesien worden, dewyl het bekend geval verbied, datmen meerder deugd in 't gemoed van de Beelden bedenkt, als de Tronien, de Actien, en de Waarheyd der Historie afvorderd.

By aldien dan het Aangesigt 't voornaamste Spiegel-boek is van Ziel en Lichaam, wat dunkt u Bescheyden Leser? Heeftmen niet een groote Swerm van Waarnemingen in soo een Konst die haar vermeet, alle dusdanige Passien door de Teykenkundige Trek, op Tafereelen af te malen, in agt te nemen, op dat den Beschouwer daar door een evenredig Denkbeeld van ingedrukt word? Ja is die Kennis ook niet noodig in de Dagelyks Ommegang met ons Even-Mensch; op dat wy weten met VVie, en in welk een Gesteldheyd des Gemoeds wy met onse Bekende omgaan? Soumen hier niet wel denken kunnen dat de Troni-Schouwing en de Sweming der Land-aart en Kroost-kunde hier eenigfints sal te passe komen? Voorwaar die dit ons toestaat, sal wel gifsen kunnen, datter om Lof en Eer in de Schilderkonst te behalen, alle die Waarnemingen een groote Figuur in die Konst moeten maken.

De Fray-icheyd der Actien is noodzakelyk vast aan 't wel verkiesen en stellen der Beelden: Want gelyks sonder Actien levenloos en dood schynen: soo sijns sonder Actie ook qualyk gesteld; en die qualyk gesteld is, is onbequaam om goede Actien te hebben, en derhalven kan hy niet wel voegzaam Werken. Hier diend dan verstaan te werden, hoe en door welke middelen de Menschen Werktuigelyk en verstandig Werken. Hoese haar ophouden, bewegen, en befluren, en onder en in dat doen haer Lichaam in goed gewigt en tegenwigt houden. Als mede waar het door by-komt dat den eenen Mensch meer vermogen en bequaamheyd heeft om yets knaphandiger en vaardiger en met meer geweld te doen, dan den anderen. Welke Wetenschap tot de dagelyks Oeffening en Arbeyd aan alle staat van Menschen, die haar vermogen niet erger als de beesten willen besitzen, nuttig is te ondersoeken. Van dese algemeene Kundschap,
vloyd

A A N D E N L E S E R.

wlyd ons van selfs de welvoegzaamheyd der Actien in de Hand, om die tot dese en gene bysondere Doening, zediglyk toe te paffen: En om voornamelyk de Oogfienelyke Werkdaad, met de Denking des Geests, of Wille van den Werker even Grootvoerig tot malkander te maken: op dat alsoo den Beschouwer en die 't mag aangaan, geen ander, maar sulc een Denkbeeld daar van mogt hebben, als met de waarheyd der saak over een komt. Alle die nu bedenken, hoe oneyndige Actien en Gevallen in de Doeningen der Menschen voorkomen, sal het niet te veel sijn, datwe van eenige weynige spreken; en datwe de voornaamste Lessen met een Vertoog-schetje stoffeeren, om uyt de Klauw de Leeuw te kennen. En nadien de redelijke Mensch, niet verstandelyk noch aandagtelyk werkt als onder 't geleyde van de Denkende Ziel en mede bewustheyd van een Conscientie, soo moeder tot onderscheyd van de Dierelyke Ziel, dat zyn de Levende Geesten, die in 't Bloed en Vogten Huyshouden; ook yets van de redenkayelende Geest des Menschen gehandeld werden. By gebrek van dusdanige Levende Geesten, werd de Band van Ziel en Lichaam losgemaakt, en de Geest verhuyst door 't ontberen van bequame VVerktuygen na de plaats van waarse quam; en 't Lichaam van sijn Huysraat en verstandigen Bestuurder beroofd, is Dood en vergaat tot stoff waar uyt het opgebouwd en samen gesteld was. En gelyk in dese Ontdoening de Gebeenten lagigt van alle stand houden, soo willen wy ook der selver kunstige Koppeling op 't eynde van dit Boek beschouwen; Doch niet soo seer om d'inwendige Leest van 't Menschen Lichaam na de Dood te kennen, als wel om de Bekleedselen der Zienelyke Muskelen daarom heen, in haar wonderlyke Dienst, en onbegrijpelyk vermogen, daar aan ter regter Plaats thuyt te brengen. VVant voorwaar het zyn alleen de Muskelen, waar mede door hulp van de Levende Geesten, als door soo veel VVerktuygen, van Raders, Katrollen, VVindhaspels, Hys-touwen, Schroeven en Vyfen, sich den Mensch met sijn Gebeende Leden vrywilligh bewegen, en duyfentderley Actien uytvoeren kan. En wanneer wy dan de Zienelyke Gedaante en Dienst deser Spieren, in sommige bepaalde Doeningen, met Voorbeelden sullen aangewesen hebben, soo agtenwe de Menschkunde tamelyk genoeg afghandeld te heb-

A A N D E N L E S E R

hebben, om 'er een eynde van te mogen maken: Doch geheel niet om ons te laten voorstaan, datwe van alle Lesers eve grooten dank behalen sullen; VVant in een Boek daar de voornamē Stof het Menschdom en de Zeden raakt, daar in kanmen 't ligt verpeuteren. Ook sullenwe misschien heel weynig Bescheide Lesers hebben: En dit gebrek schijnd onder de Menschen noyt te sullen uytsterven, dat die eending meest aangaat, gewoon sijn daar minst werk van te maken. Ook en zijn de meeste Schildergeesten, tot die volmaakteheyd noch niet gekomen, datse weten dat hun 't wel en veel Lesen, en alles te VVeten, ontbreekt. VVant dit's de waan van de meeste Konstenaars, dat al wat in de Geest en in de Bestuurung der Handen schijnd te bestaan, in geen Boeken te vinden is. Of soo sy mogelijk agten, dat ymand yets daar van tot hun nut sou kunnen doen, sy wagten 't immers niet geern af, van eenen die buyten de Praktijk-oeffening leeft; alwaar 't dan ook dat yemand noch soo wel haar Doen hadde door en door gesien: VVant het schijnd haar swaar te denken, dat eenen die aan Land en buyten 't Schip sich houd, beter kan sien wat Kours en Voortgang 't selve neemt, dan die daar binnen in sijn. VVel wat sal ons dan van dusdanig gefinde te wagten staan? Niet anders misschien als dat een Loshooft, ons uyt sijnen Morsbak liever leelyk sal pogē af te malen, dan dank voor onsen arbeyd gunnen. En soo wy mogelyk al de Huyd voor een verwaand Ontleders Vilmes heel houden: Het staat te vreesen dat een onbeleest Genceskundiger ons sal willen met een Pisglas doopen. Een Ontaarde Landaard sal hier meenen stof te vinden om verbolgen te zijn; om dat hy juist in Taal, of in Zeden, of in Schoonheyd der Lijfsgehalte, 't gebraden Haantje niet en is; en niet en wil leeren datter ook Leelijk en Foy moet zijn, op dat het Fray en Schoon sou kenbaar werden. De dertele Modelingen die 't Hooft met Hullen en Krullen, ja Prullen boven Prullen en uyt sinnige Bekaperingen by na onkenbaar voor God maken, sullen ons wel wenschen, Spiegel en Salfpot na de Kop te werpen, om datwe niet toe en staan dat haare Aangesigten dus ontmaaxfeld wel dechtig verciert zijn; en oversulx met een Grootē M schrijven dat de Jongvrouwen met allerley sotte en qualijk-verkose Teuyering konnen Mooy sijn. Daar en tegen, om datwe elders wat ruym van

't Lang

A A N D E N L E S E R.

2 Lang Hayt der Marnen gesproken hebben, sal mogelyk
 wel een Pharizeeſchen VVerk-heylic, de Barbier-ſchaar op de
 Bybel leggen, en ons onder verdoemende dreigementen po-
 pen te bewiſen, dat het ſelve volgens den Theologiſchen
 Knip, niet langer dan even over de Oor-lellen, by de Chri-
 ſtenheid mag gedragen werden. Een Lamgat en Dommen
 Eſel, die doch werken moet wil hy Eten, ſal eer luſt krij-
 gen ons met een Hand-ſpeek of Help-zeel af te roffen, als ver-
 ſtaan willen hoe hy door een goet Poſtuur te maken, ligtvoerig
 een Pak opbeuren, Dragen, en knaphandig Omboxen of ver-
 voeren ſal, ſonder Koopman of Heerſchap in ſijn waar of dag-
 geld te benadeelen. Die in de Vorm van haar Leden een ken-
 bare Miſvorming hebben, of een Brandmerk van quade
 Voorſeggingen aan haar Lichaam omdragen, ſullen de Mens-
 kunde en Tronie-ſchouwing, voor Duyvels-konſt en Toove-
 rye uytſchelden, indienſe ſlegts van verre maar kunnen ver-
 nemen, datter een heymelijke kneep van haren Geest door
 kan ondekt werden: VVant de Baatſugt en andere quade Be-
 geerten van haren Geest, ſchept te veel genoegen daar in,
 dan datſe ſulke Gebreken in de Ziel, door yver tot de Deugd,
 Zedelyk verbeteren, of metter tijd geheel uytbranden ſouden.
 Die in 't Spreken en omgaan met andere Menſchen ſich vuyle
 manieren en onbevallige VVeſpen hebben aangewend, ſul-
 len haar laten voorſtaan, datwe Gek worden, of haar van
 Meta aan willen Kinds maken, wanneerſe ſien datwe ook
 poogen te leeren hoe ymand verſtandelyk en welgemanierd
 ſal Spreken, Vragen, Belaften, Onderwyſen, Aanhooren,
 Stilſtaan, Zitten, Gaan, Loopen, of yets anders doen. Doch
 hoe een Gramſteurig of Toornig Menſch ſich onbeſtyft aan-
 ſtellen moet, dat hebbenwe op ſijn Plaats alleen tot de Schilder-
 konſt, en geheel niet tot de Zede-leer ingedrayd; VVant
 men moet geen Luysen in Pelſſen zetten; en een Kriegel Herf-
 ſebekken ſal buyten dat, wel ligt genoeg gelegentheyd ſoeken,
 om tegen ons uytte vallen. Dus wetenwe dan ook dat die ge-
 ne, welke meer natuurlyke Luſt in 't beruſpen vinden, dan
 Moed en Verſtand hebben om ſelfs yets frays aan den dag te
 brengen, ongetwijfeld hier de miſlagen ſoo dicht als Haſt ſullen
 weten op te vangen. VVant het ſal den eenen aan de Jamme
 Styl, den anderen aan het onbevallig Duyts, en ymand mo-
 gelyk aan de Spelling haperen. Geelyk mede een ander ſeer
veel

A A N D E N L E S E R.

veel dingen qualijk sullen te pas gebracht schynen. Onse Ver-
toogschetsen belangende, die kunnen onmogelyk vry blyven,
van hoe grooten Afkomst men die mogelyk wel sou kunnen
betoonen te sijn. VVant een Pluys-pens, onkundig in de Tey-
kenkundige Vryheyd, sal in 't berispen van een Hayrtje,
een Vinger of een Hand, of dat noch van minder belang is,
elk pogen wijs te maken, dat hy 'er grondig verstand van heeft.
En die dan niet en verstaan hoedanig de kleyne en Toevallige
Misstanden door d'Algemeene Deugd en VVelstand enes
Dings moeten toegegeven en bedekt blyven; sullen de Byzien-
de Oogen van sulke Berispers, een groot Oordeel toeschryven.

Och of al onse Lesers wisten hoe beswaarlijk het valt yets in
dusdanigen Stoffe buyten bestraffing voort te brengen, de On-
bescheidenste onder hen soude ons mischien in velen verhoor-
nen. Immers ist een bekende Saak dat de kostelykste VVyn
door dikwils overstorten, sijn beste Getr en Kracht verliest.
't Geene dan door veel Handen moet passeren, moet sig in
't selve gevaar begeven. En door hoe veel toevallen een wel
ontworpen Ding verknoyd kan worden, sulx is te bekend dan
dat het een redelyk Mensch noch sou moeten ingestampt wor-
den. Dus verliest een fray Denkbeeld te mers veel van sijn
Swier eer het in een Teykening overgestort is: En een goede
Afteykening moet duisend gevaren ondergaan om door een
Suijven en niet Teykenkundigen Plaatfnyder, jammerlijk ver-
minkt, of heel verbrot te worden. Ja als alles noch tamelyk
gelukkig in 't Koperbearbeyd is, sal vaak een Dronke en Kool-
swarten Mors-priem van een Drukker, met de laatste Hand
daar aan te leggen (op dat ik soo sprecke) al den bruy ver-
derven. Daar leyd dan al de Konst; Daar leyd al de Sorge; Ja
daar leyd al de Bekosting; en daar blyft geen andere VVinst
over dan een Korfel-hooff, een mistnoegd Gemoedt, en kleyn-
naen Dank. Een schade voorwaar die aan de Ziel niet en kan
vergoed worden, als met sich krachtelyk in te beelden en ver-
sekerd te sijn, datmen geen oorsaak van sijn selfs quaad en is.
Dus besuyten wy dan ook boven alles dat ons van 't gefeyde sou
mogen overkomen, datter ligtgeraakte Menschen sullen ge-
vonden worden, die een Gat in den Hemel souden slaan, by-
aldiense ons tot Lof van d'Algemeene Teykenkunde hoorden
seggen; Datter geen VVetenschappen noch Oeffeningen aan
de Menschen gegeven sijn, die een grooter Uytstrekking tot
al.

AAN DEN LEZER.

alles hebben, dan de Godgeleerdheyd en de Schilderkonst. Lacht vry Lezer hebje Lachens of Spottens lust; over dese VVonder- spreuk en ongelijke Samenschikking; het VVoord isser uyt en wy hebbend gefeyd. Doch wy gissen alsje uytgelachen sult hebben, datje mogelyk beter bequaam sult sijn, onse Gedag- ten van wat nader by te beschouwen: En wy mogen heel wel lyen dat gy sulx ook naukeurig doedt, terwijl wy ons met de VVaarheyd, als met een Schild tegen alle Blame in desen ge- dekt houden. En soo ymand meend dat de Laatdunkendheyd noch boven de gefeyde Oeffeningen draaft, wy sullen hem ge- lyk geven en seggen dat hy de Man is, die met sijn Doen be- wyft dat hy de VVaarheyd beleefd. Vaard wel, terwijl wy vol- harden willen, om soo eenige deser Dingen u behagen mo- gen, ook ons Lang-voltoeyde Boek van de ORDINEERING, of Inventeering en Samenschikken der Historien (daar in de Verkiefing der Beelden in haer Samenkoppeling of Troeping, de Kleedingen, Vercierselen, Zeden, Gebruyken en wat voorts tot Grootsheyd en Verryking van alle Ordinantien moet bedagt werden, na de Antike Maniere geleerd en uyt de Oud- heid sal ontleend wesen) by gelegentheyd den Liefhebbers mede te deelen: VWant al onsen Roem leyd hier in, dat we mogen zyn Beminde Lezer,

Twen Dienstbereyden

W. GOEREE.

N A.

1

NATUURLYK
EN
Schilderkonstig Ontwerp
DER
MENSCH-KUNDE.

I. HOOFSTUK.

*Van de algemeene noodzakelykheid der
Menschkunde tot de Teyken en
Schilderkonst. &c.*

INdien daar cenige beminnelijke wetenschap waar, in welk een verstandig en geleerd Schilder op 't minste mogt onkundig bevonden werden, ten magh hem op 't nauwste genomen, aan geen gedeelte van de Menschkunde haperen: want behalven het onwaardeerlijk nut dat al de voornaamste wetenschappen uyt de selve ontfangen, soo leyd 't er ten opsigt van de algemeene Schilderkonst, een volstrekte noodwett, die sonder eenige bewimpeling of verschooning, alle Teykenaaers, Schilders, Beeldhouwers, Giet oeffenaars, en die verstandelyk van der selver Konstwerken willen spreken; ten uitersten verpligt, grondige kennis te hebben, van de ware Schoonheyd der Mensch Beelden: en hoedat de maatredige Proportie moet geschikt zyn tot de bediening der Ledematen; op dat die in en onder

Menschkunde is den Schilders tert uyerste nut.

der de beweging, welk tot de doening der Actien, en tot de zienelijke uitdrukking der Passien ver-eyst werd, wel bestuurd mogte werden. Gelijk ook de kennis van de uitwendige gestalte en koppeling der Beenderen, aangaande haar form en plaats, beneffens de bediening der muskelen, die de gefeyde beenen met vleesch omkleeden, tot de nauwkeurigheyd der Menschkunde geensints kan uytgesloten blijven; om datse niet alleen de voornaame werktuygen zijn, waar mede een Mensch, door middel van de levende Geesten, volgens 't gebied van de redelijke Ziel, sich selven ordentlijk bewegen kan, maar ook den geheelen mensch binnen een seer Edelen en by na onnavolgbaren Omtrek bepaalen. Invoegen wy onbeschroomd durven seggen, dat een Konstenaar die sich hier in t'eenemaal onkundig en verlegen vind, niet de minste grondvest kan hebben, waar op hy sich selven voor een groot meester in de Schilderkonst kan uitgeven; gelijk hy ook geen bequaamheyd sal kunnen hebben, om van de stelling of ware schoonheyd der Beelden, verstandelijk te redenceren.

Getuygenissen die sulx bevestigen.

Van over langh hebben niet alleen Geletterde mannen, noch groote Schildermeesters, maar ook veel vermaarde Ontleders onder de geneeskundigers, ernstig aangedrongen dat de kennis van het maaxfel des Menschen Beeld, seer noodigh was tot alle natuurlijke wetenschappen in 't gemeen: en dat die in het bysonder niet alleen diende verstaan te werden van de Wijsgeeren, Genees en Heelmeesters, maar by uitnementheyd ook van de Teykenars, Schilders, Beeldhouwers, Gietkundigers, Plaatfniyers, en alle navolgers van het natuurlijk leven; op dat sy alle de beroeringen en bewegingenvolgens
de

Nuttigheyd der Menschkunde. 3

de natuurlijke en toevallige schicking der ledematen en deelen in den geheelen mensch, na allerhande staat en voorval, op een kenbare bevallige en levendige wijze souden kunnen afbeelden.

Wanneer wy nasporen willen, op wat grond en om wat reden de Schilderkonst en Beeldvorming, eertijts onder de Grieken en Romeynen, van de geheele wijsheyd soo hoog is verheven geworden, wy sullen waarlijk bevinden dat het alleen de wetenschap der Menschkunde geweest is; welke d' Antijke Schilders en Bootseerders seer nauwkeurig aan 't bestuur van hun pinseel en beytel hadden vereenigt: waar van ons de getuigenissen in de Schryvers van dien tijt, en voornamelijk in de oogsienselijke blijken van ontelbare schoone Statuen in koper gegoten, en uyt marmer gehouwen, tot op den dagh van heden overgebleven zijn; en onder de bewaarders der fraye Outheden, en beminners der Konsten, niet alleen als Oude Relikien dier tijden en volken, maar als deftige en navolgwaardige Voorbeelden der Schilderkonst, en algemeene Menschkunde geherbergd werden.

Maar gelijk als ons wel vele Konst-oeffenaars geeren sullen toestaan dat de Menskunde noodzakelijk van den Schilder moet verstaan sijn, soo veel immers d'uytwendige trek, in de beschouwing van 't maaxfel der leden en onderhoorige spieren aangaat. Soo en kunnen doch sommige niet al te wel verduwen, datmen haar bestipte regelen wil voorschrijven, om alle uyerlijcke en inwendige deelen, tot de veranderlijcke voorvallen der menschelijke actien en doeningen, ja tot d'uytdrukking der Passien en Zielrogten selfs te leeren uytvoeren; Op datse alsoo niet slegts geschilderde, maar ook sprekende, bewegen-

De Mensch-
kunde heeft
d'oude Schil-
derkonst al-
leen ver-
maard ge-
maakt,

De Mensch-
kunde werd
van vele wel
toegestemd
maar in ey-
gen grond
verworpen;

4 Nuttigheyd der Menschkunde.

Oude hebben haar sterk in de Menschkunde geoeffend.

De verval- en konstloose eeuwen moeten niet tot verwt der goede meesters bybrengen

De Mensch- kunde van den ouden *Philstrate* algeheezt.

de, werckende, en denckende beelden in haar Tafereelen souden vertoonen: en voornamelyck konnen eenige van kleyn gesigte niet wel lijden datmen haar dit uyt d'Anatomie-oeffening by wijse van ontleed kunde voorstellen wild. Doch dat de Oude en al die, die vermaarde meesters geworden sijn, daar op hebben toe geleyd, en deselve wegh sijn ingegaan, konnenwe met vele blijken en getuygenisfen waar maken, sonder ons eens te bekreunen, wat ook sommige tegensprekers uyt d'overblijffelen van eenige oude steenen en lamme beelden, die in sommige *Bas-relieven* te sien sijn, mogten voort brengen, om te bewijsen dat die tijden onkundiger in de Menschkunde, dan d'onse tegenwoordigh zijn geweest: om waar van de geschapenheyd te verstaan, wy moeten aanmerken; dat sulx de verval en kunstloose eeuwen moet toegeschreven werden, die eerst een langen tijd na de boy-tijt ingekomen sijn. Alswe in onse Bouwkunde breeder hebben aange- teekend. Wilmen weten hoe d'Oude de Mensch- kunde geagt hebben, den vermaarden *Philstrate* sal u de waarheyd van 't geen wy voor hebben aan te wijfen, in dese korte woorden affchetzen. Indien
 „ yemand, seyt hy, de Schilderkonst regt sal oef-
 „ fenen, hy moet niet alleen de uytwendige leest
 „ van het natuurlijck wesen en gestel des menschen
 „ verstaan, maar hy moet ook de ware eygenschap-
 „ pen van 't gemoed, selfs in de gene die stil swijgen,
 „ onderscheydentlijck weren uyt te drukken; en
 „ de halven is het noodig dat hy ter dege begrippe
 „ waar in de voornaamste kragten der menschelijke
 „ hertstogten gelegen sijn, die men soo in de opslag
 „ der Oogen beweging der wingbraan, wappering
 „ der kaken, mont en lippen, roeringe der handen,
 „ als

als in al de rest bespeurd: ja hy moet alles waarnemen dat het oordeel des beschouwers eenigfints versterken kan, om d'innerlijke denkingh der beelden (het sy dan datse gemengd sijn met uytterlijke doeningen van het lichaam, ofte datse slegts enkel en alleen in den geest werkende, inwendig zijn) duydelijk te bekennen.

't Is ons ook niet onbekend dat d'uytvoerige kennis der Schilderkunstige Anatomie by sommige leegge verstande eenigfints slegt te boek staat; en dat vele meenen datmen door te veel kennis daar van te hebben, niet ligt kan nalaten, deselve te uytbundig te oeffenen; ofte datmen daar door te licht gekitteld werd, om over al, oft past of niet, te laten blyken, datmen sulx verstaat; en datmen andere, die of sulx soo fix niet en hebben, of beschreumd zijn daar mede te pronken. daar door wil trotseeren; en van de loef steken: invoegen datse wanen dat indien fulke Meesters niet te stout op haar kennis waren, sy souden sulx niet soo gemeen en over al laten uytkyken. En dit is de reden waarom dese soo noodige kennis, niet alleen by eenige is tegengesprooken, maar ook mogelijk by sommige soo sober geoeffend werd. Te meer hebben sommige d'Anatomie in de Schilderkonst tegengesprooken, wannerse sagen, dat veele haar daar in het sy dan door dwaling, of door agtelooosheyd of anders quamen te vergrijpen; en hare Naakte beelden met seer harde Muskelen, ja als gevilde Anatomie-mannen quamen te maken. Waarom wy dan ook, om dese beschroomde geesten niet bang te maken, het hatelijk en onschilderagtig woord *Anatomie* veelsints achter de bank smijten, en noemen dese nutte wetenschap liever met een sagter naam *Menschkunde*: alhoewel de eerste benaming

Misflag van die meenen dat de aldernaauwste kennis der mensbeelden nadeelig aan de kunst is, of dertelbeyt voortbrengt.

Waarom de menskunde by sommige niet geoeffend is.

6 *Nuttigheyd der Menschkunde.*

alrede onder de schilder-kunstige konstwoorden, ingehuldigd en gemeen genoeg geworden is. Op de rest antwoorden wy; dat alhoewel, behalven de brodders, zelfs eenige van de beroemde meesters der voorige eeuwen, niet geheel vry van de geseyde misflag zijn geweest, en somtijts Naakten hebben gemaakt, daar aan men de Spieren en muskelen niet met een sagte twijffelagtige betrecking, noch met een beklonckene vleesigheyd, of poefeligheyd, of vellige ontspanningh, of volkomen opspanning en gehoorsaam werkende volsappigheyd, maar die veel eer als klotsen en schollen van harde klippen op en aan den anderen gestanst, schijnd te sien, men nogtans de mistasting van eenige dier groote Geesten soo seer niet en moet afleyden van de al te grondige kennis der muskelen, als wel daar van voortkomende, dat alhoewelfe 't regte pad bewandelden, sy mogelijk noch niet ver genoeg daar in doorgeboord, hun grondige kennis niet genoegsaam met de bevaligheyd van 't leven en de schoonheyd hebben weten te vereenigen. Onder 't welk ook wel kan geschied zijn, dat eenige te veel hebben opgeschad met de kennis harer Menschkunde te nadrukkelijk te vertoonen. Doet 'er by dat de Schilderkonst ook haar eeuwen en tijden van afwisseling is onderworpen geweest; insonderheyd wannerse in Italien by na t'eenemaal vervallen en te sock geraakt, slegts van eenige arbeydsame geesten en schrandere verstanden wierd op geholpen; onder welke herstelling sommige niet wel d'eenvoudigste wandelpad van het waargtige leven konnende houden, te mets daar van sijn afgedwaald. En gelijk in sulke tijden veel dingen alleen tot proefstukken sijn gemaakt, in welke na de waarheyd der sake getast en gesogt hebben, en buy.

Mislagen
der Oude in
de beste
youth opge-
nomen.

In de verval-
te kunst-eeu-
wen sijn veel
dingen al-
leen tot een
proef ge-
maakt, om
die wederom
op de been
te brengen.

buyten twijffel ook dagelijcx daar in gevorderd zijn. Wat wonder ist dat in de Beelden en Tafereelen van die groote Meesters, dingen gevonden werden die vande nakomelingen eenigfints te berispen zijn? Maar even als men in de onderwijfing der teyckenkunde en fchrijfkunde nu en dan de Leerlingen wel een onnatuurlijken of te duydelijken Trek voormaakt, om d'onderwijfing te nadrukkelijker en kenbaarder aan den leerling te doen, foo hebben ook veel treffelijke Geesten der Schilderkonst; willende de geheele weerd in 't verstaan der muskelen, dienst doen, deselve nu en dan te onnatuurlijck sterk aangewesen, alhoewel de meeste en beste nograns soodanig zijn, datmen niets aangaande de teyckenkundige Trek of plaats of wercking, souw weten te berispen. En dusdanige voorbeelden van de nakomelingen, somtijts te onverftandig nagevolgt, heeft te weeg gebracht dat eenige behagen daar in fchepende, hartnekkig daar in volhard hebben; sich latende voorftaan dat hun doen, met dat van haren Meester of goede voorgangers genoeg kon goet gemaakt werden. En dus islet bygekomen datter ook somtijts *Moden* in de Schilderkonst sijn opgekomen, die by na algemeen doorbraken: onder welke de trant van verkramte Menschbeelden, diemen *Sprangers Greepjes* noemde, al mede mag ingeteld werden. Gelijkmen verder in de sukkel-tijt der Schilderkonst, en 't leven der vermaarde Meesters kan ontwaar werden.

In die tijt dat eenige Meesters haar in de Menschkunde verlieden en sommige te kort fchoten, hebben sich eenige veel bescheydender aangesteld, gelijk hunne Tafereelen en printen aanwijfen. Men getuygt van den Florentijnschen Schilder *Dello* dat

In de opheldring der vervalte Schilderkonst sijn nootfakelijk dingen gemaakt die niet sonder berisping koanen sijn,

Hee door quade navolginge de gebreken der Oude voortgeplant zijn.

Moden in de Schilderkonst.

Wat sommige meesters hebben gedaan om de vervalte Menschkunde te herftellen,

hy een van de eerste is geweest onder de moderne, die met een verstandig oordeel de muskelen, volgens de actien en werkingen begonde te vertoonen. Ingeelijx werd van den Schilder *Rosso* verhaald dat hy de Dooden steelswijse ontgroef, en met groote neersligheyd daar een *Anatomie* of *Menschkunde* uyt maakte. Seker die tot de algemeene Lees-oeffening en beschouwing der voorbeelden, beneffens 'tgeduurig Teykenen van Academie-beelden, te mets gelegentheyd kan vinden om het dood lichaam van een mensch te sien ontleden, of sulx op een zedige wijze selfs te doen, die heeft de middel in de hand om met opmerking de konstige samenstel van het grootste meesterstuk der schepping wel te doorgronden, en 't geen hy hier na 't leven in een doode romp fiet, tot de regelen van sijn konst over te brengen. En alhoewel de me-waarigheyd, en de eerbied die we voor onsen evenmensch altijd in ons gemoed hebben omgedragen, ons eenigfints schromig maakte, een afgestorven mensch in riemen te snyen, en de gebeenten van haar spieren te sien ontkleeden en affschillen, egter heeft ons dat niet geheel de lust benomen, om somtijts eenige nagt-uurtjes in een Dood kamer, soodanige ontledingen by te wonen. Ons gemoet kragtelyk te binnen brengende, dat doch de nootwet des doodts, vast gestelt zijnde, onse lichamen eens tot verderflikheyd in den schoot der aarden moeten gezayd werden, om met een onverderfflijk lichaam wederom uyt te botten. Of sulx nu geheel door de verrotting, of door de ontleding ten deele bevorderd werd, de saak komt op een uyt. Voorwaar een kloeke ziel behoorde te weten dat dusdanige behandelingen der dooden, in alle stilligheyd tot verbetering des verstants aangeleyd, 't eenemaal

Nuttigheyd der Menschkunde. 9

maal de veragting uitfluyt, nadien die alleen opfigt tot de levende, maar geheel geen tot de dooden heeft: nu dewijl de levende, het fy Schilders, het fy Geneeskundigers of Heelmeefters of andere Wijsgeeren't selve ondernemen tot bevordering van haar oeffening, soo behoordense niet als met alle eerbied besig te zijn, omtrent een saak waar doorse voornamelijk in haar konst onderwefen worden.

Men behoorde dan aangaande de Menschkunde geen Meesters noch voorbeelden te volgen, dan voor soo veelte navolgers van het leven, en 't betaamelijk wercken der Beelden sijn geweest. Dat nu eenige Meesters die al wel meenen onderwefen te zijn, hier in noch te kort schieten, is alleen de reden datse niet wel voorbereyd tot het leven komen, selfs ook noch niet na datse in de kennis van de uyerlijke trek en form en plaats der muskelen al wel asgerigt zijn: want om datse de muskelen slegts als muskelen in haar plaats en form verstaan, en niet in haar dienst, en veranderlijkheyd, diefe in 't bewegen der leden en werkingen hebben, soo krijgense nimmer geleerde oogen in 't hooft, om die in 't leven wel te onderscheyden, en in haar werking zijnde, na te volgen. En dus sal het dan ook nuttig zijn dat al wat in doode lichamen gesien is, tot de levende overgebracht werd.

Daar zijn mede eenige van oordeel datmen door het veel en geduurigh na teyckenen van schoone Statue-beelden ver genoeg in de Menschkunde inbooren kan, en dat al die Schilders wijflijk en wel doen, en t'eenemaal in 't regte pad wandelen die haar daar geheel aan overgeven. Doch dit en kan ons al mede niet verder brengen, als de voorgaande oeffening: want schoon ook yemant sijn gantsche

't Is niet genoeg de muskelen alleen in haar form te verstaan.

Hoedanigen menskunde uyt de Statue beelden te leeren is,

Statue-beelden verschillen veel van 't leven.

leven daar in had door gebragt, hy soude doch noch door een vrenden bril, kijken: en niet eer een klaar en verstandig begrip van de meeste dingen in 't leven hebben, voor dat hy grondig de ontledings en inledingskundige Anatomie, beneffens de bediening die yder zienlijke muskel, in allerhande doeningen heeft, verstaat.

Een Schilder onses tijts plagt te seggen, dat die haar te veel, en te stout aan de Statue-beelden vergapen; dikwils soo een stijve zedigheyd en loome beweging in haar beelden aanwennen, als de steenen selve. Ik sie liever seyde hy, datmen in de beroeringe der beelden een verkramping verтоond als datmen my d'oogen met sulke geesteloose koolstronken beswalkt. Seker een Schilder die niet anders en weet dan de bloote omtrekken der schoone leden, en de muskelen der Statue-beelden in haar teykeningh en gedaante na te volgen, sal sich seer verlegen vinden wanneer hy enige beelden na seker gegeven voorneemen moet schicken, op datmer waarlijck de vereyfte werckingh, en geen andere, in zou zien. Ja hy sal sich genoegsaam onbedreven in de Menschkunde vinden, wanneer hy slegts in de Collegien Akademie beelden sal Teykenen; als niet wel konnende waarnemen door welke meester-spelende Muskelen, en Partyen, sijn voorgesteld beeld in 't leven werkt; op dat hy die nauwkeurig in agt nemende, en wel navolgende, die ook aan sijn Beeld sou kunnen geven, en maken dat de actie van sijn Teykening met die van sijn Model, welwerkende over een stemd. Want nadien de muskelen volgens d'ontelbare verscheydenheden der werckingen, oneyndig verschillende gedaantens kunnen hebben; die onmogelijck uyt geen Statuen of Pronkbeelden kunnen geleerd

Hoedanigen verlegentheyde onkunde der ware Menschkunde voortbrengt.

De veranderlijke gedaante der muskelen verpligt den Schilder die nauwkeurig te verstaan.

wer-

werden, om dat in yder voorbeeld flegts een enkel en bepaald geval vertoon d werd: soo volgd van selfs, datmen in de algemeene Schilderkonst, niet alleen en moet verstaan wat yder Muskel in dusdanigen Actie doet, maar in wat trap en gedaante en onderschikking sy sulx doet; en wanneer se min en wanneer se meer, geweldig of stemmingh sulx doet: want men moet vast stellen dat yder bysondere doening of beroerlijkheyd niet alleen sijn eygen muskel, of muskelen heeft, om dit of dat lit te buygen, te regten, op te trekken, na binnen, na buyten en elders heen te drayen en op te houden, maar dat sulx ook door veelerhande toevallige trappen geschied. Invoegen den eenen muskel altemet wel den anderen doet mede wercken, en somtijts verscheyde saken, doch noyt alle te gelijk wercken; en in weynigh standen, hoe eenvoudig men die byna aanmerkt, alle geheel stil staan. Want regten en buygen, binnewaards en buytenwaards voeren van een lit, sijn tegenstrijdige werckingen: gelijk ook min of meer wel geen geslagt verandert, schoon het eenig verschil in de werkdaad en beschouwing geeft. En daarom kanmen ligt beseffen dat terwijl eenige muskelen ontrent een lit wercken, datter ook eenige stilstaan, en dat terwijl d'een tot d'uytvoering van een daat werd voortgebracht, en vry meer dan in haar ledige stant opgeswollen is en sich vertoon d, andere haar wederom na binnen getrokken houden, en als verdweenen of ten minsten seer twijffelagtig zijn. Invoegen wy al wederom zien, dat het noodigh is, datmen se na die verscheyde werckingen, verscheydentlijk in agt neem d; sou het mogelijk zijn een eenige waarachtige en wel werkende Daat te vertoon en. Maar sal mogelijk ymant seggen, men kan

Hoe de muskels moeten verstaan eyn.

Aanmerking over de werking der muskelen.

kan alle 't gefeyde immers in de modellen van 't leven, en als men Akademie-beelden teykent, vertoont sien; en dat is ligt na te volgen? wy antwoorden; of schoon alle de muskelen foodanig in 't leven gezien werden dat selfs de minste aankomeling die stiptelijk weet te volgen, dat sulx niet meer tot verstant van de veranderlijke beroering en vermogen der muskelen in haar dienst sou konnen geven; dan of een onkundige in de zangkonst, de musijknoten die hy in een zangboek zag nauwkeurig na maakte, en ondertuffen niet en wist met wat toonen en volgens wat kadans sy moesten uytgegalmd werden. Veel min soude hy daar uyt konnen leeren hoe die moesten behandeld zijn, om nieuwe stukken of deunen, te inventeren.

Waarom
sommige
haar vergeefs
op haar werk
vergram-
men.

Veele vergrammen haar dickwils, en werden over haar eygen doen verdrietig en moeyelijk, niet wetende watter haperd; ziende insonderheyt in forsige actien, dat hun Beelden gantsch niet werksaam maar sich geheel lam loom en niet met al doende vertoonen; in welckse nogtans met veel dubbing, nauwlijx een eenige muskel hebben vergeten die niet kenlijk aangewesen is: waarlijk, dese behoorden te weten dat d'oorzaak daar van niet anders is, als datse de dienst van alle de muskelen niet verstaan hebbende, die ook daar niet behoorlijk in hebben waargenomen, noch tot de hegeerde actie toegepast. Welk gebrek noch nader sal openbaar worden, wanneer wy op 't eynde deses boeks met verscheyde voorbeelden sullen aangewesen hebben, welke muskelen met naam en plaats, in dese en geene bysondere actie oogenschijnlijk haar ampt moeten bekleeden.

Dat van outs-her de Grootste Mannen, het mee-
ste

ste vermogen der Schilderkonst hebben gesteld in die Menschkunde, welke daar leerd de schoonste ledenstemmingh beneffens d'uytddrukking der levendige beroerlijkheyd in de muskelen; dat en blijkt niet alleen daar uyt, datse met d'uytputting van al haar verstant en arbeyd by na alleen in 't verbeelden van Naakten, of slegts half gekleede Beelden hebben bezig geweest; maar ook groot-deels uyt de veelagting en groote getuygenissen die 'er de geheele wijsheyd der Ouden van geeft. Sy waren te meer tot het maken van Naakten besigh, om dat al het goede en prijsenswaardige daar in, geensints kon verhoien blijven: *Seneka* seyde, waar de bloote leden zijn voorgestelt, daar plagt het strax openbaar te werden, watter aan de leden, aan 't getal of aan de orden was ontbrekende. En gelijk d'oude Schilders en Gietkundigers die na een onsterffelijken naam streefden, hun lieten voorstaan, dat die sich onberispelijk in de naakten der Menschbeelden wiste te dragen, genoegsaam tot alles bequaam wierd, soo hebben sy ook nagt en dag met d'aldergrootste neerstigheyd daar omtrent besich geweest. Ook is het spreekwoord al out; die sijn Hercules wel kan maken sal sich met den leeuwen huyl niet veel bekommeren. En dit heeft buyten twijffel te weegh gebracht dat het getal der naakte Statue-beelden in de bloy tijd der konst soo ruym is uytgedegen, dat mer noch menigte van d'overgebleven kan beschouwen, die door 't menichvuldig navolgen en hermaken de weereld in houden. Het stond ook die verstandige Menschkundigers ligt te denken, dat terwijl de slegte Meestertjes en Knoyers de onberoerlijkheyd en gebrekkijkheyd harer beelden onder d'optoyfels der kleedingen, en rijckgeployde drapperyen qua-

Waarom de naakte beelden by d'oude Konstena- ren soo veel gemaakt en geagt zija.

men te verbergen, en 't oog des gemeenen volx beguichelden, sy met haar wel verftane Beelden, die sonder eenige bewimpeling als aan de naakte waarheyd konden getoetst werden, de grootste eer by de Konstkenders en Menschkundige beschouwers souden inleggen: en datse by gevolg alle de andere werken van die en de volgende tijden, soo doende best verduuren konden.

Waarom
men voor-
bereyd tot
het leven
moet gaan.

Soo isfet boven alle 't gene gefeyd is ook misgetaft, te meenen datmen alleen door veel na het leven te Teyckenen (en dat even soo als 't ons voorkomt te volgen,) tot de voorgestelde trap der ware Menschkunde kan komen: want na dienmen met onbereyde oogen en zinnen, tot het Leven komende, veel dingen in het leven niet en kan sien, om dat noch door een bysondere voorbereydinge de oogen niet open gedaan zijn, (of soo mense ziet, niet verftaat watse in dat geval daarmense ontwaar werd, voor dienst en werking hebben) soo gebeurd het datmense onkundig en onseker aantast; en dickmaal stilstaande spieren 't onregt in haar uysterste vermogen, en sterck werckende in een gemeene, of geheel niet werckende stand aansiet en vertoon, 't Ver-cyft dan datmen voor af weet wat alles beduyd, niet tegenstaande sommige dingen sich alleen twijffelachtig op doen; en kend wat form en treck de muskelen hebben, schoonse maar half gesien werden; waar een muskel begint, waar hy eindigd, of met sijn steert of pees sich onder een ander implant. Waarlijk, *L. de Vinci* en taste niet geheel mis, als hy seyde dat de Schilders welcke naakte beelden buyten de grondige ervarentheyd der Menschkunde schilderden, niet anders dan de opperste huyd der beelden maaken, maar niets van het Beeld self, noch yets dat aan
sijn

Die de mus-
kelen sonder
haar eygen
doening ver-
zoonen; en
laten maar
de huyt sien
van de beel-
den.

zijn werkelijke actien of inwendige geest deelachtig is. Men leeft van seker verstandig meester die van zijn leerlingen niet alleen begeerde dat sy in het ondersoeken der muskelen die souden afteyckenen, en by geschrifte aantekenen wat Spieren en Pesen sich in yder lit volgens sekere bepaalde actien en bewegingen lieten sien of verscholen of het meeste werk, of niet met allen deden; maar hy begeerde selfs datse ontrent de lichaamtjes der kleyne kinderen, van haar geboorte aan tot hun volle wasdom en van daar tot haar hoogste jaren, door alle trappen des ouderdoms en verandering die in yder lit en in de samenvoegselen valt, souden opschrijven, welke dicker, welke vetter, en welke magerder wierden; en met welck een onderscheyd, sy in d'een en d'ander staat en stand te kennen waren: 't geen waarlijk een groote ervarentheyd heeft te weegh gebracht. Dien treffelijken Onderwijser wilde dat zijn discipelen haar geheel en al aan de leere van de Natuure en wetten van het Leven souden overgeven, sonder daar niet alleen niet af te wijcken, maar daar ook niet als ongehoorsame Leerkinders tegen te knorren, en te morren: want een Schilder magh hem noit laten voorstaan datter wetten of regels in de natuur of in 't leven sijn, die in haar selven onvoegsaam, lastig of moyelijk zijn; zulx dat hy wenschen sou datse hem te geval anders waren danse sijn; of datse mogten toclaten, soo 't mogelijk waar, datse door hem wat verhanfeld wierden. Maar hy moet de wetten van 't leven soo aanmerken, datse enkel en hem alleen tot voordeel van sijn konst, soo alse sijn, gestelt sijn.

Voorwaar de Menschkunde is tot de Schilderkonst soo algemeen noodzakelijk datse selfs van de Konterfeyters en Landschap Schilders behoorde wel verstaan

Naukeurige maniere om den aart der muskelen te verstaan.

Een Schilder moet noit tegen de wetten van de natuyl twistreden.

Hy moet de regels van de natuyl voos volmaakt aansen.

te zijn. Want dewijl veele soo versot sijn, op een kleen gedeelte datse van de konst verkopen hebben om daar in een meester te zijn, soo gebeurt het datse al de rest der schilderkonst laten varen; en verzeylen metter tijt soo ver datse naulijx een stuk van een lijf, of een schouder, arm of hand meer aan den hals van een Konterfeytsel weten vast te maken; of elders een beeldeken by te ordinceren.

Op wat or-
den wy de
Menschkun-
de sullen
verhandelen.

Om dan dese stoffe verder op de voegsaamste wijze te verhandelen, soo sullenwe de Menschkunde eerstelijck in de eygenschappen der Schoonheyd en bevalligheyd aantasten, dan de Proportie der Ledestemmingh; beneffens het natuurlijk maaksel, en dienst der Ledematen; en dan voorstellen hoedanig de lichamen in haar gewigt en tegenwigt, onder het bestuur der beweging in allerhande doeningen en actien, sich gedragen, ophouden en redden kunnen. En na datwe dan d'eygenschappen, en de middel om allerhande passien en hertstochten, uyt te drukken sullen aangewesen hebben, soo sullen wy d'inwendige en uytwendige leeft des menschen beeld, dat is sijn vleesch en been, ontleden en verklaren, en aanwijfen de plaats, den dienst en vermogen van alle de beenen, gewrigten en muskelen daar om heen, door welck een gefont en verstandigh mensch na het bestuur van sijn wil, alle sijn actien uytvoeren kan. En op dat sulx van ons te lichtvoeriger en met meer nut der Schilderkunde souw kunnen verrigt werden, sullen wy een tamelijck getal vertoog-schetsen by brengen, die eenige van onse gedaghten nader dan onse woorden sullen kunnen aanwijfen; en wel voornamelijck die, welcke de stants gelegentheyd der beelden in haar verscheyde actien, bewegingen, poogingen, en bestuur des gewichts en tegenwichts,

Hoedanig de
vertoog-
schetsen sul-
len zijn.

ſoo in de gemeene als in de uiterſte vermogens aangaan. En gelijk het eenigſints betamelijk is, dat de Voorbeelden door welkmen onderwijſen wild, vry ſijn van de aldergrootſte berispingh, dagten wy beſt te doen, ons onder andere te bedienen, van eenige Modellekens, dienwe niet aan een geringe, maar aan de goede hand van den Groten Schildermeeſter *Nicolaas Pouſſijn* verſchuldigt zijn. Ons laten de voorſtaan beter te doen, die, te gebruyken, welke ons gelukkig, en teenemaal tot ons voornemen afgerigt voorquamen, dan na andere van minder geagtheyd om te ſien; ofte datwe in gevaar ſouden geſtaan hebben, die van een ander volgens onſe meeninge wel te laten ontwerpen: alhoewel wy aangaande ſommige geringe miſtellingen, de menſchelijke ſtrukelingen niet geheel hebben kunnen ontduiken.

II. HOOFDSTUK.

Van de Schoonheyd en Bevalligheyd der Menſch-beelden, en waar in die beſtaat.

Het ſal buyten alle twijffel aan de Schilderkonſt ten hoogſten voordeeligh zijn, altijd de meeſte Schoonheyd en volmaaktheyd der dingen die verbeeld werden, te bevorderen: Want gelijk ons de geſchape dingen beſt behagen, welke ſchoon en volkomen zijn, ſoo blijft 'er geen reden over, waarom de nageboodſte dingen niet de ſelve bevalligheyd aan het oog van den Beſchouwer ſouden voortbrengen. En alhoewelmen in de Tafereelen veel dingen ſchoon kan noemen, welke in 't natuur-

In de Schilderkonſt is het altijd raadſaam 't ſchoonſte te verkieſen.

Zommig leeglijk is in de konſt ook fraij.

18 *Schoonheyd der Mensch-beelden.*

lijk Leven leelijk en verfoeyelijk, ja mismaakt zijn, soo moeten sulx alleen aan de verstandige en uytvoerige navolgingh van de veel vermogende Schilderkonst opdragen, en die ook veel eer *fray* en *konstig* dan *Schoon* noemen. Doch wat de keur van 't Leven selfs belangd, wy weten dat ook die menschen (soofer anders waarlijk sijn) welke meer behagen in het Leelijke en Wanstaltige kunnen vinden, dan in het Schoone en Wel-gemaakte, selfs voor Leelijke Monsters in de Natuure te houden zijn.

Die het Leelijke voor 't Schoone bemind is selfs Leelijk.

Schoonheyd swaar om te beschrijven.

't Is seker dat de Schoonheyd voornamelijk behoord geteld te werden onder de dingen die onverbeterlijk sijn. Vele onder d Oude en Jonge hebben gemeent dat het niet wel uyt te spreken noch te bepalen was, wat het eygentlijk is, dat wy *Schoon* noemen; en dat het overfulx niet net kan aangewezen werden, door welke Waarnemingen, die volkomen en seker te verbeelden is: Ziende eenige op de verschillige Keur der Oordeelders, andere op de verschillige trappen der Voorwerpen in welck die te kennen en t'onderscheyden is; gelijk dan ook tot noch toe de verstandigste onder dese, Ziende de Keur van Schoonheyd in geschil hangen, beslootten hebben, dat 'er in allerley aart, een Schoonheyd op oneindige wijzen te vinden is. En nadien niet kan gelooght werden datter ook trappen in de Schoonheyd zijn, en datmen *Schoon*, *Schoonder* en noch *Schoonder* vind; soo isser geen reden die ons belett te dencken, datter ook een *Alderschoonst* is. Doe *Aristoteles* gevraagt wierd wat Schoonheyd was, en waarom al 't geen Schoon is, bemind werd! antwoorde hy: *Dat is een Blindemans vrage.* d'Heer *Kats* heeft hem over de verschillige Keuse der Schoonheyd evenwel niet ruymborstig derven verklaren,

Schoonheyd steund op verscheyde gronden.

Aristoteles meende datmen niet vragen moest wat Schoonheyd was.

klaren, want hy spreekter elders dese onsekere woorden van :

*Men twist noch evenstaag , men twiſfeld overal,
Wat datmen in den Mensch voor SCHOONHEYD
keuren sal,*

*Daar is nauw cenig Volk of 't heeft verscheide Gronden;
Waarop dat ymand SCHOON of LEELYK werd
bevonden.*

Seker nadien de verscheyde Volken ook in 't verkiezen en goedkeuren der *Schoonheyd* niet alleen verschillig zijn; maar datter ook sommige gevonden werden die de *Leelijckheyd* en *Mismaaktheyd* ten opsigt van andere Oordeelders, voor de *Schoonheyd* stellen; sulx heeft menig onvast herfsbekken in twiſfeld gebragt; of de *Schoonheyd* niet wel slegts in een Keur, of in een Mode, of in een eigen Zinnelijckheyd der Menschen bestaat. Want datter Menschen gevonden werden, die een eigen vrywillige verkosen *Schoonheyd* onder hun Land-aard poegen in te voeren, en de aangebooren *Schoonheyd*, die hun veeltijts mishaaft, door geweld en konst na hun fantasie poogen te verbeteren; daar van sijn veel blikken en getuygenissen. Men segt dat die van *Cumana*, om datse *Schoonheyd* stellen in smalle Tronyen, de hoofden der Jonge Kinderen tuffen kussentjes van boomwol prangen. Andere bevalligheyd in platte Tronyen ziende, duwen met den duym, de nieuwgeboren Kinderen, de neus in. Andere versot op lange Lel-ooren, hangen de Kinderen van jongs afgewigten daar aan, en rekkense metter tijt tot op de Schoulers. By d'inwoonders ongent de riviere *Gabon*, ist de Mode d'onderste

In de Ketten der *Schoonheyd* werd somtijts ook de *Leelijckheyd* voor *Schoon* aangefien.

Met Voorbeelden bevestig.

Lip foodanig te doorbooren datser de tong konneri doorsteken. By andere ist een Schoonheyd de Oog-scheelen om te keeren, sulx datser uytzien, erger als *Koppen Kijk-leelijk*, *Sommige Javaners*, en ook *d'Ortemoiten* aan de *Kaap*, en andere van sulcken slag, meenen niet moy te sijn, wanneerse niet met vuyl sineer en koudrek, mooytjes gefliddert zijn. Doch wy en mogen de grillen van Menschen die in d'ondervindingh en in de redeneeringh dood zijn, en weynig van de beesten verschillen, niet verder ophalen, noch veel min door haar manieren foodanig in twijffeling gebracht werden, datwe niet meer bequaam souden sijn te Oordeelen, welke en hoedanige aangebooren gebreken eenigsints te verbeteren zijn, op datse nader aan de Schoonheyd mogten komen: 't geenmen onses agtens veylig sal kunnen doen, wanneerwe wel in agt nemen, waar in de Natuur sig 't meest vermaakt, of welk de voorbeelden der Schoonheyd zijn, die ons en yder buyten alle toedoen, door een heimelijke Bevalligheyd, (diewe wel in ons gevoelen, maar niet geheel net noch ten klaarsten en verstaan,) komen te behagen.

Eenige nieuwe Filosoofen sijn van gevoelen; dat de Schoonheyd niet soo seer een hoedanigheyd, of volmaaktheyd is van 't Voorwerp 't welk men siet, als wel een gewrogt, of daad daar af in den geenen die ziet: Want seggense, indien onse Oogen langer of korter waren, of onse gesteldheyd anders was, soo souden die dingen, die wy nu Schoon agten, Leelijk, en de gene die nu Leelijk zijn, Schoon aan ons schijnen. De Schoonste hand door een vergroot-glas gesien, sal verschrikkelijk schijnen. Invoegen dat de dingen in sich selven aangemerkt, of tot God betrokken, noch Schoon noch Leelijk zijn. De geen dan

Hoemen gebreken van de Schoonheyd kan onderkennen,

Nieuwe Gevoelens over de Schoonheyd.

dan die segt dat God de weerd Schoon gemaakt heeft, moet noodfakelijk een van beyden vast stellen; te weten of dat God de Weerd na de Zinnelijkheid en Oogen der Menschen, of de Oogen en Zinnelikheden der Menschen na de Weerd gemaakt heeft. Wy bekennen dat wanneer men de Schoonheyd alleen in sekere respecten of opsigten neemt, die de dingen tot malkander hebben, en aanmerkt soo alsfer veel dingen afhangen van de verschillige Zinnelikheden der Menschen die dikmaal fotte en ongegronde fantasien hebben; dat die Wijsgeeren grootdeels gelijk hebben. Doch en is sulx in 't algemeen van alle waare Schoonheyd niet waaragtig, insonderheyd niet van die, welke voornamentlijk op de vaste redenering en op de gelijkzijdige proportionele samenstelling der deelen tot het geheel, steund. Want of wel dusdanige Schoonheden by gebrek van onkunde en oordeel des Beschouwers, somtijts ymand niet Schoon noch bevallig schijnen, daarom laten sy niet na, sulx egter in haar selven waarlijk te sijn; even gelijk een wiskundige waarheyd op haar eygen waarheyd rustende, daarom niet minder seker in haar selven blijft, schoon ook ymand die niet sien noch niet verstaan en kan. Sulx dat men onses agtens hier met regt sou mogen vragen; of het gewrogte niet onafscheydelyk afhangt van sijn oorzaak? 't welk soo sijnde, soo weten we wel dat onse oogen noch onse sinnen geen oorzaak van 't gewrogte des voorwerps, maar 't voorwerp, de oorzaak van 't gewrogte is; en dat bygevolg onse oogen als werktuygen der Ziening alleen maar lijdig zijn, om het gewrogte des voorwerps soo veel haar gestel toelaat te ontfangen: en derhalven kan geseyd werden datter sekere Schoon-

De proportionele Schoonheyd staat niet onder de keur der Menschen.

22 *Schoonheyd der Menschbeelden.*

heyd, is of blijft in eenig voorwerp als in haar oorzaak. Hier te seggen dat indien onse oogen anders gesteld waren, dat wy alsdan de voorwerpen anders fouden sien, dat is wel de waarheyd, maar ten doet hier ter sake niet met allen, want wy foudense valselijk zien: maar nu blijkt uyt de Natuure der Zieningh, dat God gewild heeft datwe de dingen die tot en onder onse behandeling behooren, konnen sien en oordeelen soo alse zijn; en wat de dingen belangt die buyten 't bereyk van onse handeling en ver van ons gesigt asliggen, (gelijk ymand sou konnen tegenwerpen datwe de Son, de Maan, Sterren, Wolken, de dingen in 't verschiet en verkleynd liggende, niet soo en sien alse sijn, maar soo alse schijnen;) soo moetmen weten dat ons de reden en d'ervarentheyd in alle dien te hulp komt; ja ons ook hier leerd datwese egter soo sien gelijckse waarlijk in soo een stands gelegentheyd volgens de waaragtige regelen der Natuurlijke Ziening, mogelijk te zien sijn. Doch dit behoord eenighints tot de Doorsigtkunde. Waar van mogelijk te sijner tijt. Alleen moeten wy hier vermaand blijven, dat nadien de Schoonheyd, welke tot de Menschkunde behoord, meestdeels gelegen is in de proportionele Ledenstemming der Menschbeelden, die tot desselfs dienst en vermogen als konstige Werktuuygen tot veelerley doeningen afgerigt zijn; dat ons de geleyde grondvest der Schoonheyd, van niemand in de Schilderkonst ontutfeld werd.

Schoonheyd
 he van Ci-
 cero beschre-
 ven

Als Cicero sich eens vermat de Schoonheyd te beschrijven, wist hy niet anders te seggen; als dat de ware Schoonheyd onse Oogen door een bequame samschikking der Deelen en Leden beweegt; ons daar voornamelijk mede vermakende dat alle de
 deelen

deelen tot het geheel gants ordentlijk onderschikt, zijn. Den selven onderscheyd verder de Schoonheyd tweefints, namelijk, in een Schoonheyd welke bestaat in een deftige aansienlijkheyd, gemaakt door een onderlinge schikking der partyen, en in een Schoonheyd welke daar en boven in een lieffelijcke Bevalligheyd gelegen is. D'eerste steld hy in de Mannen, voor soo veel die meerder met de stemmigheyd, verstand en wijsheyd moet over een komen; de laatste stelt hy in de Vrouwen, voor soo veelse daar door behaaglijk in de oogen der Mannen sijn; en haar tot liefkosingh aansetten: 't welk soo ver gaat, dat selfs de grootste Regtsgeleerde als *Tiraquellus*, *Cabalinus* en andere van oordeel sijn, dat het min strafbaar is, sich aan een Schoone, dan aan een Leelijcke vrouw te verlasten.

en van hem nader bepaald

in Man en Vrouw.

Wanneer wy dese waarschijnlijke beschrijving der Schoonheyd willen vast houden, soo staat ons daar over tot de algemeene Schilderkonst noodwendig aan te merken, dat het treffen van de Schoonheyd voornamelijk daar in gelegen is, dat de Beelden een behoorlijke Ledenstemming hebben: derhalven salder volgen dat die Leden ten opsigt van haar form, plaats, samenkoppeling en dienst, ten uitersten moeten gekent zijn; gelijkwe ook voor hebben in dese verhandeling na te sporen.

Watter in de Schilderkonst ontrent waar te nemen staat.

Veel gauwe Verstanden hebben van overlang niet sonder reden aangemerkt dat de uitbeelding der Schoonheyd en Volmaaktheyd seer moyelijk was, om dat haar tegendeel, namelijk de Leelijckheyd en Mismaaktheyd seer ligt, of door verscheyde toevalen van selfs geboren word; of door sekere merkreykenen en kenbare trekken op velerhande wijze en by trappen en deelen kan uytgedrukt werden; Ja som

Waarom de Leelijckheyd eer dan de Schoonheyd getroffen werd.

24 *Schoonheyd der Menschbeelden.*

somtjits wel aldermeest door d'onkundige behandeling der Konstenaars kan ter weereld komen: Maar de Schoonheyd soo ligt niet, om datse alleen door haar eenvoudig geheel wil vertoont zijn; welk Geheel niet eer met die selve eenigheyd in de nagevolgde Beelden kan gesien werden, voor dat alle de Deelen, sonder de minste afwijking met malkander over een stemmen. Waarom dan ook sommige over dit gewigtig deel der Schilderkonst hebben geseyd, dat de Schoonheyd op het juist na te volgen, alsoo ongemeen was, als de Schoonheyd selfs.

Maar daar staat noch verder aan te merken, dat alhoewel de Schoonheyd aan yder in 't algemeen behaaglijk is, dat alle Schoonheyd nogtans niet even groot vermogen heeft, om onte gemoederen in het beschouwen der selve soo te overtuygen, dat men se waarlijk foodanig voor schoon groet; of dat we de pogingen van ons hert als 't ware daar heenen getrokken, en sagtelijk daar toe geneigt vinden; ten sy eerst in sulke, de *Gracie*, of liever de *Bevalligheyd*, (het regte ciersel van de Schoonheyd) daar by komt: welke Bevalligheyd, voortkomende uyt een zoet en aanminnig gebaar of bestuur der Oogen, Mont en Handen, die bescheydentlyk de streelende toonen der tong, en de rest der welgemaakte deelen versellen, maakt dat ons de Lichamen Schoonder dan schoon sijn. In 't leven van *Nero* wert geseyd dat hy wel gemaakt van Leden, en Schoon, maar op 't minst niet Bevallig was. Daar en tegen meend *Ovidius*, de laatste streek aan de Schoonheyd van sijn *Venus* te geven; Wanneer hy segt dat haar Schoonheyd met volkome Bevalligheyd vermengd was. Den Dichter *Katullus* heeft dit onderscheyd ook seer wel weten te maken, als hy de Schoonheyd van

Bevalligheyd is het uyterste opoytsel der Schoonheyd.

Getuygenissen die sulx bevestigen.

Schoonheyd der Menschbeelden. 29

van *Quintia* en *Lesbia*, tegen malkanderen in de weegschaal leyd: Niet weynige seydh y, beelden haar in dat *Quintia* schoon is; sy is mijns bedunc-kens wel blank van verwe, aansienlijk van Lijfsleng-de, en hups van Leden; Nogtans en kan ik niet toestaan datmense voor Schoon moet houden, ge-merkt in soo grooten lichaam gants geen Bevallig-heyd, ja niet een kruym van Aardigheyd bevonden werd. *Lesbia* is waarlijk schoon: Want gelijcke van 't hoofd tot de voetsool volkomen Schoon is, soo heeftse daar en boven allerley aanminnegheyd, die een schepfel verciereu konnen, op de lodderlijkste maniere heymelijk ingefogen.

Soo werd de Schoonheyd ook menigmaal door een slegte, en zedige eenvoudigheyd op 't hoogste voltoyd gesien; Ja door het nalaten van 't algemeen Verçierfel, merkelyk verbeterd: 't geen wel meest gesien werd, in sulcke, daar in de Schoonheyd door haar eygen aangeboren welstand, als onbedwongen willende zijn, alle teujering de schop geeft. *Semy-ranis* d'Assyrische Koningin wierd voor de Schoon-ste Vrouw van die eeuw gehouden, nogtans ver-foydese alle optoysels en behulp-middelen der Schoonheyd. 't Schijnt dat het in haar wel over een quam 't geen *Cicero* elders van een sekere soorte van forgvuldige-onagtsaamheyd komt te seggen, waar door hy onses agtens, den aart der Bevallig-heyd, ten uystersten net heeft afgeschetst: Men verneemd seydh y, dat het vele Vrouwen niet qua-lyk staet, ongeçierd te sijn: Hoe menichmaal en merken wy niet, datse veel beter geçierd sijn wan-neer haar de hayr-lokken, een weynigh los, ongeagt en swierig om het hoofd hangen; den Hals een wey-nig vry, en den boesem tamclyk ontdaan is; dan

Speling der
Schoonheyd.

Men moet
onderscheyd
maken tussen
een Schoon-
heyd die na-
tuurlyk en
eenvoudig
is, en tussen
die, die op-
geçierd is.

wanneer het door een al te stijven nettigheid opgestreken, of met een gefogte teujeringh oneygentlijk opgeschickt is. *Klemens* den Alexandriner verhaald, dat wanneer *Apelles* een van zijn Leerlingen besigtvont de schilderie van *Helena* met gout en gesteente te Hullen, hy hem daar over bestrafte: Zeggende; Zoon gy hebt u beeld rijkelijk willen vergieren, om dat gy niet en wist, hoe gy dat Schoon fout maken: te kennen gevende, datter een groot onderscheyd tussen een Poppegepronk, en de ware Schoonheyd is. Eenige Keurmeesters stellen de Schoonheyd der Vrouwen en Maagden in de blankheyd of wittheyd van het vlees, andere in de tangerheyd en teerheyd der welgemaakte Leden, en prijzen die boven de middelstaltige proportie van een goede Taalje. Dan hy moet wel kinderagtig van oordeel sijn, die sich liever met een Pop als met een Mensch vermaakt. Onses agtens heeft het een ander Mensch-kundiger beter gevat, wanneer hy ons de Schoonheyd van een Vrouw aldus beschrijft: een Vrouw segt hy, sal Schoon sijn, wanneer se Fier van gedaante, bruyn van Oogen, blondgrauw of donker van Hayr, verheven van Voorhoofd, breed en gelat, welgeklieft, helder en doorschijnigh van verwe, kleyn van Mont, witte Tanden, kort van Kin, die wat geklooft is; kleynen Boesem, wel geplaatste Borsten; en de rest van 't lichaam, daar soo eenparig mede over eenkomende heeft, datmer geen beter of flimmer, of dat malkander ergens in de weg is, of van wanstal beklapt, aan ontwaar werd; by welk komende de gesondheyd en een brave Geest, die wel onderwesen is, het laatste optoyfel aan dese Schoonheyd sal toebrenghen.

Tangerheyd
mag geen
schoonheyd
hecten.

Schoonheyd
van een
Vrouw be-
schreven.

Daar is ook een ingebeelde of valsche Schoonheyd.

heyd, die alleen door de Liefde, of om beter te seggen, door de onbesuysde driften, die als een valschen Brill, welk alle ding schoonder of anders voordraagd alse waarlijk zijn, den Beschouwers bedriegd; soo dat selfs de gebreken voor Schoonheden en aanninnigheden werden aangestien: Dus sal een driftigh Minnaar te mets een swart getaand Pantoffelgesigt, voor een bevallig Bruinerje; of een dik priuspensfige Pompelkist voor een zagtpoeselige Tas; of een uytgedorde magere Stokvis, daar niet dan vel en been aan is, voor een tangere en geestige Deerne groeten. Gelijk ook wel een kort en onderbleven Schepseltje den naam van aardig Diertje na 't hooft gesmeten werd. Maar gelijk de ware proef der Konst-tafereelen, en alle schoone dingen, daar in bestaat, datse onder de hand verbeteren, dat is in deugt en in schoonheyd schijnen toe te nemen, hoemensse meer en langer beschoud. Soo ist in dese gewaande Schoonheyd heel anders gelegen; want daar maakt de langduurige beschouwing menigmaal dat de Schoonheyd in haar eygen en ware Leelijkheid verwisseld: gelijk ons dat seer geestigh, onder 't mom-aansigt van een nieuwbakken Wijf, die mogelijk de moyste niet en was, in 't volgende veersjen gedoodverwt werd.

Valfche
Schoonheyd,

Proef des
Schoonheyd,

*Ons Jonge Vrouwtje schreyd en klaagt,
Dat 'z haren Man niet meer behaagd,
En dat sijn liefde gants verminderd;
Zy kan niet denken wat haar hinderd?
Maar lieve Wijfje swijgt doch stil,
Eerst zagh hy door een Minnebril:
G'hebt nu sijn Neus soo scherp gesnoten,
Dat daar de Minnebril is afgeschoten.*

Maar

Hoe de be-
valligheyd
door Cieraad
fchoonder
wyrd.

Hoemen de
gemaakte
van de ware
Schoonheyd
fal onder-
fcheyden.

Maar alhoewel die bevalligheyd die de ware schoon-
heyd verfeld, soo eenvoudig en nauw in haar felven
bestaat, datse niet ligt door een moyelijke opsmuk-
kingh bekomen werd; egter bevindmen dat de Be-
valligheyd, schoon 'er de schoonheyd ontbreekt,
door een verstandig en wel toegepast Cieraat, veel
schoonheyd kan werden bygesett; sulx datwe door
dese beguicheling menigmaal buyten staat gestelt
worden; de Gemaakte van de waarachtige Schoon-
heyd wel te onderscheyden. Doch gelijkwe gefeyd
hebben dat de aangeboore schoonheyd sich dik-
wils alderbest laat sien, wanneerse buyten alle ver-
cierfel eenvoudig by haar selven besig is: soo ince-
nenwe hier eenigfints de middel gevonden te hebben
om 't valsche van 't ware te kunnen affscheyden:
Want indienwe by voorbeeld een schoon mensch
sien, die te gelijk ook rijckelijk en fray verciert en
beteujerd is; soo moetenwe om 'er wel van te oor-
deelen. onse gedachten teenemaal van alle die prul-
len aftrekken; en ons kragtelijk verbeelden hoeda-
nig soo een Vrouw, Dogter, Man of Jongeling, of
Kind van Wesen sou zijn, by aldiense ongeciert wa-
ren; 't geenwe met groot voordeel kunnen doen,
wanneerwe deselve door soo een enge vuyft of ande-
re openingh beschouwen datwe niet als 't geen ey-
gentlijck tot haar volkomen Trony-schouwing be-
hoord, kunnen sien: by aldien seggenwe, foodani-
gen mensch ons dan noch schoon of schooner dan te
vooren voorkomt; Wy hoeven van desselfs schoon-
heyd niet te twijffelen. Maar by aldien wy het te-
gendeel ontwaar werden, laat ons vry denken dat hy
't niet en is; dewijl sijn Schoonheyd met de ontber-
ring van het Cieraat verdwenen is; en overfulx dat-
se maar geleend is geweest; alhoewel wy ons moeten
laten

laten voorstaan dat evenwel de verciering in welck wy hem sien, hem seer eygen is, en seer wel met zijn swemingh, over een stemd, en derhalven dienstigh is om hem te Vercieren. En hier uyt kunnen wy dan ook ligtelijk verstaan, hoe het bykomt dat een en deselve Hulsels, en hoofd en hals Cieraden, d'een mensch vergoelijkt, en d'ander mismaakt: namelijk wanneer in die toepassing geen opsligt op de welvoegsaamheyd en verscheydentheyd der onderwerpen genomen werd. En derhalven dwalen sommige Juffrouwen seer, welke de Moden sonder omsigtigheyd navolgen, en meenen dat al wat een ander wel staat, dat het haar ook verfrayen sal; daar 't dikwils verre misgetast is: en sy souden sulx ook genoegh tussen de spiegel en de hulmand gewaar werden, soo de drift om de Mode te volgen, en niet minder dan Peete Baasje of Peete Geesje of Juffr. Dings, of een ander te zijn, haar niet blind gemaakt hadde.

Hoe en waar door een en 't selve Cieraad, d'een mensch beter voegt dan den anderen.

Dwaling van de Joffers en 't verkiezen en navolgen der Moden.

Tot een verder optoy-ing der Schoonheyd is het al van outs onder 't Vrouwgeslagt in gebruyk geweest den Boesem, ja ook de geheele Borsten bloot te dragen; 't geen ook in onse Landen, tot een weinig boven de Tepels, noch by vele gebruyklijk is. En gelijk dit van zommige is tegengesproken, soo heeft eenen *Thomas a Vio*, in zijn uitleggingen over *Thomas Aquinas*, die maniere van doen, sterck verdedigd en van sonde vrygepleyt: Zeggende dat sulx alleen om welstaanshalven, en tot vercieringh van de Vrouw gedaan werd. Want segt hy, gelijk onse Voorouders in 't Paradijs na de ervarenis harer Naaktheyd, alleen de Teelleden schijnen bedeckt te hebben, soo en isser geen reden over waarom men de Borsten onder de schaamleden betrecken souw.

Of de borsten bloot te dragen der Vrouwen schoonheyd ook vermeerd.

Eva heeft in 't Paradijs na den val de borsten niet gedeckt.

Ontbloeyng
der borsten
cen oude
dragt.

Zeden der
Ouden in 't
baden en
wassen.

By de Ro-
meynen zediger
dan by
de Grieken
geoeffend.

Hoe sommi-
ge de
schoonheyd
van een
Vrouw in de
Trony alleen
sielden.

Sulx dien Man wil besluten hebben dat de naakte Borsten, in haar eygen gedaante geen aansteking tot onkuysheyd geven, als voor soo ver sy de Schoonheyd des aangesigts tot een hooger trap schijnen te brengen. *Tacitus* schrijvende van de Zeden der Oude Duitsen, seyde dat hare Vrouwen met de armen en een gedeelte van de borst bloot gaan. De Spartische Maagden in Griekenland moesten na het bevel van *Licurgus*, in d'openbare Schouwplaatfen met de Mannen, tot oeffening harer lichamen, naakt begeven, om de hittige minnedrift der Jonkheyd, door de gestadige gewoonte van dat gesigt, allengskens te bereuglen. 't Welck van *Plutarchus* in 't le- van *Licurgus*, beleden en nader aangewesen werd, als hy seyde, datter in dit ontblooten, niets ongeschikts, maar veel eer de schaamte verseld was. *Plato*, en wilde in sijn wet, ook sulken doen niet belachhen hebben. De Romeynen egter, schijnen daar in wat zediger geweest te hebben: Want die slegts in een Bad te famen gevonden wierden, waren ligt verdagt; Ja het is by *Justinianus* onder d'oorsaken der Egt. scheydinge opgesteld, soo wanneer een Vrouw haar verftout had, in een gemeen Bad, neffens andere Mans sich te wassen. En de wijse *Kato* en wilde zelfs met sijn Zoon niet te gelijk in een Bad gaan.

Sommige Keurmeesters hebben de Schoonheyd van een Vrouw alleen in de Trony gesogt; 't welk ook van *Seneka* schijnt toegestemd, wanneer hy seyde: het en is geen schoone Vrouw, wiens Dyen of Armen prijswaardig van maaksel zijn, maar wiens geheel aangesigt, de wonderbaarlijke welgestelt- heyd van al de andere Leden verminderd en verdoofd. Buyten twijffel heeft desen Wijsgeer gesien op het geen sig gemeenlijk eerst in de beschouwing

opdoct; en dewijl de Tronje de spiegel, of liever het levendig uytdrukfel van de Ziel is, daar in, nefens veel bevalligheyd, meest alle de pogingen van 't gemoed kunnen gesien werden; tot welk de rest der Leden buyten aanmerking van de Tronie niet met allen kunnen doen; soo is niet vreemd dat in de Landen daar de Mannen van den vlees en bloed verteerenden duivel (jaloersheyd meenenwe) beseten werden, de Vrouwen, over straat gaande met het aangesigt gedekt of in huys zittende, gevangen zijn. En die Mans (mocht men 't seggen) als een van beide haar nood deed, liever de billen dan het Aangesigt van haar Vrouwen souden willen gesien hebben. Doch dat eenige Menschkundigers dit stuk anders hebben gevat, en de Schoonheyd der Tronie slegts voor het minste gedeelte der frayheden die 'er in een waarlijk schoon Mensch moesten gesien worden hebben gehouden, sulx kan met vele geruygenissen der Ouden bevestigt werden. *Aristanetus* keyde; al ist dat de Tronie van mijn beminde *Limone*, de natuurlijke schoonheyd van al d'andere Vrouwen verre te boven gaat, nogtans en kanse haar selven so haast niet ontkleeden, of d'uytnementheyd van d'andere heimelijke en verborge gedeelten brengt dadelijk te weeg, datse geen schoone Tronie meer schijnd te hebben. En gelijk desen de schoonheyd van de Vrouw, soo heeftse *Papinus* in de Mannen, onder den Persoon van *Parthenopeus*, *Atalantas* Zoon, beschreven: Wanneer dien Jongeling, segt hy, zijn Rijd-rok ontgespte, soo is de schoonheyd van sijn lichaam aanstonts voor den dag gekomen; en de geheele vrolijkheyd sijner hupse Ledematen sijn openbaar geworden: sijn lustige schouders; sijne blanke en welgemaakte borst, die met de lief-

Andere in 't
geheele
lichaam.

Schoonheyd
van een
Mans lic-
haam be-
schreven.

felijk.

felijkheyd fijner bloofende wangen wonderlijk wel over een quam, ja het heldere gelaat fijner jeugdige Tronie selve, wierd door d'onuuytsprekelijke schoonheyd sijns lichaams t'eenemaal verdonkerd en uytgebluscht. Wy hebben dan te besluyten dat de schoonheyd der Leden, een schoone Tronie seer verbeerliken kunnen; En dat in tegendeel de misvormde deelen des lichaams de frayheyd des Aangefigts wanneer se teffens gezien werden, seer verminderen. Ook gebeurd het wel dat een Leelijk bakhuys, hups en fier van leden is; en dat se daar door noch eenigfints vergoelijkt werd. Gelijk mede een bevallige Tronie, dikmaal genoeg is om een kromme en gebochelden Zied-Haring aan de man te helpen; of als men seyde, om tot een scheeve pot een deksel te vinden. En gelijk sommige Konstenaren de schoonheyd nu en dan in verkeerde en onegte hoedanigheden plagten te zoeken; en dat den eenen de swellende bolligheyd der lichamen voor een goede of de beste gestalte der selver hield; terwijl andere, die na een edelder taalje fogten, die in een flanke schraperheyd meenden te vinden: soo hebben sommige omfigtige Mannen dien onbesuysden toeleg willen in teuglen. Eenen onder haar heeft onses agtens de regtschapenheyd der menschelijke lichamen, en bysonderlijk die der Mannen, in dese woorden, Schilderagtig gedoodverfd: Alhoewel seyde hy, het menschelijk lichaam de Beenders niet en kan derven; en of schoon deselve door haar Senuwen, pefen en banden aan malkander moeten gehegt zijn; soo behoorende nogtans met vleesch overdekt te zijn: Want de regte Schoonheyd werd dien mensche niet alleen toegeschreven in wiens lichaam d'Aderen niet uyt-puylen, noch ook de Beenderen komen geteld

wer-

Menschkundige beschrijving van 't gestel des Menschens lichaams,

werden, maer wiens rechtschapene Ledematen, en beklonke vleesagtige Hysen, allenthalven soo bequaamlyk met wel getemperd, en gefond bloed vervuld zijn, datse de Senuwen selver door de Bevalligheyd, van een aangename roodigheyd verbergen. Wilmen de Schoonheyd van een Tronie in 't bysonder afgeschetst hebben, men kanse niet onvoegsaam aanwijfen daar in te bestaan, dat men in 't geheel, noch in het deel niet de minste afwijking daar in kan ontwaar werden. Want men houd voor seker, dat de algemeene wel gemaakte Tronien, niets in haar kunnen hebben, 't geen kenbaar mismaakt is. Het Schoone segt yemand, kan men licht kennen, en ligter met verwondering prijsen en beminnen, dan haren regel of Teycken-kundigen Trek uytvinden, om uyt te drucken waar in Zy eygentlyk bestaat; De Schoonheyd is dan de Schilder konst een te rugh deysend Voorbeeld, dat al de Oeffenaars verplicht ten alder naasten op d'hielen te stappen.

Schoonheyd
van een
Tronie.

Enige hebben aangemerkt datter een sekere aangeboren Schoonheyd is, die, of aan bysondere Geslagten, of aan sommige Natien, bysonder eygen is; Welk haar voornamelyck of in de fraye Tronien, of in de hupse Ledematen en fraye gesetheyd des geheels vertoond. Onder de sulke schijnd ons toe, dat eertijds d'Inwoonders van *Abdera* eenige ongemeene Schoonheyd, of statelijke grootsheyd in hare Tronien gehad hebben, want *Stephanus* in sijn Boek van d'oude Steden, getuygt dat d'Antijken, met een sonderlinge vlijt, veel na de *Abderitavers* plagten te schilderen. Maar gelijk seker Landstreek eenige eyge en algemeene Schoonheyd in de Sweming harer inboorlingen schijnd in te druk-

Verfckeyde
Schoonhe-
den.

Schoonheyd
der men-
schen na hun
Landaard.

34 *Schoonheyd der Menschbeelden.*

Hoe d'alge-
meene
schoonheden
in de Land-
aard afwiffe-
len kan.

Joden,
waarom se
haer kenne-
lijck Krooft
en sweming
langer dan
andere Na-
tien bewa-
ren.

Eygenchap-
pen der
Landaard in
Europa.

ken, soo fietmen in tegendeel dat wederom een an-
dere Landaard. het zy door de Logt, of door het
voedsel, of door quade behandeling in d'opvoc-
ding, of door yets anders, veel en verscheyde on-
schoonheden, de Inboorlingen werd toegebracht.
't Welk ook noch door vermenging van verscheyde
en ongelijkige Landaard, in de afwisseling van sijn
kenlijk Krooft en swemingh veelsints geholpen
werdt. En het is onses achtens, wel te gelooven,
dat hier door soo veel, oneygen Swemingen van
Krooft, gesien werd, die aan geen eygen Natie
thuis te brengen zijn: Welk buyten de vermen-
ging vry kennelijker soude zijn. Want om dat de
Joden sich met geen andere Natie vermengen, daar-
om fiet men ook dat sy haar eygen kennelijk Krooft
dus langh bewaard hebben, datse in alle Landen van
de Kristten Menschen onderscheyden blijven; 't en
zy dan dat'er eenige andere verborgene bestuuringh
onder speeld. Een Duitser is veeltijts schoon en
manlijck van Lichaam; De Vrouwen niet seer ge-
meen fray van Tronie. d'Engelsche Natie, is Schoon
in Man en Vrouw. Een Fransman is tamelijck be-
valligh van opsigt, felden Vrouw-agtig schoon,
ook zijn de Schoone Vrouwen in Vrankrijk dun
gefayd; Maer vergoelijken haar seer door de ver-
cierfels. d'Italianen zijn schoon segt men, als se wil-
len. Doch den Spanjaard twist wegen sijn Schoon-
heyd, met de Duyvel. Waar van breeder op een
ander.

En nadien dan alle dese dingen genoegsaam bewij-
sen, dat de verscheydenheyd der Schoonheyd en
Bevalligheyd, ten opsigt der navolging in de Schil-
derkonst, niet ligt onder soo net bepaalde regelen te
brengen is, datmense daar na, als na een onseylbare
Leest

Schoonheyd der Menschbeelden. 35

Leest met aangenaamheyd, sonder verder waarneming van 't Leven, in de Konst-tafereelen fou kunnen overfporten; Soo staat ons in 't voorby gaan aan te merken, dat een Leersaam Schilder sich uyt al sijn vermogen behoorde te beneerstigen, om door een geduurige beschouwingh van al wat hem van 't menschelijk schoon voorkomt, het uytgeleesentste daar van sodanig sijn gedagten kragtelyk in te drukken, en aan sijn inbeelding gemeen te maken, dat hy buyten de beschouwing van de selve, sich de schoonheyd van een Mensch, op verscheyde wijzen, en in onderscheyde trappen, soo bevallig en levendig kan verbeelden, als of hy de Schoonheyd selver voor hem had. En dit sal hy aldergelukkigst kunnen doen, wanneer hy niet alleen wel en aandagtig sal na gespeurd hebben, welke Deelen en Partyen Schoon gemaakt zijn, en wat Proportie sy hebben moeten, om sulx volgens de Teykenkundige trek te verbeelden; Maar dan voornamelijck, wanneer hy tot al het vorige, net sal hebben af gesien, door welk een Trap en toeval, dese en gene deelen de Schoonheyd in dit of dat voorwerp onderlingh aan 't geheel vereenigt, Verminderd of Vermeerderd: en hoe sulx in de Schilder of Bootsfer konst nagevolght; een gemaakte of gefogte Schoonheyd, of een Natuurlijke bevallige Schoonheyd sal te weeg brengen. Welke Oeffening den Schilder niet alleen een getrouwe hulp-Suster sal 't zijn in 't volgen van het natuurlijk Leven, maar sy sal hem voor een ervaare Meesteres kunnen dienen, wanneer hy 't leven moet derven; om door de beseffing van een ware ingebeeelde Schoonheyd sijn geest sodanig te onderwijfen, en sijn hand soo verstandig te bestuuren, dat hy de voorgestelde

Hoe de Schoonheyd in de gedagten en 't ge-moet van den Schilder moet ingedrukt zijn.

Middel tot het voorgaande.

Voor-beel-
den die sulx
bevestigen.

De uyterste
Schoonheyd
vint men
felden of
noyt in een
mensch vol-
komen.

Schoonheyd uyt de volle Bron-ader van sijn ge-
moet, als met volle stroomen op den Schilder-dock
sal konnen uytgieten. Waarlijk d'uitdrukking van
de Schoonheyd kan door de sterke Inbeeldings-
kracht merkelyk verbeterd werden. Van den groo-
ten *Phydias* werd verhaald, dat als hy het Beeld van
Jupiter en *Minerva* maakte, dat hy sijn oogen op
niemand sloeg daar hy die gelijkenis uyt ontleen-
de, maar dat hy sijn gemoed het Voor-beeld van
een seer uytgelesen Schoonheyd kragtelijck voor
stelde, op 't welk hy de oogen van sijn verstand,
soo stantvastelijck gevestigt hield, dat hy sijn hand
en sijn Konst, sonder eenige afwisseling, na de ge-
lijkenis des selven Voor beelds bestuurd heeft. De
Oude hebben seer wel gesien, dat de Schoonheyd
felden volkomen te bekomen was, doch dat en
schrikten haar niet af; maar sy wierden des te meer
aangefet om door alle betamelijke middelen, en
voornamelijck door de Verbeeldens-kragt, haar
selven die kragtelijck in te boesemen. Den geleer-
den *Junius* heeft menige puyk-staaltjes hier van op-
gehaalt, die niet en behoorden onbekent te zijn.
Zeuxis, dien vermaarden Schilder, wel wetende dat
het hem swaar souw vallen, alle juyst gevormde
Leden en de volmaaktheyd der Schoonheyd, ver-
feld met de Bevalligheyd des wesens, in een mensch
te gelijk te vinden, verkoos hem vijf schoone Maag-
den, en nam uyt yder het Schoonste gedeelte, en
maakte door een verstandige samschikking, voor
die van *Crotonen* een onberispelijke Schoone Vrouw.
Een der aaloude vermaarde Schilders had het Oor-
deel van *Paris*, met een bysondere aardigheyd, be-
vallig aan de beschouwers gemaakt; want gelijk hy
aan *Juno* en *Pallas* een overmaten schoone gedaante
had

had gegeven, soo hadde hy sijn Venus, (die volgens de fabel, de alderschoonste moeste zijn,) van agteren gesteld; op dat een yder na sijn begriip haar een Schoonheyd by gedagte sou konnen toe passen; ten minsten gelooven, dat by aldien sy omme sag, of haar stand veranderde, sy sekerlijk schoonder dan de andere sou zijn. Latende alsoo den Beschouwer als in verlangen, om 't Oordeel van Paris toe te stemmen, en door des Beschouwers inbeelding, dat gene te verrigten, dat hem in sijn Konst seer twijffelagtig schein om wel te konnen uytgevoerd werden.

Maar gelijk veel van d'Oude befaamde Meesters voornamelijk hebben toegeleyd om de Schoonheyd in hare Beelden te bekomen, soo zijn ook sommige onder hen in het behouwen van Marmere Statuen, of het Gieten van Kopere Pronk-beelden, en het Bee'd-schilderen op Tafereelen, in soo hoogen trap opgestegen; dat men zelfs de Schoonheyd van 't Natuurlijk leven daar na heeft beginnen af te meten. En seker wy en moeten geen ander afkomst zoeken, om de spreek woorden. *soo Schoon als een Beeld; het is of 't Geschildert waar;* regt t huys te brengen, dan de pooging der Antike Meesters Doch hier moet een Streyl. Oor ons niet na geven dat wy staande houden, dat de Konst de Natuur overtreft: neen; Wy belijden dat de Konst verstandelijk bestuurd, gewoon is, alle Lof te stellen in 't Schoone, en datse daar toe, al wat de Natuur Schoon heeft, uytkieft, en verscheydentlijk samenvoegt. En hierom plagten ook de Giet-kundigers, Boodsceerders en Beeldhouwers, menigte Fronien, Armen en Beenen, ja ook heele Rompen van mensche Lichamen, te vormen en af te gieten, en verkosen dan met gemeene toestemming

't Spreek-
woord, *soo
schoon als
een Beeld,*
waar van af-
komstig.

Hoe de Oude
soo Schoone
Beelden
voortbrag-
ten.

ming der Mensch-kundigers , de Schoonste daar uyt , en verbraken alle d' andere.

Soo veel als'er tot noch toe de naam van Konst-kenders en beminnaars met waarheyd gedragen hebben , zijn doorgaans van oordeel geweest , dat de Oude overblijfselen der goede statu-Beelden en Half ronden en 't geen in de bloey-tijd der Schilder en Bootseer-kunde gemaakt is, voor de Schoonste in de Konst , en voor de Leerlingen de beste en volmaakte Voor-beelden te houden zijn. Welke waarheyd van den neerstigen Heer Jan de Bisschop , aangemerkt zijnde , hem ook opentlijk in de Opdragt van sijn vijftig eerst uytgegeven statu-Beelden, heeft doen belijden ; dat hy door lange ervarentheyd , in dat gevoelen meer en meer bevestigd was. Want het zy , segt hy , dat we onse meeninge bouwen op d' agting en hoogen prijs , welke voor dusdanige Konst-Beelden , al van ouden tijden is betaald geworden, (waar van *Cicero* , *Plinius* , en andere mannen van kennis ; Beneffens de daaglijxse ervarentheyd getuygen kunnen zijn :) of dat wy *Raphael d' Urbijn* , *Michel Angelo* , en sulke Meesters , 't selve niet alleen met woorden , maar ook met der daat sien bevestigen ; wy sullen bevinden datse hun geheele oefening daer na gerigt hebben. Ja haar somtijds niet geschaamd hebben , geheele stukken daar uyt genomen tot hare Werken in te voeren ; En voor soo ver , veel eer Roovers dan Navolgers geworden zijn. Waarlijk seyde hy vorder , daar is geen andere reden , dat Vrankrijk , nu in der daat de Kroon spannende , het nu soo ver gebracht heeft , als dat het te Roomen niet goede opmerking , de Oude Pronk-beelden wel doorsien . en der selver navolger *Poussijn* met veel Eer ontfangen , en seer hoog geagt heeft.

Vor-

Vorder mijn eygen oordeel onderzoekende, hoewel swack zijnde, en nauwlijx magtig een gedeelte van die Konst te doorgronden, en als door een nevel ziende, egter mijn schemerende oogen omflaande, bespeure in 't Beeld van Hercules, de gewrigten van meer dan menschelijke sterkte: In de Worstelaars en Schermers, de kragten daar vereyft: In *Laokoon* een vasten Ouderdom. In *Antinous* een swakke swier van Lichaam, by na Vrouwelijk: in *apollo* een wel ge-
maakten Jongeling: In *Bachus* rond-gedrayde Leden, in *Satyrs* en *Faunen* beklonkenheyd van vleesch; en in de *Vrouwen* nu een tenger, dan een wel gevoed en poefel Lichaam uitgebeeld: Swijgende van de verscheyden ouderdom, standt, gebaar, wesen, kleding en meer sulx; Kan niet genoeg verwonderen de groote Schoonheyd in yder, en soo wel onderscheydentheyd in allen, met de Meeste eenvoudigheyd, en veel meer treffelijke deugden vergeselschap: De welke hoe groot en hoe veel die zijn, daar uyt te gissen is, dat de grootste Meesters in 't maken van 't een of 't ander lidt, tot herstelling van eenig gebroken Beeld, soo selden of sich selven, of anderen voldaan hebben, en seer beswaarlijk sich dit onderwonden. Egter en werd hier door niet verworpen 't gevoelen der gener die drijven dat het Leven selfs, is het beste Voorbeeld, en noodigt na te volgen; als waar uyt die groote volmaaktheyd der Ouden, sijn oorsprong heeft. En ook nu alsoo staat daar uyt te soeken: Maar daar de Ouden seer keurlijk in soo verscheydentheyd van 't Leven, daar 't Schoon met het onprijselijke vermengd is, dikmaal in een Lichaam het Schoonste hebben uitgefugt, mach dit met recht de beste Leydsman wel genoemd werden: Niet tot dien eynde om opgetrok-

trokken in de Deugden van de Ouden, in 't befigtigen van 't Leven blind te zijn, maar om door behulp van desen Weg-wijfer na 't Voorbeeld van de Ouden, het Schoone te verkiefen, en 't geheele Leven, Loffelijk tot sijn gebruyk te brengen; dat andersints seer swaar is en onleker. Dus verre d'aanmerkelyke reden van dien vasten Teyckenaar, aan den wel Edelen en Konstlievenden Heer,

CONSTANTYN HUGENS, Heere van Zeelhem. Buyten twijffel heeft den Schepper gewild dat de Schoonste dingen, het redelyk Schepsel best souden behagen. En hier door is tussen de Konst-gemaakte Shoonheyd, en die welke van de Natuur voorkomt, een seer nauwe verbintenis. Maar 't geen hier niet sonder opmerking moet over geslagen werden, is dit, dat wy ons dikmaal noch

Waarom wy ons over Schoone Tafereelen en Beelden seer verheugen.

wel aldermeest, in die van de laatste soort, verlustigen kunnen. Zeker dit en geschied niet alleen om dat ons Oog bemerkte, hoe gelukkig de Konst met de Natuur strijd; maar om dat ons gemoet sich dikwils soodanigh vervrolijkt vind, dat we onse blijdschap niet beteugelen noch binnen houden kunnen: Want terwijl we van de nagevolgde tot de Natuurlijke, en wederom van de Natuurlijke, tot de Konstige Werken, met onse gedagten over en weder wandelen; soo ontspringd ons hert van vreugd; en juigt en roemd door een heymelijke gunste, die het den Konstenaar toedraagt, de Werken soodanig, als offe door ons eygen toedoen, soodanig waren voortgebracht. Ja een ernstige beschouwingh der Konst-tafereelen, kan menigmaal onse gedagten verder heen voeren, als die der Natuurlijke souden doen. Wy lesen van *Karibites*, dat als hy in den Tempel van *Venus* quam, en dat hy
haar

Schoonheyd der Menschbeelden. 41

haar bevallige en foet lachende mond, een wijl tijts in de Schilderie begluurd had, hy eyndeling in dusdanige Minnezugten uytviel: O geluckige *Mars* seyde hy, die om harent wil gebonden en tot spot gemaakt zijt; en gelijk hy voor zijn affcheyd de Schilderie menigwerf kuste. soo heeft hy buyten twijfel, onder sulck doen, den Schilder een bysonder goet hert toegesonden.

En dewijl dan uyt al 't geseyde genoegsaam openbaar is, dat de Schoonheyd der Lichamen moet gesogt werden in de welgemaaktheyd der Deelen, en proportionele onderschikking tot het geheel; Soo volgd van selfs dat d'onderloeking van de Proportie, soo in 't algemeen geheel, als in 't bysonder van de Leden, een voornaam deel der Mensch-kunde is: Sulx dat den Schilder die sich daar in wil volmaken; benoodigt is, zijn hulp in veel en verscheyde dingen te soeken; Onder welck, de beschouwingh van het *Leven*, de Schilde-konstige *Anatomie*, de *Proportie-maat*. De Schoone toegestemde *Voorbeelden*, en de gefonde *Reden*, de voornaamste zijn; In welck ook alle fraye Meesters, met goeden uytflagh haar hulp gesogt hebben. Want de beschouwingh van 't Natuurlijk Leven, kan den Schilder de Schoonheyd door verbeeldens kragt in alle voorval, doen voor oogen komen. d'Ontleding sal hem het maaksel en dienst, van alle Beenèn, Muskelen, Deelen en Ledematen aanwijfen. De Proportie-maat sal hem de goede Leden-stemmingh des geheelen Lichaams wijs maken. De Schoone Voorbeelden, sullen hem in zijn verstandt onderstunnen, en als een Toetsteen aanwijfen, waar in hy dwaald. En de gefonde Reden sal hem als een trouw Meester onderwijfen, en

Proportie en schikking, de voornaamste oorzaak van Schoonheyd.

Waar die moet gesogt werden.

42 *Maatredige Ledenstemming*

in alle wel uyt gevalle ondernemingen, sijn gemoet volkomen gerust stellen. Laat ons dan toe, datwe de Proportionele Leden-stemmingh in 't volgende Hooft-stuk wat nader ondertaften.

III. H O O F T - S T U K ,

Van de Proportionele of Maatredige Leden-stemming der Mensch-beelden.

Cap. II. 21.

't Menschen-beeld is Gods grootste Meester-stuk.

De meeste Maten en Proportien zijn daar van ont-leend, en heeft derhalven een Schoone Proportie.

D En Schrijver van het Boek der Wijsheyd, segt, dat Godt alle dingen na sekere maat, gewigt en getal gemaakt heeft. Waar uyt ons ligt te besluyten staet, dat het Lighaam of Zienlijk Beeld van den Mensch, als een van de Konstligste maaxfels, en Godts grootste Meesterstuk daar onder niet alleen niet kan mis geteld zijn, maar dat het daar en boven niet sonder reden, tot een Model gesteld is, waar uyt van outs alle Werk-maten genomen zijn; gelijk sulx in de *Voet, Elle, Span, Palm, Duym, Vadem*, en anders openbaar is. Sulx dat de Mensch ten aansien van sijn goede Proportie en gestalte des Gebouws, niet t'onregt een Tempel genoemd werd. Gelijk dan ook deschranderste Mannen de verdeelingh van Noachs Arcke, den Tabernakel van Moses, en den Tempel selfs van Salomon, en wat meer op Goddelijk bevel gebouwd is; geerne van de Ledenstemmingh des Menschen afleyden. En gelijk'er doorgaans een onderlinge overeen-komingh in al de Deelen des menschen Lichaams gevonden word, die tot dienst en Cieraat van malkander zijn, om gesamentlijk een wel ge-
maakt

maakt Lighaam uit te maken; soo fiet men ook noit Ledematen van ongelijk geflagt, of trap des ouderdoms famen gepaard; dat is, men verneemd geen Leden van Volwassene en Kinderen, Magere en Vette, noch Mannen en Vrouwen in een Lighaam famen gevoegt: En zy dan dat yemand de gebreken door toevallen in de Natuur ontstaan, en die als wanschepfels van de selve werden uytgestooten; al mede onder de volmaakte Schepfels, welke de Schilderkonst alleen tot haar voorwerpen verkieft, wilde geteld hebben. Doch wy weten dat de Schilderkonst alleen toeleyd, te volgen al wat de Natuur in haar uysterste vermogen Schoon voorbrengd; en dat al 't geen in de Konst daar tegen aanloopt, de Natuur veel eer bespot, dan Konstelijk navolgt.

Men fiet geen ongelijke geslachten van Leden aan een mensch gepaard.

Schilderkonst moet de Natuur niet bespotten.

En even als 'er niet aan te twijffelen is, of Adam en Eva zijn van soo Schoonen gestalte, en binnen soo Eelen omtrek bepaald geweest, als 'er met d'uytvoerighste betamelijckheyd van soo Wijfen Maker over een quam; Soo fiet men dat 'er egter door gebrek van de Mensch-kunde, somtijts Beelden van de Konstenaren werden voortgebracht; die aangaande de regtschapenheyd der Levende Beelden, welke in de valsche Ledenstemming en Muskelen vertoonon, soo ver afgewisselt zijn, dat m'er over moet in twijffel staan offe Adam, indien hyse in 't Paradijs ontmoet had, niet onder de Schepfels sou geteld hebben, die op den vijfden dagh gemaakt zijn: Sulks sy hem in 't geven van de Namen, ligt meer spel, als al d'andere souden gemaakt hebben; niet wetende waar hyse onder plaatsfen soude.

De Leden-stemming en Proportie-Maat, is by d'Antike Konstenaren altijt in groote waarde gehouden.

Sommige onder d'Oude hebben de Proportie wonder wel verstaan.

44 *Maatredige Ledenstemming*

houden; en hebben in verscheyde Voor-beelden blijk gegeven, datse die grondigh verstonden. *Telekles* en *Theodorus*, maakten yder de helft van het Beeld van *Apollo Pyinius*. d'een was in 't Eyland *Samos*, en d'ander was te *Ephesen*. En nochtans pasten bey dese stukken soo wel tot malkander, dat men niet anders souw geoordeeld hebben, of het Beeld was uyt de hand van eenen Meeſter gekomen. 't Geen hun waarlijk sonder d'aldernaaukeurigste kennis der Proportie, onmogelijk sou geweest hebben.

d'Algemeene Proportie van een Schoon Mensch-beeld kan onses agtens kort, en met weynig omslag voorgesteld werden; en het en is niet geheel noodig soo veel arbeyds, soo veel Modellen en soo veel seggens, als sommige wel gedaan hebben; over hoop te halen: die doch niet al haar verscheyde Voor-beelden, meer dan de helft te veel, en op het duyſentste deel, niet genoeg en hebben gedaan. Want soo men in de Mensch-kundige Proportie onderneemd, meer als eenige weynige regels, van de algemeene regtschapenheyd der Menschen genomen, te stellen, soo salmen sich tot een oneyndig getal Voor-beelden verplicht vinden; En soo doende geduurigh te veel, en 'elckens te weynigh doen. Men moet voornamelijk in dese Oeffening aanmerken, dat de nette Proportie-regel niet voegſamer kan onderſogt werden, dan in een Beeld, dat in een Simpele, dat is, in een Enkelé en eenvoudige regt opstaande stand, buyten alle werking of actie, geplantis. In welk Beeld, soo haast als het slegts de minste bewegingh of werk-daat onderneemt te doen, terſtont door het buygen en verdrayen der Leden en Gewrigten, niet alleen in sijn Maten, maar ook in de stant van sijn Muskelen, volgens d'hoe-

Van de Pro-
Portie der
Menschbeel-
den moet
men maar
weynige en
algemeene
regels geven.

In wat voe-
gen de Pro-
portie-maat
moet onder-
ſogt werden.

d'hoegrootheyd der Doeningh, groote veranderinge valt; Gelijk verder in 't vervolgh sal blijken. Sulx dat dit gedeelte der Mensch-kunde veel eer door een Natuur-kundige kennis in 't Oordeel, als door het oeffenen van een bestipte Maat-kundige Passer-maat moet uytgewerkt werden: want wie sal soo veel Regels kunnen opstellen, of dat meer is, wie salder soo veel in de kop houden, alffer ontelbare Standen, Actien en Doeningen, in de verscheyden taaljen of Tronken der Lichamen kunnen bedagt werden? welcke gedagten des Konstenaars, ook noch door d'oneyndige toevallen verre kunnen voorby gestapt werden: by welke alle de Voor-beelden van *Albertus Durer* opgegeven, soo veel als een Boon in een Brouw-ketel zijn. Ja daar kunnen in een Hand, en in een Vinger meer toevallige Standen en opsigten vallen, als'er Regelen in dit heele Boek fouden kunnen gegeven worden; waar toe dan den geest gepijnigt, of arbeyd gedaan voor 't gene niet versadigen kan. d'Ervarentheyd heeft aan d'opmerkende geleerd, dat by aldienmen alle Beelden na een bepaalde Maat wil reguleeren, sonder op de rijkheyd der Natuure agt te geven (die soo wel korte dicke, lange smalle, lange dicke, als vier-schotige Menschen voortbrengt; en die doch yder in haar soort, een onderlinge Proportie hebben) men even sou doen, als of men alle sijn Beelden in een Vorm goot: dat niet alleen een groote misflagh in de Schilder konst is; maar sulke Meesters vinden haar ook dikmaal jammerlijk verlegen, en in een Konsteloose Armoede vervallen; Niet wetende uyt welke Fonteyne sy de rijke veranderlijkheyd, dieder vereyft werd, putten fullen: Sy gevoelen ook dikwils dat hun Beelden niet wel werken willen;

Proportie
moet in
't verstant
beseten wor-
den.

De bestipte
heyd der ma-
ren in de
Beelden,
maakt dik-
wils verleg-
gentheyd.

46 *Maatredige Ledenstemming*

len, t welk by die ligt te verbeteren is, welke het verstant van hun Teykenkunde niet te bestipt, aan een vast gestelde Maatleest verhangen hebben.

Waarom alle Lighamen niet het selve vermogen hebben.

't Maaxel en Proportie geeft veel tot de doeningen.

Worstelaars en Tuymelaars vinden groote Keur in de Leeringen.

Dat nu de Natuurlijke bedeeeling der Ledenstemmingh, seer vry en rijk is in verscheydenheyd; En datse door 't mede deelen van eenige kleyne verschildigheyd der Proportie, aan 't eene Lighaam mogelijk maakt, datse het ander schijnd te weygeren, dat blijkt daar in genoegsaam, dat d'eene Mensch sommige Actien, of Verrigtingen beter kan doen dan den anderen, of als eenige geheel niet en konnen doen: onaangetien d'onderwijning in beyde veel kan te weeg brengen. Dus sien wy dat een breed-schoftig Mensch met stevige Heupen en Dyen, meer Last sal torssen, dan een van smalle en schrale postuur. Een breede kloeke Hand heeft meer klem, dan een die smal en schrepig is. Lange vingeren hebben meer bequaamheyd om Snaren-spel te toetsen, en de Schrijf-konst te oeffenen, dan die kort gedrongen zijn. Een Mensch met snoggere Beenen, sal snelder loopen dan een Watersugtig of dik geswollen Bombeen. Gelijk in veel foodanige gevallen die geen, welk hen op 't Worstelen en Voltiseren verstaan, groote ondervinding hebben, en ligt ontwaar werden waar in hun Lichaam in 't springen en tuymelen gebrekkigh is: waarom sy dan ook seer veel keur vinden in de jonge Kinderen, diefe tot die Kunst van meeninge zijn af te sonderen: haar van jongs aan daar toe door rekken en trekken, en buygen van de Rugge-graat, en de gewrigten van Armen en Beenen, met smeeren pogen te bereyden.

Indien een Schilder dan alle sijn Beelden op eene Leest schoyd, het is seker, dat hy in sommig geval veel te weynig, of veel te veel verrigting aan sijn Beelden

den geven fal. Daar zijn feer veel gevallen, in welke de Ledenstemmingh volgens de bepaalde doening des Beeldts moet gestelt zijn: of men fal een feer quade koppeling ontwaar werden: Want *foo de Mars is, foo zijn sijn Kragten*. En gelijk dit een van de uiterste waarnemingen in de Mensch-kunde is, soo magmen sich wel verskerd houden, dat hoe 't selve nauwkeuriger in agt genomen werd, hoe datter al meer yts voortreffelijx in de Schilderkonst fal te weeg gebracht werden, daar de gemeene Schildergeesten de Vlag voor sullen moeten inhalen. Seker, dat vele die welstandige werking in hun Beelden niet ontwaar en werden, schoonse de selve nogtans daar in feer wel meenen bepaald te hebben, heeft geen andere oorzaak als 't gebrek van de geseyde toepassingh. Wie en weet niet wanneer men een Beeld steld om een sware verrigtinge te doen; in welken men geen vermogen genoeg ten opsigte van de Ledenstemming, of goede stand van beweging siet; dat men nimmer sich kragtelyk sal kunnen inbeelden, dat foodanigen Beeld waarlyk besigh is, met die werking uyt te voeren, daar het sig in moet bevinden: maar het sal ons veel te swak, of qualijk geschapen, of onervaren in de behandeling, of siek schijnen te zijn. Daar en tegen wanneer we van een sterk en robuust Mensch, die volgens een grootse Leeft van Proportie, wel gestelt is, om eenige Actie seker uit te voeren, een swakke, lasthartige, en teere Werking sien doen, waar aan egter sijn heel vermogen gespild werd; hoe is 't mogelijk als dat het den Beschouwer anders sal in d'oogen vallen, als of een Gek, of Charletan eenige Grimmatsen aangrigte. Daar en boven soo sal men in sulck een Beeld ook bevinden, dat sijn Deugtsame Actie en schoo-

Oorzaak van quade Werking in de Beelden.

Wanneer de Beelden met haar Actien schijnen te spotten.

ne Proportie die het anders heeft of hebben sou, veel sou te kort gedaan zijn, om dat het vermogen daar van soo onvoegzaam, en met soo ongelijken Daad, en kleyne verrigting, vercenigt is. Want gelijk de Genees en Heelkundigers malkander leeren, dat de Proportie-kunde noodig is te verstaan, om daar door ook van den gefonden, of ongefonden stand des Menschens Lichaam te kunnen oordeelen; (nadien het voor een siekte gekeurd werd, wanneer eenige Leden haar Natuurlijke Proportie-maat tot het geheel Lighaam niet en hebben, en de Mensch beletten sijn behoorlijke Dienst en Actien te doen) alsoo is de Ledenstemmige Kennis den Schilder noodig, om geen siekte, dat sijn gebrekkige Menschbeelden, tot de Actie van een gefonde en frisse uytvoering, toe te passen.

Hoe sommige voornamelijk de Proportie in de lengde wilden in agt genomen hebben.

Nutte Les van de Vinci.

Wanneer *Leonard de Vinci* sijn Leerlingen, aangaande de Proportie onderwees, soo belaste hy haar de Menschbeelden alleen in de Lengde, en niet soo seer in de Breedde waar te nemen. Te kennen gevende, dat de breedte altijd in de Natuure geproportioneerd is na de lengde, en de lengde na de dikte. Want seyde hy, daar is een soodanigen wonderlijken Wijsheyd in de Natuur, dat zy alles, 't geen sy voortbrengd, van wat soort het ook is, altijd het gevoeghlijkste paard, en by den anderen schikt. En over sulks is het den Schilder geraden, die Orden in de Proportie-maten der Leden te volgen, in welk men siet dat de Natuur haar doorgaans verlustight; en als werk maakt, om die geduurig op sulken wijze voort te brengen, en den Konstenaars tot Voor-beelden voor te stellen.

Al het weynige Verschil, dat men in de Maatwet der Menschbeelden ontwaar werd, is in sommige

Verschil-
lige Propor-
tie waar uit
se ontstaat.

mige Lichamen Natuurlijk, en in sommige her-
komstig van eenige toevallen. Die Natuurlijk van
de gemeene Proportie afwijken, hebben egter in
haar selven, veel beter Ledenstemming, dan die
door toeval afwisselen, sulx dat men soo wel in de
Reusen, als in de gemeene soort van Lichamen,
een onberispelijke Proportie gesien heeft. Doch in
de toevallige, daarse Dwergen en mismaaakte Men-
schen voordbrengt, daar houtse dikwils Maat noch
Regel. De verschillige Lichamen, die egter een
goede Ledenstemming hebben, kan men eenigfints
verklaard zien, in de Voor-beelden van een Huys,
van een Schip, of diegelyke Bouwerk, die volgens
verscheyde Bestekken en *Charters* gereguleerd kon-

Dooreenge-
lijkenis
verklaard.

nen werden; welke, hoe seer die ook van malkan-
der of van andere Bestekken in 't algemeen verschil-
len, nogtans yder op haar selven aangemerkt, seer
wel kunnen geproportioneerd zijn. en de naam van
een schoon Huys, Thooren, Kerk of Schip, met
waarheyd dragen.

Hier nu naukeurig t'onderfoeken hoedanige seer
grootte Menschen, en vervaarlijke Reusen daar nu
en dan geweest zijn; en wat van de Waarheyd en
Ledenstemming der selve te houden zy; sulx sou-
de buyten ons Bestek gaan: die begeerig is eenige
Vértellingen en Sprookjes daar van te hooren, lese
het tweede Deel van Athanasius Kircherus Onder-
Aardse Weereld. En gelijk dien Schrijver in sijn
vierde Hoofd-stuk van 't selve Deel poogt te bewij-
sen, dat'er geen Proportie in soodanige grootte Reu-
sen Lichamen tot de betamelijkheyd der ver-eyste
Werking van een Mensch en sou kunnen zijn, om
dat (even als men aan de grootte Marmere Kolos
Beelden de Ermen en uyerste Leden siet onder-

steunt, op datse door haar eygen swaarte, niet van 't Lighaam souden daar henen tuymelen) sommige minder Deelen, als Ermen en Handen door hun Gewicht souden afvallen; Soo en dunkt ons sulx gants niet waarschijnlijk; wanneer wy aanmerken dat de Ermen en Handen, Voeten en Beenen, ons noch in 't gaan, noch in 't staan, noch in 't liggen, noch in 't Arbeyden, gants geene swaarte doen gevoelen, en dat van wegen de gemeenschap die de Deelen met het Geheel hebben; Ook en meenen wy niet dat ymand hier van klagen kan. Wat nu in 't mindere geschied, sal volgens de selve Proportie die daar tussen een kleyn Kind, en een volwassen Mensch is, ook in het meerdere geschieden: Want soo de Man is, soo zijn sijn Kragten. Voorwaar wanneer Cicero feyd, dat de Wapenen van de Roomse Soldaten haar in de Veld-Togten niet swaarder vallen, dan hun Handen en Ermen te dragen; Soo wil hy ten minsten daar mede te kennen geven, datse van haar Leden geheel geen Belastigh hadden; en dat haar het Krijghs-Geweer door de gewoonte geheel niet swaar en viel; vergelijkende het waarschijnlijk by het waaragtige. Wy besluyten dan dat het gants geen goed gevolg is: De overmate groote Steenen Beelden, beswijken door haar eygen swaarte, (en mogelijk alleen door Ouderdom en veel geleden Rampen.) Ergo daar sou geen Mensch van 100 of 200 voeten, wel Geproportioneerd en bequaam tot sijn vereyfte Werking kunnen zijn.

Onderscheid
der Lenghde
in Man en
Vrouw.

Daar is ook in 't algemeen een Natuurlijk onderscheyd in Lengde, tussen *Man* en *Vrouw*. En men vind door den band meer Lange Mannen, dan heel Lange Vrouwen. Ook geeft het Landschap

schap en de Hemelstreek, onder welke de Menschen geboren en opgevoed werden, veelsints een bysondere statuur in Lengde, in Kloekheyd der Leden en anders, die als yts eygen aan soodanigen Landaard schijnt vast te zijn. Sulx datmense veelsints of aan de Lijfslengde en Proportie, of aan het opsigt der Sweming en aan den inwendigen Geest, die door de Actien bekend gemaakt werd, of door wat anders, of door 't geseyde alle te gelijk, onderscheyden kan. Dus kent men een Spanjaart uyt zijn bars en laatdunkend Gelaat; Een Italiaan uyt zijn schrandere en bedekte Bezadigtheyd; Een Fransman uyt zijn lughertig Opsigt en knaphandige Gebeerden; Een Duytser, Deen en Sweed, uyt zijn Kloek Lighaam en loomaardige spraak met eenige Meesteragtige Wespens verseld. Een Engelsman uyt zijn effen en gestrekte Tronie, die veel eer uyt veragting van een ander dan Natuurlijk schijnd, hoe welwe twijffelen, of het in de beste niet een beter oorsprong heeft. Maar den Nederlander neemt om zijn vry gebooren Geest, allerhande Landaart aan, waar van de verstandigste het beste sonder onderscheyd van yeder geern willen ontleenen.

Een ander segge van een Hollander wat hy wil, dese getuygenis, namelijk, datse Luiden zijn die haar Woord houden, sal hen niemand ontfutselen. Wanneer de loose Fransjes, en bysonder de Parisienen, ymand van een anders Trouw en Opregtigtheyd willen versekeran, zijns gewoon te seggen: *Hy sal zijn Woord houden als een goeden Hollander.* Of van die Natie selfs sprekende, seggense gemeenlijk: *Hy sal sonder twijffel zijn Woord houden, want het is een Hollander.* Verstaande onder Hollanders wel de geheele Nederlandse Natie, dog bysonderlijk die welk

in de Unie der Seven Provintien t'huys hooren.

Wat de
Landaard
in de Lijfs-
Henghde
geeft.

Een Duytſer
beſchreven.

Belangende de Geſtalte der Lijf Lengde in 't algemeen, wie en weet niet dat Duytſland en het Noordſe Geweſt gemeenlijk veel Langer Menſchen uytleverd dan Italiën en Spanjen, en meeft alle warme Landen. Die hun werk hebben willen maken van de genoemde Vijf Europiſche Volken, met hun eygen kennelijke Kleuren af te malen, hebben aldus beſchreven: Een Hoogduitſer, ſeggende, is langſaam in Berading, tamelijk Getrouw, Grof en Groot van Lijf, Modest in de Kleeren, of ſoo hy de Mode volgt, daar in overtolligh. Ongeſtadigh van ſinnen, Moedig als een Beer, Schoon van Lijf; In ſijn Wetenschap School-Meeſteragtig. Vergeetagtig en een veel Drinker, Huylagtig in 't ſpreken en niet recht yverig in ſijn Godtsdienſt: Maar hartnekkig van Kop.

Engelsman.

Een Engelsman is altijd met een Agter open, onbeſluytende in ſijn Berading; miſtrouwende in Koopmanſchap en ſelfs Diefagtig; kleyn van Genegentheyd onrent andere Natiën: tamelijk Schoon en wel gemaakt van Lichaam, Hooveerdigh in Kleding, Moedig van Aart, geern Wijs, ſpreekt noch en ſwijgt niet dat hy moet. Doet quaad onder een goeden ſchijn. In 't Eeten is hy Gullig en Lekker, niet ſeer Arbeydſaam. Wijsagtig in Taal; Een Schytebroek in nood; in 't aanſpreken noch Wijs noch Sot; uytterlijk Godsdienſtigh, en een Hartnekkig Bewaarder van quade Wetten. Hy maakt ſijn Vrouw tot Koningin, ſijn Knegten tot Slaven. Is veelsints Siek en Onpaſſijk, doch meeft aan de Bras-fiekte.

Wy hebben een feker Man gekend, die ſoo grooten af keer van deſe Natie had; dat hy ſijn Kinderen
van

van Jongs aan instampte; dat alsfe een Hond en een Engelsman gelijk zagen in 't Water vallen, datse eerst den Hond souden uythelpen, en hadden se noch wat tijd over, die mogtense aan den anderen steden. Waar konnen ook de Passien den Mensch niet al heen voeren?

Een Fransman is knaphandigh en veerdig in sijn doen en spreken. Ligtveerdig in Trouw. Ligt beminrende; Van goed Opsigt; Wispeluurig in Kleeding, veel Praatig en vraag-agtig. Tamelijk Menschelijk in Ommegang, van alles geern wat wetende; Vlugtig als een Arent; Groot en ligt van onderneming. Lekker als hy kan, geduurigh dansfende en quinkelerende. Vergeet ligt goed en quaad, en is veelsints wat Hoeragtig. Fransman.

Een Italiaan is Spitsvindig in Raadspleging. Trouw voor sich selven; Loos in aanslagen; Schoon soo hy wil. Niet onvermakelijk aardigh in Poetsen. Schijnd geleerd. Hy spreekt weynig maar wel; Eet matig. Onderderhoud de goede Wetten seer streng. Is Plegtig in sijn Godsdienst; is een Ccpier van sijn Vrouw, en sonder weerga Jaloers; Groots in 't Bouwen, Pragtigh in Kerken, maar Zedig in sijn Kleeding. Italiaan.

Een Spanjaard is Bedrieglijk in Raadsplegingh, Ontrouw in 't Woord houden. Wel beminrende, Vervaarlijk van Geschapenheyd. Stig in kleeding, Deftig van Aard, Moedig als een Olifant. Diepsinnig in Wetenschap, Stilhoudende Wraakgierig. Manlijk in Spraak; Gek-lijk van Wesen. seer bygeloovig, Moedig op sijn Wapen. En sijn Schoonheyd aard meer na de Duyvel, dan na een der goede Engelen. Spanjaard.

Het is niet nieuw, maar al van outs aangemerkt, dat

54 *Maatredige Ledenstemming*

ter somtijds eenige grove Feylen aan eenig bysonder Volk, eygen zijn; En daarse boven anderen in komen uyt te steken. In dusdanigen sijn heeft ook Tit. 1. vs. 12. dien grooten Paulus, de Griekse Digters, Epimedes en Callymachus, Geregteverdigt, alsse seggen dat de Kretensers doorgaans Leugenagtig, quade Beesten en Luyve Buyken zijn.

Seker Snaak een Koopman soekende, verhaalde in een Gefelschap hoe dat Lucifer uyt den Hemel gestooten werdende, Hals en Been brak, en met veele Stukken om laag quam; en dat de Kop in Italien viel, die die Natie bysonder schrande daar door maakte. De Buyk in Duytsland; die dat Volk lustig leerde Eeren en Drinken, het Herr in Spanjen, 't geen haar seer Groots en Moedig deed zijn. De Ermen en Handen in Holland, die haar neerstig leerde Werken. De Voeten' in Vrankrijk, waar doorse Ligtveerdig in 't Danssen quamen uyt te borten. En gelijk de meeste Toehoorders hierom Lagten, en meenden dat het Historitjen ten eynde was, soo was'er onder allen een Engelsman; Die niet swijgen konnende, met een gelnekte Tronie seyde: Mijn Heer, ghy hebt de Steert van Lucifer vergeten. Och dat's waar Sir, Antwoorden flux den ander; *die viel in Engeland.*

't Is buyten twijffel dat de Verschilligheyd der Natuurlijke gesteldheyd der Menschen Lichamen, en Geesten alswe gefeyd hebben, Grootdeels afhangt van de verscheyde Logt en Hemelstreek, waar in sy gebooren en opgebragt worden. Want om dat een Duytser, of Neerlande, een ander Logt in-ademd; dan een Fransman, Italiaan, Spanjaard, Indiaan, Moskoviter, Turk, of Amerikaner, daar door maakt het Bloed navolgens soo veel verscheyde

ſcheyde beweging , als het noodwendig door de Logt ontfangt , verſcheyde Giſtingh , die dan fulke of fulke Doeningen in de Lichamen verwekt : En dit 's de Reden , waarom de Menſchen ſoo in algemeene Manieren , Spraak , vlugheyd des Verſtands , Sterkte , Couragie , als in andere Paſſien die van de Lichamelijke Bewegingh af hangen , komen te verſchillen. Deſe Verſchilligheyd gaat ook verder tot het merkelyk Onderscheyd datter geſien werd ontrent een en de ſelve aandoening; waar door de Menſchen in eenderley ontmoeting ſeer verſchillende Uytwerkſelen hebben. Dus lagt den eenen over 't ſelve Voorval , daar den anderen hem over vergramd. Den eenen Singt en Quinkeleerd , en doet ſijn Doen met Vreugde , d'ander is Dof , Nors en Droef geefſtig. Doch men ſiet byſonderlyk van wat verſcheyde Wind de Menſchen omgedreven werden , wanneer de dampen van het Druyven-ſap , onder de Geelten beginnen te ſpeelen , en alſe het in de Hul krijgen : Voorwaar daar zijn ſeldſame Drinkerts in de Weereld ; en men ſiet vaak een vremd Geſpook , wanneer een Swerm drollige Duyvels uyt een Wijnvat los gebroken , ſig in verſcheyde Herſſebekkens neerſet. d'Een Vegt en krakeeld om een Haverſtroo , of Vloekt meer Drommels uyt de Hel , alſer mogelijk zijn. d'Ander van 't ſelve Nat beſopen , wil Kuffen , Vryen , Queeſten en Mallen , of ſijn Buurmans Wijf te Lijve. De derde heeft 'er dapper drok met Snakken en Spooken , of giet de Leugens uyt of hyſe om niet had. Den vierden ſit Dod-Oorig , of haald Oude Kocijen uyt de gragt ; Jaagt Kat en Hond ten Huysen uyt , of ſchopt ſijn Wijfs Tabberd van de Trappen , als'er 't Lijf noch in ſteekt. Gelyk ook dikwils een anderen ymand te

bijster de Ooren kan pijnigen met wiewaauwe Praat, 't Verken brak, en de Touwe liep deur. De fefde om 't half Dofijn vol te maken, weet als fijn Buykje vol is, het fijn Mannetje te fpenen; en praat uyt de Bijbel, of hy van de Kolfter Gepromoveerd was: doch genoeg van defe Raasbollen, de Wijven mogten ook met een Zoodje dronke Pis-Tobben, en Brandewijn-Slonsjes in 't Gelag vallen,

Verander-
lijkheyd der
Proportie,

In Kinders
en Volwassen
is een groot
Verschil in
de Proportie

Psalm. 90. 10.

Maar gelijk de gefeyde Natien door yts Kenne-lijx te onderscheyden zijn, soo moet ook aangemerkt werden, dat in die, en alle die voorby geflagen zijn, ook een groote Wan-Orden in de Proportie kan vallen, die door de toevallen van Siekten, Quellingen en andere onheylen, den Mensch groot-deels Hervormen kunnen. Daar wy ook de Verscheyde Trappen en Staten des Ouderdoms niet en moeten vergeten by te voegen. Want nadien de Mensche infonderheyd in fijn kleyne Kindfchap anders dan in fijn groote Kindfchap; En in fijn Jongelingschap dikwils anders dan in fijn hoogen Ouderdom is gesteld; Soo is'er geen kleyn Verschil in de Proportie van een Kind, en een Volwassen Mensch waar te nemen. Alwaar wy sien fullen, dat tuffen de Gefeyde, de Natuur gemeenlijk van Vier of Vijf gelijke Deelen, tot Agt gelijke Deelen, met het Hooft gemeten, komt uyt te botten en toe te nemen, alswe op fijn Plaats fullen ontwaar werden. Het is al van over lang aangemerkt, dat den gemeenen Ouderdom des Menschen selden boven de 60 of 70 Jaren komt te loopen. En den Grooten Psalm-Digter David, heeft sulx ook in fijn Kerk-Liederen bevestigt, wanneer hy voor d'uyterfte Paal het Tachentigfte daar by stelt. Sulx d'Oude Geneeskundigers daar ook het Oog
schij-

schijnen op te hebben, wanneerse 's Menschen Ouderdom in 9 Trappen, yder van seven Jaren, hebben afgedeeld; beloopende samen den Ouderdom van 63 Jaren: Meenende dat den Mensch in yder Trap, of seven Jaren opwassens, eenige by sonderre Verandering, soo in Proportie als beklonkenheyd van Vlees, en sekerheyd van beweging; en Kragt onderging. Welke, gelijke in de eerste Trappen toe namen, in de laatste wederom werden Besnoeyd en Ingetoomd. d'Eerste seven Jaren, noemdense de Kleyne Kindschap. Van die tot veertien Jaren, de Groote of regte Kindschap. Van daar tot een en twintig, noemdense Pubertas, om dat in dese tijd de gehayrdheyd op de Manbare Stoel quam te wassen. Van die tot agt en twintig Jaar, was de Jongelingschap. Waar van mogelijk het Spreekwoord, Ouden Agt en twintig, als men van Vryers spreekt, die wat over de Jeugdige tijd gaan, sijn af komst schuldig blijft, want sy willen selden ouder zijn; als hen slegts de Munt, dat is, de Tronie niet en beklapt. Van Acht en twintig tot Vijf en dertig, noemdense de Manschap. Van die tot twee en veertig, den stil staanden Ouderdom, Van daar tot negen en veertig, den eersten Ouderdom. Van negen en veertig tot ses en vijftigh, was den opgekloppen Ouderdom; En van die Jaren tot dry en sestig, en hooger, was den swaren of Kreupelen Ouderdom. Den Grooten Hippocrates nam de Verdeeling korter, en deed die volgens de Vier Getijden des Jaars: Hy vergeleek de Kindschap by de Lente, om datse warm en vogtig, bequaam tot de Groeying is. De Manschap by de Somer, om datse warm en droog is. Den Statigen Ouderdom by den Herfst, om datse koud en vogtig is. En den

's Menschen Ouderdom in 9 Trappen afgebakend.

Uyt wat Infigt d'Oude suls deden.

Hoedanigh 's Menschen Leven van Hippocrates geraamd wierd.

van d'Hedensdaagte in 10 Trappen gedeeld.

Stok-ouden Ouderdom, by de Winter, om datse koud en droog is. De Hedensdaagse meer sin hebbende om lang te leven, hebben den Ouderdom in 10 Deelen, yder van 10 Jaar gedeeld; en over sulx makense net 100 Jaren uyt. Dan daar siender weynige dat die Verdeeling in haar bewaarheyd werd: niet tegenstaande d'Aftekening daar van, by na in yders Huys een Plaatsje aan de Wand bekleed. Het Oude Spreukje plag te seggen: Die met sijn twintig Jaar niet Schoon en is. Met dertig Jaar niet Sterk is: En met veertig Jaar niet Wijs en is, noch vijftig Jaar niet Rijk en is: Die leeft sijn Vier Getyen mis.

Algemeene Lengde van volkomen Menschen.

d'Algemeene Lengde van een regtschapen Mensch, werd in 't gemeen gegift op ses Voet-maten; gelijk ook sommige maar ses van haar eygen Voeten groot zijn; en alsoo weynigh meer dan ses Hoofden Lank zijn; dat eenige tot geen Regel willen aangenomen hebben, om datmen in de Teykenkunde algemeender de Lengde van Agt Hoofden gewoon is te geven. Om een Proportie-Maat te Verkiesen, waar mede men een geheel Mensch-beeld kan uytmeten en Proportioneeren, is tot noch geen bequamer Deel uytgevonden, dan het Hoofd; 't Welk hier, als de *Modulus*, of Maat-zet in de Bouwkunde, kan genomen werden. Want even als men gewoon is in de Bouw-Ordens, de Kolommen yder na haar Geslagt, dus of soo veel Middel-lijnen, die men *Modulus* noemd, in haar Hoogte te geven, en datmen d'andere Leden der Ornamenten, soo veel Maatredige Gedeehtens uyt die vastgestelde *Modulus* geeft, als om wel Geproportioneerd te zijn, benoodigt is; Soo kan ook een Beeld in de Menschkunde, seker Getal van Hoofden in 't gemeen groot gemaakt wer-

't Hoofd kan voor de *Modulus*, of Maat-zet van 't Lichaam genomen weiden.

werden, uyt welkmen d'andere mindere Partyen kan reguleeren, volgens de minder Verdeeling die in het Hooft bequaam gevonden werdt, alswe aanstonds nader sullen voorstellen.

Men seyde niet buyten Waarheyd van de Slangen, dat al waarse het Hooft in konnen krijgen, datse daar ook 't geheele Lijf konnen door Wringen. En om dat de Gaauwdieven in haar Huys-braken haar ook dikmaal van dese Proportie moeten bedienen, soo toonense datse hun Vader den Duyvel, (die ons van ouds onder een Slang beschreven is) daar in seer wel navolgen; Doch die Kunst bedriegt seer dikwils sijn Meester; Want men siet dat als dese Quanten somtijds 't Hoofd door een Hennepe Venster moeten steken, datse selden 't heele Lijf sullen door halen. En dus werdense te Spade Wijs dat den Regel van de Duyvel, die een Leugenaar van den beginne was, ook hier vals is, en datse haar Leerlingen in een Hapering kan brengen, daarse met geen Kunsjes konnen uyt spartelen.

En alhoewel die geen, welk van de Proportie der Menschbeelden hebben gesproken, leeren datmen de Lichamen met 7 met 8 en met 9 Hoofden moet bepalen, (onder welk de Proportie van 8 Hoofden, wel voor de Schoonste gehouden werd) egter en moet menniet meenen datmen altijd verpligt is, een van de geseyde Maat-Werten soo strijpt te volgen, datm'er niet van sou mogen afwijken: Dewijl het Leven en de Voor-beelden der frayste Meesters ons genoegsaam aanwijzen, datse daar in met groote Welstand konnen Verschillen. Men moet dan aanmerken, dat de Proportie-Regels alleen dienen, om van de saak yts vast en seker te stellen; Op datmen aanwijse, dat wannermen de gestelde Regel Voorsigtig na

wan-

Vaarom de
Proportie-
Regels ge-
vonden en
dienstig zijn.

wandelt, datmen geheel buyten Dwaling, en algemeene Berisping sal blijven. De vast gestelde Regelen selfs, Leeren genoegsaam, 't geen wy voor hebben te seggen: Want nadien by yder meer dan een Regel gegeven werd, die doch alle uyt het Voor-beeld der onbelemmerde Natuur geput zijn; Soo volgt ten minsten dat de Lichamen op verscheyde Wijsen kunnen schoon Geproportioneerd zijn. Indien dan een Menschbeeld van 7 Hoofden, soo Onberispelijk kan zijn als een van 8 of 9 Hoofden, Ja datmen somtijds daar noch magh over gaan; Wie sal kunnen tegenspreken, datmen een tuffen Proportie Verkiesende, Beelden van $7\frac{1}{2}$ van $7\frac{3}{4}$ of van $8\frac{1}{2}$ Hoofden Lang niet sou kunnen goed maken. *Albertus Durer* selfs, die immers soo veel Wand schijnd over hoop gehaald te hebben, dat yder by na walgt van soo veel Maat-Lessen en Proportie-Regels te zien, heeft sijn Lesers van dese bekommernisse willen verlossen. Ook sagh hy buyten twijffel wel dat veel ligt vermoeyde Herffens, niet leuy souden vallen om te vragen; Offer dan tot de Mensch-kunde soo veel Regels, en soo veel metens, en soo veel tijds aan 't Proportioneeren der Beelden moest besteed werden, eermense sou kunnen onberispelijk stellen? Ik gebiede seyde hy, de bestipte metingh niet soo seer, als ik wel Leer, datmen door Vlijd en Neerstigheyd de Natuur naspoorende, een gewisheyd die op vaste Reden steund, mag soeken te bekomen; Want die sulken vastigheyd in de Oogen en in de Hand bekomen hebben, sal van niemand soo Naauwkeurigen Meting der Beelden afge-eyft werden. En waarlijk, wanneer de Oogen door de Konst-Regelen bereyd zijn, dan werd het Gesigt selfs tot een Regel; En de Hand kan

Hoe die Verscheyde en nochtans goed kunnen zijn.

Nutte Waarschouwing van *Albert Durer*.

de mensche
-mensche
-mensche
-mensche
-mensche

kan

kan sulck een Leydsman gerustelijk volgen, en alle Dwaling ligt vermijden.

Het is derhalven niet heel gelogen; Wanneer sommige seggen; dat de Proportie-Maten meest verfonnen zijn, en dienft kunnen doen, in 't maken van groote Kolos-Beelden, die het Leven en het Oog in alle deelen onbedenklijk te boven gaan; En niet soo seer noodig aan de Konst-oeffenaars die alleen het eenvoudige padt van het Leven, volgens de dagelijkse beschouwing haar selven hebben voorgesteld te bewandelen.

Datmen de goede Proportie van een Beeld in 't algemeen by 't Oog, ligtelijk kan ontwaar werden, sonder datmen, of om dat te maken, of gemaakt zijnde, dat te ondersoeken, niet soo veel Meting behoeft over hoop te halen, als de Regels daar van zijnde, schijnen te vereyssen; dat blijkt eenigszints daar in, dat uyt de Proportie van het Hoofd, aanstonds openbaar kan werden, of een Beeld wel Ge-proportioneerd is of niet: Insonderheyd in de Lengde en Breedte. Dus sien wy aanstonds dat een Groot Dik Hoofd, het Lighaam kleynder en korter doet schijnen, dan het anders sou zijn, by al dien 't selve Hoofd wat snoggerder was. Gelijkmen dan ook in tegendeel ligt bemerk't dat een kleyn Hoofd het Lighaam Lang en groot doet gelijken. 't En kan dan geheel niet onvoegzaam zijn, datmen in de Meting der Lichamen, het Hoofd voor de Maat zet, en algemeene Proportie-Maat houd. Veel fraye Meesters geset zijnde op de Grootsheyd harer Beelden, plagten groote sorg te dragen dat de Hoofden harer Menschbeelden, eer kleyn, dan te groot waren; op datse de Destigheyd der Lichamen bewaren, en groot doen schijnen souden. Doch eenige hier in niet:

Hoe men de Proportie by 't Oog kan toetsen.

Kleyn 't Hoofden maken de Beelden groot. En soo in 't tegendeel.

62 *Maatredige Ledenstemming*

niet wel kunnende de Schoonste Regelmaat aantref-
fen, zijn het Spoor der goede Proportie niet weynig
mis gelooopen. In 't voor by gaan, om of wy 't op een
ander plaats vergaten, moet men dan hier vermaand
zijn, dat alle Beelden, die in 't generaal Lijf,
Grof, Kort en Dik zijn, sulx ook in 't bysonder
aan alle Leden moet gesien werden. De Beelden
die Lang en Rank zijn, moeten ook dun en Spie-
ring-agtige Leden hebben; en de Middelbare Li-
chamen, Middel matige Ledematen. Want soo
aan een Rank mager Mensch, het Hooft, of eenig
ander Deel heel Dik en Vet gesien werd, wie kan
sulx sien, sonder sich in te beelden, dat soo een
Mensch mismaakt is; Of soo aan een Swaar Li-
chaam dat Kloek en groot van Leden is, een Erm
of Been, of Hand gesien werd, die Rank en ma-
ger is, men kan ligt denken dat soo een Mensch
een Verdord en uytteerend Lid heeft; En dat
alsoo daar door sijn onderlinge Proportie geschon-
den is.

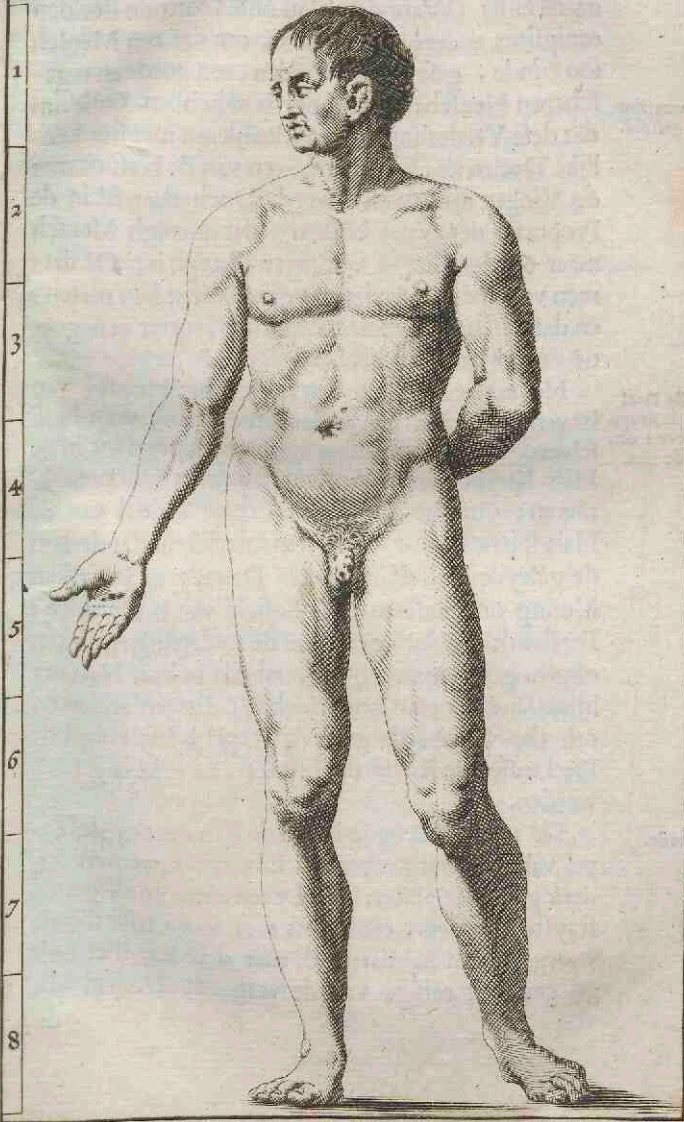
En niet tegenstaande datter verscheyde Afdee-
lingen van 't Menschen-beeld konnen opgesteld wer-
den, soo agten wy best te doen, een eenig en wel het
best toegestemde Voor-beeld by te brengen; Want
wanneerwe onsen Regel, Volgens de frayste Or-
den der Natuure hebben geleest, sonder ons al te
veel, met haar verschillige Dertelheyd op te hou-
den, soo agten wy, buyten gevaar te blijven van
Onvolmaakte of mismaakte Beelden voort te bren-
gen; Alhoewel wy de verscheyde Afwisselingen,
niet geheel onderlaten mogen, aan te wijzen.

In de nevenstaande Vertoog-Schets, stellen wy
volgens 't gemeen gevoelen, een Man-beeld van 8
Hoofden Lengde, gemeten van den Oppersten
Top

De Leden
volgen ge-
meenlijk de
Gestalte van
de grootste
Romp des
Lighaams.

Man-Beeld
in 8 Hoof-
den.

Manne Beeld van 8 Hoofden.

64 *Maatredige Ledenstemming*

Top des Schedels, tot onder aan de Voet-Zool; Niet om dat alle Menschen juyst soo Geproportioneerd zijn; (Want dat sal in onse volgende Beelden eenigfints anders blijken) maar om dat een Mensch soo zijnde, gefeyd kan werden, een goede en regtschappen Menschelijke Proportie te hebben. Ook om dat dese Verdeelingh nadrukkelijk, en met seer kenlijke Deelen als afgebakend, en van de Natuur met de Vinger aangewesen werd. Doch daar sal in de Proportie der Voet blijken, dat menigh Mensch maar 6 Hoofden of wat meer, Langh is; Of datmen vele met 6 van haar eygen Voeten kan meten, en datse in haar algemeene Statuur, egter een goede Proportie sullen hebben.

En waarom
soo gesteld.

Eerste Deel
van de Kruyn
tot even onder
der de Kin.

Het eerste Gedeelte dan, heeft het Hoofd, van boven de Kruyn, tot onder aan de Kin, voor hem selven. Alhoewel eenige meenen datmen tot in de Hals Kuyl, boven de Sleutel-Beenen behoorde te meten; om dat het Hoofd, door Middel van de Hals-spiereen sich soo leeg kan intrekken, dat de Kin de gefeyde Hals-Kuyl raakt. Dan wy agten sulken Mering onvoegzaam in 't Bestek van 8 Hoofden: Eerstelijk om datwe nergens de Leden in getrokken of gebogen, maar regt op, en elk in haar Natuurlijke stand moeten ondersocken; En ten anderen, om dat volgens de gefeyde Regel, het volgende Deel tussen de Kin en de Tepelen, sal te kort gedaan werden.

Tweede.

De tweede Lengde is van de Kin, tot op de Tepel van de Borst, alhoewel sulx ten nauwsten ondersogt, niet alleen in 't Leven, maar ook van de frayste Meesters, eenigfints daar van verschillende waargenomen is. En gelijk met dese soo isset ook gelegen met eenige van de volgende Deelen. In de

de Vrouwen bevindmen de Tepelen door 't neersinken van de Borsten wel wat lager en sekerder 't gedeelte van 't Hoofd uyt maken; Maar dan werd het gedeelte tussen de Tepel en den Navel eenigsints te kort gedaan.

De derde Lengde is van de Borst-Tepel tot op ^{Derde.} de Navel; zijnde daar het Middel-punt van den Cirkel, in welkmen een Mensch met Armen en Beenen uytgestrekt, kan betrekken; als *Vitruvius* en andere van over Lang hebben aangemerkt.

De vierde Lengde, van de Navel op de Schamel- ^{Vierde.} heyd, of laagste Deel van den onderbuyk, zijnde de regte Middel-helft van 't Menschbeeld. Althoewel de Natuur hier in so wel eenige Vryheyd heeft als in de Tronnyen, doch niet soo kenbaar noch nadrukkelijk. Aristoteles heeft geleerd dat die het gedeelte onder de Navel grooter hebben als het Deel, boven de selve tot aan de Borst, dat sulx een Tekken van kleyne Kragten, veel siekte en een kort Leven was. Een Mensch op een Kruys geleyd dat uyt de hoeken van een regt Vierkand getrokken is, welk Vierkant met de hoogte van die Mensch gelijk is; Sal met de geleyde Midde-helft of punt der Schamelheyd regt op het doorgesneden Kruys-punt komen, en met de toppen van bey sijn uytgestrekte Hand-Vingeren, gelijk met sijn Hoofd en Voeten, de zijden van dat Vierkand raken: En hier van daan komt het dat een regtschape Mensch gemeenlijk soo Lang Vademd als sijn Lijs Lengde is. Doch of het Spreekwoord van *Vierschotig-Man*, hier van af komt, als sommige meenen, is bedenkelijk, nadien dese Proportie ook veelsints gesien werd in groote, Lange en Kloeke Menschen, die geheel voor geen *Vierschotige* in de wandelingh passeeren.

Een Mensch
Vademd gemeenlijk
sijn eygen
Lengde.

66 *Maatredige Ledenstemming*

De Schoonheyd des aangesigts, en de brave Lengde van Saul, komt ons in de H. Boeken voor, als een bequaamheyd, die waarlijk de Koninglijke Waardigheyd past. Het schijnd ons niet anders toe als of het een sake was van bysondere aangelegentheyd, 't geen de Propheet Samuel ontrent de Verkiefing van dien Koning heeft in agt genomen: Gelyker dan ook tot vier verscheyde malen in de H. Boeken gesegt werd dat hy moeste Schoon van Aangesigte en een Lange Gestalte en andere hoedanigheden hebben; waar door des volx Oogen en Gemoederen tot den Koning konden geneygd werden: Dien grooten Man beroept hem daar ook op in sijn aanspraak tot het Volk, seggende; Siet ghy niet dat hy dien God verkoren heeft, sijns gelijke niet en heeft onder het Volk. De barbarische Volken zijn hierom niet alleen gewoon de Grootsheyd des Lichaams te eeren, maar ook de Zedige Volken. Agten den genen welke de Natuure met een heerlijker Lijfs-Lengde begaaft heeft, bequaam tot d'uytvoeringe van groote dingen. Aristoteles scyde dat die geene die met sulck een Lichaam gebooren werd welk boven andere uytsteekt, of gelijk als den Goden-Beelden, boven de Menschelijke gestalte uytmunten, billijk over andere behooren te Heerschen. Doch gelijk de Schoonheyd des Lichaams eer als die van de Ziel gesien werd; alsoo is de Grootheyd en Deugd van de Geest en 't Gemoed des Menschen boven alles te waardeeren, alwaar 't ook datse den Schepper maar een kleyn Hutje te bewoonen gegeven had.

Van den Burgermeester Marius werd aangeteekend dat hy seer nauw lette op het uytkiefen en aannemen van sijn Jonge Soldaten, willende die
et

niet als op de Lengde van ses Voet, of ten nauften vijf Voet en tien Duym, de Monsterring laten passeeren. Ook wierd'er een Meet-Paal in de Le-ger-Plaatsen gesteld, als men Beschouwing deed: en die de geseyde Maat niet en hadden, wierden uyt-gefteken en wederom na huys gefonden. Want sy wierden onbequaam geagt het Ampt van een Soldaat te bekleeden. En hier mede stemmen ook alle de Oude Afbeeldingen der Roomse Krijgs-knegten over een, waar in men meest eenderley soort van Menschen ten opsigt van haar Lengde siet; Name-lijk, wel-gefette en vast gedrongen Mannen, wel niet Kort of Klein, doch op ver na niet van de Langste; gelijk de Bas-relieven, in de Kolom van Trajanus en Antoninus en andere gevaartens en Beeldsteenen uyt wijzen. En of wel eenige Schilder-kundigers dit in die Gedenk-tekenen mishaght, dat de Beelden te veel op eenen Leest en als in een Vorm gegoten schijnen, soo kan sulx ligt werden verschoond, wanneer se uyt d'Oudheyd geleerd werden, dat men de Soldaten ook by een vast gefette Maat aan nam.

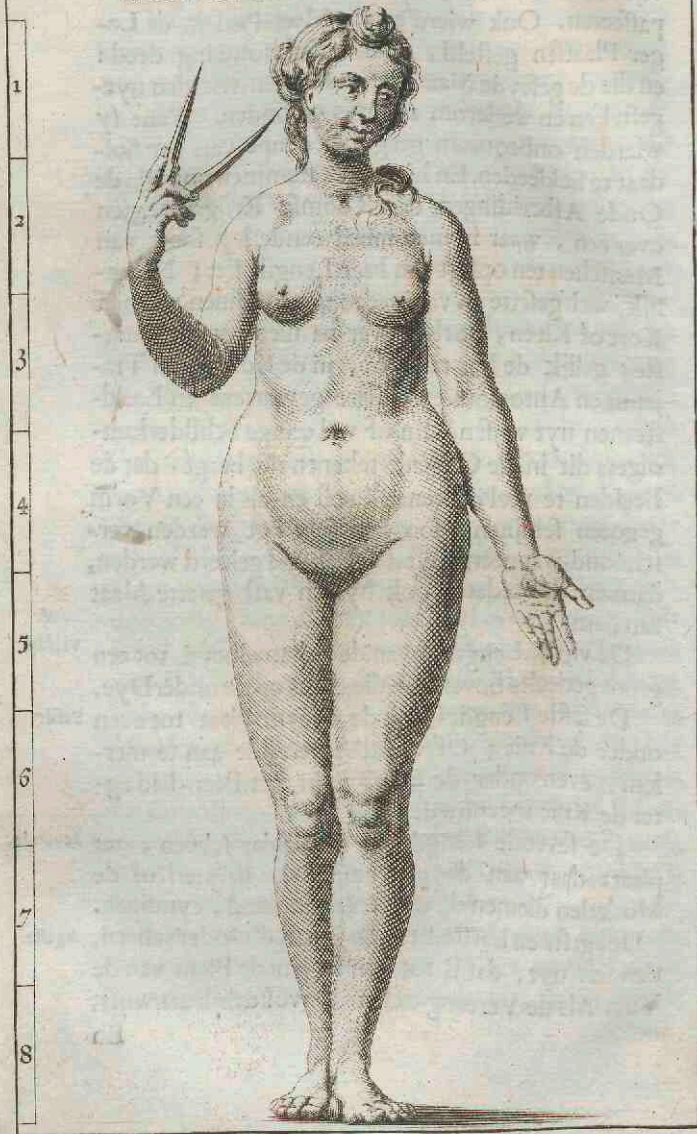
De vijfde Lengde is van de Schamelheyd tot een groot gedeelte boven de Knie, dat is op de onder Dye. Vijfde.

De sesde Lengde is van de geseyde Plaats tot even onder de Knie; Of van d'Agterzijde aan te metken, even onder de plaats waar het Been-Lid agter de Knie toevouwd. Sesde.

De sevende Lengde op de onder schein, ter plaats daar aan d'Agter-zijde de Kuyten of de Muskelen diemen de *Gebroeders* noemd, eyndigen. Sevende.

De agtste en laatste Lengde is van d'OnderSchein, t'enden uyt, dat is tot onder aan de Plant van de Voet. Als de Vertoog-Schets eenvoudelijk aanwijst. Agtste.

Vrouwen Beeld van 8 Hoofden.

En gelijkwe tot hier het Mannen-beeld in 8 Hoofden hebben verdeeld gezien, soo fiet ghy in de nevenstaande Verhoog-Schets, het Vrouwen-beeld op de selve wijze Geproportioneerd. Waar van de Verklaringh, buyten verder omslag uyt het gene over dat van het Man-beeld gefeyd is, kan gezien werden. Alleen staat over 't Vrouwen-beeld aan te merken, dat het om neffens den Man te staan, in 't algemeen te lang van Bestek is; want alhoewel de onderlinge Proportie met die van den Man in de Lengde gelijk is, nochtans als men se by malkander ordineerd, moet de Vrouw ontrent een agtiende deel minder in haar Lijf-Lengde dan den Man hebben. De Reden is, om dat de Vrouw de selfde Lengde van de Man hebbende, van wegen hare ronde Poefelagtigheyd, veel grooter en groover, en meer van ene Klomp gehouwen sal schijnen, dan den Man; Wiens Lichaam door de Spieren en Vleefige Muskelen meer gebroken, en uyt verscheyde Parryen schijnd samen geset te zijn. Doch de Vrouw-beelden in 't bysonder makende, heeft men de Vryheyd die soo lang van Taalje te nemen als men wil, en men heeft er alleen de voorgestelde onderlinge Ledenstemming in waar te nemen.

Als men het kennelijk Onderscheyd der Mannen en Vrouwe-beelden, ten aanzien van de Dikte wel Ondersoekt, men sal in veel wel gemaakte Lichamen bevinden, dat des Mans Schouder wel een Neus-Lengde breeder, dan die van de Vrouw is. En dat de Vrouw, de Heup wel ontrent een Neus Lengde breeder heeft, dan de Man. En het werd by sommige Waan-wijse Mensch-kundigers voor een vast Kenteken gehouden, dat de Vrouwen die Manlijk en breed van Schouders zijn, seer vrugt-

Vrouwen-beeld.

Wartmen in dit Voorbeeld in agt moet nemen.

Waarom een Vrouw minder Lengde dan een Man moet hebben:

Vrouwen
met breede
Schouderen
Kinderen
veel.

baar in 't Kinderen teelen zijn. *Leonard de Vinci*, wil de volwasse Menschbeelden 10 aangezigten of *Tronien* (niet Hoofden) Lengde mede gedeeld hebben, en twee daar van voor de breedte van beyde de Schouderen.

Ook kanmen hier aanmerken dat de Hoofden der Vrouwen gemeenlijk wat kleynder dan die van de Mannen vallen; Als dat beneden uyt een Voorbeeld van *J. P. Lomazzo*, zal gezien worden. Of nu de Goddelijke Voorfienigheyd daar door heeft willen beletten, dat de Vrouwe Hoofden, (die noodfakelijk door de Hulfels, Kapsels, Hayrkuyven of andere Streekfels merklijk vergrooten,) haar Geproportioneerde Schoonheyd tot het Lichaam niet verliefen fouden, machmen eer gifsen als feker ondernemen te betoogen. Alhoewel wy ons hier in op yders getuygenis wel beroepen durven: Want wy meenen vattelijk dat een wel Geproportioneerd Vrouwen Hooft, Bloot en Dun, met het Hayr tegen 't Hooft geplakt, of onder een Bagijn of Keelband-muts t'faam geraapt, geen groote welstand heeft; En wy plegen altijd te seggen, datfcr uytfien, als *Annetje met het kleyn Hoofdje*. Insonderheyd wanneerfe sonder *Vrong*, *Hayrbeuling*, of *Drol* aan 't Agter Hooft Gekapt zijn. De Hoenders die al de Steert-veeren uytgevallen zijn, vertoonender ook een Schetsje van. En om dat het gemeene Vrouw-Volk in Duytfland fich van Jongs aan gewend alles op haar Hooft te dragen watfe maar te vervoeren hebben, daar van meentmen datfe veelfints dikke en breede Koppen hebben.

d'Oude plegen de Beelden in 21 Deelen te verdeelen, en eenige hedensdaagse hebben dat niet geheel onvoegfaam in Vijftien gedaan; Die volgens dese

dese Verdeeling, uytgenomen aan de onder Deelen) met onse voorgaande twee Modellen genoegzaam over een te brengen zijn. Zy deelense aldus:

Andere Verdeeling.

2 Deelen voor 't Hooft van Top tot Kin. Agter tot diep in de Nek-Put.

2 Deelen voor de Borst van de Kin tot de Tepel. En agter van de Nek-Put onder de Schouder-bladen.

3 Deelen voor de Buyk van de Tepel tot op 't Gemagt. Agter van onder de schouder tot midden op de Billen.

3 Deelen voor de Dye van 't Gemagt tot even boven de Knye. Agter van 't midden der Billen, tot boven 't vouwen van 't Been.

1 Deel voor de Knye. Agter in 't vouwen van 't Been.

3 Deelen voor 't Been van onder de Knye, tot aan de Enkels.

1 Deel voor de Voet van boven de Enkel tot onder aan de Plante.

En aldus 15 Deelen in alles.

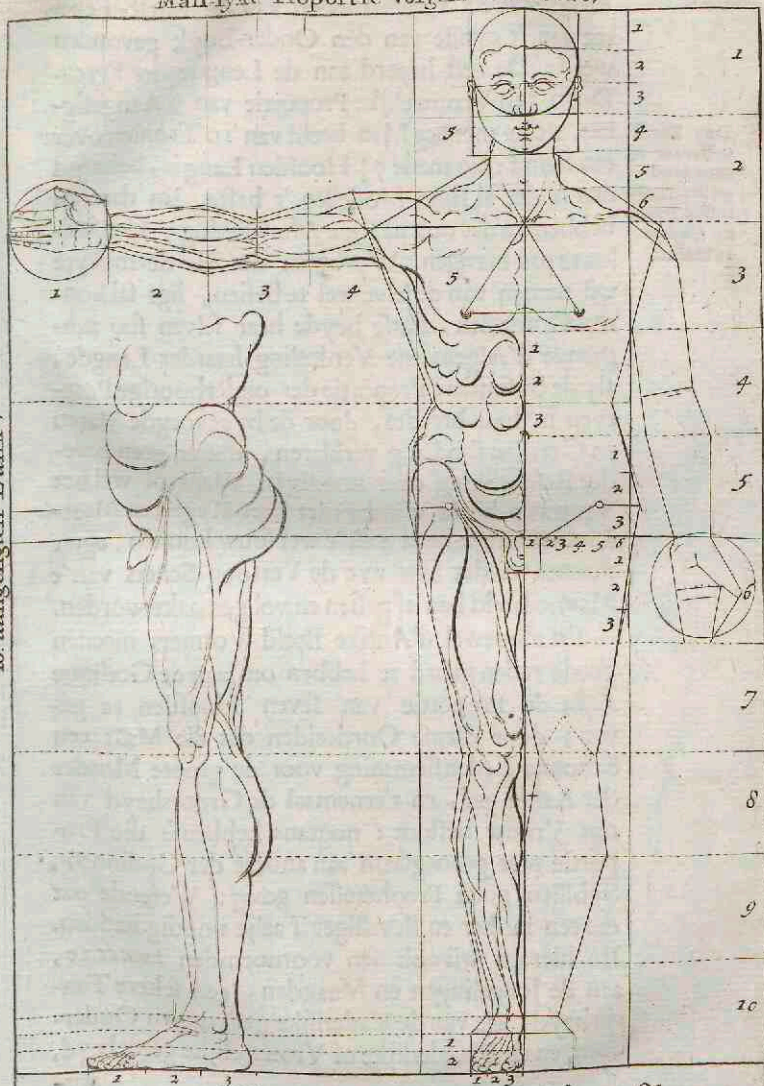
Den Milanefchen Schilder *Jan Pol Lomazzo* heeft een seer Lofwaardigh Boek van de Natuurlijke Proportie der Menschbeelden uytgegeven; Waar in hy mede van de Ledenstemming der Paarden handelt; Welken Arbeyd van sijn Overfetter *Hillarius Pader*, die het in de Franse Taal gebragt heeft, ook seer geprefen werd. En gelijk dien Neerstigen Meester daar in eenige Voorbeelden van Man en Vrouwelijke Proportien heeft opgegeven, soo agtenwe dat de Schets van het Manne-beeld dat navolgens de Leere van gemelden *de Vinci*, door 10 Aangefigten in de Lengde en Proportioneel in de breedte, gereguleerd is, en ontrent op $7\frac{1}{2}$ Hoofden uyt komt, niet alleen een seer fraye Proportie heeft, maar dat

Lomazzo geprefen.

de selve ook een makkelijke en kennelijke Verdeeling verschafft. Wy voegen 't selve volgens sijn eygen stelling afgeteykend, hier by, en laten den Konst-Oeffenaar de Beschouwing en het Oordeel bevolen, alleen met die Vermaning dat door d'onagtsaamheyd des Plaatsnijders, de Proportie van den uytgestrekten Erm, een weynigje te kort gedaan is. 't Voor-beeld dat den selven Lomazzo met 8 Hoofden Geproportioneerd heeft, stemd meest met onse voorgaande Verhoog-Schets over een, en de afpalingen der Deelen vallen ook ontrent met soodanigen verschilligheyd uyt, als wy daar ter plaats hebben aangeteykent. Die de rest van sijn meeste Modellen besiet, sal moeten bekennen dat dusdanig Geproportioneerde Beelden, beter en bevalliger zijn dan die van 10 Hoofden. Waarom hy dan ook de selve, de Buytensporige Proportie noemd. En gelijk dese in Lengde uyt spatten, soo steld hy mede andere van 7 Hoofden, die Kort en seer Gedrongen zijn. Een Proportie dien hy meend dat betamelijk is, aan Hercules, of aan Beelden die kort gedrongen, geset en beklonken van Vlees moeten zijn; Gelijk d'Oude verscheyde Waarnemingen daar ontrent hebben gehad. Die ons nu niet en lusten op te halen; ons vergenoegende dat we weten in agt te nemen 't geen ons in 't Leven en dagelykse Ervarentheyd deun by de hand is: Alwaar wy dan ligtelyk ontwaar werden, datter soodanigen Proportioneele verscheydenheyd in de Mensch-Beelden valt; Dat de Maat-Leeft van den eenen, niet heel wel voegsaam aan den anderen past.

Het Vrouwen-beeld dat voornoemden Lomazzo mede van 10 Aangefigten voorsteld, is ontrent een geheel Hooft Langer dan het gemelde Mannen-Beeld:

10. aangeligten Lank.

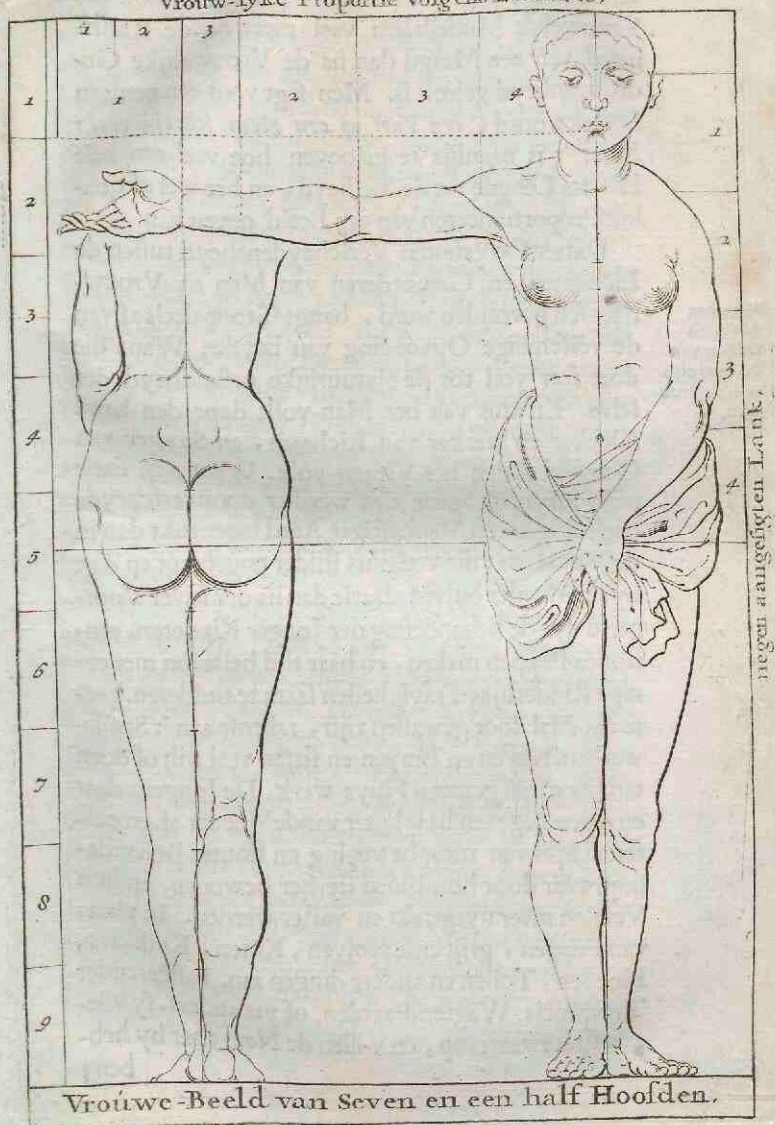
Man-lyke Beeld van Seven en een half Hoofden.

Den Konst-
oeffenaar zy
vermaand
onderscheyd
tussen Tronien
en Hoofden
te maken.

Beeld : Welk verschil meest van de Borst-Tepel tot aan 't eynde van den Onder-Buyk gevonden werd : De rest haperd aan de Lengde der Dyen. Doch sijn Vrouwelijke Proportie van 9 Aangefigten, welke met het Man-beeld van 10 Tronien overeen stemd : En mede $7\frac{1}{2}$ Hoofden Lang is, behaagd ons onder al sijne Modellen 't beste. En daarom hebbenwe dat ook na sijne Afteykening, hier willen te pas brengen. Wy agten dat die de moeyte wil nemen van de selve wel te besien, ligt sal kunnen Oordeelen, datse beyde haar selven soo aangaande d'Algemeene Verdeeling haarder Lengde, als de byfondere Proportie der onderhoorige Paartyen in haar breedte, door de bygevoegde Maten en Getallen foodanig verklaren, datter geen breeder Beschrijving over noodig is. Want of wel het Vrouwen beeld minder met Leer-Regels en Maat-Linien beslommerd is als 't wel souw kunnen, egter meenenwe dat alles uyt de Vertoog-Schets van 't Manne-beeld kan af gesien en vol gemaakt worden.

En alhoewel d'Antike Beeld-Vormers meenen goede reden gehad te hebben om aan de Godinne *Vesta* de Proportie van seven Hoofden te geven; door diense Oordeelden dat die Maat een Schoone Ledenstemming voor de groote Moeder der Aarde gaf, en t'eenemaal de Grootsheyd van een Vrouw besloot : nogtans hebbense die Proportie niet genoegsaam aan andere der Godinnen, Sybillen noch Prophetessen geagt; Wetende dat die een ranker en Bevalliger Taalje noodig hadden. En hierom wil ook den voornoemden *Lomazzo*, aan de Jongelingen en Maagden, een sekere Tangerheyd, die van de Vaderlijke gedrongen Ouderdom, en de Moederlijke of Vrouwelijke gezetheyd,

Vrouw-lyke Propartie Volgens Lomazzo.

Vrouw-Beeld van Seven en een half Hoofden.

negen aangeligten Lank.

verscheeld, gegeven hebben, gelijk dan ook ons Vrouwelijk Modelleken veel meer na de Rankheyd van een Maagd dan na de Vrouwelijke Gedrongenheyd geleest is. Men segt voor een gemeen Spreekwoord, *een Voet op een Neus scheeld veel*: Maar 't is naaulijx te gelooven hoe veel een half Hoofst Lengde tot de Eelheyd, en het wel of qua-lijk Proportionneeren van een Beeld geven kan.

Waarom
Mannen
sterker van
Natuur zijn
dan de Vrou-
wen.

Datter soo grooten Verscheydentheyd tussen de Lichamen en Gemoederen van Man en Vrouw-Mensch gevonden werd, hangt Groot-deels af van de verschillige Opvoeding van beyde; Want die doet seer veel tot de Natuurlijke gesteldheyd der selve. En dus valt het Man-volk door den band Kloeker en Sterker van Lichaam, en Stouten van Gemoed, dan het Vrouw-volk. Want van datse maar kleyne Jongens zijn werd'er door verscheyde oeffeningen een Manhaftiger Aard ingedrukt dan in de Meyskens; die veelsints stilder opgebracht en digt by de Moeder blijven; daar se dan na der selver Voorbeeld uyt de behandeling der Jonger Kinderen, aansonds Poppen maken, en haar tijd besteden met eenige Kinderlijke Frayigheden saam te todderen. Eerse dat Mal door gewassen zijn, rakense aan 't Spellewerken, Nayen en Brayen, en sitten veel stil; of doen ten hoogsten gemeen Huys-werk. De Jongens daar en tegen begeben haar ligter vande Moeder af, en oefenen Spel van meer beweging en stouten Behandeling, waar door hun Bloed sterker bewogen, en hun Veselen meer uytgerekt en vaster werden. In plaats van Poppen, grijpense Kolven, Koten, Knickers, Hoepen, Tollen en andere dingen aan. Passeerender Trommels, Wagten, Paarden, of yts anders, sy vliegen stratewaarts op, en willen de Neus daar by hebben;

ben: In 't verkeerren met veel andere Jongens rakense ligt aan 't Bogten en Ravotten; En gelijk het Spul niet wel aangaat, sonder eenige Ordentlijkheyd, soo zijnder onder hen van tijd tot tijd verscheyde Spullen bedagt, die niet geheel onverstandig, noch sonder Staatkundige Waarnemingen zijn. Dus hebbense dan verscheyde Regels en Wetten, na welcke de Spullen van Huyskot; Lottelary, Overloop, Diefje, Kruykende Muykje (mogelijk Kruijpe ende Duykje of sijn benaming hebbende van *Krokemouche*, die, als Rablais segt, in sijn Voedsters Pantoffel verschuyelde) Vijgen in de Pot. Ripje gaanse. Goelijk Heertje Ry-ik wel. Danst den Beer. Galey-roeyen. Pekel-Haringh. Brizery. Boekweyte-Kock. Bokje over d'Hage. Haasjen over, en meer andere weten te Spelen; die eer haar benaming uyt het Gauwdiefs Latijn, dan uyt een bekende taal ontleend schijnen te hebben. En aldus werdense buyren haar weten allengskens tot arbeydsame Besigheden opgevoed en bequaam gemaakt, tot datse op een Ambagt, Stijl, Neering of Koophandeling besteld werden; Daar se dan in plaats van Speeltuyg, arbeydsame Gereedschappen ter Hand krijgen; Pakken dragen, Hyssen, Torssen, of verstandige Boodschappen doen, met Vragen, Seggen, Belasten en anders. Door alle welke oefening des Lichaams, en ervarenissen die haren Geest uyt de uytkomsten veler saken besluyt; sy een Mannelijke sterkte des Lichaams, en een stout Gemoed tot alle betamelijke dingen krijgen, en van een Manhaftig Jongeling een Man werden: Insonderheyd wanneer se het Geluk hebben van opgebracht te werden in dingen tot welke van Kinds been aan, een Natuurlijke toegenegentheyd hebben.

ben. d'Heer Ruysse, bemerkende dat zijn Neefse, dat hy aan de Teyken en Schilder-Konst overgegeven hadde niet en vorderde, seyde tot zijn Meester, *Send my de Jongen weer t'huys, 'k sal hem een Teyken-Kool van 15 Voet bestellen.* Hy wouw seggen, dat hy hem bequamer in de Krijgh oordeelde; en dat hy hem over sulx een Piek op Schouder wouwde langten.

Men moet in de Schilder-Konst niet vergeten aan te merken datter drierley Proportien in agt te nemen zijn, die hoeveelse van malkander mogten verschillen, nochtans alle binnen de Palen der mogelijkheid moeten gehouden werden. Daar is onses agtens een Natuurlijke en een Maatredige Proportie; tot welke de Proportie des Welstaans, en der Bevalligheyd moet bygevoegd werden. En soo langh de Mensch beelden na een van dese dry Geslagten, of na alle dry te gelijk verstandelijk gelceest werden, sullense buyten Berisping zijn. De twee eerste staan altijd vast; en tot de laatste neemtmen alleen sijn toevlugt, wanneer de Natuurlijke Wet-maat ophoud, of ons dreygd te verlaten, dat is, wanneerse in sekere Verkiefing foodanigen gratie noch verscheyde aardige Verkrampingen niet kan toelaten, als de noodsaak en welstand, van een sonderlinge Actie ons afvorderd; In welke gevallen men sich dikmaal belemmerd en bedrayt vind; Om genoeg te laten blijken datmen de Maatredige Proportie den Buyk heeft vol gegeven, en egter niet overluden heeft. Daar de Maatredige Proportie ons verlaat, moetmen t' gebrek van dien so veel sien te bedekken, datmen ten minsten d'ontbeering niet ligt ontwaar werd: of soo een verstandig Oog dat ontdekken kan; soo moet de Welgeschiktneyd en Welbedagte

Wanneer en hoe de drierley Proportien geoeffend werden.

dagte Actie soo Deugdzaam zijn, datse den Beschouwer geheel kan in nemen, en verpligten die eer te prijzen dan te veragten. Want een verstandig Mensch kan seer ligt affien, waar en in welk geval of noodzaak, men de Schilderkundige Vryheyd, heeft weten tot sijn voordeel aan te grijpen of waar het verstand heeft stil gestaan.

Albertus Durey plagt te seggen: al wat boven de nood is, geeft geen Welstand. Voorwaar in dien die groote Meester die Les alsints wel in agt genomen had, het soude noch Loffelijker van hem gedaan dan wel van hem gesproken zijn.

In de Kinderen moetmen hem van de voorgeselde Proportien niet bedienen; Gemerkt de onvolkomenheyd dier Deelen, met de Maatredige Proportie der Volwassene geheel niet over een stemd. Want terwijlmen fiet dat de eerste aanwas in de Leeft der Kinderen meer arbeyd schijnd te doen om Hoofst, Borst en Buyk eerst te volmaken, of immers tot nader Trap van Volkomentheyd te stellen, dan wel d'andere Deelen, die alleen tot de Gangh en tot den Arbeyd dienen; Soo moetmen aanmerken dat een Kind maar vijf Hoofden of noch minder Langh is. Ja vele stellen die maar vier Hoofden, wanneer men in harr uysterste Jonkheyd souw willen aanmerken. Dese verdeeltmen in 8 gelijke Deelen: namelijk 2 voor 't Hoofst. 2 voor Borst en Buyk tot de Navel. 2 van de Navel tot even boven de Knye, en van daar twee tot onder de Plant van de Voet. Die vijf Hoofden gegeven werden, zijn in 't algemeen soo verdeeld, dat het geheel boven-Lijf tot de Schamelheyd dry, en de rest twee Hoofden heeft. En niet tegenstaande de Natuur hier noch seer veel aan de Volwassenheyd schijnd verschuldigt te

Van wat Proportie men sich in de Kinder-beelden sal bedienen.

Een Kind in vijf en in vier Hoofden verdeeld.

80 *Maatredige Ledenstemming*

En Kind
van dry Jaar
heeft de helft
van fijn Vol-
waffe Leng-
de.

Waarom dit
van sommi-
ge niet wel
verftaan
werd.

te blijven, egter is opmerkelijk dat de Kinderen op haar derde Jaar Ouderdoms de regte helft van haar toekomstige Lijfs-Lengde hebben. 't Welk van vele niet en werd aangenomen; 't en zy datse sulx met een Voor-beeld en door de Meting, zien waar maken. Dese merken buyten twijffel niet wel aan, dat een Kind van 3 Jaar tot 24, of meer Jaren, niet alleen eens soo lang, maar ook byna eens soo Breed werd; Welk te samen een soo grooten Klomp uyt maakt, datse haar de hoggrootheyd des selfs uyt soo een kleyne Klomp als 't Lichaam van een Kind uyt maakt, niet en kunnen inbeelden. Gelykfe ook niet en kunnen in haar herffens vinden, dat een Tronie diemen eens soo groot als 't Leven maakt, noodfakelijk viermaal soo groot werd. Doch die het verdubbelen van een Vierkant verftaan, sullen haast begripen, hoe 't met dese dingen gelegen is.

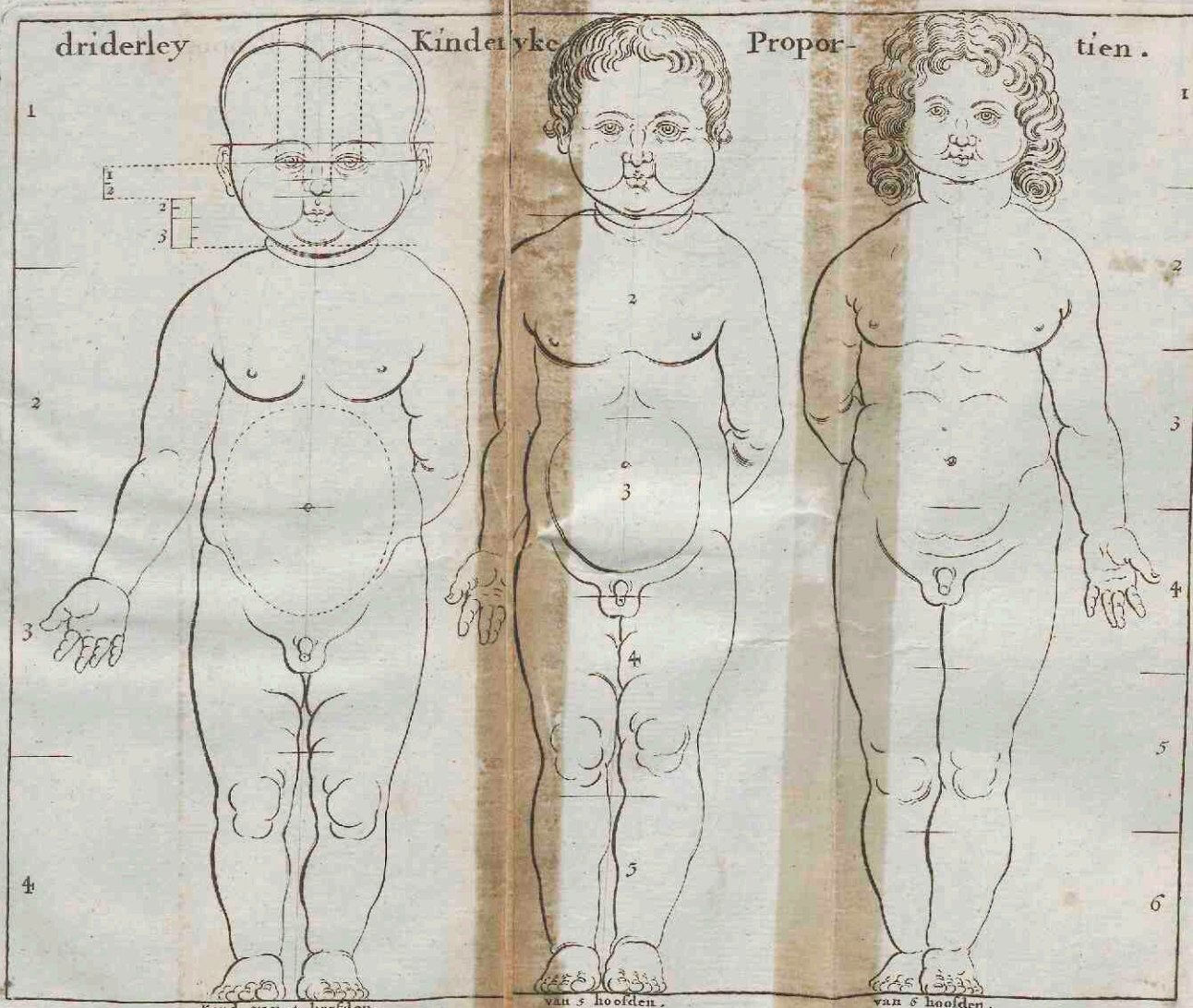
Volgens *Lomazzo*, kanmen de Proportie der Kinder-beelden genoegzaam in dry Trappen van Ouderdom stellen: te weten in Beelden van vier Hoofden, van vijf Hoofden en van ses Hoofden. In welke Opklimming doorgaans gefien werd dat het ondergedeelte, namelijk van de Schamelheyd tot de Plant der Voeten, noyt tot de helft van haar Lijf-Lengde komt, want dat is alleen de Midde-Proportie der Volwaffene: Doch men fiet feer wel in de Aangroeying, dat hoe de Kinderen ouwer werden, hoe dat fich de onder Deelen tot de Proportie der Volwaffene meer en meer fchikken. Dus sienwe in dese Voor-beelden, dat de Navel van het Kind van vier Hoofden het Middel-punt van fijn geheele Lijfs Lengde is. Maar in dat van vijf Hoofden komt fijn helft van boven gemeten ver beneden de Navel. Hebbende als gefeyd is, 3 Hoofden van de

druiderley

Kinderyke

Propor-

tien.

Kind van 4 hoofden.

van 5 hoofden.

van 6 hoofden.

de Kruin tot de Schamelheyd, en twee Hoofden van daar tot de Voet-zolen. Gelijkmen dan ook buyten verder verklaring wel fiet, dat het Kind van 6 Hoofden, aldermeest met de Mannelijcke Proportie beginnd over een te stemmen: En daarom is zijn Ledensteraming voegfamer aan de Beelden die meer na een Jongen, dan na een Kind aarden.

Nu fietmen wel dat indien een Kind van vijf Hoofden, in sijn Volwassen stand of Ouderdom, meer dan eens soo groot quam te worden, als het in zijn derde Jaar was, dat het dan de gemeene Proportie der Menschen sou te boven gaan: Alswe boven hebben aangemerkt. En gelijk'er groot verschil in de Proportie tussen Kinder en Volwassen Menschbeelden is, soo twijffelen wy geensints ofmen fiet ook uyt de Vertoog-Schets der Kinderen wel, dat de Verdeeling van hun Hoofden en Tronien eenige verschilligheyd onderworpen blijft; En dat wel meest aangaande de Neus, Mond en Kin, als de Maat Linien sulx duydelijk genoeg aanwijzen; En kort hier na in de Volwassene nader moet onderfegt werden.

De Reden waarom d'een Mensch grooter van Lichaam werd dan den anderen, is by vele met opmerking overwogen. De Beste Natuur en Geneeskundigers zijn van meening, dat alle de Levende Schepfelen bestaan uyt Vefelen, Vaten en Pijpjes, die in de Voort-Teeling een verscheydentlijke bepaalde Hoegrootheyd, na welke kunnen uytgerekt werden, komen te ontfangen: Welke uytrekking, federt hun Geboorte door het geduurig in-nemen van nieuw Voedsel, en d'aanwas van de Rijfing des Bloeds soo lang werd te weeg gebragt, dat der selver Vefelen, Vaten en Buysjes niet langer kon-

waarom
d'een
Mensch
grooter dan
den anderen
werd.

82 *Maatredige Ledenstemming*

nen uytgerekt werden. Waar door het dan niet alleen gebeurd dat den aanwas geensints geduurig, dat is, on-eyndig voortgaat, maar ook te weeg brengt dat het aanwassen des Lichaams buyten tussen komend Ongeval, soo lang duurd, als te voren bepaalde Hoegrootheyd der Vefelen en Vaten lijden kan. En dese verscheyde bepaling hangd af van veel en verscheyden toevallen die de voort-teeling in 's Moeders Lichaam versellen. En hier van daan komt het ook dat het Vlees van te Jong geslagt Vee, Sluts, Vellig en Vefelagtig is. Nu gelijkmen dese uytbotting der Menschen Lichamen gemeenlijk eerst zijn Loop siet eyndigen in de Lengde des selfs te bepalen, en sulx na Proportie minder in de Dikte waarneemd, soo gebeurd het wel meest, dat den Mensch na sijn Volwassen Lengde, alleen eerst in de dikte begint toe te nemen; Alhoewelmen Voorbeelden siet, daar sulx beyde te gelijk wel voorwaards wil. Van de eerste segtmen gemeenlijk, de *Jongen word Lang, of hy schiet wel op*; En van de laatste is 't gemeen spreukje: *De Jongen word Grof en Groot*. Men siet veelsints dat d'Aanwas die alleen den Band uytleyd; meer door een aangroey van Vet, dan door Vast en beklonken Vlees geschied; 't Welk ook eenigsints te weeg brengt, dat de welgevoede Lichamen, welkers Muskelen vol Sap, Geest en lugtige Waassen zijn, en tamelijk met Vet tussen de sneepingen der Spieren beloopden zijn, seer sagt, Poefelig en Mals van Vlees zijn. Gelijk mede de Lekkeren en Donsagtigen Lobberheyd der welvarende Kinderen, nergens van af hangd, als van de sagte en Sappige Spieren harer Jonge Lichamen. En sulx werdmen mede aan de Vrouwen gewaar, die in 't algemeen soo vast noch

be-

beklonken van Vlees niet en zijn dan de Mannen, in welker Schoonste Lichamen, de Muskelen merklijker Gesneept, en kenbaarder onderscheyden zijn. En even gelijk ons de Schoone, sagte en Malsse dingen behaaglijk aan 't Oog en aan 't Gevoel zijn; Soo hebben wy ook vermaak in 't betasten van 't Vrouwen Vlees. Dese Sagtigheyd en Gebuygsaamheyd des Vlees is buyten twijffel seer dienstig aan veel Werktuigen van 't Vrouwen Lichaam; voornamelijk aan die wel en vaardig moeten bewogen werden, doch die niet van een geweldige Daad zijn. Dus konnen de Vrouwen gemeenlijk seer wel Singen, om datse de uytgeperfte Logt van de Long, in de Logt-Pijp, geheel ligtvoerig konnen leyen en bepalen: Gelijk mede sommige Snap-rabatten de Tong-reep soo los in de Mond hangt, datse aan 't Praten of aan 't Kijven geraakt zijnde, het Hert niet en hebben datse swijgen. Dese Werktuigen door Ouderdom stram en dor werdende, doen het Singen in Neurien, en het Kijven in Kneuteren veranderen. En men bevind, selfs in de Jongelingen, die ook somtijds met de Stem der Maat-zang begaaft zijn; Dat Schoon Hayr en wel Singen, zijn vergankelijke dingen. Uyt de Oudheden der Joden verneemtmen, dat de Levijten die tot Sangers verkoren waren, na hun 50 Jaar Ouderdoms daar om ook van hun dienst ontslagen wierden.

Het Hooft van een Volwassen Mensch kan bequamelijk in vier gelijke Deelen gedeeld werden; d'eerste is van den Top der Kruyn tot aan 't begin van 't Voor-Hooft daar de Hayr-wortelen eyndigen. De tweede Deeling is het Voor Hooft selfs, en eyndigt daar de Neus begint, of regt midden op de Oog-straal. De derde Lengde heeft de Neus

Waarom de Vrouwen sager van Vlees zijn dan de Mannen.

vrouwen zijn bequamer tot de Sang dan de Mannen.

't Hooft deeld sig in 4 gelijke Deelen.

84 *Maatredige Ledenstemming*

voor sich selfs alleen. En de vierde is van de Neus tot aan 't onderfte van de Kin. Dit onderfte Ge- deelte werd wederom bequaam in dry gelijke Dee- len onderscheyden. Namelijk van de Kuyl onder de Neus tot aan 't onderfte van de boven Lip. Het tweede van 't bovenfte der onder Lip tot in de Kuyl boven de Kin; En voorts is de Kin het derde Deel selfs. Wanneermen nu ook de andere dry groote Deelen, als Neus, Voor-Hoofst en Opper- Hoofst, yder in dry Deelen afpafte, soo fou het gansche Hoofst in 12 gelijke Deelen uytgedeedd zijn. Waar van nader blijk in de Tronie-kunde, en in de beschouwing der Natuurlijke en der toevalli- ge stand en beweging der Hoofden, sal gefien wer- den.

Een Trony
in fijn breed-
te hoe te
verdeelen.

Aangaande nu een Tronie in fijn breedte wel voegfaam en Schoon te verdeelen, sulx gefchied feer maklijk in vijf gelijke Deelen: Als namelijk, twee voor de Slapen des Hoofsts, twee voor de Oogen, en een voor de plaats der Neus tuffen bey de Oogen. Sulx dat yder Oog soo breed is, alsfe van malkan- der ftaan, of als de hoeken wederzijds de Neus met haar Lengde aan de oogen overlaat. De Ooren fijn ontrent soo lang als de Neus, maar haar breedte is meer verfcheyden. Hoe die geplaatft moeten zijn, dat fullen wy neffens al dat hier fchijnd t'ontbre- ken, soo in den dienft en maaxfel der Deelen, als in de Tronie-ftelling, ruym genoeg met Ver- toog- Schetsen en Seg-reden aanwijfen. Maar terwijlwe de Maat van 't Hoofst noch by de Neus hebben, moetenwe hier noch eenige ftaaltjes van Proportie met de Neus overflaan: De Oude hebben veel op gehad met de Neus tot alle de Proportien van 't Li- chaam, als een algemeene Maat te ftenen. En by-
fon.

sonderlijk wisten sy het Mannelijk Teel-Lid, na de Lengde en Dikte van de Neus te bepalen. Gelijk dan ook de versplijting der Vrouwen na d'opening der Mond geoordeeld wierd, geschikt te zijn: Als Porta en 't Gemeen geloof, sulx wil grondvesten.

De Hand is ontrent dry Neusen Lang, en by goed gevolg soo groot als het aangesigt en als men gevoegzaam overspannen kan. D'Eerste Lengde is van daar de Hand aan de Werf binnewaarts vouwd, tot aan de Middel-lijn van de Palm. De tweede van daar tot in het tweede Lid van de Middellste Vinger: En de derde van daar tot aan de Top van de selve. De Ermen gemeten van 't Opperste Deel tot aan de Top der Lange vinger, sijn twaalf Neusen of 3 Hoofden Langh. En van den Elleboog tot aan de Top der Middel-Vinger, is gemeenlijk het vierde gedeelte van een heel Mensch-beeld: en over sulx is een Cubit of Elleboogh ontrent anderhalve Werk voet; En een welgemaakt Mensch kan op 6 sulke Voeten uyt komen als voren gesegt is. Den Hals kan op 13 Duymen Werk-Maat, en den Erm onder aan de Werf ontrent op de helft van die geeft werden. Den Erm vermeerderd byna noch een agtste part in sijn Lengde, wanneer hy Krom en als een Hock gebogen is, dan wanneer hy regt uytgestrekt blijft; Welke Verlenging meest geschied in dat deel dat van den Schouder tot den Elleboog gaat. De Reden daar van is, om dat aan den Elleboog 't eene Lid van 't andere soodanig ontfangen wert, dat het in een regten Erm Ingeledet, en in een gebogen Erm Uytgeledet werd, en alsoo door sijn uytgaande Deel verlengt werd; Gelijk dat Oogschijnlijk in onse Afteykening der Gebeenten kan gesien werden. En alhoewel dit by vele niet

De Neus een bequame Maat om by na 't geheel Lichaam te Fatfocneren,

Hoe den Erm Langer gebogen dan regt is.

Wat de
Kleermakers
van de
Menschkun-
de verstaan.

nauwkeurig waargenomen werd, egter sienwe dat de Kleermakers noch soo veel van de Mensch-kunde verstaan (en sy mogtense waarlijk niet onnuttigh wel geheel verstaan,) datse in 't nemen van de Maat der Mouwen, den Erm niet regt uyt, maar Gebogen sullen doen houden; Wetende datse dan merklijk Langer geworden is.

Hoe de Voet
met de Neus
Gemeten
werd.

De Voet is ontrent 4 Neusen Lang; d'Eerste is de Hiel. De tweede en derde komt tot aan 't vouwen van den grooten Toon, En dien Toon is de vierde Lengde selfs. Invoegen sy al wederom met de Maat van het Hoofd, seer wel over een stemt. Andere en ook Albertus Durer, hebben de Voet maar in dryen verdeeld; en gaven een Deel voor de Toonen, daar de Splinging van den kleynen Toon begint; De tweede van daar tot regt onder de Lijn van 't Scheen-Been. En het derde tot aan d'omtrek van de Hiel. Eenen *Eudoxus* heeft eertijds geschreven dat in Oost-Indien elders Man-volk gevonden wierd die voeten van een Elle Lang hadden: En dat daar en tegen de Vrouwen soo bijster kleyne Voetjes hadden datmense *Strucopodes*, dat zijn *spanseer-Voetjens*, noemde. Nu gelijkmen seer ligt kan nasporen dat de Voet aan veel wel Geproportioneerde Lichamen, het sesde Gedeelte van 't heele Lichaam is, soo volgt, dat, nadien het Hoofd met de Voet gelijk is, men geen algemeene Mensch-beelden van 8 Hoofden, maar slechts van ses Hoofden sal vinden: En derhalven verwonderen wy ons, dat Albertus Durer, een Beeld van 7 eygen Voeten, een Gedrongen Boers Mensch derft noemen, en dat hy noch Voor-beelden van 10 of meer Hoofden opgeeft. Voorwaar men fiet wel datmen soo stipt op de Regelen der Beeld-Meters niet moet blij-

blijven staan; Maar veel eer sikh gedragen, na de Lessen hier voren van ons opgegeven. Ondertussen moeten we hier niet nalaten aan te merken hoe ver men niet wel buyten spoor hold, wanneer men Beelden van 10 en 11 Koppen maakt, en dat men de Ledenstemming en Leest van 't Leven voor de Passer-Maat en malle Verkiefing sommiger Meesters wil doen de Vlag in halen. Seker een goed Menschkundiger moet de Passer geduurig in sijn Oog, en selden in sijn hand hebben; En die veel wil Meten, kan ligt sikh selfs en 't Leven vergeten. En waar toe doch al dit Meten? Yder weet immers wel hoe gants ligt het valt, van ymants Mismaakte Leden te Oordeelen. Wy agten dan datter tot aanleyding, om een algemeene Kennis der Proportien te bekomen, en tot het eynde, dat we als een aanvang der Menschkunde, dus ver voor hadden te bepalen, genoeg geseyd is, om tot de Beschouwing van het maaxel en Dienst der Menschelijke Ledematen over te gaan. Alwaar ons ook noch verscheyde dingen die de Proportie aangaan, en die de Tronie kunde, de Sweming, en de stelling der Tronien in toevallige en Natuurlijke stands Gelegenheden raken, als van selfs sullen in de Hand vallen. Met een woord voegen we tot de vorige Stoffe noch by, dat die nauwkeurigh de Proportie van de Mensch-beelden hebben onderfogt, van meeninge zijn dat d'Oude Lieden in de Proportie van haar Leden eenigfints Korter zijn dan sy in haar sappige tijd waren. Ons aangaande, wy geloven niet ligt dat de Beenen Inkrimpen en Korter kunnen werden; maar wel dat de Banden, de Kraak-Beenen en sagte Smearfels, die de Hoofden der Beenen tusschen de Leden bekleeden, kunnen opdroogen en te

Waarom men sig aan de Regels der Beeld-Meters niet en behoeft te houden.

De Passer moet in d'Oogen meer dan in de Hand van den Konstaar naar zijn.

Of Oude Lieden Krimpen en Korter werden.

Een Geraam-
te een half
Voet Ge-
krompen.

gaar Krimpen, invoegen misschien de Beenen eenigszints naauwer aan den anderen getrokken, de Menschen eeniger maten verkorten kunnen; en hier door gebeurd het dan ook dat Stok-Oude-Luyden, stijf en stram van Leden werden, datse traag gaan, niet meer loopen kunnen; Ja datse Krom en na 't Graf gebogen gaan. Gelijk wy dan ook van een zindelijk Waarnemer berigt zijn, dat hy in een Mensch geraamte, had ondervonden, dat het ontrent een half Voet ingekrompen was; 't Welk hy daar uyt oordeelde, om dat het van een seer goede Proportie zijnde, ontrent soo veel langer Vademen kon. Anderszints gelooven wy dat het Korter zijn van Stok-Oude-Luyden meest ontstaat uyt dien datse Krom gebogen gaan, en 't vermogen soo niet en hebben om de boven Leden op den Rugge graat regt op te dragen.

Wat Alb.
Durer, van
de Mensche-
lijke Pro-
portie ge-
schreven
heeft.

Niemand heeft ontrent de Menschkundige Proportie meer Wand over hoop gehaald dan *Albertus Durer*; Die wel vier Boeken daar van geschreven heeft; Welke van zijn Weduwe in 't Jaar 1527. te Neurimberg zijn uytgegeven, en 't geluk hebben datmense in vier of vijf Talen, en onder die ook in 't Neerduyts lesen kan. En alhoewel hy de dry laatste Boeken soo nauwkeurig niet als het eerste heeft oversien, nogtans loopense alle op eenen trant. Wy hebben zijn Maniere altijd by de Krabben en Rijn-Kreeften vergeleken, daar meer aan te Peuselen dan aan te Eten is; dat is, daar is in die Boeken meer Arbeyd en omslag gedaan alsser Nut door in de Konst gekomen is. *J. P. Lomazzo*; *P. Cosijn* en andere hebben in sommige dingen wel zijn Maniere gevolgd, maar veel Korter en Beknopter saam getrokken. De Lesing die wy van Durers Boeken
in

in onse Taal hebben is geheel Slegt, Langwylig, en Duyster, alhoewel de Beelden tamelijk in haar Teykenkundigen omtrek bepaald zijn. Veele die het Boek in handen krijgen, hebben aanstonds de Walg van soo veel Modellen, Werk-Regels, en Gereedschappen van Maat-stokken, Schalen, Ladders, Triangels, en andere Teyken en Meetskundige Betrekkingen, die onder Barbarische Namen en Blindemans-Raadfels van *Scheyder*, *Vergelyker*, *Verkeerder*, *Overdrager*, *Kieser*, *Aanwijser*, *Valscher*, *Trumler*, en menigte genaamde *Linien*, worden voorgesteld. Doch gelijk wy altijd van Oordeel zijn geweest dat de Leer-Regels wel schrander, maar klaar en vermakelijk om Oeffenen moeten zijn, soo hebbenwe ook noit behagen kunnen scheppen, in de Onderwijfingen, die een meer dan Eselagtigen Arbeyd uyt haar eygen Natuur, agter sig naslepen.

IV. HOOFDSTUK.

Van het Maaxel en Dienst der Menschelijke Ledematen.

LAat ons nu ook yts aanmerken over het Maaxel en Dienst, der Menschelijke Ledematen, op datwe die wel doorsien hebbende te beter voorbereyd mogten komen, tot de Beschouwing van allerley Actien en mogelijke Bewegingen, welke in de Menschelijke Doeningen komen voor te vallen. Wy grijpen dan het Mensch-beeld eerst by het Hoofd; als zijnde na de meeste Waarschijnlijkheyd de voornaamste Woonplaats des Verstands,

Nuttigheyd van de Kennis der Diensten die de Leden hebben.

Maaxel en
Dienst des
Hoofds.

Hoofd waar-
om Langh-
rendig.

Velerley flag
van Hoof-
den.

en Zetel van de Redenkavelende Ziel. 't Selve is voornamelijk opwaarts en om hoog op den Hals geplaatst, om de Oogen en 't Gesigt wel te kunnen gebruyken; die daar in als twee Wagters op een Thoren, tot bewaring van 't geheel Lichaam zijn gesteld. Zijnde rond van Form, om in een kleyne plaats veel te begrijpen; en wel met Namen Langrondig of Ey's-gewijs, op dat het met de Vorin van het Lichaam niet alleen best souw gemeenschap hebben; Maar ook op dat de Deelen des Aangefigts, d'een onder d'ander daar des te voegfamer in schikken, en alle soude kunnen gesien werden; 't geen in een Klootse Ronde niet wel kon geschieden, nadien de Mond en Kinne als dan by na geheel onder 't Hoofd souden gestaan hebben.

En alhoewel dit de algemeene en regtschape Form der Hoofden is, nochtans vindmen in 't Leven groote verschilligheyd dies aangaande, die ook meest voor Mis-standen werden aangeteckend; gelijk dan ook de Genesers en Heel-Konstenaars wel een Getal van twaalf (dosijn-Werkers zijn immers Broddelaars?) Verscheyde Formen van Hoofden hebben aangewesen; die om datse meest alle van 't algemeen Schoon en wel Geschapen afwijken, hier niet nodig zijn op te halen, dewijl de Schilder-Konst de Mismaaktheyd geheel wel missen kan. Daar is in de Generale Klomp of Vorm van het Hoofd soo veel gelegen, dat een Konterfeytsel of Tronie na 't Leven Geschilderd, niet wel ten uystersten kan gelijken, by aldien'er het Generaal van het geeete Hoofd niet wel in waargenomen is, alswe in onse Teykenkunde breeder hebben geleerd.

Het Bekkeneel is van boven als een Helmet rond en vast geslooten; en diend tot Bescherming van de

de inhoudende Deelen; en wel voornamelijk van de Herffenen, de Zenuwen der uyerlijke Zinnen, de Ziel-Klier en andere meer; Welk Bekkeneel, als het Woonhuys der gefeyde Dingen, in de Beschouwing der Beenen, nader in fijn Samen-ftel Voegen en Naden fal verklaard werden. En gelijkmen gewoon is het Verftand in het Hoofd te plaatfen. fo segtmen ook van een Schrander en Wijs Man; hy heeft een kloeke Kop. Hy heeft Breyn in 't Hoofd en foo voorts. Doch wannermen van een Sot spreekt, of van een daar een ftreep door loopt, foo segtmen gemeenlijk, hy is met de Kephel of Keuvel gequeld, dat is, het fchort hem in de grooten Toon daar de Boeren de Muts op dragen. Welk woord Kephel, onder ons van het Griexfe Woord *Kephale* dat is Hooft, over gekomen is; Even als de Kruyn, van 't Hoofd, van *Kranion*, en *Kranium* by de Romeynen, dat is d'Opper Hoofd Schedel; by ons gemeen geworden is. Gelijk mede Kap, en Kop, geen ander af komt, als van *Kaput* het Hoofd toegeschreven werd. Het Bekkeneel of Opperfte-Hoofd-Been is aan alle Mensehen met Hayr voorfien, eensdeels tot een deksel en bewa-
ring van 't felve Been en fijn inhoudende Deelen; Dienst van 't Hayr. Anderdeels tot Cieraad des Aangefigts, en by gevolg van den heelen Mensch; Om dat, wanneer de Tronic ongeschikt is, het gantfe Lichaam on-aan-genaam gemaakt is: Makende het Hayr een gantfch Cierlijke afcheydinge, tuffen het Opper-Hoofd, en het Voor-Hoofd, en Befnoeyd d'Omtrek des Aangefigts op veellerley wijfe; Ja verbeterd die in velen: Alhoewel d'Onagtsaamheyd het felve ook wel kan verwaarloofen. Onder de Godgeleerde werd veelfints getwift, of het Hayr met een foodani-

Twist der
Godgeleerde
over d'Hayr-
dragt.

1 Cor. 11.

Hun Gevoe-
len nader
onderfegt.

Rom. 1. 27.

danigen Lengde gedragen , als tot een Hups en Mannelijk Vercierfel dienen kan , niet tegens de Zedigheyd der befadigde Volken aanloopt ? Onder welke vele van Gevoelen zijn , dat den Christen-Mannen , bot uyt verboden is , 't Hayr langer dan even tot over de Oor-lellen te dragen ; en vestigen de Scheering van desen Theologifchen Knip , dat is henlieden Gevoelen , voornamelijk op de Woorden van den Apostel , daar hy den Korintiers af vraagd ; *Leerd u ook de Natuur niet dat het den Mannen een On-Eere is Lang Hayr te dragen ?* Doch andere en die hun meenen op de Zeden der Ouden en de Talen te verstaan , zijn van gedagten dat *Paulus* daar niet cygentlijk van *Lang* , maar van seker foort van *Vrouwlijk Gecierd Hayr* spreekt ; sijn Reden afleydende van een bekende Maniere die de Griexse Vrouwen hadden om het Hayr met Boukels en Krullen , bezijden het Hoofd , en met verscheyde Vlegtingen op het Hoofd , op te teuyeren. 't Selve vaak Friseerende en met Goud-draad en Aardige Snoerdjens by Lodderlijke beurten bindende. Gelijk dan ook de Oudheden getuygen , dat in de Korintise Bloey-tijd , eenige Schoone Jongens , en Aankomelingen , die haar tot Sodomie verhuurden (in de H. Schrift met de Naam van *Schand-Jongens* en *Honden* om de Agter-Opfitting , Gebrandmerkt) gewoon waren sich ook met dusdanigen Hayr-dragt op te toyen , om mogelijk onder dat Vrouwen-Hulfel , te voegfamer hun Rol te Spelen en Mannen tegens Mannen te verhitten. Waar van ook *Petronius* elders gewag gemaakt heeft. En *Salmasius* heeft in sijn Boek van 't Vrouwen-Hayr , dese saak tamelijk nauwkeurig uytgepluyft. Het is onses agtens vry opmerkelyk, ^{da} de

de Lange Hayrdragt by vele een teken van Nedrig-
 heyd is geweest: En de Joden zijn ook van gevoe-
 len dat de Nazireers geen Hayr mogten laten Schee-
 ren, om sich niet op te houden, met dat te Ver-
 cieren. Sulx dat wy gelooven dat den gefcyden A-
 postel, yts van 't Hayr der Mannen willende verbie-
 den, liet op de Maniere van dat soo te dragen, ge-
 lijk het by de Korintische Vrouwen gedragen
 wierd. Nu hoe droegen 't doch die Vrouwen,
 Lang? Neen, maar kort opgebonden en Vercierd;
 Of daar toe Konstig beschooren: Welke Manie-
 ren van de Mannen nagevolgd, het onderscheyd
 tussen Man en Wijf t'eenemaal weg nam. En noch
 wel soo veel te meer in die Landen, alwaar in de
 rest der Kleeding soo grooten onderscheyd niet ge-
 sien wierd als heden onder onse Volken. Want de
 Grieken en Romeynen, en andere dier tijden, heb-
 ben altijd Lofse, Wijde en Lange Kleeding in Man
 en Vrouw gedragen; En daarom was het onder-
 scheyd des Hoofds-Cieraad en Hayrdragt daar noo-
 dig in agt te nemen dan elders. Dat nu de Korin-
 ters de Mannelijke Hayrdragt verlatende, uyt brood-
 dronkene dertelheyd aan dusdanigen Vrouwen
 Hayrdragt zijn vast geweest; Dat blijkt onder an-
 dere Voor-beelden seer klaar uyt *Martialis*, daar hy
 aan den Korintischen Digter *Carmenion* schrijvende,
 hem beschimpt over sijn kort Gekruld Hayr,
 geblankette Koontjes, en andere Wijve Pragt. En op
 datm'er geen twijffel aan souw hebben soo segt hy-
 'er by: dat sulx na de Korintise Wijse was; En dat
 hy *Martialis* daar en tegen Lang en wild Hayr op
 sijn Spaans droeg, en derhalven geen gemeenschap
 met hem had, om sijn Broer, maar dat *Carmenion*
 veel eer blijk gaf om van wegen sijn Verwijfdheyd
 Mar-

Lange Hayr
 dragt by een
 nige een
 teken van
 Nedrigheyd.

Vrouwen
 droegen geen
 Lang Hayr,
 in Grieken-
 Land.

Korinters
 hebben Kort
 Hayt gedru-
 gen.

Korinters
zijn seer
aan Wijve
Cieraad vast
geweest, dat
den Apostel
sehjind te
bestrafpen.

Martialis Suster genoemd te werden. Wat kanmen klaarder wenschen om te zien dat het de Gewoonte der Korinters niet en was Lang Hayr te dragen? En derhalven kon den Apostel haar daar niet over Berispen. Ja men vind aangetekend datter Griexse Jongelingen zijn geweest, die hun somtijds soo Vrouwelijk hadden opgefet, dat de Priesters als se ten Trouw quamen, moesten vragen wie de Bruyd of den Bruygom was. Waarlik wanneer wy onderstellen dat Paulus ook dese dingen ten minsten in 't algemeen geweten heeft; soo konnenwe onses agtens niet anders denken of hy heeft met de aldergrootste Reden konnen vragen; of de Natuur haar niet en leerde dat het de Agtbaarheyd van de Mannen te na gaat, ja een schande aanbrend; Wanneerse bestaan met Gefrizeerd of Vercierd Vrouwen Hayr, sigh te Verfrayen? Gelijk hy dan ook tot een Grondslag van sijn reden, te voren had gefeyd, hoe de Man het Hoofd van de Vrouw was, en de Vrouw tot een teken van Onderwerping, met een Dekfel, het zy dan een Hayr-kuyf of ander Kapsel moeste gedekt zijn. 't Geen sulke verwijfde Mannen met haar doen quamen te verloochenen, en daarom schandelijk en tegens de Natuur van bey hun Staat en Sexe. Maar dat anders de Natuure daar desen Apostel sich op beroept, eygentlijk en uyt haar selven souw leeren dat het schoon Golvend en wel Gekruld Hayr, dat met een ramelijke Lengde de Schouder bedekt, en de Nek vuld, Schandelijk souw staan, of On-eerlijk souw zijn, sulx is'er soo ver van daan, dat het tegendeel ons in de dagelijxse Ervarentheyd en in veel getuygenissen blijkt. *Lykurgus* gebood de Spartaners het Hayr te laten wassen, om dat het de

Lang en
Schoon
Hayr is de
Mannen
niet schandelijk
volgens de
Natuur.

Schoon-

Schoonheyd der Welgemaakte vermeerderde; En dat het de mismaaakte en rouwe Oorlogs-Man, meer verschrikkelijk maakte. En soo veel d'Oudheyd ons kan leeren, is het Hayr Korten, en sterk Bescheeren altijd een waarteyken van Droefheyd, van Versmading en van ontrooving des Cieraads geweest. En soo wierd het ook by den Koning David opgenomen als men sijn Gefanten, soodanig Gekort-vlerkt t'huys fond. In Treur dagen, Assen op het Hoofd te sroyen, gaf niet anders te kennen als de ont' uystering van het Hoofd-Cieraad, welk voornamelijk in het Hayr bestaat. Porta segt dat het Hayr aan de Kinderen Bevallig, aan de Vrouwen Cierlijk, aan de Jongelingen Eerlijk, aan de Bedaagde Mannen, Ontfachelijk, en Vreesslijk aan de Krijghs-Luyden is. Beneemd seyde hy verder, een Boom sijn Loof, hy is sonder Schoonheyd, snijd een Mensch het Hayr af, sijn gansche Defrigheyd gaat te niete. Soo dat de Uytleggers welke de voornoemde woorden van den Apostel, sijn na de Letter en volgens de gemeene Vertaling willen genomen hebben, Paulus stilswijgens van Onwetenheyd, soo niet van Onwaarheyd, in de Beschouwingh der Wereldse saken beschuldigen. Wy en willen in geenen deele, verschoonen sommige Sotte Misbruyken, en Wildemans Paruyken, die de Menschen mismaken; Want wy gelooven dat ook den Apostel op de Reden en betamelijke Welvoegsaamheyd van 't gemeen gebruyk des tijds, sijn Leering grondvesten wil. Gelijk ook het Deksel op het Vrouwen Hoofd daar hy van spreekt, geen andere herkomst insluyt. En daar moet onses agtens hier wel onderscheyden werden 't geen andere schijnen onder een te mengen, namelijk dat

Hayr Scheeren altijd in Treurigheyd geoeffend, ook tot Versmading en Slavernie gedaen.

Assen sroying op de Hoofden is een wech-nemen des Cieraads dat in 't Hayr bestaat.

Vrouwen Deksel is waarschijn-lijk twee-sints ge-weest.

de Vrouwen behalven het Natuurlijk Hoofd-Dekfel des Hayrs, (dat de Maagden met haar gemeen hadden) noch een Dekfel des Aangefigts hebben gehad, om haar van de Ongetrouwde Maagden te onderscheyden, en door een zedig gebruyk aan te wijzen datse voor een ander niet alleen niet meer te begeeren waren; Maar datse haar ook voor niemandt dan voor haar eyge Mannen behoorden te Ontdekken: Welk Dekfel ontrent de Maagden, om datse noch te begeeren waren, (en dat gelijk het Aangefigt, machmen 't seggen, de Billen moet aan Man helpen) geen plaats heeft; Dewijl ook niemand geern een Kat in een Sak koopt. Daar is geen Hulfel noch Teujering dat de Vrouwen bevalliger maakt, dan de betamelijke streeking en leggen der Hayr-Tuyten: En men kan de Tronien daar door groot-deels Vervormen; dat is Schoonder of Mismaakter maken: Dus kan het Hayr en byhoorende Kapsel een Lange Smalle Tronie Voller en Aansienlijker maken; En die te vol zijn, van 't geensse over hebben, besnoeyen en beter besneden doen zijn. Die noyt hier op genoegsaam gelet heeft, of van meeninge is datwe hem een Quakjen op de Mouw spelden; kan hem van de Jonge Kinderen, en van de Suygelingen laten Onderwijfen: Want gelijk de meeste Kinderen door gewoonlijk behandeld en Gekoesterd te werden van hun Moeder, Minne-Moer, Kinder-Meyd, en diergelijke, allengskens een indruk van seker dagelijx Hulfel, het zy Muts, Karnet, Hayrstreckfel of andere Bekapering des Hoofds krijgen en daar mede Kennis maken; Soo gebeuret dikmaal dat wanneer sy 't selve Mensch by toeval met een ander en ongewoon Hoofd-gewaad, het zy dan een *Swatte Kaper*,

Swatte

Hayrdragt
kan de Vrou-
wen voorna-
melijk Cier-
lijk maken.

Swarte-Tip, *Lolle*, of een ander vreemde Doek-Huyf, ontmoeten, of aangegrepen werden, dat e schreeuwen en beeren offe de Keel wierden afge-
neen; Niet anders meenende of een Vremden (te-
gens welke veelsints *Eenkennig* zijn) wil haar be-
mandelen. Welke vreesse voorwaar niet anders voort-
komt, als om dat foodanigen Hoofd-Hulfel, een
ndere omtrek en Generaal, aan 't wesen van sulken
Mensch in 't Oog van de Kinderen verschaft: Wel-
ke verwisseling ook dikmaal soo groot kan zijn, dat
vandaagde Luyden daar door bedrogen werden, en
likmaal *Peet Jannetje* voor *Peet Neeltje* aansien.
Veel Menschen, ja ook selfs d'eygen Ouders ver-
gaten d'*Eenkennigheyd* in de Kinderen, en hebben
veelsints meer op met die, die *Allemans-Vriend* zijn:
Doch wy meenen niet onseker waargenomen te
hebben, dat d'eerste soorte gemeenlijk beter van
Verstand en Oordeel zijn dan de laatste, die veel-
sints *Blom-Pappen* en *Goe. Jobbens* zijn; En niet en
scheeld van wiense Gerold en Gesold en Beknod-
deld werden: van welkmen de Waarheyd in de
Opwassing meest sal seker vinden; En wy soudent
wel voor onse Post durven opnemen, daar goe-
de Bewijs-redenen van te konnen geven. Dat de
Vrouwen het Hayr opvlegten, Streeken noemen;
schijnd van 't Griexse woord *Thrix* dat Hayr be-
tekend, ontleend te zijn.

Voorts agten wy ook dat het den Vrouwen ge-
oorloft is hun Hoofden betamelijk door de Hayr-
vlegting te vercierem; Doch niet verder als yeder
in sijn staat en hoedanigheyd der Kleeding betame-
lijk is, en strekken kan om haren Man te behagen.
En in desen zin kan het niet buyten 't Gebod gaan.
Ja wy houden datse veel eer verpligt is sulx te doen,
dan

dan door nalatigheyd, of moet-wil fulx niet te willen in agt nemen. Maar misschien sal een Werk Heylig tegen ons inbrengen, dat de Vercieringen die aangeleyd werden om onse Schoonheyd te vermeerderen, den Schepper tergen, namelijk om datmen hem wil schijnen te verbeteren: Wy antwoorden; Het Hayr, en het Cierfel, en de mogelikeheyd of geschiktheyd die ymands Tronie heeft om door Verciering fekerlijk Schoonder te kunnen worden, laten niet minder van dien Schepper af te vloeyen, dan 't Schepsel selfs, en dewijl dat het aangelegt werd om dat Schepsel te verciere. (Want dat heeft God den Mensch als sijn onder-Scheppers veel eer dan de Ontciering van een Sloerimoery willen overlaten) soo zijnder geen Reden waarom het zou quaad zijn, 't geen in den Schepper selfs de grootste Betamelijkheyd heeft; namelijk een ding schoon te maken: Of dat nu uyt de eerste Hand, te weten de Geboorte komt, of dat het uyt de tweede Hand komt, namelijk door een geoorlofde Verciering, de saak blijft na onse meeninge de selfde. Alhoewel wy de schadelijke en vuyle Blanketsels, met Reden van de Verciering der Kleederen, willen afgescheyden hebben. Om datse geheel niet tot dese soorten noch by werk der Verciering behooren.

Verscheyde
soorten van
Hayr.

De Hoofd Hayren zijn verder, of Borstelig of Gekruld, of effen en regt neerhangende. De Mooren hebben kort Gekruld Hayr, en by na als de Wol van Jonge Lammeren. De Natuur-Beschrijvers Leeren ons dat die Volken die van een vogtige Gematigtheyd zijn, als de *Schyten*, en *Tartaren*, gemeenlijk slegt en regt Hayr hebben. Gelykse mede seggen dat het Koleur, de Land

en

en Hemel-streek volgt. Dus geeft een Droogen Warmen Hemel veelsints Kroes-Krulligh Hayr; als men aan de *Egyptenaars*, *Arabiers*, *Indianen*, *Italianen* en de meeste *Franfen* ziet. En alhoewel men de *Spanjaarden* veelsints met Regt en Smeerig Hayr ziet, dat eenige het veel gebruyk van de Olye toeschrijven, soo vindmen onder hen nogtans verscheyde die Gekruld Hayr hebben. De Koude Landen, als Engeland, Duytsland, Denemarken en Sweden geven meest sagt en effen Hayr, en veelsints Blond, Geelagrig, of gemeen Bruyn Hayr: Dat ook in alle soorten met den Ouderdom veranderd en Grijs word. *Herodoot* segt dat de Mooren die na den opgang der Sonne wonen, regt Hayr hebben; Maar dat geen Volken meer Gekruld Hayr hebben, dan de Mooren in *Lybien*. De Kinderen die in haar Jongheyd Kroes Hayr hebben, verwisselen 't selve dikmaal in regt neerhangend Hayr wanneer se Oud werden. En die regt Hayr in haar Jongheyd hebben, veranderen 't selve dikmaal in Gekruld Hayr wanneer se Oud werden. En veelsints sietmen dat Gekruld Hayr in den Ouderdom hard en Peerdshayrig werd: Selfs ook in het Grijs werden; doch alles sonder Wet of Regel.

Van de *Pandoras* een Volk in Indien segtmen datse in haar Jongheyd meest Wit hayr hebben, dat in den Ouderdom geheel Swart werd. Ook zijnder getuygenissen, dat dese Luyden somtijds twee honderd Jaar Oud werden sonder Grijs Hayren. Doch het Wit Hayr maakt hen in de Jonkheyd Grijs: En het Spreekwoord segt; *Vroeg Grijs, laat wijs*. En alhoewel het Hayr aan Gekleede Man-Beelden eenige Vercieringe toebrenge, wanneer het een Fraye Lengde heeft, egter blijft seer op-

Land-aard en Hemel-streek wat die ontrent het Hayr doct.

Verandering van 't Hayr.

merkelijk dat naakte Beelden met Lang Hayr, een byfondere Wanftal geeft. Ja wy gelooven om vele Reden dat Adam niet met Lang, maar met Kort Hayr gemaakt is: Gelijk het ook niet al te Voegzaam fchijnd aan de Beelden die na de Antyke Maniere gekleed zijn. Onder de Oosterfe Volken die noch Lang en ruyme Kleedingen dragen, werd ook het Lang Hayr felden gezien: En derhalven moetmen dese dingen in de Schilder Konft wat omfigtig behandelen: Onderscheydende de Natie, de Tijd, de gefalte der Beelden, en voor al de Welstand; Waar van ruymmer in onse Ordineeringe. Doch die lust heeft een Wonderlijk Schepfel te sien, moet een naakt Man befchouwen, die alleen met een Wambays met korte fchootjes aan 't boven-Lijf Gekleed is.

Waarom
't Aangefigt
Ongehayrd
is.

Het gantsche Aangefigte des Menschen is om vele reden Ongehayrd en Gelad; Soo om de Schoonheyd des aanfiens, als om datmen in het Aangefigt niet alleen het Wefentlijk gelijken der Sweming en Krooft, tot onderscheyding van malkander moet kunnen sien; Maar ook dat de Gefeldheyd des Gemoeds volgens de verfcheyde Passien daar te duydelijker fouw kunnen in gezien worden; Want het is tot d'Ommegang met onsen even Mensch ten uysterften noodfakelijk, dat de Lijdingen van de Ziel, een groote Rol in 't Aangefigte Spelen. Want nadien wy malkander in 't Hert noch in de gedagten kunnen infien, daarom is het Aangefigt foodanig tot een Tooneel van onse driften gefieldt; datmen, hoe seer het ook verborgen gehouden werd, daar in als in een Spiegel Boek, Liefde, Haat, Blijdschap, Gunft, Wangunft, Eerbaarheyd, Mewarigheyd, Toorn, Hoogmoed, Kuysheyd, Geyl-

Waarom het
noodig is
dat de Pas-
fien in het
Aangefigt
gezien wer-
den.

Geylheyd en wat dies meer is, ja ook de Kloekmoedigheyd en Stoutheyd, oogschijnelyk Lefen kan. Sulx datwe met de Oude Philosophen mogen seggen dat den geheelen mensch in sijn Aangefigte woond.

Hier in moesten de Keur-Meesters die by de Romeynen de Jonge Soldaten gingen opsoeken, wel ervaren zijn, want volgens Vegetius, wierd in 't uytkiefen der selve, voornamelyk op de Sweming van 't Aangefigte en de Koenheyd der Oogen gelet. Dit konden se ligtelyk doen wanneer se door gewoonte hadden leeren affien; In welke Vertooningen de bysondere Partyen des Aangefigts, elk haar eygen Bediening en Rol spelen. Want men kan niet alleen onderscheydelyk bepalen wat hulp de Hayrige Wingbraauwen, het Voor-Hoofds-Vel, de Oogen, de Neus en Neusgaten, de Mond, de Lippen en anders, in dit of dat voor-val by brengen; Maar ook waar door sy dus of soo bepaald worden: alswe op sijn plaats sullen aanwijfen.

Die Werk maken de Deugden en Ondeugden uyt d'Algemeene Form der Aangefigten te voor seggen, Leeren ons dat een groot Aangefigt, Bortheyd en Onverstand vertoond. Dat een kleyn Katte-Bakhuys, gemcenlyk een Mensch toehoord, die sijn tijd met Futselen en Trutselen 't soek maakt. Ook sijn de sulke dikmaals Pluymstrijkers. Die daar Mager en Geelkleurig by zijn, staan by vele voor Schelmen, Guyten en Bedriegers te Boek. Ook Swemen de Verspieders niet selden na dusdanige Schampseljoentjes. Platte Aangefigten moeten van wegen de on-naakbare Gemelykheyd van sulke Menschen, schuwen; Te meer om datser veelsints nijdig by zijn. Onbeschaamde Menschen

Watmen uyt
d'Algemeene Form der
Aangefigten
tot de Tionie-Schouwing Voor-
seggen kan.

en Sotten plagtmen van buyten aan haar rond Aangefigte te kennen. Agter een Gerimpelde en Magere Tronie, schuyld nu en dan een bitter en Wrang Gemoed. Een Mensch die een Lang wel Geveeft Aangefigt heeft, valt gemeenlijk Gramfteurig, en raakt om een Haverstroo op zijn Peert. Die Mager van Aangefigt en weynig blofend zijn, magmen met eenige fekerheyd voor omfigtig in haar doen en goed van verftand houden. Dufdanige segt Aristoteles zijn forgvuldig, en werden felden van heel groote Ongelukken beloopden, die uyt haar eygen Nalatifheyd opkomen: Sy zijn in 't gemeen vol Studie, maar fomtijds wat heet gebakerd. Seker by aldien dese Waarneming de Goedkeuring van foo veel Eeuwen heeft, foo heeft de Heer Mainbourg leelijk mis gekeken; Wanneer hy eenige dezer felfde Swemingen des Aangefigts, uyt de doode Afte van Jan Kalvijn poogt op een nieu te Doodverwen, om yder daar uyt te leeren sien, dat Kalvijn een Aards-Ketter en Wederftrever van de Roomse Kerke geweest is. Kanmen uyt een onbedwongen Oordeel agting hebben voor Mannen die de Waarheyd van Kerklijke Historien en Geloofsgechillen, met fulke ellendige Krukken moeten onderschragen? Wy meenen eer Reden te hebben om te vragen of er te Parijs geen Simpel-Huysen en zijn, datmer fulke Gekken noch langs Straat laat loopen. Die een Middel-matig Aangefigte hebben, dat tamelijk Geveeft is, zijn veelsints verftandig, Beminders van Wijsheyd en eenigsints Geestig van Gedagten. Doch die heel vol vles zijn, en een slegt Opfigt hebben, zijn meest-deels Sorgeloos en Sloff; Doch sy hebbender die Deugd by, datse hun verwaarloofde dingen, met heele Do-
fijnen

lijnen Leugens, vrypostig te hulpe komen.

Aan het Aangefigt sietmen dat alleen de Kin en de zijden der Wangen van de Mannen, met den Hayrigen Baard begiftigt werd; soo tot onderscheyding van Man en Vrouw, als tot een ontsachelijke Vercieringe der Mannelijke Agtbaarheyd: welke Aanfienlijkheyd, de Vrouwen (om dat haar Schoonheyd meest bestaat in de Gladdigheyd der Huyd, en Besnedene Geschiktheyd der Partyen, waar van de kleynder streep der Hayrige Wingbraauwen de Toets leveren) niet van nooden hebben. Wy zijn dikwils in Gedagten geweest, of de Kinderen uyt aanmerking van de Baarden, het zy een Koppel goede Knevels, of een ruyge Kin, en de wesentlijke Wingbraauwen, niet wel meer ontsag voor hun Vader, dan voor hun Moeder hebben; om dat de Gramschap of Gesteurdheyd, wanneer se het verkorven hebben, door een saam getrokke Wenk der Oogbraauwen en 't straf Opsigt, dat door den Baard, grootdeels Opgeschikt werd, een vreesse ontrent de zagte Gemoederen der Kinderen kan te weeg brengen. Gelijkmen dan ook siet, dat de Kinderen van Jongs aan verveerd zijn om Mannen met Baarden te kussen; Insonderheyd de kleyne Meyskens, diemen daar toe ook noch aanset, en Wijs maakt, dat se dan ook een Baard fullen krijgen: Doch ontrent de 15 of 16 Jaar zijns die schrik meest ontwassen. En gelijkmen souw kunnen Tegenwerpen, dat de Mannen welk van den Baard misgedeeld zijn; van dat ontsagh ook souden verfteken zijn, soo antwoorden wy, dat sulke Mannen ook selden veel Kinderen verwekken; of soose die bekomen; of dat se hen door een ander zijn besteld; of aangetrowd; Soo is ook wel bekend, hoedanig een

Baard der Mannen.

Den Baard maakt den Man ontsachelijk.

Kinderen hebben een afkeer om Mannen met Baarden te kussen.

Gelubden Haan by Hin en Kuykens aangefien werd. Men souw ook een uytvlugt kunnen maken op de nieuw Modife Baardekens, dat zijn Baarden sonder Baard: Doch men sou ook al Werk hebben om te bewijfen, dat's er te Mannelijker om zijn, of haar ontfag door vermeerderen kunnen. By Lucianus hielden die van Assyrien de Spot met de Grieken en alle andere die de Goden sonder Baard Schilderden; Seggende, de Volmaaktheyd en kan in de Jonkheyd niet wesen. En Jeremias teykend het als een bysonder quaad over Moab aan, als de Baarden souden afgekort zijn. Cap. 48. vers 37. De Wijven die in haar Ouderdom eenige blijk van den Baard krijgen, werden in de Wandeling voor boofse Hexen aangefien.

Vrouwen die
twijffelagti-
ge Baarden
aan de Mond
krijgen, zijn
van de Sagt-
moedigste
dier.

Het Aangefigt als mede den Hals en d'Handen werden dikmaal met Sproeten, dat zijn kleyne bruyne Vlekjes, seer Ontcierd, insonderheyd in de Beschouwing van na by. En gelijkmen dese meest des Somers gewaar werd, en des Winters veelsints verdwijnen, soo wagten haar de Jonge Dogters en Vrouwen die haar blanke Huyd beminnen, ook seer sorgvuldig voor de heete Somer-Lugt. De Genesers meenen datse veroorzaakt werden uyt eenig vlugtig zout dat uyt de Vogten, en Wey in de Huyd zittende, door de Warmte na buyten getrokken werd, en door sijn vastigheyd niet konnende door de Opper-Huyd uytwaassemen, daar onder zitten blijft en dagelijks door de Son noch Bruynder werd. Daar zijn verscheyde Middelen bedagt, om dese Betaandheyd des Aangefigts aan een kant te helpen; En daar zijn Vrouw-Luyden die het geweldig drok hebben met Batten en wassen; d'Een bewaart daar toe Snée-Water; d'an-

d'ander smelt Campher in Witte Wijn; Of een Zuur-Muyl meend met Limoen-sap haar lieve Bakhuisje, vry wat te doen verblikken. En als dese noch niet helpen willen, soo gebruykense sterker Middelen, ook wel Sublimaten, en andere quadaardige dingen, die te onbesuyft behandeld, sommige aan 't Quijlen of aan 't Vervellen helpen; Want daar zijnder die dog Blank willen zijn, al souw'er het Vel by neer stroopen, of datse van *Mageren Heyn* gedoodverfd, op het Kerk Hof eeuwig souden te Bleeken geleyd werden. Indien 't waar is dat Aristoteles geschreven heeft, voorwaar dit Volkje mogten uyt Eerbaarheyd alle dien Arbeyd wel sparen, want hy heeft opentlijk Geleerd, dat Witte of Blanke Vrouwen gemeenlijk Hoeragtig zijn. Invoegen het voor een cerlijk Hart, raadsaamer souw zijn van Slag-Maand tot Paassen in een Rook-Huysje te sitten; Om niet verdagt by de Trony-kijkers te raken.

- Het Voor Hoofd is een Gedeelte dat de Schoonheyd van het Aangefigte, als de Frontispies aan een Gebouw (na dat het een goede gestalte heeft) seer vermeerderd. En gelijk in 't gemeen een Gelad en Hoog verheven Voor-Hoofd dat niet Bultig-rond, maar eer wat breed is, wel staat, soo siemen in tegendeel, dat een Laag en kleen ingedoken Gevelplat, aan een groot Huys weynig aansien of Grootsheyd geeft. Insonderheyd staat een Kleyn of Laag Voor-Hoofd, de Vrouwen, om datse het Hoofd niet altijd dekken kunnen, gants qualijk. Sy dwaalen dan seer die haar Voor-Hoofden. (schoon'er selfs geen Natuurlijke Form toc en hebben) tot op de Neus toe, met een Bos Gefriseerd Bokken of Geyten-Hayr meenen te vercierien: Sulx datter

't Voor-Hoofd geeft een groot Vercierfel aan 't Aangefigt.

Verfcheyde
Formen van
voor-Hoof-
den:

Sommige uytſien als die Leeuw-Hondjes, die 't heele Lijf Kaal Gefchooren, alleen den Kop tot over d'Oogen Ruyg en Langhayrig hebben. De Form van het Voor-Hoofd, heeft dry verfcheyde Geflagten; In welke het ſig in 't algemeen, aan de Menſchen vertoond; Want, of het is Vlak en Effen of Holagtig, of Vol en Verheven. De Volle en Verhevene zijn wederom in twee Gedaanten onderscheyden, want, ſy zijn of Vol en Verheven na boven, of Vol en Verheven na onder, of ook wel Verheven onder en boven, of doorgaans. Ook zijnder Agter-over en Voor-over-hangende Voor-hoofden; Als we in de Tronie-Schouwing, en in de Afbeeldingen, alle die Soorten en Geflagten ſullen kunnen ſien.

De Tronie-Schouwers hebben 't Oog niet ſelden op het Voor-Hoofd, als zijnde een weſentlijk Deel des Menſchen Aangeſigts. Gelijk ook vele dingen daar de Menſchen van behebt zijn, daar in af te Kijken zijn. Dus geeft een kleyn Voor-Hoofd, onſtandvaſtigheyd, en een groot Voor-Hoofd een traag Menſch te kennen. De Smalle Verkens-Hoofdagtige Voor-Hoofden, beduyden dat die Menſchen Onwetend, Onleerſaam en Vuyl zijn. Een Lang Voor-Hoofd na onſen Afgebeelden Huys-Hond Swemende, daar wy de Tronie van den vermaarden Plato by gepaard hebben, geeft Leerſaamheyd en een wakker Gemoed te kennen. Doch die ſulx na de trek van de Wind-Hond hebben, zijn vaak aan Pluymſtrijkerie vaſt. Een vierkantig Voor-Hoofd, na dat van een Leeuw aardende, betuygt Edelmoedigheyd. Een rond dikagtig Voor-Hoofd, dat na de trek van een Eſel Sweemd, geeft ſelden yts beters als Bottigheyd te kennen. Gelijk mede een Neer-gedrukt Voorhoofd, het Merkten

ken van een slaphertige Ziel is. Een Voor-Hoofd met Heuvelen en Dalen , spits opgaande , betekend een Listig en Ontrouw Mensch. En soo daar noch eenige kenbare blijken by zijn , geeft het somtijds Scherpsinnigheyd , ook wel Dulheyd te kennen. Een Rimpelagtig Voor-Hoofd geeft meest altijd d'overdenking van veel groote dingen te kennen ; Doch is altijd geschikt na den Staat in welk ymand is. Die sich in de Schilder-Konst , van een Trek wil bedienen , die verwondering moet uytdrukken , moet de Rimpels des Voor Hoofds uyt het midden na boven schorten. En alhoewel de Reden schijnd te leeren dat een effen Voor-Hoofd , het tegendeel van een Gefronst Voor-Hoofd is , en een Mensch sou Verbeelden die alle sorg de saak schijnd gegeven te hebben , egter meenen de Tronie-Kijkers dat de sulke veelsints Bedriegers zijn. Daar zijn Porceleine en glatte Voor-hoofden , dat Oolijke Slampampers , of heymelijke Nijpers zijn. Van Epikurus word aangetekend dat hy een effen en gestrekt Voor-Hoofd had. En wat een Keumans-Leven hy geleyd heeft weet al de Wereld. Die donker van Voor-Hoofd zijn , zijn Stieragtig , Nors , en veelsints wreed. Welke wreedaardigheyd merklijk vermeerderd werd , wanneer de Wingbrauwen , Wolkagtig en Ruym-Vellig over de Oogen hangen. Te Venetien sagmen eertijds een Marmer-Beeld van fekeren Tyran , daar dese Passie bysonder wel in waar genomen was. Juvenalis heeft elders geseyd ; Datmen op een effen Bakhuys niet vertrouwen moet.

En alhoewel niet het Voor-Hoofd , maar de Wangen de plaats is der Rood-wording of Beschaamdheyd des Aangesigts , soo blijft niet te min
op-

Waarom de
Stoutheyd
des Aansigts
aan 't Voor-
Hoofd werd
toegeschre-
ven.

Hoe dat uyt-
gevoerd
werd.

't Voor-
Hoofd niet
onvoegzaam
by d' Hemel
vergeleken.

opmerkelijk, dat egter d'Onbeschaamdheyd en Stoutheyd aan het Voor-Hoofd toegeschreven werd. Dus segmen dat ymand een hard Voor-Hoofd, een Berder-Voor-Hoofd heeft, wanneer we meenen dat ymand sonder verblikken alles kan doorstaan en aanhooren, dat hem behoorde schaamrood te maken en te overtuygen. Waar op by *Ezechiel Kap. 3. vers 8.* Ook schijnd gesien te werden. En kan onses agtens, sulx daar van daan komen, dat de Wingbraauwen soo nauw met het Voor-Hoofd vereenigt zijn, datse niet en kunnen na laten, in een Stoute en Onversaagde Actie, of Lijding, het Voor-Hoofd als 't ware door een sekere soort van Stoutmoedigheyd te hulp te komen, en soo veel by te zetten als tot bewaring van soo een Onbeschaamde Stoutmoedigheyd, noodigh is; dewijl de Wingbraauwen in het tegendeel, dat is in een Beschaamd-wordend Voor-val, haar niet alleen stit, maar gants neerslagtig aanstellen. Welke uytwerking of daat aan 't Voor-Hoofd opgedragen werd, om dat het, het voornaam Deel des Aangesigts uyt maakt. Het Voor-Hoofd hebben sommige by den Hemel vergeleken; Om dat gelijk aan die somtijds droevige Wolken, Donder en Blixem-Vlagen, en Stormbuyen, en somtijds wederom Sonneschijn en moy weer gesien werd; Het Voor-Hoofd ook nu en dan na de Gesteldheyd van de Geest, met Groeven en Voren, en droeve Rimpels is doorploegt; En dan vaak wederom gelad en effen is. En gelijk'er Menschen gevonden werden, die op datse bedriegen souden, de Natuurlijke drift des Gemoeds, onderdrukken, en de Kentkens, die gewoonlijk onasscheydelijk uyt de Bron-Ader der Hartstogten, in het Aangesigte door-

doorstralen, beteugelen en smooren, soo wetense veel te ontveynsen, en een ander Aangefigt te toonen dan sy waarlijk van binnen gesteld zijn: Dese noemtmen niet te onrecht, Menschen met dubbele Aangefigten: En nadien den Maker soo een nauwe Band gesteld heeft tusschen Ziel en Lichaam, en geordincerd schijnd te hebben dat het Aangefigt het Spiegel-Boek van ons herte sou zijn. (Dewijl ook de samen Leving dat eenigsints van nooden heeft) Daarom schijnd het ons ook de Grondvest te zijn, waar op de Geveynstheyd, van de Saligmaker soo boven maten doorgeveegt is; Want nadien dese Menschen door Praktijk en Kunst de Natuur pogen te vermeerteren, en alsoo een onstrafbaar Liegen voor Godt invoeren willen, daarom is 'et Betamelijk dat het ten hoogsten verfoeyt werd, van die geen, die des Menschen Lichaam geheel anders met sijnen Geest, vereenigd heeft. En derhalven is 't geen wonder datter soo vaak Wee over foodanige Menschen uytgesproken werd. Daar zijn seer veel Spreekwijzen van het Aangefigte des Menschen ontleend, die van een groote beteekenis zijn; En ten opsigt van haar wesen, alleen op 't Gemoed passen kunnen: Op het Aangefigte vallen, betekende van ouds een Vernedering, eerbiedige Buyging, en Aanbidding. Het afwenden des Aangefigts, geschied in Schaamte, Veragting, Trotsheyd en Ongenade. Ymands Aangefigte te zien of te aanschouwen, is Gunste en Genade ontfangen, of Eer bewesen te werden: Gelijk in tegendeel de Ontreking en Verberging des Aangefigts den Haat en Toorn tegen ymand te kennen geeft. Voor ymands Aangefigte te staan, is veelsints hem te dienen, op te passen en te gehoorsamen. Het Aangefigt

Geveynstheyd waarom soo grooten quaad.

tegen ymand te setten, is soo veel als sijn Partye zijn en hard te vallen. Stijf of Stout van Aangesigt te zijn, is Stout, Onvertsaagt, Onbeschaamd en Koen van Gemoed te zijn en soo voorts, onder welke maniere van spreken, de Goddelijke Schrijvers, insonderheyd de Propheten, die gemeenlijk nadrukkelijke en kragtige Woorden gebruyken, geduurig speelen.

Dienst der
Wingbraau-
wen.

En alhoewel de Wingbraauwen slegts kleyne gedeelten aan't Aangesigt uyt maken, nogtans hebben se een seer groot vermogen in de wesentlijke uytdrukking van 's Menschen Sweming en Opsigt. Want gelijk haar Trek of Form verscheyden is, soo siet men door de selve ook veelerley Doening en Beweging, die de Natuurlijke en toevallige driften, tot de uysterste Volmaaktheyd versellen en helpen uitvoeren. Ook isser behalven 't verschillig Kleur en Streek des Hayrs, aangaande haar aangeboore tekenen seer veel waar te nemen. En wy sullen in de uytdrukking der Actien en Passien, gelegentheyd vinden, om'er yts in't bysonder van te seggen. Voorwaar de Wingbraauwen schijnen ons Oogsienselijk verscheyde dingen aan te wijzen. Dus ondervinden we veelsints dat Menschen met Dik-Hayrige Wingbraauwen, niet seer welsprekende zijn: Datse wel rijk in veelheyd van Gedagten, maar, droef van Geest zijn. Seker Oud Schrijver betuygt in agt genomen te hebben, dat die seer Vol-Hayrige Wingbraauwen hebben die digt te gaar getrokken zijn, veelsints Goddeloose Menschen, Moordenaars en Struyk-Roovers zijn. Wingbraauwen die gebogen zijn, en die in 't spreken t'elkens opgetrokken worden, magmen voor Hoogmoedige, en Haast-Hoofdige Gekken, te Boek setten. Quaadwillige Steege Menschen

Menschen die vermaak in 't quaad spreken, en Verraderie scheppen, hebben gemeenlijk in 't spreken neerhangende Wingbraauwen. En die de Wingbraauwen altijd neerhangen zijn gemeenlijk nijldige Menschen. onbeweeglijke Wingbraauwen zijn geen flaaumerkten van een die 't onder de Muttschordt, of half Gek is. Veel Spotters staan de Wingbraauwen wat na de Slapen des Hoofds gebogen; De Veynsers hebben der ook een strek van wegh. Soo ymand de Wingbraauwen wat Langwerpig na de Neus getrokken staan, denkt vry datje een Morfel of vuyl Verken voor hebt. Wingbraauwen die Ydel of Dun van Hayr zijn, is veelsints een teeken van Flauwhertigheid of onmagt in de Natuur. Heel lange Wingbraauwen, plagten de Tronic-Kijkers voor een blijk van Onbeschaamdheid en Vermetelheid te houden. Ook seyden se dat by de heel saamgedrukte Wingbraauwen en een vervallen scherpe Voorhoofd, goede en getrouwen Raad te vinden is.

De O O G E N zijn in 't Midden en Schoonste van 't Aangesigt, onder het Voor-Hoofd gesteld. En als in twee holle Kassen ingelaten om beter versorgt, en met het overhangend Juk-Been des Voor-Hoofds beschermd te zijn. En dat twee in Getal, om des Gesichts Volmaaktheid, want men kan met twee Oogen makkelijker en meer sien dan met een. Ook dient het dubbel getal, om dat soo by ongeval een mogt ontbreken, d'andere noch souw kunnen dienst doen. 't Gebruyk der Oogen is voornamelijk tot de Ziening, van welkers Natuur en Wijse wy in onse Verhandeling der Doorsigt-kunde, breeder hebben gesproken. De Oogen hebben tot haar bewaring twee Oog-schelen of Dcksels, waar van 't onderste in hem selven onbeweeglijk, maar het

Dienst en
gebruyk der
Oogen.

boven-

bovenste feer gefwind van Beweging : Dienende beyde om het Oog te fluyten en te dekken , en te bewaren voor eenig ſchielijk en onverwagt ongeval ; Waarom dan ook aan het Opperſte Schedel tweederley Beweging gegeven is ; Eene die vrywillig ; en een ander die Natuurlijk is. d'Eerſte weten we dat op onſe wil paſt , het Oog te fluyten of te openen. De Laaſte ſien we klaar ſoo wanneer ons ymand met de Hand of yts anders dreygd , of ſwenkt om te ſlaan , en dat wy nogtans wel weten dat onſen Vriend fulx niet in 't Zin heeft te doen , egter fluyten de boven Schelen van onſe Oogen tegen wil en dank toe. 't Selve bemerkten in meeft alle Jonge Kinderen ; Die ſelfs noch geen beſtuur , of wille van d'us of ſoo te doen , hebben. En het is heel wat byſonders als men Menſchen vind die dit niet onderhavig zijn. Men Leeft van twee voorname Schermers die hun dit van Jongs aan ontwend hadden ; en in hare Actie gants geen Bewegingen aan de Oog Leden lieten zien ; Hoe gevaarlijken Steek of Slag haar ook toe gebragt wierd. Dit quam hen in 't Schermen feer wel te pas ; En maakten hen vaſter als ſeker Brekebeen , die de gewoonte had van de Oogen in duſdanige gevallen , toe te doen. De Oog-Schelen zijn beyde aan de buyten rand , Hayrig , op datſe te beter en ſonder pijnlijkheyd op den anderen fluyten en ſtof en vuyligheyd daar fouden kunnen buyten houden. Het Hayr aan de Oog-Schelen is gemeenlijk Donker-Bruynagtig of Swart van Kleur ; En men meent dat fulx veel helpt tot de verbetering van 't Gefigt. Het is opmerkelijk dat niet alleen het Witte Hayr aan de Oog-Schelen een Miſtand aan de Tronien geeft ; Maar dat fulke Menſchen ook veelfints Pink-Oogen en
By-

By-fiende zijn; Ook somtijds bevende Oog-Schelen hebben, die se in 't sien niet een Oogenblik kunnen stil houden. Of dese swakheyd door het Witte Hayr veroorzaakt werd, soudene niet wel durven seggen. Dan men verhaald van een Slaaf die heel Wit Hayr aan de Oogschelen had, en als hem de Turken, om hem daar mede te bespotten, en haar gelijk te maken, sijn Oog-Schelen swart verfden, soo getuygden hy dat sijn Gesigt daar door vry versterkt was geworden. De Tronie-Kijkers maken ons wijs dat swart en vast Hayr aan de Oog-Schelen, een oprégt en standvastig Gemoed betekend. De Wit-Gehayrde Oogen plagten wy Keutjes-Oogen te noemen. En wy hebben in onse School-tijd een Jongen gekend, die de Oogen soo Wit Gehayrd had als een Jonge Bigge: En gelijk desen ook de Oogen niet een Oogenblik kon stil houden, soo tergden de Jonge Kabouters hem op verscheyde Wi sen: Doch hy wierd nergens meer over getteurd dan wanneer se seyden: *Pantje* (sijn naam was Paulus) *heeft in de Helle geweest, sijn Oogjes zijn verschroeyd.*

De Oog-Schelen zijn eenigfins Kraak-Beenig, om sekerder en sonder Rimpelen het Oog te sluyten en altijd te kunnen Vlak gestrekt blijven: Waar toe sy ook verscheyde Muskeltjes hebben, die wy om haar kleynheyd en onsigbaarheyd niet breed sullen aanhalen. Gelijkwe ook het inwendig Maaxsel der Ooge tot de bequame Zieninge uytstellen, om dat sulx noodwendig in onse Doorfigt-kunde gedaan is. En wat de Maniere der Zieninge selfs betreft, dat sal eenigfints met omslag, in dese verhandeling, daarwe van de sinnen en van de redelijke Ziel of denkende Geest sullen handelen, ge-

schiedend. 't Sienlijk deel dat verder in 't Oog waar te nemen is, is de *Traan-Klier*, in den grooten hoek tegens de Neus over het *Traan-gat* gelegen. Dese Klier heeft een kleyne opening die soo wel in de Neus als in 't Oog uytgang heeft; En veroorzaakt dat de schreyende Menschen ook een vogtige Neus hebben, insonderheyd wanneer het schreyen van herten gaat, en de Tranen overtollig gestort werden: Hier van segtmen; *Sy huylde snor en quijl*. Doch *Hoere Tranen* gaan soo heftig niet aan. d'Ontleders merken wel aan, dat de vogtigheyd diemen *Tranen* noemd, niet alleen uyt de geseyde Klier komt, maar ook voornamelijk door noch een Klier die boven 't Oog ligt, *sonder Naam* genoemd, hebbende wel veertien Buysen, die buyten het schreyen dienen om het Oog behoorlijk te bevogtigen. Doch dit behoord tot de Heel-Konstige Anatomie.

De Oogen
vermeerde-
ren seer de
Schoonheyd.

Het goed Maaxel der Oogen en de plaatsing vermeerderd voornamelijk de Schoonheyd van 't geheel Aangesigte; Want de verscheyde Formen, het zy groote Oogen, het zy kleyne Oogen, Lange of ronde Oogen, of schelluw, of scheef in 't Hoofd-geplante Oogen, of eenige andere trek, kunnen niet alleen het Opsigt, maar ook de gantse Schoonheyd des Aangesigts, verminderen of vermeerderen. *Jacob* hadde *Rachel* liever dan *Lea*, om dat *Lea* teerder van Oogen was (dat is, sy had mogelijk Leep-Oogen) daar en tegen was *Rachel* Schoon van Aangesigte, derhalven isse ook Bevallig van Oogen geweest. *Ovidius* verheffende de Oogen van sijn Beminde, segt datse swarte Oogen heeft; Gelijk dan ook *Homerus* willende te kennen geven dat ronde groote en swarte Oogen de Schoonste zijn,

zijn , aan *Juno* Ofse-Oogen heeft toegeschreven. De tijd heugt ons noch datmen onder de Jonge Luyden en 't Vrouwelijk Geselschap plag te seggen , dat groote ronde Oogen , de Mode was ; ook zijn 'er de Spaanse en Griekse Vrouwen noch moedig op. Den Arabischen Genees-Meester *Averoës* schijnd egter van andere gedagten te zijn , als hy seyde ; dat die fulke groote Ofse-Oogen in de Kop hebben , gemeenlijk kleynmoedige en vreesagtige Menschen zijn. De kleyne naauwe en Lankwerpige Oogen staan gants niet gracelijk ; alhoewel haar sommige Volken , als een eygen Erf-goed met fulke moeten behelpen : onder welkmen de Chinesen en Tarters niet en moet mistellen. d'Egyptenaars hebben altijd roode en vuurige Oogen, dat sommige het scherpe Stof en Zand , datter door de Droogte des Logts , (door dien 't'er weynig Regend) geduurig opgeheven werd , toeschrijven. Onder de Neerlanders zijn de bruyne Oogen geprefen , en daat zijn Malle Wijven die der een Kind te liever om hebben. De grauwe noemtmen Hondsoogen , de blaauwe Kat-Oogen , de heel groote , Kabeljauws-Oogen. En die vervaarlijk groot zijn is meti gewoon na een Saufiertje af te meten. Daar is noch een Oude Brief in wesen die uyt Jerusalem aan een Rooms Vorst geschreven is , in welke onder andere dingen die van den Zaligmaker geseyd werden , aangetekend is , dat Christus op de Aarde verkeerende , Groenagtige Oogen heeft gehad.

In de Tronie kunde en Krooft-Sweming , sulenwe over de Beeste-Menschen , dat zijn fulke , die geheel en al na 't Krooft van sommige Dieren , als na een Leeuw , na een Os , na een Swijn , na een Hond , na een Kat , na een Aap , na een Uyl , of

na yts anders komen te Swemen; Noch verscheyde dingen d'Opfigten der Oogen rakende, aanmerken, en agter dit Hoofd-stuk met eenige staaltjes in Vertoog-Schetsen aanwijzen. De Poeten hebben wegen de Schoonheyd der Oogen, niet oneygentlijk geseyd datter een Betooverende Kragt van de selve af-straald: Dus stelde seker Konstenaar onder een slapende Venus een Opschrift, waar in hy de Beschouwers vermaande haar niet wakker te maken, op datse door 't openen van haar Oogen, de hare niet sluyten en mogt. Gelijk dan ook den Wijzen *Syrach* op dat inzicht, ons belast, dat wy de Maagden niet te seer aanschouwen zullen, op datwe tegens haar niet ontfteken werden; En op een andere plaatse; Datwe onse Oogen van Schoone Vrouwen moeten afwenden, en een vremde Schoonheyd niet begluuren: Om dat door der selfder Oogen, de Liefde als vuur werd aangesteken: en daarom Bidt hy Kap. 23. dat hem God voor een Ontugtig Gezigt wil bewaren. Den Heyligen Man *Job*, betuygde dat hy een Verbond met zijn Oogen gemaakt hadde, om op eene Maagd geen agt te slaan. Dan gelijk dese Mannen meest sien op eenige geyle Wanwensels der Oogen, die slegts schijnen 't vermogen te hebben om een Koe-len Troever tot Onkuysheyd te ontfteken; (Want volgens *Syrach*, werd de Hoererye eenes Wijfs bekend door de verheffing harer Oogen, en Wingbrauwen) Soo sraat ons aan d'ander zijde aan te merken, dat zelfs de Oogen op een uytstekende wijze, wanneerse onder een Schoone Bevalligheyd geheel zediglijk bestuurd werden, de Beschouwers veel-er tot Kuysheyd, dan tot het tegendeel konnen aanmanen; Ja alle on-eerlijke Vonken die daar te vo-
gen

ren liggen, uytbluffen kunnen. *Nazianzenus* getuygt dat de *H. Maget Maria* d'uytstekenste onder de Schoone en Eerbaarste is geweest: die na 't seggen van *Barradius* soo Schoone en Aanminnelijke Oogen had als eenig Mensch ter wereld: Maar nogtans soo Zedig en Eerbaar, dat haar Wesen (volgens de getuygenis die *Salmeron* selfs uyt eenige Joden haald) alleen de Beschouwers de Kuysheyd aanrade. Den Geleerden *Beza* heeft in sijn verklaring over *Salomons Lied*, een nette Schets van de Kragt der Schoone Oogen in dese Woorden ter neer gesteld: Gelijkerwijs seyde hy in het Aangefigt, de Schoonheyd boven alle andere Deelen van 't Lichaam, uytmunt, in zulker voegen, dat een bevallig wesen voorts alle overige Mismaaktheden des Lichaams bedekt; En in tegendeel waar 't Aangefigt leelijk is, geen aangenaamheyd in 't gantse Lichaam bespeurd werd; Alsoo bekleeden de Oogen in 't Aangefigt de eerste plaats, om een welgevalligheyd, bysonderlijk de Liefde te verwekken; Die door de Oogen gelijk als ingedronken werd; En insluypende door die open Vensteren, tot het binnenste van onses Herten indringt. De gemelde *Syrach* seyde verder, *Wat ymand in den sin heeft, dat sietmen hem aan de Oogen, het zy goed of quaad*. En al van over lang is de Ooge een Bode des Herten genoemd. De Natuurkundigers die op 't verscheyde Maakfel en standt der Oogen nauwkeurig agt gegeven hebben, houden de Holle groote Vlakke Oogen niet voor een goed teeken. Van de Menschen die groote bleke Oogen in de Kop hebben, plagtense te seggen, datse onbeschaamd, nijdig en leuy zijn. Ook hielden sy de ronde groote Oogen beter dan de Vlakke. Heel zelden sullen ons de heel

kleyne Oogen wat goeds beloven; Ook niet die uytpruyende zijn. Dat ook de heele kleyne Oog-Appels in een tamelijk ruym wit, een by na onfeylbaar teyken van boosaardigheyd zijn, hebben we meer dan eens waar bevonden: Ook sietmen 't selve in verscheyde Dieren, als Apen, Vossen, Indiaanse Muysen, Slangen en diergelijke. Scheuyns uytgerekte Oogen die den trek voorwaarts uyt van 't aansigt volgen, magmen wel verdagt houden, want daar schuyld dikwils een Boefsen agter, en sy zijn heel selden ledig van qua parten. Menschen die van een goed inborst en vroom van Aard zijn, drijven veelsints de Oogen in een sagte Melk-agtige waassom. Gelijk ook die gene welk drooge Oogen hebben, en wat droevig in 't Hoofd staan, gemeenlijk Beleefd en Eerbiedig in 't aanspreken van een yder zijn. De Ooge is een kleyn deel van de Mensch, maar soo waardig, dat soo hy flegts eenig gebrek aan de selve heeft, den geheelen Mensch aanstonds daar na vernoemd werd: Hier van daan komen de Scheld-Namen, van Schele Quink, Scheloen, Schelen Duyvel, Leep-Oog, Pink-Oog, Blindé Putter, Koppen-kijk-leelijk, Duyvel by nagte en diergelijke meer: want de Benamingen zijn soo menigvuldig als de veranderlijke toevallen en Sweemsels der Oogen kunnen opgeteld werden; Dat ook wel ontrent eenige andere gebreken meer, maar niet soo ligt noch algemeen geseyd werd. Behalven grootte en kleyne Oogen, is men die in de Wandelingh gewoon te onderscheyden in donkere Oogen, klare Oogen, schoone Oogen, leelijke Oogen, vuyle Oogen, Traan-Oogen, Leep-Oogen, Peerel-Oogen, water-Oogen, drooge Oogen, stijve Oogen, drijvende Oogen, blinken-

kende Oogen , blixemende Oogen , klak-Oogen , blik-Oogen , Kat-Oogen , Spriet-Oogen , hangende Oogen , verheven Oogen , roode Oogen , vuurige Oogen , schierlijke Oogen , schierend Oogen , bevende Oogen , stik-zierende Oogen , Pink-Oogen , levende Oogen , lieflijke Oogen , bevallige Oogen¹, lachende Oogen , vrolijke Oogen , droevige Oogen , dwerse Oogen , nedrige Oogen , geyle Oogen , boose Oogen , scheele Oogen , Loense-Oogen , verdraayde Oogen , Zedige Oogen , Holle Oogen , Bolle Oogen , Lange Oogen , Ronde Oogen , diepe Oogen , blinde Oogen , En in meer Oogen als Argus had.

De NEUS staat in 't midden van 't Aangefigt , en verciert desselfs Schoonheyd wonder veel : En schijnd het Spreek-woord daar van genomen te zijn; Alsmen seyde; *Die sijn Neus af-snyd , schend sijn Aangefigt.* En, een Meye Gevel verciert het Huys (dat onses agtens, eygentlijker op het Voor-Hoofd past) 't geen sommige ook spottender wijze gebruyken , alsfe willen seggen dat ymand *wel Geneust* is. Van de verlede tijd als de woefte Denen , Engeland vermeersterden , werd getuygd , dat veel Engelse Dogters haar Neusen affneden , om hun door die Mismaaktheyd affienelijk te maken , voor de Onbehuysde Verkragters : Soo 't waar is , 't was veel voor de Kuysheyd gedaan : In onse dagen sietmen'er weynig , die de Neus hebben verlooren om de Maagdom te behouden : sy hebben misschien aan haar Voor-gangsters gesien , dat alsmen dat Deel quijdt is, dat het niet weer uytwassen wil; En dat het geenmen onder de Schorteldoek draagt , soo nauw niet in 't Oog loopt. Eenen *Talicotius* heeft in sijn nieuwe Heel-Konst , een maniere gevonden , om nieuwe Neusen aan te setten ; leerende sulx doen

Maaxel en
Dient der
Neuse.

Osmen een
nieuwe Neus
kan aanset-
ten.

door Middel van een stuk vlees uyt een Spierig Deel van den Erm genomen, en levendig daar aan gevoegt, en vast geheeld; Dan afgesneden, en met Compressien of Druk-doecken en plaasters allengskens de Form van een Neus gegeven. Dan hy en wijft geen manier aan om'er een Been in te krijgen; 't en zy dan dat hy sulx met een Balcyne doen wil, als de Vrouwen in haar Tabberd-Lijf dragen, om dat stijf en strak te houden: van welke dingen wy den Heel-Meesters d'Ondervinding laten. Dit weten wy seker, dat het in de Boerteer en Schilderkunde geheel seker kan geschieden, en dat noch sonder Bloed-storten. Eenen *Magasthenus* schrijft, dat de Indianen diemen *Nomides* Noemd, geheel geen Neusen aan 't Aangesigt hebben; soo 't waar is, men kan wel denken hoe Moy sy'er uytzien; Doch wy houden 't voor Quakjes, die om datse wat ver van honk r'huys hooren, by de slegt Hoofden nog al geloof vinden.

verscheyde
Formen van
Neusen.

De Neusen zijn seer verscheyden van Form, en Fatsoen, en zijn een wesentlijk Deel van 't Aangesigt, waar aan men ymand kend, insonderheyd in de Beschouwing van op zy; als in de Medalien en Schoupenningen openbaar is. Het verheven Kraak-Beenig Deel, met den Trek van de rest na beneden, kan in meer dan agt onderscheyde Geslagten aangemerkt werden: Want de Neusen zijn of geheel regt, of geheel Kamuis, of eenparig Hol ingebogen; Of eenparig verheven dat is Havix-Neusgevijs. En dit is de eerste soort. De tweede soort zijn, of eenigstints Kamuis of ongelijk verheven. De derde soorte zijn de bovenste Partye, regt en onder Hol. De vierde zijn boven regt en onder verheven. De vijfde soort zijn boven Hol, en onder

der regt. De sesde soort zijn boven Hol en onder verheven. De sevende soort zijn boven verheven en onder regt. De agtste en laatste soort, zijn boven verheven en onder Holagtig of Kamuis. En in alle dese soorten, vindmen Korte, Lange, en Middelslag, ook die Mismaakt, in Breedte, Dikte en in Scheefte zijn: Welke hoedanigheden der Neusen, in de volgende Afbeeldsels, die wy tot de Tronie-kunde hebben afgerigt niet ongenoeglijk zijn na te speuren. Die ons uyt de Antike Statuen en Borst Beelden, de Schoonheyd der Neuse willen leeren kennen, seggen dat de regte Neusen, die een vierde-deel des Hoofds uytmaken, en Middelmatic na voren uyt gaan, en boven op, na beneden wat vierkantig afloopen, de Schoonste zijn; Welcke ook in veel Schoone Pronk Beelden waargenomen zien. De Vrouwen die *snipneusen* hebben, dat zijn Neusen die wat Lang-agtig, seer scherp na onderen wat veel voorwaarts uytkomen, beschuldigtmen datse seer gierig en geheel niet van de goedaardigste zijn. Die regte eenparige Neusen hebben, zijn gemeenlijk verstandige Huysmoeders: Maar de Dikke Dampen en *snof-Neusen* veelsints onverstandige Verkens; Of ten minsten bot en selden van de Sindelijkste. *Vuyl-Neus* is een gemeene Scheld Naam onder 't Vrouw-volk. Behalven den Dienst die de Neus heeft ontrent de Reuk, (want sy kan met de Oogen te samen den Mensch voor dry geloofbare Getuygen verstrekken, om wanneer hy Gesond of Siek zijnde, yts nuttigen, eeten, drinken, of in nemen wil, te vooren doorsien en ruyken, verskerd te werden dat het goed is, of hoe het hem gevald.) Soo heeftse noch verscheyde andere gebruyken, die haar eygen zijn.

Welk de
Schoonste
Neusen zijn.

want voor eerst moet de Logt tot Voeding en Onderhoud der Zinnelijke en Levendige Geesten door de Neus-gaten in en uyt spelen; Welke ook sommige meenen datse tot verkoeling van 't Hert dient; De Neus geeft mede verligting in 't Ademen; Want terwijlmen spreekt, of drinkt, of Aandagtig elders op denkt, soo kan den Adem daar ligtelijk sagtjes door uytgaan en wederom ingetrokken werden: Alhoewelfe aldermakkelijkst sulx door beyde dat is met de mond te gelijk doet, en hier van daan schijnd het Sprookje gekomen te zijn, datmen van Luyden die de Onder-Neus ver over de Mond hangdt, (*Bek-an-Neus* in de wandeling genoemd) segt, datse niet ligt sterven kunnen, om dat de Geest de Mond uytgaande, den Neus wederom in vliegt: doch men sou eygentlijker kunnen seggen, dat de Geest in 't sterven ten Neus uytgaat; om dat die in de Schepping den Mensch door die weg ingeblasen is; Gelijk Job ook spreekt, van 't *Geblaas in sijnen Neuse*. In voegen dat die door de selve weg sou uytgaan daar hy in gekomen is. Maar die weet wat sterven is, en de Ophouding der dierlijke Ziel van de Redenkavelende of denkende Geest weet te onderscheyden, sal alle dusdanige Praatjes, voor Fabeltjes uytlachen. Men werd de Dienst der Neuse in de Adem-haling best ontwaar, wanneer men verstoppingen in 't Hoofd heeft, of valt en droog van Hersenen, met een tay vogt versnotterd is; En dus blijkt het ten anderen, dat de onreyngheden der Hersenen, als snot en quijl, door de Neus uytgelost moeten werden. Ten derten, geeft de Neus de regte toon en klank aan de stem; Gelijkmen kan hooren als men de Neusgaten in 't spreken met de Vinger toe houd. Sulx datmen

Gen. 2. 7.

men de Neusgaten moet aanmerken als de Geluydt of Toon-gaten aan de fleuyten en andere Musijk-strumenten.

De Vervoeging of Koppeling van de Neus met de Wingbraauwen en 't Voor-Hoofd, kan mede op twee wijzen onderscheyden werden. Namelijk in Holagtige, en in Regt-gaande. Doch de laatste soorten werden voor de Schoonste gehouden. En men sietse in de Schoonste Antyken ook soo waargenomen.

Koppeling
der Neus
met de
Wingbraau-
wen of Voor-
Hoofd.

De Neus is in gesonde Menschen meest van 't selve Koleur met het Aangefigte, alhoewel die aan eenige Blauw, en aan sommige tamelijk vuurig is. De heele Roode Neusen noemden gemeenlijk *Kalkoen-Neusen*, ook wel *Brandewijn-Neusen*, om datse veelints, door 't nijpen van sterken Drank, on-eyndig Tabak-smooken geboren werden. Men siet dronke Neusen, daarmen de Wijn by na uyt tappen souw; En wy hebben een *Drinke-verkooper* dapper gebelgt gesien, om dat hem een *Kitte-Broer* vroeg; *Hoe veel sijn Neus van Schilderen gekost had?* De Genezers schrijven, om de Neusen die te gloeyend van Kolorijt zijn, op nieuws te dood-verwen, onder andere Genees-middelen voor, datmen eenige Bloed-suygers aan den aars moet zetten. Indien 't geen wijse Luyden seyden, men sou meenen dat's'er de Gek me schoeren, en een onnoosel Mensch sou het voor onregtveerdigheid uytsehden, datmen den aars doet boeten 't geen den Mond en 't Keel-gat gedaan hebben; gelijk sekere Jonge Juffrouw haar met dusdanig een dring-reden een nodig geordineerde Klisterie van 't Lijf poogde af te Kakelen.

Porta beweerd uyt d'Oude Mensch-kundigers, dat

dat die heel groote Neusen hebben, gemeenlijk vinnige Oordeelers zijn, die niemand als haar selven behagen, en andere bespotten. Doch wy meenen dat egter een heel groote Neus, noch beter dan een heel kleyne is. Die een geheel kleyne Neus hebben, zijn dikmaal Wispeltuurig in haar Berading, Slaaf-agtig van Gemocd, en vaak wat haak-agtig van Handen. Eèn stijve regte Neus betekend veeltijds Lofheyd van Tong, en wat groot sprekende. Menschen die dwerfe of gewronge Neusen hebben, zijn gemeenlijk dwers van Verstand. Dik Geneufde zijn meest voorsigtige Menschen. Maar die heel dik en breed zijn als de Offen, zijn Loom-aarsen, en somtijds wat baatsoekende. Ravens-Neusen, of die van 't begin aan Krom loopen, beduyd dat ymand wat Dietagtig is: Doch een Arends-Neus, oordeeldmen hoogmoedig te zijn. Dusdanigen Neus was certijds by de Perfen een groote Eer, gelijk Xenophon en Plutarchus van Cyrus verhalen. Onder die Volken werd niemand tot de Koninglijke Waardigheyd verheven, dan die met soo een Arends-Neus begaaft is. Artaxerxes sietmen ook alsoo op eenen Penning verbeeld. Onder de Romeynse Keyfers, die den Adelaar als een Koninglijke Vogel, en als haar eygen Teyken hebben gevoerd, sietmen vele met verheve Neusen. Waar van daan dusdanige Neusen, Keyfers Neusen, in de Wandeling genoemd werden. Een Neus boven wat uytgehold, en van daar na onder om gebogen als een Haan, geeft te kennen dat ymand wat Hoeragtig is. Hierom hebben d'Oude de geyle Satyrs, met sulke Neusen Verbeeld. Menschen die haar Neus boven breed, na onder smalder afloopt, hebben gemeenlijk veel Snaps en Praten veel bezijden de

Waar-

Waarheyd. Neusen aan 't eynde dik of stomp, geven by na sonder Faal een bot Verstand met Laetdunkentheyd te kennen. Lange Neusen aan 't eynde scherp, zijn Ligtheed, en wat haastig. Die Ronde Neusen hebben, die aan 't eynde wat opsweld, zijn Kloekmoedig, by aldien 't na een Leeuw aardt. Die vlakke ingebogen Neusen hebben, na de Sweming van een Hert, zijn somtijds Geyl en Onkuys. Men segt dat de Herten dese Tugt dapper onderhavig zijn: En datse op de tijd van versaming veelsints Krank van Teel sugt zijn. Die Korte Vlakke Neusen hebben, vallen wat Diefagtig en brooddronken: En die de Neus wel tot de Form van 't Aangesigt hebben, zijn door den band goed slag van Menschen. Maar aan de qualijk geproportioneerde, haperd veelsints wat; Men segt niet heel vergeefs, van ymand die elders in verdagt gehouden werd: Men kan 't hem aan sijn Neus zien. Doch desen regel sluyt veel uytvlugten in.

De Neus gaten verdienen ook haar opmerking; Want die wijde en groote Neus-gaten hebben, zijn meest-deels, Furieuse, Woedagtige en Gramsteurige Menschen: Sy werden in die quade togten ook merkelijk door de groote Neusgaten geholpen, nadiender in sulken daad veel Logt tot voeding van de Geesten, moet na binnen gesnoeven werden, om alle de Leden vol en vaardig te houden tot die beweging. Die dan aan de Konst-beelden, ruyme Snuyvers aan de Neus toepast, sal de Gramschap te bet daar door uytdrukken. De Paarden die groote Neusgaten hebben zijn gemeenlijk moedig van aard, en werden beter gehouden dan andere. Kromme opgespannen Neusgaten zijn mede een gewis Teeken van Gramschap. Nauw gesloten Neusgaten beduyden

Uyt

Maaxel en
Dienst der
Ooren.

Uytsinnigheyd, of Stomheyd, of beswaarde Spraak. Menschen die de Neusgaten wat boven open staan, plagten voor barmhertig en Mewarig te houden.

De OOREN zijn twee in getal, een te wederzijden het Hoofd gesteld; Dienende beyde uytwendig en inwendig tot werktuygen van 't Gehoor, en daarom noemdense een Oud Schrijver niet oneygentlijk, *de Poorten der Wijsheyd*. Uytwendig scheinense wel eenigsints tot Cieraad gemaakt, maar de Form van haar Maaxel is voornamelijk soo gesteldt, dat de Herffenen door de invliegende Logt, en de beweging der sterk Geluyd gevende Klanken, niet en souden beschadigt werden; Gelijkse dan ook inwendig met een Slek of Kink-hoorens-gewijse Krol gemaakt zijn, op dat het Geluyd, gemiddeld en als door een gevronge Trompet, wel sterk door-dringende, nogtans sonder te grooten beweging souw mogen binnen gaan: tot het welk seer veel helpt dat de Schelp-wijse Holligheyd met eenige buldragtige Kantten rondtom de opening beset is, tegens welke de Logt, door eenige Klank bewogen, aanstoot en na binnen bepaald werd, sonder geheel voor by te snappen. Gelijk sulx ook somtijds onseker en by wijse van Affchamping toegaat; Als wanneerwe gewoon zijn van half gehoorde dingen te seggen; *Daar isme soo wat voor by mijn Ooren gewaayt*; Doch dat gebeurd meestdeels wanneer de Denkingen elders anders op gevestigd zijn. De Formen der Ooren zijn eenigsints verscheyden; Selves wel aan een en 't selve Mensch; Want wy hebbender gekendt, die een Gezoomde en een Ongezoomde Oor hadden; ook zijn bysonderlijk de Lellen verschillig, want sommige zijn groot en Lang neerhangende, andere wederom zijn Kort en Kleyn; Eenige staan plat
en

en als tegen de zijden des Hoofds aangeplakt, 't geen men wel meest aan de Vrouwen ziet, die sulx van de Hulsels en Spangen krijgen; Ook aan eenige Mannen die Mutten met Oor-klassen dragen, hoedanige certijds by de week-gebakken Engelsen, en sieke Schotten gemeen waren. Andere wijken met het boven en agter-deel tamelijk van 't Hoofd af; Welk meest aan de Mannen gesien werd, die heel Kort Hayr dragen. En gelijkmen de Verkens en Honden die steyle en regt opstaande Ooren hebben, gewoon is daar by van andere te onderscheyden, soo ismen thans gewoon die Luyden, in welk weynig Reden of Bescheydentheyd ontrent algemeene dingen te vinden is, den Naam van Steyl-Oor te geven. Die Kloek van verstand zijn, seggen dat d'Ooren vast aan 't Hoofd staan; En die een Hayr meer dan half wijs en goed van aard zijn, ismen gewoon Lob Ooren te noemen. Het Opper-Deel der Oore noemen de Latijnen gemeenlijk *Vannus*, dat is een *Wann*, om datse ontrent die Figuur maakt: doch alswe aan 't Woord *Lobus*, dat is de *Lell* van 't Oor gedenken, soo zijnwe in twiisfel of 't Spreek-Woord Lob-Oor en goede Lobben, daar van niet mag afkomstig zijn. De Honden met Lange platte Lob-Ooren zijn gemeenlijk mak en goed, maar de Steyl-Ooren veelsints oolijke Keffers en vinnige Bijters.

De Ooren zijn van Kraak-Beenig stof gemaakt, op datse stijf aan 't Hoofd souden kunnen over end gehouden werden, en nogtans gebuygsaam zijn: 't Geen door een enkele Lap Vlees sonder Been niet en kon verrigt werden. En geheel van Been moztense ook niet zijn, want dan soudense door uytcrlijk geweld ligt gebroken werden. Ja 't is te gelooven,

ven, datter nauw een School-Kind, of een Ambagts Leer-Jongen, zijn Meester verlaten sou, die met ongeschonde Ooren zijn Moer t'huys sou komen. De Ouders, de School-Meefters, Kak-Nayfters, Werk-Bafen, Dag-gelders, ja de Jongens onder malkander, praten niet als van *Om de Oorente slaan, Voor de Ooren te bruyen; Oor-Vijgen te geven*, en diergelijke; Selfs over de minfte Misflagh, moet een Wis-flag vallen: Of ten minsten gedreygd worden. 't Was dan meer dan billig, dat de Ooren, die soo veel te lyen hebben, vast aan 't Hoofd, tay van Stof, en niet al te teer van Gevoelen, maar snel van Gehoor gemaakt wierden 't Is een Letigen dat in Sicilien Menschē gevonden worden die fulke groote Ooren hebben dats'er het gantse Lichaam mede dekken konnen, alhoewel men het in de Boeken vind aangetekend.

Die met opmerking des Menschē doen en laten beschouwd, bevind in veel gevallen dat de Tronieramers niet altijd mis tasten: 't Gaat dikmaals seker dat heel groote Ooren, een teken van Sotheyd, en veel snaps zijn. Ja Aristoteles mag hier geloof worden als hy segt, datse gemeenlijk Lange Leven; Want de Gekken Leven sonder sorg. Doch offe groote geheugenis hebben als Porta aantekend, daar sou aan tē twijffelen vallen. 't Gebeurd veelsints dat die kleyne Aap-agtige Ooren hebben, Straat-schēnders zijn, en geern Diefje spelen, daarse haar inbeelden niet gesien te werden. Ook zijns veelsints Gulsige Eters, en wat Onkuys: Die Smalle Lange Ooren hebben, zijn Nijdige Menschē. Ronde ongefattoeneerde Lap-Ooren, beteekenen Onleersame, de matig uytgeholde of besneden Ooren, Leersame en Opmerkende Menschē. En of wel
den

den H. Stephanus in zijn vermaarde Aanspraak voor den Joodfen Raad het Oog heeft op de inwendige Besnijdenis des Herten, die den Joden ontbrak, volgens de Belasting, Deut. 10. vs. 16. Nogtans blijft het opmerkelijk dat hy dat onleersaam en wederspannig Volk, Onbesnedene van Ooren A&R. 7. 51. noemd. Ook schijnd de Zaligmaker onder dese Bedenking te spelen, als hy soo dikmaal seyde: Wie Ooren heeft om te hooren, die hoore. Menschen welke goed en zedig van Manieren, en Mannelijk van Omgang zijn, hebben gemeenlijk fraye en wel-gemaakte Ooren aan 't Hoofd; Welkers Form een weynig na 't Vierkant, en vast beklonken staat, belooven wat goeds, en 't sal selden missen, al segtmen van fulke datter d'Ooren vast aan 't Hoofd staan. Die Roode Ooren hebben, zijn veelsints wat Schaamagtig van aardt; Doch de Schaamte moeten meer in toevallige, als in Natuurlijke tekenen soeken. Als de Menschen seer beschaamd werden, dan vlied gemeenlijk de Warmte uyt de Oogen en d'omliggende Partyen des Aangesigts, agterwaarts, en vertrekt sig na de Ooren: Waar van daan men dikwils reden vind te seggen: Hy wierd rood tot agter zijn Ooren. Wy hebben meer dan eens gesien, dat de Oogen der Menschen in een ernstige Beschaamdwording, besturven en als doode Vis-Oogen in 't Hoofd stonden.

De WANGEN of Kaken staan ter wederzijds tusslen de Neus en de Ooren, en gaan van 't Oog tot ontrent even beneden de Mond, tot daar de Kauw-Beenen eyndigen. Men kanse gevoegsaam in twee Deelen onderscheyden; Het bovenste Deel, dat onder de Oogen tot de Lengde van de Neus, en tot na by de Ooren gaat, is eygentlijk de rechte plaats

Maaxel en
Dienit der
Wangent.

plaats der Bloofentheyd of der Rood of Befchaamd-
 werding. Dus fietmen dat zelfs die gene welke van
 Natuuren niet bloofend aan de Wangen zijn, in de
 Befchaamd-wording egter Rood werden. Ja ge-
 lijk het Spreek-Woord segt, van wegen de Hoeg-
 grootheyd der Schaamte, fomtijds *Rood worden tot
 agter d'Ooren.* d'Onderfte Deelen der Wangen zijn
 wat flapper om datse haar in het blafen fouden kon-
 nen uytsetten; Ook diend het om een Loffigheyd
 en ruymte aan de Mond en Lippen in het fpreken
 te geven; Want nadien de Mond nu wy'er dan en-
 ger moet open gaan, soo fou fulx een groote Span-
 ning maken by aldien de Onder-Wangen de gefey-
 pe ruymte en losse Velligheyd niet en was gegeven.
 En alhoewel het Tong-Lid in 't fpreken meeft
 fchijnd te doen, egter werd'er in 't fpreken een ta-
 melijke snelle beweging in de Onder-Kaken gefien.
 En hier van daan ifset buyten twijffel datmen die
 gene, welke te veel snaps hebben, en het Mond-
 ftuk wel tot haar wil hebben; Gemeenlijk Wap-
 per-Kake noemd. Gelijk ook het Woord Kakelen,
 van het veel en on-cyndig roeren der Kaken, niet
 duyfterlijk fijn af komt beloofst. Die by 't gebrek
 van veel snappen, noch een feyl in de Natuur heb-
 ben, namclijk datse Beslabberd van Taal zijn; Is
 men gewoon Hodde bekken te noemen. d'Uyt-
 fetting der Onder-Wangen, die eygentlijk de Ka-
 ken zijn, komt den Trompetters en Hoorn-bla-
 fers byfonderlijk te pas; Gelijk dan ook de Muskelen
 welke in de verrigting van blafen de meefte Dienst
 moeten doen, daarom Trompetters genoemd wer-
 den; als in de Befchouwing der Muskelen fal ge-
 fien werden. Men oordeeld dat smalle Wangen die
 fig wat Apen-Bakhuys-gewijs vertoonen: De
 quaad.

Oorsprong
 van 't Woord
 Wapperkake
 en kakelen.

En van Hod-
 de-bekken.

quaadwilligheyd en schalk-heyd van den Mensch te kennen geven: Ook sijn 't dikmaal heymelijke Bedriegers. Lange Wangen houdmen voor ydele Praters en Beufelaars. Dikke Wangen die van de Oogen af-staan, geeft Nijdigheyd, gelijk Ronde Wangen Bedrieglijke Zeden te kennen. Vlees-agtige Wangen aarden wat na on-wetenheyd. Dog die donkere Wangen en een tryftige Neus hebben, sijn tot alle Boosheyd over gegeven. Cicero heeft elders ymands Beest-agtige fouten, door 't Voor-teeken van Ruyg-Hayrige Wangen voor-speld. En dat roode en opdragtige Wangen het Veld-teeken van een Likke-Broer sijn, behoestmen in geen Boek te schrijven.

De M O N D heeft sijn gebruyk tot het ontfangen van de spijs, en die daar in door hulp van de Tand en te malen; Waarom misschien het Woord Bak-huys voornamelijk op de Mond gepast werd: Dewijl daar de gemeene spijs-bereyding als in een Koken of Bak-huys verrigt werd; Sulx datmen qualijk spreect, wanneer men Bakkes segt. En aldus schijnd het eenigfints waar dat Bak-huys en met Oorlof Kak-huys, eenigfints opsigtlijk tot mal-kander staan. Seker Timmer-Mans Gezel eens Ar-beydende daar dry vier Kajoten van Meyden waren, daar hy wat me Dag-Diefde, nam aan te bewijzen, dat haar Mond soo wijd als den Brill van 't Sekreet was: 't Welk, hoe Leugenagtig het aan die Malle Bonnen geleek, hy egter aldus betoogde: Hy nam sijn Passer en sperde met bey desselfs punten een van de Grielen haar Mond-Lippen soo wijd open als se lijdten konden; En uyt dese opening des Passers, een ronden Cirkel getrokken; en met Krijt omschreven hebbende, bevonden die Sottin-

Maaxelen
Dienst de
Mond.

nen al lachende dat dien Timmer-Man hem niet alleen wel op ſijn Mate verſtond , maar ook dat haar lieve Bakhuiſje , ſoo wijd was als een Kakhuiſje.

Apulæus ſeyde van de Mond, datſe was de uyt en ingang des Gemoeds, de Deure van de Reden, en de vergader-plaats der Gedagten. De Mond diend voornamelijk om de Adem en Uytwaaffeming te laten paſſeeren. Als mede om door hulp van de Tong en Lippen, het uytgeblafen Keel-Geluyd, tot woorden te formceeren; Waar toe het noodig is datſe Hol, en als een verwelfde Spelonke gemaakt is: Ten vierden diendſe ook om de overtollige Vogtigheden, met Hoeften en Rochelen uyt te werpen: Tot alle welke Gebruyken fy ſoodanig met ſlappe Zy Wangen moeſte geſchikt zijn datſe makkelijk open en toe konde gaan. Om dat een kleyne Mond tot de Schoonheyd van een Vrouw behoord, daarom ſchijnd het aan de Mannen een verwiſftheyd te beduyden. De Schoone Helena is ons van ouds met een kleyne Mond beſchreven; Doch een groote Mond paſt den Oorlogs-Man en Soldaat. Hierom plagten ook d'Oude de Heldinnen, een tamelijk Sla-Mondje toe te paſſen. Die een overmaten opgeſperde Mond hebben, als een Ram, of een Vis, dat zyn veelſints Sotten, of Gulſige Schokkebaſten; Het is opmerkelyk dat meeſt alle de Dieren die Rauw Vlees eten, als Wolven, Honden, enz. een wijde ſplijting aan de Mond hebben. Een kleyne Mond die wat Aaps-gewijs of Vos-agtig na buyten ſteekt, plagt wel een teeken van doortraptheyd te zyn. Die de Mond als een Beer na buyten uytgaat, zyn te mets dwafe Menſchen en Sotte Klappers. Men heeft meer dan eens geſien, dat die het Mond-ſtuk wat Verkens-Muyls-

gewijs voor uyt stooten, en daar by omgekrulde Lippen hebben, seer onghavend in haar Zeden zijn. Wy hebben een Rijk en Aansienelyk Heer gekendt, die dus Gelipt, om sijn slordig Leven, het Zeeuwse Verken, door heel Neerland genoemd wierd. Als ymand de Mond leeg neerhangd, bevindmen sulke menigmaal veranderlyk van Sinnen en vreesagtige Schytcbroeken. Een Holle ingaande Mond, (namelyk als de plaats van de Mond tuffen de Neus en de Mond Holagtig is) sulx is van over lang voor een Brandmerk van Onkuysheyd gehouden: Men segt dat Socrates foodanig van Mond was, en hy beled selfs dat sijn Natuure tot de Geylheyd strekte, maar dat hy egter Kuys door de bestuuring der Reden leefde.

De LIPPEN, diemen ook Lappen ten aansien van haar Fatsoen en Dienst sou konnen noemen, dienen tot Verciering van de opening des Monds, en om die als met twee Slot Deuren te sluyten, de Tanden en haar Bolwerken daarse in geplant staan, van de buyten-zijde te beschermen; alsmede om de ingenome spijs binnen te houden, totse volkomen gemalen en met vogt uyt de Quijl-vaten gemengd is, om na de Maag te gaan. Behalven het verscheyde Gebruyk en Misbruyk dat de Lippen in het *kussen* hebben. (Gelyk'er ook aan de Onder-Lip een gemeene Spier leyd die om de Mond-Lippen gaande, de *Kusser* genoemd werd) dienense voornamelyk om in 't spreken de Toonen van de Tong, verder op te toyen, en netter te bepalen; Even gelykmen gewoon is in 't spreken, de Woorden, met de Gebeerden der Handen te versellen, en te hulpe te komen; op datmen alsoo de sin en meeninge als met het geheele Lichaam, en Actien die

Dienst der Lippen.

uyt het Gemoed gehaald zijn, souw komen uyt te storten. Dit konnenwe gewaar werden wanneer wy de Lippen in 't spreken belemmeren, of met de Vingers vast houden, en in haar beweging beteugelen. En om dat dit een nare en treurige Loomaardigheyd in 't spreken geeft; Daarom plagten de Oude in de dagen van rouwe en droefheyd, de Lippen met doeken te bewinden, invoegen de sulke ook niet als met droevige Toonen, hun woorden konden voortbrengen. Welk Zeden-gebruyk ook onder de Hebreen onderhouden schijnd. Als uyt Ezech. 24 vers 22. eenigfints blijkt. De Latijnen noemen de Lippen *Labia*, waar van wy buyten twijfel het Woord Labben, Labbekakke, en Labeye over gehouden hebben. Wy konnen eenen sprekenden menigmaal beter van ver hooren soo wanneer men hem kan sien sijn Mond en Lippen en sijn gantsche Lichaam beroeren, dan wanneerwe hem slegts hooren sonder zien, schoon wy ook veel digter mogten by zijn Ja de Doove weten niet selden uyt de beweging der Lippen te verstaan watter geseyd werd; waar van verwonderens weerdige Voorbeelden in de Boeken der Genes-Meesters te vinden zijn. Den Heer *Tulp* heeft sulx ook met een Historie van een *Sjouwer* tot Amsterdam bevestigt. Soo dat het als mogelijk moet gehouden werden, dat een Mensch ook met sijn Oogen hooren kan: als den Geswinden Heel-Meester *Job van Mekerem* daar over ook heeft aangetekend. Invoegen datwe hier in 't voorby gaan te leeren hebben, dat wanneer de Beroerlijkheyd der Lippen nauwkeung geschikt werd na den zin der woorden dieder van de sprekende Beelden moeten voortgebracht werden; En dat daar by komt een eyge en Natuurlijke Actie der Handen; dat

Hoe wy de sprekende uyt de beweging van de Lippen verstaan sonder genoegsaam te hooren.

dat als dan de Beelden in de Schilder-Konst, noodwendig fullen schijnen te spreken. Want om dat de Menschen alle uyt eenen Bloede gemaakt zijn; en dat de Actien die uyt de togten van 't Gemoed komen, en geensints van de Burgerlijke Zeden afhangen (want die zijn te bijster verschillig) by yder sich even eens bevinden, daarom besluuten wy (soo veel de Actien aangaat,) uyt de Beschouwing van de Geschilderde Doeningen, even dat selve, datwe gewoon zijn in soo een stand, Actie of Gebeerde, te denken, te doen en te willen, datwe sulx ook waarlijk voor onse Oogen sien gebeuren. Van den Neerlandsen Schilder Jan van Eyk werd verhaald dat hy een Orgel-spelende Cicilia in 't Geselschap van zingende Engelen Geschilderd hadde; In welke de Actien soo Natuurlijk verstaan waren, dat een verstandig Zang-Konstenaar uyt de trekken van haar Mond, en wangen zien kon, wie den Bas, wie den Tenor, wie den Altus, of wie den Superius hield. Doch aangaande het spreken; Men moet weten dat daar ontrent eenige verandering kan vallen; En dat wel van wegen de verschilligheyd der Taal, en 't formeeren der Toonen, Klanken en Woorden; wanneer namelijk, datmen ymand alleen uyt de beweging der Lippen sou meenen te verstaan; Want die ontrent het voortbrengen van een en deselve saak, geheel anders in de Latijnsche, anders in de Fransche, en wederom anders in de Duytse of eenige andere spraak is. Waarom een dan ook die onkundig in de Taalis, die'er gesproken werd, nietsen sal kunnen besluuten, schoon hy ook ymand noch soo lang sal sien de Mond roeren; dewijl de bewegingen der Lippen geschikt werden na een Taal die hy niet en verstaat; Alhoewel hy uyt

de uytdrukking der Actien en Gebeerden eenig-
fints in 't algemeen fal kunnen vernemen; Offer
Onderwijfingen, Beltraffingen, Beveelen, of dier-
gelijke gedaan werden. Om dat fulx dingen zijn die
veel eer van de togten des Gemoeds als van de Taal
af hangen. In een ftaaltje of twee kunnenwe de ver-
fchillige beweging der Lippen ontrent de Woor-
den van eenerley beteekenis, in verfcheyde Talen
genoegzaam aangewefen zien, om van de reft te
kunnen Oordeelen, en te kunnen zien dat daar-
men om een Woord in d'een Taal uyt te fpreken,
de Mond of in 't begin, of in 't eynde, of in 't mid-
den moet openen; Dat menfe in een andere Taal,
in een Woord van de felve beteekenis, toefluyten
moet. Als by Voor-beeld. *Water, Aqua, l'Eau*, enz.
Het Duyts Woord begint met het famen-brengen
der Lippen, en eyndigt in het openen der Mond; het
Latijne Woord begint met het openen van de
Mond of Lippen, en eyndigt op gelijke wijfe; Maar
het brengt de Lippen in 't midden van 't Woord om
de Klank van Q en U te maken, aan malkander.
Het Franfe Woord begint met opene Lippen, en
eyndigd by na met heel geflotene. Dan daar zijn
andere Woorden die met malkanderen feer na over-
een komen; En dat wel meeft fulke die in Klanken
over een ftemmen, of van malkander ontleend
fchijnen: Als *Pater, Mater, Pere, Mere, Vader,*
Moeder. Welke niet sonderling in de beroering der
Lippen verfchillen, en in de beteekenis geheel over-
een komen. Schoonfe uyt feer verfcheyde Talen
genomen zijn.

Die hun Werk hebben gemaakt nauwkeurig te
ondertasten hoedanigen groot vermogen de Mond,
de Tong en Lippen, foo in de Eerbare, als in de
Ou-

Verfcheyde
Talen ge-
ven verfchil-
lige bewe-
ging der Lip-
pen in een
en 't felve
ding te spre-
ken.

Onkuyffe, Overfpeilige, en Hoeragtige omhelsing van Man en Vrouw-Mensch hebben; Die hebben ramelijk net aangewefen hoedanige Onheylen, uyt het Onbetamelijk bestuur der Lippen in de Bekufing voortspruyten. Doch wy vinden niet raadfaam die hier breed uyt te halen, om datse in onse Ordineeringh een voegfamer plaats zijn in-geruymd. De hoegrootheyd der Lippen, is in 't Leven feer ongelijk; Doch de kleyne (niet die te kleyn zijn) zijn de Schoonfte: Welke wanneerse gloeyend en Natuurlijk rood van Verwe zijn, en een lieflijke Mond losjes bestuyten, een Tronie feer verfrayen.

Die uyt de Lippen eenige van der Menschen aangebooren feylen, of Natuurlijk Deugden willen voorseggen, meenen waargenomen te hebben, dat Dunne Lippen en een groote Mond (al waar de bovenfte op de onderfte rust) velsints Kloekmoedigheid beteekend. Gelijk dan ook dusdanige Tronien eenigfints na die der Leeuwen Sweemen. Doch Dunne Lippen en een kleyne Mond, op de wijs als men aan de Katten fiet, geeft cenigfints een onvermogen en vreesagtigheyd te kennen; Doch sy zijnder wat Kat-agtig, dat is wat boosaardig by. Wanneer de dunne Lippen by de Hondstenden wat opgefswollen zijn; sulx geeft gemeenlijk, Onedelheyd en een vuylen Aard te kennen; Ook Sweemd dusdanigen Mond-Gebit t'eenemaal na dat van een Verken. Die de bovenfte Lip en het Tand-Vlees feer uytsteken, zijn gemeenlijk feer genegen tot Spotten, Schimpen en Schieten. Polémon segt'er van datse Quaad-sprekers en wat Haak-agtig van Vingeren zijn. Die de boven-Lip wat over de onderfte hangen, bevindmen dikwils voorfigtige Menschen. Esopus die in dese Deugd bysonder

uytftak, werdt ons ook foodanig Gelipt befchreven. 'tOverhangen van de onder-Lip, is niet altijd een quaad teeken: Alhoewel het in fomnige ydele Praterij, en fware Gedagten beduyd. Men kander dit onderscheyd in aanmerken: Dat het aan de Wijd-Bekken, of die groote Monden hebben, Onbefchaamdheyd des Gemoeds, maar aan kleyne Monden niet felden Eergierigheyd en Lof behaling door Wetenschap, voorfpeeld. Die van Natuuren flauwhertig of kleynmoedig zijn, fietmen de Lippen gemeenlijk by de Sny-Tanden opgefwoollen. Die de onder-Lip dik by de Hond-Tanden hebben, zijn dikmaal Quaad-fprekers, en vuyle Fenijn-Zaayers. En om dat de vergiftige Slangen dit ook aan haar onderfte Kieuwen laten zien, iflet niet heel mis getaft wanneer men dit Volkje, Slangen en Adderen Gebroedsel noemd. Lippen die van onderen verlaten, en neergefonken hangen, werd by vele een teeken van traagheyd gehouden. In de afgerede Paarden, Esels en Werk-Beeften, fietmen der fomwijl een Bootsje van. Ook werd het in 't algemeen gefeyd, dat de Lippen die het aangefigte mismaken felden wat goeds beteekenen.

Maaxel en
Dienst der
Tong.

Behalven dat de TONG de Formeester der Woorden is, iffe 't voornaamfte Werktuuyg van de Smaak, tot welken Dienst fy met ontelbare kleyne Buysjes of Voel-Tepeltjes gemaakt is; die wanneer se door de Spijsen geprikkeld werden, door Middel van de Zenuwen, die met veel Sprangjes de gefeyde Buysjes of Tepeltjes maken, de Smaak veroorfaken. En hier van daan komt het, dat wanneer dese Tepeltjes met eenige Soete, Laffe, Smeerige of Meelagtige Spijs, Sauffen of anders befet of toegeplakt zijn, of dat se door te heete Spijs Verfengd en Toege-
schroeyd

schroeydt zijn, dat de Smaak by na verlooren is. Gelijk het ook hier van afvloeyd, dat wanneer de Tong door d'een of d'ander Spijs bereyd of in genomen is, dat op d'eene Kost het Bier, op d'ander beter de Wijn sal smaken, ja dat yder op sig selven d'een oogenblik beter val sal hebben dan op d'ander. En om dat sommige Spijsen Laf en Sagt zijn, en deswegen niet veel prikkeling op de Tong maken, en by gevolg geen of weynig Smaak hebben, daarom werdense met verscheyde scherpe dingen, als Zout, Peper, Azijn, Limoen-sap, Speceryen, Suyker, Ajuyn, Kruidige Saussen, en wat dies meer is, aangefet en opgeheven, en alfoo levendig, dat is smakelijk gemaakt. Doch dit hoord tot de Natuur-kundige Kook-konst.

De Tonge veel of lang door Tabak-rooken getergd en geprikkeld, maakt de Buysjes der selve open en de Huyd der Tong raauw; Waar van daan het komt, dat het Bier, (dat als een sagte Olie de Tong wederom salfd, en die Prikkeling temperd) seer wel smaakt. En gelijk het Bier-drinken als dan een aangener streeling op de Tong geeft dan de Wijn, soo sietmen dat de Tabak-drinkers het selve ook meest soeken; Alhoewelse de naspoeling, soo 't de Beurs wil lijden, selden met Wijn vergeten te doen. Men kan tot bevestinge van 't geseyde aanmerken, dat in geval van Tabak rooking, de Soete en Malse Bieren veel beter dan de Oude, harde en belege-Bieren smaken; En derhalven dat het Amsterdams Spreek-woord de saak genoeg verklaren kan, als men segt, *Een Pijp Tabak met een Rotterdamertjen liegt er niet om.* Om de Smaken wel te verstaan diendmen te weten dat de hebbelijckheyd die in de Spijs en Drank is, en waar door de

Sma-

Smaken gemaakt worden, meest bestaan in Zoute en Zuuragtige Eygenschappen, welke om datse vaste en harde Deeldjes hebben, seer bequaam zijn, om op ontallijke wijzen gefatsoeneerd te werden; 't geen de Sagte noch licht buyglijke Deelen niet toelaten om datse gewoon zijn te wijken of sich in te trekken, voor de aandoeningen der Lichamen die haar op eenigerley wijze (soo in 't Bakken, Brouwen, Kookken, Braden, enz.) van Figuur willen veranderen. 't Welk ligt werd ondervonden in 't mengen van sommige dingen. En hier meenen we dan ook de Reden gevonden te hebben, waarom dat sagte en swakke Dingen, als Rege water, de Lugt, de Waassem, Dampen en diergelijke soo weynig Smaak op de Tong geven. Want om datse uyt effene en glad Gepolijste Deeltjes bestaan, die seer sagt en buygzaam zijn, die de Tong-Buysjes niet en snyen noch prikkelen; Ofte dat ook somtijds de Deeltjes te sijn en kleynder zijn dan de gevoel-Tepeltjes diese moeten aandoen, soo is 't onmogelijk datse eenige bysondere beweging aan de Smaak-Zenuwen kunnen maken. Gelijk ook wederom eenige andere Dingen, als Steenen, Metalen en diergelijke veelsints sonder Smaak zijn, om dat de Deeltjes soo vast verknogt zijn datse van het Speeksel, noch Warmte der Mond niet en kunnen los gemaakt werden. De Natuurlijke grootte der Tong is, datse de Holligheyd van het onderste Kaakbeen vuld; Alhoewelse door haar sagtigheyd tot buyten de Mond kan uyt-rekken: En dus heeftse grootte bequaamheyd om te lekken en op te slurpen dingen die selfs buyten de Mond zijn. En daarom hebben de Latijnen de Tong *Lingua* van *Lingere*, dat is *Lekken*, genoemd. Van Fatsoen isse vooren
spits-

spits-rond En alsoo isse bequaam om de Spijse in het Kaauwen als met een Schop of Spadel in de Mond om te keeren en op en af de Tand en te brengen; 't geen des te gemakkelijker geschied om dat de Spijse in 't Kaauwen van het Speeksel nat en gelad gemaakt werd.

Na agter isse breed daarse aan het Tong-been en verder vast is. De Tong werd door verscheyde Muskelen bewogen; Welke beweging ook verscheyde gebreken ontrent de Spreking onderworpen is. Schimps-wijse segtmen van een die te veel snaps heeft. of geen ding swijgen kan dat hy een Lang-Tong is Maar met meer ernst, wanneer de Tong swaar bewogen werd, en te ver vast gegroeyd is, of anders, dat een Mensch Lispt, Bryd of Brouwd; En na dat ymand wel of qualijk spreekt, noemdmen in 't algemeen wel, of niet wel van de *Tong-Riem gesneen*. Als de Tong te onseker van beweging en te vlug is, soo heeft de Mensch gebrek van Snabbelen, Rabbelen, Stameren en Pipping verkopen. In dit gebrek leggen de Genesers somtijds toe, om door 't gewigt van een Babel-steen of Loodjen in de Mond te houden, de ongetemde vlugt der Tong in te toomen, en langsamer in de eerste beweging de Woorden te leeren uyt spreken. Die een beswaarde spraak hebben kunnen niet wel sagt spreken, door diense altijd eenig geweld moeten doen tot de Geluyd making, even gelijkmen met een sagte beweging geen geveld Spijs met een Hand kan oprigten: Maar seer wel met een Snok. Als de Tong te dik is, veroorzaaktse na alle waarschijnlijkheid, een beswaarde Spraak. En die te dun en te smal is, geeft noodzakelijk een geschonde Taal; De Reden daar van is datse in dit geval niet

ge-

genoegzaam op en tuffen de Tand en kan leunen. En terwijlwe hier van Spreken Vermanen, valt ons noch in, datter ook Voor-Teekenen in 't Geluyd en de Spraak des Menschen zijn, die meer te kennen geven, als men met d'Oogen fiet, alhoewel de meeste Menschen daar geen agt op geven. Diogenes verwonderde sig in desen, over de Domheyd der Menschen; Om datse in 't koopen of aan nemen van een Mensch, alleen op 't Gesigt toe tasten, daarse in 't koopen van een aarde Vat, of Pot-dekfel, die Voorfigtigheyd hebben, datse daar aan eerst Klinkende, hooren of het Vat ook goede Taal spreekt. Een Middelmattige stem, is meest goed, en die te hoog gaat, meest quaad. Menschen die in 't midden van haar Reden en Spreken, Gapen, of met Geluyd Geeuwen, betoonen uyt een waaragtige oorzaak, datse ten minsten in dien tijd een twijffelend of dolend Gemoed hebben. Het overmatig Lachen en Ginnegabben, onder 't Spreken, is van alle Wijsgeeren voor Sot en Ongebonden uytgescholden. Die, als 't de Reden mede brengt, sober en weynig Lachen, zijn wijser en van beter verstand gehouden: want de aandagtige Spreking, en diepe overpeynzing der saken waar van gesproken werd en laat niet toe, dat de Geest sich in overbodig Lachen ontlasten of haar voorwerp verliefen souw.

Maaxel en
Dienst der
Tanden.

Den Dienst der TANDEN is alreede geseyd. Belangende haar Getal, dat is ghemeenlijk twee en dertig, dat is in yder Kaak-Been sestien: Alhoewel somtijds minder en meerder gevonden werden; Ook die dubbele rijgen met Tand en hebben, of daar al de Tand en uyt een eenig saam gegroeyd Been bestaan. Men onderscheyd de Tand en in *Snij-*

Tan-

Tanden, in Oog of *Honds-Tanden*, en in *Bak-Tanden*. De vier voorste werden *Sny-Tanden* genoemd om datmen daar mede de Spijse als met Messen of Scheeren van malkanderen snijdt. De *Honds-Tanden*, om datse op zijde staan. En de *Bak-Tanden*, of *Tanden der Wijsheyd*, om datse veeltijds maar eerst met de Jaren komen. 't Was seer noodzakelijk dat de voorste of de *Sny-Tanden* scherper dan de andere *Tanden* gemaakt wierden, dewijl daar doot de vaste Spijsen eerst in kleyne brokjes moeten door gesneden werden, omse dan met de *Bak-Tanden*, (die daarom stomp en als Stampers zijn) onder de bymenging van 't Speeksel voorts kleyn en tot een Beslag te Malen; welke Maling door gebrek van vogt in de Mond, seer smakeloos toe gaat; Hierom klagen sommige qualijk-gestelde Menschen, dat hun de Spijse tot Balletjes in de Mond werd en datse geen Smaak daar in en hebben. Want het is seker dat de Spijse door wel gekauwd te zijn de meeste Smaken geeft; om datter als dan meer Buysjes, in welk het lieflijk Smakend en Voedsaam sap verschuyld, Gekneuft, en stukken gebroken werden. Voorwaar het is te denken dat het niet alleen afschuwelijk staan soude wannecr de *Bak-Tanden* voor in de Mond stonden; Maar de voor-bereydende door-snijding sou daar door ook niet wel voegsaam kunnen geschieden, dewijl de Natuur Leerd, dat hoe een snijdend Werk-tuyg minder oppervlakten raakt, hoe het met geringer magt kan doordringen: Gelijk volgens dese Reden een scherp Mes beter dan een stomp Mes snijdt: en plumpe tuygen beter om te Kneusen dan om te snijden zijn. Kleyne witte *Tanden*, die regt en gelijk in haar rijge staan, zijn de Schoonste, en vercieret de Mond

in

in 't Spreken en Lachen bysonder veel; Daar en tegen kunnen de groote Lange Slag-Tanden, die swart, los en ongelijk gekast staan, of hier en daar by paren, of met stukken en brokken uytgevallen zijn, de Mond seer ontcieren, ja een heele Vrouw, schoone anders niet leelijk is, de Bekuffing onweerd maken. De Voor-Tanden met groote Bressen uytgevallen zijnde, werden somtijds door de Konst, foodanigh van Yvoir wederom in geset, dat ten minsten de Mismaaktheyd daar eenigfints door, weg genomen is, en datmer gemeene spijs mede bijaten kan. Eenige doen dit met sijn Goud-draad, andere settense by paren, of meer aan malkander los in de Kassen, welke laatste maniere het uytvallen seer dikwils onderworpen is, en gemeenlijk des avonds voor 't slapen gaan moeten uytgelangt en in slag-orden geset werden. Wy hebben een Genees-Heer gekend, die aan de Maaltijd sittende, over een Historitje dat van een Juffrouw verteld wierd, die een Vis-graad uyt de Keel door d'ordinantie van een Klisterie quijdt wierd, soo hartelijk Lagte, dat hem al sijn ingefette Tand en op sijn Tafelbord vielen, en onder 't Lachen genoeg met grabbelen te doen had, eer hy die verstroyde Soldaten wederom in Rijen en Gelederen, dat is, op haar plaats, in sijn Tandeloos en Mond gemoffeld had. De Tand en van vergramde Menschen zijn veelfints seijnig en in 't bijten niet sonder gevaar van des Lijders verder ongemak. Een Onder-Schouts-Diender binnen Amsterd am in 't beknellen van een Dief, kreeg soo een Dieffe beet in sijn Duym, dat hy na eenige dagen Quaksalverens de Geest gaf, en niet dan een stinkend Lichnaam over liet; Dat eer het by na koud geworden was, wel digt in een planke Lijkbus

büs bestopt na Aardenburg in een Slaap-steen besteld wierd. Voorwaar men moet niet meenen dat dusdanigen Quaadaardigheyd eygentlijk in de Tandens zelfs schuyld; Maar die liever soeken in het Speeksel of Zeever dat om de Tandens zit. Want gelijk ons de Genees-kundigers Leeren, dat het Speeksel van de Mond een kragtig beginsel van rijping aan onse Spijse indrukt, om die tot het Gisten en Ghyl maken in de Maag te bereyden, soo is ligt te verstaan datter seer veel Geesten in 't selve Speeksel moeten zijn; Welke Geesten sonder twijffel gesteld zijn na de hoedanigheyd des Bloeds, uyt welke se zijn afgelegd; Het zy dan goed, het zy quaad. Dus geschied het dat in de beten van Dolle Hondens, of Dolle Menschen, (de Gramschap is somtijds ook een korte Dolligheyd) in welk het Bloed seer ongestuymig woed, het besmette Zeever van hun Muyl tot de Wonden der Beten werd ingedrukt; En aanstonds een onmatige Opzieding in 't Bloed van den Lijder verwekken; Die somtijds als een Vonk Vuurs in Tondel gevallen, voort gaat. Welke woeding des Bloeds dikwils beteugeld werd, door de Lijders schielijk in 't Koud Water te dompelen. Ymand mogt nu vragen, hoe het by komt dat sodanigen Speeksel een Dol Mensch of Beest zelfs niet en beschadigt? Wy antwoorden; Nadien het geheel gestel, het Bloed, en al de Geesten, van een Mensch of Dier, die sulken Quaadaardig Speeksel vytwerpt, daar van behebt is, soo kan sulken gestel geen Gevoel of Lijding van zijn doen hebben: Dewijl ook onsen Geest niet en oordeeld van dingen die sy gewoon is. En hier door komt het ook datmen de stanken niet en ruykt, noch de Geluyden niet en hoord, daarmen in opgebracht is: En

wy fouden veel dingen op defen grondflag betoogen konnen, die mogelijk eenige vremd fchijnen.

Belangende de beteekenis der Tandén; 't Is te gelooven datmen den Ouderdom der Peerden fekerder aan de felve dan het Kort of Lang Leven der Menfchen kan af kijken. Aristoteles egter heeft geleerd dat in de Tandén een bepaalde Voorfienigheyd des Levens lach, en datmen die ook daar uyt konde voor-feggen. Doch wy en zijn voor als noch tot foo hoogen Trap van Wijsheyd niet geklommen. Dit hebbenwe fomtijds waar bevonden, dat, de geen welke de Hond's-Tandén veel na buyten uyt fteken, veelfints onbefchofte en onverfadelijke Menfchen zijn. Scotus leerd dat de gene welke lange fcherpe en ydele Tandén hebben, gemeenlijk Nijdig en boos zijn. Waarom hy defe foort van Tandén, Slange-Tandén noemd. Die gemengde Tandén hebben, namelijk Tandén die Dun, Breed, Ydel, Digt, Smal en anders van Gedaante zijn, werden dikmaal verftandig en voorfichtig bevonden; Wel veerdig van Begrip, maar wat quaad van Aard.

Maaxel en
Dienst der
Kin.

Met de K I N eyndigt de onderfte omtrek van 't Aangefigt; Haar Form kan feer veel aan de gracelijke Befnedentheyd der Tronien roebrenge. En men fietfe ook op veel en verfcheyde Wijsen bepaald. Want fy zijn of Lang, of Kort, of Rond of fcherp, of Vierkantig, of Invallende, of Bol Verheven voorwaarts uytftekende, of regt Verheven en Lang na voren komende, diemen *Keyerkinnen* noemd. Ook zijnder Holle en gekloven Kinnen, en sommige foo Breed en Lang, datm'er Koe Klauwen op af floopen fouw. In de volgende Verhoog-Schetfen der Troniekunde, kanmen ftaltjes, van alle de gefeyde foorten zien; En noch meer alswe genoemd hebben. Een tamelijke groot

te Kin misstaat den Mannen felden die Vol en Braaf van Tronie zijn; Dan de Vrouwen werden met een kleyne Kin verfraayd; Welke wanneerfe sonder merkelijke uyt-ſpronk de rondheyd van het onder-Aanſigt bepaald, en van een twijffelagtige dubbele Kin van agter verfeld werd; De Schoonheyd veel eer vermeerderen dan verminderen ſal. Albertus ſeyde; wagt u van een kleyne Kin, Want daar ſteekt een Slangen aard in. Porta bevind duſdanige Mannen quaad van Natuure, en die haar ligt tot Verklikkers en Verſpieders laten gebruyken. Menſchen die een Lange Kin hebben, zijn wel niet heel verwerpelijk; Maar ſy vallen veelsints wat Spotagtig van Aard; Spreken in ſommige gevallen meer als 't pas geeft; En zijn de yverigſte niet in 't voortvaren; Doch tamelijk goedaardig; En uyt dien Hoofde zijne ſomtjids wat aan Vrouwe-Praat vaſt. Gelijk ook een kale Kin, of ydele Hayren aan de ſelve meer Wijs-agtig dan Manlijk ſtaat. Daar zijn veel Tronie Kijkers geweest die een Vierkante Kin altijd voor een Manlijk teeken gehouden hebben. Die een diep gekloven Kin heeft, beteekend een Menſch van quade Zeden, tamelijk goedaardig; maar wat Sufanne-boevig. En die de ſelve maar tamelijk of ſlauw gekloven heeft, willen gern Queeſten. d'Oude hebben geſeyd dat de ſcherpe Kin, Moed en Sterkte te kennen gaf. 't Welk onſes agtens veel eer op den Baard dan op de Kin toepaſſelijk is; Want gelijk Ariſtoteles deſe ſoort van Kin-
nen by de Leeuwen en ſommige Honden vergelijkt, Die geheel geen ſcherpe Kin hebben; ſoo iſſer niet aan te twijffelen of ſy hebben op den Baard geſien, behalven dat de Taal-vitters ons wijs maken dat de Leſingen ſoo van Ariſtoteles als andere op die en op

Schoonheyd
der Kin in
een Vrouw.

veel plaatsen verdorven, of qualijk afgeschreven zijn. En gelijk tot hier de heele gesteldheyd van het Hoofd, en voornamelijk van de Deelen des Aangefigts gesien is, soo schijnd het hier niet geheel buyten den Haak te zijn, in te Lassen watwe noch aangaande de Tronic en Krooft-kunde, beneffens de Sweming des Wefens aan te merken hebben: Als mede te Leeren hoedanig een Schilder de Middel kan bekomen, om een Mensch, dien hy maar eens gesien heeft, seer kennelijk te Kouterfeyten, en dat alleen by inbeelding. Dan alsoo in't volgende Hoofdstuk sulx met veel omstandigheyd, die aan 't geleyde vast is, zal verhandeld werden; Soo stappenwe dat hier voorby, en beschouwen de rest der Leden, op den voorgaanden trant.

Maaxel en
Dienst van
den Hals.

Den H A L S dan, daar het Hoofd van den Mensch op staat, is wat Lang-agtig van Form gesteld, om het Hoofd daar op als op een Spil te vryer en onbelemmerder te kunnen heen en weer bewegen; En uyt dese vryheyd vloeyd het af, dat het Hoofd in 't wel stellen der Beelden niet altijd en moet gekeerd zijn na de zijde daar sig de Borst heen wend: Want dat heeft den Maker door het Formeeren van den Hals en sijn bediening heel anders getoond. En daarom geeft het ook een mistand in de Konst. Tafereelen wanneer de Beelden anders getuygen. De verder Dienst van den Hals, is dat sy diend als een Orgel-pijp, om de Maat te stellen van de stem: Dus bemerkten doorgaans dat de Dieren die geen Hals en hebben, als de Vissen en diergelijke geen regte stem kunnen maken. Doch andere Beesten welke in 't tegendeel eenen Langen Hals hebben, als Swanen, Kranen, Pauwen en diergelijke, kunnen een seer groot Geluyd slaan; En
de

de meeste Vogelen kunnen ook seer helder sleuyten, zingen en geschal maken. 't Is nauwlijx te gelooven hoe veel voorspellingen het Maaxel en de Form van den Hals sommige Mensch-kundigers heeft in de Hand gereykt. En seker alsmer wel op let, sy hebben over al niet mis getast; Ten minsten zijn sommige wel bedagt, en t'eenemaal toepasselijk aan de Schilderkundige verbeeldingen. Dus vertoond een dikke welgefenuwden Hals, sterkte of verbolgentheid; En sulke swermen seer na de Stieren die ligt verstoord zijn. De Vette Spck-Halsen, zijn dikmaal groote Eters; De Verkens hebben ook dikke Halsen en eten veel; Waar van daan men by sommige Neerlanders, een veel-Eter, *Gromphain* noemd; af komstig soomen seyde van 't Griexse, of Scytisch Woord *Gromphaina* dat een Swijn beteckend; Als we elders hebben aangemerkt. Een dunnen Hals bewijst onvermogen en Vrouw-agtigheyd; Wanneer sy'er lang by is, geeft het veelsints Dwaasheyd, Raaskallery, en een Schelmagtigen Aard te kennen: Suetonius teekend van Kaligula aan, dat hy soo van Hals en Zeden was. De Kort-Gehalsde zijn wel veelsints Loos, maar Ontrouw in Woorden; Ook wat Wolf-agtig in 't verspieden en Rooven. Die den Hals met Zenuwen op gespannen hebben, zijn dikwils onguur en verkeerd van ommevang, ook leuterd haar 't Verstand somtijds. De Oude Troonie-bekijkers raden ons datmen niet veel by swak-Gehalsde moet verkeeren, om datse bedrieglijk vallen aan yder die met haar omgaat. Verminkte of scheef-Halsen zijn veelsints verward in haar Reden, ook beschreemd in 't ondernemen van veel dingen. Die dusdanig een gebroken of neer gebogen Hals uyt een Wan-wensel maken, en 't Hoofd laten

hangen als een Biese, geven te kennen datse toeleggen om schandelijke Nukken te bewimpelen. Van dit Hondtje waren de Phariseen gebeten, als d'Euangelise Historien verhalen. Daar zijn tweederley soorten van gebogen Halsen in agt te nemen, die somtijds yts Natuurlijk, somtijds yts toevalligs te kennen geven, en daar den Schilder hem in de toepassing, van beyde bedienen kan; Namentlijk datse regt of slings zijdelings over gebogen zijn. Dus geeft den Hals na de regter Schoulers over gebogen een studicus Man te kennen. Doch wanneer die na de linker-zijde gebogen is, houdmen dat voor een Overspeelig en Onkuys voor-teeken. Een harden Been-agtigen Hals of Nekke beteekend een bot en onleersaam Mensch, die sijn verstand na geen Regels laat buygen. De Propheten Doelen dikmaal hier op, wanneerse van de stege wederbarstigheid der Joden spreken; Dus segt Jesaias, dat haren Nekke een Ysere Zenuwe is. En Jeremias dreygd d'ondergank van de Joodse Republiik over d'hardigheid van haren Nekke. Gelijk ook ons woord hardnekkig van de steegheyd en stijf-koppigheid der Menschen afkomstig is. 't Is mede opmerkelijk dat dusdanige Menschen zelden geleerde Mannen zijn of worden. Alhoewelse dikmaal Scholen, Kerken en Akademien in Alarm brengen. De regte opgestege Halsen, zijn by vele voor een Ken-teeken van onwilligheid en wederspannigheid, te Boek geset.

Maaxel en
Dienst der
Ermen en
Handen.

De ERMEN en bysonderlijk de Handen zijn den Mensch voornamelijk tot twee noodige Gereedschappen in al sijn doen gegeven; Eensdeels op dat hy niet geheel ongewapend sou zijn, anderdeels op datse den Mensch in alle voorval souden kunnen hulp bieden. Sulx datse *Aristoteles* niet onvoegsaam, de Werkruygen van alle Werkruygen genoemd heeft:

heeft: Die ook aan de Meeste menigte voor d'algemeene Broodwinners passeeren moeten: En met regt van sommige kan geseyd werden, *Liggen de Handen, soo liggen de Tanden.* Al de voorname Werkingen diemen waarlijk Werkingen noemen magh, werden door de Ermen en Handen gedaan, en bestaat ymands magt meest in de selve. Gelijk dan ook God selfs, om onse begrippen en verstanden te hulp te komen, de uytvoering van sijn Daden, en aanbieding van sijn hulp, sulx gemeenlijk door sijnen Erm, en door sijn Hand, ja wel bysonder, door sijn regter-Hand, te kennen geeft. En het is opmerkelijk dat in dese Spreek-wijsen meest altijd in 't enkel getal gesproken werd. En gelijk de Menschen gemeenlijk Ermen en Handen dubbel hebben, soo is sulx mogelijk wel in de H. Schrift waargenomen, om ons stilswijgens te vermanen, datwe den Almogenden geen Menschelyke Leden moeten toeschrijven Schoon hy by gelijkenis en ten opsigt van onse Doeningen soo spreekt. Daar egter van Scheppen en Formeeren gehandeld werd, sietmen sulx in het tweevoudig Getal gedaan, als de Voor-beelden in de Psalmen en elders dat bewijsen kunnen.

De Ermen en Handen dienen ook niet selden om in 't spreken de driften en meening van 't Gemoeud door een bescheydene bestuuringe uyt te drukken; alswe dat wijdloopig in de beschouwing der Actien sullen verplicht zijn aan te wijsen. Ook dienen de Handen om beneffens de Ermen de Menschen in 't gaan en bysonder in 't loopen, te helpen in gewigt houden, en onder de streep harer beweging voor 't vallen op te houden; Even als men siet dat de Koorde-Dansers 't selve gemeenlijk met eenen stok doen; Alhoewel wy dat ook wel alleen door Middel van de

Dienst der
Vingereu.

Ermen en Handen hebben sien verrigten, en in onse Jonkheyd menige wel gelukte Proef daar van hebben genomen. En op dat de Werking der Hand beter souw konnen geschieden; isse met veelerley soort van grijping voorsien; En dat door Middel van de Vingereu die alle van verscheyde Lengde zijnde, de kleyne en groote dingen konnen aanvatten. Want door de Loffigheyd der Vingereu kan de Hand sig gevoegsaam Proportionceren na de verscheyde saken die te grijpen en te vatten zijn. Sulx dat wese vermeerderen en verminderen konnen, na dat de Formen zijn; 't Welk de noodzakelijckheyd der Vingereu kan grondvesten. Welke verrigtingen door de Hand niet en sou konnen geschieden, by aldien se niet van den anderen gescheyden en maar uyt eene Lap Vlees gemaakt was; En daar van daan komt het dat men met Wanten dat zijn Handschoenen sonder Vingereu, niet wel net grijpen, en alle dingen suynig behandelen, maar alleen gants plomp en onseker bevatten kan; Waarom men uyt spotternye dikwils segt *Panne-Vis met Wanten Eten*. Wy hebben een eerlijke Matroone gekend, die uyt haar aangenomen Taal de Vingers in haar eenvoudigheyd, Vinders noemde; Niet anderr wetende of sy had het gemene Woord; En om dat ons die benaming niet oneygen maar opmerkelyk tot de saak dagt, hebben wy 't ook met opmerking aangekend. Want waarlyk door de Vingers Tasten, Voelen, Vinden, Ondervinden, en werden wy meest alle dingen gewaar. De Vingers dienen ons ook in de Telling, wanneerwe die met parten of deelen doen. Ook als men onderscheydentlyk van saken spreken wil. En gelijkmen in dese daad gemeenlyk van den Duym begint, alsoo is 't sonder twi-
twi-
twi-

twijffel dat het Spreck-woord (wanneermen van ymand wil te kennen geven dat hy sijn Kunst, of Les, of handeling wel verstaat) *Hy heeft er op sijn Duym*, daar van moet afleyden. Doch wanneer men segt, *Het gink er op alle Vingeren*, (verstaande een Vrolijken Dag of Lustig Gefelschap) sulx schijnd meer op het oeffnen van Speel-tuygen te zien als op yt wes anders, om dat men sulx eertijds, seer gemeen in Vrolijke Gefelschappen plagte te doen; en dat meest alle de Blaas en Snaar-tuygen de Vingeren noodig hebben. 't Getal der Vingeren is gemeenlijk vijf aan yder Hand; Waar van den Duym met de Muys van de Hand, tegens al de rest der Vingeren in kragt werkt, ja de klem van de Hand maakt; Want men kan sonder hulp van den Duym geen ding met geweld vast houden, noch de Hand stijf toesluyten: En daar van daan segt men als ymand yts onder sijn geweld heeft; *Hy heeft er den Duym op*. Sonder Duymen kan men niet wel grijpen, zelfs niet kleyne dingen op-rapen. Gelijk buyten twijffel de Koningen onder *Adoni Bezeke's* Tafel in 't opgaderen der Kruymelen gewaar wierden; en hy, volgens de Wet van Vergelding, ook naderhand daar een Proef van nemen moefte: En dus gink het hem; Gelijk gefondigt, gelijk geboet. De andere Vingeren zijn d'een Korter dan d'andere, soo om het Hol van de Hand in 't sluyten wel te vullen; Als om haar tot velerhande grepen te konnen schikken: welke niet en souden konnen doen, foose alle even Lang waren. Om waar van de Wijsheyd des Makers te sien, men alleen de Hand regt uytgestreckt zijnde, met al de Vingeren te gelijk allengskens moet sluyten, en men sal sien hoe se de Hand-Palm nader toekomen, dat se meer en meer gelijk van

Lengde werden, namelijk als men se sonder geweld in haar vrye verkramping laat binnewaarts toe gaan.

Schoonheyd
der Handen
van een by-
sonder ver-
mogen.

De Schoonheyd der Handen is aan de Mensch een ding van een bysonder vermogen; Want behalven het Cieraad, soo heeft het in de Beschouwing noch een soort van verborge Kragt; Die een Ontfag, een Liefde, een Eerbicdigheyd en ik en weet niet wat al kan te weeg brengen. De Hand te laten aangrijpen, beteykend onder veel Volken, d'Aanbieding van Genade en Gunst, gelijk die te weygeren of te rug te trekken, onverzoenelykheyd beduyd. De Hand oplegging heeft als een Ceremonie van ouds een bysondere en veelerhande beteekenis gehad: Doch daar van breeder in d'Ordineering en samenstelling der Historien. En gelijk de Schoonheyd der Handen Ook meest-deels af hangd van de aangename Proportie; soo hebben cenige Beeld-Meters die gemeend aldus na een voegsame Leest af te Bakenen: Namelyk dat de Middelste Vinger net de Helft van de heele Hand uyt maakt: En dat de Snoggere Nagels aan al de Vingers juyft de helft van dat Lid bevatten daarse geplaatst zijn. Welke Nagels niet alleen Cieraads halven, maar ook tot bescherming en stijfse aan de Vingeren zijn gemaakt: ook om net te grijpen, te knooopen en t'ontknoopen, te krabbelen, en wat dies meer is. Gelykfe ook eenige uyt ervarentheyd tot Voor-boden en teykens van Siekten en anders houden. Het Kribbig en Boos-aardig Vrouw-Volk, noemens *Meysjes Geweer*. Voorwaar de Nagelen hebben in 't krabben niet alleen eenige Fenijnigheyd by haar die de gekrabde Wonden aanstonds doen oploopen en aan 't sweeren helpen, maar sy doen ook menigmaal haar eygen Meester groot ongemak aan, wanneer se in 't Vlees

't Vlees ingroeyende, daar een foodanigen quaad-aardigheyd aan overfetten, dat men se niet als met Fenijn-weerende Middelen herstellen kan. En seker die ontfelde Nagelen te behandelen krijgt, ontmoet geen Kat om sonder Handschoenen aan te tasten, maar een saak daar aan een snedig Heel-Meeſter somtijds genoeg te pluysen vind. Want daar zijnder meer dan eens in dit geval, met de Nagels van de Magere Dood genepen en weg gesleept. Den vermaarden Geneſer *Platerus* meend dat de Nagelen, behalven veel te voor genoemde gebruyken, ook bysonderlijk dienen, om de Zenuw-eynden in de toppen der Vingren, als met een Schild te beschermen. Gelijk ook het Gevoelen van den Ouden *Galenus* by velen noch stand houd: Namelijk dat de Nagelen gemaakt werden uyt een ontlade Damp, die van de uysterste eynden der Vingeren (zijnde Bloed Vaten, Zenuwen en anders) uytvloeyd, door de Logt bestremd, verdroogd en tot een Hoornagtige Schubbe veranderd; Waar in sy noch meenen versterkt te werden, wanneer se in 't ontleiden der Vingeren vernemen, dat de Pees der selve, als mede die van de Toonen na de Top toe allengskens harder werd. Dus sietmen als de rand van de Huyd de Nagelen rondsom soo hard klemd, datter geen Dampen uytwaassemen kunnen datter dan Nijn-Nagels (of liever Dwing-Nagels) ter zijden uytspatten; Die ook aldervoegsaamst geholpen of beſnoeyt werden, met de Huyd rondom los te pcuteren; En die sulx dagelijx onderhouden, sullen van de Dwing-Nagels niet ligt behebt werden. De Pink moet juyſt het geheel Lid van de Middelſte Vinger Korter zijn. Men kan verder de Hand en de Vingers in haar dikte en breedte aldus Proportio-
nee-

neeren; De Langste Vinger is onder aan, het vijfde Deel van zijn Lengde, breed; En verdund boven aan, een vierde van zijn breedte. De voorste Vinger is onder met de middelste gelijk, doch boven een weynig smalder. De agter of Rink-Vinger met de Pink heeft yder de breedte uyt een vijfde van haar Lengde, en boven, yder een vierde smalder als haar breedte. De Duym sal wel geproportioneerde zijn, als hy in zijn middelste Lid, het derde Deel van zijn Lengde breed, en boven aan, op een vierde verdund is. De Vingers worden alle na agteren wat dikker, doch verschillen yder van malkander, en daar isser niet een, die den anderen algemeen gelijkformig is. In 't gelijk uytsteken der Vingeren, schuyven de dry Langste by de Pink opwaarts heen; het geen aan geen van de andere gesien werd, als alleen aan de agterste, seer slauwlijk. Voorts zijn de Vingers ten naasten by soo dik alsse breed zijn.

Om dat de Hand binnewaarts een weynig Hol is, en dat den Duym en Muys van de Hand, met de Pink een weynig na binnen staan, daarom en zijn de Handen soo dik niet alsse wel schijnen. Wanneer men de geheele Hand tot aan 't gewrigt des Erms in 19 gelijke Deelen deeld, soo magmen 5 daar van voor de dikte des Hands aan den onder-Erm geven, Maar aan de agter Kneukel des Duym, geeftmen hem de helft van de breedte des Hands ter selver plaats.

De Leugenagtige Waarsleggers en Hand-bekijkers, hebben om haar bedrieglijke Kunst wat te Vernissen, alle de voornamen Linien die in de Hand-Palm gevonden werden, bysondere en aansienlijke benamingen gegeven: De schuynse Lijn die van de Muys des Hands komt, noemensde Levensstreep.

streep. Die daar aan volgt, de Herffen-streep. en de derde naast de Vingeren, de Tafel-streep. Uyt d'eerste voorseggense ymands Kort of Lang Leven, en menigte Sickten; Uyt de tweede ramense het Verstand, en wat Grillen ymand in sijn Leven uytrcgten sal. En uyt de derde wetense te seggen of ymand vette of schrale Keuken houd. En op dat dese Leugen-gieters ruyme stof souden vinden om wat te konnen seggen, hebbense alle de bultigheden der Vingeren, en die tussen en ontrent de geseyde Linien met andere flauwer voegen afgepaald werden, aan de Planeten toe-ge-eygend. Die van den Duym aan Venus. Van de voorste Vinger aan Jupiter. Van de Lange Vinger aan Saturnus. De agterste aan Sol. De Pink aan Mercurius. De dryhockse Bult tussen de Levens-streep en de Herffen-streep, aan Mars. En die tussen de Herffen of Tafel-streep is, aan Luna of de Maan: Kijk watte Gauw-Dieven? En na dat dan dese streepen, die de geseyde Bultigheden af-palen, groot of kleyn zijn, daar na wetense ymands Passien, Deugden en Ondcugden soo net te ramen, als offer niet met allen van en wisten. Wy hebben noyt geloof aan die Land-Loopers-Konst gegeven; maar wel eens willen veruemen, watsse in haar schild voerd. De groote streep ontrent Jupiter geeft te kennen dat ymand vreedzaam, goedertieren, en besadigt in 't spreken is. Die van Saturnus, rijp van Oordeel, omsigtig, veelhebbers en haar eygen gat getrouw. Die van Mars, Vegters en Leugenaars. Die van Sol of de Sonne, Godvrugtig, Gelukkig en Verftandig, maar wat van 't Hondje gebeten, dat is wat Moedigh. Die van Venus, wat Staatsugtig, en de rest verklaard sijn selven. Die van Mercurius, gauw en vlug van

Ver-

Verftand en Weet gierig. En ten laaftten die van de Maan, doortrapt, maar om goed uyt haar felven te doen, loome Verftanden; En foo Liegenfe al voort. Dat evenwel de geheele Form en 't Maaxel der Handen, nu en dan eenig Kenteekens verfehafft, om van den Aard des Menfchen te oordeelen, daar aan moetmen niet geheel twijffelen; Dit sienwe dikmaal dat heele groote Handen, Sterker; kleyne Handen, Teere en Lekkere Menfcheri te kennen geeft. Harde Handen die vol Vlees zijn, betekend Botheyd; En korte ftompe Handen en Vingeren geeft Sotheyd te kennen. Die Lange Vingers en volle Handen hebben, heeftmen dikmaal Diefagtig bevonden; Smalle en dunne Handen, zijn veeltijds Ontrouw. Lange Handen en Lange Vingers, zijn bequaam tot alle Konften. En de geheel kleyne Handen, zijn Teekens van Vrolijkheyd en Loosheyd. Men meend ook dat die Hayrige Handen hebben, wat Onkuys zijn. En alhoevel de goede Actien der Handen in 't Spreken een groote Bevalligheyd tot de Reden aanbrenghen, nogtans fchrijft Aristoteles aan Alexander, dat die gene welke Spreken sonder beweging der Handen, een volmaakt Verftand, en gefond Oordeel vertoonen. Dit moetmen onfes agtens verftaan van fulke Reden, welke foo deftig, en met foo ftreelende Toonen uytgesproken worden, datter de Handen niet aan benoodigt zijn. En even gelijk de Gierige en vast-houdende Menfchen, de Toppen der Vingeren gemeenlijk wat Haak-agtig, dat is na binnen omgekromd ftaan, foo fietmen dat in tegendeel, Gediensfige, Milde, en Me-gaande Menfchen, die goed begrip hebben, Vingeren hebben, die agterwaarts omgebogen zijn.

De Handen die tanger, de Vingers die rank zijn, en nogtans met Mollig en Poefelig Vleys overtrokken zijn dat blank en Levendig van verf is, mogen voor Schoon de Monstering passeeren. De Vingeren werden ook in Dienst en in Naam onderscheyden: De voorste noemtmen de Wijs-Vinger; Den Middelften den Onbeschaamden of Aars-Krabber; Den Agtersten de Rink-Vinger: En de Pink of Kleyne Vinger de Oor-Vinger. De School-Kinderen weten de Vingeren aldus op te tellen; *Pink, Gouwe-Rink, Lange Liere-Boom, Lek-Vinger, Luyse-Kraker*, enz. En soo wy niet met ernstiger dingen bezig waren, wy souden verscheyde Loopjes, Kluchjes en Kunsjes, die met de Vingeren kunnen gedaan werden, en voor Sprookjes op de Tonge der Kinderen en Koot-jongens zijn, voor den dag halen. Gelijk'er dan ook noch veel Snakerien met de Handen en Vingeren onder de hulp van 't Avond-licht, en de schaduwe op een blanke Wand kunnen gedaan werden; die in 't vertoonen van Hasen, Konijnen, Honden, Wolven, Schapen, vliegende Vogels, en anders soo Teykenkundigen omtrek hebben, datter weynig aan ontbreekt, en ons ligt in gedagten kan brengen, dat de Teyken-Konst door sulken Middel gevonden kan zijn, als d'Oudheyd verteld.

Benaming
der Vingeren.

En niet tegenstaande tien Vingeren aan de Handen, en tien Toonen aan de Voeten het Natuurlijk getal is; Egter Leeftmen van een Lang Man onder de Philistijnen, die ses Vingeren aan yder Haud, en ses toonen aan yder Voet hadde. Daar werd van sekere Berg-woonders verhaald die 8 Toonen aan yder Voet hebben; Welkers hien regt voorwaarts uytstaan. Dese gesien hebben mogen 't waar maken. Daar is ook van Ouds veel get wist
over

2 Sam. 21.
vers 20.

Of de Regter of Slinkerhand
Natuurlijk of Zedig is in Eerbied en vermogen.

over de gesteldhejd van Slings en Regts, dat men voornamelijk in de Handen gesteld heeft. Het is verwonderlijk dat alhoewel byna alle Volken een onderscheyd weten, tussen de Regter en de Slinker-Hand, en altijd een bysondere eer en magt aan de Regter-Hand hebben opgedragen: (gelijk ook in de Joodse Godsdiensdienst verscheyde Plegtigheden daar na gereguleerd wierden; En 't gebruyk der Volken ook niet anders te kennen geeft, als datter meer Natuurlijk vermogen in de Regter dan in de Slinker-Hand is :) Dat seggen we, het seer swaar te bewijzen vald dat sulx op de Wet der Schepping gegrondvest is: Waarom dan ook veel gaauwe Mannen van meeninge zijn, dat het slegts in een Naamgeving en vrywillige Verkiefsing bestaat, waar in men de Oudste of eerste gevolgd is: Welke nu te veranderen een groote Wan-Orden in veel Dingen sou geven, maar in 't minst niet Wanneer als de Menschen te gelijk Slings souden zijn, of willen worden: En niet datter een bestipte meerderhejd van magt, in die Hand sou gelegen zijn; Gelijk wy meenen daat Natuurlijk in te zijn. 't Geen ons in der daad niet anders dan uyt gewoonte van d'een min d'ander meer sus of soo te gebruyken, aankomt. Want alhoewel wy 't selve onderscheyd van Slings en Regts ook in de Beesten aanmerken, nogtans en meenen wy niet dat ymand oyt heeft waargenomen, dat een Paard, Hond of Kat, of een ander Dier meer vermogen in d'eene Poot dan in d'ander heeft; Men segt wel dat een Beest in 't begin van sijn gank, of aanleg, altijd de regter Voet eerst voort set; Doch sulx en houden wy voor geen Euangelium; Want wy hebben alreede niet sonder opmerking het tegendeel waargenomen in de

de Paarden, die andersints sulx wel meest noodig hadden in 't voort trekken van een geladen Wagen, Kar of Slede, om dat de Last stil liggende de grond meer drukt en svaarder is, om in beweging gebragt te werden dan wanneer die alreede bewogen is. In welk geval de sagte en makkelijke aanleg van een Paard dikmaal verhoed dat de Last niet daar heen tnymeld. De Slepers agten dit een bysondere deingd in hun Paarden, wanneer se sonder snokken of schielijke aanleg, hun Vragt voort setten. En menig Paard krijgdt om het tegendeel onder veel Duyvelen en Sakrementen dikmaal dapper van de Swiep. De Kinderen die noch in vryheyd Leven en 't onderscheyd van Regts en Slinx noch niet en kennen, sietmen vaak soo ligt en soo veerdig hun actien met de Slinker, dan met de Regter-Hand doen: Ja sig menigmaal daar aan soo vast foudengewennen, of alreede gewend hebben, datmen het haar niet dan met groote moeyte kan af leeren; invoegen het meest van de Onderwijfing af hangd; En die eenen Slinken sien, komt het vreemd voor, om dat het niet alleen tegen d'aangenomen manier aanloopt; maar om dat het als geseyd is, een groote Wan-ordentlijkheyd in de gemeensame omgang en samenhandeling der Menschen voortbrengd. Gelijk'er dan ook sommige de gemeene Regel der Onderwijfing soo ver ontleerd of te buyten gesprongen zijn, datse al haar Leven Slinx gebleven zijn. Die aant weerziden Regts zijn, zijn gemeenlijk Sterke en veerdige Menschen; Maar die aan beyde ziden Slinx zijn, zijn sekerlijk Loom-Aarsen en trage Menschen. Dat het in de Opvoeding yder vry waar Slinx of Regts te zijn, 't is seker datmen van beyds een groote menigte sou vinden: Maar hoe

grooten ongenak dit fou geven in 't arbeeyden en samen Leven, dat kanmen alderbest ontwaar werden wannermen overweegt hoe gevaarlijk, ja hoe onmogelijk dat het in een Slag-Orden en in een Batalje gaan fou; Alwaar Slinxe en Regtse onder malkanderen in Gelederen geschikt waren. Of datter een Troep Slinxe tegen een Troep Regtse Soldaten op malkander los gingen; soo dat alle redelijke Menschen om d'aangenomen Manier genoodsaakt zijn Regts te zijn of te werden, offe willen of niet: 't En ware datse alle te gelijk Slinx wilden worden. En och ofwe alle Regts en niet Slinx van Verstand waren. Eenige meenen dat de noodsaak der Regter-Hand door de Schrijf-Konst kan bewesen werden, en wy bekennen dat het de pijnne waard is, sijn gedagten daar over te laten gaan. Doch als wy de Maniere van Schrijven der Hebreen, die van agter na vooren geschied, tot d'onse vergelijken, en aanmerken hoe sy met de Regter Hand schrijvende, 't geschrevene even soo agter de Pen laten, gelijk wy souden doen indienwe onse gewoone Letteren met de Slinke Hand Schreven; Soo gelooven wy niet meer dat Slinx of Regts eenig onderscheyd in 't vermogen fou geven, by aldienwe slegts van Jongs aan die gewoonte aan namen. Te meer werden wy daar in bevestigt, alswe nauwkeurig op de trek der Letteren agt geven; Want men sal bevinden dat sommige geheel ende meest ten deel na de Man, en sommige van de Man afgehaald moeten werden, schoonmen die ook met de Regter-Hand maakt, en dien volgende blijft de behandeling tot de stand en mogentheyd der Handen onverschilligh.

Ermen.

Men kan voorts de **ERMEN** aan 's menschen Lichaam aanmerkken als twee Hand-boomen of Spec-

Specken, met welke hy alle sijn verrigtingen uytvoerd; Waar ontrent de Handen de nette greep en wel voegsame behandeling, en 't geweld der bestiering, den Ermen en Schouderen toevertrouwd is. Want de meeste Muskelen die de Hand bewegen zijn in de Ermen; En die van de Ermen meest in de Borst, en aan de Schouderen gelegen; Alswe naaktelijk in den Dienst en Maaxel der Muskelen en Beenen op 't eynde van dit Boek zullen zien. Het gedeelte onder de Ermen datmen de Oxfelen Oxfelen. noemd, is Hol-agtig, Slap en Vellig, en feer meegaande en gedwee van Vlees; Op dat het sonder aanstukken te gaan, Snel, Lang en op menigerley wijze sou kunnen lijden, dat sich den Erm bewoog: Waarom dat het dan ook in de Volwassene, en die tot veel Arbeydens bequaam werden, met Hayt bewaft, om daar door soo wel het smerten in 't sweeten, als het aanstukken vrijven te verhoeden. Die op de voor-beteekenis der Ermen gelet hebben, maken ons wijs, dat sterke en wel-gelede Ermen, een blijk van goede en verstandige Menschen is. Dunne Ermen houdense voor swakke Menschen; Doch de Volle en Dik-Vleefige, zijn botte en Onleersame. Daar worden somtijds Menschen met soo Lange Ermen gevonden, dat de Handen aan de Knyen raken; Dese houdmen sterk van Aard, maar wat heersfugtig. Korte Ermen heeftmen voor een tecken van twistgierigheyd, en een die Onwetentheyd lief heeft, gehouden.

De BORSTEN of Mammen zijn onderscheyden in satsoen en gebruyk ten opsigte van Man of Vrouw, maar de plaats is de selve. En alhoewelse in de Mannen van geen gebruyk schijnen, nochtans schijnense om de gelijkheyd van 't Menschelijk

Maaxel en
Dienst van
de Borsten
der Mannen.

Geslagt tot den uyerften Trap te brengen; aan beyde gemeen gesteld. De Mammen zijn insonderheyd aan de Vrouwen, om veel noodige Reden in de Borst gesteld: Soo om de naby gelegentheyd van het Hert daar de warmte, door de opfieding van 't Bloed van daan komt; Als om de Schoonheyd van den Boesem te vermeerderen: Gelijkse ook daarom van vele voor een gedeelte naakt gedragen werden. Ten derden is dese plaats bequaam tot de Kinder-zooging. Want de Kinderen door de Moederlijke Ermen om-Emd, kunnen seer gemakkelijk daar aan geleyd, en met de Handen en Oogen sonder moeyte geregeerd, en op verscheyde wijze, het zy sittende, het zy staande en gaande waargenomen werden. Aan geen Geslagte van Dieren sietmen de Ujers of Mammen soo hoog aan de Borst, als aan het Mensch-beeld, uytgenomen aan de Apen; Om datse even als de Menschen hun Jongen met de voorste Pooten (Ermen had ik schier gefeyd, om datter niets beter een Mensch gelijkt dan een Aap, een Boer en een Papegaay,) opnemen en aan de Mam leggen. De Mammen zijn twee in getal, om soo d'een beschadigd mogt werden, d'ander sou kunnen dienen; Als mede om de gelijkstandigheyd der plaats dese bekleeden, want maar een zijnde diendese in 't midden te staan; gelijkwe aan de Neus, Kin en Schamelheyd sien, die om datse enkel in getal zijn, niet op zijde maar vlak in 't midden geplant zijn. De Vrouwe Borsten zijn rond van Form, en vertoonen de gedaante van een halve Kloot; En soo zijns op haar schoonst. Soms tijds, en insonderheyd aan de zogende Vrouwen, hangense van wegen de swaarte der Melk neerwaarts: Ook zijns aan de Vrouwen gemeenlijk
groot

Vrouwe
Borsten.

Schoonheyd
der Borsten.

grooter en meer neerhangende dan aan de Maagden; die veelsints wat forgvuldiger zijn desen Huysraad wel opgeschort te dragen, en wonder veel daar mede op hebben. 't Geen de Kinder-krijgende Vrouwen niet geern doen, om dat het haar eenigfints hinderlijk is in de Zog-teeling; Gelijk dan ook wanneer de Vrouwen haar Borsten van de Moeder-Melk willen opdroogen, de selve al van 't begin der Baring, of kort daar na, beginnen op te schorten; en verdroogende Kruiden daar op leggen. In sommige warme Landen vindmen Vrouwen onder de Wilden, die sulke groote en neerhangende Borsten hebben, datse die op hun Schouder kunnen werpen, en de Kinderen agter op den Rug sittende, daar aan te Snygen geven; En van de Kinderen niet anders behandeld werden, dan of sy een Moezel of Sak-Pijp te regeeren hadden. De Taal-sisters maken ons wijs dat Mamme of Memme by de Grieken *Maze* genoemd werd, en dat daar van *Amazon*, als of men sonder Mammen seyde, afkomstig is. En gelijk de Kinderen van wegen de Mammen, haar Moeder Mem, of Memme noemen; Soo is de Naam Meyfen of Maysen, na de Mammen die het Vrouwen Geslacht bysonder eygen zijn, van het Woord *Maze*, aan 't Vrouwvolk die Dogteren en Dienst-Meyden zijn, gegeven. De regte groote der Vrouwe Borsten, kanmen om Schoon te zijn, niet net bepalen, doch men oordeeldse aan de Maagden groot genoeg, wanneerse een goede Hand greep vollen kunnen. 't Is qualijk te gelooven, alhoewel het *schaliger* verhaald, dat hy Meysjens gesien heeft, die de Borsten op den Buyk hingen. De Borsten die laag en ver van de Borst afgescheyden hangen, plagten de Tronie-kijkers voor Vrouwen van een

Hangende
Borsten.

wreeden Aard te houden. Doch als de Borsten wel gemaakt zijn, en een matige groote hebben, gevense een volmaakte Natuure te kennen in Man en Vrouw. De Borsten en groeyen van begin aan niet als andere Deelen des Lichaems allengskens, maar alse beginnen voor den dag te komen, nemense in een Jaar meer en schielijker toe, alse in al den tijd te vooren gedaan hebben. De Maagden die vermaak scheppen in wel Geborst te zijn, weten sulx door een Hand-greep veel te bevorderen: Want wanneer sy de selve met de Hand dagelijx vrijven en wel om schommelen, soo brengen sy te weeg dat de vogtigheden die haar in de selve onthouden, meer aan 't gisten raken en de Borsjes uytsetten. Wanneer de Borsten stijf en Natuurlijk vol gespannen staan, gevense in de aanpars van betasting een eygene aangename voeling, ook aan de Hand van de gene die d'aanraking doet. Gelijk dan ook de welvarende Vrouwen, om 't vermaak datse in 't Suyen der Kinderen voelen, te vermeerderen; de selve met haar malse Smurfjes dikmaal tegens haar Melk-volle Ujers aan donsen. De Tepel staat ontrend in 't midden van de Borsten, en is aan de Maagden gemeenlijk wat vuurig rood, maar aan de Vrouwen Loodverwiger en bleek. Doch aan de onvrugtbare, of diemen Quenen noemd, en veel eer slappe en verslenste Vellen dan Borsten hebben, by na swart. De Tepels werden ook aan de Manne-Borsten gesien, om de gelijkheyd van 't Mensdom, alhoewelse die eygentlijk niet van nooden hebben. Doch sy zijn wat kleynder dan die der Vrouwen, alhoewel sommige tegen een Deerne wel kunnen Monstren. En daarom noemd *augustinus* de Manne-Borsten een Schoonheyd sonder gebruyk. Die

de waarnemingen van veel Genees-Meefters , en onderzoekers van de Natuur wil na sporen , sal menigte getuygeniffen vinden van Mannen en Maagden , ja van Kinderen die overvloedige Melk uyt haar Borften quiet wierden. Daar is elders een Land , daar wanneer de Vrouw van een Kind verloft is , de Man gaat te bed liggen en de Kraam uythoud. Het is te gelooven dat soo dese Gekken de grillen in 't Hoofd krijgen om zelfs ook Kinderen te baren , datse dan ook mogelijk geen gebrek van Sog sullen hebben. Want om dit malle Wijve-Praatje , met eenige Agtbaarheyd te ondersteunen , soo konnenwe hier een Voor-beeld aanwijfen dat den Ontleder *Alexander Benedictus* verhaald : Namelijk dat een Man zijn Vrouw verlooren hebbende , een Jong Kind van haar aan zijn Been hield ; die het selve om wat te stillen , somtijds aan zijn Borst-Tepels te Lurken ley ; Door welke Suygen en trekken metter tijd soo overvloedig Melk in zijn Borften viel , dat het Kind daar van volkomen gevoed wierd. 't Is ons werk niet hier Natuurlijk over te redenceren , dien Autheur mach het benefens *Laurentius* , *Bauhinus* , *Sennertus* en andere , goed maken. Maar wy gelooven ondertuffen , dat nadien de Knegtjes , en de Mannen dikwils eenig vogt uyt de Tepels druipt , of daar uyt kan gedrukt werden , dat het gebruyk der Manne-Borften neffens veel andere Dingen , mogelijk noch niet geheel bekend is. De Tepels zijn voorts met een roodverwige Krans omschreven , die in de Zogende Vrouwen bleek of vaal , en met den Ouderdom by na swart word.

De Mannen die eenige Bultigheyd aan de Borst hebben , zijn van ouds voor niet al te wijs , of voor simpele Verftanden gehouden. Een groote breede

Borft die meer Beenig dan Vleefig is, werd vooft een gemeen teeken van sterkheyd gehouden. Een wel Gevleefde Borft, fietmen veelfints aan vreesagtige en botté Menschen. Mannen die een sagte Lobberige Borft hebben, zijn dikwils onbeschaamd en wat Vrouw agtig. Gelijk ook die daar hangende Borften by hebben, gemeenlijk Dronkaarts zijn. De Oude Tronie-kijkers plagten een nauwe Borft en Buyk voor een teeken van hoog Verstand en goeden Raad te houden. De Borft met Hayr bezet, geeft behalven sterkte der Natuur, loofen Raad en hoogmoed te kennen; Ja daar het overvloedig van de Borft tot op de Buyk begroeyd is, plagtmen voor een gewis teeken te houden van Menschen die Onstandvastig, ligt van Sinnen, en sonder Religie zijn.

Maaxel en
Dienst van
den Buyk.

Den B u y k is sonder Beenen en met veel Vliesen en Muskelen als een breed Kussen, of Sak gemaakt, en onder de Borft geplant; Sy kan sich nu wyer en dan nauwer uytsetten: Waarom die met veel Lappen, Vliesen en Muskelen gemaakt is; Ook en was eene Muskel niet genoeg, om d'uytperffing der onreynigheden te bevorderen; Of de Borft in het Hoefsten, Uyt waassemen, Sugten, Roepen en andere sterke Doeningen die als uyt de Holligheden des Buyks en Borft moeten uytgedreven werden, te hulpe te komen. En op datse sulx makkelijk en sonder pijnelikhed sou kunnen doen, zijnder regte, dwerse, en scheuyns liggende Muskelen in den Buyk geordineerd; Die haar bewegingen verscheydentlijk kunnen t'samen spannen, om door het tegens den anderen aan te wellen, na binnen en na buyten te werken, de geseyde Diensten te doen. Wanneer de Buyk-Muskelen door een Konvulsive beweging heftig worden in getrokken, werden de Vrouwen ligtelijk van een
over-

Overval beloopt, diemen onder die swakke Vaatjes, *Opstijging*, of het *Moer-spul* in de Wandeling noemd. Men geloofd dat in dese Verkramping, de Muskelen van den Buyk de Ingewanden dapper persen, en d'In-ademing belemmeren, waar door dit Geslagt veelsints met een flauwe Pols, en als voor Dood ligt. En om dat in dit Onweer de Muskelen van de Strot ook niet vry gaan, soo isser benauwtheyd, die hen somtijds doet op-vliegen en Loeyen offe versmagten souden. Vele Genesers meenen dat de benauwtheyd diemen *Nagt-Merry* noemd, om datse de Menschen meest des nagts in de slaap komt berijden, niet veel hier van verschild. Want als de gefeyde Buyk-Muskelen tegens wil en dank soodanig werden ingetrokken dat het Middel-schot door sijn Natuurlijke beweging, die Persing niet kan wederstaan, soo werd den Mensch seer benauwd, en soo beswaard, of hem honderden ponden op't Lijf lagen, sulks datse haar niet roeren, noch geen geluyd kunnen slaan. Het Niesen werd ook groot-deels door een schielijk t'samen-trekken der Buyk en Borst-Muskelen uytgevoerd. Want soo haast wy eenige pooging tot het Niesen krijgen, soo bereyden haar de gefeyde Muskelen, en wy gevoelen datse geswind na binnen getrokken werden, om een te veerdiger uyt-drijvinge der Logt te doen: 't geen by na als het uyt-schudden van een Kleed geschied; En somtijds soo heftig en met sulken gedruys geschied, dat snot en quijl te Neus en Mond, en by ongeluk wel een Kraak-Windje van agter uytspat.

Dat ons in't veel of overmatig Lachen somtijds den Buyk seer doet, sulks geschied alleen om dat in die daad het Middel-schot met te grooten geweld na binnen gedreven werd, en onse Ingewanden te

sterk Dringd; En gelijkwe in fulken geval gewoon zijn de Persing met de Handen dikwils in te roomen; Soo segten daar van ook: *Wy Lagten datwe onsen Buyk moesten vast houden. Ik Lagten my schier te barsten*, enz. En alhoewel den Buyk veel Edele Deelen in haar bewaringh heeft, als namelijk de Maag, de Darmen, de Blase, de Lijf Moeder en soo voorts in de Vrouwen, soo heeftse den Maker nogtans van vooren om veele Redenen niet met Been voorsien: Eerstelijk om dat de meeste Deelen die in den Buyk zijn, niet altijd deselve grootte hebben; Wantse door de ingenomen Spijs en Drank dikker uytsetten, en daar na wederom dunner werden: Dat seer ongemakkelijk sou vallen, by aldien het Buyk-Leer niet rekken kon: Ook soudet met de Formeering en aanwas der Kinderen niet over een komen, die van een seer kleyn, ja by na onsenlijk beginsel, binnen 7, 8, en 9 maanden, tot een tamelijke grootte Klomp gebragt werden: welke Aanwas, en ter Weereld-brenging, met een Buyk die met Beenen gestijft of bezet was, geheel niet sou kunnen geschieden. Nu even als alle de geseyde Deelen van den Buyk, met het geen daar binnen besloten is, geheel ontbloot zijn van Wapen-tuygen, en egter in veel gevaar zijn, om dagelijx Jammerlijk en Doodelijk Gequest of beschadigd te werden, daarom heeftse de Goddelijke Voorzienigheyd aan die zijde geplaatst, alwaar sy twee Gauwsiende Oogen tot Wagters, en twee Ermen en Handen tot Beschermers heeft.

Aristoreles oordeelde dat die gene welke een grooten en hangenden Buyk heeft, Dwaas, Hooveerdig en Onmatig is. Andere hebben fulke Buyken van Onkuysheyd beschuldigd. De Hard-Gebuykte
zijn

zijn velsints Gulsig en bot. Een sagten ingedruk-
ten Buyk geeft de grootheyd van 't Gemoed en
Deugd te kennen. Mannen van goed Verstand en
groot Oordeel, hebben gemeenlijk een middel-ma-
tigen Buyk.

Den N A V E L staat in 't midden van den Buyk, Navel des
Buyk.
en schijnd alleen sijn gebruyk te hebben in de For-
meering in 's Moeders Lichaam: En dat soo om
't Kind aan de Moeder vast te houden als om door
des selfs Strengen gevoed te werden; Namelijk soo-
danigen Voedsel als'er van nooden is tot d'uytbot-
ting en bestendigmakingh des Lichaams, of alle de
Deelen daar 't Lichaam uyt bestaat: En mogelijk
niet soo seer tot foodanigen Voeding als de Jonge
Vrugt noodig heeft om te Leven. Want ook veel
van de hedensdaagse meenen dat een Kind in 's Moe-
ders Lichaam meest door de mond Gespijst werd;
En besluyten sulx om datter Spijs in de Maag en
Darmen gevonden werd, wanneerse Kinderen in
de Geboorte Dood gemoffeld, komen te openen,
Gelijk'er ook gevonden werden welke meenen dat
de Jonge Vrugt wel op drie Wijsen gevoed werd,
namelijk door de Navel-streng-Aders, die uyt de
Moeder-Kock het Bloed en gylige stof in de Lever
brengen. Ten tweeden door de Huyd, en ten der-
den door de Mond. Ensy meenen dat de sijnste Deel-
tjes van het Vogt in welk de Kinderen sweven, niet
onverstantelijker tot Voedsel door de Huyd kan in-
gaan, als de Vogtigheyd der Aarde door de Schors
en Wortelen der Boomen en Planten in trekken
kan. Sommige Geesten hebben gedreven dat onse
Voor-Ouders Adam en Eva sonder Navel gescha-
pen zijn: En stellen tot Grondvest van haar Re-
den, datse buyten de gemeene mensch-Teeling
voort-

Of Adam en
Eva ook met
een Navel
Geschapen
zijn.

voort gebracht zijnde, niet meer een Navel nodig hadden dan dat de Vogelen in 't begin der Scheppingh eerst Eyeren geweeft waren. Gelijk dan ook eenige Geleerde ſommige vermaarde Schilders, als Raphael d'Urbin en Michel Angelo en andere hebben berispt, datſe Adam met eenen Navel in hare Schilderyen vertoond hebben. Doch de Reden, die wy aangaande de Borſten en Tepels hebben by gebracht, welk ſoo wel aan de Mannen als aan de Vrouwen zijn gegeven, op dat het Menſchelijk Geſlagt malkander op 't uyerſte ſou mogen gelijk zijn, kan onſes agtens de Queſtie genoegſaam goed maken.

Buyk geeft
veel Schoon-
heyd aan een
Vrouw-
beeld.

Het ſchijnd ons eenigſints toe dat den Navel, de Schoonheyd van den Buyk ſeer helpt vermeerderen, inſonderheyd wanneer die niet te groot uyt puylen-
de, noch te diep-puttig ingevallen is. 't Paſt de Schilder-Kunſt ſeer wel, datter een byſondere Pro-
perheyd aan den Buyk van Maagdelijke Vrouw-beel-
den werd waar genomen; Gelijk ſulx ook by d'An-
tyken wel verſtaan is. En Jan de Bolonje heeft in het
Maagdelijk Beeldeken van ſijn Sabinſe Roof, ook
getoond hoe veel Schoonheyd de wel Gepropor-
tioneerden en Eelen omtrek van den Buyk, tot een
naakt Vrouw-beeld toe brengen kan. Om in de
Schilder-Konſt alles te volgen dat natuurlijk is, ſou-
men den Buyk van een Moeder-Vrouw, dat is die
gebaard heeft, de Schoonheyd van een Maagdelij-
ken Buyk niet mogen toevoegen: Doch den Schil-
der moet ſoo verſtandig zijn, dat hy al wat ongra-
celijk in 't Oog is, zedelijk bedekke, of willens
voorby gaat: Werende dat de Dingen die in 't Le-
ven ſelfs haar Schoonheyd verlooren hebben, hun
niet al te voegſaam van de Teyken-Konſt laten be-
handelen; Want ſy zijn na haar uytwerking alleen

ver-

verwijtingen van de Onvolmaakthejd der Dingen, diemen geerne in sijn vorige Glans behouden had. Daar is noch een Kopie van een Brief onder de Snaaken onses Tijds voor Handen, waar in een Vrouw aan haren Man die na Indien gevaren was, klaagt, dat de geheele Schoonheyd van haren gladden Buyk na haar Kraamtijd bedorven was. 't Schijnd dat die Sottinne niet gedagt had, datmen op fulken Water fulken Vis vangt. Daar zijn noch veel Tafereelen en Printen in wesen, daarmen den Navel van den Buyk duydelijker door de boven Kleeden fiet heen Speelen, dan of de Beelden naakt waren. Indien die Meesters noch Leefden, ik wou haat vragen waarom datse de rest van den Huys-raad daar niet mede lieten door heen sien? Seydende dat de Zedelijkheyd die Leerde dekken: 't Is wel, wy souder quaad worden soose anders seyden; Want wy hebben ook altijd Gelachen om die afuynige dragt der *Swans-Hansen*, en *Hoofen-Latsen*, diemen selfs niet geschaamd heeft tot Frankfort op seker Kerk-Hof aan de twee Gekruyste Moordenaars op Golphogtha toe te passen, daarmense niet anders verbeeld fiet, als of Jerusalem in Swaben-Land gelegen had: Voorwaar een Botte en Schaamteloofse mislag. Maar laat doch de voorgemelde Geesten ons eens seggen hoe 't met de Verstandige en omsigtige Schilder-Kunst bestaan kan, het mindere dat Natuurlijk niet en kan gesien werden te vertoonen; En het meerdere dat volgens haar maniere niet en kan verborgen blijven, te bedekken, als offer niet en was. Seker die soo nauw en uytvoerig willen zijn, datse selfs de Muskelen, ja de twijffelagtige Spiertjes door de Kleeden heen vertoonen, hebben hier geen verstandig Voorwendfel dat hun Konsteloofse Naaktheyd Loslijk bedekken kan. En

En hierom gaan wy ook het Maaxel en Dienst der Schaam-Deelen met voordagt voorby; op dat niemand en geloove, datwe de Dingen die voegfamer gedekt blijven, buyten nood hebben willen ontdekken; Gelijk dan ook die stoffe eygentlijker tot de Genees-Kundige Anatomie, dan tot de Schilderagtige Mensch-kunde behoord. Dit mogenwe in 't voorby gaan aanmerken dat een heel groot en onbeschoft Teel-Lid een teeken is van kleen en bot Verstand. Gelijk mede onder de Dieren, de Eetels geen van de kleynste hebben.

Maaxel en
Dienst der
Dyen en
Beenen.

De DYEN en Beenen dienen in 't algemeen om den Mensch in 't gaan en staan als stutten en Kolommen te onderschragen; En op welk het geheel gewigt des Lichaams draagd; En van d'een na d'ander zijde over gesonden werd. Ja het zijn de stevigste Werk-tuygen waar door een Mensch Loopt, Springt, sig ophoud, en Sterkte uytvoerd. En wanneer een Mensch eenig ongemak of Verlamdheyd aan de Heup of Dye-Leden heeft; Soo is hy daar door merklijk in sijn Kragt en Gank verswakt. De Dieren die sterk moeten loopen en Springen, hebben gemeenlijk vast Gevleesde Muskelen en taye Pezen aan de Dyen; als men in 't ontleden van Paarden, Hertten, Hasen, Kik-Vorssen, Springhanen, en veel andere groote en kleyne Dieren ontwaar werd. Die de lekkere beetjes weten te vinden, sulen d'agterste Deelen van een Haas, niet voor het Kortste en Malsste Vlees kieslen. Alhoewel het aan een Schapen-Bout veelsints een andere ondervinding geeft. Beenige en wel Gemuskelde Dyen passen voornamelijk aan de Manne-Beelden; Doch de Vrouwen hebben ronde, Poefelige en Vleefige Dyen; Die dunne Dyen hebben, sijn Liefhebbers

bers van Vrouwen, maar hebben een teer en swak Lichaam. Daar is een Gladiator of Roomse Schermmer voor handen, en ook in Playster na gegoten, die sterk en Mannelijk van Dyen, en snogger van Beenen is. Die de Dyen ruyg en Hayrig hebben, zijn veelsints dertele Menschen, de Satyrs in Geylheyd gelijkende. De Beenen zijn door het buygende Lidt van de Knyen aan den anderen gehegt; En buygen sig maar alleen na die zijde, die den Mensch tot den Gang, tot het Sitten en tot het Knielen voegsaam is. En sy en kan haar ook noch ter zijden, noch na vooren in buygen: Want soo by al dien de Knye soo wel na agteren als na vooren, of na een van bey de zijden buygblijk waar, 't souw den mensch onmogelijk zijn, geknield of gevallen zijnde, wederom op te staan. Gelijk dat uyt het maaxel en de Samen-Koppeling der Beenen, hier agter kan gesien werden. Porta teekend uyt d'Oude Mensch kundigers aan, dat die Korte Beenen hebben, veelsints quaadwillige Menschen zijn, die haar ook in 't quaad doen van andere vermaken. Van Selimus, de Soon van Bajazet de tiende der Turkse Tyrannen, getuygtmen dat hy Lang van Persoon was, maar heel Korte Beenen hadde; zijnde een Verrader en een onnatuurlijk Hoereerder, zelfs met groote af keerigheyd van de Vrouwen. De Latijners noemen het Scheen-been *Tybia*, en soo ook een Fleuyte: Om datmen eertijds Fleuyten van de Schenkels of Schenk-Beenen plagt te maken. Hier van segtmen tegen een Spille-Been: Gaat niet voorby de Fluyte-makers deur, ghy soud gekluppeld werden. Dikke Scheen-Beenen, vertoonen een Eelheyd van Natuur; Sterkte en Wreedheyd. Doch de kleyne en sagte Schenen, Swakheyd en Der-

Dertelmoedigheyd. De Knyen dik en rond met Vlees bewassen, past de Vrouwen beter dan de Man-beelden, die de Knye-Schijf onderscheydentlijker moeten door spelen. Knyen na binnen gebogen, of die in 't gaan malkander schijnen aan te stooten, zijn veelsints een Kenteeken van Vrouwe-Liefde, en van een Wijfagtigen Aard: Ecnige Genees-kundigers seggen dat de Kromme Beenen een Natuurlijk teeken van Onkuysheyd zijn; om dat de Voeding niet na onder maar al in de midden blijft.

Maaxel en
Dienst der
Voeten.

De VOETEN zijn als de Planten of Basimenten van 't gantsche Lichaam, om 't selve daar op in 't gaan en staan, en in allerley beweging te dragen; En den gang door een roerlijk Lid regt-Lijning en wel geschikt te maken; 't Geen wanneer de Voet onbuygsaam waar aan het Been geset, onmogelijk souw kunnen geschieden: Alsmen fiet aan de geen die op houte Beenen, of op Stelten gaan. Waarom de Voeten haar dan ook noch meer dan op eene plaats kunnen buygen; En het Been agter en voor, Korter en Langer kunnen maken, na datse agterwaarts of voorwaarts omgebogen werden. Als de Schets der Gebeenten uytvoerig toond. In allerhande gevoeglijke Gang, het zy effens Vloers, of op, of af klimmende, moet de Hiel sig altijd van agter opligten, en de Bal van de Voet met de Toonen, als de grond eenigsints drukken, om by wijze van stooting het Been en de Voet opwaarts te duwen en de voortgang te bevorderen. 't Geenwe klaar kunnen sien aan de Menschelijke Voet speuren, die in effen gevallen Snee, Sand, of Kleylijkgige wegen gemaakt zijn. Daar de voor-Voet gemeenlijk dieper dan de Hiel of agter-Voet in gedrukt

drukt zal gesien werden, insonderheyd wanneer men die met bloote Voeten begaan heeft; En de Hielen werden noch minst in sulke sporen gesien, die met snel loopen gemaakt zijn. Anders maken de Hielen door de hooge en harde agter-Zool der Schoenen, een diepen indruk. En dusdanige Sporen der Voeten hebben menigen Schelm beklapt. De Vlughtelingen die wijs zijn, doen de Schoenen uyt, en loopen Barrevoets, om op 't Spoor minder betrapt te werden. De Beeren zijn soo loos, datse ontrent de Hollen van hun verblijf komende, altijd agterwaarts daar in gaan; Om de Jagers te verbijstere[n], datse hun Logimenten, op hun Spoor niet sonder verdwaling na en gaan. Het Spreek-Woord, *Hy ligte sijn Bielen*, is buyten alle twijffel van dese Voet-lichting af gekomen, als men wil te kennen geven dat ymand ons ontloopen of ontgaan is buyten verwagting. En seker, 't is onmogelijk sonder de Hielen te lichten, te gaaan, en noch minder kan sulx in 't loopen nagelaten werden. Seker Bouwkundiger van een Wijs-Neus gevraagd zijnde, waarom doch de Kolommen een Hoofd, een Hals en een Romp na de gelijkenis van een Mensch toegeschreven werdende, ook niet twee Basimenten of Voet-Leden, als de Menschen gegeven zijn? Antwoorde: De Kolommen hebben maar een Voet noodig om vast te staan; De Menschen twee, om seker te gaaan; Maar de *Gekken*, om niet langs straat te loopen, *haddender nutter geen als een van alle drye*. In de Voeten der Menschen sietmen groot verschil, soo aangaande de Proportie als Bevalligheyd, welke meer in de Schilderkunde dan in 't Leven in aanmerking komt, om datse meest geschoeyd, dat is bedekt onder de Bezadigde Volken gesien werden. Dus

heeft den eenen Mensch groote dikke Voeten, den anderen smalle lange Voeten. Daar zijnder die kleyne vette Voeten hebben, en wederom die magere kromme gebogen en Kruys-Voeten hebben. Kleyne en teere Voeten, zijn tamelijk Bevallig, maar zijn geen teeken van sterkte; Aan Vrouw-beelden zijnse een Schoonheyd wanneer se blank zijn. En de Turken en Chinesen, prangense van Jongs aan in enge Schoenen, omse 't groeyen aan de Meyskens te benemen. Wel gemaakte Voeten, vertooncn somtijds een Man van goed en Eel Verstand. En gelijk de Voet een gemeene Werk maat is, na welken by de meeste Volken alle gereguleerde dingen bearbeyd, soo segtmen ook, wanneer men van den trant of regel, volgens welk een ding uytgevoerd werd, spreekt, 't sal op die Voet voortgaan: Laat het op die Voet geschieden: De saak is op een Goe Voet gesteld. enz. Malle Gekken, en die verkeerde Liefde onder de Navel broen, hebben gemeenlijk dikke en hooge Voeten. Die kleyne en vette Voeten hebben, zijn selden Menschen van een beleefden Aard. Lange Voeten belooven ook niet veel goeds. Alffer wat groot by vallen, seggen de St. Krispijns Kinderen in 't nemen van de Maat, tegen de sulke dikmaal; Heer, je hebt een kleyne Voet, maar jou hiel zit wat ver van je Teen. Dit Loopje word haar indagtig gemaakt, om dat het hun schadelijk in 't Leer valt; Want sy stenender somtijds by, als offe met rekken en trekken van 't Leer om haar schade in te halen, alreede besig waren. Die Knobbelige en Holle Voeten hebben, zijn dikmaal Menschen van quaad verstand; En soo men 't uytwendig sien kan boodschappense selden wat goeds. De Teenen der Voeten hebben ook somtijds een af-

afdruktel van ymands Natuurlijke Zeden; Groot-
agtige Teenen en wel Geproportioneerd, siet men
veelsints aan Menschen van goede Zeden. Men-
schen van kleyn Verstand, hebben dikmaal korte
en Dunne Teenen, en die Lang en Dun zijn, zijn
sontijds niet een Hayr beter. Doch die Kort en
Dik zijn, zijn gemeenlijk Onvoorsigtige, Wilde
en Ligtveerdige Vinken. Als de Teenen matig van
den anderen gespreyd zijn, men magse eenigsints
tellen onder de Luyden die geern Kallen, Danssen
en Quinkeleeren. Die heel geflooten Teenen heb-
ben, zijn vrees-agtige Menschen. Die omgekrom-
de Teenen hebben, vallen soo Schaam-agtig datse
haar Oogen met haar Hemd wel toedekken souden:
En sulx plegen d'Oude Tronie-kijkers ook van de
kromme Nagels te voorseggen. Doch als de krom-
me Voet-Nagelen wat Lang en Smal zijn, 't is te
vreesen, dat sulke Menschen quaad en wildaardig
zijn. Ronde Nagelen heeft aan menige sijn Hoer-
agtigen Aard beklapt. Seer Korte en Swarte Nage-
len zijn 't Wapen van een Schelm. Witte en wat
Geel-agtige Nagelen geven een wel gesteld Gemood
te kennen, soo 't anders waar is, dat de Nagelen
des Menschen haar gemeenlijk schikken, soo als de
Natuur gesteld is. En gelijkwe geseyd hebben dat
de Beenen en Voeten met de Dyen de voorname
Werk-tuygen van de Gang zijn; is 't niet buyten
den Haak, hier ook yts van de verscheyde Swier
en Kadans der Menschelijke Gang te spreken, en yts
uyt die verscheydenheid aan te merken. Voorwaar
de Gang der Menschen is soo verschilligh, datwe
malkander daar door van agter, van ver, en in 't
Schemer-licht en Avond-sond uyt malkander we-
ren te onderscheyden. Welke verscheydenheid

groot-deels afhangd, of van de Voor-beelden die ymand volgd, of van de aanwendsels, of van de samenstel der Gebeenten, Pefen en Muskelen, of van eenig toevallig Gebrek, of ook wel uyt laetdunkentheyd en Hoovaardie. Dus ftapt d'een wijd, d'ander nauw; d'een gaat ras, d'ander langzaam; d'Een waggeld als een Broed-Gans, en d'ander Danst of hy op een Papiere Soldertje ging. d'Een is een Dray-Eers, d'ander steekt het gat uyt, en verkondigd met de Kop, dat den Eers volgen fal; d'Een gaat vast en seker, d'ander is Wankelbaar en Struykel-agtig Die werk hebben gemaakt om ook uyt de swier en Gang der Menschen, yts van haar Natuurlijke gesteldheyd te voor-seggen, (want het is by alle gemeen, ymands Leven en Bedrijf, een Eerlijken of On eerlijken Wandel te noemen,) die Leeren ons dat de Menschen, welke in 't gaan een wijden Tred houden, veeltijds perfekt in haar Handeling zijn; Ook vertoond het een Man van eenig vermogen. Die Langzaam gaan, uyt toeval, zijn na alle waarschijnlijkheyd vol Gedagten; Maar die sulx Natuurlijk doen, hebben een Vrouwagtige Geest. Aristoteles en schijnd hier niet wel uyt zijn Oogen gesien te hebben, wanneer hy seyde dat een Langsame Gang, seer wel over een stemd met de Natuure van een grootmoedig Man. Doch hy kan vry gekeekeld werden, als mender eenige blijken by voegt, die de geseyde traagheyd door een streck van Majesteyt verbeteren. Een Loom Gang is onderscheyden van een Langsame Gang, en is seer ligt aan een Loom Gemoed vast. Een vaardig en voortvarend Gemoed daar en tegen, dreygd alleen de Grond daar hy over stuyft, maar en raaktse met de Voeten nauwlijx aan, Men heeft ons op de
Mouw

Mouw willen spellen, dat die wijd en Langzaam gaan als een Oyevaar, gelukkig in haar doen zijn. Dit souwmen voor een waarheyd betoogen konnen, by aldien d'eerste geleyde gronden onser voorseggingen waaragtig zijn. Want de wijde Gang geeft vermogen te kennen, en de Langsame tred, aandagt: Daar nu die tweederley tred, samen gesmolten werd, wat kan het anders te kennen geven, dan een goeden uytflag der Onderneming? Een Korte Gang verbeeld een leuy Mensch. Die Wankeikbaar, of Waalbarkig ter Gang zijn, een Grimlachende en prevelende Mond en bewegende Oogen hebben, geven blijk genoeg, al fictmense maar, datse quaad-werkende Menschen zijn; Of op 't Padt wandelen daarse eenige bedreven parten ontwijken. Die in 't gaan, Dralen, stil staan, dikmaal omsien, herwaarts en derwaarts 't Gesigt wenden zijn Wantrouwig, Onrechtveerdig, en veelsints Overspelig van Gemoed. Die straat-vegen, dat is die gints en herwaarts den Eers swayen, en daar een statelijke Laatdunkenheyd en Pratheyd onder stroyen, zijn niet alleen groot-gevoelig van haar selven; Maar men bevindse veelsints Pluymstrijkers. Die haar selven in 't aanspreken van fatsoenelijke Luyden, Vriggelen, troonen, of een ander tegen 't Lijf vrijven, zijn als de Honden, die met Quispel-staarten, ymand vleyen willen. Die in 't gaan na de Regte zijde over-hellen, geven teeken van flauwhertigheyd, en die na de Slinke zijde geneygd gaan, zijn selden heel wijs. Doch die Regt en fix op haar Koten gaan, hebben t'eenemaal 't uytgedrukte Beeld van een veerdig Man, maar die wat haastig van Hoofde en een goed Soldaat is.

d'Agterste Deelen van 's Menschen Lichaam.

De Mensch
van agter
aangemerkt.

hebben in 't bysonder weynig Werk-Dienst: Invoegen sy meest Dienen om de Form van 't Menschbeeld te volmaken, en door verscheyde Beenen stijfte by te setten. In 't algemeen is de boven-Rug met de Schouderen bequaam om Last te dragen, en geeft den Mensch een goede Form aan 't boven-Lijf na dat die breed of schraal zijn. Men seyde dat de breede Schouder-bladen een teeken zijn van een Vroom en Volmoedig Man. Plato wierd om sijn breede Schouderen soo genaamd. De Schouderen selfs die groot zijn, zijn een teeken van een sterk Lichaam. Alhoewel die kleyne en teere Schouderen hebben, sterk van Verstand zijn, doch wat Wijfagtig. De harde vaste Schouderen betoonen Deugd, maar vette Schouderen plagtmen weynig te prijzen. Ook werden de opgeheve Schouderen voor een blijk van een vinnig Gemoed gehouden.

De BILLEN als twee sagte en Vleesige Kussens dienen de Mensch om makkelijk op te sitten: Gelijk voorts het geheel agter-Lijf diend om op te liggen: Alhoewel het half op zijde liggen, voor makkelijker en gefonder werd gehouden; Ook om dat het de Ingewanden minst benauwd: want het voorwaarts over-liggen maakt de Borst ruymmer en verschaft ligtvoeriger Adem-togt. Gelijk dan ook de kort-Borstige niet wel op den Rugge, maar beter voorwaarts over kunnen liggen of zitten, d'Oude hebben geseyd, dat op den Buyk te liggen of te slapen, wel gefond, maar niet al te dienstig voor 't geligt was. Van een Man die vroeg het Gesigte duyfter werd segtmen gemeenlijk, hoewelmen yts anders seggen wil: Hy heeft te veel op sijn Neus gelegen. De Los-bekken en die liever flordig dan beschaaft spreken, noemen de Billen, (het zy met oor-

oorlof geseyd) het Gat, of Eers-Gat: Buyten twijfel komende van het onder-gedeelte der Billen, daar de Slot-Deur des Eers-Darms is, gemeenlijk *Fondament* genoemd; welke opening tor de Drek-loosing soo noodig als de Mond tot Eten is. Maar om dat een reyn en zedig Mensch van sijn eygen, en veel meer noch van eens anders uytbraaktel af keurig is, daarom werd ook de plaats daar de uytdiversels haar van onder ontlossen, onder de Schaamdeelen gerekend; En men houd het ook voor een groote Smaad wanneer ymand ons sijn agterste in plaats van sijn Aansigt toekeerd; of als ymand op sijn Eers kloppende segt, *Dat's voor u*, of *u Neus daar In*, of diergelijke: Welke alle schandelijke Actien en vuyle Gebeerden zijn, waar mede ook van Ouds de Heydenen in hare Dronkene Uytgietingen der Overdadigheden, de Baals, Priapen, Satyrs en Drek-Goden onder Vijsten en Poepen, met on-noemwaardige Bootsen en Verkrampingen harer Lichamen, plegen te dienen. 't Heugd ons noch dat in sekere Stadt door 't quaad Voorbeeld van een Appel-teef, het Eers-wijsen, onder de straat-Platjes soo algemeen door brak, dat d'Overheyd daar tegen met een Plakkaat en Geld-boete moette voorsien. Doch 't en leed naulijx dry dagen, of men sag de Kinderen maar des te uytbundiger daar in voort varen; Ja men hoorde openbaar langs de straat singen; *Men mach niet meer een Gatje seiten op des Heeren strate, al stond de Galge voor mijn Deur ik sal 't er niet om late. La Gatje, la Gatje, &c.* Siet daar den on-inbindelijken Aard des Menschen, die boos is van sijnner Jeuget aan. Seker gefonde Pater die wel in den Band maar swaar ter Gang was, en die 't wel had en wel mogt, plagt te seggen dat

hy van geen Deelen van zijn Lichaam meer Dien-
 ften en gemak had dan van zijn Billen. En waarlijk
 alsmer wel op let, men moet bekennen dat het sonder
 Vleefige Billen ongemakkelijk zitten fou zijn.
 't Welkmen best gewaar werd, wannecrmen door
 langdurige Siekten uytgeteerd het Vel alleen over de
 Beenen heeft behouden. Harde wel gemuskelde
 Billen passen aan een sterk Man. Vrouwen hebben
 Vette, Vleefige en Ronde Billen. Die drooge of ver-
 dorde Billen hebben, zijn veelsints quaadwillige
 Menschen, en Parte-speelders. De Apen hebben
 ook meest-deels verschrompelde Agter-Quartieren.
 By de Billen en Dyen langs, kommen neerwaarts
 aan de Kuyten en Hielen, die ook een kleyne aan-
 merking verdienen. Hoe de Kuyten aan de Mensch-
 Beenen gemaakt zijn, zal in onse Leere der Muske-
 len hier agter gesien werden. Men segt dat de Men-
 schen die heel Dikke Kuyten hebben, offe Swan-
 ger waren, Onbeschaamde en hatelijke Menschen
 zijn. Die matelijk famen getrokken en wel onder-
 scheyden van Spier zijn, houdmen voor sterke Na-
 tuuren. Doch die Rond en vol Vlees zijn, zijn t'ee-
 nemaal Vrouwelijk. De Hielen verdienen weynig
 opmerking; 't en waar datmen wilde in agt nemen,
 dat Dik Gehielde, gemeenlijk botte Menschen,
 of onguure Gekken zijn. Spotsgewijs en by ver-
 noeming segtmen somtijds van 't Vrouwvolkje, dat
 wat ligt van Portaal valt, datse Kort van Hielen
 zijn. Met Kak-Hielen loopen, segtmen, wanneer
 ymand het Hammeken op geholpen hebbende, van
 elk verlaten, als een uyt gewerkt Peerd voor de
 Honden loofd.

Den Rug.

Aangaande de Form of Schoonheyd van de Rug,
 't en misstaat Vrouw noch Man, en voornamelijk
 de

de Man niet, dat die een weynig rond en verheven zy; Alhoewel wanneer die te breed, en te hoog en krom gebogen is, beter aan 't Lichaam van een Slaaf, of sterk Arbeyds-Man past, als aan een die van een Schoone en Edele omtrek moet vertoonen te zijn. Die volgens d'Oude Mensch-kundigers een Man beeld wil vertoonen dat een verstandig Mensch sal schijnen, moet hem voor al geen Dik-Gevleesde Rugh geven. Een bultige Rugh is selden een teeken van een goed Mensch, 't en zy het uyt weekgebakkenheyd voort komt. Scotus segt dat de Gebulte wel listig en scherp van verstand zijn, maar datter veelsints bedriegerie of ten minsten een Boefjen onder schuyld. Smalle Ruggen zijn gemeenlijk swakke en vreesagtige Menschen. De Lenden van sterke Mannen zijn veelsints Beenig en vast beklonken, en men houd die gene welke Vleefige Lendenen hebben, voor botte Menschen. Die van de Wild-Jagt geschreven hebben, getuygen dat de Menschen, die heel Lang van Lenden zijn, seer tot de Jagt genegen zijn, en die wonderlijk beminnen. Of dit door melijdigheyd geschied, (want veel wild Vee, heeft de Lende-graad ook Lang,) is twijffelagtig. Doch daar is weynig aan gelegen, Alhoewel de Wild-braad-Eters, de Lende-stukjes onder de weg-werpelijke beetjes niet en rekenen.

Belangende de HUYD, namelijk het sienelijke ^{Huyd.} Vel, dat we d'Opper-Huyd noemen; En welk het Mensch-beeld van 't Hoofd tot de Voeten bekleed en schoon maakt; Sommige gevoelen dat het in een Dun, vast, on-bloedig Vliesken bestaat, het welke uyt Oli-agtige en dikke Dampen van de Koude des Logts soodanig samen geronnen is; Even als men siet dat uyt d'opstijgende Rook van Warme

Pap of Bry, door de Koude daar boven op sig tot een Vlies of Velleken samen set. 't Geen wel makkelijkst kan verstaan werden wanneer men segt dat een Vlies of Vel daar uyt gemaakt werd, door dien dat de Vogtigheyd van de boven-vlakte uyt-dampt, en alsoo een vastigheyd aan-neemd. Nu nadien dese Opper-Huyd doorschijnig is, en onder sich noch de ware Huyd heeft, die doorgaans met veel Bloed-Vaten beset is; Soo verandertse ook ligt na dat de Vogten in het Menschen Lichaam gesteld zijn; Want aldus vertoonen ons de Bloedrijke Bloosend en rood; De Geelsugtige en Gallige Geel, of Bruyn. De Bloedloose Bleek; De Doode Blauw en Peers; De Geworgde Vaal-Purper en Swart. De Gematigde en Gesonde Blank en Schoon, en soo voorts. En na dat het met de Gesondheyd en Loop des Bloeds, met de Herffenen, het Herte, de Gedagten en Togten van 't Gemoed gesteld is, daar na zijnwe d'een Dag of oogenblik Schoonder van Opsigt en Verwe of meer vervallen van Gedaante. En men moet hier aantekenen, dat de Helderheyd van de Huyd, en wel gemaaktheyd der Deelen, insonderheyd het Aangesigt, even soo veel aan de Schoonheyd van een Mensch kan toebrenghen, als een treffelijken Inboel een wel Gebouwd Huys verciereñ kan. Invoegen dat hier geen Siek-makende Blanketsels, noch vergiftige Smeer-Potten eenige plaatsē kunnen vinden. Dus ver van 't Maaxel en Dienst der sigtbare Leden en Deelen des Menschen-Beelds.

V. HOOFD-STUK.

Van de Tronie-kunde, Krooft, en verscheyde Sweming der Menschen Aangefigten.

Gelijckwe in de Beschouwing van de Proportionele Leden-stemming hebben gesien dat het Hoofd een bequame *Modulus* of *Maatzet* is om het gantsche Lichaam af te meten; En dat het Maaxel en Dienst der uytwendige Deelen in 't voorgaande Hoofd-stuk genoegsaam aangewesen is; Soo staat ons hier de verscheydentheyd der Hoofden en Tronien, soo ten opzigt van haar Formen, als ten aansien van het Krooft, of gelijkenis des Wesens, dat is Sweming, in agt te nemen: Welke Kennis of oeffening by sommige Tronie-kunde, by andere Krooft-kunde, en aldergevoegsaamst na onse meeninge, Sweming genoemd werd. En alhoewel alle Menschelike Tronien ten aansien van haar Partyen, of wesentlijke Deelen en plaats, malkander in 't algemeen gelijk zijn, (die ook slegts in een kleyn Getal bestaan, namelijk in een generale Klomp of omtrek des Hoofds, in het Voor-Hoofd, de Oogen, de Oog-Leden, de Wingbraauwen, de Neus, de Mond, d'Opper en Onder-Lip, de Kin, en de Wangen; tot welkwe voor het laatste 't Koleur der Oogen, ter nauwer nood mogen by voegen); Soo werd nochtans de aldergrootste verschilligheyd diemen sou kunnen bedenken, in de verscheydentheyd der gelijkenis en Sweming gezien. Doch gelijk wy door de Reden wel kunnen toestaan dat de verschilligheyd der Wesens, tot de samen-Leving der Menschelike

Deelen des Aangefigts.

verschillig-
heyd der
Tronien en
Sweming is
opmerkelijk.

schen ten uystersten noodzakelijk is, om daar door van malkanderen te kunnen onderscheyden werden, en te verhoeden dat d'een voor d'ander niet t'elkens en wierde aangerand: Egter blijft het opmerkelijk datter onder soo menigte honderd duysend Menschen alser te gelijk Leven, soo ontelbare verschillige Sweming des Wesens en opsigten in de Tronien der Menschen te vinden is. Welke verscheydentheyd soo groot is, alser gebrokens tussen twee Getallen kunnen zijn of bedagt werden; dat is, volgens onse Denkingen on-eyndig. Sulx dat hoe na ook by toeval of door Geboort-Erving, de Sweming van 't een Wesen, met d'een of d'ander mogt schijnen over een te komen; Sy egter by den anderen gebragt, noyt soo juyft malkander sullen gelijken, ofmen kanse opmerkelijk onderscheyden: Alhoewel daar ook sommige Historikens en Praatjes in de Weereld zijn, die het tegendeel eenigszints willen Grondvesten; doch wy moeten net en volstrekt redeneeren. Datmen dese verschillige Sweming der Tronien soo kenbaar in de Beesten niet ontwaar werd, daar van werden verscheyde Reden gegeven. Buyten twijffel kunnen de menigvuldige en verscheyde inbeeldingen, en Gemoeds-bewegingen, seer veel tot de Vorm-kragt in de Swangere Vrouwen te weeg brengen: En het is naulijx geloofbaar hoe kragtig de gedaantens van de Moeder sterk bedagt, de uytbottende Vrugt kunnen ingedrukt werden; ja soo, dat de Natuur dikwils haar eygen Werk vergeet. Alle welke Denkingen en Hertsogten, foodanig in de Beesten niet gevonden werdende, buyten twijffel te weeg brengt dat een en de selve soort malkander seer na gelijk is, en niet als door haar grootte, Koleur en vlekken gemeenelijk onderschey-

ſcheyden werden. Dese verſcheydentheyd in 't Leven waarlijk zijnde, en van ons toe geſtaan, belet egter niet t'eenemaal, datmen de Swemingh der Tronien tot nut van de Schilder-Konſt niet onder eenige weynige ſoorten of Hoofd-Geflagten fou konnen brengen. Want gelijkwe vooren alreede eenige ſtaaltes aangaande de ſoorten der Voor-Hoofden en Geflagten der Neufen hebben opgegeven, ſoo ſullenwe dat met de reſt der Tronie-kunde nu wat nader tot de Praktijk-oeffening brengen.

Onſes agtens kanmen de Sweming der Tronien gemakkelijk vierſints aanmerken; Namelijk in een algemeene Sweming des Land-Aards, of der Natie; waar vanwe vooren geſproken hebben. Ten tweeden in een Natuurlijke Sweming der Geboorte door voott-teeling en Bloed-verwandschap, gelijk veelſints in de Kinderen 't Krooft der Ouderen in geheele Familien over erft, en lang voort gezet blijft: ſulx datter niet alleen geſien werden die na Vader of Moeder Swemen, maar daar een Sweming van beyde in geſien word; En tot ettelijke Geflagten ſonder afwiſſeling ſtand houd. Want de Natuur houd ſeer vaſt in haars gelijke voort te brengen: 't Welk, alhoewel in veel andere Dingen gemeen, egter ten aanſien der Tronie-Sweming, ſekerder gaat; Alwaar de Natuur gelijkwe geſeyd hebben, meerder Reden vind in de Menſch-teeling dan in de Beeften, om dat daar in de Gedagten, en de eygen Liefde, en dagelijkse Beſchouwing van ſich ſelven, en van Man en Vrouw, een groote indruk onder de Voort-Teelinge kan in mengen. En deſe kenlijke Swemingen noemden eygentlijk Krooft; Maar wanneer de Menſchen na de trek en opſigt van eenig Beest ſwierd, dat noemenwe enkel en alleen

Sweming is vierdesley.

Sweming der Land-Aard.

Sweming der Bloed-verwandschap of Geboorte.

Sweming by
toeval,Dier-Swe-
ming.

Sweming; Niet tegenstaande die benaming ontrent Menschen vergeleken, ook in gebruyk is. Ten derden isser een Sweming by toeval, bestaande in een gelijk-wesentheyd met ymands even Mensch, buyten Land-Aard of Geboorte. En dan ten vierden isser een Basterd Swemingh, die half van 't Mensch-Kroost afgewisseld, geheel tot de Dier-Sweming held. Welke soorten van Sweming wy wel geen Beest-agtige Menschen, maar Beeste-Menschen mogen noemen. En seker die sich eenigzints de Tronie-Schouwing heeft laten ter Herten gaan, sal niet kunnen ontkennen dat hy niet dikwils Kats-Koppen, Ape Bakhuyzen, Stiers-koppen en menigte andere Beest-Swemende Opsigten van Menschen gesien heeft. Waarom wy dan ook de laatste soort der Sweming in tweeën slijten; En seggen dat het een gedeelte daar van bestaat in een Sweming des Vernufts, des Geests, en der Abelheyd. in welk soo wel de Deugden als Ondeugden met veel kennelijke en gewoone merken afgebakend staan: Invoegen dat foodanigen Swemingh, of na een Gek, of na een Spotter, of na een laafdunkende Wijs-Neus, of na een bedaard sagtsinnig Mensch, of na een schrander of loos Mensch, of na eenige andere soort van geagte, of gehate Ziel-kragten, onse Gedagten en bedunken in de Beschouwing heen leyden wil: En moetmen aanmerken dat dese Sweming niet alleen seer selden enkel en op haar selven is; Maar datse met de andere genoemde verscheydentlijk gemengt is: Daar en boven blijft het vry opmerkelijk dat de vernufts-Sweming, sijn meeste Voedsel uyt de Dier-Sweming, of om hier netter te spreken, uyt het Beeste-Kroost ontfangd.

En alhoewel dese dingen in de Natuur soo wey-
nig

nig Maat en Regel houden, datse ons genoeg vermanen kunnen datmer niet al te seker op moet gaan, (want daar zijnder die een Sottelijk Wesen hebben en zijn Wijs: En daar zijnder die de Sweming van een waarlijk Wijs Mensch hebben, en sy zijn in der daad Sot: Gelijk dat ook de Oude Tro-nie-kijkers bedroeg, de Wijsheyd in de Sweming van Socrates en Esopus, af te wikken.) Egter moeten vast stellen, datmen uyt dien Grond, veel toepasselijke en uytdrukkelijke Dingen tot d'optoying van 't vermogen der Schilder-Konst putten kan; om datmen daar altijd verbonden is, sich met de kenlijkste, met de mogelijkste, en met de schranderste uytvinding die tot de Waarheyd der voorgestelde Historie diend, te behelpen. Welke Waarheyd door het bekend zijn van sekere Historie, vast bepaald blijft; En daarom kunnen van de Verkiefsing dier Sweming, een seker Denk-Beeld maken, soo haastmen die na d'een of d'ander passie, in een Tafereel bepaald ziet. Die dan de Toornigheyd aan Achilles, de Ontfaggelijkheid aan Agamemnon, de listige Bedrieglijkheyd aan Ullises, en d'Onversaagtheyd aan Ajax wil toepassen, of dat ymand voor heeft, een ander te vertoonen, in welken de domme Loomheyd, of Bloo-aardigheyd moet uyt steken; Die sullen haar niet selden seer gelukkig bedienen, van ettelijke Eygensenschappen, die niet alleen in den Aard, maar voornamelijk in de Sweming van verscheyde Dieren gesien werden; 't geen ons te meer sal mogelijk schijnen, wannere we bestaan willen dese stoffe wat van verre op te halen, en voor af met een Woord aanmerkt, dat hier veel in helpt, dat de Sweming en den Aard der Dieren, uyt welken eenige Sweming tot de Mensch-

192 *Tronie-schouwing, Krooft, en*

Tronien ontleend, byna algemeen bekend zijn, en daarom in de Beschouwing gefwind yders Gedagten kan aandoen.

Beschrijving
van 's Men-
schen Gebre-
ken, die van
den Aard der
Beesten ont-
leend zijn.

Wy zijn veelsints gewoon de passien der Menschen (insonderheyd als we van de gebreken spreken) by de Eygenschappen en neygingen der Beesten, af te malen. Dus spreekt men vaak van een Hond's Mensch, van een gierigen Hond, van een Hond's-vot, van een Reekel, van een Stiers-kop, van een Domme Os, van een Loomse Koe, van een loofse Vos, van een Bot Verken, van een Leuy en van een vuyl Verken, van een Buffel, van een Klugtigen Aap, van een Aapen of Zimme-Bakhuis, van een botten Ezel, van een hongerige Wolf, van een gierige Wolf, van een onnoofele Duyf, van een Schaaps-Hoofd, van een botten of blooden Uyl, van een Stegen Bok, van een Traan-Bok, van een Grimmige Leeuw, van een dom Kalf, van een Spreeuw, en wat diergelijke meer in de Wandeling bekend magh zijn. Welke toepasselijke Benamingen van ons niet alleen te lichter verstaan werden, om dat de Eygenschappen der meeste Dieren ons soodanig bekend zijn, maar ook wel voornamelijk om dat vele van die Eygenschappen, in haar Oogen en in de geheele Sweming der Tronien Teyken-kundig te Lesen staan. Want het schijnd ons niet duyster toe, dat de Natuur elk Dier een Sweming na den Aard van sijn neyging heeft ingedrukt, die ons de selve klaar te kennen geeft; Op dat we ons ook daar na souden schikken om daar van wel te Oordeelen. Ja wy agten ook dat dit de meeninge van Moses is, wanneer hy van den Schepper segt, dat hy alles na sijnen Aard gemaakt heeft; Nu dewijl God selfs in sijn Woord veele Ondeugden en Deugden der Menschen, door d'Ey-

geschappen der Beesten af Schilderd; 't Is seker dat hy ook gewild heeft datwe in de Beschouwing sulx souden kunnen ontwaar werden. En seker soo een trosse Leeuw, of hongerige Wolf, die beyde Wreed, verscheurende en verschrikkelijk zijn, de Sweming van een sagtmoedig en goedaardig Lam hadden; en dat een onnoosel Lam (na het welke God sich niet geschaamd heeft de gerechtigheid, en onbevleektheyd van onsen Heyland af te Schetsen,) de Sweming van een Leeuw of Wolf of wreede Tyger had, wat waarheyd souder in die Heylige Spelingen gesien werden; Of hoe souden sig niet vaak bedrogen vinden, wanneer den Regel in de Natuur geleyd, nu en dan, of dikwils, haar selven vergat. Want dan soud ons een Lam, somtijds als een verscheurende Wolf, en een giftige Wolf als een sagtmoedig Schaap of Lam ontmoeten kunnen; en men sou sijn Lijf noyt seker zijn, niet wetende of men Vriend of Vyand voor had; Ja het sou meer dan noodig zijn, datmen geduurig als een Soldaat op Schild wagt staande, op 't ontmoeten van eenig Dier, van ver riep, *Qui vien la*. En dan noch t'elkens bedrogen werden. Seker 't En moet hier niet sonder opmerking voorby gegaan werden, dat de Mond der Wijsheyd, die sig geopend heeft in schoone gelijkenissen, ons dese Bedriegerie seer aardig afgeschilderd, en met de Vinger aangewesen heeft, wanneer hy van de *Phariseen* en Geveynsde *Linkers* segt, dat het verscheurende Wolven zijn, die onder de Sweming van een Schaap of Lammere vagt, tot de Menschen komen, om die onbekend op te vreten. Want die Luiffers wisten wel alle de Gedaante en Sweming van haar eygen Wolven-aard sieten blijken, datter elk hem voor sou gewagt heb-

ben, en daarom was 't hen noodig de Mantel van sagte Wol, namelijk geveynsde Sagtmoedigheyd en uyerlijke Nedrigheyd als een Schape-vagt om te hangen. Och! gave God, dat dit Geslagte geheel uyt gestorven was.

Hoe en waarom wy de Menschen veelsints na de Beesten afmeten.

Uyt d'algemeene kennis die we van de Neyging, Aard en Swering der Beesten hebben, komt het voort, dat we een Mensch, wiens Oogen traag bewegende en vaakrig in de Kop staan, ligtelijk een dommen Ezel, of Ezels kop noemen. Wiens Neus en Wangen even hoog, het Aansigt breed en lang is, dien houdmen ligt voor een domme Osse-kop en stegen Dringer; en soo sulx in een Jongeling gesien werd, en wat meer na een Kalf dan na een Stier Sweemd, men kan ligt een Botterik uyt sijn Tronie spellen. Agter een Aap-agtige Tronie schuyld dikmaal een Poetsemaker, of een quel-Drommel. Gelijkmen uyt een Leeuwen Tronie veelsints een moedig en onversettelijk gram of grimmigh Man afmeten kan. Waarlijk alsmer wel op let, men moet bekennen datmen Kattē-Menschen, Hondē-Menschen, Verke-Menschen, Stiere-Menschen, Leeuwe-Menschen, en byna allerhande Aard van Beeste-Menschen vind. Ja daar is by na niets in de Dieren eygen te vinden, datmen ook niet in d'algemeenen hoop der Menschen vind: En al wat die te gaar besitten, werd stuxwijs in de Beesten gevonden. Dus is de stoute een Leeuw gelijk. De vreesagtige een Haas. De milddadige den Haan. De spijtige den Honden. De straffe den Raven. d'opregte de Torte-Duyf. De loofse den Vos. De sagtmoedige het Lam. De dertele de Geyte. d'Onbesuyfde het Kalf. De kleynmoedige den Luyfert. De Leuye den Beer. De gierige den Olyfant. (De Neer-

Neerlanders seggen, gierigen Hond, om dat hen de Olyfanten niet gemeen zijn. De dwase den Ezel. De drollige den Aap. De Vagebond den gelubden Bok. De onbetemmelijke den Stier. Den onteynen het Swijn. De Stomme den Vissen. En de Praters den Menschen seer gelijk. En even als de Eyschappen der Dieren groot-deels in Sweming der Tronien afgesien werden, soo blijken die noch veel meer wanneer de togten des Gemoeds in de Menschen haar uytwerking volgens de Neyging van sulke Dieren hebben; Want dan doet de bewegende oorzaak, die gemeenlijk sulc een Dier dus of soo neygt, de Aangefigten verseld met verscheyde trekken, sulke Beesten noch meer gelijk zijn. Over dese uytwerking seggenwe dikwils; Hy brieschten als een Leeuw. Hy beet als een Hond. Hy stampen als een dol Paard. Hy sag als een Arend. Hy sag soo nors als een Stier. 't Was een wreedden Tyger. Hy keek soo effen als een Uyl, of als een Esel die 'tWijd-Water omgesmeren heeft, en diergelijke. Den Wijsgeer *Aristoteles*, en den grooten Genees-Meester *Hippokrates*, *Porta* en veel andere, hebben hun be-moeyd, uyt vele Teykenen en Swemingen des Voor-Hoofds, Oogen, Neuse, Mond, Lippen, en Hals; verscheyde dingen in de Menschen te leeren voor-spellen. Doch de Schilder-Konst heeft alle die dingen in haar uyterste onslag niet noodig, maar kan sig met een ruyg of algemeen ontwerp genoegsaam redder. En alhoewel de Tronic-kijkerie by vele geen of weynig geloof vind, Egter durven wy niet geheel ontkennen, datter vele ken-teekenen zijn, die op d'ervarentheyd gegrondvest staan. Om'er in't kort yts van te seggen, moetmen aanmerken datter zijn aangebooren ken-teekenen, en datter zijn toe-

De Eysch-
schap der
Dieren werd
noch meer
in de passien
dan in de
Tronien der
Menschen
gesien.

vallige of aangenomen ken-teekenen; d'Aangebore woenen alleen in 't Maaxel des Lichaams, en zijn veelfints niet alleen eens met de driffen van 't Gemoed; maar werden metter tijd, foose door 't geweld der Onderwijſing, des Deugds en Reden, niet bemagtigt werden, daar na meer en meer verleeft, en waſſen onverbeterlijk te ſamen op. De toevallige ken-teekenen zijn die, welke door 't beſeffen van verſcheyde ſaken diemen haat of bemind, deſe en geene Treck, en Merk-teeken volgens de poging van 't Gemoed, aan d'opſlag van 't Geſigt, aan de Ronſelen des Voor-Hoofds, ſchorting der Wingbrauwen, trek der Mond, ſnuving der Neus, en anders indrukken, en door dikwils hervat te werden, ſoo diepe Kreuken ſetten, datſe na 't ophouden van 't gang-vaardig Gemoed, noch kenbare Voetſporen over laten, die met haar oorsprong over een ſtemmen. Want het Gemoed des Menſchen dikmaal met eenerley, of dees en gene Lijding weg gerukt, queld en pijnigd de ligt veranderlijke en gebuyſame Deelen des Lichaams (die voornamelijk in 't Aangeſigt gevonden werden) ſoo lang, tot het Uythang-Bord des Weſens, met de Winkel-waſſen die'er binnen te koop zijn, kenbaar over een ſtemd. Dus ſienwe dat de Liefde, de Nijd en afgunſt ymand ſchraal en mager maakt; En dat een droeve Geest, als Salomon ſegt, de Beenderen verdord. Ja daar zijn Voor-beelden, dat de Paſſien ſommige Menſchen ſoo hebben weg geſleept, datſe byna in Beeſten herſchappen zijn; ſulx datſe wreed en brullende als Leeuwen, en als Honden geblaſt hebben. Indien'er dan ſulke dingen zijn die het Lichaam en de Geest van den Menſch ſoo opmerklijk veranderen konnen; Wat wonder is 't, dat de grond-

grond-oorsaken, uyt de nagelaten Sporen, van een opmerkend Beschouwer kunnen afgesien werden.

Indien ymand dan geestig en welbedagtsaam in 't uytdrukken der Eygenschappen wil zijn; (die voornamelijk in de Beelden op Tafereelen, benefens een goede Actie en Verkiefing des by-Werx, in de Sweming der Tronien moet bevorderd zijn) Laat hy volgens aanwijfing deser vertoog-Schets, aan een heymelijken Dief, of vuyle Snoepert, de Sweming van een Kat geven, of ook wel van een Aap: Alhoewel die laatste beter een Poetsmaker, een Snaak, of een Quaad-doender, en noch alder eygenft een Teuter-quaad te kennen geeft. Een stijf-kop die vol geyle en onkuyffe Parten steekt; sal niet onvoegsaam vertoonen, wanneer de Sweming van sijn Tronie na een Stier afgebakend werd. De Boerse plompheyd met Leuyardigheyd verseld, kan seer veel nut uyt de Sweming van een Os of Koe ontleenen. Wilmen een Spotter of een Spreuw, (die ook seer wel na den Vogel van dien Naam Sweemd) vertoonen; Laat hy de Sweming van een Bok of Ram hebben, en men sal hem de Schimp-Geest ten Oogen uyt sien. Een ouden Grimmerd, daar wat moeds en Verstand in steekt, sal veelsints na een Leeuwen-Tronie Swemen. Een mensch die vuyl en slegt van Gemoed, en bot by gebrek van Onderwijfing en Geest is, sal ligtelijk door een Sweemfeltje van een Verken-Tronie, vertoonen dat hy foodanig is. En gelijk dit Beest seer tot slapen en lonsen genegen is, soo staan hem ook de Oogen gemeenelijk vaakrig in de Kop: Sulx dat het niet geheel on-eygen is, als men de lange en veel Slapers *slap-Zeugen* noemd. Doch datmen van een dom Mensch segt, *Hy verslaapt sijn Verstand.*

Watmen
door Beeste-
Sweming
kan uytdruk-
ken.

fland, sulx is niet net gesproken; want niet het veel slapen is oorzaak van de Domheyd, maar de Domheyd is oorzaak van het veel slapen, of slaperig zijn. Want wy slapen alleen door gebrek van Geesten, namelijk wanneer daar sulken overvloed ontbreekt, alffer van nooden is, om alle de Sinnen Levendig, en de Muskelen vol te houden. Maar niet als die geheel ontbreken, want dan valtmen in den eeuwigen Slaap; dat is men sterft. En daarom is niet buyten reden, datmen de Slaap, de Suster van de Dood noemd; En de Dood selfs ook een Slaap genoemd werd, wanneer met opsigt tot de Oplandinge, daar van gesprooken werd: Siet daar van Matth. 9. vers 24. En in veel plaatsen van 't N. Verbond. De Eerste Christenen in de Griekse Kerke, plagten ook hierom de Dood-Kelders, en de plaats daarmen de Afgestorvene begroef *Cæmeterium*, of liever *Koimeterion*, dat is een Slaap-Kamer te noemen.

En alhoewel den Ezel de gemeene Maat-stok is, ^{den Ezek.} daarmen alle Botterikken mede afmeet, nochtans die wel op sijn Sweming let, sal ontwaar werden, datter een Verstand in sweemd dat onderdrukt, of door te veel Arbeyds afgeslooft en stomp geworden is: Sulx datmen met sijn Swemingh, Menschen kan verbeelden die een oud-bakken en gesette Gedaante hebben als offe Wijs waren, maar daar 't Verstand wat laagjes van verdieping zit. Egter blijft den Ezel onder al de viervoetige Dieren alleen daar mede verheerlijkt, dat hy gesproken heeft, om hem over sijn onverdiende stok slagen tegen sijnen Meester Bileam te verantwoorden. Dog de slange die met Eva sprak, om datse mogelijk noyt onder 't Getal der vier-Voetige Dieren behoord heeft, en

Historie van
een Ezel die
geern sou ge-
sproken heb-
ben.

sal hem die eere na alle waarfchijnlijkheyd niet ligt benijden. Seker indien de Ezels konden, wy gelooven datse dikwils in dufdanigen Pleydoy fouden uytvallen. En gelijk alswe hier aan feker voorval gedenken datwe binnen Parijs hebben gefien: Soo moetenwe bekennen datwe in 't Befchouwen van het felve, de gefeyde Historie van Bileams Ezelin niet ongedagtig waren; Want gelijk sekere Vent-Jaagfter een Ezel met Moes-Kruyden geladen, de Stad in quam drijven, gebeurden 't dat den felfen ontrent het Voor-burg *St. Marceau* over de gebrokene ftraten quam te ftruykelen en Devotig op fijn Knyen neer feeg; d'Ezel-drijfster haar aanftonds van 't Agter-quartier na vooren begevende, viel als een dollc Hex aan 't kluppelen en flaan, om hem weder op de Been te helpen; onder welke ftok-flagen eenen foo jammerlijk tegen den Ezel fijn lieve Smurfjen aanquam, dat hy feer gevoelig fijn Kop in de Nek fmeet, en onder die beweging in opftal, maar fijn Beulin met een flinger-flag in 't Voet-zand geraakte: Die foo gefwind niet weer te Been was, of fy hervatte haar Teyfter-oeffeningh van Meta aan, en den Ezel kreeg'er niet weynig af; Wy die 't fagen, dagten dat dese Ezels Klugt daar mede op een eynde liep; als wanneerfe even maar begon: Want gelijkmen een goeden Hond wel foo lang tergd tot hy bijt, foo begon desen Ezel na een weynig ftok-flagen op fijn fchoften afgereen te hebben, als uyt een onverduldice Grammoedigheyd fich foodanig in poftuur te fetten als of hy tegens fijn Vrou Vegten wilde, toonende voor af met veel bewegingen van de Kop, openen en fluyten van fijn Muyl, en met veelerley toonen van geluyd en toe baffen, dat hy keef, dat hy fchold, ja dat hy byna met Men-
fche-

schelijke woorden Vloekte tegen sijn Party. Madame Groenfel-Wijf over dese bejegening van haren Efel ruym soo veel als ymand van de Kijkers verbaast, stond met een opgeheven Hand als offe slaan, en niet slaan durfte, agter uyt, voor uyt en na alle zijden omscharlende om den Efel een slag sonder weer-slag toe te brengen; Onder welke sprongen de Moes-Kruyden te gronde, den Efel onbelemmerd, en 't Wijf op 't hoogste rasende geraakten; En men sag een derde hervatting van dit half Mensch half Beeste-Gevegt: Want den Efel sette sich op sijn agterste Beenen, en verhief de voorste Voeten met foodanige verweerende poosen tegen 't Wijf op, datse menige gons daar van op 't Lijf kreegh, en veel stok-slagen diese meenden toe te brengen, wierd afgekeerd: En gelijk desen vierbeenigen Scherm-Meester een naar en yffelijk gegigauw (by na offer een Trompet tot den Krijg gesteken wierd,) onder dese Batalje liet hooren, liepender soo veel Menschen te samen, datse ons het eynde beletten aan te sien. Waarlijk die dit voor sijn Oogen siet gebeuren, kan niet wel soo Efel-agtig van verstand zijn, dat hy bykans niet en sou gelooven dat de Efels ook spreken souden alsser maar bequaamheyd toe hadden. En men sou byna in de Ketterye der Indiaanse Slaven vervallen; Welke voor een Loopje van die groote Luiffers van Apen seggen; dat sy wel spreken konnen, maar dat die slimme Duyvels niet en willen spreken, uyt vreesse datse dan mede souden moeten Werken. Doch het is te gissen dat de Ezels geern souden spreken, om haar Geslagte van 't Werken vry te pleyten.

Daar is geen Sweming van eenig Dier die de Schrandrheyd en veerdigen yver beter sal uyt-
druk-
sweming
van den
Wind-Hond.

drukken, dan die wy hier in die van den Wind-Hond aangewesen sien. Gelijk van den neven gestelden Huys-Hond, de Sweming van een getrouw Huys-Vader van een aansienelijke Familie, seer gevoegzaam kan ontleend werden. En indien het niemand qualijk sou nemen, wy souden bekende Mannen tot dese Sweming aanwijfen, om waar van een Voor-beeld by te brengen, wy d'Oude Afbeelding van Titus Livius, dien vermaarden Historie-Schrijver eenigstints tegen de Sweming van onsen Wind-Hond willen vergeleken hebben; En men sal haast ontwaar werden dat sulx in meer gevallen, soo is, of soo zijn kan.

Een Soldaat, een Roover of Vrybuyter, sal door de Sweming van een Kray of Rave niet onkenbaar zijn. Een trystigen Drulaart, die eygenfinnig en by sig selven Wijs schijnd te zijn; Kan door een Uyls-Kop tamelijk gedoodverwd werden. Wilmen daar en tegen een Wakker en Neerftig Man vertoonen, geeft hem de Sweming van een Haan. Gelijk een snedigen Gauw-Oog, en Woord-Eter door de Sweming van een Arend of een Valk, seer kenlijk kan verbeeld werden. Als u tot verder nadenken, de staaltjes in de gesiene Vertoog-Schets kunnen aanwijfen.

Laat ons nu van de Beeste-Sweemfels tot die der Menschelijke over gaan, daar we niet weynige onderscheyde Formen van Hoofden, Tronien, Trekken, Besnedentheden, en afgewisselde wemens, die egter alle Menschelijk zijn, sullen ontwaar werden. En sal dese Beschouwing seer gevoegzaam en voordeelig tot de Schilder-Konst, de Middelen aanwijfen, om niet alleen by kragtige Inbeelding, allerhande Sweemfels en kenbare uytdrukkingen van Passien

Deug-

Deugden en Ondeugden; verscheide Land-Aard, en anders, te kunnen verbeelden; Maar ook om selfs Menschen lange na haar Dood, of diemen maar eens gesien heeft, of die ons van eenen anderen werden aangebragt, te kunnen afmalen, datse een tamelijke gelijkenis fullen hebben. En op datwe de Gedagten en Verbeeldens-kragt, ontrent dese, even als ontrent de voorgaande, door eenig behulp-middel mogten ondersteund vinden, soo fullenwe ook dese Swecmsels onder eenige algemeene soorten of Geslagten, in afschertzing vertoonen; Welke ook soodanig kennelijk gereguleerd zijn, datter weynigh Opsigtige Tronien fullen ontmoet werden, die niet met d'een of d'ander soort fullen schijnen over een te komen; of ten minsten daar na te Swemen.

Het is seker, en wy onderstellen 't ook als een gemeene Waarheyd, dat de meeste veranderlijkheyd der Tronien slegts bestaat in vier opmerkelijke Partyen of gedeelten die een Tronie uytmaken: Namelijk in het Voor-Hoofd, de Neus, de Mond met de Kin: Welke Partyen, wanneerse op zy gesien werden, de opmerkelykste en kenbaarste Trekken uyt leveren; En kanmen de generale Klomp des Hoofds, op zijde, agter en boven, als de vijfde tot de vorige Formen seer wel toe voegen. Belangende de Voor-Hoofden en Neusen; daar over staat dat gene aan te merken watwe in de Dienst en Maaxel der Deelen hebben geseyd. Wy voegender hier by, datmense in 't algemeen drysints kan aanmerken: Namelijk Regt, of Hol ingebogen, of verheven. De Regte hebben vier Geslagten; Te weten Lange, Korte, Verheventheyd na buyten van onder uytgaande of wat ingetrokken. De Holle of Kamuis-

De Verſchey-
dentheyd
der Deelen
in de Tro-
nien.

muis-Neufen, hebben drierley Geſlagten; Want d'een hebben haar Holligheyd om hoog, d'ander in 't midden; en ſommige zijn in 't midden ook in dry ſoorten onderſcheyden; Want d'eerſte zijn aan 't boven-deel meeft verheven; De tweede meeft in 't midden; En de laaſte onder aan. En als men het nauw ſouw bepalen, ſoo bevindmen dat de verheve Neufen noch dryſints te onderſcheyden zijn. Gelijk dan ook de kleyne, de groote en omgekrulde Lippen. de Korte, Lange, Dikke, Holle en Bolle Kinnen, en wat dies meer is, in deſe Tronie-kundige Modellen ſullen geſien werden. En alhoewel eenige onder die, aan ſommige Vremd, Vies, Snaax en ongemeen mogen ſchijnen, egter meenen wy dat ons de meefte Beſchouwers ſullen moeten toeftaan, datſe nu en dan wel fulke Sweemfels van Tronien in 't Leven hebben waargenomen; ja datter onder hen goede bekende noch wel eenige zijn, dieſe daar aan ſouden weten t'huys te brengen. Wanneer nu een vaſt Teykenaar de Schets deſer Tronie-Geſlagten eenmaal op ſekere wiſe ſijn geheugnis heeft ingedrukt; En hy vind gelegentheyd om ymand dien hy maar eens geſien heeft, te verbeelden, dat is te Konterfeyten, ſoo moet hy door een kragtige Inbeelding, alles dat hem van den begerden Menſch ſijn Swemingh en opſigt, in ſijn Gedagten ſpeeld, wel Erinneren, en Levendig te voren brengen; En dat tot aan het Sweemfel van d'een of d'ander Tronie, of Model over brengen; En ſoeken in welke ſoort of Model, d'algemeene Schets meeft met ſijn Gedagten over een ſtemd, en merkelyk geſtijfd en geholpen, of tot de gelijkenis van ſijn denk-Beeld gebragt werd. Dan moetmen tot de byſondere trek des Voor-Hoofds, Neus en Mond,

en

Moeten ſig
moet berey-
den om Tro-
nien of Kon-
terfeytſels
by inbeel-
ding temak-
ken, dat is,
uyt de Geest
na 't Leven
te Schilder-
zen.

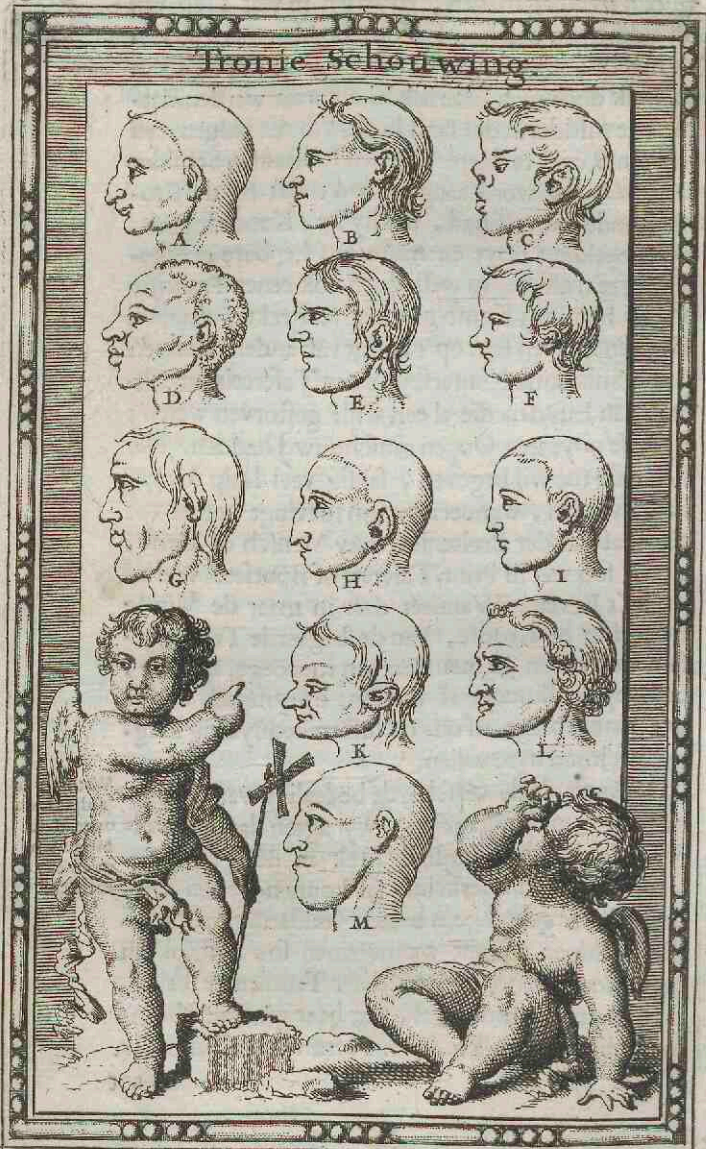
en Kind overslag maken, en letten in wat Trap van Sweming sijn beschoude Voor-beelden met die van de ingebeelde Sweming de meeste gelijkenis hebben. In welk doen men sekerlijk sal ontwaar werden, dat men de middel in de Hand heeft, om dat volgens een sekeren Regel te doen. Van den Italiaansen Schilder *D. Girlandaio* werd aangetekend, dat hy de Tronie-kunde soo vast had, dat hy in 't Konterfeyten, by Inbeelding noyt en miste een kenbare gelijkenis aan te treffen. In welk doen ook eenen *Francisco Mossoli* hem een Konst-genood verstrekte. Andere Geesten hebben sulx op 't berigt van andere kunnen doen: Sulx datse Konterfeytsels en Tafereelen maakten, van Luyden die al een wijle gestorven waren; en diese noyt met Oogen aanschouwd hadden. Die sich daar toe wil begeben, sal sig veel hulp toegebracht vinden, wanneer hy sijn toevlugt neemt tot d'een of d'ander Beeltenis, 't zy Mensch of Beest, en dat soo wel in Print, Tafereel of Bootseer-Werk, als in 't Leven; Wanneer daar in maar de Minste Sweming of Krooft, van de begeerde Tronie gesien werd; En datmen daar aan toevoege, afneme, besnoeye en knoeye al wat ons op ymands berigt werd angebragt, of ons op sulken beduyding kragtelyk schijnd in te vallen.

Belangende de verscheyde bedeeeling van de algemeene Form der Tronien, wy agten dat sulx volgens de Teykenkundige Trek in dese Vertoofschesen soo aanmerkelijk sal kunnen gesien werden, datter geheel geen breede verklaring over noodig is te doen. Want wanneer men sou bestaan een regte Loot linie voor yder deser Tronien te halen, men bevat aanstonds wel, dat haar generale Klomp merkelyk van malkander in Form verschillen souw.

Want

Watmen in
't algemeen
over dese
Modellen
moet aan-
merken.

Tronie schouwing.

Want daar d'een het Voor-Hoofd regt en geheel naby de gefeyde Linie fouw zijn, daar fouw dat van een ander Hoofd, seer ver daar van afwijken: Vergelijkt in onse Afbeelding de Modellen, B.D. DD. met E. F. I. T. Y. AA. en andere die ghy wildt na speuren. Aangaande 't verschillig voor uyt komen van de Kin; Besiet het Model BB. tegen DD. En vergelijkt Y. Z. met malkander, en gy sult het onderscheyd te bijster groot, maar egter niet buyten 't Natuurlijk Leven vinden. En gelijkwe uyt de Proportioneele Leden-stemming nu al geleerd hebben datmen een wel gemaakte Tronie net in dryen kan verdeelen, namelijk in 't Voor-Hoofd, Neus, en het Deel dat de Mond en Kin vereyft; soo sullenwe in dese Modellen 't selve seer verscheyden en van dien gelijkmatigen Regel afgewisseld sien: Want in sommige is het Voor-Hoofd alleen soo groot als beyde de onder-deelen van Neus en Mond, als men aan de Tronien K. en O. duydelyk sien kan. In tegendeel heeft de Neus van de Tronie V. soo veel Lengde alleen, als het Voor-Hoofd, Mond en Kinne te samen. Daar wederom aan de Modellen C. K. X. BB. het kleynste gedeelte aan de Neus gegeven is. En op dese wijze kanmen door vergelyking byna oneyndige verschilligheden in de schikking der Tronien vinden; geen wonder dan dat ook de Swemingh der Wesens, soo veelerley kunnen zijn, daar de Proportie-Maat soo verschilligh, en de Partien soo oneyndig verscheydentlijk samen geschikt zijn. Wanneermen de generale Klomp der Hoofden aanmerkt, men sal bevinden datter Ovalc, by na Ronde, Regte, voor Over-hangende agter Over-hangende, Ingevalle en Spitse of Dry-hoekige Formen gesien werden:

verschillige
bedeeling
der Tronien,

verschillige
Hoofden.

met

met welke de Tronien of geheel, of maar voor een Deel gemeenschap hebben; als men in dese Modellen der Tronie-schouwing kan ontwaar werden. Wilmen de Sweming der Land-Aard daar ook eenigints in na-speuren; 't Sal ons niet swaar vallen, in het Model Y. een Noor-Man of Stegen Deen te vinden. AA. wil na een Engels Man aarden, en L. T. Een Frans-Man vertoonen. In D. X. is ligt een Moor te vinden. Gelijk E. CC. 't Wefen van een Italiaan kan dood-verwen. F. I. geeft de Sweming van een fast-voerigen Neerlander, en een ander Model, wederom dees en geen te kennen; dat we den naarfstigen Beschouwer aanbevolen laten. Heeftmen lust verscheyde Passien, Deugden, Ondeugden, en de gesteldheyd des Gemoeds uyt de Sweming der Tronien te Lesen; Beschoudt andermaal onse Voor-beelden; En gy sult in de Tronie H een bitfig Mensch; De Goedheyd in F. DD. de Laatdunkentheyd in M. Q. S. de Domheyd in D. BB. De Schrandereyde in B. CC. Grootshereyde en Verwaantheyd in P. S. Bekrompenhertigheyd in N. O. Potteragtigheyd, in A. X. Gekheyd in A. Befadigtheyd in T. V. Gierigheyd en Wrok in Z. Sagtmoedigheyd en geruste Conscientie in DD. Nijd en Afgunst in L. Een Slaafagtige Geest in G. En in T kanmen eenigints een wel geboren Ziel bemerken.

Sweming
der Land-
Aard vol-
gens onse
Modellen,

Passien;
Deugden en
Ondeugden
hoe in dese
Modellen na
te speuren.

HET VI. HOOFD-STUK.

Van de *Teykenkundige Tronie schouwing*
volgens de Natuurlijke en toeval-
lige stand, by ons *Tronie Per-*
spective genoemd.

E Erwe tot de Regelen der Teykenkundige Tronie stelling komen, om dat volgens de Natuurlijke en toevallige standen der Beschouwing in allerhande beweging des Hoofds te doen, is het ten uyttersten noodzakelijk, dat we voor af alle de verscheide Geslagten, en stands gelegentheden in welke de Tronien kunnen gesien en bewogen werden, over loopen, en daar in aanmerken, wat verschil tusschen de Natuurlijke en tusschen de toevallige standen der Hoofden en Tronien is: Op dat wanneer wy in 't volgende Hoofd-stuk de juyste verdeling van de Partyen der Tronien in haar eenvoudige, dat is Natuurlijke Proportie-stand sullen aangewesen hebben, wy de Middel deun by de Hand mogen vinden, om het selve ook in de toevallige Tronien, volgens allerhande stand van Beschouwing, en bewegingh, door een vasten Regel te doen. Tot desen eynde sullen we hier eenige algemeene waarnemingen voor af stellen; die geduurig tot de volgende segs Reden, en eenige Vertoog Schetsen, moeten indagtig blijven.

Op hoe veel-
derley wijte
een Hoofd
kan bewo-
gen en gesien
worden.

Wy stellen dan eerstelijk dat een Menschen-
Hoofd, op soo veel en menigerhande fatsoenen kan
afgeteykend en tot de Schilder-Konst kan in ge-
voerd

Teykenkundige Tronie-schouwing. 211

voerd werden, als het sig verscheydentlyk in 't Leven kan bewegen en geplaatst zijn; Of van een Beschouwer uyt verscheyde stand-plaatsen in verscheyde Gesigten kan gesien werden.

Ten tweeden stellen wy dat de verscheydenheyl der Hoofden, en wel met Namen en goed gevolg ook de Tronien. (Want wy sullense altijd d'een voor d'ander nemen, en veelsints alle beyde te gelijk verstaan), in opsigt van de geseyde stands gelegentheyl; van twee verscheyde Geslagten zijn: Namelyk, Natuurlijke, en Toevallige.

De Natuurlijke Hoofden zijn die, welke sonder eenige verandering in haar eygen eenvoudige stand en Proportie schouwing, onder 't Oog-punt vlak midden in 't plaan des Ovaals, (het zy dan vlak van vooren, vlak van agter, geheel op zy, of geweken, of anders, sonder eenige Helling of Neyging, agter of voorwaarts, of zijdelings) gesien worden.

Wat de Natuurlijke stand des Hoofds is.

De Toevallige zijn die, welk geheel in tegendeel op oneyndige wijzen, door Helling en Neyging van de voorige Natuurlijke stand afgeweken, beneden of boven des Beschouwers Oog geplaatst zijn; en of voor, of agter, bezijden over, of verscheydentlyk verkort, of wel anders gesien werden; als 't vervolg nader aanwijzen sal.

Wat de toevallige.

Om de Natuurlijke Stands-gelegentheyl van een Hoofd en Tronie, makkelyk te verstaan, moetmeri 't selve dusdanigh gesteld aanmerken: Namelyk, datter een regte Looft-lijn van de top der Kruyn, dwers door 't Hol des Bekkeneels en de Wervel-Beenen van den Hals heen gaande, 't Hoofd om de selve Lijn als om een Spil regtlyinig of toppig, gints en herwaarts sonder eenige Neyging, Buyging of

Hoe de Natuurlijke Stands-gelegentheyl der Hoofden verstaan werd.

212 *Teykenkundige Tronie-schouwing.*

Helling gelijk of tot den Zigt-eynder kan bewo-
gen werden: 't Geen noch klaarder kan verstaan
worden wanneerwe noch een andere streep of Lijn
aanmerken dwars midden door d'Oogen heen te
gaan Die met de voorgaande een regt-hoekig Kruys
maken; Invoegen dat alhoewel het Hoofd, op de-
se Lijn kan ondersteld werden, agter of voor over
te bewegen, (alswe in de toevallige Hoofden sullen
zien) 't selve nochtans in een Natuurlijke stand, al-
tijd sonder eenige dier verandering blijft. En gelijk
dusdanige Linien om een Ovale Kloot getrokken in
dusdanige stand een regt Kruys souden maken, als-
we aanstonds nader sullen aanwijzen; soo sietmen
wel, datmen dusdanige standen van Tronien niet
onvoegzaam Horizontale Tronien noemen mag: Ge-
lijk dat seer ligt uyt de tegenstelling van andere Tron-
ien, die wy Toevallige noemen, en waar in wy de
geseyde Linien afgewisseld sien, sal verstaan werden.

Wat een Ori-
zontale
Tronie is.

Daar zijn
vier ver-
scheyde Stan-
den in de
Natuurlijke
Tronien.

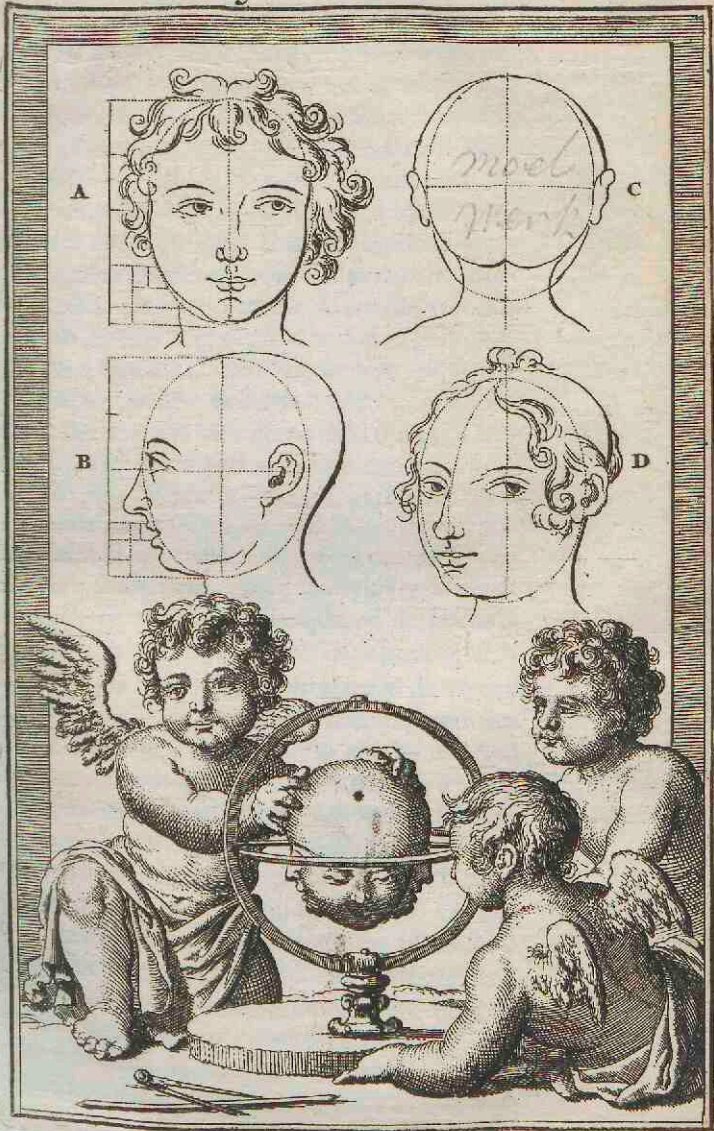
Tronie op
zije.

Daar en zijn maar vier voorname verscheydent-
heden of Hoofd-Geslagten ontrent de Natuurlijke
stand van Beschouwing in de Hoofden aan te mer-
ken. De eerste is vlak van Vooren, in welkmen alle
de Deelen van de Tronie Natuurlijk en sonder ee-
nige afwisseling siet; En voorts soodanig gesteld,
dat sig de Oogen en Ooren onder een regte of wa-
terpas Linie bevinden; Als u in de Tronie met A
getekend, werd aangewesen.

De tweede noemden op Zije; En daar in siet-
men slegts de helft van de Tronie en van 't agter-
Hoofd. Als de Schets B. vertoon; zijnde het
Hoofd in dusdanige Stands-geleghentheyd, van de
vorige even de helft van 't sienbare der Tronie, om-
gewend.

De derde is het Hoofd, uyt d'eerste en tweede
stand

Vier Natuurlyke Standen der Tromien.

Teykenkundige Tronie-schouwing. 213

stand A. B. geheel omgewend, en vlak van agter ^{'t Hoofd} aan te sien; sulx alle de Deelen des agter-Hoofds ^{vlak van agter.} openbaar en in haar Natuurlijke trek en Proportie maar die van de Tronie in geenen deele gesien werden; Besiet de Vertoog-Schets in C. en aanmerkt de Betrekking des selfs in 't volgende Hoofd-stuk.

De vierde en laatste soort is een wijkende, omgewende of half omfiende Tronie, zijnde dese de Mid- ^{Wijkende} delstand tusschen vlak van vooren A en vlak op zijde. ^{Tronie,}

B. Of men kanse ook stellen tusschen het regt op zy, en vlak van agter C. Om datter ook foodanige Stands-gelegentheden kunnen vallen; doch en moetmen dat daarom voor geen vijfde Geslagte aanmerken; ofmen souw anders oncyndige Geslagten moeten stellen: Want men moet over dese soort van Hoofden niet vergeten aan te merken, datse niet bepaald is, gelijk die welkwe vlak van vooren, en vlak van agter aanmerken, want soo haast die de minste verschilligheyd onderdanig werden, soo houden sy op vlak van vooren of vlak van agter te zijn, En sy gaan tot een van de andere Geslagten, namelijk tot eenige hoeveelheyd der gewekene Tronien, of geheel op zijde by trappen over.

^{Aanmerking} daar over.

Invoegen wy dan vast stellen, dat een Tronie min en meer geweken kan zijn; blijvende nogtans in alle standen Orizontaal, en deelagtig aan haar Geslagt; Alswe aanstonds netter sullen betoogt zien. Daar staat ook noch aan te merken, dat gelijk in d'eerste noch in de derde soort der Hoofden, namelijk vlak van vooren, en vlak van agter, gantsch geen verandering kan vallen, de tweede nogtans, te weten 't Hoofd op zijde, slings en regts kan aangemerkt werden; Gelijk ook de vierde, die wy gewekene noemen, slings of regts, en in veel ver-

Dat uyt de
Natuurlijke
den Aard der
toevallige
in 't alge-
meen kan
verstaan
worden.

scheyde trappen en min of meer kan geweken zijn.

De Natuurlijke Stands-geleghentheyd der Tronien vast begrepen zijnde, soo kan 't niet meer swaar vallen te verstaan, dat wanneer een Hoofd door Helling, of Neyging, buyten de geseyde Natuurlijke stand der Linien bewogen werd; ofte dat het Oog des sienders geheel buyten 't plaan des Ovaals en Orizontale Linie geplaatst is, datter dan een geheel ander opsigt in veel deelen, die de Linien, alwaarse op geplaatst zijn volgen, sal vallen; En dat sulx op veel en ontelbare wijzen kan geschieden; En derhalven datwe niet onvoegsaam handelen, wanneer we dese Geslagten van Hoofden onder een algemeene onbepaalde benaming van Toevallige Standen begripen. En niet tegenstaande dese van de Natuurlijke vry verschillig zijn; Nogtans agten wy datse aangaande noch eenige Regels die we over de Natuurlijke moeten op geven, elkanderen seer wel sulen kunnen verklaren.

Waar van alle
toevallige
Tronien af-
hangen.

Daar en zijn maar twee voorname oorsaken (behalven noch een die uyt die twee gemengd of samen geset is) van welk alle de toevallige Stands gelegtheden der Tronien af hangen: Alhoewel ook waar is, dat der seiver Trappen en manieren on-eyndig kunnen geseyd werden te zijn. d'Eerste slag bestaat in voorwaarts of agterwaarts over buyging van het Hoofd, vlakvan voor of van agter aange-merkt. De tweede is Slinx of Regts hellende: En uyt dese twee oorsaken komen alle andere soorten van Hellingen voort door vermenging van tweederhande beweging; Want een Hoofd kan te gelijk agter of voor over en Slinx of Regts, zijdelings over g neygd hangen; En dese kunnen wederom onderscheyden werden in Hoofden regt van
voo-

vooren, regt van agter, regt op zije, of geweken: Waar van wy de Geschapenheyd duydelyk in de volgende Verhoog-Schets aangewesen zien

Om dit eerste Voorbeeld vlak van vooren, en voorwaarts over gebogen; nader te verstaan, soo ondersteld wederom datter van d'een Oor tot d'ander een Lijn getrokken is, om welk het Hoofd sig bewegen kan als een *Globus* op sijn As-punten, of als men souw seggen, een stuk Gebraad aan een Spit: Invoegen dat door het opligten van de Neck-Wervels het Hoofd voorwaarts over, of door het opligten van de Kin 't Hoofd agterwaarts gebogen kan werden. Blijvende de Linie of Spil onveranderd: En dit noemenwe een toevallige Tronie vlak van vooren, voorwaarts over gebogen. Gelijk de andere daar nevens aan, een toevallige Tronie vlak van vooren agterwaarts over gebogen, verhoogd: En men siet ligt datter in dusdanigen Stand soo veel verscheyde I rappen en manieren van min of meer Helling waar te nemen zijn, alsser Natuurlijk in 't Leven kunnen gemaakt, of van den Beschouwer kunnen verkosen werden, om die soo te zien.

Een Hoofd vlak van vooren voorwaarts over gebogen.

In de selve Stand agterwaarts over.

En gelijk de geseyde voort tweefints is, namelijk agter en voor over, soo is ook de zijdelingse Helling dubbel, namelijk Slings en Regts; van vooren, op zijde, of geweken, en dat op on-eyndige wijzen en Stands gelegentheden, alswe in de laatste Verhoog-Schets der Tronie-stelling sullen kunnen ontwaar werden. En wanneerwe ons daar kragtelijk de gelegentheyd der twee voornoemde Linien willen verbeelden, sal het ons niet moeyelijk vallen te verstaan, hoe veel de toevallige Standen van de Natuurlijke zijn afgewisseld. Ook staat hier wel aan te merken dat alle de geseyde Geslagten van Hoof-

Zijdelingse Helling.

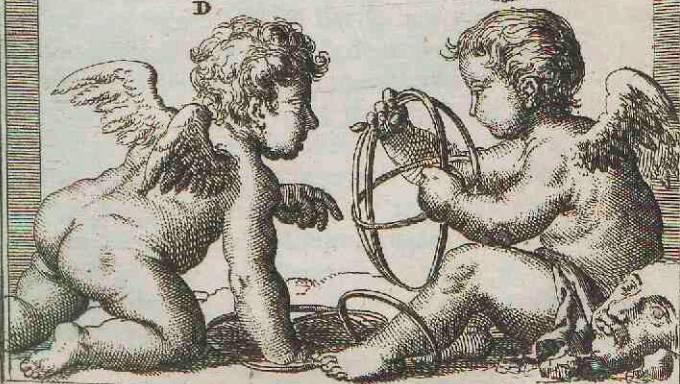
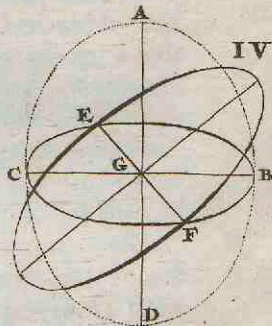
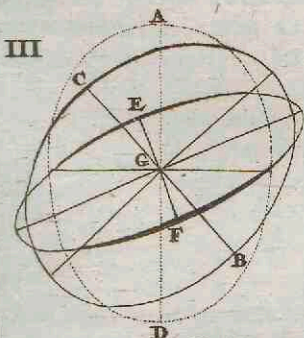
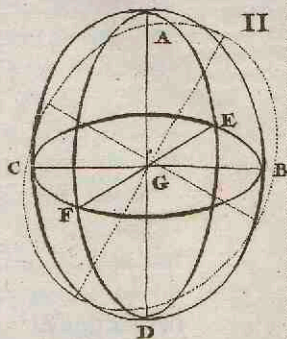
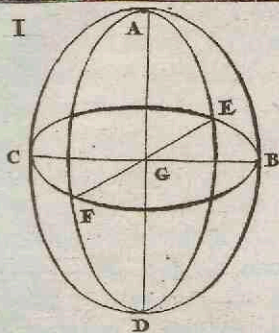
den, en die noch andersints in een geweken stand, of van vooren dus Hellende kunnen bewogen werden, noch seer veel gemengde Neygingen kunnen hebben; Want sy kunnen te gelijk agter of voor over en Slinx of Regts geneygd, na om laag, of om hoog, ziende geweken, of op zije, of van vooren zijn. Als de gelycyde Vertoog-Schets daar soo duydelyk sal aanwysen, datter geen breede uytleg over noodig sal schijnen.

Op wat wyse
het Men-
schen Hoofd
uyt een
Ovaal be-
staat.

Om dan tot de Praktijk-oeffening der Tronie-stelling niet onbereyd te komen, soo onderstellen wy voor af, en volgens de gemeene bevatting der Schilder-kundigers, dat het Hoofd van een Mensch (sonder 't uytsteken van 't agter-Hoofd, de Neus, de Ooren, de Kin; d'Hol- ingaande Partyen van de Oog-kuylen, Mond, Slapen des Hoofds, aan te merken,) in sijn gantsche Klomp, de algemeene gedaante of Form van een Ey-rond, of Ovaal heeft; Gelyk dese Vertoog-Schets, met het eerste Voorbeeld door de Letteren A. B. C. D. aanwijft: Van welk het punt A. het top-punt of Midde-Kruyn, van het Hoofd is: En D. 't onderste stip van de Kin, die tegen de Kruyn regt over staat. Wy onderstellen verder dat dit Ovaal nochmaal is omvangen van eenen anderen omtrek, waar door het tot een gelyk-zijdige Bol, dat is Lichamelijk en vast Ey-rond schijnd te werden; waar door het punt A tot in D. door 't Middel-gedeelte heen gaat, siet na de Merk-Letteren A. F. D. E. en A. B. C. D. sulx dat het Ovaal, door een Middel-omtrek of Cirkel, als B. C. E. F. omtrokken werdende, in agt gelyke hoeken als een Appel of Peer in-quartieren doorgesneden is; alswe terstond klaarder sullen seggen.

Middel om
den Aard
des Ovaals
tot de Tronie-
stelling
te verstaan.

Stant der hoofden in aller lei trap van
Toevallige helling.

Aanmerkt verder dat d'eerste omtrek van't Ovaal, A. B. C. D. gaande door 't punt van de Kruyn, midden door de Ooren, en 't punt van de Kin, by ons genoemd werd het Ovaal, of Trek van voo-
 ren; En de tweede omtrek A. F. D. E. gaande mede uyt het top-punt van de Kruyn, regt midden over de Neus, Mond en Kin, noemen wy het Ovaal op zye, of Trek des verhevens. In welkers midden de Loodlijn A. D. de voornoemde Spil is, op welke onderfeld hebben dat het Hoofd, herwaarts en gintswaarts, of op zye of geweken, wenden kan. Wanneermen nu dese A. D. in twee gelijke Deelen deeld; Soo sal buyten twijffel in 't punt G. het midde-punt van 't Hoofd gevonden zijn; En by gevolg van de vlakke C. B. E. F. die de boven-vlakke des Ovaals in een ronden Kring beschrijft; Dese Cirkel midden door de Oogen en Ooren heen gaande, kanmen seer gevoegsaam d'Orizontale Cirkel-Linie noemen, waar van de midden doorgaande CBG. of FGE. de As kan geseyd werden, op welk een Hoofd sikh voorwaarts, en agterwaarts, en ook zijdelinx Hellende, en anders kan bewegen; Wanneer wy ons nu voorstellen dat de beweging van het Hoofd kan gaan door beyde de geseyde Linien, soo is ligt te verstaan dat soodanigen Hoofd op tweederley wijze kan gebogen zijn, namelijk agter over en Slinx of Regts ter zijden over, of voor over, en Slinx of Regts zijdwaarts geneygd; En dat in oncyndige Trappen verschillende. d'Eyenschappen dan van dese onderfelde Linien volgens d'aanwijsing over dese eerste maniere gedaan, zijnde in een Natuurlijke stand, sal door de gelijkheyd der Linien en Merk-Letteren, in de dry volgende Voorbeel-

De verschey-
de Helling
der Hoofden
door de Li-
nien en Pun-
ten te ver-
staan,

218 *Teykenkundige Tronie-schouwing.*

beelden, de gesteldheid der toevallige genoegzaam konden gezien werden: Want de tweede wijst het geval van agter of voor over gebogen aan. De derde de buyging op zije. En de laatste een Voor-beeld van een Hoofd dat tweefints gebogen is. Beschoud de Verhoog-Schers, en Beeld u alles wat we tot hier toe geseyd hebben kragtelyk in; sonder de Cirkels in u gedagten te verwarren; of steld en maakt dusdanige afwisselingen met de Hand na, en gy sult'er meer licht en nut in zien, dan of wy dat verder met veel woorden ondernamen te verklaren. Ook sullen u de laatste Voor-beelden groot licht tot de eerste geven, soo gy slegts yts daar van begrijpt.

Waarmen de
verandering
der Tronien
van aflijnen
moet.

Eerwe noch tot de Troni-stelling selfs komen, in welke de Partyen in allerhande Stands-gelegenheid wel op de Linien van haar Kruys, en in haar betamelijke Proportie moeten aanwijzen, staan ons tot het vorige noch eenige noodwendige dingen in agt te nemen: Want daer moet wel waar genomen werden dat men de geheele verscheydenheid der Hoofden en Tronien, moet afleyden, of van de beweging der selve, het Oog van den Beschouwer vast en onbeweeglijk gesteld zijnde, of van de beweging van 't Oog des zienders selfs, in verscheyde Stand-punten, daar 't kan ondersteld werden te zijn; Blijvende het geziene Hoofd onveranderd. Ofte ook wel ten derden van de beweging van d'een en d'ander, wederzijds tot malkander vereenigt: Blijvende de Maniere van buyging of helling der Hoofden in allerhande standen, het zy dan uyt welkers beweging de veranderingh voort komt. wel, deselve in 't algemeen aangemerkt; Maar nogtans met dit onderscheyd, dat (behalven de veranderingen die in de Linien van 't Kruys ontrent de Oogen

Teykenkundige Tronie-schouwing. 219

gen, Neus en Mond vallen, waar van hier na gesproken moet worden) in de Stands-geleghentheyd daar in een Tronie door Middel van 't veranderde Oog gezien werd, in eenig Deel geen vremde Ge-daante aangaande 't Maaxel der Deelen selfs, onderworpen is, 't en zy die door de verkorting geschied; Maar dat sulx alleen plaats heeft ontrent Hoofden en Tronien die haar Stands-geleghentheyd door haar eygen beweging hebben gemaakt; Want daar brengen somtijds de Muskelen en Senuwen van den Hals en Wangen, en anders eenige spanning of ontspanning, en by gevolg eenige rimpeling, dobbeling en verandering. Gelijkwe sulx in de Leere der Muskelen, en de beweging der Leden sullen ontdekt zien.

Onderscheyd van de afwisseling der Tronien.

Aanmerkt verder dat wanneer een Tronie vlak van voren gezien werd, het zy agter of voor over hellende, dat dan de Proportien aangaande de Trek der Oogen, de Neus, noch de Mond, noch de Kin geheel geen verandering lijden, ten aansien van de breedte. Maar seer veel ten opsigt van haar Lengde, en verhevenheyd. Want nadien al de Deelen van een Tronie in een Natuurlijke Stand, Orizontaal, en in haar eygen Proportie-Maat werden gezien, soo valt ligt te begrijpen, dat de Lengde en verheventheyd van sulke Partyen min of meer navolgens de hoedanigheyd van een afgewisselde, en nier Orizontale Tronie veranderen moeten, en seer dikwils geheel in gekort, tegen, en voor, ja agter malkander schuylende, gezien werden; Maar nogtans dat de breedte der Dingen de selve blijft, soo lang namelijk, als de Stands-geleghentheyd in 't algemeen vlak van vooren blijft; Doch in een Tronie op zije, ofte selfs die slegts een weynig geweken

Wanneer de Deelen der Tronien geen verandering onderworpen zijn aangaande de breedte.

Wanneer de Tronien in alle Deelen verandering lijden.

is;

220 *Teykenkundige Tronie-schouwing.*

is; Ofte in geval van tweefints te gelijk bewegen te zijn, daar lijden de Deelen dikwils en meest altijd verandering in beyde opsigten, en wel somtijds meer in de breedte dan in de Lengde.

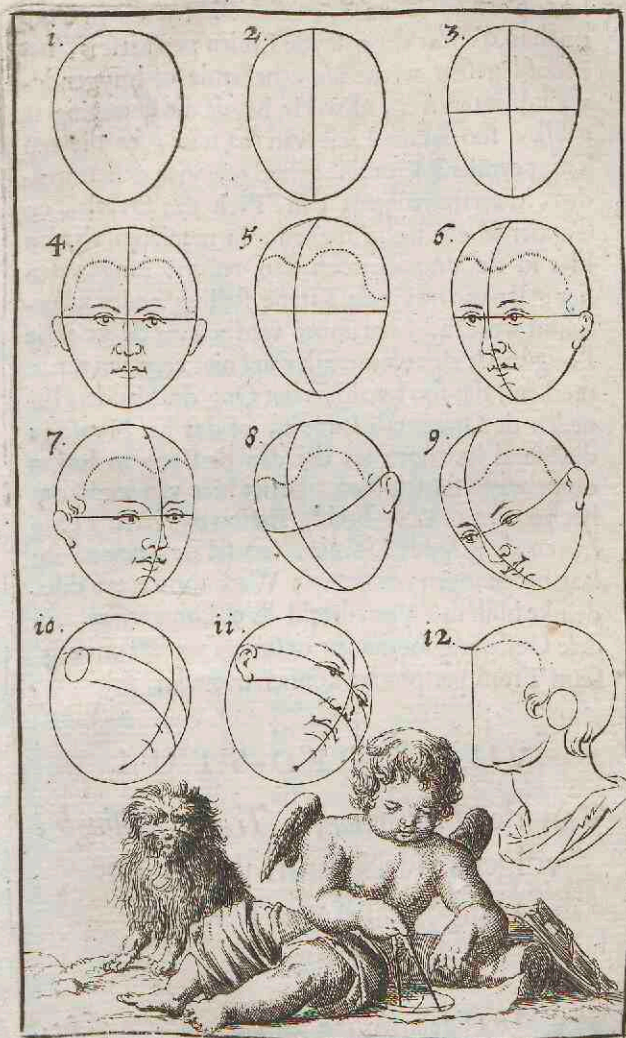
Aangaande de Gesigt-stand of Beschouwingh, moetmen aanmerken dat het Oog des sienders in allerhande Natuurlijke Stands-geleghentheyd, altijd moet aangemerkt werden in de Middel-Lijn of Cirkel, van 't opper-vlak des Ovaals; 't Geen wy ook daarom de zigt-eynderlijke ronde in het Ovaal genoemd hebben. Maar in de Standen die wy toevalige noemen, daar merktenmen het Oog altijd buyten de selve Linie aan; En dat noch verscheydentlyk boven of onder den Orizont of Zigt-eynder.

Wanneer het Oog in 't plaan van 't Ovaal is, (het zy dan dat het een Hoofd van agter of een Tronie vlak van vooren fiet) soo vertoonen haar de Linien van 't Ovaal, en die van 't zigt eynderlijk rond als twee regte Linien, die elkander regt hoekig doorsnijden, d'een van de Top tot de Kin, d'ander van d'een Oor tot d'ander, door bey de Oogen gaande, formerende die Linien, welkmen het Kruys van de Tronie in de wandeling noemd. Gelijkwe sulx tot vast makingh der Gedagten, wederom in dese Voor-beelden kunnen sien; daar de Ovalen met 1. 2. 3. 4. geteykend de gefeyde Leeringh grondvesten kunnen. Hoe voorts in een geweken, of eenigfints omgewende Tronie, die Orizontaal gesien werd, de Linie van 't Ovaal veranderd, en bogtig geworden is, blijvende de Linie van 't zigt-eynderlijk rond gestrekt als voren, namelijk geheel regt, dat kunnen u de Voor-beelden onder 't Getal 5. 6. 7. twee en dryfints aanwijfen.

Doch wanneer het Oog des sienders buyten het heele

Onder-
scheyd van
Orizontale
Tronien.

Verwisseling
van 't Kruys
der Tronien.

222 *Teykenkundige Tronie-schouwing.*

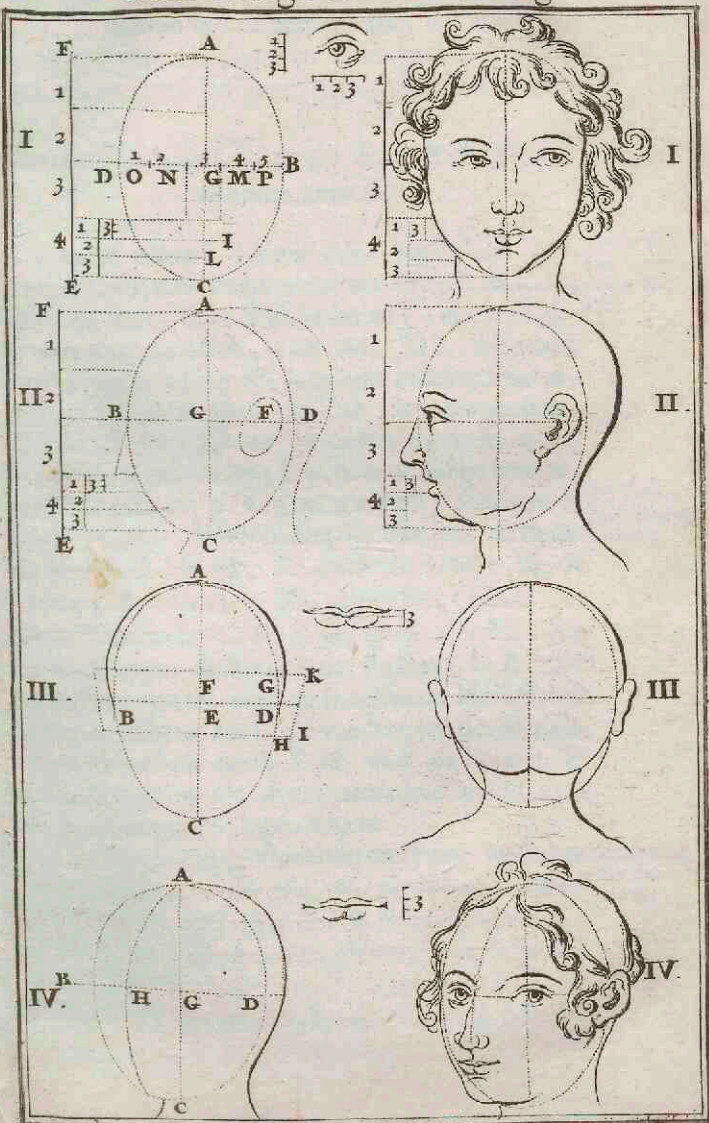
heele plaan des Ovaals is, of dat het noch in d'een noch in d'ander der gefeyde Linien geplaatst is, het Hoofd gesien werdende, hellende of buygende, voor of agter over, of wel in beyde die beweging te gelijk, soo sal die Linie van 't Ovaal, en die van 't zigt eynderlijk rond, geheel gebogen gesien werden, d'eerste volgens den Trek des Ovaals, en d'ander sal een Boog maken, in manieren als men hier in de Voor-beelden 8. 9. 10. 11. aangewesen siet: En van ons in de Tronie stelling nader sal getoond werden. Men moet verder over de gefeyde Boog van 't zigt eynderlijk rond niet vergeten aan te merken, dat soo by aldien het Oog des Sienders beneden de Orizontale Linie is, of dat het Hoofd in die Stand bewogen is, dat dan de Boog na boven omgebogen sal schijnen. Besiet hier van wederom het 10. en 11. Voor-beeld. En soo by aldien t Oog boven de gefeyde Linie is, soo sal de Boog na om laag omgebogen vertoonen; Waar van we een duydelijke blijk in 't Voor-beeld 8. 9. kunnen sien. En dese Oeffening soudemen onses agtens niet onvoegzaam Troni-perspective konnen noemen.

VII. HOOFD-STUK.

Van de Proportionele Tronie stellingh,
volgens de Natuurlijke en Goevallige Stand van Beschouwing.

OM tot de aanwijfing der Lineamenten of Betrekkingen te komen, volgens welke de Partyen

Maat-redige Tronie stellingh.

Teykenkundige Tronie-schouwing. 223

tyen van een Tronie in allerhande Standen en Verkiefingen moeten geproportioneerd zijn, moeten we eerst spreken van de Natuurlijke, dat zijn Horizontale Tronien; die we in 't voorgaande Hoofdstuk nader tot de Beschouwing hebben verklaard.

Eerste Voor-beeld van de Tronie-stelling,
vlak van vooren.

Laat'er volgens 't eerste Voor-beeld deser Ver-
toog Schets, een Ovaal getrokken zijn, A. B. C. D.
verdeeld dat in twee Middel-linien, (die wy Dia-
meters noemen sullen,) als AC. DB. sulx datse
malkander in 't punt G. in gelijke Hoeken snijden,
of een Kruys maken. En laat het voorgenomen
Hoofd, de Lengde van de bygevoegde Lijn, F. E.
hebben: Verdeeld dese Lijn in vier gelijke Deelen,
gelijk de gestipte 1. 2. 3. 4. aanwijst; soo kan de
eerste 't Gehayrde bovendeel des Hoofds, de twee-
de het Voor-Hoofd, de derde de Neus; En de
vierde, de Mond en Kin aanwijzen. Deeld het
onderste gedeelte C. H. in dry gelijke Deelen, soo
sal C. L. voor de hoogte van de Kin; L. I. voor
de tusschen-ruymte, die daar is tusschen de Holligheyd
boven de Kin tot het begin van 't opene des Mondes,
en de resterende derde L. H. voor de hoogte die
tusschen d'opening des Mondes en de Holligheyd over
de Neus boven de Opper Lip is.

Tronie vlak
van vooren;
hoe te stel-
len.

De Tronie
in 4. deelen
gedeeld.

De hoogte van de Mond verdeeld men wederom
in dry Deelen, twee daar van zijn voor 't onder-
ste, de rest voor d'opperste Lip en openingh.

Verdeeling
van de
Mond.

De Neus behoud de Lengde van 't vierde gedeelte
des Ovaals, en de breedte neemt men uyt het 6.
Deel van de breedte des Ovaals. Gelijkse ook onder

224 *Teykenkundige Tronie-schouwing.*

der het derde part van haar Lengde buyten de vlakke van 't Ovaal uytgaat; namelijk soo veel sy verheven staat, als aan het volgende Voor-beeld van 't Hoofd op zye kan gesien werden.

Proportie
van de Oo-
ge.

Verder zijn de Oogen soo breed als de Mond, namelijk het vijfde Deel van de heele breedte des Ovaals D. B. als men by de neergaande gestipte Linie M. N. sien kan. De twee punten MN. zijn de hoeken der Oogen na de Neus gaande: door welke als men van yder een regte tot in H laat neder dalen; De juyfste Mate van de Mond, in sijn breedte aangewesen werd. MP. NO. wijft de plaats en breedte der Oogen aan; Sulx datter tuffen de Oogen een vijfde, en wederzijds een vijfde van de gantsche breedte des Ovaals besteed werd. Het opene der Ooge half boven, half beneden de Horizontale Linie gesteld, begrijpt het vierde part van de Lengde der Neus. En de Wingbraauwen, moeten uyt de helft van de Lengde der Neus genomen werden, gemeten uyt de Midlijn of punt der Ooge; zijnde dit het juyfste agtste part van 't geheele Hoofd, in sijn hoogte aangemerkt. En dit zijn alle de verdeelingen dier in een Natuurlijk gesteld Hoofd of Tronie vallen kunnen; Waar van de Regels en Linien niet alleen in een stand, vlak van vooren, maar ook in die welk op zije, geweken en anders Orizontaal gesien werden, kunnen dienen; Als we aanstonds sullen sien. Tot de verder opmaking der Tronien, behooren de vaste omtrekken en besnoeying, der Wangen, 't Hayr en Slapen des Hoofds, de Rimpels aan de vergaring der Neus en Voor-Hoofd, de Kin; En voorts ligt en schaduwe tot de Ronding en houdingh. De plaats en Maat der Ooren werd in de volgende Voor-beelden verbeeld; En van dit

dit soo veel als de stel-kundige Trek sonder schaduw) een Tronie vlak van vooren aanwysen kan.

Tweede Voor-beeld, vertoonende de
 Tronie-stelling in een *Hoofd*
op Zije.

Laat wederom een Ovaal ABCD. als voren Tronie op zije hoe te stellen. gemaakt zijn: Trekt door 't selve ook twee Diameters als AC. BD. En een regte Lijn FE. op de selve hoogte daar nevens gesteld hebbende, soo wijst uyt der selver vier gedeelten, 't Gehayrde Deel des Opper-Hoofds, het Voor-Hoofd, de Neus, en het Deel voor de Mond en Kin aan; doch niet doorgaande, om dat de Tronie op zije te stellen is. De Neus moet even soo veel buyten de Trek van 't Ovaal verheven zijn, als 't onderste van de Kin buyten 't Ovaal gesien werd, in de voltrokkene Tronie hier nevens aan. De Lippen geeft alleen het vierde-part van de Neus, en verdeeld de rest van 't onderwerk, volgens dese minder verdeelingen met Linien in 't Voor-beeld aangewesen. Het Oog moet hier maar half soo breed zijn als in de Tronie vlak van vooren aangewesen is. De binnenste hoek van de Oor moet ontrent een vijfde-deel van de Middellijn AC. af staan, en de Lengde van de Neus hebben, als hier in F. d'Omtrek van 't agter-Hoofd, of Bekkeneel op zije, kanmen seer gevoegsaam aanwysen wanneermen den Diameter BD. soo ver agterwaarts uyt trekt, tot dat GD. gelijk is met GA. En schrijft dan uyt 't punt A in D. en verder als de Vertoog-Schets, en voornamelijk de voltrokkene Tronie aanwijst; En gy hebt alle de

P Rege-

226 *Teykenkundige Tronie-stelling.*

Regelen en manieren gesien die hier toe zijn behorende. En sult ligt verstaan dat dese maniere ruym soo seker gaat, als diemen door middel van een regte Lijn betreft.

Derde Voor-beeld, vertoonende de stelling der Hoofden, vlak van agter.

Een Hoofd vlak van agter hoe te stellen.

Dat de gestipte ABCD. het Ovaal zy van een Hoofd vlak van agter te sien; Waar van als voren AC. BD. de Mid-Linien, of Diameters zijn: Men wil in en op het selve een Hoofd stellen datmen vlak van agteren fiet, in Teykening en Proportie, als 't voltoyde Voor-beeld daar neven aan? Doet aldus: Geeft onder en boven d'horizontale Linie BD. de helft van de hoogte der Neus, als EF. En laat F. het punt zijn om daat uyt de Cirkel des Opper-Hoofds B. A. D. te betrekken, soo sal sulx het Bekkencel behoorlijk Proportionneeren. Gelijk de vaste Lijn, en de trek van het opgemaakte Voor-beeld, duydelyk aanwijft. Om nu de Ooren te maken (die hier alleen van agter, dat is over kant in haar afstaan gesien werden) soo trekt GK. Soo lang buyten 't Ovaal uyt, datse gelijk is aan de wijdte van DG. en doet sulx aan EI alleen maar de helft; Trekt K in I toe, en 't Oor is bepaald, om door de Teykenkundige Trek besnoeyd en opgemaakt te werden, als men in 't nevenstaande Voor-beeld met de betrekking van den Nek en 't agter-Hoofd duydelyk sien kan.

Vierde Voor-beeld, vertoonende de
Tronie-stelling, diemen *Ge-
wekene* noemd.

Laat als vooren A B C D. het Ovaal zijn, ver- Geweken of
weg-gaande
Tronie, hoe
te stellen.
deeld door twee Diameters; En ondersteld dat in
dese even als in de Tronie vlak van vooren, de ver-
deeling der vier groote Deelen, namelijk 't Opper-
Hoofd, 't Voor-Hoofd, Neus, en 't onder ge-
deelte der Mond en Kinne de selve is. Stelt beneden
tot d'hoogte van de Kin het toevallig punt des om-
fiens of geweken, vast; En trekt uyt het selve een
Ovale Boog door 't punt H in A. welk punt H.
men aldus kan vinden; Verlengd de gestipte G B.
(by Voor-beeld, in dusdanigen geval dat een Tro-
nie tusschen vlak van vooren, en geheel op zijde,
ontrent op de helft geweken is.) na de zijde van B.
soo veel, datse gelijk is aan G A. en steld de helft
van G B, uyt B in H. en gy hebt daar het punt
alwaar de geseyde Boog de Orizontale B D. snij-
den moet. En dese Boog is het verhevene van 't O-
vaal; of soomen 't noemen wil, van het Op-zijde des
Ovaals, 't Verheven van de Neus moet een derde
van haar Lengde buyten dese Boog uytgaan; Als
d'opgemaakte, hier nevens duydelijk aanwijft. Al-
waarmen dan ook met eenen wel siet dat de Kin en
de breedte van 't geweken Oog, door de toevallige
Trek des Ovaals op zy bepaald werden, en dat de an-
dere soo breed is, als die in de Tronie-stelling vlak
van vooren, waar van G. hier het Middel-punt is. In
de hoogte der Partyen vald geen verschil, om dat
dese noch onder de Natuurlijke, dat is Orizontale

228. *Teykenkundige Tronie-stelling.*

Tronien behoord. En aangaande de breedte van de Mond; Men fiet wel datse door het eerste Ovaal bepaald is, waar van A H. de Middel-punt maakt.

Is de Tronie minder of maar half soo veel geweken, behoud de selve verlenging van G B. En steld de helft van de selve, uyt de Omtrek des Ovaals op B. D. na G. en gy sult daar soo veel minder van 't verheven des geweken Ovaals vinden. De Trek van het agter-Hoofd, is met de voorgaande Tronie op zije ontrent gelijk, uytgenomen dat de Oor sig hier in het punt D. bevind; Besiet de Modellen met malkander, soekt, overdenkt, maaktse na, en beschouwd het Natuurlijk Leven, gy sult aanstonds verstaan watter in het stellen van allerhande Tronien volgens de Natuurlijke stand waar te nemen is.

Maar gelijk de geseyde Voor-beelden alleen de stelling van de geseyde Orizontale, dat zijn Natuurlijke Tronien aanwysen; soo resteed noch darwe ook die van de Toevallige standen aanwysen. Wy beginnen dan wederom met een Hoofd dat vlak van vooren, toevallig voorwaarts over gebogen is.

Vijfde Voorbeeld, van de Tronie-stelling van een Hoofd vlak van voren, toevallig voor over gebogen.

Wy gelooven datter weynige zijn, die yts van de Teykenkundige stelling der Tronien verstaan, of sy weten ligtelijk een Tronie in veelerley toevallige standen en opsigten, uyt de Vuyst te betrekken. Doch om het selve op een seker gegeven voorstel door een wiskundigen Regel te doen, daar in gif-

giffenwe wel datter sich vele verlegen vinden.

Nadien wy dan weten dat de meeste part sulx by de gis doen, of de Voor-beelden van andere Meesters, of het Leven alleen volgens de leyding van haar Oog na wandelen; Soo twijffelen wy geensints of een openhertig Konst-oeffenaar sal ons geern toestaan, dat wanneer men hem een Tronie op gaf te stellen, waar van het Hoofd volgens een bepaalde hoeveelheyd, dus of soo veel agter of voor over gebogen was, dat hy sulx buyten bekommring van dwaling, niet wel noch gelukkig souw kunnen uitvoeren, sonder daar toe een fixen Regel te hebben, na welke hy de verkorting des Ovaals, en de afwifeling van het Kruys, seker souw kunnen betrekken. Om u dan ook hier in een Middel by de Hand te doen hebben, soo moet voor af aangemerkt werden, dat de toevallige buyging des Hoofds, voorwaarts of agterwaarts over, regt van vooren aan te sien meest van eenderley Geslagt is: En dat ontrent de stelling van foodanige Tronien alleen agt te geven is, op de Krimpemde of verkortende omtrek des Ovaals, en de buyging van de Boog of Ori-zontale Cirkel des Gesichts, welke tot het Kruys van de Tronie behoord. De rest kan seer gevoegsaam gedaan werden, en door hulp van de Tronie op zije; En die welke vlak van vooren aan te sien zijn, alswe op sijn plaats in dit Hoofd-stuk ver-nemen sullen.

Laat'er dan tot het genoemde Voorstel, volgens 't eerste ontwerp deser toevallige Tronie-stelling, een Ovaal getrokken zijn als in de Schets A B C D. verdeeld als gy siet, door een regt hockig Kruys A. C B. D. gy wild op 't selve een Tronie stellen, van welk het Hoofd soo veel voor over gebogen is,

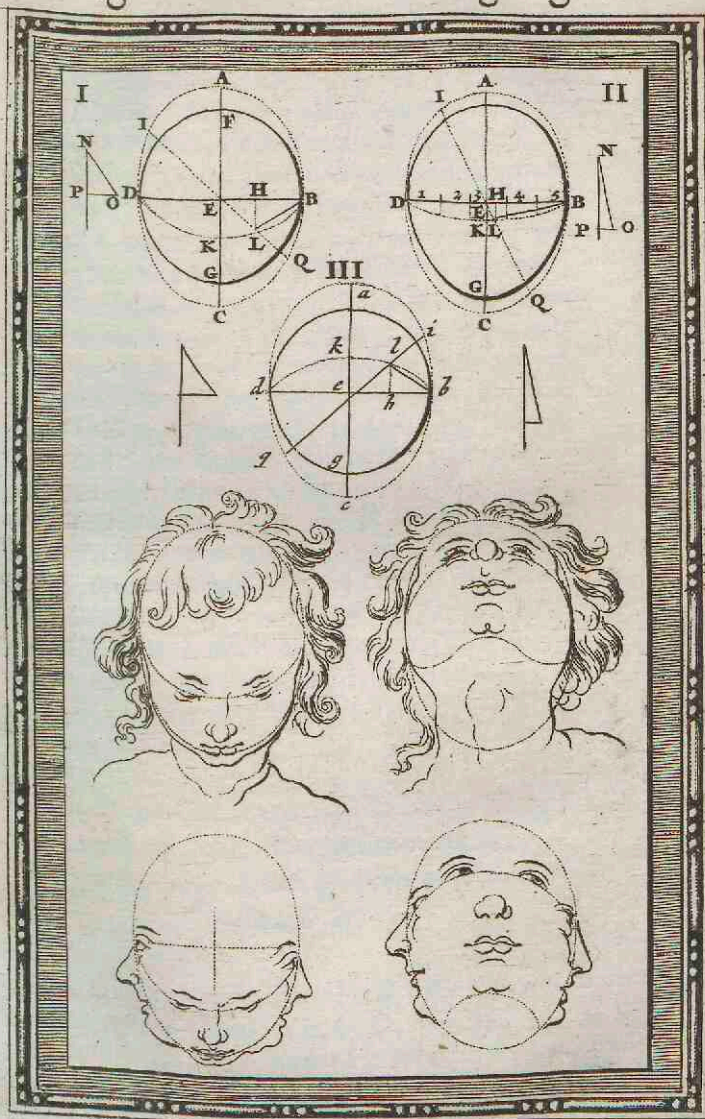
Wiskundige
Tronie-stel-
ling van een
Hoofd toe-
vallig voor
of agter over
regt van
vooren ge-
bogen,

als gy by Voor beeld, hier buyten 't Werk, de scheuynse Lijn N. O. van de regte P. in O. afge-
weken fiet? Doet aldus: Brengt de spacie van O. P.
(buyten 't Werk aangewesen,) op de Middellijn
des Ovaals uyt E in H. die met haar eyge Lengde
Lood regt latende neergaan in 't punt L. En uyt
dien een vaste Trek halende in B. soo is den hoek
E. B. L. gelijk aan de Helling van den voor gestel-
den hoek N. O. P. Trekt dan door het Kruys-
punt E. in 't punt L. de scheuynse I. Q. en maakt
navolgens dien E. A. en E. C. gelijk aan E. I. als
hier boven in 't punt F. en onder in 't punt G. ge-
sien werd: En gy hebt daar de verkortende Trick
van het Ovaal, volgens d' aanwijfsing der vaste Lijn.
Gelijk u dan ook het punt L. aanwijft, hoe gy
uyt B. tot in D. door K. de Boog van de Ori-
zontale Gesigt-Linie volgens dese Helling, betrek-
ken sult. Aanmerkt vorder dat gelijk gy in dit ge-
val van over-helling des Hoofds, de Boog dusdanig
na beneden moet halen, dat gy de selve in een agter
over hellende Hoofd, na boven D. B. omgebogen
moet halen, als gy in 't derde Voor-beeld sien kond.
En het sal seer wel over een komen met alles wat wy
tot hier van de verschillige stand en verwisseling van
het Tronie-Kruys hebben aangemerkt.

Het tweede Voor-beeld hier neffens aan, diend
alleen om u te doen sien, dat desen Regel in allerley
gevallen van dit Geslagt van Tronien algemeen is.
Want gelijk dese Helling van 't Eerste Voor-beeld
verschild, soo fiet gy buyten twijffel ook wel, dat
de vaste Trek deses Ovaals, door de punten F. G.
D. B. gaande, vry minder verkort is, en dat de
Boog des Gesigts D. B. K. L. soo diep niet na be-
neden gebogen is, als die in 't eerste ontwerp gesien
werd.

Om

Toevallige Tronie-stelling vlak van vooren
 agter of voorwaarts over gebogen.

Om nu te vinden de hoogte en breedte van alle de Partyen der Tronie, soo moetmen op de Natuurlijke of rechte Orizontale B. D. de ware breedte van een Tronie vlak van vooren brengen, namelijk in vijven verdeeld, als de Tronie-stelling Leerd. En trekkense met rechte Linien neerwaarts in de toevallige Boog, als men hier in de tweede vertoog-Schets duydelijk aangewesen fiet, en waar van men den uytflag in dese twee voltoyde Hoofden, een voorover en een ander agter over hellende, verder kan ontwaar werden. Tot de bepaling der refterende Deelen kan men hem seer gevoegzaam bedienen van de maniere die hier aan volgt; namelijk men moet een Tronie op zije maken, navolgens den Trek in de andere Voor-beelden vertoond; Van welkers hoogte men volgens de leyding van dese toevallige Orizontale Boog, gelijkwijdige Trekken halen kan; En waar dese uyt de Tronie op zije in de van vooren neerhellende Tronie vallen, daar bepalen sy het punt van Neus, Mond en Kinne; als de Vertoog-Schets leerd; alwaar het tweede Voor-beeld in dit geval genoeg verklaard, dat de maniere in een opsiende of agter over hellende Tronie, een en de selve met dese is.

Desde Voor-beeld van de Tronie-stelling, van een Hoofd, dat geweken en toevallig regt agter of voor overhellende is.

Om volgens 't eerste Voor-beeld deser Vertoog-Schets, op het Ovaal A. B. C. D. een geweken Tronie te stellen, waar van het Hoofd als in 't voor-

Tronie-stelling van een Hoofd dat geweken agter of voor over hellende is.

232 *Teykenkundige Tronie-stelling.*

gaande Voor-beeld, een bepaald gedeelte agter over hellende is; soo soekt eerst de verkortende Trek des Ovaals G F. volgens den Regel die wy daar hebben gegeven. Om nu de Boog van het geweken op zy te vinden, soo maakt of verlengd E C. datse gelijk is met E F. of E G. (in de Plaat niet nauwkeurig genoeg tot ons voornemen waar genomen.) En steld de helft uyt E. in H. en gy hebt daar het punt om de Boog van een half omgewende of geweken Tronie, te betrekken. Belangende de toevallige Linie des Gesigts? Gy merkt wel dat u alreede de middel om die te betrekken is aangewesen, wanneer gy de gekrompe Trek des Ovaals uyt het voorgaande Voor-beeld hier hebt weten te bepalen; En dat het over sulx niet noodig is, dit voorstel verder met Merk-Letteren te besflommeren. Merkt'er alleen noch over aan; dat by aldien dese Tronie na d'ander zijde omgewend of geweken, moeste zijn; dat dan de Boog F. G. H. na de zijde van A. D. B. moet getrokken zijn. En soo het Hoofd voorwaarts over in plaats van agter over gebogen waar, dat dan, even alswe in de voorgaande Verhoog-schets hebben gezien, de Gesigt-Linie na om laag onder de regte D. C. souden moeten gebogen zijn. En het verder opmaken is uyt de voorgaande Leering en uyt de volgende genoegsaam openbaar om hand aan 't Werk te slaan.

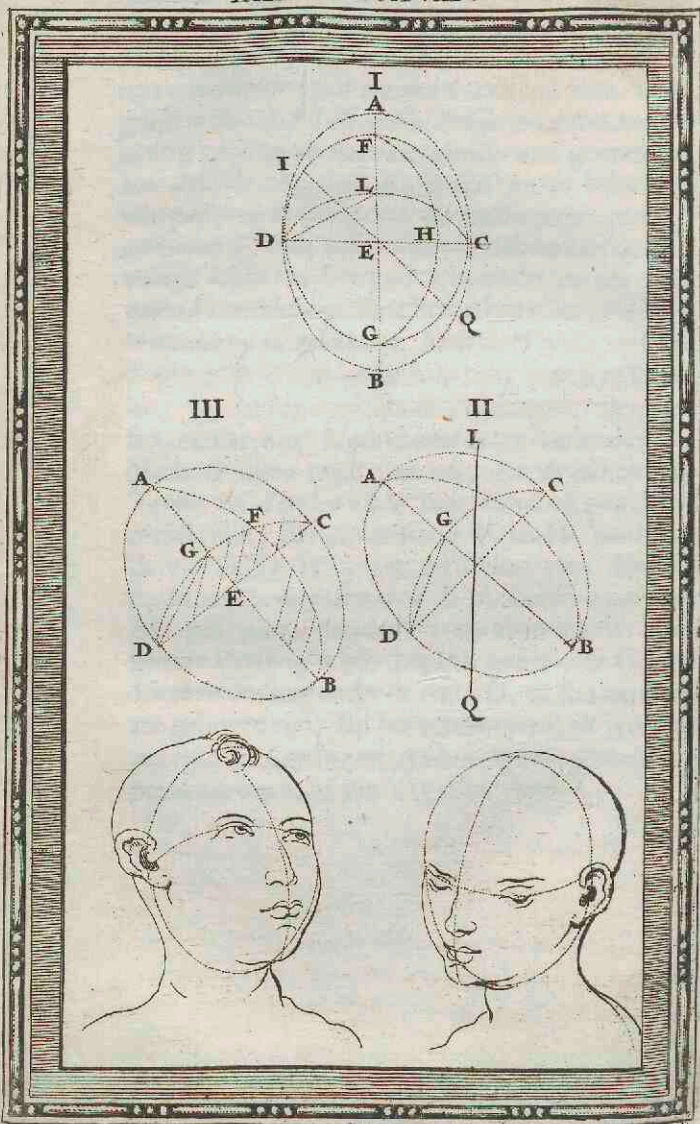
Sevende Voor-beeld van de Tronie-stelling van een Hoofd dat geweken, en toevallig agter of voor-over en te gelijk op zijde hellende is.

Maakt een Ovaal, in welk de grootste Midlijn of regte natuurlijke Linie A B. soo veel is afhellen- de als begeerd werd en als by Voor-beeld hier in het tweede ontwerp door de vaste Lijn I Q. vertoond werd. Om nu de verheven Boog of toevallige Ori- zontale Lijn des Gesichts op de regte D C. te be- trekken, soo doet als in 't voorgaande exempel; of soo u dat vergeten is; brengd de hellende spacie vol- gens onsen voorgaanden Regel uyt D op AB. of elders, en daar sy de selve in G. raakt, daar is het punt om de begeerde Boog te trekken. Om nu ver- der dusdanige Tronien op te maken (want wy ge- looven datje de Middel om de Boogh van 't Profijl A F C. te betrekken, in de geseyde Voor-beelden alreede genoegh hebt af gesien) soo verdeeld op den Diameter A. E. B. de Neus, Mond en Kinne, Oogen en de ruffen spacie der selve, volgens de Pro- portie-Maten hier vooren in de Natuurlijke stand der Tronien aangewesen. En brengdse van daar op de geseyde Boogen A. F. B. en D. G. F. C. te we- ten die van de Orizontale Gesigt-Lijn Lood-regt; en die van den Diameter foodanig, dat alle de Punten op de Boog des gewekens AFB. soo wijd van de ge- booge Orizontale D. G. C. staan; als die onder op A. E. B. van A. E. B. bepaald zijn. De Tronien diemen onder dese Voor-beelden met volkome Trekken gesteld ziet, wijsen niet alleen aan hoeda-

Tronie die geweken en tweefints ge- bogen is hoe te stellen.

Besiet het tweede en derde voor- stel van dese ver- toog- Schets.

Toevallige Troniestelling in geweken en
hellend voorval

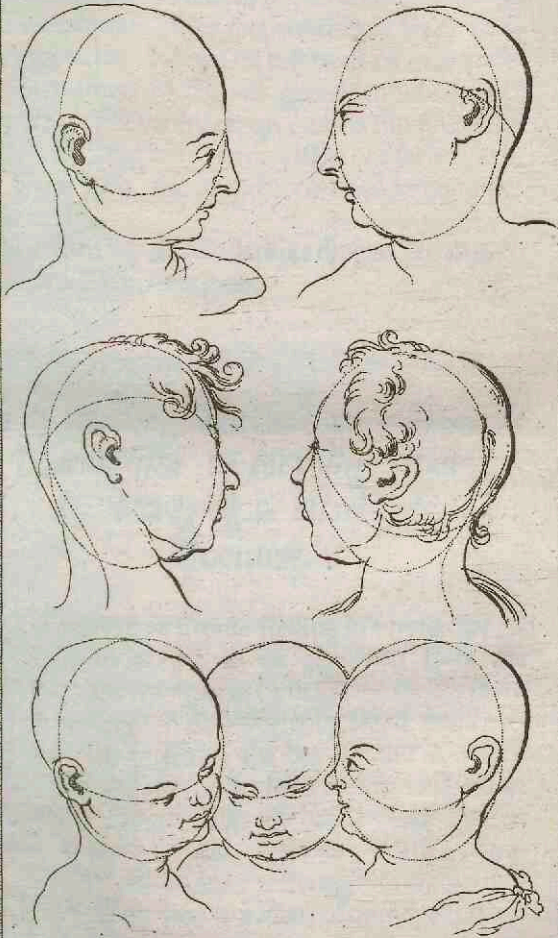

234 *Teykenkundige Tronie-stelling.*

nig men de selve op voorgaande voorstel opgemaakt moet begrijpen; Maar een van de selve doet ons voornamelijk gedenken dat wanneer men volgens de gefeyde Regel, een Tronie wil stellen daar het Hoofd voorwaards en op zijde hellende gebogen is, men alleen te forgen heeft, dat de Orizontale Booge D.G.C. als dan uyt D.C. na B. dat is nederwaarts moet getrokken werden. En soo ook met de gewekene by aldien de Tronie na een anderen oord gewend is, als we in 't eerste voorstel hebben gefeyd.

Ten overvloed werden in de volgende Vertoog- Schets eenige gewallige ftanden van Hoofden ver- toond; Die meest toevallig op zijde, herwaarts en derwaarts geneygd zijnde, de nuttigheyd der ge- feyde Regelen eenigfints kunnen bevestigen; Wan- neermen de moeyte wil nemen, die wat aandagtig te door keuyeren, of met de Handen na te maken: waar by wy den Konft-oeffenaar vermanen willen een kleyn misverftand des Plaat-fnijders, genadig over 't Hoofd te zien; En met zijn gedagten vervullen datter aan het derde Voor-beeld ontbreekt. Want daar in moeten de 5 gestipte die uyt D. E. C. in A. F. B. gaan, Lood- regt aangemerkt werden: waar aan een haperingetje is. En onse voortvarend- heyd liet niet toe 't selve uyt te morffen en in gevaar te ftaan van een flimmer uytflag. Voorwaar het vald den Mensche swaar, om dingen diemen niet geheel alleen in zijn eygen Hand heeft, onberispelijk aan den den dag te brengen: En men werd vaak in 't vertrouwen op eens anders bedrijf bedrogen, by gebrek van algemeene kennis die selden by de Konft- Arbeyders te vinden is. Maar wat wy ook vinden, dit werden wy ook ontwaar; *Die wetenschap vermeer- derd.*

Toevallige Standen der Tronien .

derd, vermeerderd smerte. Hoedanig men verder de Tronie-stelling van de eene Gesigt-stand d'andere door Middel van een dry hockse over-drager, kan uyt-werken, sulx kanmen in het eerste, derde en vier-Boek van *Albertus Durer* met verscheide Voor-beelden aangewesen vinden. Die lust heeft na onse voorgestelde maniere en die van gemelden Schrijver te arbeyden, of liever by de gis, of na sijn Kop alles wil stellen, mag over den uytslag oordeelen welk van dryen hem algemeender en Schilderkundiger dunkt te zijn.

Nu willen wy de Kinderlijke dingen verlaten, en tot grooter saken over gaan.

HET VIII. HOOFD-STUK.

Van de Stelling der Beelden volgens de Natuurlijke en toevallige stand der beweging in allerhande Doening.

LAat ons van de Tronie-stelling in't bysonder tot een ander voornaam en algemeen Deel der Mensch-kunde over gaan; Namelijk tot de Teykenkonstige stelling van de bewegende Stand der Werkende Mensch-beelden; En daar ontrent aanwijfen hoedanig de Beelden onder sekere Linie van Bestuur en Gewigt, en Tegen-wigt allerhande Doeningen en Actien van Staan, Gaan, Loopen, Torssen, Dragen, Werpen, als anders, welvoegsaam en Natuurlijk, sonder daar heen te vallen, of onmogelykheid in haar Doening te vertoonen, verrigten kunnen:

Op dat den Teykenaar en Schilder die sich daar in wel afgerigt bevind , het Middel mogt in de Hand hebben , om sijn Beelden in allerhande voorval en Verkiefsing , tot het Oogmerk van sijn voorgesteld bedrijf , soodanig te bepalen , datse noit tegen de Teykenkundige Trek , noch tegen de mogelijkheid der Doening , ten opsigt van 't Maaxel en samen-stel der Leden aanloopen. En gelijk dit een van de gewigtigste Hoofd-stukken der Schilder-Konst is , soo heeft het ook alle Grooten en Verstandige Meesters niet alleen ter Hertzen gegaan , sig hier in wijsfelijk te dragen , maar veele hebben ook met alle vlijd hun Leerlingen geduurig vermaand daar op nauw agt te geven : En dat wel soo veel te meer alsse sich ontblood vonden van Onderwijfsing in de Boeken , en Voor-beelden. *Karel van Mander* die beter Schrijver en Prater als Schilder is geweest , seyde in sijnen tijd dat het te wenschen waar , datter van ymand een Onderwijfsing aangaande de stelling der Beelden , volgens de Werkende Verkiefsingh der Actien , en d'uytdrukking der Herts-togten , ontworpen wierde : En seyde hy , ik soude sulx geerne selfs gedaan hebben , indien ik my daar bequaam toe gevonden had. Van *Leonard de Vinci* werd met waarheyd aangetekend , dat hy veel Dingen aangaande dese Stoffe opgesteld heeft , waar van onses wetens , slegts eenige stukken en brokken sonder Orden en samen-hangh en soo als hy die tot sijn Memorie in 't ruyg beworpen had , zijn te regt gekomen ; of hier yts toe geholpen heeft dat hy de selve met voordagt in on-leesbaar Schrift , en meest met Slinxe Letteren diemen van agteren moest Lesen , behandeld heeft ; Sulx blijft eenigfints bedenkelijk. En gelijk den Grooten *Nicolaas Poussijn*

eeni-

eenige van de gefeyde Lessen, met sommige Beelden heeft pogen op te helderen, soo sullen ons eenige van die (want wy en sagense niet beter te krijgen) merkelyk te stade komen, om 't geen wy aangaande de stelling der Beelden, in onse swakheyd meenen voor te stellen, genoegsaam te verklaren.

Wy merken dan ontrent de stellingh der Beelden in de eerste plaats aan; dat wanneer een Beeld in een eenvoudige Natuurlijke stand, stil en sonder eenibeweging of Actie regt op sijn voeten staat; dat alsdan alle de Leden een gelijk Gewigt, rondtom de Midlijn des Gewigts, of Lichaams swaarte senden, welke Linie men sig moet verbeelden te zijn midden tusschen de twee Sleutel-Beenen aan den Hals-Kuyt, en regt over de Navel midden door 't Lichaam, tusschen de Beenen door te gaan. Waar uyt sekerlyk volgd dat soo wanneer eenig Lid daar van uyt sijn plaats, of geruste stand wijkt; dat alsdan een ander gedeelte des Lichaams, of swaarte, in tegendeel van 't gene uyt sijn plaats geweken is, moet ingaan; Om de selve gelijkwigtigheyd wederom te bekomen die 't Lichaam te vooren had; En dat sulx geduurigh, en in allerhande manieren van beweging, daar de Leden sich uyt d'eerste stand in een andere verwisselen, komt te gebeuren. Invoegen de beweging der Beelden alleen geschied, en niet anders te kunnen geschieden moet aangemerkt werden, als door een verplaatsing der Leden, buyten haar eenvoudige of enkele stand; En datter sonder verbreking van de eerste gelijkwigtigheyd, geen beweging geschieden kan. Indien nu een Beeld niet kan staande blijven dan door de gelijkwigtigheyd, het is dan ten hoogsten noodigh dat in alle bewegingen der Leden een tegenwigt gevonden werd.

Beeld in sijn eenvoudige en gelijkwigtige Stand.

Gewigt-Linie welk die is.

Wat en hoe de tegenwigt bekomen werd.

Want

Want het geen de Menschen in haar beweging meest uyt de Leere der Natuure en sonder moeyte en Onderwijs weten te doen, dat moet in de Schilder en Bootseer-Konst door waarieminge van verscheyde Regelen, uyt het Leven gehaald, werden uytgevoerd. Het en kan niet moeyelijk zijn te begrijpen, dat gelijk een Mensch werkende met een sijner Leden in alle sijne bewegingen en Hellingen, een natuurlijke tegenwigt weet te maken, door de Leden die minder Werken, op dat hy vast en seker sijn verrigtinge doe; En verhoede, dat nadien hy sonder de selve Tegenwigt niet en kan uytvoeren, dat hy niet buyten de Linie van sijn Evenwigt geraakt, en daar henen tuymele. Waar uyt wy dan besluyten, dat wanneer eenig Beeld in foodanigen Actie en Stand gesteld is, dat het met eenig gedeelte soo wijd buyten sijn Evenwigts-Linie geslingerd is, datmen ten klaarsten kan sien dat het de Magt ontnomen is van sijn door Ermen of Beenen, of eenige beweging te herstellen, soo sal sulken Beeld den Betchouwer ook sekerlijk schijnen om verre te vallen: En dat noch soo veel te meer en sekerder, als het deugdelijk en Konstig sal Geteykend, Geschilderd, Geboodseerd of gegoten zijn, alswe verder sullen aanwijfen.

Merkt verder aan dat de beweging soo veel sterker is, als de Leden of Deelen daar mede gewerkt werd, meerder of minder buyten 't Midde-punt van haar gelijkwigtigheyd gaan; 't Geen de Voorbeelden aanstonds leeren sullen.

Hoe de
Mensch sijn
Tegenwigt
van Natuuren
weet te
maken.

Dat nu de Menschen in meest alle Doeningen en Actien de gesceyde tegenwigt Natuurlijk, en de meeste sonder Onderwijs kunnen voort brengen, sulx Leeren wy in de dagelijxe ervarentheyd en aan
ons

ons ſelven dat het yder is ingefchapen; alhoewel wy niet ontkennen kunnen dat sommige grepen, en byſondere niet gemeene bedrijven ook van de Konſt en Onderwijſingh af hangen. Waar over eenig onderſcheyd moet aangemerkt werden. Wanneer wy zien dat een Menſch met den eenen Erm eenige ſwaarte optild, ſoo merktmen gemeenlijk dat hy den anderen Erm daar tegen over van hem ſteekt, om ſijn Tegenwigt te ſoeken, en de over-helling die den opgenomen Laſt te weeg brengt, daar mede op te wegen: Ja by aldien 't noch niet genoegh is, om de gemelde Wigt op te halen, ſoo voegd hy'er vaak noch ſoo veel ſwaarte van ſijn eygen Li-
chaam by, met het ſelve in 't tegendeel of na d'andere zijde over te buygen, alſer tot de vereyſte tegenwigt noodig is. Wie en heeft niet waar genomen, ſoo wanneer men ymand op ſijn Hurken zittende agter over ſmijt, of tegen dank poogd op ſijn Gat te ſtooten; dat ſulck een aanſtonds de Ermen met de Handen opgeſpreyd veerdig voorwaards uytſteekt, om ſig, waar 't mogelijk, daar door in tegenwigt op te houden; 't Geen ook ſeer dikwils gelukt; Wanneer namelijk de agter uytgewekene Partyen, niet te ver buyten de doorgaande Gewigt-Linie geweken zijn; In welk geval ſigh d'een meer en beter dan d'ander door een ſnelle beweging der voor uyt gebragte Ermen, en over-buygingen des Hoofds, kan redden en op de Been helpen. Want men moet niet beſchroomd zijn te gelooven dat het Gewigt des Lichaams in 't beroeren der Leden, niet alleen ſeer ligtvoerig en ſnel tot dees of geene zijde over gaat, maar ook vaſt ſtellen dat de Lichamen, na de Maat dat ſnel of traag bewogen werden, minder of meerder Gewigts hebben; In-

Hoe de Tegenwigt in 't Werk geſield werd.

De Wigt en Tegenwigt gaat ſeer ligtvoerig over en weder.

voe-

De Lichamen zijn seer ligt in een snelle beweging.

voegen datse gedurende een snelle beweging, by na als sonder swaarte zijn, en derhalven seer ligt kunnen bestuurd werden; Ja door de minste poging herwaarts en derwaarts van een knaphandig Mensch of die een veerdige Geest hebben, kunnen bepaald werden. Wie isser ook die niet dikmaal heeft waar genomen, hoedanigh de Arbeyders, Waagdragers, Pakkers en Wijn-verlaters, wanneer Pakken, Vaten, Balen of anders omboxen, kanten, op sijn end fetten, of anders bestuuren willen, de selve gemeenlijk eerst in beweging brengen; En onder die beweging met een gelwinden dray, seer ligt en als sonder arbeyd bepalen en wenden daarse willen; 't geen hen, (den Last stil en onbewogen liggende) onmogelijk soude zijn: De Reden daar van is niet anders, als om dat de Lichamen, onder en in de beweging minder swaarte hebben, en by gevolg ligter herwaarts en derwaarts kunnen bestuurd werden. Dese dingen zijn soo algemeen waar in Menschelijke behandeling, datse zelfs in de geringste en stillste Doeningen haar reden en plaats vinden. Dat wy ook de goede en veerdige Schrijvers, haar dikmaal met een onnoodige swier of Trek-Letter sien behelpen, geschied om geen andere oorsake als om door die bewegingh de vertraging van haar Hand t'elkens op te wekken, en vaardiger te doen voortgaan; alhoewel het honderste part der Schrijvers misschien daar niet op en let. En hier van daan komt het ook dat de veerdig geschreven Letteren van een vaste Hand, gemeenlijk los en wat swierig zijn, en die Zedigheid niet en hebben dese wel soude kunnen hebben, soose in 't stilte en met een trage bewegingh geschreven waren. Het is een groot Cieraad in een

Mcc-

Meeſterlijk pronk-geſchrift, dat de Letteren met aandacht vaſt en ſeker gemaakt zijnde, nogtans de vloeyentheyd van een ſtoute en vaardige Hand ver-
toon.

Het voort brengen of maken des tegenwigts ge-
ſchied in de beweging der Menſche Lichamen ſoo
geſwind, als de wil en de gedagten, door de dier-
lijke Geeſten op de Leden werken; die als ſonder
tuſſen tijd malkanderen aandoen. Want gelijk in
een Balans, het verminderen van 't eene wigt altijd
de vermeerdering van het andere ſonder tuſſen-tijd
te weeg brengt, even ſoo moeten de beroering in
de Levendige Doeningen aanmerken; alhoewel
daar ook noch eenig onderſcheyd in waar te nemen
vald; en dat ten aanzien van de geſtalt der Men-
ſchen Lichamen, en de Geeſten dieſe volgens de
wil regeren. Want aldis ſietmen dat eenige geheel
traag en Loom, andere wederom ſeer geſwind in
hare Actien zijn. De vette en ſwaarlijvige Paſ-ſak-
ken zijn gemeenlijk trager dan de ſchrandere Men-
ſchen die fray gemuskeld, en wel van vlugtig bloed
voorſien zijn. En of wel in een dobbel Gevleefd
Menſch ſomtjids de wil goed is, en de Ziel een hupſe
gedagte heeft om yts vaardigs te doen, egter werden
de dierlijke Geeſten door de overvloed van Vlees en
Vet, eenigſints geperſt en belet in de Leden die be-
wogen moeten werden veerdig in te vloeyen, of
malkander voort te ſtuwen; En dus werden Er-
men en Beenen en andere Leden verhinderd de wil
des Menſchen op het geſwindſte te gehoorsaamen.

Wanneer een Menſch in plaats van op twee Voet-
ten even wigtig geplant te ſtaan, op eener Voet ge-
heel of ten meerendeel ruſt, ſoo bevindmen dat hy
evenwel ſijn geheele ſwaarte rondſom de Middel-

De Wigt en
tegenwigt
kan be-
quaam door
een Balans
verſtaan
worden.

Hoe de wigt
in een Beeld
op een Been
ruſtende
moet aange-
merkt wete-
den.

lijn van dien Voet foodanig fend, dat hy volkomen pal en seker in sijn gewigt staat; 't Geen in 't veranderen van die stand aldus toe gaat; Soo ras het eene Been van een staande Mensch werd opgeligt, soo gaat'er een gedeelte, na de hoeveelheyd der ligting over aan de tegen overige Zijde, en maakt ten eersten aansien dat het Mensch-beeld uyt sijn gelijkwigthgeyd raakt, en noodzakelijk sou moeten vallen; Maar den opgeligten Voet met sijn aanhoorige Deelen, verder van haar Midde-Lijn geweken, werd soo veel (waarder alser noodig is het over gegane wigt op te halen, dat is in Balans te houden: En derhalven is de swaarte wederom rondom sekerre Linie, diemen sich over al midder in de geheele swaarheyd des Lichaams verbeelden moct.

Welk een
niet werke-
rijke Stand
is.

Laat ons 't geseyde in eenige Voor-beelden gaan besien, en voor af in dese eerste Verhoog-Schets aanmerken waar in de algemeene welstand van een eenvoudig en Natuurlijk gesteld Beeld gelegen is. Wy stellen voor af dat een Beeld noit en kan bevalligh, noch wel werkelijk in sijn stand zijn (schoon 't ook ledig, dat is sonder eenige bysondere Lichamelijke Doening is) wanneer het op beyde de Voeten even swaarwigtig en regt over end staande, foodanig geplaat is, dat het Hoofd midden door de Wigt-Linie uyt den Hals-kuyl tusschen bey de Voeten heen hangd, en sonder uytswanken der Heup of andere afwisseling der Leden, na een en de selve zijde gewend blijft, dewijl sulx de stand van seer Oude Sicke en verswakte Menschen te kennen geeft: Die in 't gemeen't vermogen niet en hebben haar geheele Lichaam op haar verswakte Heupen, Beenen en Voeten op te houden; En daarom al byserten wafte kunnen, ja dikwils noch wel een stok voor een derde

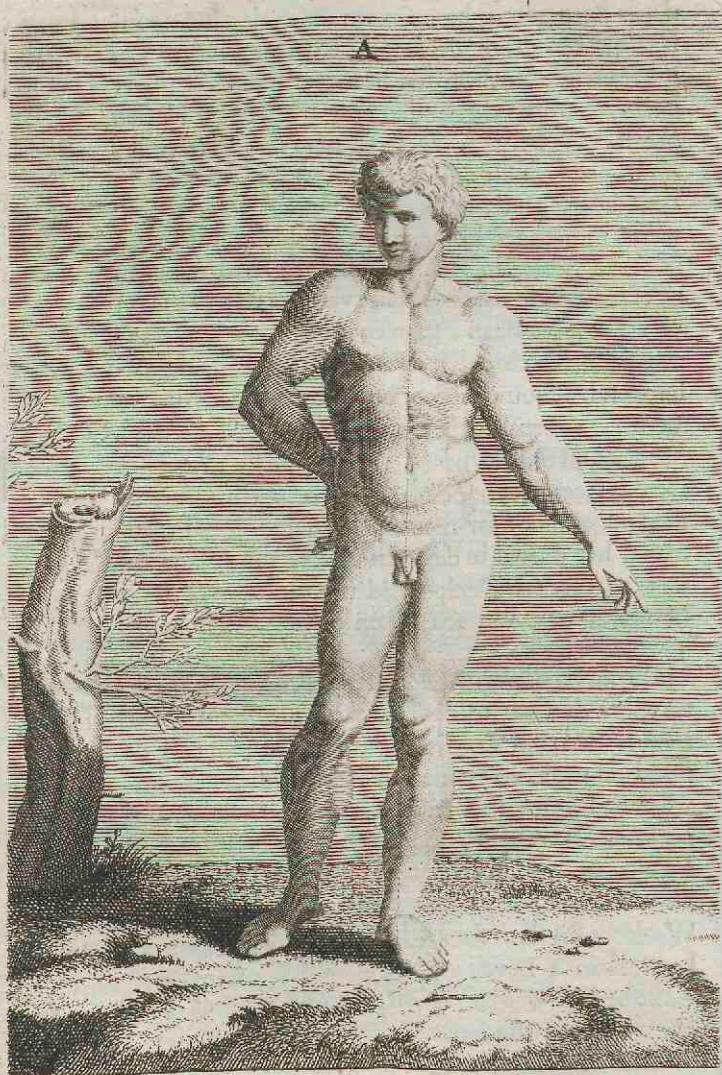
derde Been gebruyken; En om dat in de gang noodzakelijk een groot deel des Lichaams swaarte van d'opliggende Voet op den neer-geplanten Voet over gaat, daarom vald hen het gaan noch swaarder dan het staan, want de heele swaarte des Lichaams, komt och arm! in elken tred, op een Been alleen aan. 't Welke dan ook geern met een wandel-stok willen te gemoet komen. De Goddelijke Voorzienigheyd heeft den Mensch met twee Beenen begiftigt, om datse aan de gestalte van soo een Lichaam noodig tot het staan, gaan en loopen waren: Wanneer nu een Mensch of Mensch-Beeld in de Tafereelen beschouwen dat seer hubs en knaps op sijn Leden, voornamelijk op een Voet geplant staat, het schijnd ons by na toe als of sijn Klockheyd het tweede Been niet noodigh had, of ten minsten in dien oogenblik daar niet om en dagte. En dus gebeurt het datwe in de beschouwing van sulken Actie, veel eer een Denk-Beeld van een fris en gefond Mensch, dan van een sicken of verswakten in ons gewaar werden.

Hierom sal dan een Beeld meer welstand bekomen, wanneer de swaarte des Lichaams meest op d'eene zijde, Been en Voet over gegaan schijnd, gelijk de stand van dit volgende Beeldeken duydelijk aanwijst. En gelijk sulx in alle actien en bewegingen moet gesien werden, soo is sulx ook in rustende of stil zijnde Beelden, ten uystersten noodig waar genomen om dat de geheele welstand daar in, van een Werklijk stil staan der Leden af hangd. En daar en kan selfs in 't Leven geen Doening of Werkelijke Actie bedagt werden, daar alle de Leden in haar Natuurlijke ruste, plaats, en gelijkzijdige stand en Gewigt gesien werden. Derhalven salder yts ge-

Algemeene stand en welstand in een Beeld.

Een Beeld in gelijkzijdige stand en gewigt, kan niet werkzaam zijn.

daan

een Beeld in Syn eenvoudige Welstand

daan of bedreven werden, soo moeten de Leden uyt haar Natuurlijke stand en rust plaats gaan. 't Welk dan ook te weeg brengd, dat, souder een bevallige stand in de stil staande Beelden gesien werden; soo moet'er door eenige zedige afwisseling der beroerlijke Leden, ten minsten een soort van bereydwillingheid en vermogen tot eenige Doening in gesien werden. Daar zijn ook eenigszints verscheyde trappen en stonden ontrent de Bevalligheden der standen waar te nemen; Want men ondervindt dat als een Mensch moede gegaan is, dat hy dan makkelijker op twee dan op een Been rusten sal, ja somtijds noch wel een Staf of Wandel-stok tot een derde steunsel nemen sal; en derhalven beteekend het flux staan en rusten op een Been, een frischheid en onvermoeydheid, als boven geseyd is. Wanneer ook een Mensch moede is van Lang op een Been te rusten, soo is hy veelsints gewoon een gedcelte van sijn swaarte op 't ander minder beladen Been te senden; En daarom moctmen dese stand aan geen Beelden geven dan die vermoeyd en afgemat sullen schijnen: Ook aan jonge Kinderen, en aan Oude swakke of Sieke Menschen. 't En ware eenig andere nood-wet dat afvorderde. Een Mensch lang staande is tot verwisseling gewoon sijn stand t'elkens te verwisselen; En van den regter op de linker, en dan wederom anders over te senden. En konnen we hier in 't voorbygaan geleerd werden, dat in alle gracelijke standen der Beelden (het zy die beweeglijk of roerlijk werken, of datse door een bevallig stil staan werken,) dat de eene zijde des Beelds sich noit gelijk aan die van d'andere zijde kan of magh vertoonen, en dat soo ten opsigt van haar Lengde en breedte, als ten aansien van haar plaats. Want of sulx in een simpe-

Stand van vermoeide Beelden.

Verwisselende stand.

Werkelijke standen mogen niet gelijkzijdig zijn.

le stand, of in een gelijkzijdige beweging der Leden, in 't Leven souw kunnen gedaan werden, echter sal sulx geen welstand noch gracie vertoonen, en noch veel min prijs-waardig in de Schilder-Konst zijn.

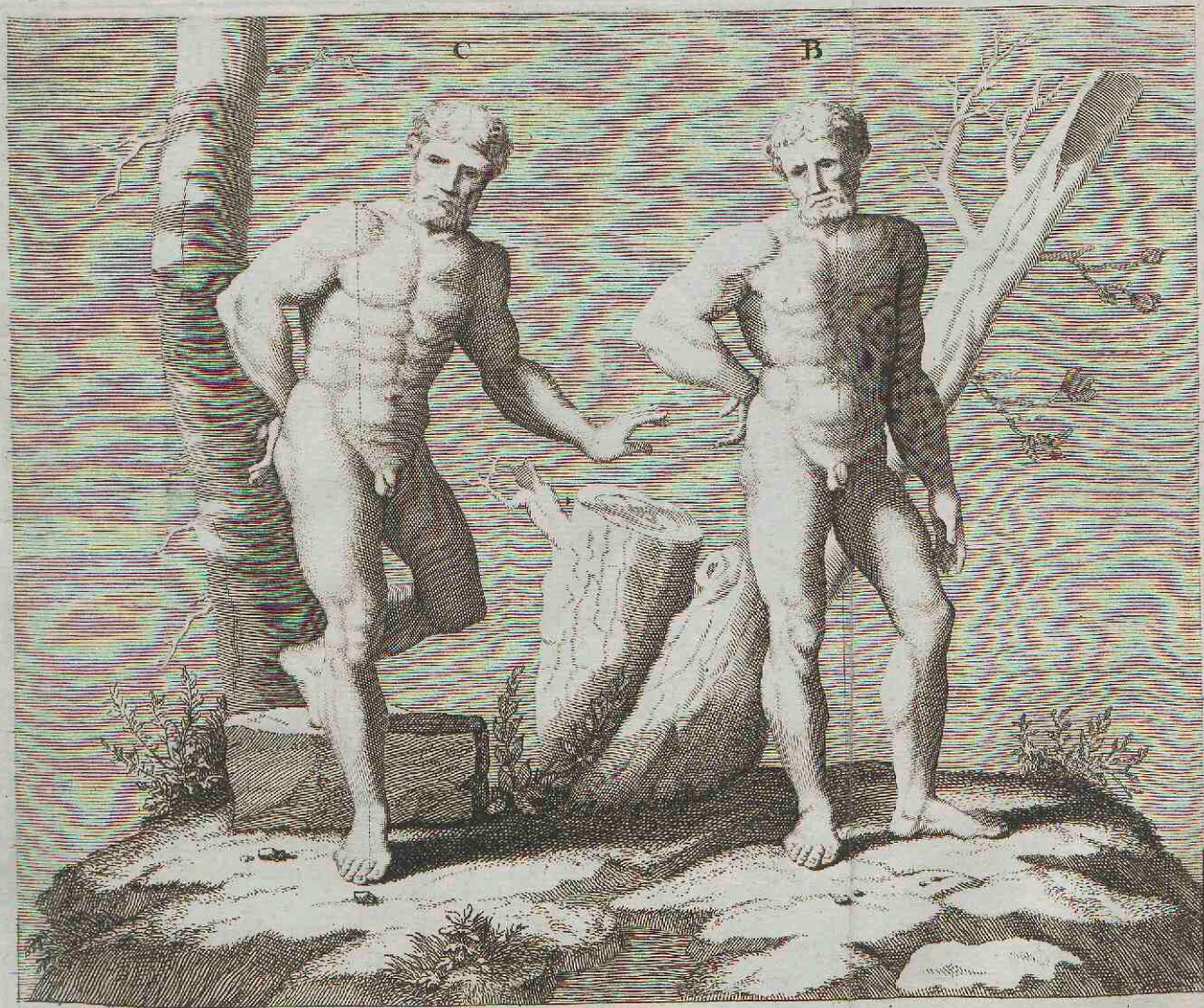
De vervalte
Schilder-
Konst door
't gracelijk
stellen der
Beelden van
Masaccio
verbeterd.

Den vermaarden Italiaansen Schilder *Masaccio* werd boven maten geprefen, om dat hy de vervalte tijd der Schilder-Konst, aangaande het stellen der Beelden, merkelyk verbeterd heeft. Want gelijk het doe door een algemeene onagtsaamheyd was op de baan gekomen, de standen der Beelden op bey de Voeten gants Loom en onbevallig, sonder de minste bereydwilgheyd of Werking te verkiesen; Daar Leerde hy de selve door het uytswenken van d'eene Heup, de losse speling van 't een of 't ander Been, de sagte Hiel-lichting van een Matig te rug getrokken Voet, de twijffelagtige Buyging der ecne Knie, herwaarts of derwaarts wending des Hoofds en aangesigts en diergelyke, die Lamme en ongracelijke Maniere verlaten; en tot een verstandelijker Beelde-stelling over gaan. Alle welke dingen wy onses agtens soo duydelyk in 't voorgaande Beeldeken met A getekend sien waar genomen, datwe aangaande het uytswanken der Heupe, aan de zijde der laagste Schouder, en hoe het Hoofd anders dan de Borst gewend is; of wat de stand van 't rechter-Been aangaat (datmen hier een groot gedeelte onbeladen en wat agterwaarts geweken aanmerkt) geen breeder verklaringe daar over noodig hebben; En daarom sullenwe van dit, tot de volgende Voorbeelden over gaan.

voor-beeld
van een be-
vallige stand
op de rechte
Voet.

Gy siet dan wederom in dit tweede Model met B geteekend, seer ligt een Beeld by na in de vorige stand gesteld; alleen met dit onderscheyd dat desen

Man

Enkelde en gemengde stand der Beelden

Man op den regter Voet geplant is, daar den voorigen op den slinker quam te rusten; En gelijk aan desen ook de regter Heup uyt swenkt, soo sietmen wel dat de bevalligheyd der stand en stelling tot beyde zijden gelijk, en volgens dien algemeen is. Aanmerkt vorder, dat of schoon dit Beeld op beyde Voeten schijnd te rusten, de meeste wigte nochtans alleen op den Regter aankomt, en dat den Linker Voet slegts een weynig steunsel of hulp by toeval bybrengd; sulx dat de geheele swaarte des Lichaams van tussen de Sleutel-Beenen, regt bezijden de binnenste Enkel van den Regter Voet nederdaald; alswe hier met de flauwe Lijn, midden uyt de Halskuyl gaande, aangewesen sien. En gelijkmen wel siet dat de uytgeswenkte Heup eenige swaarte buyten de geseyde wig-Linie maakt, soo moetenwe niet vergeten aan te merken, dat de tegenwigt daar van, Van hoedari-
gen tegen-
wigt. door het afgeleyde Slinker Been gemaakt werd; welk Slinker Been, schoon het de meeste wigte aan het Regter Been heeft over gefonden, egter soo veel swaarder is, als het verder van de geseyde Linie afgeweken is, en derhalven genoeghsaam is om de swaarte van d'overhangende Heup op te wegen; En te helpen dat in dusdanigen stand de gantsche swaarte des Lichaams rondom het Midde-punt der gewigt-Linie gehouden werd, en den Man alsoo in een bevallige stand over end blijft staan. Men moeter ook noch over gedenken, dat soo by aldien dit selve Beeld sikh beweegde na de andere zijde, dat is sijn stand van de Regter op de Slinker Voet dede over gaan; dat dan al wederom de selve gelijk-wigti-gheyd, onder die verwisselingh in de Heup en 't afgeleyde Been soude gevonden werden; te weten aan- neer de stand volgens dese Verkiefing maar alleen

van 't eene Been of Voet op d'ander gefonden wierd. Maar op beyde Voeten geplant werdende, soude, alswe gefeyd hebben, de geheele swaarte tuffen beyde blijven, dat is door den Buyk tuffchen de Beenen neer gaan. En op datwe niet voorby fappen 't geen ons op een andere plaats wel voegfamer kon voor komen, maar ligtelijk fou konnen ontglippen daar aan te gedenken, foo willenwe hier aanmerken, datmen in geen van alle dusdanige ftanden van Beelden, noit aan den vafte ftanden Voet (diemen den geplanten Voet noemd,) en daar een Beeld voor- namelijk op ruft, eenige beweging of buyging in de Toonen moet laten fien: Maar den anderen Voet wel eenigfints twijffelagtigh of sober gebogen, of wat verkrampt, nadien die maar als op de Wagt staat, en fig veerdig houd, om op 't gebied van den ftander te dienen. En mag defe buyging der Toonen noch wel eenigfints duydelijker en meer gefien werden, wanneer de Voet op de Hiel ruft, en van vooren vry is. Eenige Neerlandfe Meesters plegen haar in het verkrampen der Toonen, en Vingeren foo onbeteugeld aan te ftellen. dat sommige van hun Beelden, foodanig met de Toonen en Vingerges trammeleerden, als offe met Handen en Voeten op een Klavecimbel speelden, of de Snaren van een ander Speeltuvg Toetfen. En om dat fulx ook aan de Voeten gefien wierd daar de Beelden op ruften moesten; of aan de Handen die een befadigde Doening hadden; foo is fulx ook met groot Regt tegen gefproken, en wijffelijk verlaten; Want het was als een Mode by na tot een algemeene Maniere geworden; en daar warender die haar lieten voor ftaan, datter geen Leven noch aardigheyd in de Beelden gefien wierd, daar dit niet ten uytterften aan was

De vafte ge-
ftelpe Voet
moet noit
eenige buy-
ging aan de
Toonen la-
zen fien.

waar-

waargenomen: Gelijk dan ook dusdanige Wandwendfels, met de Naam van *Sprangers Greepjes* in de Wandeling bekend zijn. *Symon Vouet* en eenige andere Fransche Meesters hebbender mede al een Smeur van weg gehad. Voorwaar die op het Maaxel der Deelen, en de Werking der Muskelen let, sal wel gewaar werden, dat een Beeld gracelijk op een Voet geplant, soo veel wigt daar op send, en de Muskelen die de Voet en Toonen buygen, soodanigh beladen en besigh houd, dat de Toonen niet over houde om te bewegen of veel te Trammeleeren: En of sikh ymand inbeelde dat hy dat doen kan; wy houden egter staande, dat het een swakke en onsekerere stand sal vertoonen, en noch meer in de Schilder-Konst sich sal openbaren. Daar is een Playster afgietfel van een Anatomie Beeldeken voor Handen, daar in het gene wy aangaande het planten der Voeten in 't sin hebben te Leeren, wonderlijk wel waar genomen is.

Sprangers
Greepjes.

Laat ons over 't voorgaande Beeld noch aanmerken, dat soo by aldien het sig gantschelijk ter zijden, en een Deel voorwaarts over boogh; alsoo dat het met de Slinker Schouder verre buyten sijn Middellijn geweken was; soo soude volgens d'aanwijzing van dit Voorbeeld met C geteekend, de rechter Heup sig soo veel in tegendeel agterwaarts geweken vinden, alsser ten meesten van nooden is om 't Lichaam in sijn gelijkwigtige stand te houden. En dewijlwe uyt de Teykenkundige Trek des Beelds genoegsaam ontwaar werden, hoedanig den Slinker Voet opgebeurd, en 't Lichaam na d'een en d'ander zijde der Middellinie over gebogen is; soo staat'er noch by aan te merken, hoedanig in dese stand het opgeligte Been, steunende met de voor-

Bedenking
over het
Beeld met
C geteekend.

Stand des
Beelds.

Voet.

Voet op een Steen, alleen eenige geringe hulpe tot de stand des Mans toebrenghd, om die Loffer, Gevalliger, en gracelijker te doen zijn, en nogtans isse soo noodig, dat het Beeld sonder sijn hulp in dit geval sou daar hene tuymelen; alhoewelmen wel sien kan dat het Beeld voornamelijk op het regter Been gevestigd is. En dat het Slinker min of meer na de grootheyd der voor over-hellinge des boven-Lijfs, ook min of meer te ondersteunen heeft: Want gelijk een steek-stijl of scheuyns staande Schoor veel of weynig Last lijd, of Dienst doet, na dat de swaarte geweldig of niet geweldig Hellende, hem drukt, alsoo kanmen eenigsints verstaan dat dit Slinker Been al meer en meer sou te ondersteunen hebben; wanneer sijn dese Man ook meer en meer voor over boogh.

Bedenking
over de selve
herstelling.

Men siet verder wel dat souw dese Man sijn wederom herstellen, het voorwaarts gebogen Lichaam, wederom agterwaarts door de Midlijn sou moeten gaan: Maar dat hy het boven-Lijf foodanig niet sou kunnen oprigten, blijvende bey de Beenen in dese stand, 't en zy met de Dye en Knie van het regter Been wederom soo veel voorwaarts te brengen als het boven-Lijf wederom tot sijn herstelling agterwaarts gaat. Gelijk dan ook het Slinker Been wederom nader de Midlijn sou moeten komen, om gelijkwigtig opgehouden te werden.

Over 't ge-
wigt en te-
genwigt.

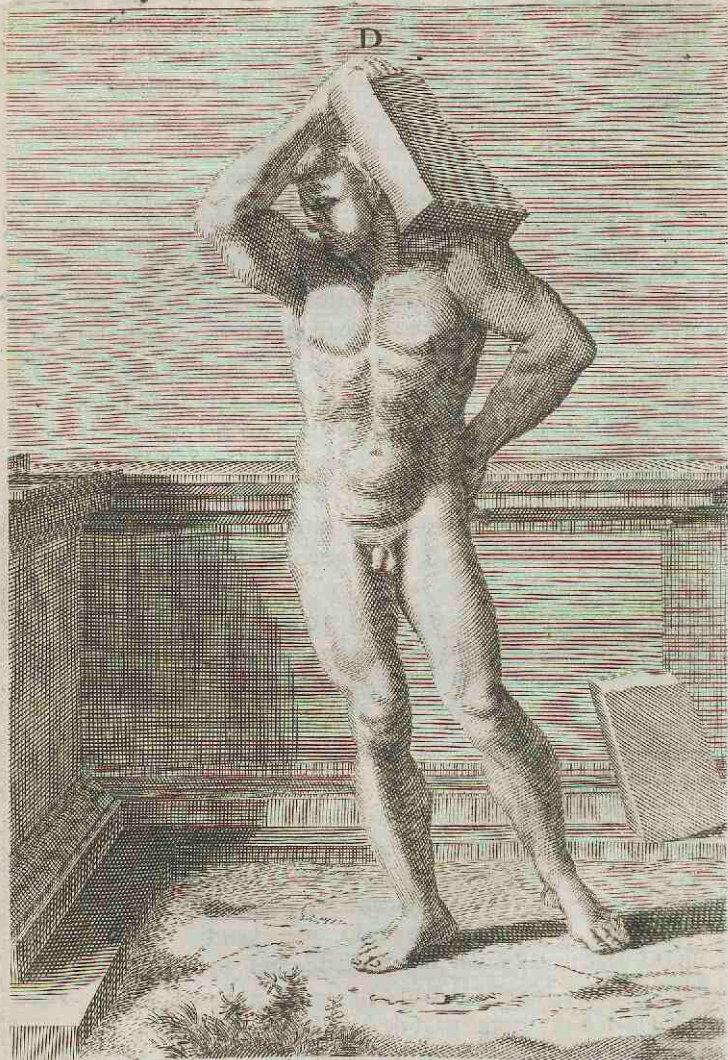
Verder kanmen ligt bemerken dat een Mensch door het uytstrekken van een Erm, of van bey de Ermen, 't gewigt des Lichaams ligtelijk kan doen verwisselen; en van de over-hellende zijde op de Voeten senden; Want men siet wel dat het opligten van den linker Erm meer wigt na de regte zijde, en het neerwaarts hangen, en wat ver van de Midde-
Lijn

lij afgeleyd zijnde, meer wigt aan die selve zijde maakt. Men kander voorts in 't algemeen by aanmerken, dat het zy een Beeld hem snel of traag beweegt, dat insonderheyd de boven Deelen des Lichaams, aan de zijde des Beens, daar 't meest op gedragen werd, eenigfints lager dan die van d'ander zijde zijn: als men hier aan de Schouder en Borst sien kan. Daar wy verder noch over aan teekenen, dat een Beeld in een stil-staande, of traag beweeglijke Actie, meer verandering in de voorname Leden als Schouder, Heupen en Ermen moet vertoonen dan wanneer het sig geheel geswind beweegt: Want nadien alle swaarte weegt midden door 't punt van sijn bewoge Linie, en dat der Lichamen swaarte na de Maat der snelheyd der beweging of toe of afneemd, als we nu al hebben gefeyd, soo volgt datter in een langfame bewegingh van een Beeld, een nauwkeuriger tegenwigt moet gevonden werden, 't welk niet dan door het tegens malkander over stellen der Leden kan geschieden; En over sulx moet de verwisselingh en afwisselingh van die Deelen in dit geval te opmerkelyker zijn. Doch de Lichamen snelder bewogen werdende, zijn onder die streep of Linie daar in se bewogen werden, na proportie soo veel ligter; En derhalven hebben se minder de evenwigt der Deelen in agt te nemen, als we aanstonds door een loopend Beeld nader verklaren sullen.

In de derde Vertoog-Schets stellen wy een Beeld, dat een Last op sijn eene Schouder geladen heeft: Besiet ons Modelleken met D. geteckend; En merkt daar in aan, dat den Schouder op welk dese Man draagt, hooger is dan den anderen die onbeladen is. In dit geval gaat de Middelijnn der geheele swaarte, soo van 't Lichaam als van den Last die ge-

In wat stands gelyktheyd men de meeste verandering in de Leden siet.

Snel bewogende Beelden hebben min tegenwigt noodig.

eerste Stand van een Dragende Beeld .

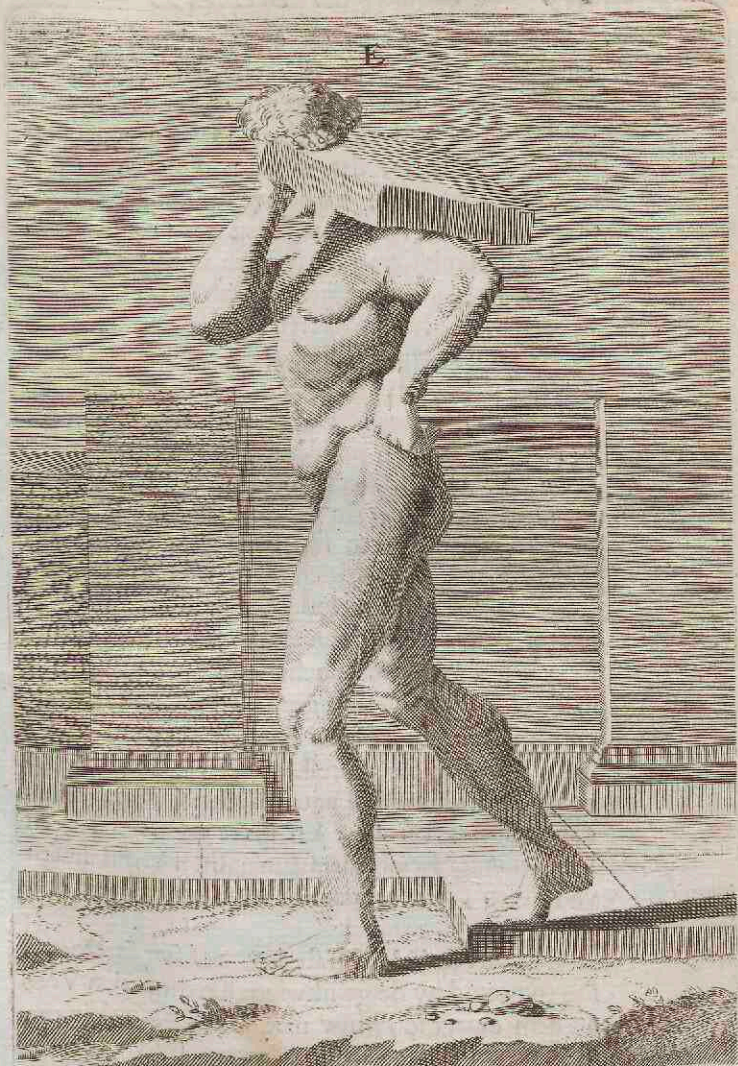
dragen werd, al wederom regt midden door en ver-
deeld die gelijkzijdig of even wigtig rondsom het
Midde-punt des Beens, daar den Drager op steund: Voor-beeld
van een Last-
drager
Beeld
En moet sich dese vermengde swaarte met en in elke
tred verwisselen, en van 't een Been op 't ander sag-
telijk overgaan; of den Last, of den Last-drager
soude moeten daar heen vallen. Dese verwisseling
geschied ook gelijk of ongelijk, dat is sagt of
ongemakkelijk, al na dat den gang des Last-dragers
eenparig is of niet; Ook na dat de grond, op
welk dat hy treed, gelijk of ongelijk is, eenpa-
rig is of niet; En om dat het op een effene Voet-
pad gemakkelijk vald, om de gelijkheyd der gang,
en schikking der tegenwigt te hebben: Daatom
valt het een Last-drager op een onsekere, onge-
lijke weg vry moeyelijk, en dat wel voorname-
lijk om dat hy in 't gaan geen sekere Regel op Wan-Orden
in 't gaan
wat het een
Last-drager
doen kan.
het maken van sijn tegenwigt kan vinden, maar
die t'elkens moet soeken, en dikwils in gevaar is
van struykelen en vallen, of dat den Last buyten
sijn wigt-linie en vermogen van tegenwigt raakt.
Waarom ook de Menschen die Kreupel gaan, kleyné
bequaamheyd hebben om Last te dragen, of swaarte
te Krúyen, als d'ervarendheyd leerd. In het steyge-
ren moetmen sich meer voorwaarts over geven, dan
wanneermen op een vlak gebaände weg passeerd; en
daarom steken de Arbeyders in dusdanig geval ge-
meenlijk den Eers agter uyt, om de tegenwigt te
soeken. Onverhoeds in een leegte of kleyne aard-
Put te treden, doet menig daar heen ruymelen; om
dat de tegenwigt vaak soo geswind niet konnende
gemaakt werden, de wig van 't boven-Lijs te ver-
buyten de Midde-Lijn geschokt, niet toelaat datse
door 't uytsteken van eenig Deel of buyging kan op-
ge-

Hoe de tegenwigt van een Last-drager gevonden werd.

In de gang is de swaarehede punt altijd in de geplante Voet,

gehaald werden. Gy fiet verder in de stellingh van dit Voor-beeld wel, hoedanig het Beeld sich na de lichtste zijde held, om daar door die zijde aan de swaarte van sijn opgenomen Last gelijkwigtig te maken. En op dat sulx ligter en wel voegfamer sou konnen geschieden, is het noodig dat den beladen Schouder sich wat verheft; en den anderen hem een weynig vernederd. Men moet hier voor een algemeenen Regel leeren, dat een Mensch in sijn gemeene gang, altijd het Middel-punt van sijn meeste swaarte op dien Voet send, welk hy in 't gaan t'elkens tegens d'Aarde plant; en daar hy in 't midden-Oogenblik van sijn twee-Voetige gang op steund.

Maar gelijkwe in dit Voor-beeld sien dat de Slinker Hand op de Heup gezet is, om d'opgenomen Last met den Schouder hooger op te beuren; En dat de Heup aan de Regte of onbelade zijde, uytswankt, sulx moet niemand vreemd dunken, nadien het Beeld in dese vast gestelden oogenblik op dat Been staat; En dat gelijkwe aanstonds seyden, altijd het Middel-punt des gewigts, selfs in een onbeladen, naast aan of in 't midden door 't Been van den geplante Voet heen gaat; 't geen noch wel meest in een beladen Mensch moet plaats hebben: En soo ook de Heup in dusdanigen geval niet uyt en swankt, aan die zijde daar 't Beeld op rust, soo sal sulx niet alleen ongracelijk staan, maar de Last sal schijnen daar henen te vallen. Wy sien dan in dese Verhoog-Schets een Last-dragenden Man op de Regter Voet geplant, laat ons 't selve geval in de volgende door een Beeld op den Linker Voet staande, beschouwen; En wy sullen sien, dat het geen wy aangaande 't uytswanken der Heupe geseyd hebben waar en waaragtig is: Want alhoewel dit Beeld
met

tweede Stand van een Dragend Beeld ,

Aanmerking
over 't dra-
gende Beel-
deken met
E. geteckend.

Waarom een
Last-droger
sigh somtijds
kromt in
't voort gaan.

Waarom een
sware Last-
drager te
mets loopt.

met E. geteckend, meer op zy gedrayd is, nog-
tans soo en belet sulx niet klaar te sien, dat hier de
Slinker Heupe uytgeswankt is, en dat de Vuyft of
omgekeerde Hand op de selve, in desen oogenblik
meer steunsel heeft, dan wanneer die even als den
Regter ingebogen is. En nadien dusdanig een Last-
dragend Mensch, de verwisseling van 't uytswanken
der Heupe eenigzints meer dan een Leeg-ganger on-
derworpen is, daarom gebeurd het dat enen swaar
geladen, op yder stap of tred, dat de Heup na d'on-
beladen zijde uytgaat, sigh een weynig kromt, of
wat anders buygd, dan wanneer hy op de Voet van
de belade zijde treed. De Reden schijnd, om dat
de Heup ingeweken, minder steunsel aan den Schou-
der geeft; Dewijl den Erm aan die zijde sigh soo
pal niet setten kan; En daarom vind hy sijn hulp
met een weynigje van sijn swaarte, meer op den
neergesetten Voet te senden, al hy in den volgenden
tred doet. Men siet in sommige Arbeyders datse in
het torssen of dragen, van eenige meer dan gewoone
swaarte haar met loopen behelpen; En gevoelen dan
in die veerdige beweging groote verligtingh, 't Welk
t'eenemaal over een komt met het gene wy van de
snelle beweging der sware Lichamen hebben aange-
merkt, namelijk datse ligter in haar beweging zijn,
dan wanneerse stil zijn: En 't is te gelooven dat een
Paard minder swaarte van sijn opfitter voeld in een
volle Ren, dan wanneer het op een sagten draf
gaat.

Wanneer een Mensch sterk gaat of seer snel loopt,
soo en neemd hy de gelijkwigtigheyd op den Voet
die hem draagt soo nauw niet waar, als wel in een
makkeljken tred: Want al 't geen hy voorwaarts
buyten sijn wigt-Linie geweken is, werd of door de

Logt,

F

een Beeld dat tegen de Wint Gaat of Loopt

Stand van
een Beeld te-
gen de Wind
loopende.

Hoe het buy-
ten zijn
wigt-Linie
gevallen,
egter niet en
vald.

Lugt, of door de Wind, en door de geduurige vernieuwde onderschraging van de wisselende Voeten; of door alles te gelijk opgehouden: Gelijkwe onses agtens, door de Beschouwing van een Beeld tegen de Wind loopende, in dese Verhoog-Schets met F. getekend, genoegzaam sullen verklaard sien. Want het is seer makkelijk te verstaan, dat een Beeld dusdanig loopende, wel buyten de Middellijn van zijn swaarheys evenwigt kan geweken zijn, sonder te vallen; soo lang namelijk als het in die bewegingh eenparig blijft voortgaan: De reden is, om dat niet alleen dese Helling tot de veerdigheyd van den loop helpt, noch ook niet alicen dat het grootdeels op de Wind kan rusten (datmen in een sterke voor de Wind gaande, ook agterwaarts overhellende kan outwaar werden) maar ook wel voornamelijk dat het Lichaam geduurigh met een nieuw steunsel onderschept werd; Want soo haast en is het boven-Lijf niet soo ver over 't Middepunt van den neergefetten Voet gebracht, dat het Beeld na het punt van vallen sou kunnen neygen, of het werd door een nieuwen stap van den aankomenden Voet onderschraagd, en opgehouden, en verhinderd: En sulx volherd het Beeld by beurten, soo langh het loopt. En hier van daan gebeurd het dat een snel, of onbedagtsaam Looper, de Voet elders tegenstootende, noodzakelijk vallen moet; Immers veel ligter dan wanneer hy een sagten en bedagtsamen gang gingk: Want het Lichaam in het loopen snellig bewogen, en voor een gedeelte buyten zijn evenwigt geraakt, krijgt door het aanstooten der Voet te eerder eene andere bepaling, en geraakt schielijk buyten de streep van zijn aangename bewegingh; In welk geval den Looper menigmaal
buy

buyten staat is, om sich door eenig tegenwigt op te houden; Alhoewel vele door de Natuur-Leere al fukkelende en suysebollende noch eenige stappen voortloopen, en toeleggen om door het uytsteken van den Eers, en agter overwerpen of opbeuren van het Hoofd, sich te herstellen; dat somtijds gelukt, en ook wel meerendeels niet ophoud, voor datmen d'aarde besoeckt. Doch die in 't snel loopen onverhoeds met den eenen Voet in een Put of leegte trappen, die vallen ongetwijfeld om de geseyde reden voorwaarts over. Wanneer wy hier nu al wederom aanmerken dat de vaardige bewogen Lichamen minder swaarte hebben, dan wanneer se traag bewogen werden; soo kunnen we de Natuur en wijze van een Mensch die in 't Loopen valt. of struykeld, ligtelijk verklaard vinden door een steen in een Hoepel bewogen: Want schoon een wigte steen los in een ronden smallen Hoepel geleyd, en van een traage allengskens tot een sneller beweging over gebracht en tegen sijn Natuur rondsom en 't onderste boven geslingerd werd. Nochtans heeft de selve in 't minst geen gevaar van vallen; soo lang namelijk als hy onder een en de selve Linie van bestuur bewogen blijft; Maar in 't omswayen elders tegen aanbotsende, of schielijk in sijn tegendeel bewogen werdende, valt de steen aanstonds daar heenen; of spat elders ter zijden uyt, by na als een steen die uyt een slinger geworpen werd. De Danssers, Springers en Wortelaars weten haar van dese kennis, in vele voorvallen, wonderlijk te bedienen. En 't geen de Koorde-danssers door middel van een Stok doen, die wederzijds met een evenwigtig loot versorgd is. (Daar se haar selven mede in 't evenwigt houden, en niet vallen kunnen, soo lang se onder die gelijkwigtige beweging in eene Lijn voort

Wanneer een
loopend
Mensch ligt
valt.

Hoe sulx toe-
gaat.

gaan;) dat kunnen de Menschen door het goed en Maatredig bestuur der Ermen, en 't verder maken van tegenwigt, in haar beweging ook doen; om namelijk te kunnen gaan en staan, loopen en andere bedrijven uyt te voeren. Ja wy hebben ook aangemerkt dat de Koorde-danffers veel sekerder op het Touw zijn wanneer se haar snel bewegen, danffsen en vaardig voort gaan, dan wanneer sy daar op sagt of langzaam gaan: Gelykmen dan ook altijd fiet datse sig eerst langzaam en seker daar toe bereyden, en makkelijk poogen onder sekere streep van beweging te komen; En soo scheyden sy'er ook wederom af; om dat de schielijke bepaling van het tegendeel haar sou doen vallen, en dat om de selve reden als van de steen in een Hoepel bewogen, is geseyd. Wy meenen ook dat het uyt geen andere Reden voortkomt dat een Mensch sagt gaande of seer langzaam frantelende, veel eer moede en loom in de Beenen sal worden, dan wanneer hy een brave en vaardige gang houd; Want nadien een Mensch in een langsame beweging swaarder dan in een veerdigē is, en dat hy meer wigte t'elkens op de Beenen send, die langer daar op duurd, als in de snelle gang, soo moet sulx de Beenen meer vermoeyen dan wanneer die gefwind bewogen, en t'elkens van haar wigte verlost zijn. Het geenmen noch klaarder sal verstaan als men aanmerkt dat in elke tred de heele swaarte des Lichaams op den neergeplante Voet over gaat; nu weetmen wel hoe die wigte langer daar op rust, hoe dat deel t'elkens al meer vermoeydheyd aan nemen sal.

* Vermögen
dat een
Mensch door
sijn Wigt kan
maken is seer
groot: en
en nuttig.

Van gelijken fietmen dat een Mensch, in het na sig trekken, aanhalen, op-hijffen, of yts agter sig na te slepen, het zy dan met een Touw door een Katrol, Haak boom of anders, soo veel meer swaar-

te kan trekken, als zijn gewigt buyten de Midde-
lijn van zijn geplante Voet gewecken is, die hem voor-
namelijk ondersteund. Al waarmen ook moet aan-
merken dat in dusdanigen geval niet altijd de tegen-
wigt, door de schikking der Leden gesogt werd;
om dat daar veel gevallen zijn, datmen des Lichaams
swaarte grootdeels over laat aan den Last, of het
geen daar de Handen aan geslagen, en vast houden-
de zijn om te vertrekken, die alsoo een vermengd ge-
deelte van het Lichaam des Menschens worden: Tot
welkmen duydelijk kan merken dat de buyging der
Beenen, Knien, Lenden, Ermen en anders, de
kragt seer veel vermeerderen kan; immers ten min-
sten soo veel als de geheele wigt des Lichaams is.
Als 't gebeurd dat een Mensch yts uyt de Aarde
trekt, soo verheft hy gemeenlijk zijn Been dat aan
d'ander zijde van zijn trekkenden Erm is, en buygt
d'een en d'ander Knie een weynig voorwaarts, en
kromt de Rug en Lenden min of meer, om zijn te-
genwigt niet alleen te bekomen, maar ook om met
soo veel meer werkdaad zijn voornemen uyt te voe-
ren; Want de kragt van zijn vermogen, moet on-
der een wel aangetroffen tegenwigt; seer wel tot de
vastigheyd, of swaarheyd van 't geen uyt te trek-
ken of op te ligten is, geproportioneerd zijn, eer
hy yts verrigten kan. En gelijk in dusdanigen daad,
een groot deel van des Lichaams swaarte, buyten
de Lijn der evenwigt is geraakt, doch opgehouden
werd door de swaarte of vastigheyd aan welk hy
trekt of tilt, soo gebeurt het dat wanneer het ge-
trokkene te klakkeloos los breekt, uytstriedt of
afknakt, eer den Werk-Man zijn gewigt kan her-
stellen, of een deel van zijn aangevangen geweld-
oeffening kan varen laten, dat hy daar henen tuyt

Aanwijzing
hoe de Na-
tuurlijke te-
genwigt ge-
maakt werd.

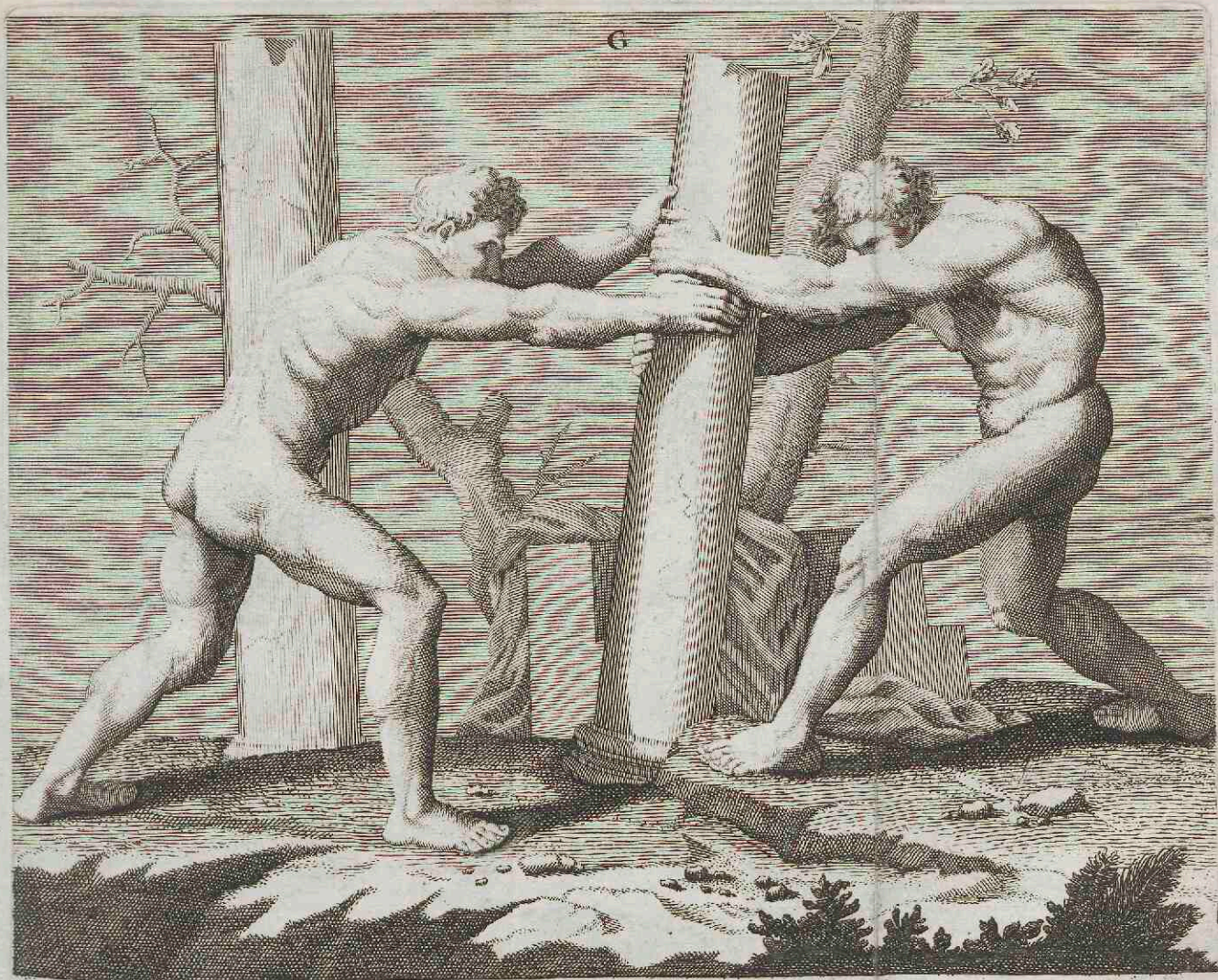
Hoe en wan-
neer men in
het trekken
valt.

melden op zijn gat valt : Welke val soo veel te he-
viger is, als den aanleg van 't geweld des Doenders
groot of kleyn is, of de swaarte of vastigheyd in
kragt te boven gaat.

Osmen in
he- trekken
of in 't stoo-
ten meer ge-
weld doen
kan.

En nadien in dusdanige Actien dikmaal voor-
komt datmen in plaats van eenige swaarte na sich te
trekken, de selve door voort duwen of stooten
poogt te bewegen, soo komt hier niet t'onpas, te
onderzoeken of een Mensch alleen met de Ermen na
sich trekkende, of met de selve van sich stootende,
meer geweld en bewegingh sal kunnen doen? Om
dit nader te verklaren en wel te verstaan; isst noo-
dig de gedagten voor een oogenblik van de Mensch-
kunde af te trekken; En merken uyt d'eerste be-
ginselfen der Werk-tuygige Wis-Kunst aan, dat een
en de selve swaarte, bewogen werdende door twee-
derley Hand-boomen of Speeken; de selve alder-
lichtvoerigt sal behandeld werden met dien, die de
langste is; of welkers punt van beweging verft van
't punt der swaarheyd af is. Nu gelijk het onses ag-
tens noodig schijnd datwe dese Actie ook door een
Voor-beeld vertoonen, soo moetmen voor af we-
ten, dat de Muskelen van den Erm die voornamelijk
in dese Doening haar Rol speelen, in twee Geslagten
moeten onderscheyden werden: Die ook verschey-
de en tegenstrijdige werking hebben; Want d'ee-
ne soort diend om den Erm regt uyt te strekken en
regt te houden; De andere om den Erm te buy-
gen, en na hem te halen, dat is om te Trekken; in wel-
ke Doening of Actie, wel moet aangemerkt werden,
dat de trekking van de Muskelen des Erms, de Borst
en gantsche Lichaam niet alleen helpen, maar sy
doen sulx ook geduurigh soo langmen Trekt; daar
d'andete die in 't stooten allcen den Erm regt kon-
nen-

Onderzoek
van de Mus-
kelen des
Erms.

de Kragt van een Stekend en een Trekkend Beeld met malkander vergeleken ,

nende houden, niet anders en kunnen doen als de selve recht gestrekt houden, en by gevolg datse geheel stil zijn, ten opsigte van die, welke den Erm in 't trekken, na sich halen. Hier en boven moctmen noch aanmerken dat de Muskel, diemen de *Twee-Hoofdige Elleboog-Spier* noemd (beginnende van 't opper Erm-Been, die beneffens *Brachieus* of Erm-Spier, den Erm na sich trekt) verder van den Elleboogh en Hand gelegen is, dan die Muskelen die den Erm uytstrekken; en daarom besluyten wy daar een groote verrigting in; uyt het Voor-beeld dat we van de tweederley Hand-boomen hebben bygebragt: En wat aangaat de gesteldheyd der voornoemde Muskelen, daar van sal op sijn plaats genoegsaam gehandeld werden.

Laat ons 't geseyde wat nader door een saamgevoghe of vermengde Actie Beschouwen, en de saak sal ons noch klaarder en duydelijker voorkomen: Want gelijkwe tot noch maar van een enkel trekken en stooten verrigt door de Ermen, hebben gesproken; soo staat'er wel in agt te nemen, dat wanneer de gantsche Lichaams kragt en swaarte, met de kromming der Lenden, het verspreyden en verscheydentlijk planten van de Voeten en de buyging der Knien daar by gebragt en te werk gesteld werd; dat sulx de Magt van trekken en steken seer veel sal toe brengen; en dat meer en min na dat ymand sig Werksamer of niet Werksamer in postuur sal stellen. Gy siet buyten twijffel in dese Verhoog-Schets wel, met G geteekent: Hoe twee sterke Mannen, d'een door 't geweld van stooten, d'ander door trekken, een staande Kolom willen onder Voet werpen. Wanneer gy nu indagtigh zijt 't geenwe even hier vooren aangaande de gelegentheyd der

Het trekken en stooten door een Voor-beeld verklaard.

Muskelen, en der selver bediening hebben geseyd; soo sulje met ons seer ligt besluyten kunnen, dat den Man die na sig trekt, meer geweld doet, dan den genen die van sig af stoot. Ja soo niet door de Schouder en gantsche Lichaam aan de Ermen veel geweld wierde toe gebracht, den stootenden Man soude niet meer kunnen doen, dan of ymand een stok onder sijn Oxel sette, en daar mede alleen van hem siet.

Alsmen nauwkeurig dese Doening soude willen onderzoeken, wy meenen datmen sal bevinden datter eygentlijk geen trekken (dat door Menschen, of arbeydsame Beesten verrigt werd,) kan geseyd werden te zijn; maar dat alle onse Werk-daden die aangeleyd werden om yts te vervoeren, voort te slepen, en te verporren, eygentlijk voort-stootingen zijn. Doch wy zijn gewoon sulx alleen met twee benamingen te onderscheyden, ten opsigt van de behandeling en de wijze door welke dat wy werken, gelijk ook d'eene Maniere bequamer en meer geweld doet als d'ander, na dat die aangeleyd werd, als wy in 't Voor-beeld deser twee Mannen hebben gesien. Want alswe voor de Last gaan, en die door Middel van een Touw, Haak, Help-zeel, Gareel of anders, na ons toe halen of voort slepen, soo noemen wy dat Trekken; Maar agter de Last gaande en die op eenige wijze voort-duwende, dat noemen wy Stooten of Steeken, niet tegenstaande waarlijk in beyde Manieren niet anders dan Stooten kan of moet verstaan werden. En op dese grondslag konnenwe seggen dat een Paard, een Wagen, Kar of Sleede Voort stoot, en geheel niet Voort en trekt. 't Geen ons niet meer vreemd sal schijnen, wanneer wy de moeyte slegts doen om sulx in 't Leven

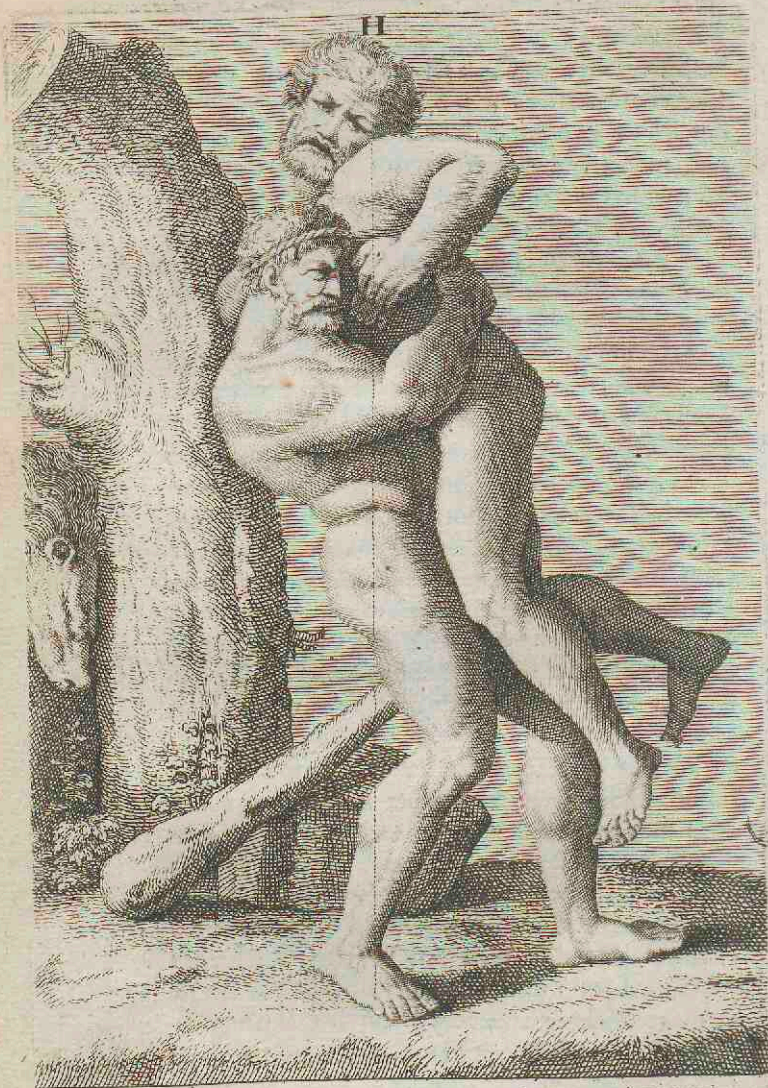
waar

waar te nemen; Want daar sullen wy ligtelijk ontwaar werden, hoedanig een Paard aan de Sleede vast gemaakt zijnde, 't selve door middel van sijn Gareel of hestster, met sijn Borst voort stoot; En dat sels den Haak, door sijn omgeboogen Oog niet anders kan gehegt werden als om van agter voorwaarts uyt te stooten. En 't selve sien wy in een Strik, Touw, Hand-greep, of waar dat we de trekking mede doen. Ja men kan seggen dat een Touw die om een Baal geslagen, en door een Wind-as opgewonden werd, de Last na boven Stoot.

Maar om weder tot de Actie van Tillen en Dragen te komen, daar wy 't even te vooren gelaten hebben; Willen we nu een Voorbeeld by brengen, dat eenigzints van 't voorgaande verschild; om dat de Actie niet soo seer met een of met twee Ermen geschied, als wel met het gantsche Lichaam. Een opmerkelijk exempel hier van sien we in de volgende Ver-
toog-Schets, met H. geteckend. Alwaar Hercules worstelende een Mensch geheel van de Aarde opligt, en met sijn Ermen omvat, en 't Lichaam op sijn Borst en Buyk draagt; Gy siet wel hoedanig het boven-Lijf van Herkules, namelijk de Schou-
ders, Rug en Erm, buyten haar gewigt en Linie geweken is, en hoe hy in dusdanigen stand niet sou kunnen staande blijven, by aldien het Lichaam van den Man dien hy torst, niet soo veel tegenwigt maakte alsser van nooden is, om hem te kunnen ophouden. Sulx dat men volgens dit Voorbeeld niet alleen en siet hoe de Schouder van 't gedragen Lichaam, de Middel-punt van bey deser Lichamen swaarheyd is, maar ook voornamelijk dat het tegenwigt door de swaarheyd van het afhangende onder-Lijf des gedragen Mans, meest-deels gemaakt

Een andere
stand van
dragende
Beelden.

Hoe in dit
Voorbeeld
de tegen-
wigt gevog-
den werd.

cen Geweldig Torsfende Beeld in syn Tegen wigt

werd; En dat het overgeweken Lichaam van Hercules, en by gevolg beyde dese Mannen daar door gevoegzaam opgehouden werden: Ten overvloed werd u sulx ook noch met een flauwe Middellijn in de Vertoog-Schets aan gewesen. Daarmen ook noch by moet aanmerken dat den Linker-Voet van Hercules vry ver buyten de wigt Lijn geweken zijnde, een tamelijke tegenwigt kan toe brengen. 't Geen ons over dit Voor-beeld bysonderlijk te leeren staat, is dit, datmen in alle sterk-Werkende Actien, als Heffen, Tillen, Dragen en anders, moet Sorge dragen dat de Beelden altijd na de hoegrootheyd van den Last of swaarte die te dragen is, hun tegenwigt foodanig geproportionceerd maken, alffer tot d'uytvoeringh van de vereyfte saak noodig is; Sulx daar min noch meer Werking gesien werd; Want men weet wel datmen om een stok of een Hand-steen, van de Aarde op te rapen soo veel Actie niet en moet vertoonen dan ofmen een Balk of een Zerk-steen te tillen had. En derhalven en isfet ook in sulken daat niet noodig, datter soo kennelijken tegenwigt des Lichaams, die opsigt op eenige swaarte heeft, in sulke Beelden gesien werd. Men siet dat wanneer een ervaren Arbeyder een Pak of Last sal opnemen, dat hy uyt hem selven, met sig te buygen en in postuur te setten, eerst onderzoekt in welke stand en met welk een tegenwigt, aan dees of gene zijde te senden, en 't Lichaam te laten overhellen, hy de voorgestelde swaarte sal kunnen ophalen; en in welchen oogenblik dat hy 't selve aantrest, hy ook den Last op pakt en sikh geduurig onder de selve gewigt-Linie poogt te houden. En gelijkmen dit knaphandiger en dikwils beter van den eenen dan van den anderen siet geschieden; soo gebeurd het ook menigmaal, dat eenen

Dat de welvoegzaamheyd der tegenwigt moet versorgt zijn.

Hoe sig een Arbeyder in 't vorsten verstandelijk sal dragen.

onbe-

onbesuyfden, den opgenomen Last daar henen laat ruymelen, alleen om dat hy sich in 't soeken van een betamelijke tegenwigt niet verstandelijk heeft aangesteld. 't Geenmen ook dikwils in de domme en schietende onderneming vande Kinderen siet gebeuren. En uyt dese grondslag komt het dikmaal voort, dat de eene Mensche meer Last kan torssen en dragen dan den anderen, schoonse ook van eenerley sterkte zijn.

d'Ervarent-
heyd en oef-
fening kan
veel in de
beweging en
doen van
Aktion te
weeg bren-
gen.

Dit werd ons ook t'eenemaal bevestigt in de er- vare Dansfers, Tuymelaars, en die haar van jongs aan in het springen en voltiseeren hebben geoeffend; Want alhoewel sy ook slegts Menschen van 't selve Maaxel en gestel als andere zijn, en niets buyten de vast gestelde en mogelijke regelen der Natuur kon- nen doen; nochtans kunnen sy seer veel dingen, door een bysondere en veerdige bewegingh verrigten, die aan elk van Natuuren niet bekend en zijn; En dat wel meest, om dat sulx in de noodzakelijke behandelin- gen der Menschelijke Ampten en Bedieningen niet algemeen noodig is; Wantmen weet wel dat een die het Kussen op 't Raad-Huys, of den Predik-Stoel in de Kerken of de Pleyt-bank in de Gerigts-plaatzen te beklimmen hebben, minder ervarentheyd van Klau- teren noodigh hebben, dan Bootsgefallen en varende Jantjes, die op yder oogenblik, sels in storm en on- weer, en onder 't wapperen van slaande Zeylen, en gon- sen der Touwen, als Katten in 't Wand moeten vliegen.

De meeste
Menschen
bestren haar
Lichaams
vermogen
als het Vee.

En dewijl het meeste gros der Menschen, het be- stuur der Leden alleen kennen en besitten, byna als het domme Vee, soo gebeurd het te lichter, dat die gene, welke de regelen van de beweging, en gelijkwigtigheyd nauw onderzoeken en tot de Prak- tijk-oeffening brengen; veel dingen kunnen doen welke andere vreemd, ja onmogelijk schijnen; Dus ver-

verwonderen wy ons vaak over de sterkheyd van een Worstelaar , wanneer hy met een onbedrevenen doende is , daar hy dikwils minder Natuurlijke kragt dan den anderen heeft. Of over een tuymelaar , Koorde-Springer , en andere Konst-oeffeningen , die wy volgens de gemeene Natuur-Léer niet en weten : En van ons niet geoeffend werden , om datse ons in de gemeene omgang en Levens-manier noch op onse wegen , niet algemeen noodig zijn. Sy dwalen dan seer , welke wanneerse een Konst-greep van een Koorde danffer sien , diese niet na en kunnen doen , aanstonds seggen : *De Vent gaat met de Duyvel om.* Alle welke verrigtingen afhangen van de kennis en nette waarneming des gewigts en tegenwigts der Leden , om die tot een voorgenomen saak , onder de Lijn en ligtigheyd der beweging allesints te bestuuren : Soo datmen hier ook seggen moet dat de Konst de Natuur in velen te hulp komt; Ja sy gaat zelfs over tot in de Beesten , die (behalven haar aangebooren Aard , waar doorse haar in 't gaan , Loopen , Vliegen , Swemmen , en anders kunnen redden en ophouden) ook noch veel door Leerling kunnen aan nemen; En dus sietmen dat een Hond , die alleen gemaakt is om op vier Voeten ,

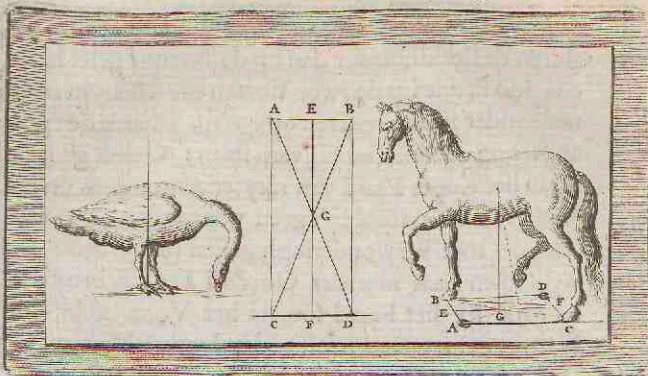
De Beesten
kanmen ook
Konsten
Leeren.

een voegsame tred te houden; ook op twee Beenen leerd gaan , en vremde greepen aannemen kan; tot welke dingen , om datse buyten den Regel van sijn aard zijn , hy ook een ongewoone Regel van gewigt en tegenwigt leerd aannemen. Wy ondervinden dagelijks dat de behandelingen die voornamelijk in heffen , torssen , tillen en dragen bestaan , ons moeyelijker en lastiger vallen , wanneerse ons onbesogt of nieuw voorkomen , dan wanneer wy de selve door een menigvuldig doen zijn gewoon geworden ;

De Reden is niet dat wy met de oeffening sterker worden, maar alleen dat wy door het dagelijx doen, allengskens een Regel daar op krijgen: Welken Regel daar meest in gelegen is, dat wy de gelijkwig-tigheyd der dingen die te behandelen zijn, by de greep kennen, en dat wy de selve in en onder de Lijn, in welk wy die in beweging brengen, door het goed postuur des Lichaams, en 't behouden van de tegenwigt, dan netter weten te behandelen, dan wy in den aanvang deden.

Het souw mogelijk te wijt buyten 't bestek der Mensch-kunde gaan, hier breed te toonen hoe de Wijsheyd van den Schepper, alle de geseyde red-ding en behelping dieder in de beweging der Men-schen gevonden werd, ook in de viervoetige Die-ren, en Vogelen, en al wat Leeft, geleyd heeft; en hoe sulx in de bysondere geslagten der Dieren toe-gaat. Kircherus heeft onses agtens, de saak tame-lijk kort, en net in dese woorden bepaald; die wy, om datse al onse voorige aanmerkingen, eenigzints van verre kunnen bevestigen, van woord tot woord tot den draad van onse Reden hier sullen aanlassen. In de bewegingh der Beesten seyde hy, blijkt voorna-melijk de voorsienigheyd der Natuur uyt, terwijl sy de viervoetige sulken fatsoen geeft, dat de selve onmogelijk niet en kunnen voort gaan, als door een hoekse voortsetting van haar Beenen. Ik verklaar de saak met dese Figuur. Laat *A B C D.* de vier Voeten van het Beest zijn. *A B.* de twee voorste. *C D.* de twee agterste. Ik segge dat het Beest niet voort kan gaan. De twee Voeten van ecne zijde *B D.* of *A C.* te gelijk opligtende om dat op dese wijze de streep der bestieringh *E F.* niet over een komt met het Midde-punt der swaarheyd van het geseyde Beest. welk

De weder-zijde bewe-ging der viervoetige Dieren, wiskundig ver-klaard.

welk in een Beest dat staat, bevonden werd te zijn in het punt G. daar en boven dewijl de opgeligte zijde E B F D. wigtiger is als de zijde A E C F. soo moet het Beest noodzakelijk vallen. Waarom het door de wonderlijke voorsigtigheyd der Natuur soo geschikt is dat altijd twee Voeten die hoekig tegen malkander over staan, of gelijkelyk stand houden of opgeligt werden, als daar zijn A D. of C B. Want op dese wyse werd het Beest door de evenwigtigheyd van de zijden C B D. en A B C. ontrent het Middel-punt der swaarheyd en streep der bestuuring E F. in balans gehouden, en soo gaat het voort sonder eenige vrees voor vallen. Op het Rooms Kapitoel, siemen twee groote witte Marmere Paarden hangen over de hoogte van de trappen, waar van het eene dat aan de regte zijde van den opgang is, twee Voeten van d'eene zijde opgeligt zijn, de twee andere op de Voer-stal staande: welk een groote on-ervarentheyd van den Beeldhouwer te kennen geeft, terwijl uyt het geen te vooren gesegt is, niet geschieden kan dat een Peerd of eenig ander Beest te gelijk, en op eenē tijd sijn

Hoe een viervoerig Beest onder sijn gang evenwigtig blijft.

Mistand in een Paard te Romen op 't Kapitoel.

twee

twee Voeten van de selve opligte sonder vallen. By aldien de Beeldhouwer dan op de Natuur gelet hadde, soo hadde hy de twee Voeten die scheuyns over malkander staan, moeten opligten, latende de twee andere op de Voetstal blijven staan: Gelijk gedaan is aan het Koper Paard van Keyser Antoninus, op de plaats van 't Kapitoel; 't geen waardigh is, om van een yder met verwonderingh gesien te werden: In welk dien Baas meerder Oordeel heeft gebruykt, terwijl hy het Paard soo na het Voorbeeld der Natuur geformeerd heeft, dat de twee Voeten die hoeks over malkander staan alleen opgetild werden, de andere op de Voetstal staan blijvende.

In een ander van den Konstenaar beter waargenomen.

Soo schijnd ook de Natuur geensints traag geweest te zijn om te voorsien in die dingen, welke de Vogelen, om haar Werking wel te doen van nooden hebben. Want het zy dat sy eten, het zy dat sy gaan, of ytswes anders doen, het is altijd noodig dat de streep der bestuuringh, onder welk sy wigtig gehouden, of bewogen worden, bewaard of behouden worden. Want het is door de dagelijxse ondervinding bekend, dat sy om haar spijs van de Aarde te pikken, terwijl sy haar Hoofd na de Aarde buygen, haar Voeten soodanigh voorwaarts brengen, datte op dese wijze evenwigtig zijnde, haar werking des te ligter volbrengen. Maar als sy vliegen, worden sy door haar twee vleugelen als stutten opgehouden, op dat niet het gantsche Lichaam voor of agter swaarder wege, of helle; maar het gewigt des Lichaams na behooren gewogen, of wigtig gehouden werd. Welk niet geschieden soude, 't en zy de streep der bestuuringh door het stutsel en Middel-punt der swaerheyd door ging. En gelijk andere Vogelen een andere gesteltenis des Lichaams heb-

De tegenwigt in de Vogelen.

hebben, soo is de Natuur in geen gebreke gebleven, om haar op sulken wijze te satsoeneeren, door sulken een Konst haar Lichaam, Pooten en steert op een andere wijze te schikken, dat sy soo onverhinderd hare Werkingen beginnen en volvoeren. Op dese wijze heeft de Natuur de Vogelen met lange Halsen ook langer Pooten gegeven; gelijkmen in de Oye-vaars sien kan, welke op dat sy onder het vliegen net wigtig souden blijven, de Natuur geleerd heeft, datse haar Hals voor uytstekende, ook haar Voeten even verre agter uyt souden gesteken worden, op dat sy soo haar Lichaam na het Middel-punt der swaarheyd en de streep der bestuuringe schikkende, haar vlugt des te gemakkelijker souden volvoeren. Ook hebben de Vogelen noch een ander slag van in 't gewigt te blijven: Want als sy het voorste gedeelte van haar Lichaam om hoog willen heffen, en het agterste neerdrukken, soo strekken sy haar vleugels, dat is schragense na het voorste gedeelte uyt: Maar als sy daar en tegen haar vlugt neerwaarts stureen, soo trekken sy haar Vleugels na agteren: Want op dese of gene wijze brengen sy seet ligt te wege, dat het Middel-punt der swaarheyd in het Lichaam van de vliegende Vogelen van plaats veranderd werd. Op de selve wijze hebben de Vogelen geleerd met haar Vleugelen af te trekken van dat gedeelte dat wigtigst is, als in een juyfste balans haar selven wigtig te houden. En dus ver gaat d'aanmerkelijke reden van gemelden Schrijver.

Men verneemd dat selfs de Kennis der tegenwigt aan alle Dieren soo gemeen is ingedrukt, datter Vliegen gevonden werden in *Kandia*, die wanneerse ge-vaar loopen van door sterke Wind weg gedreven te werden, een kleyn steentjen in de Bek nemen om

Reguliere
schikking
der Natuur
om de tegen-
wigt te ma-
ken.

Hoe de Vo-
gelen haar
in hun bewe-
ging even-
wigtig bewe-
gen.

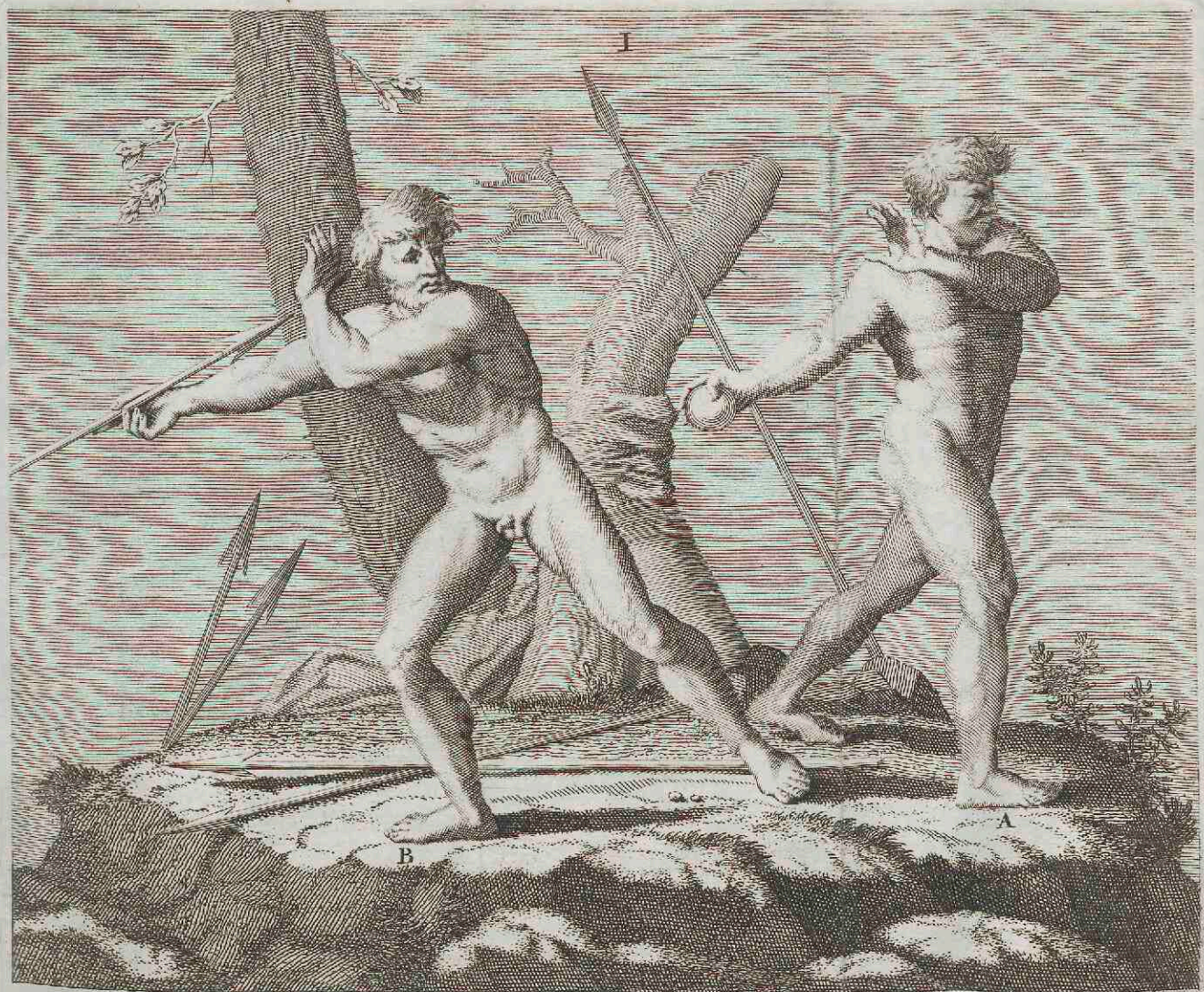
Voor-beeld
in de Vlie-
gen.

haar door dat Middel beter onder een sekere bestuuring te houden; 't Geenmen hier souw kunnen aanmerken over een te komen, met de Schepen die geballast zijn. En de Jongens die een steert, ja ook wel een steen aan 't agter-end van hun Vliegers maken, om haar in 't klimmen onder een sekerder bestuuring te houden. En soo ymand lust heeft alle die dingen wiskonstig in menigte Voor-beelden beoogt te sien; Lese het Boek van den vermaarden Johannes Alphonfus Borellus Napolitaan, nu in 't Jaar 1680. te Romem gedrukt.

Wat behulpmiddelen de Menschen hebben om haar wel te bestuuren.

Voor-beelden van de voorbereydingen der Actien.

Soo weten sich ook de Menschen wel te bedienen van eenige hulpmiddelen die de snelheyd, en 't geweld der beweging voordeelich zijn: welke hulpmiddelen wy niet onvoegsaam voor-bereydende Actien, in de Mensch-kunde mogen noemen; om datse namelijk aangeleyd werden, om eenige bysondere daad van geweld te doen: Na dat nu de voorbereyding tot een Werk-daad grooter of kleynder is, daar na is ook de uytvoering dies te geweldiger, en grooter van Daad. Gy siet by Voor-beeld in dese Verhoog-Schets met I. geteekend, wel twee Mannen, die beyde in de uysterste bereyding zijn om te werpen, doch seer verscheyden in stand. A heeft eer hy noch werpt, den Regter Voet alreede gesteld na die zijde, waar henen hy werpen wild: Maar het boven-Lijf met den werpenden Erm na d'ander zijde en agterwaarts geweken, om van daar een Kloot die hy in de Hand heeft, na die zijde daar den selven Voet gekeerd is, onder 't over-brengen en onder het toevallen van 't opper-Lijf uyt al sijn vermogen heen te werpen. Den Man B. daar en tegen, heeft niet alleen den Regter Voet regt in 't tegendeel van de plaats daar henen hy werpen wil af-

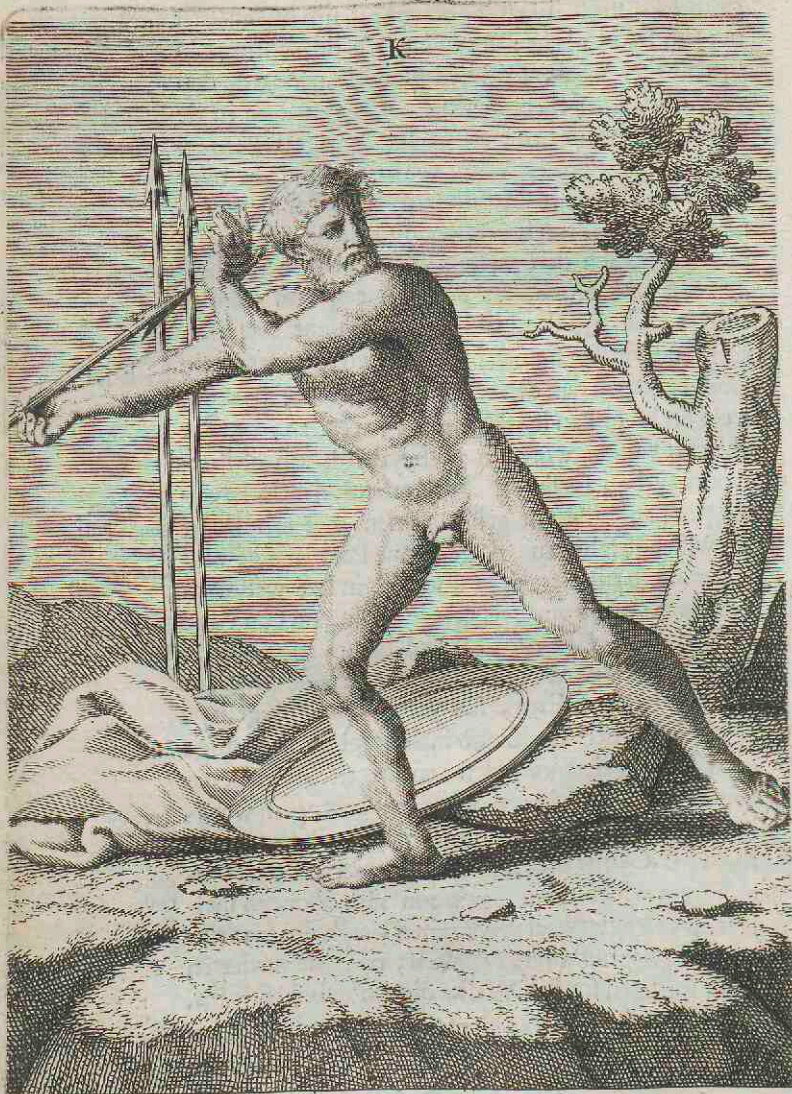
Beelden in tweed'erley voorbereyding tot een geweldige Daat van Werpen

gekeerd, maar hy rukt ook geheel zijn boven-Lijf uyt zijn stand-plaats; en verlatende de planting van zijn Slinker Voet, send hy zijn heele gwig op den afgekeerden of Regter Voet, om van daar in de uytvoeringh van zijn werp, al zijn gewigt teffens op die van zijn Slinker Voet wederom te doen overgaan, en zijn werp daar door uytvoeriger en kragtiger te maken. Nu is het ligt en makkelijk te begrijpen dat nadien den eersten vry minder bereyding dan den tweeden heeft, hy ook een veel minder verrigting in zijn daad sal hebben: Want even soo veel den tweeden sig meer en door een grooter Linie moet bewegen dan den eersten, soo veel te meer geweld en kragt kan hy doen dan den eersten; om dat de kragt van de worp on-affscheydelijk van de hoegrootheid en snelheyd der voorbereydende beweging afhangt. Want gelijk als men met een Boog verwillende schieten, de gespanne Pees met geweld ver moet te rugh trekken, soudse in het wederom springen, of afgaan, de gelade schigt snel en verre voort jagen; Even soo brengt het te rug wijken, en tegenstrijdig overvallen van het geheele Lichaam en uytgestreken Erm, soo veel grooter kragt by, wanneer se yder wederom snellig tot haar voorige plaats heen gelaten werden: en wie en weet niet dat hoe een Slinger lossen en veerdiger bewogen werd, hoe hy zijn geladen steen des te wijder sal doen voort stuyven. Gelijk ook alle die een ongemeene en verre sprong willen doen, gewoon zijn door een snelle loop van agterwaarts genomen, sich een toedringende bewegingh in te drukken, op datse verder en ligter springen souden. Welke dingen te bekend zijn, dan dat wyse noodig hebben verder op te halen. Laat ons dan liever met de vorige bedenking voort varen.

Bewijs wie van bey de grootste Werkdaad heeft.

Door een Boogschutter verklaard.

Hoemen om een Sprong te doen sich voor-bereyd.

een Beeld in syn uysterfte Oogenblik van Werpen ,

en een van dese werpende Beelden in de stand van den Spies-werper B. wederom in de volgende Ver-
toog-Schets K. beschouwen: Soo sal niet alleen
waar blijven, wat we tot hier toe geleyd hebben,
maar het sal ons ook ligt vallen te denken, dat het
zy dese Man hoog, het zy regt uyt, of dat hy laag
wil werpen, dat hy in dusdanigen stand, om forsig
te werpen seer wel, ja in sijn uysterste bereyding ge-
plant staat, wanneer de Linker Schouder sich over
de Midde-punt van de regte Voet bevind, en dat
hy alleen in 't toebrengen van den werp, het Li-
chaam min of meer, dus of soo hersteld, en voor-
waarts op 't Slinker Been over brengt, na dat hy
dan voorgenomen heeft, hoog of laag of anders te
werpen: In alle welke soorten van werpen die de
grootste sal zijn, dien hy sal doen met het Lichaam
teffens en aldersnelst, voorwaarts over op 't Slinker
Been te senden; en gelijk als sommige in dusdanig
een uysterste vermogen, dikwils buyten haar gewigt-
punt komen te slingeren, soo kan het ligt gebeuren
datse na 't volvoeren der werp daar henen vallen: In
welk geval de werp in 't gemeen van een kleene daad
is, om dat door de Val een gebroke beweging, en
het geworpene anders bepaald werd. Uyt welke din-
gen wy in 't algemeen te Leeren hebben, datter
aangaande de stelling der Beelden, een andere stand
in de bereyding, een andere in de uysterste oog-
blik en in de uytvoering, en ten laatsten na de uyt-
voering moet waar genomen zijn.

In de volgende Voor-beelden sullen wy alle 't selve
waar gemaakt zien; alwaar wy eerst een Man vertoo-
nen, die met een Knods of Kluppel een geweldige
slag wil brengen. Gy siet dan in desen Man met
L. geteekend seer wel, hoedanig hy sijn boven-

Bedenking
over het
Spies-wer-
pend Beeld
K.

Welk de
grootste
daad van de
voorige Beel-
den sal zijn.

Bereyde Stand van een Slaande Beeld

Lijf na de tegen overige zijde, daar hy zijn slag van daan halen sal, heeft over gehaald; En hoe dat hy verder de Handen Erm om hoog gebragt hebbende, zijn beweging en forfse aan de Knods niet alleen heeft declagtig gemaakt, maar ook dat hy om met meerder geweld te slaan, selfs dien Erm die ledig en onbelemmerd is, derwaarts brengt, om van daar teffens en met een meerder aandringend gewigt zijn slag gefwindelijk toe te brengen, en alfoo zijn gheele fwaarte onder die veerdige beweging op het geen dat hy treffen wild te doen over gaan, of te doen rusten. En het is niet fwaar om verftaan dat dusdanig een slag minder Werk-daad fal hebben, wanneer dese Man de Regter Erm alleen om hoog heffende, een slag dede sonder het Lichaam merkelyk te rug te trekken. Daar zijn verscheyde Manieren van slaan; Waar vanmen de voornaamste onder dry Geslagten kan bepalen; namelijk van boven na beneden, en dan regt, dat is Orizontaal; en dan van onder na boven; en van dese dry hangen alle de rest der Manieren van slaan af: Het zy dan datse Slinx of Regts geschieden. De Maniere welke in dit Voor-beeld vertoond werd, kan onder die, diemen Orizontale of regte sou noemen, gerekend werden. In de volgende Verhoog Schets met M. getekend. fiet gy wederom een andere Maniere van slaan, namelijk eenen Herkules, die met bey de Ermen een Knods opvoerd, en bereyd staat, een slag van boven na beneden te brengen. En gelijk dit Beeld bevalliger slaan souw, wanneer het anders om stond, nadien den Man dan regts soude slaan, daar hy nu door de d'onagtsaamheyd van den Plaatsnijder, Slinx werkt; soo moetmen weten dat gelijk vele dusdanigh zijn gewoon te slaan, en

Bedenkign
over de
slaande Actie
in het Beeld.
L.

Waarom de-
se slag ge-
weldig fal
zijn.

Hoe velerley
Geslagten
van slaan
datter zijn.

andere Stant van een Slaande Beeld

dat sulx ook door gewoonte ymand natuurlijk werd; dat egter alle 't selve dat we seggen willen, daar door geleerd werd. Want gy fiet wel dat dit Beeld om een goede slagh te doen, genoegzaam bereyd staat, en dat het dus gesteld zijnde, laat blijken dat de uytwerking vast en seker sal gaan. Want gelijk desen Herkules 't Lichaam agterwaarts over heeft gehaald, soo kan hy sulx geswind met het brengen van den slagh voorwaarts over brengen, en zijn slagh veel kragts by setten. Ook fietmen wel datmen in en volgens dusdanigen stand, met het brengen van een Orizontale slag weynig sal uytvoeren; en dat over sulx allerhande soorte van slaan, yder sijn eygen en bysondere bereyding heeft, om waarlijk Kragt te doen, en een fixe uytvoeringe te doen hebben.

Hoedanigen
Werk-daad
dese Actie
hebben sal,

HET IX. HOOFD-STUK.

Van de Actien en Werkelijke besigheden der Beelden, en hoemen die volgens den aard der Voor-vallen, onder d'uytdrukking van allerhande Passien en Ziel-togten vertoonen zal.

SEker vermaard Schilder plagt vande Beelden die haar behoorlijke Actien en Passien tot het voor-nemen van den Schilder, noch den inhoud der Historie niet wel uyt en drukten, te seggen, datse tweemaal gedoodverwd waren. Seker nadien het alle

Om dat de
Konst-beel-
den de be-
weging der-
ven, moet-
menste door
de Actien en
stelling sulx
doen aan-
uaren;

De Herts-
togten uyt
te drukken
is de Ziel van
de Schilder-
Konst.

Konstenaars bekend is, dat de na-gebootste Wer-
ken, de ware en Levende beroerlijkheyd uyt haar
eygen aard en Natuur derven, soo vald het niet swaar
te oordeelen, datter in de Schilder-Konst een by-
sondere vlijd moet aangewend werden, om benef-
sens de goede en vaste Teykenkundige Trek en
schoone Proportie, ook de Actien en Herts-togten
(dat is de bedrijvens-kragt) door praktijk in de Beel-
den aan te wijfen; en alsoo te verbeteren 't geen sy
van Natuure missen. Want dat is de Ziel van de
Schilder-Konst: En die Meesters welke daar in by-
sonder hebben uytgemunt, hebben ook altijd de
hoogste Rang gehad.

Hoe de A-
ctien en be-
weging met
de Proportie
samen ver-
eenigt moe-
ten zijn.

Men kan de Beelden bequamenlijk in twee staten
aanmerken, te weten in Proportie der Ledematen,
en in haar bewegende Actien: Welke Actien of
Doeningen haar niet alleen gehoorzaam moeten
schikken na de wil des bewegers, maar ook met de
staat en Wet der Proportie, geschikt na sekere ver-
kiefing, seer wel over een stemmen. 't Voornaam-
ste dan datmen hier in 't algemeen waar te nemen
heeft, is datmen de Beelden tot haar goede Trek,
soodanigen aandagt, en bedrijf geeft, als met de
hoegrootheyd der saak die'er vereyft werd, ten
uytersten wel voegzaam is.

Hoe veelder-
ley Geslagten
van bewe-
ging in de
Mensch-beel-
den vallen.

Belangende de bewegingen der Mensch-beelden,
die konnen in 't algemeen in seven soorten of Ge-
slagten onderscheyden werden; namelijk van boven
na beneden; van beneden na boven; agterwaarts;
voorwaarts; ter regter; ter slinker zijde; en dan om-
gewende; welke laatste gedaan werden of door den
geheelen Mensch, of slegts met eenig gedeelte na-
melijk met het Hoofd, Borst, Ermen of Beenen;
ofte ook wel met de minder Leden van Handen

en Vingeren; welke dingen na de on-eyndige voorvallen, ook on-eyndige trappen en bepalingen hebben.

Men moet verder aanmerken dat de verstandig gedane Actien, volgens de verscheydenheyl der saken, altijd gelijkformig moeten zijn aan de toevallen, en denkingen die door de sinnen passeeren; En dat yder toeval of voorval, min of meer uyt-drukking komt voort te brengen, na datse een bysondere gestalte van Mensch, soo van Ouderdom, Staat en Geslagt van Man of Vrouw, Jongeling, Maagd, Kind of anders ontmoeten. Invoegen dat in een en 't selve voorval de beweging van een Jongeling of Maagd, veelsints een andere uytwerking sal maken, dan sy wel in een Oud Man of Vrouw sal doen. Waar uyt dan volgd datmen altijd na de welgevoeglijkheyl der Actien moet omsien, op datmen die soo in het gaan en staan, de plaats, waardigheyl, humeur en andere omstandigheden sou kunnen toepassen: Want soo salmen de grootheyl van de kragt die'er in de Beelden, volgens den sin en meening der Actie gevorderd werd, duydelijk uytgedrukt sien, om waarlijk te kunnen oordeelen, wat de Beelden doen, en watse denken in dat doen. De beramelijkheyl der beweging en betooning van Actie werd hier door verklaard en verstaan; als men aanmerkt, dat wanneer men ymand met een Swaard sal Ridder slaan, datter dan op ver na soo grooten daad, beweging noch yver niet en moet bespeurt werden, dan in twee Kamp-Vegters die eikander yder oogenblik uyt ernst de Kop klieven willen.

Daar staat tot de kennis der Actien, tweederley beweging of Doening aan te merken; tot welke

De verstandige Actien moeten met de gedagten over een Remmen.

De Actien zijn na 't Geslagt, Ouderdom en Sex gereguleerd.

Wat de beramelijkheyl der Actien is.

Twee en
driederley
beweging.

Wat enkele
of halve
Actien zijn.

Wat ware en
volkome
Actien zijn.

Ongemid-
delde Actien.

we een derde, volgens welke de meeste Doeningen geschieden, byvoegen, om datse met de twee eerste by-wijse van verselling veelsints zijn samen geset. Voor d'eerste stellen wy d'inwendige beweging die alleen in den Geest werkt, sonder eenige sienlijke Lichamelijke Actien te laten blijken, en d'andere sijn eenvoudige Lichamelijke bewegingen daar geen bysondere blijken of uytdrukkingen van de Geest ontrent gesien werden. En de laatste zijn die, welke uyt de Geest meest voortkomende met de Lichamelijke Actien verseld gaan. En gelijk dese volkome en waaragtige Actien zijn, en meest voorvalien soo sietmen ook daar in de meeste yver en noefte befigheyd uytblinken. In de bewegingen des Geests, houden haar de vaardigste en meest woelende Ledematen, als Ermen en Handen gemeenlijk gantsch ingetuegeld en stil; om dat namelijk de Werkingen in dit geval van binnen en in sich selven geschied en wel meest in denken bestaat; en derhalven hebben dese Doeningen niet van nooden dat Ermen en Been herwaarts en derwaarts swieren; ten zy dat een'er sig vergetende, een bysondere Actie op sijn gedagten doet volgen, dat wel somtijds buyten weten of Reden geschied.

De bewegingen die in een Mensch op komen, kunnen gemiddeld om yts anders wil, en volkome, of ongemiddeld en niet volkome aangemerkt werden. Indien ongemiddeld, soo sietmen veelsints dat alleen de Oogen volgens de gedagten, herwaarts of derwaarts gesonden werden, om een daad te verrigten, latende de Voeten gemeenlijk in haar vorige stand gestrekt blijven; wendende alleen de Dyen; Heupen en Knyen na de zijde waar sig de Oogen na toe wenden. Waar uyt Actien van verschey-

ſcheyde beſigheyd ſchijnen voort te komen, alſoo datter een gedeelte van een Beeld ſchijnd yts anders te doen, dat niet regt-draads tot de Actie dieder geſien werd, en is behoorende, alſwe op ſijn plaats hebben aangeteckend. Maar in de gemiddelde, of Gemiddelde Actien. geheele bewegingh, daar werkt alles te gelijk tot een en de ſelve daad. Want in Lichamelijke en Zielijke bewegingen te gelijk, daar worden de Leden in ſoodanige Actie beſig gehouden, als den zin en meeninge van den Geelt des bewegers ontrent ſeker voorwerp is. En alle Actien daar dit niet te ſamen geſien werd, die ſchijnen een verſtandig Beſchouwer, van een Gek, of van een Raſend Mensch gedaan te werden.

Daar ſtaat ook te letten dat alle de Leden in wat Actie of Doening dat het zy, niet anders dan haar eygen bedieningen en moeten oefnen; invoegen aan de ruſtende Leden geen beweging, en aan de bewegende geen ruſtende of Lamme Leden geſien werden: noch ook aan Doode of ſlapende Lichamen geen Leden die Levend of wakende ſchijnen te zijn. Want een Beeld dat met ſoodanigen beweging niet en is verfeld, alſſer van nooden is tot ſulken voorval uytgedrukt te werden; en als den Beſchouwer ſigh noodwendigh in moet beelden, dat uyt de Denking van ſoodanigen Beeld moet volgen, dat ſal aanſonds te kennen geven dat de Leden aan de Geelt van ſoodanigen Beeld niet gehoorſaam zijn; In alle Actien moeten de Leden haar eygen bediening en geen andere vertonen. noch ſig daar van beſtuuren laten; en derhalven ſalder een groote ſtramheyd, en een ſeer onvoegſame Hoe het tegendeel ligt openbaar werd. paringh in ſoodanigen Beeld geſien werden. Ja het ſal even ſtaan (op datwe het door een Voor-beeld verklaren) als of het Beeld vol gebreken was; en dat het even als ymand die ſig poogt om te gaan, door een

Een Actie
moet een
bepaald oog-
merk heb-
ben.

een gebrekkig Been of Voet belet werd sulx te doen; Of dat het yts bysonders wil verrigten, en dat de Leden haar dienst weygerende, niet doen en kan dat geen, dat het niet yver schijnd te willen doen. Verder moet yder Actie ook foodanigh tot seke r bepaalde uytwerking verkosen en geschikt zijn, dat men se of niet twijffelagtig dit of dat te doen en Oordeeld; of dat se dus gesteld zijnde eenige geheel andere of tegenstrijdige Werking souden kunnen doen: Invoegen, een gaander voor geen Lopper, een staander voor geen Springer; een sittende voor geen vallende, of een besig Mensch voor een doe niet, passeeren mag. Men verhaald van den Griexsen Schilder *Demon*, dat hy binnen Athenen eens een proef wilde nemen, om verscheyde tegens den ander strijdende Actien en driften in een Beeld te gelijk te vertoonen; en gelijk hy voornamelijk toeley om in 't bysonder de algemeene passien, en fonden van de Atheense Burgers daar door af te Scherfen; soo wilde hy Dertelheyd, Ongestadigheyd, Zorgeloosheyd, en Onregtveerdigheyd met Zedigheyd, Spraakzaamheyd, Goedertierenheyd; Stoutheyd met Ontferming, Opgeblasentheyd met Ootmoedigheyd en Onsinigheyd, en Vervaardheyd te gelijk uytdrukken: Doch ik denk, segt eener seer wel, dat hy veel eer de Twijffeling als soo een tegenstrijdige Mengeling sal uytgebeeld hebben. Want dat is den vertwijffelden eygen, dat'er onder de donkere en onsekere Werking der Wingbrauwen en onvast opslag der Oogen, verscheyde bedenkingen, en Actien door malkander swieren. Dat *Vazari* in 't Leven der vermaarde Konstenaars, van Bonarottus verhaald, datmen in de Beelden van sijn groot en vermaard Oordeel, konde sien om wat sonde en

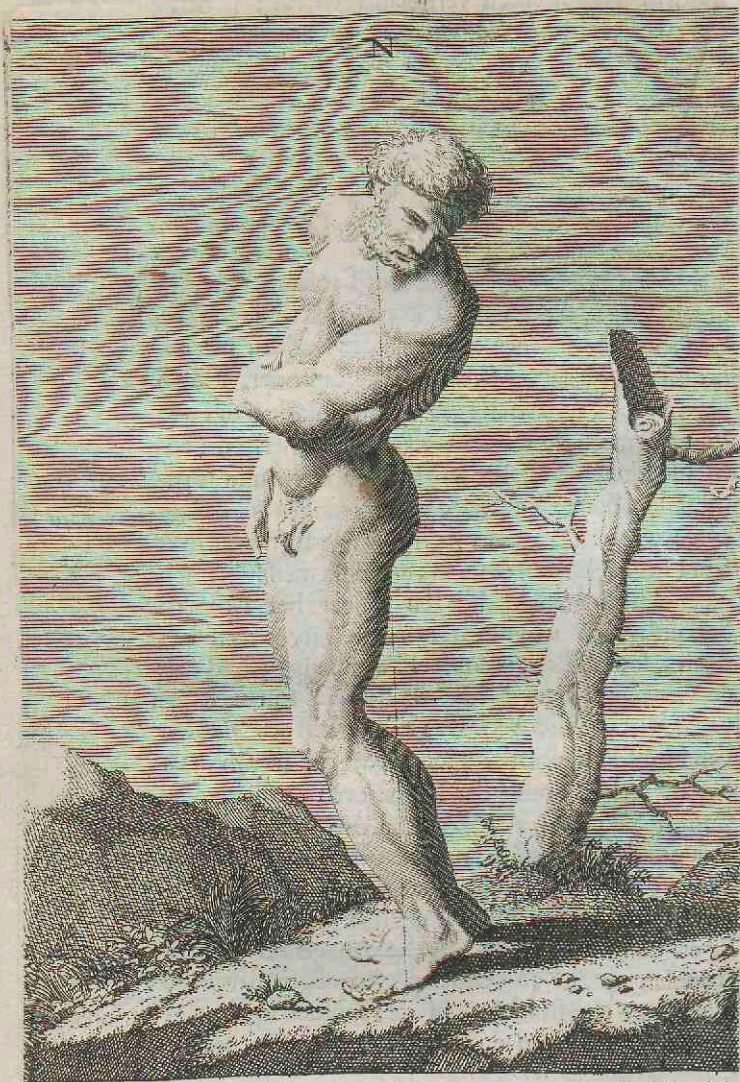
Twijffeling
by toeval
verbeeld.

misdrijf yder Mensch verdoemd wierde; is buy-
ten twijffel een weynig met Spek geschoten.

Om sich in 't verkiefen der Actien en Doeningen
der Beelden wel te dragen; is den Schilder ten hoog-
ften noodzakelijk dat hy wel versta het uysterste ver-
mogen der Menschlijke Leden, namelijk dat hy
wel hebbe onderfugt hoe ver 't gebruyk en dienst
der Leden in het Drayen, Wenden, Reyken, Schry-
den, Tillen, omvatten en anders gaat, en wat de
Ermen en Beenen, Hals en Hoofd, Handen en Vin-
geren voor verkrampingen kunnen verdragen; op
datmen in 't verkiefen en stellen der Beelden niet te-
gens de mogelijkheyd der Natuur aanloopt. En op
datwe van de voornaamste ook een staaltje of twee
in 't algemeen mogten geven; soo aanmerkt dat een
Mensch in de uysterste omdraying, diemen in 't ge-
meen kan doen; foodanig van vermogen is, dat hy
agter over fiende, met zijn Aangesigt Lijn-regt over
zijn Hiel sal komen te staan, en gelijkmen sulx noch
niet geheel gemakkelijk en sonder het Been en
Schouder een weynig daar na te buygen en kan
doen, soo blijkt dat een Beeld dusdanig gesteld, als
de Vertoog-Schets N. vertoond; in zijn uysterste
vermogen van die Actie is. Ook en kan een Mensch
zijn Hoofd Natuurlijk niet verder omdrayen, als
dat hy met de punt der Kinne even de Schouder
kome te raken, tot welke daad den Schouder sich
ook noch een weynig moet na vooren brengen. In
't voorby gaan mogenwe met een Woord niet onge-
merkt laten voorby gaan, dat het gansch onbeval-
lig en ongracelijk staat, de Beelden geheel met de
Tronien op zije te verkiefen, invoegen datmense
even als de Kopstukken, of de Hoofden op de Me-
staaljen fiet; 't geen op Schouw-Penningen gedaan
werd

*t Uysterste
vermogen
der Beelden
moet wel
onderfugt
zijn.

Waarom
Tronien heel
op zije te ma-
ken in Ordi-
nantien niet
oorbaar zijn.

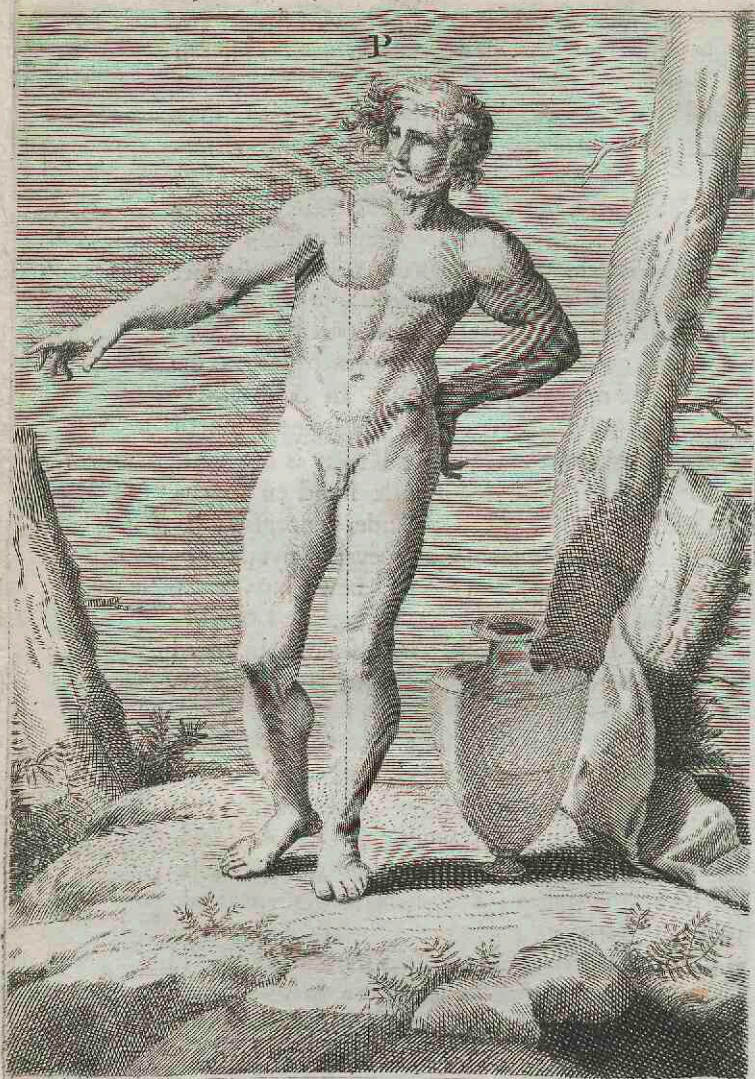
uyterste Vermogen van een agter over siende Beeld

werd om de gelijkenis best te treffen, en dat in een andere stand van nooden is, dat de Neus meer buyten de Tronie verheven staat, 't geen in 't drukken der Penningen niet wel lukken wild': Want het Silver of Goud, of Koper, kan soo verheven niet aangeschroeft noch geslagen werden. Ook zijn sommige Tronien door 't overhangen van de Neus, Jok der Wingbrauwen en anders soodanigh gesteld; dat schoonmente in Vormen gieten wilden, sy niet lossen souden, veel min dan dat sulx in een Stempel geschieden souw. Waarom dan ook de Plaaftergieters haar meeste Tronien in Vormen gieten, die uyt twee of meer stukken bestaan. In de SchilderKonst dan sullense berer voegen, wanneer se min of meer gedrayd vertoonen: De Reden is om datse vlak op zijde, een juyst afgestapte stand en oogeblik van Beschouwing uytleverende, genoegsaam laten blijken datse soodanig niet toevallig uyt de oorsprong van haar eygen vrywillige beweging, maar met voordagt soo verkosen zijn; 't geen de Lossen behoerlijkheyd, dieder altijd in de Beelden behoord gesien te werden, t'eenemaal tegen is, ja de selve wech neemt.

De Beelden moeten in een ordinaantie altijd een toevallige stand hebben.

Belangende 't vermogen der Ermen, men moet weten dat die niet verder agterwaarts over, of bezijden malkander en konnen reyken of gebragt werden, als datse te wederzijds met den top der Middelste Vinger aan den Hoek of Bult van den Elleboog komen te raken: Gelijkwe dit wederom in de volgende Vertoog-Schets met O getekend, aangewesen sien. Daar ook het nevenstaande Man-beeld genoegsaam vertoonend hoedanig een Mensch in een welvoegsame stand met den Arm en Hand niet verder kan reyken, als dat hy met de volle Hand de

't Uytterste vermogen van Ermen en Handen.

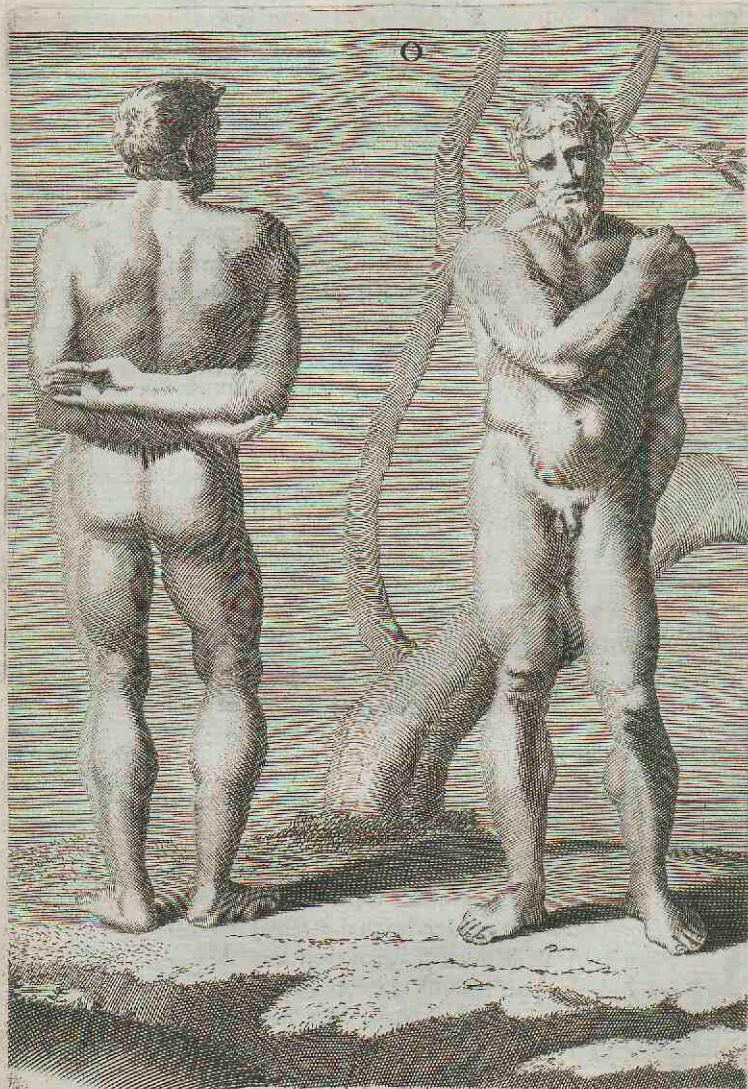

uyterſte Vermogen van een agterover hellend Beedd

opperste Bult van den Schouder kan bevatten: En dit is dan de Leest, na welken sich in 't stellen der werkende Beelden sekerlijk kan dragen. En dewijl wy hier aan de mogelijkheyd en uysterste magt van des Menschen Leden gedenken, soo schiet ons in den sin, hoe bey de Handen en Ermen soo volkomen tot dienst van 't geheele Lichaam gemaakt zijn, dat sy overal, en op alle plaatsen malkanderen kunnen bereyken, samen Werken, en 't geheele Lichaam in de betasting dienst doen; En het is een raadseltje, dat vele uyt de vuyft niet kunnen oplossen, wanneer men vraagd, waar of op wat plaats men de eene Hand aan sijn Lichaam kan leggen, datter de andere Hand niet en kan bykomen? slegt Jan en behoefd dit niet te weten; Doch waarom souden wy 't voor de Liefhebbers en weetgierige verswijgen? Grijpt dan slegts met u Slinker-Hand u regter Elleboogh vast, en gy hebt sonder moeyte de eenigste plaats gevonden, daar u ledige Hand niet komenen kan, gelijk wy u dan ook noch tijd geven om na de tweede plaats om te soeken.

In het staan der Beelden kanmen aanmerken, dat of schoon een Beeld op twee Voeten rust, 't selve egter sijn wigt alleen op eenen Voet kan doen over gaan, en dat door sekere Trap of hoeveelheyd van agter overhelling; blijvende nochtans 't selve Beeld sekerlijk staande; en dat door middel van de tegenwigt, die'er door den minder beladen Voet en uytstrekking van een Erm of anders, gemaakt werd: Doch en kan foodanigen Beeld niet verder noch meer buyten sijn wigt Lijn gaan als binnen 't vermogen van de gefeyde tegen-wigt, of het Beeld sal schijnen daar henen te vallen. Gy siet buyten twijffel het voorstel van dese stand genoegsaam uyt de Verloop-Schets

uysterste vermogen in de helling.

uÿterste vermogen der handen en armen

met P. geteckend : En de doorgaande Lijn wijft genoegzaam de gelegentheyd der Helling, en welke partyen het gefeyde tegenwigt maken. Sulx dat geheel niet moeyelijk is te begriipen, dat by aldien dese Man het onbeladen Been neffens 't andere planre, en den uytgestrekten Erm nader aan de Midlijn des gewigts bragt, en neerwaarts liet vallen, dat de reſte in de vorige ſtand blijvende, hy niet en soude konnen ſtaande blijven. En dit is ſoo, wat aangaat de ſtellingh der Beelden, na haar gewigt en tegenwigt volgens de mogelijke ſtand in allerhande Doeningh en geval; Laat ons nu, om de Menſchkunde nader tot de praktijk der Schilder-Konſt te brengen, ook de Actien en Paſſien in 't byſonder gaan beſchouwen.

Wy zijn altijd van gedagten geweest, datter tot d'uytdrukking van allerhande gevallige Actien en Hertstogten, uyt welk de beſte voort ſpruyten, geen oeffening den Schilder nutter is; dan met goede opmerking vele dingen na 't Leven af te ſchetſen; en voornamelijk die dingen, die hem by toeval, en in in ſtillingheyd hier en daar voor komen; In welk doen hy hem altijd moet ſien te bedienen, wanneer de dingen die geſien werden in haar yver en beſte oogenblik zijn.

Daar zijn veel dingen die de Schilder-Konſt nu en dan noodig heeft, die wanneer menſe op een beſtipten tijd wil hebben, niet te verkrijgen zijn; immers niet ſoo als menſe ten uyerſten noodig heeft: Wel is waar dat vele haar door Modellen, en andere hulp-middelen bedienen: Doch die nauwkeurig wil opmerken, ſal ligt verſtaan, dat de Actien en Paſſien welke door Modellen met voordagt gefogt en gemaakt werden, vry ver van die verſchillen, welke

Vermaning
aan den
Schilder.

Alles dat
men in de
Schilder-
Konſt noo-
dig heeft is
niet altijd by
de Hand.

† Onder-
scheyd tus-
gevallige en
Natuurlijke
Actien is seer
groot.

we Natuurlijk gevallige en waaragtige Actien en Passien noemen: Want nadien de gestelde Actien in de Modellen geen waaragtige oorfsaken hebben daarse uyt voort komen, daar door geschied het datse ook soo veerdigh, soo seker, noch soo Natuurlijk gevallig niet en konnen zijn. Wie en weet niet, datmen met voordagt en sonder oorfsaak niet wel soo Natuurlijk weenen, of een droevig misbaar maken, of sig uyt-sinnig toornig aanstellen kan dan wanneer een treurig of onverdraaglijk voorval, onse Passien en Actien, daar toe op een ware grondslag gaande maakt? 't Was dan niet geheel buyten de weg getimmerd, wanneer seker groot Meester sijn Leerlingen een Meester sonder

Wat een
Meester son-
der Tong in
de Schilder-
Konst doen
kan.

Tong aanwees: seggende datse geduurig wel nauw moesten agt geven op de Actien en Gebeerden der stomme; op datse daar aan mogten Leeren affien, in wat voegen sy met de Handen, en met de Oogen en Wingbrauwen, ja met de beweging van 't gantsche Lichaam, haar meyninge en gedagten uyt drukten; en sich door nadrukkelijke en aardige Actien en yver aan andere verftanelijk maaken. Men verhaald datter by d'Oude Kamer-Speelders waren die alleen door een stomme beweging, de Leden soodanig na den eyfch der saken verscheydentlyk wisten te schikken, dat het was offe spraken: En dat selfs na allerley staten verftaanbaar aan alle Natien. Dus hielden sy haar nu als een Oud Man, en dan weer als een Kind: voor een oogenblik als een Koning, en korts daar na weder als een Dienstknecht of Slaaf. Dan als een Vrouw, en dan voor Maagd. Dan Dronken en Onbesuyft, en dan weer Befadigd en Nüchteren. Sulx dat ook een voornaam Speelder onder hen met den welsprekenden Cicero durfde twisten, en staande houden, dat de Actien en Na-
tuur-

natuurlijke Gebeerden verre boven de welsprekend-
heyd der Orateuren gaat. Hier vald ons noch in dat
Lucianus van een Danffer onder Nero verhaald,
die alleen door de beweging van sijn Lichaam ver-
scheyde geschiedenissen wiste te vertoonen; En
dat hy onder allen, het Overspel van Mars en Ve-
nus met soo Natuurlijke Actien wist af te Danffen,
dat alle de Beschouwers, 't selve soo duydelyk ver-
stonden, als offe het voor hun Oogen sagen gebeu-
ren. En dus werd hier al wederom openbaar, dat de
de Schilder-Konst in geen ding van het Leven be-
hoefd af te wijken; Gelyk ook het Leven haar in
geen ding sal verlegen laten: Want het gaat vast en se-
ker, dat al wie de Konst-Regelen geern in de Verw-
Ketel van de Natuur wil indooopen, die falsche selden
anders dan merkelijk verbeterd, daar wederom uyt-
trekken.

Daar staat noch vorder te letten, datmen in 't al-
gemeen behoorde te kennen het onderscheyd tus-
schen Actien en Passien, en hoe en wanneer die sa-
men gaan; als mede in wat plaats of gedeelte des Li-
chaams, de Actien en Herts-togten haar meest open-
baren, en door welke Leden dese en gene werden
uytgevoerd.

Ontrent de Passien die door het Aangefigt en
door de beweging van het Lichaam te gelyk moe-
ten uytgedrukt werden, moetmen eerstelijc verfor-
gen dat die in de Tronie wel zijn waar genomen. En
alsdan sal het ligter vallen, die van het Lichaam
daar na te schikken, en te maken datse eenreley
Werk-daad hebben. En alhoewel in 't Natuurlijk
Leven de Actien die tot uytvoering der Passien ver-
eyst werden, in Orden op de driften van 't gemoed
volgen; en dat het Aangefigt schijnd het Lichaam

Men moet
het onder-
scheyd tus-
schen Actien
en Passien wel
verstaan.

Warmen in
de Tronie
moet waar-
nemen.

Waar in de
Konst sich
anders dan
in 't Leven
moet dragen

in orden te volgen; nochtans is sulx in de Schilder-
Konst heel anders, want daar kunnen de beweging
en Gebeerden des Lichaams best na die van het Aan-
gesigt doen volgen: Als een opmerkenden Geest lig-
telijk by sig selven, of in de Beschouwing van 't Le-
ven sal kunnen ontwaar werden; voornamelijk wan-
neer hy aanmerkt datmen de Passien nergens beter en
eerder dan in de Tronien kan af sien, en dat ons
de Beschouwing van die, doet oordeelen van de rest
des Lichaams, al is 't zelfs datwe op de Gebeerden
der Leden nauwlijx agt nemen. Doch de Actien des
Lichaams voornamelijk aangemerkt, en doen de Pas-
sien uyt het Aangesigt soo vaardig niet Lesen; voor-
namelijk niet wanneerse daar niet wel in bepaald zijn.
Maar wanneer 't Lichaam met het opsigt en gesteld-
heid des Aangesigts t'eenemaal tot een en de selve
daad, seer wel is saam gevoegt, soo sietmen alles volko-
men. Wat kenteekenen van aangebooren Passien uyt
dese en gene Deelen haar maaxel kunnen gekend wer-
den, daar van is vooren verscheydentlijk gesproken,
en de Konst-oeffenaar moet hem daar in wijsfelijk en
aandagtig dragen, en alles wel weten toe te passen
watwe aangaande d'uytdrukking der Actien en Pas-
sien verder fullen aanmerken.

Wat een
Actie en wat
een Passie is.

Wy noemen het een Actie soo wanneer een Mensch
met sijn Ledematen eenig ernstig bedrijf, of Werke-
lijke beweging doet; waar van men de besigheyd en
aandagt des Werx in het Aangesigt kan affien; doch
soo nochtans, dat al de Leden voornamelijk de Werk-
tuygen vertoonen te zijn, door welk de Geest des
Menschen die sich alleen besig in de Tronie laat sien,
de Werk-daad verrigt. Maar wanneer in een Doe-
ning aldermeest de inwendige gesteltenis van het ge-
moed, door uytwendige Gebeerden word te ken-
nen

nen gegeven, dat noemenwe Passien; en werden dese meest door stille Gebeerden van het Hoofd, en trekken van het Aangefigt uytgedrukt: welke twee in meest alle voorvallen elkander getrouwelijk bystaan en versellen; en in velen door eenige sagte Gebeerden van Ermen en Handen, volkomender en kenbaarder werden; welke Actien dan schijnen uyt de Passien haar oorsprong te hebben. Gelijkmen dan ook veelsints in foodanige eenige heymelijkheden der Natuure en des Gemoeds, en geduurige pooging, in de Tronien, als met Leesbare kenteekenen afgebakend ziet. In meest alle Herts-togten komen dry voorname dingen te samen; Namelijk: het Voor-werp, de beweging des Gemoeds, en d'uytwerking daar ontrent: Welke uytwerkingen in 't algemeen maar van twee saken afhangen, namelijk Liefde en Haat; en na dat die geweldig of gering is, daar na hebbense een grooter of kleynder Werk-daad, ontrent de Voor-werpen, diemen on-cyndig moet stellen: Ook moet hier de staat des Persoons van Man, Vrouw, Oud, Jong, Sterk, Swak, Sick, Gesond, en anders in aanmerking komen.

Wat dingen in de Passien meest voorkomen.

De stand der Persoonen moeten leer, wel in de Actien en Passien waargenomen zijn.

Door de beweging van het Hoofd, buyten aanmerking van d'andere Leden, bekennen wy veel gesteldheden van 't inwendige gemoed. Soo dunkt ons een Hoofd dat als een biefe neergebogen hangt, een nedrig, gedwee, en neerslagtig gemoed: En gelijk de hooverdige Phariseen daar voor geern wilden de Monsteringh passeeren, alhoewelse 't niet en waren, soo wistense haar seer sijntjes van dese mijnen te bedienen: Welk Mom-Aansigt van de Saligmaker afgeligt werdende, haar te bijster vergramde.

Want de Actie van 't Hoofd kan te kennens geven.

Wanneer het Hoofd agter over en stijf op den Necke gedragen werd, dat geeft een trots en hoog-

moe-

Trötsheyd
door
Flauwhertig-
heyd en hal-
sterrigheyd
en andere
door d'A-
ctien des
Hoofds.

moedigh hert te kennen: En gelijk dit in de Menschen, alsoo is 't ook een moedige stand in de Paarden (alwaar de Deugd voornamelijk in de Moedigheyd bestaat) wanneer het Hoofd wel opgetoomd houden, en de Nek als op de Borst laten in sakken.

Wanneer het Hoofd over een zijde hangd, betee-kend het een onmannelijke flauwhertigheyd. Als het met een stijven Hals in de Wind opgesteken werd, dat vertoonend een Halsterrig, Onversfettelijk, en ork-agtige Steegheyd, en diergelijke; behalven datter door de beweging des Hoofds, ook toefeggingen, ontfeggingen; en Lief kosingen geschieden konnen.

Wat de Par-
tyen des
Aangesigts
te kennen
geven kon-
nen.

Onderscheyd
van Schreyen
en Lachen.

De bewegingen van de Partyen des Aangesigts zijn te menigvuldig in getal, dan dat wy die by na sou-den durven bestaan op te halen. De kennelijkste houden haar voornamelijk omtrent het Lachen, Schreyen, Kijven, Singen Spreken, Verwonderinge, Toorn, Gramschap, Blijdschap, Droefheyd, Vrees, Angst, Verdriet, gevoel van Pijne, en soo voorts besig: Onder welke kenteekenen sommige malkander seer gelijk en sommige ongelijk zijn; En dat wel na datse van malkander in Daad, of in Passie verschillen, of een min of meer dringende oorzaak hebben. Maer niet tegenstaande Schreyen en Lachen, gemeenlijk twee verscheyde en tegen malkander strijdende oorsaken heeft, nochtans zijn de kenbare trekken en ployen des Aangesigts malkander niet seer ongelijk: de sienlijkste aan beyde, bemerktmen aan de Mond, Wangen en Oog-sche-len. *L. de Vinci* is van Oordeel geweest, dat het verschil hier maar en was in de Wingbrauwen, en de plaats die boven de Koppeling der Neus tuffen beyden is. Maar wy hebben in 't Leven waargenomen, datter

aan

aan de Mond ook eenig onderscheyd gesien werd: Want in een Lachende Tronie zijn de Toetjes of Kreuken die aan de Mond komen, en diemen in de hoeken van de Mond fiet, wat na boven getrokken en omgekromd, waar door niet alleen de vriendelijkheid van de Mond werd vermeerderd, maar het maakt ook dat de Oogen door 't opschorren der Kaken, lossen en ruymmer blijven; dat vrolijkheid te kennen geeft. Doch aan een Schreyende, zijne pijnlijk en bedrukt neergetrokken. Men kan om het Schreyen wel uyt te drukken, ook noch hulp vinden in het ordineeren en verkiesen van eenig kenlijk byvoegsel; 't geen de saak foodanig bevestigen kan, datter in 't minst geen twijffel aan te slaan sal zijn; alwaar 't ook dat een Tronie eenigzints meer na 't Lachen dan na 't huylen quam te aarden. Ook zijnder seer veel Actien en Gebeerden, die niet alleen met Schreyen over een komen, en in 't algemeen daar mede verseld gaan, maar die ook seer wel over een stemmen en eygen zijn aan den staat des gevals en droefheyd, waarom'er Geschreyd werd. Want den eenen Schreyd uyt boosheyd en Toorn, sulx dat hy onder dies eenige vergramde Actien maakt, of sijn Kleederen wil scheuren, of hem van ongeduld daar henen smijt. Een ander Schreyd uyt aantrekking en bedroefde gedagten. Een ander uyt tederheyd en sagtmoedige blijdschap. Een ander uyt vermoeding of inbeelding van eenig quaad ongeval. Een ander van Ellende en gevoel van pijn. Een ander door medelijden, of door afkeer, over 't verlies van Ouders en Vrinden, enz. Onder alle welke qualen en ongelukken, d'een schijnd geheel wanhopig, en d'ander vry geduldiger te zijn. Sommige maken geluyd in het Schreyen en sien na d'Aarde. d'Andere zijn stil,

Gestel van een Lachende Tronie.

Gestel van een Schreyende Tronie.

Versley Schreyen.

Verscheyde Actien die die 't houden van 't Hoofd de Schreyende versellen.

en

Schreyen
met veel
Tranen storten.

en houden d'Oogen na den Hemel, de Ermen neerwaarts, de Handen samen, en de Vingers door elkander gevlogten. Andere vol angstvalligheyd, verheffen de Schoulers tot aan de Ooren. Die veel Tranen in 't Schreyen willen storten, knijpen d'Oogen niet selden dicht toe, trekken de Wingbrauwen samen, en maken Rimpels bezijden de Oogen, en beneden aan de Mond, als wanneer ook de Lippen Boogs-gewijs na om laag getrokken zijn. Daar en tegen die hartelijk Lachen, hebben de Wingbrauwen regt gestrekt en open: maar *daar is ook een Lachen dat niet over de Lippen gaat.* En gelijkmen Lagt van blijdschap, soo schreyden ook somtijds uyt de selve oorzaak: En die nauwkeurigh willen zijn, maken noch onderscheyd tusschen blijdschap en verheugingh. Schreyende by Lachende, of Lachende by schreyende te ordinceren, doen sulx wel beyde te Natuurlijker zijn; Maar de waarheyd en waardigheyd des voorvals, verbied sulx dikmaal te doen. Waar van breeder in onse Ordineeringh.

Nodige waarschijn-
ing daar
op acht.

Men sou ook noch een onderscheyd kunnen maken tusschen een Schreyenden, en een die een beschreyde gedaante vertoond; dat is eenen die een weynig tijds geleden, Geschreyd heeft; Dewijl het Schreyen veelints soo dra niet ophoud dan het Lachen; 't en waar het Lachen mede seer heftig heeft aangegaen. Want gelijk in het hartelijk Schreyen, de uyt en inademing geweldiger als na gewoonte is; En de Geesten ontroerd zijn, soo kan na het ophouden der oorzaak (die ook nog somtijds door de Reden en Troostspraken van anderen geholpen werd) de hevigste beweging wel verminderen, dat is vertragen, maar de Geesten, en uyt en inademing, kunnen niet teffens, maar alleen by posen, dat is allengskens tot haar vorige

rige gelijkwigtigheyd gebragt werden, en het Schreyen doen ophouden. En dus gebeuret dat de Menschen lang na het vol uyt Schreyen, noch snikken en halen, hoe seer ook ymand sulx poogt in te kroppen: Want dit gaat even eens gelijk het schommelen des waters in een bewogen Vat of Tobbe, dat niet tefens sal stil werden, schoon de beweging van het Vat ophoud. Men siet ook wanneer het opkroppen van Schreyende Kinderen, door dwang en ontslag te overmatig geschied, dat het hen somtijds niet al te wel opbreekt. Waar van d'oorzaak is, dat de beweging der Geesten teffens gesmoord of ten minsten geweldig verkragt werden.

Het Aangeligte is verder meest altijd gesteld en geschikt, na de Actien en 't Gebaar dat de Tugt des Gemoeds en de Wil aan de Leden gebied te hebben: En sonder die sienlijke blijk zijn onse Actien als sonder Leven en ernst. Dus komt ons een Vinnig opsight, in een dreygende Actie te hulpe, als of men slaan wilde: en als men, gelijk het Spreek-woord seyd, een Gesigt geeft, daar van de dry een Doodslag zijn. In het smeeken verleend het ons een nedrige bedruktheyd. De vlijtigheyd van een oprecht Gemoed, vertoond sich door een vrolijk opslag der Oogen; En wel voornamelijk wanneer die seer helder en glansig in 't Hoofd staan, en wat rond van Form zijn. De traagheyd van een Slaafs Hert, werd door een droomige sommerheyd des Gesigts uytgedrukt: sulx dat alle de Togten van 't Gemoed in 't Gezicht des Menschen Aangesigt bekend geset werden.

Hoe het Aangesigt vaak tot de Actien en Passien geschikt is.

Wat men in de Ironien sien kan.

Men moet ook aanmerken dat door geen D'elen des Aangesigts meer of beter de Togten van 't Gemoed bewesen werden, dan door de Oogen: Want dat zijn waarlijk de regte Kijk-vensters van 't Gemoed.

Wat door de Oogen aangaande de Passien al werd te kennen gegeven.

t g 7

’t Vermogen
der Wing-
brauwen.

’t Gemoeed. Hier door werden ernstige Opmerking, sorgeloofse Onagtsaamheyd, Wulpsheyd, Geylheyd, Onversaagtheyd, Grootsheyd, Stuursheyd, Sagtmoedigheyd, bittere Vinnigheyd, Barmhertigheyd, Medelijdentheyd, en alles watter meer toe behoord, geopenbaard. Ontrent dit bedrijf hebben de Wingbrauwen de voornaamste bestuuringh: Want gelijke tot het voornaamste optoysel van het Voor-Hoofd, boven d’Oogen gesteld zijn, soo gebiedten en bewegen sy de selve na de drift die ’t Gemoeed ontrent het voor-val van een zaak heeft. Soms tijds zijns verheven, dat Moedigheyd en Kloekheyd te kennen geeft. Soms tijds ingetrokken, dat Droefheyd en bekommering beduyd: Ook wel ontsaghelijke Gramschap; namelijk wanneer men ymand wel meest met het Gesigt wil bestraffen; ’t geen den Digter HOMERUS seer aardig in sijnen vergramden Jupiter afgeschetst heeft, als hy seyde:

*Dus sprak Jupijn, en om sijn seggen kragt te geven,
Trök met een wakkere Wenk de Brauwen in elkaar,
Dat van ’t onsterfelijk Hoofd, het Goden heerlijk Hayr
Sig vreeslyk slingerde, en de gantsche Olymp dee be-
ven.*

Soms tijds zijns ongedrongen en vry uytgespreyd, dat vrolijkheyd en bly-geestigheyd beduyd. Soms tijds neergeslagen en hangende: Welke gesteldheyd der Wingbrauwen, een wis teyken is van Nedrigheyd en veelsints van schaamte.

Wat d’Er-
men en Han-
den in de
Actien doen.

In de Actien siemen dat door de Ermen en Handen de meeste en voornaamste Werking en uytdrukking werd voort gebragt. En dewijl de Actien meestdeels niet wel met eene Hand bevallig kunnen versigt

zigt werden, soo komen sy malkander in het Aanvatten, Ontvlieden, Vegten, Bidden, Versoeken, Belasten, Verwonderen, Betuygen, Onderwijfen en anders, op on-eyndige wijsen en toevallen te hulpe. Want het zijn bysonderlijk de Handen waar door wy Eysfchen, Beloven, tot ons roepen, weg senden, Dreygen, Ondervragen, en Weygeren; ja al onse Werk-daden uytregten. Gelijkmen dan ook de meeste besigheden die de Doening der Ambagten raken, *Hand-werken* noemd, om datse door de Handen werden uytgewrogt. Ook geeftmen met de bewegingh der Handen, de Vreesse, Vreugd, Droefheyd, Twijffeling, Erkentenis, Leetwefen, Schroom, Aanporring, Wederhouding, Aanne-ning, Verwerping, Weg-geving, Verwondering, Schaamte, en byna alles wat van den Mensch gedaan werd, te kennen. En 't geen noch boven alle opmerkelijk is, is dit, dat de Gebeerden die de Menschen met de Handen komen te maken, by meest alle Volken en Natien een en de selve beteekenis hebben; namelijk sulke, welke uyt de Fonteyne des Gemoeds komende, geensints aan de bysondere Zeden, noch aan de gewoonten van seker Land-aard of Volk vast, of eygen zijn. Invoegen dat de Actien die door d'Ermen en Handen gedaan werden, met regt d'algemeene spraak des Aarbodems mach genoemd werden. Waar uyt openbaar werd dat het heele Menschelijk geslagt uyt eenen Bloede gemaakt is. Doch wanneer men de Actien volgens de Zeden en Onderwijfingen der Volken souw willen in agt nemen; soo salder in verscheyde Doeningen een aanmerkelijk onderscheyd bespeurd werden; om waar van een Voor-beeld te vertoonen, wy konnen aanmerken, dat daar wy ymand met een opgeheve Hand tot ons roepen of

De Actien door Ermen en Handen volgens de Togten des Gemoeds, zijn de algemeene spraak des Werelts.

Onderscheyd daar in uyt de Zeden bewesen.

Wen.

Wenken, ſoo doen ſulx d'Italianen veelfints met den Erm en Hand in tegendeel regt na om laag.

De bewegingen die de Menſchen in haar Actien hebben, kanmen op tweederley wiſe, of in tweederley ſtaten aanmerken: ſommige zijn enkel of eenvoudig, andere dubbel, of ſaamgevoegd. Een enkele beweging of Actie, geſchied by Voor-beeld, wanneer een Beeld ſigh alleen agterwaarts of voorwaarts overbuygt, ſonder meer tot ſijn daad noodwendig te hebben. Een dubbele of gemengde Actie is, wanneer een Lichaam ſigh tot eenige Actie of Doeninge wil ſchikken, dat het hem te gelijk na om laag, en ter zijden of elders op eenen tijd tot eenige verrigtinge komt te buygen: En dus ſietmen in fraye en bevallige Actien dikwils twee, dry, en meer Doeningen te gelijk: 't welk hoe het meer en duydelijker geſien werd, hoe het de Beelden des te werkelijker ſal doen ſchijnen. Een Beeld kan gracelijk ſitten, en met het boven-Lijf en Heup elders een weynig heen geneeygt zijn; de Knyen wederom anders, de Beenen en Voeten zediglijk verſpreyd, de Handen in 't gemeen werkende in 't tegendeel; en het Hoofd en Aangeſigt, na d'ander zijde van de Borſt gewend, als ymand aansprekende, toehoorende of yts anders doende: Doch in byſondere Werkingen moeten de Oogen de Handen geſelſchap houden, op dat het Beeld waarlijk en aandagtig werkt. Over de zittende Beelden moetmen in 't voor by ſtappen aanmerken, dat de Knyen noyt geweldig moeten ſaam geprangt, noch de Voeten niet als Gebocyd zijn. Want dat een ſeer moeyelijk en ongemaklijk zitten geeft; datmen niet wel lang kan harden, en in 't Leven ſelden gedaan werd als men ruymte genoeg heeft de Voeten onbelemmerd te houden.

En

Wat een enkele en welk een dubbele beweging is.

Wat de Beelden Werkelyk maakt.

En feker wie veel met de Hollandse Bakwagentjes gereden heeft, weet wel wat ongemak het nauw sitten is. d'Oude Mannekens in de Gast-Huysen en Proveniers Wooningen, hebben om het knorren en morren des Winters aan den Haart zittende, voor te komen, elkanderen de Maat van de Knyen geset; Want alle soo veel ruymte hebben datse twee Vuysten op haar breedste daar tusschen konnen houden, moet yder te vreden zijn. Wy zijn met ernstiger dingen besig, anders souden wy den Leser over een vrende Warmoes-Batalje onder sulc slag van Volk voor gevallen, eens hertelijk doen Lachen.

Elders aandagtig en ernstig mede besig te zijn, en met het Gesigt na een andere saak gekeerd te zijn, beteekend een Actie van een Oogenblik; om datmen in een Doening van belang wel voor een Oogenblik het Gesigt elders na toe kan werpen, maar evenwel het Gesigt altijd by 't Werk noodig heeft. Alle die sich in dese dingen wijsfelijk willen aanstellen, sullen noyt of selden Beelden te pas brengen, die in een eenvoudige stand, of geheel van ter zijden, of geheel van vooren, en regt opstaande zijn. Om dat in dusdanige vertooninge, gants geen bysondere Actie of Doening en kan uytgedrukt werden die waarlijk gevallen zal zijn; schoon ook sulc in 't Leven mogelijk is, en dikwils voorvald; 't en waar 't dan datmen in een Tafereel met seer veel Beelden veranderings halven, sig ook daar van met eenige voorbedagtsaamheyd wilde bedienen. Doch en sal het van de verstandigste niet prijs-weerdig geoordeeld werden; om dat de veranderlijkheyd der Werkende saken Rijk genoeg is en stof genoeg verschaft, om besige Beelden te maken, al is 't datmen sig met geen

Welke stand een Actie van een Oogenblik is.

In wat standen men geen Beelden moet verkiezen.

Daar moeten geen Leedig-gangers in de Tafereelen gezien werden.

Leeg-gangers en behelpt. En gelijk in dese so moeten lig ook van het tegenftrijdige wagten. Men moet noyt verwronge noch verdrayde Beelden maken; maar voor een algemeene Regel vast stellen, dat Borsten en Billen noyt te gelijk regt van vooren kunnen gezien werden.

De Actien moeten tot de Perfoonen gefchikt zijn.

De Actien en de driften moeten in 't algemeen toegepafst werden aan den staat of Ouderdom van Perfoon; Invoegen datmen aan de Kinderen geen Mannelijke Actie, noch aan de Jonge Mannen of Vrouwen geen Doeningen van Oude Luiden en moet geven. Want de Actien en veerdigheyd der Doeningen verschillen in die alsoo veel als de Jaren, de gefalte des Lichaams en het wesen. In de Kinderen zijn sommige bewegingen wel eenigfints ras; maar daar werd altijd een sekere foort van Dommigheyd ontrend haar Doeningen gezien; En een vreesagtige blooheyd, in haar gaan en staan, vast houden en aangrijpen gemerkt. Want nadiense noch d'ervarendheyd van veel dingen en Doeningen niet en hebben, en datse sommige van hun Ledematen, door de korte gedrongenheid en ftramheyd tot veel dingen niet en kunnen fchikken; of datse noch fwak en teer zijn: soo zijns in 't beftuuren van hun doen onfeker. En hier van daan fietmen datse in 't aanvatten en grijpen, haar even als een dronken Mensch dragen, en als een blinde tasten na 't geenmen haar voor houd. Ook grijpense de dingen fchielik en onbefuyft aan; en slaan de Hand aan dingen om te Tillen, te Slepem, en te verporren, die meer dan thienmaal boven hun vermogen zijn: Gelijkse ook dikwils om een kleyn ding te doen, veel te grooten Actie maken; en over een stroo of rijsken te dragen, ftenen offe een gantschen Balk geladen had.

Hoe de Actien in de Kinderen zijn.

hadden. En gelijk dit de Natuurlijke en gemeene flender in der Kinderen Actien is; soo werden die welke een veerdiger en fixer manier van doen, vroeg hebben aangenomen, of dat het hen met on-ophoudelijke Arbeyd van Jongs aan geleerd is, als ongemeene gauwe Kinderen aangezien.

d'Oude Mannen hebben in haar Actien gantsch trage en strammie bewegingen. In 't staan zijn haar de onder-Leden en Knyen gemeenlijk wat gebogen; en de Voeten in een gelijken stand foodanig van den anderen gescheyden, als een Soldaat die met een Piek in sijn Gelid geplant staat. Den Rugge buygt sich wat krom, het Hoofd wat voor over bukkende, en de Ermen seer matig in het doen van den anderen gespreyd. *Plutarchus* schrijft de Oude Mannen meest al de eygenschappen van een dronke Mensch toe, namelijk onvaste Schreden in 't gaan; bevende Handen en Leden in 't Werken, haperende Tong, Snapperige Mond, grimmige Gedagten, vergetelig Breyn, en dolende Zinnen.

Hoe d'Oude Mannen in haar Actien zijn.

Actien van Oude Mannen door *Plutarchus* afgeteekst.

De Oude Wijven hebben wat sneller beweging in het boven-Lijf, maar onder zijns even soo stram en verroeft als de Oude Mannen. Als se boos of toornig zijn, zijns onversaagt, en vol furieuse Actien en uytvallen; 't Geen wel meest aan de beweging van het Hoofd, en Ottentottische Grimmasen van het Aangesigt, en in 't voor over buygen van 't boven-Lijf gesien werd. 't Geen dien Grooten Ordineerder *Rubens* in sijn Tafereel van Jobs versoeking; wonderlijk wel heeft waar getomen. En gelijk het in 't overwegen der dingen dikwils soo toegaat, dat het eene het andere beklapt en in gedagten brengt; soo schiet ons hier by toeval datwe aan Job gedenken, in den sin, hoe sommige van meeninge zijn

Hoe d'Oude Wijven in haar Actien zijn.

Aanmerking
over Jobs
Wijf.

Of de Vrouwen
booter
Passien heb-
ben dan de
Mannen.

Cap. 25. 21.

De Levens-
Rol van Man
en Wijf in
twee vrolijke
dagen af ge-
speeld.

Hoe de A-
ctien van
een Jong en
sterk Man
zijn.

dat de Duyvel, Jobs Vrouw, als sijn laaste en sterkste Wapen-tuyg gebruykt heeft om Job te plagen; denkende door die te doen 't geen hy bevonden had voor hem zelfs onmogelijk te zijn. Veel Medicijns zijn van Oordeel dat de Vrouwen van een weeker gematigheyd zijnde, haar Herts-togten en Passien minder kunnen beteugelen; En datse derhalven Natuurlijker wijs meest aan een Galbraken-de Knor-siekte vast zijn: Hun schielijk in Gramschap en Toorn opstuyven, werd van sommige by het On-weder van Donder en Blixem vergeleken. *Syrach* seyde dat alle Boosheyd kleyn is by de Boosheyd der Vrouwen te rekenen; En datter ook geene soo bitter vald om te dragen. Gelijk hy op een andere plaats ook segt; dat de boosheyd haar Aangefigte veranderd en soo donker maakt, dat's er uyt siet als een Beer. Den Spreuk-rijken Salomon. bevestigt het selve, als hy seyde dat mense alsoo ligt, als de Wind kan inbinden. *Athenens* verhaald, dat als den Treur-digter *Karcinus* gevraagd wierd, voor hoedanigen quaad een Vrouw uyt te maken was? Antwoorde, dat het genoeg was, als men seyde datse een Vrouw was. En op datwe dit stuk met een Spreukje besluyten; *Hipponax* was gewoon te seggen dat een Man maar twee vrolijke dagen met sijn Vrouw had; namelijk haar Trouw en haar Sterfdag. Wie hoorde sijn dagen?

De Actien van een Jong en sterk Man sijn veerdig en seker in haar uytvoeringh; en dewijl dese hun Doeningen gemeenlijk wel ter Herten gaan, en aldus noest en yverig daar in zijn; daarom moet men in dusdanige Beelden altijd versorgen dat het Aangefigt en de Leden een foodanigen gestel en mijne hebben als met de daad wel voegsaam over een stemd.

De

De Actien der Vrouwen van gemeene Ouderdom, en infonderheyd van de Maagden, moeten gantsch stil, zedig en ingetogen van beweging zijn.

Hoe de Actien van Vrouwen en Maagden zijn.

De Knyen wat na binnen gesloten, en de Voeten niet wijd van malkander gespreyd; nadien het tegendeel met de eerbaarheyd en welgemanierdheyd strijd: 't Geen ook in 't sitten diend waargenomen. En alhoewel in het sitten tusschen Maagden en Vrouwen, in 't gemeen niet veel onderscheyd te merken is, aangaande de Knyen en 't maken van den Schoot; nochtans meenen sommige opmerkende Geesten waargenomen te hebben, dat een zittende Vrouw werdende yts in de Schoot geworpen, om het selve te omvangen altijd de Knyen sal openen, en den schoot grooter maken; En dat een Maagd of Jonge Doghter daar en tegen in de selve daad de Knyen altijd digter sluyten, en de schoot kleynder maken sal.

Onderscheyd van de Schoot van een Vrouw en een Maagd.

Voorts moeten de Ermen zedig en gantsch niet wild in het doen of ver van den anderen afgedwaald zijn, 't en zy in noodzakelijk voorval van een geweldige daad, of eenig misbaar. Een weynig ter zijden overbuygens van het Hoofd, geeft ook een bevallige stand en sagtmoedigheyd aan de Vrouwelijke Beelden te kennen. Gelijkwe sulx nu wat nader in het beschouwen sommiger Actien en Passien in 't bysonder sullen gaan aanmerken.

Hoe de Ermen en Handen in Vrouwen Actien dienen te zija.

In een algemeene stand of Actie moctmen letten dat de Borst en Buyk sich matig inhouwen: En niet de Rug agterwaarts om buygen, noch de Borst voor uyt stooten. De Handen en mogen in het bewegen niet boven de Oogen verheven zijn; maar haar meest ontrent de Borst en het Hert besighoudens;

Weldand van een algemeene Actie.

Waarom
haar de Han-
den in de
Actien die
de Passien
volgen veel
sints ontrent
het Hert be-
sig houden.

den; om datse dicht en naby de Sourse en oorsprong der Togten en Passien blijvende, die te ligtvoeiger souden schijnen te hulp te komen, en in de uyt-drukking daar mede souden over een stemmen. En 't en schijnd niet dat de Handen sigh om eenige andere Reden, als de geseyde, haar Natuurlijk en als van haar selfs meest ontrent het herte gewoon zijn besig te houden.

Omkijken
by toeval
hoedanig te
vertoon.

In een Actie daar in een Beeld by toeval agter over, of ter zijden over, of anders om moet sien, moeten de Voeten noch geen van d'andere Leden, na de selve zijde gekeerd zijn, daar sig het Hoofd heen wend; Want anders sal het geen toevallige, maar een voorbedagte Actie verbeelden: Invoegen datmen in dusdanige standen ontrent de Voeten, Knyen, Zijden en den Hals dit volgende moet in agt nemen: by aldien 't Beeld op sijn regter Voet gesteld is, soo moet de slinker Knye een weynig gebogen, 't Been een weynig agterwaarts getrokken, de Voet wat uytwaarts, en van agter wat opgeligt zijn: De Slinker Schouder wat hooger dan den Regter: Den Hals en 't Aangefigt sal sig na de Zijde van den Slinker Voet keeren, en den Slinker Schouder Lijn-regt op 't punt van den Regter Voet komen.

Aanwijzing
van byson-
dere geval-
len.

Hoe 't Hoofd
in alle voor-
vallen op de
Hals en Borst
moet staan.

En dewijle den Hals soodanig gemaakt is, dat het Hoofd ten Dienst van 't Gesigt, daar door gemaklijk herwaarts en derwaarts en op verscheyden en ontelbare wijsen kan gewend en gedrayd werden, alswe in de Tronie-stelling hebben gesien, soo moetmen de Borst noit na de selve zijde keeren daar het Hoofd na toesiet; 't en zy men wil dat het Beeld met de Ermen en Handen eenig Werk doet dat het Gesigt van nooden heeft; En dar-
men

men 't selve binnen den oogenblik van sulken Doening aanmerkt.

Een wijsende Actie moctmen soo schikken dat Actie van een die wijst. het Aangesigte van den wijsenden gekeerd is na de

zyde, tot welken hy spreekt om te wijfen. En by aldien het voor-werp na welk hy wijfen wild, seer ver van hem en groot van beslag is: gelijk een Stad, een Tooren, Gebergte, Schip in Zee, of diergelijke, soo moet hy met een uytgestrekten Erm en volle Hand in de ruymte heen wijfen; en ver van het voorwerp af schijnen. Doch soo 't voor-werp deun by is, soo moet den Erm en Hand wat meer in-

Hoe na groote voorwerpen.

getogen zijn, en het voor-werp met de selve wat fekerder aanwijfen; gelijk dan ook in dit geval de Hand sich wat nader by moet laten vinden. Het aanwijfen van groote dingen die heel naby zijn, geschied gemeenlijk met de volle en uytgestrekte Hand; met de Kneukels boven; (want het binnenste boven, vertoonnd veel eer een aanbieding, presentatie, of ondervraging) maar kleyne dingen kanmen met de Vinger wijfen, om datse niet als van

Hoe van kleyne dingen.

naby gesten werden. En dese dingen veranderen eenigtints wanneer daar cenig bevel, of Onderwijfsing neffens verseld gaat. De Meesteragtige Onderwijfsing moet met de Kneukel of buytenste des Vingers om hoog gedaan werden: niet alleen om dat die wijze ook tot de bestraffing schikt, en in 't onderwijfen vaak te pas komt, maar ook om dat de aanwijfsingen in de redeneering, en vertoogen diemen maar aan sijns gelijk doet, aldervoegsaamst geschieden met het binnenste van de wijs-Vinger boven.

Om eygentlijk te wijfen is den Regter Vinger in 't gemeen gebruyk. Maar als men met de Middelste Vinger op ymand wijft, dat werd voor Schimp

Met wat Vingers men wijft.

op genomen, misschien wel, om datmen dien Vinger den Onbeschaamden of *Aars-krabber* in de wandeling noemd.

Actie van
gemeene
aanspraak,

Wanneer een Beeld in een Actie is van gemeensame aanspraak, soo moet het den Regter Arm matig uytgestrekt hebben, den Schouder een weynig makkelyk onbeladen, en roerlyk in sijn Lit drayen, Hebbende de Vingeren na den sin van sijn reden, het zy Onderwysende, Bevelende; Verhalende, &c. bequamelijk verspreyd.

Actie van
ernstige aan-
spraak,

In een Actie van ernstige Aanspraak, ofte daar van een overvloedige stoffe, voor veel toehoorders gehandeld werd, daar mag den Arm wat ruymter ter zijden uytweyden, en toonen met het Hoofd na dees en geene zijde, op en neerwaarts te buygen foodanigen gebaar, dat hy sijn reden als met heele stroomen, schijnd te willen uyt storten. Invoegen de Handen soo bescheydentlyk na de stoffe die verhandeld werd, en den drift die 't Gemoed daar ontrent heeft, gestuurd werden, datse selve schijnen te spreken. 't En past ook niet qualijk dat wanneer een Redenaar tot een vergadering een ernstige aanspraak doet, of in een Vuurschaar Pleyten moet, datter dan niet alleen een sekere soort van aandagt, maar ook een zedige verslagentheyd in sijn Wesen gesien werd: 't Welk prijswaardiger dan een grilliche stoutheyd aan alle verstandige toehoorders sal zijn. Ik gevoele menigmaal (sey den welsprekenden Cicero) aan mijn selven, dat ik in 't begin van mijn redenen bleek worde, en datter een ontschlyk beven door al mijn Leden gaat. En gelyk dit overval der Natuure sich meest in de alderwylste en omsigtigste Mannen vertoond; soo sietmen het tegendeel menigmaal in een over stoute Botte-kaak ge-
beu.

beuren. Voorwaar den vrypostigen Pompejus en Fabianus, en spraken noit in den Raad, sonder Rood werden, of eenige neerslagtigheyd van haar Gemoed in hare Aangefigten te laten uytblinken.

In 't spreken voor weynig Menschen, groot misbaar te maken, en soo veel Actien te doen, als ofmen voor een groote vergadering sprak, schijnd eer een rasernie of Dolle-Mans uytval te zijn, dan verstandelijk spreken. Seker opmerkend Jongeling die een Proef-Lesse voor zijn Meester opsey, om 't Kunsje van Preken te Leeren, berispt werdende, dat hy geen uytvoerige Actie genoeg en maakte, en sijn stem niet meer verheven had, dan of hy met ymand alleen gesproken had; seyde; Dat is de Waarheyd. Te kennen gevende, dat hy na de menigte des Volx gesproken had Doch sijn Meester verstond het soo niet, alhoewel hy hem over sijn aardige antwoorde prees.

In een Actie daar een Beeld tegen een gantsche vergadering of menigte des Volks spreekt, (Beelden en spreken nooit, maar wy spreken Schilderkundig) moet wel in agt genomen werden of het Beeld sit-tende of staande spreekt, ook van wat saak dat het spreekt, en waar mede dat hy den aandagt des Volx besig houd: of hy haar yts verteld; dan of hy haar ergens van oertuygen wild, of yts kragtelyx indrukken wil om te doen gelooven; op datmen de ware Doening uyt sijn Wefen en Gebaar bemerkte. Indien het sprekende Beeld dan verscheyde dingen moet schijnen voort te brengen, soo moeten maken dat de twee voorste Vingers met den Duym van de Regter Hand een Vinger van de Slinker-Hand vatten, houdende de twee andere Vingers van de selve Hand gesloten: 't Aansigt moet

Actie van een aanspraak tot een vergadering.

Actie als 't Beeld verscheyde dingen verhandeld.

*Actie van
een sittende
Spreker in
't voorgaan-
de voorzal.*

na de vergadering gekeerd zijn, den Mond half open, invoegen men sien kan dat hy spreekt: Indien het Beeld sittende spreekt, soo moet het schijnen te willen opstaan, en tot yder toe te komen: 't Hoofd moet een weynig voor over gebogen zijn tot de vergadering. Indien hy staande is moet hy hem een weynig buygen, soo met het Aangesigt als met het gantsche Lijf na de menigte tot welke hy sijn aanspraak doet. Met het heele Lichaam voor over en op den Elleboog liggende, voor een geheele vergadering te spreken werd wel van vele geoeffend, maar 't geeft onses agtens een Meesteragtige Laatdunkendheyd te kennen: En die sulx uyt die reden doen, schijnen weynig agting te hebben voor het Volk tot welke spreken. Die wijser zijn en op alles letten, sullen sich hier in niet ligt misgaan. Indien 't ons geoorloft was de Zeden te Roskammen, men sou tot een Voor-beeld kunnen vragen, wat welstand of welvoegsaamheyd het kan geven, dat een Gefant geroepen om yts van belang aan een Gemeente te verkondigen, sijn bevel en dienst al liggende, en als of 't sijn kouwe Kleeren niet en raakte, komt uyt te voeren. Seker een deftig Dienst-knecht of goede Boodschapper moet sich altijd wakker en veerdig op sijn Koten aanstellen, in agt houdende van wien en tot wien hy te spreken heeft, en niet soo leuy en ongeagt de Spreekplaats, alwaarmen Eerbiedige faken verhandeld, bekleeden, dat de Toe-hoorders na 't Voor-beeld van den Spreker, haar ook tot maklijk liggen, en eyn-delijk tot slapen begeven.

*Eerbied des
Sprekers.*

Men moet voorts alle sprekende Beelden altijd aanmerken binnen de Tafereelen te werken en te spreken met andere Beelden daarse by zijn: En daar-

om moet een sprekend Beeld, al is 't dat het maar een Mensch uyt alle andere aanspreekt, sich tot niemand anders keeren als tot dien, tot welk het spreekt: Gelijk het dan ook een groote veragting is, datmen in 't aanspreken van ymand, het Hoofd of Lichaam elders anders heen keerd. Ook is seer belachelijk wanneer de Toneel-speelders, de reden diese elkander behooren toe te voegen, aan de omstanders uyt lappen; 't geen maar in weynig voorvallen of in alleen-spraken somtijds te pas komt.

En dewijl dat onder een menigte tot welke gesproken werd, selden soo weynig aandacht is, of daar werden ettelijke toe hoorders gevonden, soo komt het hier niet te onpas cenige aanmerkingen over de Actien des Aandagts en des aanhoorens te doen. De Beelden die wel en aandagtig fullen schijnen te hooren, moeten voor eerst niet sprekende zijn; maar meest het Hoofd na den Sprekenden houden. De Oude Mannen en Vrouwen, moeten in 't aanhooren den Mond dicht toegesloten hebben; De Mond en Kaken ter zijden wat rimpelig getrokken zijnde, als verwonderd van 't gene daar geseyd werd, trekkende sommige de Wingbrauwen om hoog, of te samen om leeg, en 't Voor-Hoofd gefronst; vertoonende datse met Arbeyd haar sinnen schrap setten, om te verstaan en te begrijpen, watter geseyd werd. Andere moeten de Vingeren door elkander gesteken, met de Hand-palmen haar Slinker Kny vatten. Ook wel de Knyen over malkander gekruyft, steunende op den Elle-boog; de Vuyst op verscheyde wijzen onder den Elle-boog geset. Ook met de Wang en met de Kin verscheydentlijk op de Handen en Elle-boog leunende; en andere diergelijke Actien van gemakkelijk sitten, die om aandagtig te hooren,

Actie van verscheyde aandagtige toehoorders.

Hoe de Oude Menschen gemeenlijk hooren.

Actien van de Hoorende die zitten.

ren, voordeelig zijn. In het vlijtig toe hooren moeten de Handen noit yts doen, daar de finnen eenigzints toe Arbeyden moeten, want dan en kan men niet aandagtig hooren. Waar uyt volgt dat hoemen de Beelden zediger Actien aan Handen en Voeten, en 't bestuur der Oogen geeft, hoe de selve met hun Geest meer sullen schijnen opgetogen te zijn om vlijtig te hooren. De Actien in 't aanhooren moeten voorts min of meer eerbiedig en zedig zijn, na dat de waardigheyd des Sprekers, of de stoffe van welk gehandeld werd, vereyft; want daar werd een andere agting en geschiktheyd in 't aanhooren gevorderd, wanneer een Koning, Vorst of Prins, of een Leeraar in een vergadering spreekt, dan wanneer men een Quak-salver of Poetsemaker wat hoord snakken. Alle welke dingen in 't algemeen en in 't bysonder moeten waargenomen werden.

Actie van
vermengde
aandagt.

Andere hoorders na eenig afgelegen voorwerp willende sien, en somtijds door een opmerkelijke reden van den sprekenden verrukt, schijnen als na twee zijden te gelijk te luyfteren. En dusdanige hebben een gebroken of vermengde aandagt: diemen seer welen natuurlijk kan uytbeelden, wanneer men het Aangesigt wel na het eerste voorwerp gekceerd houd, maar offte met d'Oogen egter na yts anders gluürden, en het Hoofd als tusschen beyden en elk wat gevende, gekceerd hadden.

Actie van
staande
hoorders.

Die staande Hooren, hebben veelsints de Ermen voor op de Borst over malkander geslagen. Of de Vuyft met den Duym op den Gordel, of Riem, of op de Heup steunende. Ook wel beyde de Handen op den Aars, alhoewel dat eer Boers dan Eerbiedig is. En gelijk de goede Schilder-Konst sikh altijd liever van de Antiquiteyt bediend, soo ver-schaft de veelheyd
der

der verscheyde grootse Kleedingen, die meest ruym en wijd by d'Oude gedragen wierden, gelegentheyd genoeg om de Ermen en Handen eenige stille besigheyd te geven, met die op te houden en te regeeren. En die de Mantel en Tabberd-oeffening van d'hedensdaagse verstaan, mogen sich daar mede van bedienen; Alhoewel de ware Schilder-Konst het Modern niet grootelijx kan beminnen, om dat die Moden on-ophoudelijk veranderlijk, en derhalven sot zijn.

En nadien in het hooren veelsints eenige bysondere trekken in de Tronien voor vallen, die van wegen d'opmerking des Verstands, of bestipt zien en begluuren eenes dings voort komen, soo staar'er aan te merken, datmen te mets seldsame Grimmatzen, en wonder aardige Tronien onder de Menschen aangefiggen siet maken. Dus bijt den eenen somtijds op sijn Tanden, en siet met open Lippen soo wreed als een Schaap, dat is vertoond, een sottelijke of valsche Gramsteurigheyd. Een ander heeft de Mond-Lippen boogs-gewijs by na agter d'Ooren getrokken, en verwonderend na boven geschort, of Leepig neerwaarts gemonkt. Een derde grijnd in de Beschouwing van eenig ding, als de Drommel tegen den Dageraad; die daar in seer wel worden nagevolgt van de geen, die met de Neus in den Oosten-wind een barren Hock onder 't Geselschap van een scherpe Jagt-Snee bestevend, dat snot en quijl ten Neus uytloopt, en de Oor-lellen van de Kop schijnen te vallen. Dusdanige Grijnige Tronic-standen hebben wy vaak gesien aan Luyden die ontrent de doorloopen van Borsen en Koop-Hallen, de Plakkaten, die wat buyten de Kijk geplaaft zijn, begluuren; of die in een sterke Lugt met de Hand op haar ge-
fronst

front Voor-Hoofd, het uur aan een Toren-Wijfer af willen tuuren. Ook wel in een kleyne en ligter voerige Doening, die nauwkeurig moet behandeld zijn. Gelijker ook Menschen zijn die in het Brieven-schrijven haar gantsche Hoofd en Aangefigt, en voornamelijk de Mond en Oogen na alle de swieren van haar Pen verploysen en vertrekken. Ja hoese haar werk voorspoediger doen, en dat het hen geheel wel na den vleesche gaat; hoe sulx dikmaal te heviger, en nadrukkelijker sal gesien werden.

Actie van
ondervra-
ging.

In een Vragende Actie, is de Hand aan geen gefette beweging verbonden, maar veranderd die telkens, na de stoffe over welke de Vraging gedaant werd. Men moet hier ontrent eens voor al aanmerken, dat wanneer in een Actie niet wel kan uytgedrukt werden, van wat stoffe daar gehandeld werd, namelijk offer van Staats saken, van Goddelijke saken, van Konst-oeffeningen, van Halsgerigten, of anders gehandeld werd; datmen dan in en ontrent soodanige Ordinantien eenige kennelijke omstandigheden, en duydelijke byvoegfels soo veel moet te weeg brengen, dat alles watter in d'Actien ontbreekt of onmogelijk is te vertoonen, daar door ligtelijk gekend werd. Doch dit raakt d'Ordineering, waar van wy op een ander maal fullen handelen, soo 't de tijd en onse gesondheyt toe laat.

Hulp-mid-
len om de
Actien ken-
lijk te ma-
ken.

Actie van
Onderwij-
sing.

Een Actie van Onderwijsing sal genoeg van de Actie des Vragens onderscheyden blijven, wanneer den voorste Vinger het binnenste Lid van den Duym drukt: En d'andere Vingers los gehouden werden. Men kan dit ook met een gefloten Hand, alleen met de voorste Vinger voor uyt betoonen; doch die Actie past beter tot belasting, en stijf uytgestrekt noch eygentlijker tot een matige bestraf-
sing

ving, 't en zymen sulx door de Tronien en 't opfigt der Oogen kan in-teugelen: Of soo uytdrukken datmen daar een waar denk-Beeld van krijg.

In een Actie van Onderrigting, moet het Beeld dat de onderrigting doet, die geen aansien die het onderrigten wild: Buygende het Opper-Lijf een weynig tot den genen over: En dat min of meer, na dat de onderrigting gemeen of niet gemeen, laff of ernstig sal geschien: Gelijk ook de gesteldheyd van 't Gesigt daar na ook eenigsints moet geschikt zijn. Die met ernst onderrigt, laat'er hem gemeenlijk aan gelegen zijn 't selve met yver te doen; En derhalven moet in het Aangesigt eenige bysondere aandagtigheyd bespeurd werden: Want daar door sal een Beeld schijnen te letten en op te merken, of ook den genen welk d'onderrigting ontfangt, sijn gedagten en Ooren genoegsaam besig houd, om sijn eygen te maken al watter tot hem gesproken werd; en aldus sal den Onderrigter wel in agt nemen of hy ook wel verstaan werd; op dat hy by gebrek van dien, andere Gebeerden en woorden by mogt brengen die sijn reden beter ingang doen nemen, 't Geen niet dan met een bysondere daad des Aangesigts, en ernstige denking geschieden kan.

Hoe een' onderwijfend Beeld in aangedagt moet zijn.

Een Actie van belofte en toefeggingh, geschiedt best door een sagte beweging van de Hand, met haar binnenste om laag gewend, het agterste wat lager dan de toppen der Vingeren. De Hand is in dese daad gemeenlijk heel open, maar de Vingeren digt, doch alleen Natuurlijk aan malkander gevoegt, alleen is den Duym aan 't boven-Lid losselijk van de Hand afgescheyden.

Actie van belofte.

Een Actie van Oreeringh, of ymands Lof, of verdienste ernstig uyt te spreken, of een ander toe

Hoë de Handen in algemeene aanspraak moeten geschikt zijn.

te

te drukken, moet met een geswinde Hand en onbedwonge beweging geschieden. En gelijk in dusdanige gevallen gemeenlijk vele dingen moeten over hoop gehaald werden, en bey de Handen kunnen dienst doen (alhoewel nooit of selden even geswind) soo moetmen maken dat d'eene Hand de saak van welk gesproken werd, te kennen geeft, en d'andere betoone die dingen die'er over en van die saak geseyd werden. By Voorbeeld, soomen de gulhertigheyd en deftigheyd van ymands Gemoed, uyt te meten heeft; soo moet de Slinker-Hand eenige goedertierene en sagtmoedige Minen ontrent het Hert van den spreker maken, en d'ander Hand en Erm herwaarts en derwaarts uytgespreyd, moet die dingen op 't voegsaamste schijnen aan te wijzen, ontrent welke de Deugd van sulck eenen sig meest heeft besig gehouden.

Actien ontrent de beschaamtwording.

De Actien die ontrent de Schaamte of beschaamtwording vallen, hebben insonderheyd in de Vrouwen weynig beweging, of verwisseling der Ledenstand; om dat de selve veelsints met schrik verseld is; waaromse ook meer na binnen, dan in den Geest, dan na buyten werken. En gelijk de vrees, bekommering, en daar op dikmaal aanstonds bedwelmtheyd maakt soo werden tot de Leden weynig Geesten afgesonden, die groote beweging in de Leden, of Actien maken. En hier van daan is set dat de Menschen in dusdanige gevallen ligt verset en beteutert zijn, en Dingen doen en Woorden spreken, die gantsch onseker en verward zijn. Belangende de beschaamtwording selfs, die werd meest verwekt wannecr dat het deugdelijk Bloed met een vollen stroom na boven werd gejaagt, en alsoo een boven maten bloosen in 't Aangesigt ver-

Hoe de beschaamtwording toe gaat.

saakt: sulx dat veele in dit geval, hun Aangefigt met neer-geslagen Oogen, van wegen den gloed, diese gevoelen, van de Menschen uyt schaamte ter zijden afleyden. Maar wanneer de eerste op-zieding des Bloeds, door 't nader beseffen van een saak allengskens wat verkoeld werd, dan volgt'er bleek werden en besterving op; voornamelijk soo 't begrijp daar van ten quaden is. Een Zedige, Eerbare en Goed-aardige Schaamte laat sich meest sien door een Vloed van deugdelijk Bloed. Maar de vrees daar en tegen in een Ebbe van het selve. En over sulx geschied het dat een stil en kalm Gemoed gemeenlijk rustt onder een Levende en wel getemperde verwe.

Die nauwkeurig onderscheyd maken wil, kan de Schaamte niet onvoeghsaam van de Schaamagtigheyd onderscheyden, nadien het eerste sich meest na een Daad, en het tweede voor d'onderneming van een daad, op doet. De Schaamte dan is eygentlijk een droefheyd van het denk-Beeld van eenige onser daden versfeld, die wy ons inbeelden dat van anderen gelasterd werd; en mogelijk ook tegens onse Onderwijfing en Leef-Wet aan loopt: Doch de Schaamagtigheyd, is alleen een vrees of schroom van Schaamte, door welk een Mensche wederhouden word van yts Schandelijx te doen. En in dusdanigen sin kan het verstaan werden als *Syrach* seyde: Daar is een Schaamte die sonde aanbrengt: En daar is een Beschaamtheyd die Eer en Gunste leverd. De Hand op 't Hoofd te leggen of 't Aangefigte daar mede te overschaduwten, was een uiterlijk teeken van Rouwe en Schaamte by de Joden. Siet Jerem. 2. vers 37. Hier valt dan ook eenig verstandig onderscheyd ontrent de Schilder-Konst in agt te nemen, alhoewel het niet als tot de

Beschouwing van een net oordeelder behoord.

Inwendige
vrees geeft
selden groot-
te Actien.

Soo geeft ook de innerlijke vrees selden groot misbaar, maar laat sig meest sien aan het Aangefigt, dat in dit voorval meest altijd bleek en besturven word. Want om dat het Bloed schielijker als anders na het herte gaat, of mogelijk op eeniger wijs stil staat, of trager loopt, soo schijnd het datter een koude over al de Leden komt, die dese Dood verwe veroorzaakt. Daar werd van de Schilders niet ligter aangetaft dan dusdanige Passien, om dat de Historien daar sulx in voorvalt, gemeen en veel zijn, of ten minsten daar in ligt kunnen te pas gebracht werden. Doch wy agten datter in de Schilder Konst niet swaarder is, dan het selve Natuurlijk, en als een ware oorzaak hebbende, te doen. De reden schijnd ons, om datmen sulx naulijx in 't Leven voor een oogenblik kan sien en waarnemen, en dat de Modellen diemen daar toe verkieft, alleen gemaakte Passien hebben; die in 't volgen dikwils noch een Natuurlijk Rokjen uyt trekken, eermense op het Tafereel fiet. Men Leest van eenen *Gonzaga Hertog van Mantua*, dat hy op sekeren tijd den Italiaansen Schilder *Francisco Monsignori* eenen *Sebastiaan* Leerde Schilderen, die seer natuurlijk, vol Vrees en Schrik voor de Scheut, aan een Boom gebonden stond; 't welk hy door een Arbeyder die *Monsignori* voor Model diende, verrigte. Want als dien Schilder 't geseyde Model, in sijn onnooselheyd naakt had vast gebonden, quam den Hertog onverwagt met een Dagge in de Kamer gesprongen, seggende: Sa Schelm nu moettje'er aan; hier toe heb ikje op dese plaats laten brengen. Gy kunt denken Leser, of dien Bloed niet waarlijk verschrikte! en sigh inbeelde, dat hem de steek aanstonds

Waarom
dusdanige
Actien qua-
lijk natuur-
lijk te ver-
toonnen zijn.

Hoe den
Hertog Gon-
zaga een
schrikigen
Sebastiaan
Leerde
Schilderen.

stonds souw door het Hert gaan. Welken oogenblik Monsignori sonder sig te ontsetten soo wel in agt nam, dat hy sijnen Sebastiaan seer angstvallig aan den Hertog geschilderd leverde.

Een Beeld dat schielijk yts schrikkelijx ontwijkt, moet den Schouder met een swenk na vooren brengen, wijkende met het Hoofd in tegendeel van het gevreesde voor-werp; Invoegen de Leden, als Hoofd en Schouder, om datse aan den anderen verknogt zijn, in het overvallen een en de selve beweging hebben. In het verschrikken trektmen gemeenlijk de Schouders om hoog, en de Ermen tot den elleboog tegen de zijden van de Borst gehaald, de Vingers wat verspreyd, hebbende beyde meest eenerley Actie.

Actie van een Beeld dat yts schrikkelijx ontwijkt.

Een Actie van verwondering werd bequamelijk uytgedrukt wanneer de Hand sich na 't opgaderen van de Vingers een weynig agter over buygt, en de laatste Vingers in 't veranderen van den dray een weynig verspreyd zijn. In dese Actie past het niet qualijk, dat het Hoofd meer agter over dan voor overgebogen is. 't En zy dan lake dat het voorwerp daar over verwonderd werd, om laag is, en dat het van naby moet besien werden. De Oogen en de Wingbrauwen moeten wat verheven en ruym zijn, het Aangefigt wat gestrekt; even of de Zinnen opgetogen waren, over 't geen'er verwonderens waardig beschouwt werd. Doch in Oude Mannen (als 't geseyd is) mag het Hoofd niet seer Werken. En kan dese Actie grooter en kleynder Werkdaad hebben, na dat die met een of met beyde Handen werd uytgevoerd.

Actie van verwondering.

In een loopende Actie moestmen geen twee Leden even eens schikken, en voornamelijk moeren

Loopende Beelden.

bey de Ermen niet gelijkelyk voor uyt gaan. Van de Voeten behoordemen de mogelijkheyd aan fig zelf te kunnen vinden. Maar by aldien de Ermen haar soo wel als de Beenen in 't loopen bewegen, soo moetenfe met malkander een verwiffeling maken, namelijk fy moeten als de vier-voetige Beeften gaan, een Regter Erm met een Slinker Been moet voor uyt komen, 't geen de snelheyd van het loopen ook bevorderd. d'Ondervinding leerd genoegfaam datmen vryer en met meerder loffigheyd kan loopen wanneer de Handen en Ermen ongebonden of onbeladen zijn, dan wanneer die met yts te dragen of vast te houden belemmerd of belet zijn ons in den loop te helpen. En hier van daan komt het (en wy hebben 't voor onse Oogen gefien) dat sommige wel afgerigte *Dienaars van den Gerigte*, eenige ontvlugte misdadigers, een goed ftuk weegs moetende gevangen leyden, by gebrek van boeyen en Koorde, haar den Broek los doen en in de Hand te dragen geven; om haar door die belemmering der Handen, te beletten datfe niet en ontsnappen; Want die in de Hand vast houdende konnenfe niet snel loopen, immers niet soo veerdig ofmen kanfe feer ligt Voet houden: En die los latende foudenfe hen op de Hielen vallen, en doen struykelen: Sulx datfe genoodfaakt zijn als Lammeren te gaan.

In een gaande Actie is mede alle 't voorfeyde waar te nemen; Doch alleen met dit onderscheyd, dat een gaande Beeld de wigte van fijn Lichaam niet en moet noch kan buyten de Midde-punt van fijn rustende Voet begeven 't en zy even soo veel als de beweging van de veerdigheyd des gangs te weeg brengt of lijden kan: Waar van vooren breeder is gehandeld. In de Kinderen en behoestmen dit ook niet

War de beweging der Ermen in 't Loopen te weeg brengt.

Gevangens waarom met de Broek in de Hand geleyd werden.

Gaande Actie.

niet altijd waar te nemen vermits die gemeenlijk dom, en haar Actien meest altijd sonder eenig net bestuur doen. En wanneer dese Actien vaster en sekerder verтоond werden, als de Jaren der Kinderen mede brengt, dan verтоonen haar foodanige Kinderen te oud, en te besadigt, en derhalven meer dan Kinderlijk.

Aanmerking
in de Kinde-
ren.

In een springende Actie moet het Beeld met het opligten van de Schouderen en Ermen, sijn beweging van de Aarde bevorderen, het Lijf moet wat voor over dringen, en de Knyen wat krom gebogen, en gekeerd zijn na die zijde of plaats daar 't na toe springt: op het Hiel ligten volgt noodzakelijk het Persen en vast planten van de voor-Voet, welke de grond sterk drukkende, 't heele Lichaam als twee Veeren opwaarts drijven, en den sprong merkelyk schijnen te helpen. Sommige nauwkeurige merken in een springende Actie dry verschillige Trappen van beweging aan; en het is vry waar-schijnlijk als men 't geraamte of Been-gestel van een Mensch met aandacht beschouwd: Sy seggen dat het Hoofd in 't springen, drymaal soo geswind beweegt als de Hiel van de Voet de grond verlaat. En tweemaal soo geswind als de zijden onder de korte Ribben. De reden is om dat men in dese daat of Actie het Lichaam in dry Bogten of Hoeken moet aanmerken, die sich wel gelijk maar nochtans in order d'een na d'ander openen. Eerst de Borst met de Koppeling der Dyen van vooren; de tweede de Dyen met de Beenen agterwaarts, en de derde die de Voet met de Been-Pijp maakt.

Actien in
't springen.

Bysondere
aanmerking
over het
springen.

Driederley
beweging in
een sprin-
gend beeld.

Wanneer een Beeld uyt al sijn Magten slaan sal, moet het met geweld na de tegen-overige zijde verdrayd zijn, en spannen in dat doen met het samen-

Actie van
slaan.

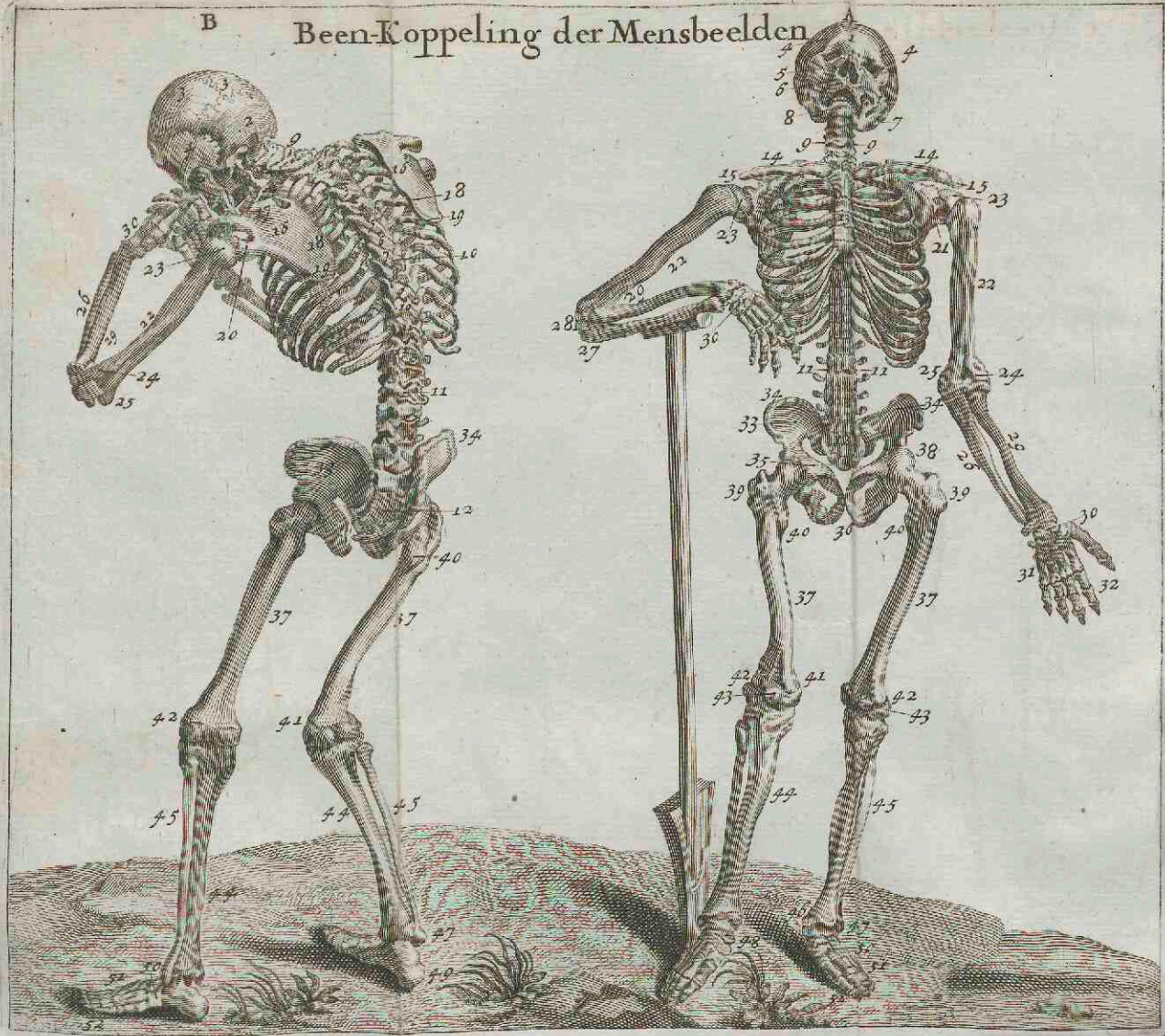
setten en ophalen van sijn Leden, soo veel kragt samen als'er noodig is, om sijn voorgenomen slag wel ten eynde te brengen: En dit geschied even als men een Boog-schutter siet, de schigt met de Boog-snaar uyt al sijn Magt te Rug halen, en dan teffens los laat; door welke daad hy sijn Schigt tot een groote verheyd heen jaagt. Men verhaald van den Schilder *Anonius Pallaivola*, dat hy om de forfige Werking van een Boog schutter wel uyt te drukken sijn Beeld foodanig gemaakt had, datmen aan de Tronie, en de Muskelen van de Borst natuurlijk konde sien, dat hy met een hevigheyd sijn adem in haalde; 't geen onses agtens seer wel was in agt genomen, om datmen in sulken daad vry meer forse heeft dan wannermen die laat uytgaan. Want de Logt ingehaald, houd in dien oogenblik de Geesten vol, en by gevolg schijnen de Muskelen ook vast en opgespannen en van meer vermogen te zijn, dan wannermen de Logt, dat is den adem laat uyt gaan. En wy twijffelen seer of het geweldigh inhouden van den adem, in Actien die somtijds boven 't gemeen vermogen van onse magt gaan, niet dikwils oorzaak en is van Breuken en Scheursels. Doch dat raakt de Genees-kundigers en Heel-Meesters.

Actie van Gramschap.

Een Actie van ware Gramschap heeft selden veel expressien; dan wanneer 'y haartot wraak te werk steld. En om datse meest inwendig is, soo werd die door het Aangesigt alderbest uytgedrukt; Dus kan een plompen Knecht aan de Oogen van van sijn Meester ligtelijk af sien of hy Gram of wel gefind is. Den eersten Mensch-Moorder *Kain*, liet buyten twijffel sijn Gramschap genoegsaam in sijn Tronie bliken, als hem God selfs afvraagde: *Waarom is u Aangefig-*

B

Been-Koppeling der Mensbeelden

gesigte vervallen? Ontrent een Grammoedige Actie die sig noch tot geen daad van wraak uytlaat, werd dikwils gezien dat den eenen Erm stijf bezijden 't Lijf gehouden werd, en den regter met de Hand op de Borst, doch de Vuysten vast toegeknepen; niet anders dan of hy onder die stiltre in sijn Geest overley, hoe en op wien hy sijn Gramschap met sijn Vuysten souw kunnen wreken.

Een Actie van een wanhoopend of desperaat Mensch kan men aldervoegsaamst verbeelden, door een Beeld dat sikh met eenig boos of ongewoon Werk-tuyg het Leven schijnd te willen benemen; want dat drukt de toeval beter uyt dan eenig algemeen Geweer of Wapen-tuyg Hy moet sijn kleederen van ongeduld, ongeagt en met een volle swier aan Flarden scheuren; of die alreede gescheurd hebbende, moet hy sijn Lichaam open krabben, en deerlijk Wonden. De Beenen onseker, en wat verspreyd, hem niet standvastig ondersteunen; En soodanig gebogen zijn, als of hy om sijn Beenen niet meer en dacht, en niet de pijn waard agte die onder hem te setten. Waarom dan ook het Lichaam soo wat Dronke-Mans-gewijs, moet na de Aarde zigen. Of soo hy sit moet hy sig niet als geseeren, maar als neer-gesmeten aanstellen. Het Hair moet ongehavend, en by Klonters te gaar getift om het Hoofd slingeren. Het Aangesigt moet verlaten, effen, en wat besturven en sonder eenige Levedige of vrolijke gedaante schijnen. Alhoewel hy sig ook niet pijnelijk over sijn leed of Wonden mag aanstellen, om dat hy sulx vrywillig lijd, en die weg uyt wild. Alles in dier voegen datmen meer ware droefheyd in 't Aangesigt van den Weeneden en Berouw-hebbenden Petrus, dan in den

Actie van een Wanhoopenden.

Waarom een wanhoopenden geen droefheyd of pijnelijk wesen over sijn smerte mag toonen.

Wanhopenden hangebaft Judas moet ontwaar werden.

Actie van
een radeloos
Mensch.

Een Actie van een Radeloosen, werd niet onvoegzaam met d'uytstrekking van bey de Ermen vertoond; de selve na Oosten en Westen in 't onseker uytstekende, niet wetende waar hy Troost of Hulp sal van daan wagten. Doch wanneer daar Onsinneghed en Yl-Hoofdigheyd onder speeld; moetender eenige blijken in de Actien gesien werden, die of hem selfs beschadigen, of anderen leed aanbrenghen; ofte ook wel eenige Gekkelijke Fratsen onder loopen.

Actie van
d'hoogste
Toorn.

Om een Beeld in de hoogste Tooren of Kolere te vertoonen, moetmen hem ymand by de Keel doen vatten of by het Hair gegrepen, hem het Hoofd tegens de grond aan doen drukken; schoppende hem met een geboge Knye in de zijde, den Erm regt uytgestrekt en de Vuyst vast toe geknepen. Het Hair moet den Toornigen door 't samen-trekken en opswellen der Hoofd en Hals-muskelen, aan 't onder-gedeelte regt en als Verkens-borstels schijnen op te rijzen. De Wingbrauwen moeten neerwaarts saam-getrokken zijn: Bijtende en Knarsfende op de Tanden. De Hoeken van de Mond-Lippen, Boogs-gewijs na om leeg gebogen. Den Krop dik geswollen en swoegende; van vooren met Ploeyen en Rimpels: 't Gesigt moet behalven de saam-getrokken Hoeken der Wingbrauwen die na boven kreuken, Vuurig, Nijdig en Moord dadig tegen dat van sijn Party gekeerd zijn. De Lippen der Toornige, segt Hieronimus, beven, de Tanden Knerfsen, 't Aangesigt besterft, en door de brandige Woorden, werden de Oevers van den Mond gedoodverft. Ovidius heeft het ook aardig
in

in dese Schilderaghtige Woorden afgeschetst.

*De Kop gantsch dik door Gramschap sweld,
Soo datmen al sijn Aders teld.
Sijn Oogen wreeder Vuur bevangen
Als oyt de Gorgonische Slangen.*

De Nijdigheyd op sig selven sonder eenige daad, kanmen seer ligt door een dwers Gefigt, en als prevelende binnens Monden, uyt drukken.

Actie van Nijdigheyd is inwendig en meest in 't Gefigt.

Een Actie van Berouw vereyft datmen de Regter-Hand op de Borst leyd, somtijds open, somtijds gesloten. Somtijds met het Hoofd wat agter over na de Slinker Schouder hellende: ook wel voorwaarts na de Aarde gebogen, maar dan moet het na de Regte Zijde hellen. De Slinker Hand magmen ook bezijden 't Lijf laten neerwaarts hangen; De Vingeren ramelijk geopend.

Actie van berouw.

Een Actie van geveynide Boefaghtige Vreesse, ge- maakte Verwonderingh en Pluymsrijkerie, werd meest door het op-trekken der Schouderen te kennen gegeven: Want gelijk haar de Menschen in dese daad veelsints met Huk-Schouderen soeken te behelpen, soo zijn ook al de andere Actien die'er in en met d'andere Leden van nooden zijn, niet eygen, maar gemaakt; en de gedaante des Aangesigts, stemd niet geheel net met de Actien der Leden over een; om datse beyde geen ware oorzaak en hebben; en de gedagten dikmaal met verscheyde denkingen beset, bestuuren de geseyde dingen niet soo nauwkeurig, dan offe Natuurlijk en uyt een waaraghtig gemoed voort quamen. En gelijk in Tragcedien, of Treur-speelen, en in de Farssen of Klugten, de Actien en Passien geen ware oorsprong en heb-

Actie van geveynide vreesse.

Waarom de
Tooneel-
speelders
felden Na-
tuurlijke
Actien ma-
ken.

ben maar alle gemaakt werden, om d'Omstaanders en Kijkers te behagen; onder welke ook sommige Speelders, en dikwils de meeste, hun Rolle meer om de Winst, dan Liefhebberye en Eer af-jagen, soo gebeurd het heel felden, datse geheel Natuurlijke Actien hebben: Gelijk dan ook de beste Werx genoeg vinden eerste wat goeds verrigten kunnen, 't en zy datse na grondig Onderwijs, en voornamelijk door een kragtige en Levendige verbeeldingh van 't geval en de saak in welke te doen hebben, het wel Speelen haar Natuurlijk eygen weten te maken.

In de uyt-
drukking der
Actien
moetmen
seer wel op
de beweging
der Mond
en Lippen
letten

Tot besluyt der Actien moetmen noch aanmerken dat nadien in de Meeste Doeningen de spraak gevoerd werd, datter aangaande de bewegingh der Beelden, seer wel op de bewegingh der Mond en Lippèn diend gelet. Want gelijkwe weten dat de Doove menigmaal aan de beweging van de Mond, verstaan watter gesproken werd; alsoo kunnenwe ook vast stellen dat de bepaling der Lippen in de Beelden eenigsints sal goed maken en bekend setten van wat saak gehandeld werd; waar van voren breeder is gesproken. Indienmen genegen is om tot Tijdverdrijf, wonderlijk gevallige Actien uyt te vinden; men kan sulx seer bequamenlijk doen, op vijf gegeven stippen of punten; dese steltmen foodanig, en op soo grooten of kleyne distantie als men wil; ofmen laatse een ander opgeven. alwaar 't ook op een regte Linie. En moeten die Actien daar op altijd soo bepaald werden, dat het Hoofd, twee Handen, en bey de Voeten op yder een der gegeven vijf Punten uytkomen. 't Welk waarlijk een fraye en nutte oeffening is; en dikwils by toeval foodanige Actien uyt leverd, datwe'er ons over te verwonderen hebben; ja die ons onmogelijk fouden zijn te be-

Middel om
fraye Actien
te maken.

denken. Want de gegeven Punten kunnen dikwils by toeval soo wonderlijk tot malkander staan, datse 't uyerste vermogen en 't heele verstand des Schilders kunnen uytperffen.

En niet regentiaande wy weten, dat een Knibelaar of Pluys pens ons ligtelijk betwisten of loochenen kan, dat de schikking der Kleedingen ook tot de Mensch-kunde behoord; nograns zijn wy van gedagten dat de Krokering, dat is de Ploy ing der Drapperyen, voor soo veelse de veranderlijke Gesigt-stand der Ledematen noodwendig volgt, in dese verhandeling niet geheel mag uytgesloten zijn. Want gelijk het seker is, datmen niet altijd Naakte, maar ook gekleede Beelden in de Schilder en Bootseerkunde maakt, soo moeten alle verstandige Meesters a tijd sorge dragen datmen in de Tafereelen niet alleen bloote Kleedingen daar een Kop met twee Handen en Voeten uyt hangen, maar ook waragtige Mensch-beelden daar in kan ontwaar werden. Die haar hier in omsigtig wilden dragen, plagten hun Beelden altijd naakt te schetsen, en na datse tot haar Actie wel Geproportioneerd waren, schiktense de Kleedingen daarom heen. En dus kondense door de Natuurlijke schikking der Ployen, de Leden van haar Beelden, in haar Teyken-kundige Trek bewaren, en doen sien datter een Mensch onder de Kleedingen stak. De Brodders en Weetnieten daar en tegen, meenen dat het genoeg is, datmen Handen en Voeten siet, en dat de Kop boven 't Werk van een Kleermaker uyt kijkt. Waarlijk sulke Beelden zijn de Kinder-Poppen niet ongelijk, die uyt wat Vodden en Lompen saam getodderd, een gebakken Tronic op de Borst, en twee Handen aan de Mouwen genayt hebben.

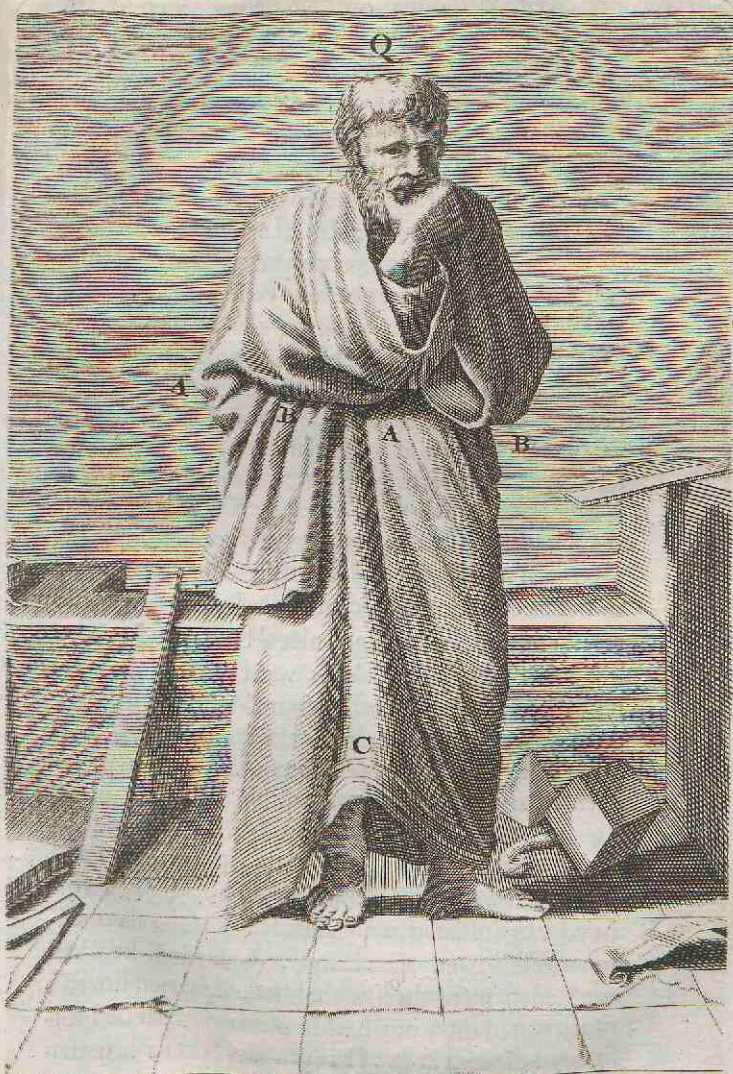
De Kleeding en schikking der Ployen behoord ook tot de Mensch-kunde.

Mislag ontrent de Kleedingen.

Daar is geen ding dat de Gekleede Beelden beter in haar Teyken-kundige Trek sal behouden dan een verstandige schikking der Ployen; die niet alleen de Lichamen der Beelden, om en tusschen de Leden en Koppelingen der Gewrigten aardig als by Partyen moeten Bekleeden, maar ook na de stand des Gesigts, in welk de Leden bewogen zijn, moeten gereguleerd zijn. Dit van sommige niet wel verstaan, maken niet alleen Onsekere, Onmogelijke, Verwarde, Valsche, Onregt-geplaaste en Onnatuurlijke Ployen, maar die ook in veel gevallen, in een tegenstrijdige stand, Lijn-regt tegen de doorfigt-kuudige Regelen en de houding aan loopen, alswe aanstonds sullen sien.

De Kleedingen zijn uyt haar Natuur vlak en Ongeployt.

In 't algemeen moetmen over allerhande Stoffen en Drapperyen, daarmen de Beelden Schilderagtig, dat is na d'Antike maniere, mede bekleed, aanmerken, datse uyt haar eygen aard en Natuur Vlak, Effen en Ongeployd zijn; en dat hoese Opgevat, Gefhort, Gegeft, of om de Leden Vlyen of Gewrongen werden, sy egter altijd uyt haar eygen Natuur, alse konnen of los gelaten werden, genegen zijn, om tot haar vorige Vlakheyd uyt te vallen; waar uyt seer ligt te verstaan is, dat de Ployen ter plaatse waarse door eenige der geseyde Middelen haar begin, of eerste oorsprong van daan halen, alderkenbaarst en uytdukkelijxt gesien werden; en dat by goed gevolg die gedeelten der Ployen, die verft van haar oorsprong zijn, Flauwer, Onfigtbaarder en wyer open gespreyd na haar Vlakheyd hellen. Indienwe 't geseyde door een Voorbeeld willen aangewesen hebben; laat ons de neven-gaande Verhoog-schets Q. besien, en wy sullen sonder moeyte en met een opslag des Oogs ontwaar werden,

de Ploÿing der Kleedingen in haar Oorsprong

Oorsprong
der Ployen.

den, dat de Ployen ontrent de gedeelten A. B. daar haar Geboorte-plaats is, meer samen getrokken, en dieper toe gevouwen zijn, dan de gedeelten ontrent C. die ver van haar begin afgeweken, meer tot haar eygen Natuurlijke Vlakke hellen. Dit kan ons in 't voorby gaan vermanen, datter geen Ployen aan de Beelden moeten gezien werden, dan die een ware oorzaak hebben; als mede datse niet meerder in getal noch grooter noch kleinder mogen zijn, als haar ware oorzaak toelaat. En men mag vastelijk gelooven, dat wanneer alle die dingen nauwkeurig in agt genomen werden, dat als dan de Teykenkundige Treck der Beelden, en de grootsheyd der Partyen, (die noyt te Lang of te Kort door toeval van de Ployen mogen schijnen.) merkeliik sullen bewaard werden. Wy weten wel dat een Reden-Vitter, die gemeenlijk liever de Konst Regels by d'Ooren trekt, dan dat hy die bescheydentlijk soekt algemeen te maken, ons kan tegenwerpen, datmen in het Beeldeken van desen Filosooph, de Ledematen door de Kleedingen niet al te wel of seer kennelijk siet afgebakend: Doch wanneer wy den bescheyden Oordeelder indagtig maken, hoe grooten onderscheyd daar moet gemaakt werden in de Stoffen, uyt welke de Kleedingen sullen schijnen genomen te zijn, (want in sommige vallen Groote, Sware en Ronde Ployen, andere Stoffen geven Kleine, Lustige, Snelle en Kantige Ployen) soo sal ligt gezien werden hoedanig de Swaarheyd en Grofheyd van dusdanig een Laken Kleed, dat na onderen meest los en open hangt, de kennelijke Treck der Leden niet geheel toe en laat. Daar en boven, moetmen in dit Voor-beeld aanmerken, dat de Hollichheyd diemen in 't afhangen des Kleeds beneden

aan de Voeten fiet, genoegsame gedagten geeft datter de Man niet in te soeken is. Gelijk dan ook aan de zijde daar het Kleed om de Dye en het dwers afgefette Been heen spand, de Trek des Beens en Knye kenbaar en Menschelijk genoeg gesien werd. En nadien de Ploy-ingen gemeenlijk de Trek volgen van het Lid datse bekleeden, en de plaats waarse sich bevinden, soo staat'er wel in agt te nemen, datmen geen Ployen maakt die een tegenstrijdige weg kieser, of een verkeerd opsigt hebben; dewijl sulx de geheele stand van Beschouwing, verwacht en de goede stelling des Beelds t'eenemaal verderft; schooner mogelijk honderden noit agt op gegeven hebben. Ook en mogense op de bolle en Rond verheve Partyen, en die vlak van den dag bescheneen zijn niet soo uytvoerig noch soo diep van Vouwsel zijn, datse verder als tot op de Huyd des Lichaams, schijnen in te gaan. Door de volgende Voor-beelden sal de Kundschap aangaande den loop der Ployen ten opsigt harer doorsigtkundige stand, soo klaar konnen verstaan werden, datter geen lange verklaring over sal afgevorderd werden. Gy fiet buyten twijffel in de volgende Vertoog-schets met R. geteykend, seer wel hoedanig het met de stand en plaats van twee Gekleede Vrouw-beelden gelegen is. Laat ons houden dat ontrent A. t vast gestelde Punt van het Oog in de Sigt-eynder is, soo vat gy wel, hoedanig en waarom de trekken der Ployen, na datse min of meer ver af van 't geseyde Punt zijn, of boven, of beneden de Sigt-eynder gesien werden, groote verandering in haar Loop ondergaan moeten: Want gelijk de Trekken van de Ployen ontrent B. C. by na regt zijn, om datse deun by A. zijn; soo zijn die van D. E. F. G. H. met haar Kring of Omtrek soo veel groo-

Stand der
Ployen na
de Gesigt-
kunde of
Perspectief te
reguleren.

Toevallige Gesigtstant der Ploeyen in roerlyke Bedde

grooter en ruymmer om haar Punt betrokken, of Boogs-gewijze omgebogen, alse verder van 't selve Punt A. komen af te wijken. En gelijk dese deelen D. E. F. G. H. alle boven de Sigt-eynder komende, na boven ombuygen, soo verstaatmen ligt dat de Ployen, die om de spanning der Beenen ontrent I vallen, noodwendig na beneden omgebogen, in haar Loop moeten vallen, om datte beneden de geseyde Gesigt Linie komen, en dat een van dese Leden in stand veranderende, of dat d'een of d'ander Arm anders gestrekt wierd, de Gesigt-stand der Ploy ing, ook veranderen sou. Daar is dan waarlijk een Perspective in de Ploy-ing der Kleedingen en Leden waar te nemen.

Maar gelijke in bedenken zijn geweest dat de schikking der Kleeden, onvoegzaam tot de Mensch-kunde sou ingedromd werden; 't sal buyten twijffel eenige noch vremder in 't Oor luyen, hier ook aan Ziel, of Reden-kavelende Geest des Menschen te gedenken. Want ymand sal ons ligt te Gemoete voeren, dat de Ziele des Menschen alleen tot de onsielijke dingen en geensints tot de Schilder-Konst behoord; die alleen de sielijke Lichamen tot haar Voor-werpen verkiest. Doch wy antwoorden: Nadien de Konst-Beelden uyt haar eygen Natuur het Leven en de beweging derven; dat sulx ons te meer vermaand na Middelen om te sien, waar door de Beelden in de Tafereelen foodanig kunnen voortgebragt werden, datte den Beschouwer alle gedagten van Doek en Panneel, Verf en Olye, ofte van Hout en Steen en Koper soose mogten gegoten of Geboedseerd zijn, konden doen afleggen, en een Denk-Beeld geven dat hy niet Geschilderde noch Gegotene, maar Natuurlijk Levende Mensch-beelden

Waarom de verhandeling van de Ziel ook tot de Mensch-kunde behoord.

den voor sijn Oogen meend te sien. Invocgen dat hem dunkt datse Loopen, datse Gaan, Spreken, Roepen, Vegten, Hooren, Sien, Denken en alle andere Levende Actien van bezielde Menschen doen. Waarlijk het brengt de Schilder-Konst geen kleyne agtinge by, en het is byna meer dan een Natuurlijke Toverye, datmen uyt Doode en Levenloose stof, Mensch-beelden maakt, die sekerlijk stil zijnde, haar nogtans op veelerley schijnen te bewegen. Datmen de Stomme meend te hooren Spreken, te Singen en te Lachen. Ja de Niet-doenders en roerloose, forssige Actien en Werkingen siet doen: En die, daarse in ons Gesigt blijven, nochtans in 't selve oogenblik, daar snellijk schijnen uyt te vlieden. Die dese vermogens te gelijk bedenkt, en overweegt door wat Middel en Werkingen de Mensch-Schepselen gewoon zijn hun Actien, en hun Passien uyt te voeren, sal ligtelijk toestaan, dat ook de beschouwige Kennis van de Natuure des Menschen Dierige en Redelijke Ziel, ten minsten van ter zijden een plaatsje in de verhandeling der Mensch-kunde behoorde ingeruymd te werden. Te meer om dat in de Schilder-Konst, niet alleen de Lichamen noch de beroerlijkheyd der Leden, soo als die door de invloeyende Geesten door de Muskelen verrigt werden, moeten vertoond werden; Maar dat ook den crnft en de gedagte die de denkende Ziel, of inwendige Geest en 't mede-weten des Menschen van de dingen heeft, daarse mede besig is, noodwendigh moet uytgedrukt werden, door eenige kennelijke Merk-teekenen, die dat vermogen hebben. Gelijk ook den Maker gewild heeft, dat om vele Reden, vooren by ons aangewesen, de gesteldheyd van 't Gemoed en de Passien, met den
yver

yver der Doening in 't Aangesigt des Menschen niet en souden verborgen blijven: Alle welke dingen in een Tafereel wel waar genomen, wy gewoon zijn, de Ziel van de Konst te noemen. 't Is dan niet buyten den Haak, maar betamelijk, de Ziel des Menschen in de Mensch-kunde tot nut der Schilder-Konst te onderzoeken.

Wat de Ziel in de Konst-Beelden is.

De Genees kundigers weten veel te seggen van de Dierlijke Geest des Menschen, en de meeste onderscheyden die met regt van de redelijke Ziel, of denkende Selfstandigheyd die wy in ons bevinden. Sy seggen dat de Dierlijke Geesten des Menschen (die soo genoemd werden, om dat wyse met de Dieren gemeen hebben) voornamelijk bestaan, uyt de fijnste deeltjes des Bloeds, die door de warmte en Kokingen in 't maken van de gijl; en 't aanblafen van de Logt gemaakt en door de dagelijkse Spijse en Voedsel, onderhouden en vernieuwd werden: 't geen t'eenemaal noodig is, om datter gedurig gemaakte Geesten vervlieden; die niet anders als door de nieuw ingenomen Spijse, die wederom versse Gijl in 't Bloed send, kunnen hersteld werden. Invogen dese Dierlijke Ziel ook noodzakelijk moet sterven, of op houden te zijn wanneer het Bloed, in welke woond, of liever daar uyt sy t'elkens door de afgelegde Geesten op nieuw geboren werden, en sig daar in ophoud, sijn Voedsel benomen, of door stremmig, of andere Onraad van binnen, bedorven werd. Sulx dat ook de geheele Mensch daar door ophoud te Leven of sig te beroeren; gelijk een Uurwerk stil staat, wanneer sijn Veeren en Raderen gebroken, of het Gewigt dat de beweging onderhoud, daar van af-genomen is. En gelijk'er een sonderlinge gemeenschap, tussen dese Dierige Ge-

Dierlijke Ziel of Geest, wat die is.

Wanneer en waar door een Mensch sterft.

sten, het Bloed en het Lichaam is; soo meenen sommige, dat die onderlinge gemeenschap de voorname Band en Middel is, waar door ook de redelijke Ziel met onse Lichamen vereenigt blijft; welke Band door 't uytblussen der warmte en vergieten, of verderven van 't Bloed, verbroken werdende (en by gevolg een ophouding van Geesten te maken,) de Ziel uyt dat Huys moet verhuysen; 't selve door gebrek van Werk-tuygen, onbequaam agtende om meer geregeerd te kunnen werden.

Hoe dun de
Dierige Geesten
zijn.

Het geeft een weynig omslag nauwkeurig aan te wijzen, hoedanig en in wat plaats d'afscheydinge der Dierige Geesten in het Bloed geschied, en vari wat aard en werking de selve in 's Menschens Lichaam zijn. Wy agten 't voor waarschijnlijk dat de Geesten foodanig van alle Aardsche en onvlugtige Deelen des Voedsels en des Bloeds afgescheyden en los gemaakt en soo dun gemaakt zijn, datse met de fijnste Logt en Hemelsche stoffe gemeenschap kunnen maken, sonder die door haar dikheyd of swaarte te wederstaan; invoegen datse tussen de gemeene Logt, Bloed en Vogten dienen gesteld te zijn; om datse andersints in en door de selve niet ligt en souden kunnen bewogen werden. Hoe nu dese Geesten uyt het Bloed in de Herffenen gebragt, en van daar tot het gebruyk aller deelen en Leden gesonden werden, dat heeft de Natuur en Geneeskundigers veel Spel gemaakt, om klaar en verstantelijk te betogen. Onses agtens zijn die op het naaste Padt der Waarheyd, welke hebben aangemerkt dat de Herffenen uyt twee verscheyde Stoffen bestaan; eene die afchverwig schijnende de Schors, en het ander dat wit zijnde, het Merg der Herffenen genoemd werd. Het eerste siemen dat uyt veel kley-
ne

ne Takjes gemaakt, seer Konstig in malkander ge-
drayd en gewrongen is, invoegen sy sonder dufda-
nige omdrayen duysendmaal langer souden zijn. Nu
kanmen ligtelijk denken dat het geene welk door
dese Gekrinkelde sijne Draden, soo een lange weg
passeeren moet, niet alleen seer sijn en lugtig moet
wesen, maar ook sterk moet bewogen werden, eer
het sijn Loop kan volbrengen: 't welkmen eenigfints
verstaan kan wanneer men aanmerkt, dat de Distil-
leerders, wanneer se een seer suyvere en vlugtige
Geest willen overhalen, 't selve doen door Middel
van een Pijp, die veel reysen als een Z. gebogen is;
invoegen daar niet als 't geen seer dun en vlugtig is,
daar in kan opklimmen, 't welk het Water, om
dat het te swaar is, onmogelijk is. Hier door valt
nu niet swaar te verstaan, hoe alleen de sijnste Stoffe
van het Bloed, die kragtigt kan bewogen werden
dese lange weg der geboge Herffen-Pijpjes kan pas-
seeren, en dat de rest gedwongen is agter te blijven;
sulx dat de beste der hedensdaagse verstanten mee-
nen, dat de eygentlijke affscheyding der Geesten, hier
in kan geleyd werden te bestaan. Wanneer se nu in
de Schors der Herffenen afgescheyden zijn, soo pas-
seerense van daar door de Pijpjes van het voornoem-
de Merg der Herffenen, daarse door menigte Bog-
jes en Kromten Loopende, seer verdeeld, gebro-
ken, en verscheydentlijk geplaatst worden, om van
daar, herwaarts en derwaarts te kunnen bepaald wer-
den. En moetmen dese voortstuwing der Geesten
soeken in het rijsende vogt selfs, dat met een groot
geweld uyt het Herte werd gedreven. d'Ontleders
stellen gemeenlijk vier kenbare Holligheden in de
Herffenen. Dese dienen de geleyde Geesten, even
als het Herte het Bloed diend, daar de Geesten uyt

Hoe de Dic-
rige Geesten
afgeschey-
den werden.

afgescheyden werden. En in dese Holligheden schijnd het dat de Geesten wederom een nieuwe opziedinge krijgen, waar door sy door alle de deelen van het Lichaam gedreven konnen werden. Want het is seer waarschijnlijk dat het Bloed te magteloos is, om d'afgescheyde Geesten van soo verre en door soo veel enge Pijpje hee geperst, soo grooten Werk-daad te doen uytvoeren. En nadien de Geesten nu min belemmerd en meer van alle taye en Lijmagtige stoffe ontslagen zijn als wannerse nog met het Bloed vereenigt waren. soo kan dese opwelling in de Geesten, om datse uyt so veel en verscheyde Deeldjes bestaan, te mogelijker begrepen werden. Hier toe moetmen ook aanmerken dat de Logt die door de Neus ingesnoven werd, en tot de geseyde Holligheden gaat, seer veel tot de Gesting helpt; Gelijcke sulx ook ontrent het Bloed doet. En hier van daan komt het dat somtijds vuyle stanken en Dampen die haar in de Logt onthouden, opgesnoven werdende, groote verandering aan de opwellinge der Geesten maken, en de Menschen te mets uyt haar Tuureluur helpen. 't Geen niet soo ligt en sou schijnen te konnen geschieden, by aldien daar niet yts door de Neus tot de geseyde Holligheden der Herffenen gaan konde. Dese Dierlijke Geesten werden onder haar gesten onophoudelijk door de Zenuwen van 't geheele Lichaam, gelijk het Bloed door de Arterien, gedreven. 't Geen niet moeyelijk kan bevat werden, wannermen aanmerkt dat de Zenuwen niet anders als verlengde Herffenen, met haar Veselen en Pijpjes van de Herffenen tot alle de Leden en Muske'en gaan; verschaffende alsoo het Middel waar door het Konstigen geweldige Werktuuyg van ons Lichaam sijn voornaamste bestand des Levens heeft.

Wat de Logt
tot de Geesten
doet.

Hoe de stank
kan schaden.

Hoe de Geesten de
Middel zijn dat
de Mensch
sijn beweeg.

En

En gelijk een Mensch nauwlijx een half quartier-
uurs kan Leven buyten dese nieuwe invloed, soo ge-
beurd het, dat hy na het ophouden der selve ook se-
kerlijk in de onverbiddelijke Magt van de Dood valt.

Nu om dat in onse Actien, Bewegingen, en ge-
duurig Leven, t'elkens veel van dese gemaakte Gee-
ften verspild en uytgedampt werden, als we in 't be-
gin hebben aangemerkt; daarom werdender on-
der dies al wederom nieuwe van 't Bloed in de Hers-
senen afgescheyden, en vatten wederom Post in de
plaats daar de Afgesloofde hun stee verlaten hebben;
sulx dat 's Menschen Lichaam, schoon wy daar
weynig van gevoelen, geduurig in Al-arm is, en al-
ies vaardig en schrap staat om dienst te doen, soo
haast een voor-gegane de sijne heeft afgeleyd. 't Welk
bysonder Hefstig of niet heftig aangaat, na dat men
noeste Besigheden of Sterker Arbeyd doet. Doch
in het Slapen en Lonsen is het wederom geheel an-
ders gesteld; Want wy hebben alreede elders ge-
feyd, dat wy alleen Slapen en Slaperig werden, door
gebrek van Geesten; niet alse ophouden, maar om
dat die minder en niet in sulken overvloed zijn als-
'er noodig is, om de Zeylen, of 't heel Lichaam vol
te houden en op te spannen. Wanneer nu de Gee-
sten minder zijn, soo moeten by gevolg de Zenu-
wen, en het gantsche Lichaam in alle de Muske-
len slapper zijn, en daarom is het dat de beweging
van de van-buyten komende dingen, als Klanken,
Reuken, en aanrakingen, ontrent een Slapenden
soo ligt niet aan de Herssenen gebragt werden. Ge-
lijk een slap-hangende Touw aan een Schel niet ligt
beweging of Klank veroorzaakt, schoonmen daar
aan trekt. En gelijk dit soo in het Slapen toegaat, soo
geschied sulx mede in geval van flauwten en andere

De Geesten
werden t'el-
kens nieu-
welijx aan-
gemaakt.

ontftelteniffen daar in de Menfchen buyten Weften raken.

Wanneer de Mefch aldus door vermindering van Geeften in Slaap gevallen is, foo rust hy eenige tijd en de Gefting van het Bloed en andere dingen, gaan wat trager; onderwijlen werdender al wederom nieuwe Geeften bereyd; welke, wanneerfe foo kragtig zijn datfe wederom kunnen doorbooren, dat is, datfe van Me: a aan door de Zenuwen in de Muskelen des Lichaams kunnen invloeyen; als dan begint den Mefch te ontwaken, rekt hem uyt, en geeft alle deelen regte doortogt; Sulx dat hy geheel wakker geworden zijnde, wederom bequaam is om 't Lichaam ftevig op fijn Koten te fetten en aan den Arbeyd te gaan. Dat nu den Mefch d'een tijd meer of langer flaapt dan op d'andere, hangt veelfints af van de Spijs en Drank die we nutten, om dat d'een ligter dan d'andere in de Maag verteerd, en by goed gevolg veel vertraging of verwakkering in de Gijlmaking en afcheyding der Geeften, te weeg brengt. Uyt al dit kanmen ook ligtelijk verftaan waarom veel Mefchen regt op, of op een stoel fittende, foo vast noch gemakkelijk niet en Slapen, als op een fagt Bed neerliggende: Want om dat de Mefch om te fitten vry meer invloeyd van Geeften noodig heeft om de Muskelen van 't Lichaam eenigfints vol en ftevig genoeg tot dat poftuur te houden, foo kunnen de felve foo feer niet in ftilte komen, als wanneer het Lichaam over al neer leyd, en van het Bed, Matras of Bank-Peuluwe onderfteund werd; Dewijl'er dan niet meer Geeften noodig zijn, als tot het Levens onderhoud, dat is tot de Adem-halinge dienen. Waarom ook de vast-Slappende Mefchen feer Splap en Sluts zijn. Doch wan-

Hoe en waar
door een
Slapend
Mefch ont-
waakt.

Men kan fit-
tende foo
makkelijk nog
vast niet sla-
pen als lig-
gende.

wanneer ook de Geesten een sittende Slaper te veel ontsnappen, of niet meer magtig worden hem over end te houden, soo gebeurd het dikwils dat een Slaap-Zeug al Knikkebollende daar heen tuymeld. Gelijk mede een Mensch die al staande van een Uyl, belooopen werd, ligtelijk daar heenen zijgt; In welk overval het schijnd dat ons de Beenen, die de Wigt van 't gantsche Lichaam dragen, eerst begeven, wantmen werd voor sulken Daad, veelsints een Knikkebeenen ontrent de Knyen ontwaart. Wy hebben menigmaal Gelachen, om seker Man die al staande in een volle Kerk van de Slaap by de Neus gevat wierd; welke na veel Struykelen en grabbelen na sijn Muts, sig op sijn ontwaken niet anders aanstelde, als of'er een algemeene Op-loop was. Daar is ook geen andere reden als de Verraging der Geesten, dat de zittende Slapers veelsints den Hals soo slap is, en het Hoofd soo schielijk gints en herwaarts vald; en somtijds soo heftig aangaat, of soo lang duurd, dat de Nek wervel kraken, en ymand daar door wakker werd; en lang daar noch Weedom aan gevoeld. Men heeft somtijds by na reden te seggen; *Houd die Mensch het Hoofd vast, het sal in 't Vuur vallen.*

Knikkebol-
len en Uyl
vangen.

Wanneer ook de Geesten door eenige van buyten komende Beweging, of Schuddinge belet werden om volgens haar Natuurlijke Loop, door de Pijpjes der Zenuwen, in de Muskelen en vaste deelen in te vloeyen, soo vertragense niet alleen in haar Vlucht, maar de Mensch werd daar door Loom, Suyfelig en Slaperig. En hier van daan komt het dat de Kinderen door 't Wiegen, Schudden en Doudeynen, ligtelijk in Slaap geholpen werden. Ja dat bejaarde Menschen op een Wagen door 't Wiegen

Hoe de Kin-
deren door
wiegen en
Schudden in
slaap gesust
werden.

en Schudden in Slaap gefold werden: en somtijds met een Hertelijke Schok, die door de Lende-wervels aan de Herssens door dringd, wel eens onsfagt wakker gemaakt werden. Soo 't ons geoorloft is, onder ernstige dingen een Snakerijje te mengen. (Want op Wagens en in Schuyten verhaaldmen somtijds Sprookjes om niet in Slaap te vallen) wy fouden hier een geestig voor-val van een Schreyend Kind te berde brengen. Een Vrouw hebbende in 't reysen met de Trek-Schuyt, een overmatig huylend Kind by haar; deed groote moeyte om met Schudden en Sussen, 't selve in stilte te brengen, en de Passagiers geen overlast te doen: onder welk Doudeynen sy t' elkens daar by voegde, *Nou, Nou, Lukrece, Lukrece, &c.* Een Snaak onder de Reyfigers daar op agt gegeven hebbende, en met de rest verdriet in dat Huylebalken krijgende: Vroeg met een Porceleyne Tronie; *Vrouwjtje hoe heet dat Kind?* Lukrece mijn Heer, antwoorde de Moeder ter goeder meeninge: Waar op den anderen het Hoofd knikkende, seyde: *wel te dege Lyud-Kreerse;* 't geen soo overbodig Lachen onder al de Reyfigers verwekte dat des Kinds Geesten, door al de verscheyde Klanken van Grinneken, Lachen en Ginnegabben gestild, en met sijn vermoejde Moeder te gelijk in Slaap geraakte.

Een Snake-
rijje.

Hoe na
't dikmaal
omdryen
alles ook
voor de Oo-
gen beswin-
geld en om-
gierd.

Die nu de gemaakte Geesten als vloeybare Lichamen kan aanmerken, welke seer ligt dees en geen beweging kunnen ingedrukt werden, sal ook seer klaar kunnen verstaan, waarom een Mensch, wanneer hy met sijn Lichaam geswindelijk eenige keeren rondom drayd, schijnd dat alle voorwerpen rondom gieren. Want nadien dese omloop de Geesten word ingedrukt, om datse de keering van het

Li-

Lichaam noodzakelijk volgen, even als water in een Vat bewogen, noch eenige Keeren na het ophouden der beweging des Vats doet; soo volgt dat de Geesten hare rapporten in dusdanigen geval, niet als met een Krings wijze beweging aan de Ziel brengen; waar van ons alles wat we sien in 't Ronde bewogen schijnd en om te drayen. En op dese grondslag soudenwe veel en verscheyde dingen kunnen afleyden, die de oorfaken van Swijmeling en Quaelijk werdingh op de Schepen in quaad Weer, de Flauwten en Slaperigheyd door Kolen en Turf-Vuuren in besloren plaatsen, de wonderlijke Doeningen der Nacht swervers, en veel andere dingen kunnen verklaren, indien 't ons voornemen was alles aan te merken: Doch wy hebben geseyd de Ziele, dat is de redelijke denkende Geest des Menschen kortelijk te verhandelen, en daarom was het noodig ten minsten ook een Schets van de Dierlijke Ziel, bestaande in de geseyde Geesten van het Bloed afgescheyden, te geven; om datse in de Huys-houding van den geheelen Mensch, volgens sekere Band van bestanelijkheyd, soo langh het Leven duurd, de ware Ziel, als Knegten en Booden ten dienste staan, alswe nader zullen ontwaar werden.

Wy agten dat de redelijke Ziel van God geschapen is, om ons Lichaam verstandelijk en vrywillig te regeeren: En dat haar wesen aldervoegsaamt kan verstaan werden te zijn, een denkende Selfstandigheyd; om dat wy in de selve niets anders kunnen vinden noch denken, dan alleen een verstandig denken. Welk denken haar foodanig eygen is, dat, soomen de Denking weg name, daar niets het minste meer van het Denk-beeld der selve Geest in ons sal over blijven. Wy seggen dan geheel niet dat de

De Redelijke Ziel is een denken de Selfstandigheyd,

Ziel

Ziel maar een gedagte is , als sommige Botterikken of moetwillige Twist-Zayers , dees en geene Leer-Meester hebben willen opstryen , maar gantschelijk het tegendeel , dewijl wy genoegzaam 't uytgewerkte van de Uytwerkster zijn gewoon te onderscheyden : welke Regel een Steyl-Oor gemeenlijk poogt 't ontsnappen , om datse sijn Laster-Kunst hinderlijk is . En alhoewelmen kan seggen dat de Manieren van Denken veelerley kunnen zijn , egter kanmense onses agtens , sonder verwarring best in twee Hoofd-geslagten onderscheyden , namelijk in Verstaan en in Willen : diemen gewoon is Faculteyten te noemen.

*t Verstand
en de Wil in
de Ziel on-
derscheyden.

Om eenigfints Kort en net van dese Stoffe te spreken , is het ten hoogsten noodig datwe 't Verstand van de Wille afgescheyden houdende , yder voor af in sijn eygen Aard en Werking nauwkeurig beschouwen ; En dan sal het niet meer swaar vallen , eenige van de volgende dingen , die anders moeyelijk en duyster souden schijnen , onderscheydentlijk en klaar te verstaan .

Wat het Ver-
stand is.

Alsmen 't Verstand of de begriipens kragt van de Ziel , eenvoudig en op sich selven aanmerkt , soo is het alleen een Denking of enkel begrip van yts dat aan onsen Geest vertoond of voor-gehouden werd , sonder daar van yts te Oordeelen , aan te nemen of te Loochenen . Welke Vertooningen aan het Verstand ook tweefints kunnen zijn ; want sy zijn of inwendig , of van buyten komende ; d'inwendige vertoonen aan de Ziel eenige ingeschape Denk-beelden , Begriipingen , Bevattingen en Gedagten van eeuwige Waarheden . De uytwendige komen van de voor-werpen der sigtbare Wereld , door Middel of Aandoeningen van de uysterlijke Sinnen ; die tot
Zien ;

Zien, Hooren, Ruyken, Smaken en Gevoelen niet alleen bequaam zijn, maar ook van de Voorfienigheyd Gods, foo tot den aard der Ziele gefteld zijn, datfe na voorgegane beweging in haar ontfangen te hebben, aan de Ziel eenige Denk-beelden ongemiddeld kunnen over brengen. Ontrent de Denk-beelden die het Verftand foo voor komen, en kanmen niet eygentlijk seggen dat het Verftand dwaald; om dat het daar ontrent alleen maar lijdig is; en dikwils tegen Wil en Dank daar van werd aangedaan; Nu gelijk dese Denk-beelden in het Verftand alleen vertoond werden als de dingen in een Spiegel, maar die geenfints zelfs maakt, foo vald niet fwaar om verftaan dat het Verftand, foo langh als 't daar ontrent alleen maar lijdig is en blijft, en niets tot de faken feyd of loochend, geheel bevrijd blijft van Dwalinge; om datmen namentlijk in een eygentlijke Dwalinge, yts moet loochenen, of bevestigen, 't welk eygentlijk geen Werk van 't Verftand, maar van de Wil is. Welkers Natuur wy nu ook kortelyk fullen overwegen.

Hoe en
waarom het
Verftand
niet en
dwaald.

Wy meenen dat de Wil niet anders kan zijn, als een Vrywillige, Onbedwonge en Werksame Gedagte, waar door de Ziel, of onfen Geest figh herwaarts en derwaarts in de Befchouwing der Denk-beelden bepaald, om'er een Oordeel van te vellen: Het zy dan eenvoudig alleen over de Natuur van die Denk-beelden, of met eenig opfigt overleggende, de Betamelijkheyd, de Nuttigheyd, of de Schadelijkheyd van eenig ding; waar op dan een Toegenegetheyd, of Haat, of Afkeer volgd. En het fchijnd dat God gewild heeft, datter tuffen 't Verftand en de Wille foodanigen famen-hang fou zijn, dat de Wille, gelijk als noodfakelyk een faak fou

Wat de Wil-
le is.

Vlie-

vlieden of beminnen, of sich daar over beraden; soo lang het Verstand klaar en onderscheydentlijk op den Aart en de Natuur der saken merkt.

De Wille
als Wille is
geheel vry.

De Wille als Wille aangemerkt, dunkt ons niet anders dan geheel vry en onbedwongen te zijn; om dat by aldiense van ymand kon betoomd werden, sy voor soo ver geen Wil meer sou kunnen zijn. Ja het schijnd t'eenemaal waaragtig, dat de Wille selfs niet van God gedwongen kan werden; want dewijl het een volmaaktheyd in God is, geen tegenstrijdige dingen te kunnen doen, of te Willen, soo kan hy ook niet Willen dat de Wille te gelijk zy een Wille en geen Wille. Hier uyt volgt dan dat den Mensche niet alleen vrywillig Wild: Maar ook dat het tot de Natuur van de Wille behoord, het Oordeel over een saak op te schorten, of dat te vellen: Doch soo lang het Oordeel geschorrt blijft, dwaald het noch geensints, maar als men 't veld, soo dwaald men, of men spreekt of denkt de Waarheyd. En die de Waarheyd denkt, spreekt, schrijft of doet, die doet, schrijft, spreekt of denkt dat gene, dat met de suyvere Gedenk-beelden, en met de Waarheyd over een stemd. Doch men dwaald wanneer men of uyt haastigheyd, of uyt Passien, dat zijn begeerten, voor-Oordeelen of anders van de Beschouwingen der ware Denk-beelden afgetrokken, yts segt, denkt of doet, dat met de ingeschapen Gedenk Beelden, of met de Waarheden, 't zy Natuurlijke, het zy geopenbaarde, strijdig is: Invoegen wy besluyten dat de eerste grondslag der ware Wijsheyd in ons selven is, en voornamelijk afhangd van de klare Beschouwingh en onderscheydingh der Denk-beelden: Alsoo dat een Mensch, by aldien hy sonder Passien en voor-oordeelen met een stil en besa-

Waarom en
wanneer men
dwaald.

befadigt Gemoed soo lang op de Denk-beelden van 't Verftand kon blijven denken, tot dat hy van het Ligt der Waarheden t'eenemaal beftaald wierd; En dat hy het gene hy bevatten wilde, eerft buyten vermenging van andere Beelden, enkelen eenvoudig by fig felven befchouwde; dat hy niet ligtelijk en foude dwalen. Waarom wy dan ook gelooven datmen langs defe weg op het kortfte Padt wandeld om tamelijk Wijs te werden. En gelijk Salomon gefeyd heeft dat de Vreefe des Heeren het beginfel der Wijsheyd is, om dat ons die door de noodfakelijke aflegging van eygen Begeerlijkheden, God, als den oorsprong der Waarheden onbelemmerd Leerd Befchouwen. (want wy moeten het Woord Vreefe hier niet van een smalle of quade beteekenis stellen; maar 't selve seer ruym en vol beseffen der volmaakte Eygenscappen Gods nemen) soo sal hier van sich selfs openbaar werden waarom dat een Mensch, wiens Geest of Conscientie sich vele sonden bewust is, voor Gods Heyligheyd fchrikt, en sich foekt te verbergen, arbeydende om tot bedekking velerley Begeerlijkheden hem felven een versierde Godsdiensft te verkielen, in de welke God sich aan hem niet en kan openbaren gelijk hy waarlijk is; maar wel soo, als hy hem tot de Leeft van zijn verkeerde driften dienstig oordeeld. En dit is de eerste Source van alle Dwaling. Want gelijk daar heel weynig Menschen gevonden werden, of sy schikken sich door eenige Reden, Denking, Eergierigheyd of opvoeding, Voor-beelden of anders na eenige te voor opgenomen Oordeel; en ook na eenige Godsdiensft: Soo gebeurde het daar door dat vele van dese Menschen, alleen van de Leeringen van andere Menschen af hangen; en derhalven is 't niet mogelijk

Hoemen sig
 fou konnen
 wagten van
 Dwalen.

Oorsprong
 van alle
 Dwaling.

lijk datse standvastig in haar geweten gegrondvest zijn; Doch om datse geen ander Voor Land sien, en bevreesd zijn haar eygen Dwaasheyd te bemerken; daarom blijvense in haar opgenomen meeninge stijf-Koppig volharden.

De Mensch heeft van sijn doen een Conscientie.

En wat die is.

Ootspromg van 't vals Gevoelen der dwalende Conscientie.

Dat nu alle de geleyde dingen in den Menschelijk soor zijn, en alsoo vrywillig behandeld werden, blijkt daar uyt, dat wy van alles dat we Denken Doen en Willen, in ons een sekere Bewustheyd of mede-weten bevinden, dat we gewoon zijn Conscientie te noemen. En het gaat geheel seker dat we sonder die Bewustheyd niet seggen konnen, dat we yts verstaan of Willen. Sulx dat dese Conscientie moet aangemerkt werden, een soodanigen Licht te zijn, waar door sijn onsen Geest van alle ding bewust is, of waar door onsen Geest niet alleen Verstaat, Wild, of Denkt, maar ook weet datse Verstaat, Wild en Denkt. Waarom sy een mede-getuyge met ons, namelijk met onsen Geest genoemd werd. Rom. 9: 1. Gelijk ook niemand en weet wat des Menschen is, dan de Geest des Menschen die in hem woond. 1 Cor. 2: v. 11.

Het geschil dat onder de Schrift-geleerden, over het Dwalen, en niet Dwalen van de Conscientie, lang gehangen heeft, en daar we in onse Geboortestad door d'onbescuyftheyd van eenige driftige Menschen menigmaal tot beschaamd-werdens toe, de Preek-stoelen van hooren Daveren hebben, komt onses agtens nergens van daan als dat eenige flinkse Redeneerders het eenvoudige Wesen der Conscientie vermengen met de andere Faculteyten der Ziele, namelijk met de Wille, en 't gebruyk des Verstands, en Brouwen alsoo het Mede-weten, met het bloot weten, dat meest van 't Oordeel en
d'On-

d'Onderwijfing afhangd) onder malkander. 'tWelk geschiedende onvermijdelijk veroorzaakt dat'er ontrent alles watter van de Conscientie gefeyd werd, 'teenemaal misgetaft werd. En het is belachelijk te hooren met hoe kreupele bewijs-reden eenige het dwalen van de Conscientie, poogen te onderschragen. Wy agten datter geen grooter Dwaling is, dan te seggen dat de Conscientie of het Mede-weten dwaald. Want het is immers klaar, dat soo lang de Conscientie een mede-weten is, sy geen dwalingh kan onderworpen wesen, dewijl het dwalen, 't mede-weten vlak tegen Loopt; Ja doet ophouden een mede-weten te zijn. Daar nu weten en niet weten malkander niet dulden konnen, daar kan geen Conscientie een waarlijk Mede-weten zijn, en nogtans dwalen. De Peste en kan soo schadelijk niet zijn voor een Republijk, als de Leere van de Dwalende Conscientie, om datse alle bestanelijke samenleving onder de Menschen, en alle Ligt en Waarheyd daarwe na Wandelen en Handelen moeten; weg neemt. Want by aldien de Conscientie, die Lampe des Heeren, die alle de Binne-kameren des Buyx onderzoekt, en onse verborgenste Gedagten aan ons selven openbaard, dwalen kan, soo isser in den Mensche niet een straaltje Ligt meer over, om eenige Waarheyd meer te Verstaan of te Willen. Want nadien wy waarlijk geen ding verstaan noch Willen konnen, sonder een Conscientie of bewustheyd van die Daad te hebben, dat is weten dat wyse weten, soo sal de Conscientie alsse dwalen kan, ons soo ligt in 't Denken en doen van 't regt, als van 't onregt verlaten konnen, of ons Doen, aan ons geweten qualijk dat is vals, overbrengen: En soo sal ons God, die ons immers niet en wil, en by ge-

Mede-weten
kan niet
dwalen.

Schadelijk-
heyd van dit
Gevoclen.

Prov. 20. 27
Ephes. 5. 13.

volg niet en kan bedriegen, ons egter nu en dan schijnen te bedriegen. En soo dat gebeurd, of dat wy slegts meenen dat het gebeurd, wat sekerheyd of betrouwen salder zijn op een ding, dat eens en meer gedwaald en bedrogen heeft, dat het ook dan niet en Bedriegd en Dwaald, wanneerwe al op ons beste een ding meenen bewust te zijn; of klaar te sien. Het is voorwaar meer dan duysend Wonder dat die gene welke eenige hedensdaagse Philosophen valschelijk optyen datse aan alle dingen Leeren twijffelen; soo wijd uyt haar Oogen niet sien konnen datse door de Leere der Dwalende Conscientie, alle sekerheyd Tommelings over hoop smijtende, aan alles Leeren twijffelen, en de weg tot alle Wijsheyd, Konsten en Wetenschappen, ja tot de Bekeering des Menschen uyt sonden en dwalingen, t'eenemaal op-graven. Want hoe is 't mogelijk dat een Dwalende Mede-wetentheyd, ons oit kan geruft stellen dat onsen aan was en toenemen niet vals en is? of ons selven verkeeren dat wy ons best doen, om na de beste en vaste Regelen en voorgestelde Geboden te Leven. Want sulx sou konnen vals zijn hoe vast wy 't meenden te weten. Ja hoe sullen wy weten of we onder de Gekken, of onder de Esels, of onder de verstandelijk-Levende Menschen t'Huys hooren? dewijlwe de Conscientie niet langer tot een getuyge mogen nemen. Seker, Paulus heeft dan wel dapper gedwaald wanneer hy hem nogtans daar op beroept. Rom. 9. 1. of sou die groote Man niet geweten hebben, dat die eens Liegt, Dwaald of bedriegd, die Parten wel meer spelen kan? Alsmen op die Kours sal voort-zeylen, voorwaar een Rigter sal langer niet konnen weten, of ymand Strafbaar of Regtveerdig is, als sag hy noch soo
veel

veel blijk van schuld of onschuld. Ja een Misdadiger sal groote Reden van Onschuld vinden, of sig in een sware Misdaad ligt by sijn Conscientie vry gesproken vinden, en alsoo onstrafbaar Oordeelen, of hem alsints tegen den Opper en onder-Rigter beklagen, om dat hy met een mede-weten; (dat hem tot een Wagter gegeven is) na een Wet heeft moeten Leven, dat hem niet getrouwelijk heeft kunnen bewuist maken, of hy goed of quaad of wat hy dede: waar wil dat heen? Ja maar segtmen gemeenlijk; Alle de Faculteyten van de Ziele zijn door de sonde bedorven, En derhalven ook de Conscientie; Wy antwoorden; de sonde heeft het Wesen van de Conscientie dat in een mede-weten met onsen Geest bestaat, niet wegh genomen; Anders soud'er geheel geen Conscientie meer zijn. En nadien de Ziele alsoo weynig sonder mede-weten als sonder denken kan begrepen werden, soo volgt immers dat de Conscientie haar volle Wesen en Eysenschappen heeft behouden. Want alhoewel het Oordeel en de Wil kan Dwalen, en somtijds Dwaald sonder geensints te beletten dat het Oordeel, daarom geen Oordeel, en de Wil geen Wil is; egter kanmen sulx van de Conscientie niet seggen, om dat het Dwalen van de Conscientie, de Conscientie t'eenemaal sou weg nemen, en maken datse geen Conscientie, dat is geen mede-weten meer sou zijn. En derhalven moetmen die van een andere Natuur dan de Wil en het Oordeel aanmerken. Het is ons Werk niet en 't sou te wijd buyten den Omtrek der Mensch-kunde loopen, hier aan te wijsen hoe gemakkelijk op dees geleyde grond, de geschillen en de Leeringe die ons in de H. Schrijvers van de Conscientie gegeven hebben, kunnen verklaard

Ondersoek hoe ver de Faculteyten van de Ziele bedorven zijn.

Het Ampt
van het me-
de-weten.

werden; en wy fouden met weynig woorden kon-
nen aanwijfen, wat een bevlekte Confcientie, wat
een fwakke Confcientie, en waarom een befchey-
den Mensch om der Confcientie wille, de Hooge
Magten moet onderworpen zijn. Ja hoe het kan
wefen dat wy een mede-wetentheyd van een ding
konnen hebben dat vals is, fonder datter nogtans
de minfte dwaling in de Confcientie zelfs is: ons
aanwijfende alleen hoedanig wy een faak geoordeeld
of gedaan hebben. Sulx datter fal volgen dat ymand
door gebrek van Onderwijs, of de Waarheyd te
kennen, quaad kan doen met een goede Confcientie,
of befchuldigende mede-weten. Want om dat een
dwalend Mensch het goed voor quaad, en het quaad
voor goed neemt, by gebrek van Oordeel of Slinxe
Onderwijfinge (in welk fijn Dwaling bestaat) foo
is hy van sulken Oordel, door fijn Confcientie ligt
bewuft, maar fijn Confcientie is geenfints oorfaak
van die Dwaling noch van dat Oordeel; noch en
dwaalt ook niet mede. Maar wy zijn al te lang in
dese dingen befig geweest, en wy fouden daar ook
Rouw-koop van hebben, by aldien wy niet voor-
genomen hadden van noodiger dingen te handelen,
die de Ziel en de Mensch-kunde van nader by ra-
ken.

Waar de Ziel
eygentlijk
haar Zetel of
Woon-plaats
heeft.

d'Ontleders en de Wijsgeeren hebben lang over
hoop gelegen, en verfchillig geweest over de plaats
waar eygentlijk de woonftede van de Ziel in den
Mensche was. Eenige hebben die in het Hert, an-
dere in de Maag, andere in 't geheele Bloed, of door
't gantsche Lichaam, en de laafte wel na de meefte
waarfchijnlijkheyd in de Herffenen gefield. En
waarlijk die op het Maaxel der Herffenen let, en
het gebruyk der vijf Sinnen tot de gefieldheyd der
Werk-

Werk-tuygen, namelijk de Zenuwen, Pijpjes en beweeg-draden die uyt het merg der Herffenen haar begin nemen, wel aanmerkt, moet bekennen, dat dit gevoelen ten minsten eenifints betooglijk is. Den Heere *des Cartes*, die wel de eerste van dusdanige gedagten schijnd geweest te zijn, spreekt daar van soo klaar, dat wy'er niets bysonders hebben by te doen. De Reden seyde hy, waarom het *Conarium* of de Pijn-Appel Klier die boven de holligheyde der Herffenen geplaatst is, de voornaamste Zetel van de Ziel moet geagt werden, dunkt ons dese te zijn; namelijk dat wy bevinden dat alle Werk-tuygen van onse Sinnen dubbel zijn, gelijk twee Oogen om te sien, twee Ooren om te hooren, twee Handen om te voelen, en soo voorts; en dat wy niet meer dan een eenige Denkinge van een selve ding in een selve tijd hebben, datter dan noodzakelijk eenige plaats moet wesen, daar de twee Beelden die door de Oogen ingaan, ofte de twee andere indrukkingen die van eenig ander voor-werp door de dubbele Werk-tuygen der andere Sinnen komen, sich gesamentlijk in een vergaderen, eer sy aan de Ziel geraken, om niet twee oorsaken in plaats van een aan haar te vertoonen. En men moet begrijpen dat dese indrukkingen door behulp der Geesten die de holligheden der Herffenen vervullen, sich in dese Klier vereenigen; en datter in het gantsche Lichaam geen andere plaats en is, daarse dus vereenigd kunnen werden. Dese Klier dan de voornaamste Zetel zijnde, soo moetmen weten datse foodanig-tusschen d'holligheden der Herffenen die de Levende Geesten bevatten, geschikt is, dat sy door de selve op soo veelderley wijze bewogen kan worden alser Sinnelijke verscheydenheden in de voor-werpen zijn;

en datse ook verscheydentlijk door de Ziel bewogen werden, die soodanig van Natuur is, datse soo veel verscheyde bevattingen heeft alffer verscheyde bewegingen in dese Klier voorkomen. Dit gevoelen werd onses agtens eenigfints versterkt, wanneer we aanmerken dat de Herffenen nu en dan met eenige ontsteltenis, of by ongeval getroffen zijnde, het geheel Uurwerk des Menschen daar door ontsteld is; Wantmen siet de goede bestuuring en bepaling der Geesten gebroken: En een Mensch heeft somtijds van Hooren, Sien en Gevoelen, geen belul, of doet geheel tegenstrijdige dingen, is Sempel, Dol en anders: waar door niet duyfterlijk bewesen werd, dat de ontwaar-wording der dingen aan onse Ziel niet alleen in de Herffenen door middel van de Zenuwen geschied; maar dat ook de bepaling der Geesten volgens onse vrye Wil daar ter plaats van elders verrigt werd. En alhoewel ons niet onbekend is, dat hedendaags Gencees-kundigers gevonden werden, die dit gevoelen als belachelijk verwerpen, niet konnende sien dat sulx met de ontdekking der Ontledingh-kunde over een stemd: Nogtans wanneer we aanmerken, dat d'Ontleding-oeffening gemeenlijk haar niet dan met doode Lichamen befig houd, en dat in sulken geval, seer weynig van de Werking der Geesten en beweging der Spieren, omloop des Bloeds en anders 't geen het Leven noodig heeft, kan gesien of nagespeurd werden, om dat alle de Vaten, Buysen, Pijpjes, Klieren en Vliesen slap, en toe gevallen zijn, en de Horologie stil staat (die wy nogtans weten dat in het Leven geheel vol Geesten, en vloeybaar en beweeglijke Bloed en yogten zijn, die alle de Werk-ruygen van den Mensch op de minste gedagten geswindelyk ten dien-

dienste staan) soo en vinden wy ons egter tot noch toe niet vervoerd om dat Gevoelen te verwerpen; immers soo lang niet, als de tegensprekers in gebreken sullen blijven, yts beters en waarschijnlijkers in de plaats te stellen. 't Is te gelooven, dat indien der een middel uytgevonden wierd, om het Uurwerk van den Mensch, in sijn volle Loop en beweging sonder verval of afwisseling der Geesten inwendig wel te doorwandelen, datter al veel dingen daarmen nu meend seker van te zijn, anders souden gesien werden, als men tot noch toe in de pragtige Print-verbeeldingen en in de Lessen der Doctoren, ontwaar werd. Doch ik wil veel liever mijn eygen Geest gelooven, en buyten mijn selven andere haar goede gedagten, na de meeste waarschijnlijkheyd in eeren houden, als dat ik een Mensch-viller te wille sal werden om'er van my d'eerste Proef af te laten nemen.

Benedictus de Spinoza, die na alle waarschijnlijkheyd steld dat het Heel-al God is, steld voor vast dat het Lichaam de Ziel niet tot denken, noch de Ziel het Lichaam tot beweging noch tot ruste kan bepalen; maar dat het Lichaam en de Ziel, een en 't selve ding is, dat nu onder de toe-eygening van beweging, en dan onder toe-eygening van denken bevat werd. Invoegen hy ook besluyt dat het gene de Ziel tot denken bepaald, alleen maar een wijze van denken is; welke wijzen van denken, God, (namelijk het Heel-al) alleen tot haar oorzaak hebben. Gelijk mede de beweging en rust des Lichaams, alleen uyt een ander Lichaam voortkomen, 't welk ook van een ander Lichaam tot beweging of tot rust heeft bepaald geweest. 't Is hier de plaats niet dit Barbaris gevoelen te wederleggen; en wy zijn be-

kommerd met dien vermetelen Ikarus soo hooge te vliegen, dat we de onbegrijpelijke Majesteit Gods, van soo na by, en boven 't geen van hem geopenbaard is, in dit Leven souden beschouwen; die dien Man, onder de bevatting van sijn eyndig verstand, nogtans soo stout fantaseerd en bepaald: Daar hy arme Knecht, met al sijn Wijsheyt selfs moet bekennen, dat hy sijn eygen Stof en Aste, dat is sijn sterfelijk Lichaam niet en kend. Want gelijk hy op 't tweede voorstel van sijn derde Boek in de byvoeging rond uyt, alles van de beweging van 't Lichaam poogt af te leyden; soo meend hy de vrywillige denking en bepaling die de Ziel ontrent het Lichaam oeffend, daar mede om ver te smakken, datter in het Lichaam veel hoedanigheden zijn, die men niet en kent; En dat tot noch toe niet net bepaald en is, wat ons Konstig Lichaam kan doen uyt de Wetten der Natuur, sonder van de Ziel of denkende Geest bepaald te werden: Daar toe ophalende eenige geringe dingen, die de Mensch en in haar Slapen en Droomen somtijds doen, en ook van de Beesten verrigt werden: doch wy antwoorden; soo het niemand en weet, dat het dan Spinoza ook niet en weet: En die niet en weet of net kan bepalen, hoe een ding waarlijk is; Kan ook niet volstrekt bepalen, hoe een dingh op alle wijsen niet en is.

Daar heeft ook onlangs een Geneeskundig Wijsgeer geschreven dat de gemeene gevoel-plaats, daar de Ziel alle Raporten en Verschijnselen ontwaart werd, de Ziel selver is. Gevende tot bewijs daar van; dat het sinlijk begrip niet wel anders kan begrepen werden dan in de Ziel selve. Doch de swaerigheyt is niet of het sinlijk begrip waarlijk in de
Ziel

Ziel gefchied, maar waar ter plaats, de finlijk begriipende Ziel, figh voornamelijk onthoud, om de gefeyde Rapporten te ontfangen; en hoe fy na t'ontfangen, op haar felven als een verftandigen Geeft kan denken, en weten hoe, wat en waar door fy fulx denkt en weet, en daar na beftuyten kan maken, om het Lichaam door middel van de Dierlijke Ziel, dat fijn de Geesten, dus of foo te bepalen. Onfes agtens en kanmen om net te spreken, niet seggen dat de Ziel eygentlijk plaatselijk in het Lichaam woond; veel min seggen dat de plaats der gewaar-wording de Ziel felve is. Want nadien geen plaats en kan bedagt werden, als die door een famenftel van deelen gemaakt werd, en by gevolg het wesen van een Lichaam moet aan nemen; foo volgt dat de famen-ftel gebroken, of ontmaaxelt zijude, de Ziel noodfakelijk ook fal ophouden te zijn. En daarom konnen wy tot dat Gevoelen niet ligt over gaan.

Om nu volgens onfe voorige grondslag nauwkeurig aan te wijfen hoedanig de Ziel van yder Werking der vijf Sinnen kundfchap krijgt, of hoe de dingen daar aan werden over gebragt, fulx fou veel omflag geven. elk in 't byfonder te betoogen; dog nadien de Wijfen en Manieren hoe fulx toegaat, meest eenftemmig zijn; foo fal, wanneer een van de felve wel verftaan is, van de reft weynig fwarigheid te maken zijn. Wy agten dat het gebruyk der Oogen dat is de Ziening, geensints de minfte van de vijf Sinnen moet gefield werden. en derhalven fal ons die bequaam zijn, om de Werking van de reffe te verklaren.

Om de Ziening wel te verftaan moetmen voor af weten dat de voor-werpen verkeerdelijk dat is in een omgekeerden of tegenftrijdige stand tot het

Hoe de Ziel Kundfchap krijgt van de dingen die in de Sinnen vallen.

Door de Zieninge bevestigd.

Oog ingaan; om dat de stralen die van de uysterste punten der voor-werpen komen, voor de opening van de Oog-Appel elkander noodzakelijk moeten door-snijden; of 't en souw niet mogelijk zijn datse tot het Oog souden kunnen indringen. Gelijkmen in het toefstellen van een donkere Kamer, alwaar-men de van-buyten verligte Lichamen, door de opening van een kleyn gaatje, tegens een wit Papier, Laken, of Wand, fiet over-komen; en soo als het u hier duydelijk in 't eerste voorstel der Verhoog-Schets (S.) werd aangewesen. Buyten twijffel fiet gy in de selve verbeelding wel dat de stralingen van den Tooren A. B. haar niet anders door d'opening D. kunnen schikken, om de Punten van dat voor-werp in E. F. te Vormen, als u de selve hier ver-toond werd; invoegen dat de door-snijding der stralen in D. veroorzaakt, dat het Toppunt A. in E. en de Basis B. in F. overgaat, en dat alsoo de Toorn, het zy ook waar op, of waar in die door Middel van het ligt gevormd werd, niet als in een omgekeerden stand kan voort gebragt werden.

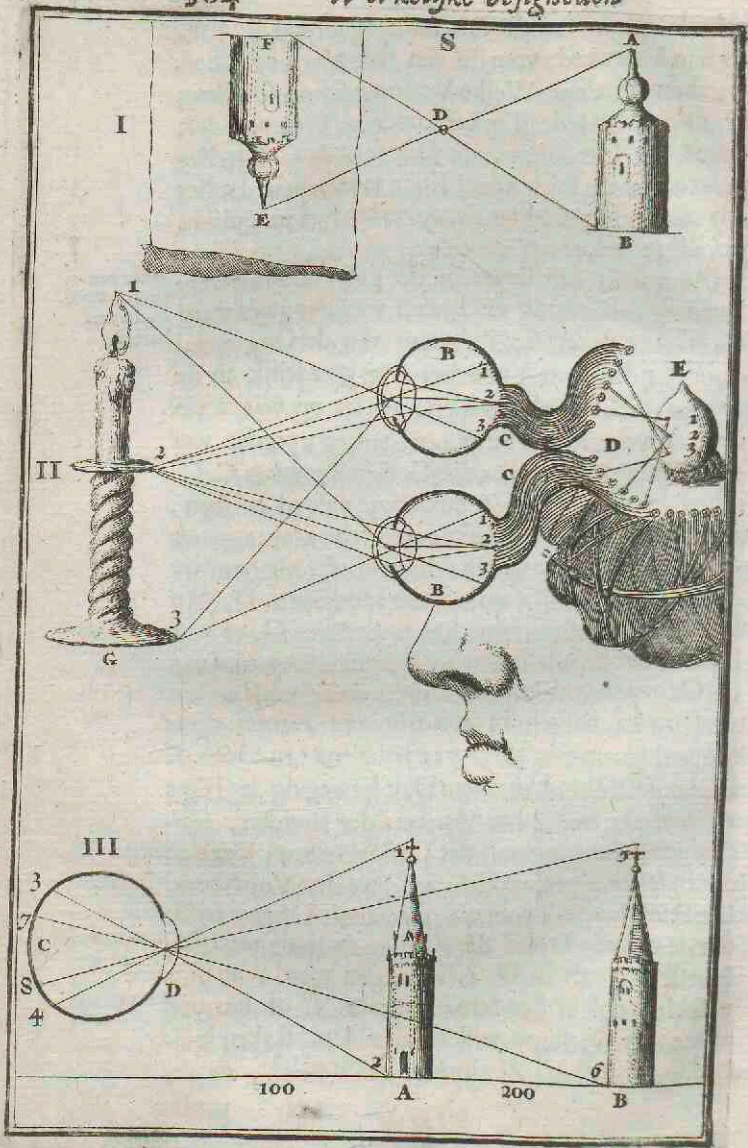
Hoedanig nu de voor-werpen, die niet dan ver-keerdelyk tot onse Oogen kunnen in komen, van ons regtstandig en soo alsse zijn gesien en geoordeeld werden, dat verdiend een nader ondersoek, en wy willen 't hier ook geensints schuldigh blijven duydelyk aan te wijfen. Men moet tot begrip van die, wederom voor af weten, dat de Beeldenissen der voorwerpen niet alleen in de grond van de Oogen geschilderd of gevormd werden, en daar ver-blijven, maar ook datse van daar door middel van de Gesigt-Zenuwen tot in de Herffenen onder de Werking van beweging, door gaan; welke Zenuwen met ontelbare Draadjes of Veselen, over de gehee-

Hac de Voor-
werpen ver-
keerd in
't Oog ont-
fangen, egter
regt van ons
gesien en
verstaan wer-
den.

geheele grond van de Oogen uytgebreyd liggen, als u in het tweede voorstel van dese Verhoog-schets werd aangewesen. Welke Verhoog-schets soodanig in 't algemeen, de Teykenkundige Trek van het opene der Herffenen, de Oogen, de Gesigt-Zenuwen, en de Pijn-Appel Klier vertoonen dat het ons niet noodig schijnd, dat we eenige tijd verquisten om die te verklaren.

Aanmerkt dan liever in de geseyde Print-verbeelding, hoedanig de stralen van het voorwerp G. 1. 2. 3. elkander in 't punt van de Oog-appel door snijden, en 't voorwerp verkeerdelijk in de Oogen B. B. doen invallen; en let op wat wijze sy daar yder in een Punt 1. 2. 3. het uysterste van een der kleyne Draadjes der Gesigt-Zenuwen C. C. raken, welke Gesigt-Zenuwe wy geseyd hebben, met haar Eynde-Veselen de gantsche vlakke van 't Oog overspreyd te liggen; hun oorsprong nemende van de innerlijke vlakke der Herffenen D. Nu soo maakt het licht, met het voorwerp G. te verlichten, dat het op de selve Wijse in den grond van de Oogen gevormd werd, even als de van buyten verligte Lichamen in een donkere Kamer door d'opening van een kleyn gaatje tegens een Doek of Papier geschilderd werden. Dese beweging des Ligts veroorzaakt onder het Vormen der Beelden, soodanigen beweging aan des Gesigt-Senuws Veselen die in 't Oog gespreyd liggen, als by Voor-beeld het Punt 1. van 't voorwerp A. in de Oogen B. B. dat de geheele Draad der Gesigt-Senuwe tot in de Herffenen, als in D. 1. bewogen werd, en sulx geschied ook in d'andere Punten 2. 3. of soo veel als mender sig souw willen inbeelden. Rakende al-tijd soo veel plaats of ruymte der Veselen, als d'opening

Door een tweede Voog-beeld verklaard.

pening der straal na Proportie der grootte des voorwerps, en de distantie uyt welk dat gesien werd, groot of kleyn is. Om nu de regtstandige Sieninge der tegenstrijdige gevormde voorwerpen te verklaren, soo aanmerkt verder, dat alhoewel de voorwerpen verkeerdelijk tegen de Draadjes van de Gesigt-Senuwe werden aangedrongen, (alswe alreede in G. B. B. 1. 2. 3. hebben gesien) dat de stand van dese Draadjes C. C. 1. 2. 3. van sekere andere stand van 't Deel der Herffenen D. gevolgt werd, dewelke daar maken dat wederom eene andere Schilderie (soomen 't soo noemen magh) in de innerlijke vlakke der Herffenen, die op hun Holligheden onder de Pijn-Appel Klier E. siet, gevormd werd; sonder nochtans dat ymand moet meenen, dat de Beelden daar yts van hun gelijkheyd behouhouden, schoon de Vormingh daar van tot in de Herffens gaat; Maar dat het alleen de beweging is, waar door dese Schilderie, volgens de breedte, en sterkte der beweging gemaakt werd; Welke beweg-Schilderie on-middeljk tegens de Ziel werkende, haar soodanigen gevoel en gedagten doet hebben, alffer door de Form en de Verwe der gesiene voorwerpen aan haar werd overgebracht. Invoegen men de Natuur van de Ziel soodanig gesteld moet aanmerken, dat de kragt van de beweging die in de Deelen der Herffenen gevonden werd van daar de Draadjes der Gesigt-Senuwe komen, haar 't Gevoel, van 't licht verschafft, en de Maniere van beweging, het Gevoel der Verwen, en de verheyd of nabeyheid doet hebben. Even gelijk de beweging der Senuwen, die met de Ooren over een komen, haar de Klanken en bysondere Toonen doen hooren. En de Senuwen van de Tong haar de Smaken doet smaken,

ken en soo voorts met d'andere Sinnen, sonder dat ter eenige over een koming tusschen de Denk-beelden die sy ontfangt en de beweging die dese Denk-beelden maken, behoeft te wesen; Wantmen bemerkt dat een en de selfde kragt van beweging verscheyde gevoeligen in verscheyde Werk-tuygen van onse Sinnen hebben kan. Gelijk sulx af te nemen is, wanneer ymand by Voor-beeld een Vuyt-slag in de Oogen krijgende, hem dunkt Vonkeri Vuur en Blixem-stralen uyt sijn Gesigt te ontspringen: En soo by aldien die slag voor d'Ooren komt soo maaktse een Geluyd: De Reden is om dat de Draadjes van de Gesigt-Senuwe soodanig bewogen werden als een sterk Ligt of Vuur doen souw: en die van de Ooren; als de beweging van eenige Klank of Geluyd veroorzaakt, soude te weeg brengen. En gelijk dusdanige Doeningen, aan het Verstand soodanig vals alsse zijn, werden over gebragt, soo en kander geen Dwalinge geseyd werden in het verstand te zijn diefe alleen lijdig ontfangt, alswe boven hebben geseyd. Doch daar werd ligtelijk gedwaald, wanneermen yts van 't ontfangene Oordeeld, 't selve toestemmende of loocherende, eermen klaar en onderscheydentlijk heeft onderfegt, hoe en waar door de gehoorde Klanken; en Gesiene Vuur-spranken gemaakt, en tot ons verstand over gebragt werden.

Hoe de Ziel
verstaet na
wat zy de
dingen die-
tten siet, ge-
wend zijn.

Nu isser noch overigh datwe ook besien, op wat wijze datmen bekennen kan, na wat zijde of Oord een voor-werp dat in onse Oogen gevormd, en van ons gesien werd, gekeerd is, of in welke stand-plaats het sig bevind. Men moet voorwaar niet meenen dat dit geschied door een Daad of Beeldnis die uyt het Gesiene voor-werp komt, maar alleen door de stand

stand der deeltjes van de Herffenen uyt welke de Senuwen haar oorsprong nemen. Want soo wanneer de stand van de Ledematen onser Lichamen veranderd, daar dese Senuwen in geplant zijn, soo veranderen ook t'elkens de standen der Deeltjes in de Herffenen; Waar door de Ziel niet alleen kundschap krijgt, in wat plaats yder deel des voor-werps is; maar sy kan ook haar opmerking van daar over voeren, tot alle plaatsen, die in soo een regte Lijn vallen. 't Geenwe aldus meenen te verklaren: By Voor-beeld, wanneer wy blindelings onse Hand, Link of Regts, om Hoog of om Laag uytstrekken, de Senuwen die in de Hand zijn, brengen een sekerre verandering in onse Herffenen te weeg, die aan de Ziel de Middel verschafft, om te kennen na wat zijde onse Hand gekeerd is. Ja de Ziel kan haar Denkingen, door de Lengde van een Stok buyten de Leden uytgaande doen voort gaan; gelijk een blinde-Man sijn stand, door dat Middel gevoeld, sonder op sijn Handen te denken. En op dese wijze werd ook de Ziel door de beweging der Senuwen ontwaar, na wat zijde, en hoe wy ons Hoofd en Oogen na eenigen Oord der voor-werpen komen te keeren.

Soo staat'er ook aan te merken dat de bewegingen die het Ligt aan de Draadjes van de Gesigt-Senuwe maken, niet altijd gelijk zijn, met het Ligt daar de voor-werpen mede verligt zijn, maar nu minder dan meerder elkander gelijk zijn; navolgens de hoegrootheyd der distantie of tusschen-ruymte, die daar is tusschen d'Oog-Appel en het voor-werp. Gelijk dan ook de verkleyning der voor-werpen, en d'afwisseling der zijden, en de hoedanigheyd van sterk en flauw in de Kolcuren, (datmen in 't alge-

Hoe en
waarom de
voor-wer-
pen op een
grootte di-
stantie ver-
kleyen.

meen

meen doorfigt-kundige Befchouwing kan noemen,) al de felve oorfaak hebben. Om dit wel te verftaan, moetmen weten dat de Gefigt-ftralen altijd een foodanigen fchikking in haar Linien en eynde-punten in de grond van 't Oog maken als met de even-redigheyd van de ftand van Befchouwing over een ftemd. Voegt'er by dat ook de Kleuren, na Proportie dat de Lugt Dun en Helder, of Dik en Dampig is, de Verheyd en Nabyheyd, de Teykenkundige Treck noodfakelijk volgen. Het welke met het derde voorftel van gemelde Vertoog-Schets meenen te betoogen. Laat by Voor-beeld A. en B. twee Toorens zijn van gelijke hoogte, ftande den eerften honderd, den tweeden, twee honderd Voeten van d'Oog-Appel-punt D. aanmerkt hoedanigh de Gefigt-ftralen 1. 2. van den Tooren A. door d'Oog-Appel ingaande, in den grond C. komen, en wat plaats fy aldaar ontrent 3. 4. beflaan. Befiet van gelijke hoedanig de ftralen 5. 6. van 't voor-werp B. op de felve wijfe ingaande, de grond van 't Oog in 7. 8. beflaan; 't is feker dat gy bevinden fult dat de fpatie van de laafte, net de helft minder fal zijn dan die van den eerften: En dat de hoegrootheyd des verfehils in de raking van 't Oog, even-redig is, met de diftantie die de voorwerpen tot het Oog-punt, en tot malkander hebben. Want om dat B. eens foo ver van 't Oog-punt ftaat als A. foo werd B. onder foo veel nauwer beftralingen gefien, en komt derhalven foo veel vermindert in 't Oog te vallen. Alle welke dingen d'afbeelding foo duydelijk aanwijft, dat de Woordelijke verklaring daar niet veel meer weet aan toe te brengen.

En alhoewel de Lichamen, in een verre diftantie
feer

feer verminderen, en kleynder als andere die waar-
lijk veel kleynder zijn, in 't Oog komen, egter en
oordeelen wy daarom niet datse kleynder zijn; als
andere haars gelijk, die deun by Hand mogten
wefen. Want de Maniere en hoebreedheyd van be-
weging met welk de Vormen der voor-werpen aan
de Gefigt-Senuwen gebragt werden, en de kragt
der Verwen, altijd Geproportioneerd zijnde na de
distantie en hoeveelhcyd der Lugt diefe moeten
door dringen, maken dat wy door d'ervarentheyd
en de reden weten te Oordeelen, of de voor-werpen
verre of naby zijn, of datse groot of kleyn, of met
dit of dat gelijk, of verschillig zijn: Even als een
verftandig Mensch, een Stok in klaar water fttaande,
niet krom en oordeeld, fchoonfe door de heffing
van 't water foodanig gebogen fchijnd. En dat wy
fulx meeft door de Leere, dat is d'ervarentheyd
onderscheyden; blijkt daar uyt, dat de Kinderen
hier in een geheel ander Oordeel hebben. Soo Oor-
deelen wy ook van de afgebeelde dingen namelijk in
Tafereelen of Print-Verbeeldingen: Ja in een Beel-
deken dat naulijx de groote van een Vlieg heeft, kon-
nen wy door de Kennis van de Proportionele fchik-
king der Leden, en Groot en Kloek Mensch beeld
fien; gelijkwe wederom in tegendeel in een Beeld
dat in groote een volwaffen Man te boven gaat;
niet dan de Trek en 't Lichaam van een Jong Kind
konnen vertoond vinden, by aldien de Deelen en
Leden daar aan foodanig bepaald zijn.

Alsmen aanmerkt dat het ook eensdeels van de
gefeyde Reden af hangt, dat wy de voor-werpen
altijd foo ver agter de Spiegel dunken te zijn, als fy
waarlijk voor de felve gefeld zijn; foo agtenwe dat
het ons mede tot verklaring van de gefeyde faak

Hoe wy die
egter niet
kleyn en
oordeelen.

kan dienen. Want om dat de Lichamen niet anders dan volgens de vast gestelde stand-plaatse in welke datse zijn, en onder de houding en doening van 't Ligt, alse in dien oogenblik teffens hebben, tot op de Opper-vlakte van het Spiegel-glas kunnen vallen; (welkers Natuure is, een ding aan den Beschouwers Oog te geven, soo alse dat ontfangen heeft) soo kunnen ons de voor-werpen niet anders als met soo veel distantie, houding en ligt, alse daar op gevallen zijn, agter de boven-vlakte des Glas schijnen, alse daar op gebragt zijn. Eyndelijk diend noch tot de Sieninge geweten, dat van alle Sienslijke voor-werpen, aan alle zijden soo veel stralen afvloeyen, dat de gantsche ruymte der Lugt, en vlakten van Aard en Water, soo ver sy in een regte Linie en onbelemmerd kunnen uytvallen; daar van vervuld is. Dit bemerktmen klaar wanneer de Lichamen in 't Water schijnen datmen die in on eyndige Punten en plaatsfen beschouwen kan, ja langs een Water-kant gaande, schijnense door de verwisseling der stand plaats ons te volgen. Invoegen dat wy de selve nu in dees dan in die plaats kunnen sien, maar egter niet op veel of meer als een vlakke plaatse tegelijk; alhoewel het van een ander in 't selve Punt daar wy 't affchijnfel verlooren hebben, als te voren noch kan gesien werden. 't Welk bewijst dat de afvloeyende stralen der voor-werpen over al gevonden worden. Laat aan den Oever van een stil Water tien of meer Persoonen de Maan in 't Water schijnende, beschouwen, 't is seker dat yder haar volgens sijn stand-plaats, niet alleen in een ander Punt sal sien, maar ook soo dat den eersten, niet die van den tweeden, noch den tweeden niet van den derden, noch geen van malkanderen, en sal konnen

Waar door de dingen in een Spiegel soo veel agter als voor de selve schijnen te zijn.

De Lugt is vol stralen die van de voor-werpen afvloeien.

nen sien. En dus volgt het datter soo veel stralen van de Maan op de vlakke van 't Water en elders vallen, als mender sich on-eyndige Puntten kan verbeelden te zijn. En derhalven verschaffen die de middel datmense in yder Punt geheel en ook niet meer dan enkel sien kan; 't en ware d'opwelling des Waters nieuwe vlakten maakte; en dan kan het geschieden datmender meer als een sou sien, even als de Glazen die met veel vlakten geslepen zijnde, ons een enkel voor-werp, menigwerf teffens doen sien. En dit is soo kortjes de Werking en de Maniere der siening, om die van de rest der vijf Sinthen eenigfints verstaanbaarder te maken, dewijl wy ons tot alle besondere dingen niet mogen in laten. Wy gaan dan liever tot noch een andere bedenking over, die tot de Ziel en 't Lichaam, en derhalven tot de Mensch-kunde behoord.

Het is waarlijk een wigtigh stuk, en daar alle schrandere Verstande sig in verlegen vinden; klaar te betoogen hoedanig een stoffelijk Lichaam met een on-Lichamelijke denkende Geest, te samen kan werken, en van malkander kunnen aangedaan werden; wy weten wel datmen gemeenlijk segt dat de Ziel, ongemiddeld kundschap van de vijf Sinthen bekomt; doch dat en neemt niet een siertje van de swarigheyd wegh; nadien het onbegrijpelijk is, op wat wijze ongemiddeld op yts te werken, of malkander aan te doen toe gaat. Al de geschillige Gevoelens ontrent dese stoffe willenwe met de Vinger niet eets aanraken; alhoewel wy niet beschaamd zijn hier te seggen hoe wy de saak bevatten. Die 't nader weet, mag ons Leeren, en wy sullen 't hem dank wijten. Sommige om vele niet ligt betoogbare dingen in de Ziel te ontvlieden, hebben de rede-

Hoe Ziel
en Lichaam
op malkan-
der Werken.

lijke Ziel mede een Lichaam toegeschreven, maar een soodanigen Lichaam dat uyt seer fijne en geestige stof, die edelder dan de rest des Lichaams is, soude bestaan. Daar op wy antwoorden: dat alhoewel het moeyelijk valt geheel klaar te begrijpen, dat de Ziel een geheel on-Lichamelijk ding zijnde, sy nochtans met ons Lichaam en vijf Sinaen een onderlinge gemeenschap heeft, en van malkander kunnen aangedaan werden; egter meenen wy dat het niet geheel swaar valt te verstaan, dat het Denken en 't mede-weten van dat denken, geen Werk-daad van cenig Lichaam kan zijn, om dat het vlak aanloopt tegen 't klare Denk-beeld dat wy van de Eysenschappen eenes Lichaams hebben of maken kunnen. Ook en kan de wonderlijke samen-loop en schikking der Deelen onses Lichaams sulx niet voortbrengen: noch 't en werd niet waarschijsnelijk gemaakt, met die in een sijnder of dunder Lichaam te stellen, want minder en meerder, sijnder en grover en kan 't Geslagt eenes dings niet geheel van Natuur veranderen. En daarom meenen wy dat het Gedenk-beeld dat wy van een Lichaam hebben, (het zy dan fijn of grof, dat en geeft tot sijn Natuur niet) noit eenig vermogen sal insluyten, dat bequaam is uyt sig selven te denken, veel min sulken denken in en by sig selven bewust zijn. Invoegen de denkingen t'eenemaal van de dingen diemen Lichamen kan noemen, onderscheyden moeten blijven. Wy bevinden in ons selven, dat wanneer wy onse Denking alder uytvoerigst van onse Lichamen af trekken, en de Geest ontslaan van de belemmering des Lichaams, en als buyten ons selven gaan, dat we als dan de suyerste en onbevlektste Gedagten kunnen maken; sonder op eenige Werk-tay-

gen

Lichamen
en kunnen
niet denken
uyt haar sel-
ven.

gen; of Deelen onfes Lichaams te denken; 't welk in andere Werkingen van de Geest daar het Lichaam toe behoord, soo niet en kan gefchieden; Want daar moet gelet werden, hoedanig wy de Handen, en de Vingren of andere Leden in 't behandelen der dingen moeten beftuuren. En soo gevoelen wy klaar, dat onfen Geest te gelijk met ons Lichaam, en 't Lichaam met verfcheyde fijner Leden om dit of dat verftandelijk te doen, befig is; 't welk wy in 't Bloot denken dat in de Geest alleen gefchied, niet en bevinden; en nochtans in die Werk-daad ook moest vernomen werden, by aldien de Ziel in eenig fijn Lichaam beftond, en Werk-tuygen tot denken noodig had. Dewijl'er geen on-eyndig verfchil tuffchen fijne Lichamen en grove Lichamen kan begroepen werden; en de eene Werking niet min fijn Werk-tuygen als d'andere fou noodig hebben te beftuuren, en daar kuntfchap van te hebben; Waar van wy het tegendcel in onfe Geest bevinden, wanneer die alleen, dat is in haar felven denkende is. Wy begripen twee onderscheyde Denk-beelden in ons namelijk een van een denkende Geest, en een van een uytgebreyd Lichaam, dat van die Geest geregeerd werd; en daarom befluyten wy; wat klaar en onderscheyden van den anderen begrepen werd, moet ook waarlijk in fig felven onderscheyden zijn, en beftaan kunnen. Hier tegen in te brengen dat we verfcheyde bewegingen kunnen doen, fonder op onfe Ledematen te denken, gelijkwe in 't gaan niet altijd op onfe Voeten denken, en egter blijven gaan; dat en doet onfes agtens niets tot de faak: Want behalven dat fulx niet algemeen is in alle bewegingen, en datter veel bewegingen grootdeels af hangen van de gemeene Loop der dierlijke Geesten; soo is genoeg aan yder bekend,

De Geest
denkt een-
voudig in
haar felven.

bekend, dat wannecr onse gedagten niet wel met de meeste van onse Doeningen samen gespannen zijn, of elders van onse besigheyd afgeleyd werden, datwe dan menigen misflag begaan. Dus Spreken en Schrijven wy dikwils 't een woord voor 't ander; Wy roepen Pieter voor Paulus; ja om datwe dikwils om onse Voeren in 't gaan niet en denken, loopenwe ons eygen Woon-Huys op den klaren dag voor by. En de Bruyd was met haar Lieffte soo diep in de Praat verseyld, dat 'e het Borst-gat van haar eygen Hemd, tot onder aan den Boord toe open sneed. Siet soo Werkenwe wel somtijds sonder op de Werk-tuygen, en de stof diewe behandelen verstandelijk en aandagtelijk te denken. Maar te denken datwe denken kunnen sonder denken, dat is sonder Kennis of ontwaar wording der Werk tuygen waar door wy in 't denken werken (want dat sou moeten volgen soo de Ziel een Lichaam was) sulx is 't eenemaal belachelijk.

De dingen diemen verstaat, zijn ook leker, schoonmen de maniere niet en begrijpt.

Dat nu de denkende Geest, op de Werk-tuygen van ons Lichaam werkt, en datwe ons daar na verstandelijk met een bewustheyd van ons doen, bewegen en bepalen daarwe willen, dat ondervinden wy yder oogenblik in ons selven. Maar om dat wy de Wijse en Maniere niet en verstaan hoe sulx roegaat, daarom kan het evenwel geen Wijsheyd heeten, te loochenen dat sulx waarlijk geschied; noch reden genoeg geven, om te gelooven, dat de denkende Geest een dun Lichaam is, en dat de Mogenetheyd des denkens, willen en verstaan, 't vrywillig werken, en 't mede weten der Conscientie, af hangen van de Kontige Samen-stel onser Lichamen, Dierlijke Geesten, Ingewanden, Aderen, Slag-Aderen en omloop des Bloeds, en diergelijke

din-

dingen die wel een gemeenen Samen-loop met en tot malkander hebben, maar die alle te samen aangemerkt, ons hoe langm'er ook opdenkt, geen klaar en suyvere gedagte of Denk-beeld kunnen geven van de mogentheyd der vrywillige Denking en mede bewustheyd hares selfs Werking. Voorwaar daar zijn meer dingen die wy klaar verstaan datse zijn of waarlijk kunnen zijn; En die wy ook om datse uyt een waaragtig beginsel voort komen by goed gevolg toestaan en gelooven datse zijn, alhoewel wy de wijze en maniere hoese zijn en samen bestaan, niet klaar en begrijpen. En daarom is het noodzakelijk datmen in dusdanige stoffe, onderscheyd maakt, tusschen Verstaan en Begrijpen. 't Geenmen verstaat, tastmen en voeldinen alleen met het Verstand en 't Oordeel dat het is; maar 't geenmen begrijpt, omhelstmen soodanigh in sijn Gedenk-beelden datmen 't selve gheel van voor tot agter bevat; en de Maniere hoe sulx in alles watter toe behoort, ten klaarsten door siet. Soo verstaatmen alleen, wat een On-eyndige Linie seggen wil, en wat Eeuwig is; Maar wy en kunnen geen klaar Denk-beeld in ons vinden, waar door wy een on-eyndige Linie of de duuring van d Eeuwigheyd bevatten, fouden, om dat ons Verstand en Begrijp eyndig en bepaald is; en het een groote tegentrijdigheyd is, te willen dat het eyndige of bepaalde, het on-eyndige begrijpt, of het onbepaalde sou omschrijven. Wy begrijpen klaar hoe en wat een Dry-hoek voor een ding is, en wy kunnen een waaragtig Denk-beeld van desselfs Figuur in ons vinden; Doch wy en kunnen geen klaar en onderscheyden Denk-beeld van een Figuur of Lichaam in ons maken of krijgen, dat honderd duysend hoeken heeft; alhoewel

De samen-loop der Dierige Geesten kunnen geen Denkingen voortbrengen.

wel wy uyt de klaar begrepen Dry-hoek , door verdubbeling der Getallen voort gaande , seker verstaan , datter een ding kan wesen dat honderd duysend Hoeken heeft. Sulx datter alsoo weynig reden om te loochenen of te twiiffelen van de alleen verstaanbare wijze , als van de begrijpbare wijze , overblijft. Wy besluyten dan , dat het de Sterffelijckheyd in dit Leyen alleen vergunt is maar ten deele te kennen , en slegts een kleyn stukje van de sake te verstaan , op dat des Menschen Geest sou onderwesen werden van 't mindere tot het meerdere , dat is van het Schepsel tot den Schepper op te klimmen , en met geheel sijn wetens-lust daar in te eyndigen. Welk heylsaam en troostelijk gevoelen wy veel liever omhelsen , dan dat wy met Spinosa willen gelooven , dat al onse Bewegingen , Willen en Denken , maar bysondere toe-eygeningen zijn , die afhangen van den algemeenen Chaos of Bayart van 't Heel-Al ; Sulx dat niemand Grooter of Kleynder , Geringer noch Heerlijker Denking , Bewegingh , Daden noch Werkingh kan voort brengen , als het ontfangen kleyn gedeelte is dat hy van de heele Klomp der Natuure uyt maakt ; welke Natuure door haar Wesentheyd , hy begrijpt een oorsaak van haar selfs te zijn.

HET X. HOOFD-STUK.

*Van de inwendige Leest of Schets des
Menschen-beelds, namelijk, het
Maaxel en Koppeling der
Beenen.*

LAat ons nu handelen van de Gebeenten, of om
Schilderagtig te spreken, van de Schets en in-
wendige Leest des Menschen-beelds; op datmen
daar van grondige Kennis hebbende, niet alleen te
beter soude kunnen verstaan alle 't gene wy in dit
gevolg van de Muskelen sullen aanmerken, maar op
dat daar door ook mogt gesien werden, dat alles
watwe tot hier van de Beroerlijkheyd en beweging
der Beelden geseyd hebben, met het inwendig Ge-
raamte, en Koppeling der Lede-beenen, ten uyt-
sten over een stemd; en datter geen Actie of Daad
aan 't Lichaam, dat is het sienelijk en uytelijk
Vlees mogelijk is toe geschreven, die het inwendig
gestel der Beenen, (diewe als de Gebinten in een
Huys-Gebouw, of liever als de Raders van een
Uur-werk aanmerken) geheel niet en kunnen lij-
den. En nadien wy in de verhandeling der Muskelen,
dikwils sullen genoodsaakt zijn aan te wijzen, door
welke Muskel, dit of dat Been bewogen werd, en
waar en ontrent welke uytfscheut en Koppeling sy
ingeplant is, en soo voorts, soo hebbenwe daar toe
twee Geraamten versorgt, die op verscheyde stand
gesien werdende, door de by-gestelde Tal-Letteren
ligtelijk inde Verhoog. Schets en in de volgende ver-

De Beenen
zijn als de
Leest of
Schets van
het Mensch-
Beeld.

Waarom de-
se Modellen
buyten
't Boek op-
staan.

Order die
wy in 't ver-
klaren van
de Beenen
en Muskelen
sullen hou-
den.

Wat nut de
Beenen aan
's Menschen
Lichaam
doen.

klaring sullen kunnen gevonden werden. Gelijkwe dan ook daarom willen dat de Afbeelding der Gebeenten na de Slinker, en de Verhoog-Schetsen der Muskelen ter regter plaats na de Regter-Hand buyten 't Boek op geslagen sal werden, op datmen die, geduurende de geheele Beschrijving der selve, tegens den anderen soude kunnen besien, vergelijken en groot nut daar van hebben. Want wanneer wy de Beenen na malkaander in haar Naam plaats en dienst sullen verklaard hebben, sullen wy ook de Muskelen aanwijzen; en van de meeste reukenschap geven aan welk Been sy haar begin nemen, hoese haar inplanten, en welken Dienst van beweging sy ontrent foodanigen Been of Lid hebben; 't welk dan uyt die der Muskelen in de Afbeelding der Beenen sal kunnen na gesien werden.

Voor af moetmen aanmerken dat de Beenen tot het gestel van 's Menschen Lichaam verscheyde noodzakelijkheden hebben, waar van de voornaamste kunnen geseyd werden dese te zijn: Erstelijc soo dienen sy tot des Lichaams stevigheyd en vastigheyd: Ten tweeden om eenige binnen gelegen Deelen te beschermen; Gelijk het Bekkeneel de Hersenen, en de Zenuwen der Sinnen en meer andere Edele Deelen; als mede de Ribben en Schouderbladen, de inwendige Deelen van de Borst. Ten derden zijn de Beenen dienstig tot de Gang, en het net en seker bestuuren der Leden in allerhande beweging: Waarom het dan ook ten hoogsten noodzakelijc is dat de Beenen veel in getal, en verscheyde van fatsoen Ingeledet, en op menigerhande wijze gebogen kunnen werden. En 't en ware dit soo gesteld was, soo souden de Menschen moeten kruypen als de Wormen en Slangen, die sulx alleen by

by gebrek der veelderhande Leden en Beenen moeten doen. De Beenen zijn voorts wat diep binnen en in 't midden van 't Vlees gelegen op datse als Fondament-Palen en Stijlen het Lichaam op houden souden. En op datse lang souden stand houden en niet vergaan, werdense van het Vleesch bewaard.

Die hun bemoeyd hebben met de Beenen te tellen, brengen die op een Getal van 249. ook wel op 304. andere op soo veel alffer dagen in 't Jaar komen, namelijk 365. De Joden seggen datter even soo veel Beenen of Leden aan des Menschen Lichaam gemaakt zijn, als haar Geboden t'onderhouden zijn gegeven; Die ook met die van de dagen des Jaars over een stemmen; op datse die daar by souden kunnen Leeren onthouden en volbrengen. Andere tellen maar 206. Beenen.

Hoe veel Beenen een Menichen Lichaam heeft.

De Beenderen zijn op verscheyde wijzen samen gevoegt: Eenige zijn met Geleden, andere door samen groey-inge vast. Die met Geleden zijn, hebben beweging, en zijn soodanig gesteld datter een Been is dat ontfangt, en een ander dat ontfangen werd, als men aan de Dye en het Heupe-Been siet: Ook isser een onderlinge Ontfanging die in malkander gaat; gelijk als aan het Schouder-Been en den Elleboog geschied: alwaar 't een Been van 't andere ontfangen werd, en selfs wederom ontfangt; en dese maken dat de Leden langer zijn gebogen, dan wanneer die regt uytgesteken zijn, omdatse namelijk in malkander schieten; alswe vooren alreede over den Erm hebben geseyd.

Hoe de Beenen zijn samen gevoegt.

De Beenen door samen-groey-ing vast, zijn door Spijker-wijse invoegingh, door Kraak-Beenen en Banden vast geset: En hebben geen beweging op haar selven. De Hoofden der Beenen zijn met een hard

hard en glad Kraak-Beenig Smeersel bekleed, op datse door het regens elkander vrijven niet souden Quetsen noch Pijn verwekken; daarom dat het noodig was dat het selve Hoorn-agtig en ongevoelig gesteld wierd; als mede om de Holligheden te vullen; gelijk ook de grootste Beenen tot een merklijke verligting in de beweging meest Hol, en niet Massijf dat is Louter of hegt gemaakt zijn: met vogtig Merg van binnen voorzien, dat als een sagte Olie geduurigh door de Sponstigte Bulten en Knoopen in de Pannen der Geleden inzjield, om de Gewrigten tot allerhande Doening gangvaardig te houden. Dese vogtigheyd in de Oude Luyden opdrogende, en de Knoopen hard werdende, veroorzaakt, datse als verroeft Yser-Werk, Stram, Kreupel en stijf ter Gang werden. En daarom segtmen, Stok-Oud, als ymand dor en droog van Ouderdom is uytgeteerd. Maar laat ons de Beenen nader in haar Koppeling en samen-stel gaan besien; de gebreken en ontwrigtingen daar van den Heel-Meesters bevolen latende: die daarom de Leeringen der Beenkunde ten uytersten van nooden hebben, als den grooten *Hippokrates* in sekeren Brief aan zijnen Soone *Theffalus*, ernstig belaste.

Verklaring over de Print-verbeelding van de Gebeenten des Menschen-Beeld.

Siet de Ver-
toog-Schets
hier na
de Linker-
Hand buiten
't Boek uyt-
staande.

1. Het Voor-Hoofds-Been, anders alleen het Voor-Hoofd genoemd. Is dat groote en voorste Been van 't Bekkeneel, welke het gantsche Voor-Hoofd maakt. Siet het Beeld A.
2. Het Agter-Hoofd besiet het Beeld B.
3. Beyde de Zijde-Schotels die de Kruijn van 't Hoofd

't hooft formeeren; dat ook het Opper-Hoofds Been genoemd werd: Is niet uyt een Been maar uyt twee gemaakt, en met Naden aan den anderen gevoegd, die door middel van Zaag-Tanden in malkander sluyten; welke Naden onderscheydelijk van trek worden gevonden; als ons d'ontleders getuygen: fiet tot kennis van dese geseyde, de Beeldnis. B. Daar sijnder die meenen dat het bekkencel met dusdanige Naden is aan den anderen geset, om te verhoeden dat het soo ligt in 't vallen en stooten niet breken sou; want dus fietmen dat een gescheurde Pot in het aanstooten minder noot van breken heeft dan een geheel, om dat namelijk de deelen kunnen mede geven; 't welk in een geheele niet konnende geschieden (want daar staan al de deelen even strak tot malkander uytgespannen, sonder voor malkander te kunnen wijken) soo berstense ligt aan stukken, voor een kleen geweld.

4. Slaap-Beenderen, anders ook beyde Slapen des Hoofds genoemd: Zijnde als schubben te wederzijds des Hoofds aan de Opper-Hoofds Beenen (3.) Samen gevoegd; Siet de Beeldnis A. en B.

5. 't Opperste Kaak-Been, is dat deel van 't Gebeente des Hoofds dat sijn plaats heeft boven onder 't Voor-Hoofds Been (1) hebbende Twaalf Beenen, die samen de Oogkuilen, Tanden, Neuse en gehemelte van de Mond uyt maken. Besiet de Beeldnis. A.

6. Het Juk-Been. Besiet de Beeldnis. A.

7. De Tepelagtige uytstcheut. Besiet de Beeldnis A.

8. 't Onderste Kaak-Been dat als met een halven Cirkel het onderste gedeelte volmaakt; vervattende de Kasse der Tanden. Besiet de Beeldnis A.

9. De

9. De Nek, hebbende seven Wervel-Beenderen; d'eerste van boven af te tellen noemd men *A T L A S* of Weereld-Drager, om dat sy het Hoofd draagt. De tweede den Omdrayer, van wegen sijn bediening dien hy in 't omwenden van 't Hoofd heeft. Den derden werd gemeentlijk den *A s* genoemd. d'Andere hebben geen bysondere namen. Besiet de geseyde in 't Beeld *A.* van voren, en in *B.* van achter. Over het maakfel en gebruyk der Menschelijke Ledematen hebbenwe vooren yets wegen de voor-teekenen der Halsen aangemerkt, als mede van den Nek of agterzijde des Hals: Men moet'er niet vergeten by te voegen, 't geen ons hier te binnen schiet; namelijk dat een Hals of Nek die dicht met Hayr beset is, Mildheyd, Sterckte en grootsheyd te kennen geeft. In onse Jonkheyd hebbenwe wel hooren seggen, dat wanneer het Hayr in de Nek-put van de Meysjes boven gewoonte Krulde, datse dan op 't Tipje of Zaysoen van haar jeugdige tijt, dat is, Man-Ziek waren: Die de Knobbelen van de Nek-wervels veel na buyten uytsteken, hebben dikwils noot van een spijtigen Bek. Een dikken Nek, houtmen voor een teeken van onwetentheyd. Doch dese waarnemingen behooren tot een voegsamer plaats.

10. Den Rugge, hebbende twaalf Wervel Beenderen, makende met den Nek (9) ende Lendewervels (10) den ganschen Rugge-graat, door 24 Beenen, by eenige *Pater Noster* genoemd: Te weten 7. voor den Nek als geseyd is; 12 hier voor den rugg, beginnende onder de laatste Nekwervel, en eyndigt aan 't begin van de Lendenen die vijf Wervels heeft. Door dese wert het lichaam op verscheyde wijze gedrayd: Sijn alle niet even groot
noch

noch dik, maar d'onderste sijn de breedste, en loopen na boven kleynder toe: sijn alle taam gebonden door Ligamenten; het eene omvat het ander en word wederom van een ander omvat. Besiet de Beeldnis B en de getallen, 1. 2. 3. en andere daar op aangeteekent.

11. De Lendenen, hebbende vijf Wervel-Beenders; beginnende onder de twaalfde Wervel van den Rugge, en eyndigt aan het Steert-Been. Besiet de Beeldnis A. en B.

12. Het Heylig-Been, on-eygentlijk so genoemd ten aansien van de plaats; hebbende vijf of ses beentjes aan den anderen verknogt; is een in 't geheel drykantig Been, dat als het Fondament en Basis van het Opperlijf, alle de Wervels van den Rugge-graat draagt. Besiet voor en achter de Beeldnis. A. en B. Men moet vastelijk gelooven dat de menschen, die een soort van een Steert achter aan den aars hebben, gelijker waarlijk soodanige gevonden worden, 't selve niet anders is, als een uytwas van een verlengd Steerd-Been, dat uyt drie of vier Beentjes gemeenlijk bestaat, aan welk de natuur by toeval haar pligtvergetende, daar twee, dry of meer Beentjes aan Koppeld, en soo een Steerd maakt. Men heeft ons wijs gemaakt dat dit meer in Engeland dan elders gebeurd. En ontrent 20 Jaer geleden was binnen Amsterdam een Schotse Jongen die een Steerd van 4 vingers breed had; als ons d'oog-getuygen hebben verhaald, die hem hier binnen Amsterdam op Cingel, niet wijd van de Jan Roonpoorts Toorn meer dan eens hebben sien swimmen. Dat de Engelanders Steerten worden bygenaamd, word van een seldsamen Historie afgeleyd: namelijk dat in seker tijd van vervolging eens vromen Bischop, van sommige baldadige

dadige Engelse Vissers, door een onophoudelijk werpen van Roche-Steerten, mishandelt en uytgedreven wierd: die tot wrake van sijn leet aan dese Natie uyt riep: *Godt straf u met Steerten.*

13. De Kreeft of Borst-Been; is gantsch Kraak-beenigh, Ligt tot bescherming van d'inwendige partyen op de Borst en Ribben; diend ook om 't Middelfrif op te houden, en om de vaste Ribben t'saam te vergaderen. Werd van vele breeder Verbeeld., dan men in 't leven somtijts vint. Besiet de Beeldnis. A.

Hoedanig voorts de Ribben daar in eyndigen kan men aan d'eerste Beeldnis Vlak van vooren sien. De Ribben zijn twaalf in getal te wederzijts, of 24 te samen, aan yder zijde seven egte en vijf on egte; welke laatste, om datse met vast Been niet geheel tot in het Borst-Been doorgaan, valsche Ribben in de wandeling genoemd werden. En gelijk de naamen en benamingen der dingen alleen uytgevonden zijn, om de dingen t' onderscheyden, en somtijts ook eenige eygenschap uyt te drukken; soo dunkt het ons wonder dat den vermaarden Heer Bontekoe in zijn Heel-Meesters Roskam (daar in hy ook al de namen der Beenderen tot de Bepiegeling der Heelkonst wil uytwissen) onder allen van de gefeyde Ribben vraagt; wat *valsheid* datse bedreven hebben, dat men se so noemd? Voorwaar een Mannelijke vraag, maar die een Kind beantwoorden sou.

De seven egte Ribben beginnen boven onder het Sleutel Been; na de getallen in de Vertoogfchets: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. die alle in het Borst-Been, (13) vereenigt werden. De vijf onegte of Bastert Ribben, sijn korter en worden niet tot aan het Borst Been gebracht; gelijk te sien is in de getallen, 8. 9. 10. 11. 12.
Haar

Haar plaats is in de Zijden. Hun gedaante, Boogswijs ront als een Hoepelstek : waar van ook het Spreekwoord schijnd afkomstig te zijn, als men een mageren Hond of Paard ziet, die de Ribben door de Huyd Puylen, datmen van hem segt, dat hy by de Kuyper is te gaff geweest. Het gebruyk der seven Egte Ribben is tot Bescherming des Borsts en wat daar binnen schuyld; als namelijk het Herte, de Maag, Long en andere; als mede ook eenig-sints tot het Ademen. Onder de gemeene Man is een gevoelen geweest en 't gaat by sommige noch in swangh, dat de Man een Ribbe minder soude hebben dan de Vrouw; sulx de Vrouwen twaalf, de Mannen slegts elf Ribben souden hebben; en meenen wel degelijk dat sulx uyt de Historie van de Schepping volgd; om datter geseyd werd dat God een Ribbe uyt Adams zijde nam en maakte daar een Wijf uyt, en floot de plaats met Vlees toe. Men kander op antwoorden dat by aldien het seker waar dat Adam een Ribb minder aan 't lijf heeft gehad dan wy (alhoewel den Schepper wel een overige Ribbe in hem had konnen maken om namaals 't Wijf van een Vlees en Been te formeeren) het geheel niet nootsakelijk en volgd in de nakomelingen van 't Mannelijk geslagt; om dat het strijd tegen de gemeene Wijse en Orden der Voort-teeling: Want de Krepelen en Verlamde Leden der Ouders en gaan niet Natuyrtlijk of Nootsakelijk over in de Kinderen. Dus teelen Blinde Ouders, Ziende Kinderen, die met een Oog, Kinderen met twee; Ja sonder Handen met twee Handen; gelijkwe dan ook dagelijx sien dat de enkele, dubbele Schepselen voortbrengen; en datter op eene reys, twee en drie Kinderen te gelijk gebooren werden. De Joden seggen dat

Adam en Eva met de Ruggen aan malkanderen geschapen zijn; en datse naderhand midden doorgeloven zijn: In voegen dat het geen Adam eerst een Last van agteren was, daar na een hulpe van vooren, voor hem wierd. Doch die gedagten en komen soo heel nett met Moses niet over een. D'ontleders merken in de Lichamen der Vrouwen aan, dat de Kraak-Beenen van de bovenste Ribben vastter van stof dan de onderste zijn; om dat de Borsten der Vrouwen een groote swaarte by brengen. Sterke Mannen sijn gemeenlijk wel Geribd; maar men bevind datse dikwils wat haallig van Hoofst zijn. Die effene en kleyne swakke Ribben hebben, sijn Wijfagtig en Teer.

14. De Sleutel-beenen, komen wederzijts als men siet, Een: en sy werden soo genoemd, om datse de Borst besluyten, en de Form hebben van Oude Sleutelen die men eerstijts gebruykte. Voor aan de Krop sijne een weynig Krom en Hol, om datse de doorgaande Vaten niet en souden be-nauwen: in de Vrouwen schijnense wat minder gebogen, om de Schoonheyd van den Boesem te vermeerderen: Gelijk men ook wel ontwaer werd wanneer die aan schreepige Halsen, Mager en Dor uytsteken, het gans onbevallig staat; en wy souden de Vrysters die soo gesteld sijn, raden die liever te dekken, dan veer te ontblooten, want het en brengt haren Boesem geheel geen Schoonheyd aan. En gelijk de Vrouwen de Sleutel-beenen eenigfints Regter dan de Mannen hebben, soo meendmen dat haar sulx ook belet de Ermen soo Swak en Geswind te bewegen als de Mannen: ook konnense niet wel een Steen werpen, sonder een Beentje te Ligten.

15 Een Beendat d'ontleders *Acromium* noemen, sijnde

zijnde dat gene door welk het Sleutel been met het Schouder-blad vereenigd is.

16. De Schouder-Bladen, of Schouder-Blads-Beenen; zijnde te Wederzijts een, is Breed en Dun in 't Midden, maar in de uytsteekfels is het Dik; liggen achter op de Ribben, gelijk als een Schild. Haar Form is drykant en byna als een Kuypers Drijf-houd. Het diend tot sterkte van de Ribben ook tot bewaringe van 't Hert en inplanting der Spieren; van binnen zijns Hollagtig en met Vlees gevuld; misschien om datse niet te hart op de Ribben souden drukken. En werden noch in vier onderscheyden gedcelten, aangemerkt. Besiet van 't geseyde alleen de Beeldnis. B.

17. De Ribb, Rug of Doorn van 't Schouder-blad. Besiet de Beeldnis B.

18. De Voet van 't Schouderblad. Siet de Beeldnis B.

19. 't Onderste Ribbeken van 't Schouder-blad. Siet de selfde.

20. Den Hals van 't Schouder-blad. Siet de voorgaande Beeldnis.

21. Den Ravensbek. Siet de Verbeelding A.

22. Het Erm-been, zijnde Groot en Sterk; heeft boven en rond Aanwas, daar mede het met een Lofse geleding in het Schouder-blad samen koppeld, en het Hooft des Erm-beens genoemd werd. Siet de Beeldnis A, ontrent de talletteren 23. Onder isset aan de groote en kleyne Ellepijp met twee uytstcheuren samen gevoegd. Siet het Erm-been in de Beeldnis. A. en B. op de geseyde tal-letteren.

23. 't Hooft des Erm beens, daar mede het aan het Schouder-Blad samen Koppeld en indrayd. Besiet de Beeldnis A. en B.

24. De buytenste uytſcheut des Erm-beens, daar het Erm-been neffens de binnenſte uytſcheut mede aan de Ellepijp vereenigt of Samengevoegt is. Siet de Verbeelding A. en B.

25. De binnenſte uytſcheut des Erm-beens, daar het Arm-been neffens de buytenſte uytſcheut mede aan de Elle-Pijp vervoegd is. Siet de eerſte en tweede Beeldnis. Dit Been en de bult vand 't Elle-been gaan in 't uytſteeken van den Erm in malkander, en in 't toevouwen of buygen van den Erm gaanſe wederom uyt malkander, en maken dat een gebogen Erm langer dan een rechten Erm is; alſwe vooren hebben aangewefen.

26. De Ell of Ellebeen, datmen ten opſigt van het kleyne, het groot Elle-been magh noemen; om datſe twee zijn. Sy wijken in 't midden een weynig van malkander. De kleyne noemtmen de Speek, of kleyne Elle-Pijp: De *Cubitus* of Elle wierd by d'Antyken voor een Maat gehouden daarmen gebouwen en andere groote dingen mede plagt te Meten, alſwe in de Bouwkunde hebben aangeteekend. Befiet de Plaats en Gedaante van 't Ellebeen, in de Beeldnis A. en B.

27. De Bult van 't Ellebeen. Siet de Beeldnis. A.

28. Een uytſcheut onder aan de Ell by d'Ontleiders *Styloides* genaamd. Siet de Beeldnis A.

29. De Speek, of Kleyn Ellebeen ſijnde de tweede van de Elle-Pijp als boven geſeyd is. Siet de verbeelding A. en B.

30. De Werff of Gewrigte des Hands of Voorhands. Hebbende in alles agt Beendjes; werd de Voorhand genoemd tot onderscheyd van de Middelwerf des hands die hier aan volgd; Siet de geſeyde in de Beeldnis A. en B.

31. De Middelwerf des Hands of de Palm, hebbende vier Beendjes. Siet de Beeldnis. A.

32. De Vingeren, zijnde vijf in 't getal, hebbende yder dry Beendjes en vijftien te samen. Siet de Beeldnis A.

33. 't Been sonder-naam, dat ook het Heup-been genaamd werd. Maar gevoegsaam in drie deelen onderscheyden; namelijk in de Heup, siet de talleren 34. in het Ys-been, Siet de Beeldnis A, 35. en in den Manbaren Stoel; anders het Been der Schamelheyd genoemd. Siet d' Afbeeldingh A, 36.

34. De Heup of Darm-been, soo genoemd omdat de Darmen daar in als in een Schotel komen te rusten. Zijnde in de Vrouwen wat breeder dan in de Mannen; misschien om 't Kinder-dragen. Siet d' Afbeelding A. Dit Been in de Baring somtijts wat verkragt sijnde, brengt te weeg dat de Vrouwen somtijds een Kraam-been over houden.

35. Het Ys-been. Besiet de Beeldnis A.

36. De Manbare Stoel, of Been der Schamelheyd: men segt dat het in de Vrouwen wat ruymmer is dan in de Mannen, om het Kinderbaren te hulp te komen. Besiet de Beeldnis. A.

37. Het Dye, of Dgye-been; Zijnde groot en wel het langste van 't ganiche Lichaam. Onder swayd het een weynig innewaarts na de knye toe. Het bovendeel heeft dry uytsteekfels. Eerst het Hoofd als het grootste, is met een ronden Knobbel in 't Hol van 't Heup-been geplant; siet de Beeldnis A. 38. Het tweede is uytwendig, den Grooten Omdrayer (*Trochanter Major* 39) genoemd. Het derden is inwendig, en werd den Kleynen Omdrayer (*Trochanter Minor*) geheeten. Siet de Beeld-

nis A. 40. Het onderste gedeelte werd met een dubbel Hoofd, en de Knye-Schijf door onderlinge inschieting aan het Been vereenigt. Besiet het Voornoemde Dye-been, in de Beeldnis A. en B.

38. Het Hoofd van het Dye-Been. Siet de Beeldnis. A.

39. D'uytwendigen of Grooten Omdrayer van het Dye Been. Besiet de Beeldnis. A.

40. D'inwendigen of Kleynen Omdrayer van het Dye-been. Besiet de Verbeelding A.

41. De binnenste onder-Uytscheut van het Dye-Been. Siet de Beeldnis A. en B.

42. Buytenste onder-Uytscheut van het Dye-Been. Siet de Beeldnis A. en B.

43. De Knye-Schijf, zijnde een Rond en Breed Been dat beweeglijk is. Zijn Gebruyk is het Lid vastigheyd te geven in het buygen. Siet d' Af-Beelding A.

44. 't Scheen-been, komende tusschen de Knye en de enkel, bestaande in sijn geheel uyt twee Beenen, even als den onder Erm of Elle-Been. 't Grootste noemtmen eygentlijk het Scheen-Been; en 't ander de Spreek of Kuyt-been. 't Groot Scheen-been heeft boven een uytsteeksel, dat van de Dye ontfangen werd. Van voren is het Langsbeen Scherp; waarom wy in 't stooten der Scheenen ook ligt een scherpe Pijn gewaar werden. Het is mede met weynig Vleesch overkleed, om de Schoonheid en Cieraat der Beenen. En gelijk de Oogen vooren in 't Hoofd gesteld zijn tot wagers, ook voor de Scheenen, soo siemen dat de Beenen van agteren met meerder Vlees versorgd sijn, om haar selven te bewaren. Siet d' Afbeeldingen A. en B.

45. De Speek of Kuyt-Been zijnde vry Kleyn-
der

der en Dunder dan het Scheen-been. Aan welk dat het onder en boven vast gehegt is, maar in het midden van den anderen wat afgeweken: Befiet de Afbeelding A. en B.

46. De binnenste Enkel. Siet de Beeldnis A.

47. De buytenste Enkel. Befiet de Beeldnis A. en B.

48. Het Schuytwijse-been. Siet de voorige Beeldnis.

49. De Hiel. Befiet de Beeldnis. B.

50. De Voet, of Agtervoet, hebbende seven beendjes, te weten, *Os Calcis*, 't Hiel-been. *Astragalus*, 't Koot-been. *Os Naviculare*, 't Schipwijse-been. *Os Cubi-forme*. 't Teerling wijse-been. En de dry laatste werden in 't Algemeen, *Os Cunei-forme*, dat is, Wigge-beenderen by d'Ontleders genoemd. Siet de Beeldnis. A.

51. De Middel-Voet of Plant van de Voet bestaande uyt vyf Beendjes. Siet de Beeldnis. A.

52. De Teenen of Toonen, sijn even als de Vingeren vijf in 't getal. Hebbende yder dry leden; behalven den Grooten Toon; en over sulx 14 'tfa-men. Befiet de Beeldnis A. en B. En dit is soo, wat aangaat de Verklaring der Beenderen. Nu fullen wy in 't volgende Hoofstuk de Muskelen of Spieren beschouwen; tot welken eynde wy dry Beelden, een van Vooren, een op Sijde, en een van Agteren hebben versorgt, die ons tot de volgende Verhandeling fullen kunnen dienen: bysonderlijk wanneermense na de Regterhand, buyten 't Boek uytslaande, geduurig tegens de Vertoogschets der Beenen, op onse aanwijfing sal willen vergelijken.

HET XI. HOOFDSTUK.

*Van de Muskelen haar plaats en bedie-
ning in de beweging der Menschen
Ledematen.*

Wat de Ken-
nis der Mus-
kelen tot
d'Uytdruk-
king der
werking
doet.

EVen alswe voren hebben gefeyd dat de Schoon-
heyd en Welstand der Beelden voornamelijk af-
hangd van de goede Proportie, soo moetmen vast-
stellen dat de beste en meeste werkelijkheid der
Actien in de Beelden bevorderd werd door de Goe-
de en Waaragtige kennis der Muskelen. Wy agten
datmen sonder nog eenig Ligt tot Verstand van dien
opgesteken te hebben, seer makkelijk kan begrijpen,
dat soo wanneer de Spieren of Muskelen in de maak-
te Beelden, na den eysch van haar Actien of Doe-
ningen niet wel en sijn waargenomen, dat als dan
sulke Beelden veel te kort schieten in het vertoonen
van haren schuldigen Pligt: Ja het dunkt ons on-
mogelijk dat een Beeld kan werken, sonder die
waarheyd: Of soo het eenigzints Werkt, dat het
niet en kan Werken volgens 't gebied van die gedag-
ten en Actien, die in het Beeld ondersteld wer-
den te sijn. Want by Voorbeeld, neemt, datter
een Kloek en Sterk Man, met een brave Actie sig
bereyd heeft tot eenig werk; soo salmen terstont
bemerken, dat alle de Muskelen die daar toe Hulpe
konnen doen, haer seer gevoegsaam schikken, en
sich aan yder Lid, volgens de Werking, die 't ey-
gen heeft, als in Postuur stellen; sulx, dat-
men sonder noch 't Voornemen van dien Mensch te
weten, uyt de Gedaante der Muskelen sal affien,
of

Maaxelen Dienst der Muskelen. 393

of hy een groote forse of maar een gemeene Daad sal doen. Daar en boven sulje ook kunnen sien met welk Lit of Leden hy sijn meefte geweld sal doen. By aldien nu foodanigen Mensch, soo lang in die Actie blijft, tot de Muskelen vermoeyd beginnen te werden, soo komt'er eenigfints Verandering ontrent; en roepen als 't waar noch eenige bystaanders te hulp; sulx dat wanneer de eyge Muskelen in haar eerste kragt beginnen te verslappen en op te houden, terstont daar en verval en Lammigheid in de Actie sal gesien werden. Hier uyt kan dan klaar geleerd werden dat het Vertoonen van Lamme en Traag of verkeerd werckende Actien, daar uyt voort komt; datmen niet en verstaat, of wel waar neemd, wat Daad of Vermogen de Muskelen, in haar uysterste of in haar gemeene verrichting hebben. En seker die niet en weet wat Muskelen Meest of Minst, of niet met allen tot dees en gene Actie doen; die isset onmogelijk deselve na de vereyfte kragt met Oordeel eyenredig tot de begeerde Actie in een Beeld te vertoonen. Men moet ook aanmerken dat als de Muskelen in haar werking verkeerdelyk zijn Vertoond; ofte eenige van haar Hoedanigheyd missen, de Actien als dan geen Ware oorzaak van de Muskelen kunnen Vertoonen te hebben: Alhoewel sy nochtans alleen de Werktruigen van de geheele beweginge en Actien zijn.

Hoedanig
die Muske
len in haar
werkinge
zyn.

Wanneer de
Mus kelen
ees verkeer-
de werking
schijnen te
doen.

Op datmen dan door een Algemeene Kennis der Muskelen te beter alle geseyde Waarnemingen soude kunnen in agt nemen, sullenwe in dit Hoofdstuk Verklaren, wat de Muskelen sijn: Wat Farsoen, Plaats en Werking sy hebben; dat ook Groot deel uyt haar benamingen kan afgeleyd werden.

Men geloofst dat de Muskelen of Spieren die

394 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

Maaxfel der Muskelen.

eygentlijk het Vleesch zijn, en met de Beenen Vogten, Vaten en Ingewanden 't heel Lichaam uytmaken, gemaakt zijn van Vel-achtige en Ligament-hebbende Fibren, Draden of Vefelingen, die sommige Lang, andere Noerfch en eenige meest rond zijn, tuffen welk het Vlees befloten zit, dat daar van het doorvloyende Bloed op de Wijfe van Kaasftremmig in geformeerd werd. In 't geheel bestaat een Muskel uyt een Vleesagtig, en ten tweeden uyt een Peesagtig deel. Ten derden uyt Aderen. Ten vierden uyt Slagh Aderen. Ten vijfden uyt Senuen. Ten zesden uyt Vlielen: En ten laafden uyt bevogtigend Vet. Men plagt de Muskelen van Outs in drie deelen t'onderscheyden; namelijk in 't Beggin, Midden, en Eynde, ofte in het Hoofd, Buyk en Staart. Het Hoofd is Pees-agtig gelijk de Steerd, doch niet even soo in form en Lengde. Den Buyk of Midden is Vleesagtig en verheven, de Steerd of Eynde is gantsch Peesagtig, of als een Snaar en Zenû-agtige Koorde, gelijk samenwaffingen van Fibren of draden, sonder eenig Vlees: aan sommige Lang, aan sommige Breed, aan andere Smal; eyndigende sommige met een, andere met vele Pefen, alswe in 't Maaxfel en dienst van yder Muskel sullen aantekenen.

Het Vleesagtige en Pees-agtige deel der Muskelen, diend voornamelijk tot de roeringe van die Leden die geroerd moeten worden. En hebben soo wel als de andere Werktuuygen van de Sinne, de Hulp van de Zenuwen noodig: Gemerkt die de Dierlijke Kragten of Geelften van de Herffenen, 't geheel Lichaam moeten doorvoeren. Ook moetmen aantekenen dat de Muskelen alle malkander niet gelijk en zijn, maar wel op Sefderley wijfe te onderscheyden zijn:

Onderscheid in plaats en Form, &c.

Maaxel en Dienst der Muskelen. 395

zijn: Namelijk in Stoffe, en Fatsoen of figuur: in Grootte, in Getal, in Plaats en in 't begin of uytkomst en in Inplanting: daar en boven noch in vermogen.

De Muskelen moetmen verder aanmerken als de Werktuuygen van de Vrywillige bewegingen; want sy ontfangen alleen de invloeyingen, of mogelijk wel de voortstootingen van de bewegende dierlijke Geesten. die meest altijd onsen Wille gehoorsamen: En hierom konnen wy die verwakkeren of vertragen, of geheel doen ophouden na dat wy willen. Doch is ook in sommige der selve een natuurlijke beweging, die eenige deelen tegen onsen Wille bewegen, namelijk de Borst, de Oog-Scheelen; en ook eenige die wy met de Beesten gemeen hebben; waar van wy in 't vervolg fullen spreken.

Dienst der Muskelen.

De Middelen waar door de Leden konnen bewogen werden, moet men vierfints aanmerken; eerst de denkende Ziel als den Gebieder. Ten tweeden de dierlijke Geesten, als de Helpers en Dienstboden, ten derden de Muskelen Zenuwen en Pefen, als de Arbeyders en Werktuuygen; en ten vierden de Daad selve door dat Lid of Leden die bestuurd werden; hoedanig de Daad dan is. Waar van de Manier en Orden der beweging volgens 't gemeen gevoelen aldus toegaat: De dierlijke Geesten op de Wil in de Muskelen tusschen de draden door de Zenuwen invloeyende (dat andere meenen door voortstooting te geschieden) doen die verwijderen en korter werden, dat is opkrimpen; waar door het Lid dat met zijn been aan desselfs Pefen vast is, nootfakelijk werd opgetrokken, en een andere Muskel van een tegenstrijdige Werking, werd uytgesteken en vlakker

Hoe de Leden bewogen werden.

ker dan te vooren. En dese die uytgestrekt was word namaals met d'invloeyende Geesten in tegendeel opgespannen en een ander uytgesteeken, die te vooren was opgekrompen: sulx men de beweging der Muskelen dryfsints moet aanmerken; eerst als een Muskel innewaarts na sijn Hoofd getrokken werd; en dan rust zijn tegenwerker: Ten tweeden als hy ingetrokken een langen tijd soo blijft: En dan is hy in die daad dikker opgefswollen. Ten derden als hy wederom los gelaten, en van zijn Tegenwerker in zijn vorige Rust en Plaats werd gebracht; als wanneer hy wederom dunder is. Waar uyt wel af te nemen staat dat het uytkomen van den eenen het inkrimpen van den anderen is; en datse derhalven by beurte werken en gesien werden, en in geenderhande actie of stand alle gelijk kunnen gesien, noch mogen Vertoond worden.

Muskelen
werken by
beurte.

Mogen of
kunnen in
geen A&ie
alle gelijk
vertoond
worden.

Door dese wedersijdsse verwisseling dan worden de Leden bewogen, en de Menschen volvoeren door de selve alsoo haren Wille, die sy te voren met reden eerst hebben overlegt en besloten dus of soo te bepalen. Den Grooten Wijsgeer *Descartes* van dese dingen sprekende, heeft de saak door dese redeneering pogen te verklaren: Men weet (seid hy) dat alle beweging der Leden af hangd van de Spieren, en dat deselve soodanig tegens malkander gesteld zijn, dat als den eenen inkrimpt, hy dat deel van 't Lichaam aan welk hy gehegt is, naar sich trekt, en soo 't in een ander tijd gebeurd, dat de leste inkrimpt, soo maakt hy dat de eerste sich uyttrekke, en hy trekt dat Lid aan welk hy gehegt is na hem. Ook moet men verder weten, dat alle de beweging der Spieren van de Zenuwen af hangen, die als kleyn draadjes (die men kleyn pijptjes sou kunnen noemen)

De bewe-
ging der Le-
den door de
Werking der
Muskelen
van des Car-
tes: verklaard.

Maaxelen Dienst der Muskelen. 397

noemen) en alle uyt de Herffenen komen, en soo wel als de Herffenen een dunne Wind of sekere Lugt bevatten die men Levende Geesten noemd.

Om nu verder te weten hoe de beweging door Middel van de Zenuwen geschied; soo meendmen datter drie dingen in de Zenuwen moeten aange-merkt werden; te weten haar Merg, of innerlijkste Substantie, dat sich als kleyne Draden van de Herffenen af, daar het sijn oorsprong heeft, tot aan het uysterste der andere Leden uytstrekt, daar dese draden aangehegt zijn. Daar na de Velletjes die hen Omringen, en die aan de gene vast zijn dewelke de Herffenen Omringen, kleyne Pijpjes maken in welk dese kleyne Draden besloten zijn. En eyndeling de Levende Geesten, die deur dese selve pijpjes van de Herffenen tot in de Muskelen of Spieren deurgevoerd, oorzaak zijn dat dese Draadjes daar geheel vry blijven, en zoodanig uytgestrekt zijn, dat het minste ding, 't welk dat deel van 't Lichaam beweegt daar aan 't uysterste van eenig Lid gesegt is, door gelijke Middel het deel van de Herffenen, daar 't afkomt, doet bewegen; even als men aan 't een eynd van een Touw trekkende, ook het andere doet bewegen.

Dit geschiet ook in eenige bewegingen die wy sonder Hulp van de redenerende Ziel kunnen doen, en die wy met de Beesten gemeen hebben: als daar is het Ademen, Wandelen en diergelijke, welcke alleen van de samen gesteldheyd onser Leden en van den gemeenen Loop afhangen, die de Geesten door de hitte van 't herte bewogen, natuurlijk in de Herffenen, in de Zenuwen en in de Spieren volgen, even als de bewegingh van een uyrwijfer uyt kragt van sijn Veren of Gewigt voortkomt; tot welke

Hoe de Beweging der Muskelen door middel van de Zenuwen geschied.

Beweginge die na de gemeene Loop der Geesten geschied.

398 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

welcke soorte van beweging onsen Wille niet be-
 hoeft te helpen ; (alhoewel sy het in veel gelegent-
 heden doet) want het gebouw van 's Menschens Li-
 chaam is soodanig gesteld , dat de Verandering der
 Geesten door de werking der Zenuwen in de Spie-
 ren geleyd werd , welke het Lichaam dan op sulken
 wijze komen te bewegen , als het uyt oorsaak van
 soodanigen werking is gewoon bewogen te werden.
 En dus geschiet het dat wy in onsen Slaap, of ander-
 sints buyten ons weten en nadenken , verscheyde
 bewegingen komen te doen , en met onse Handen ,
 Vatten , Krabben , ons Omkeeren , Spreeken , ja
 Opstaan en Wandelen. Want door dien de Ziel-
 lijke Geesten door de Warmte van 't Hert , uyt de
 suyverste deelen van 't Bloed geteeld van de Herffen-
 nen in de Senuwen , en van daar in de Muskelen
 vloeyen , soo maken sy in die Leden soodanigen be-
 weging als de Natuure van soodanigen Muskel is ,
 om bewogen te konnen werden. Welke bewegingen
 dan ook verscheyden zijn na dat den Loop van de
 Geesten ook verscheyden zijn. Maar de Doeningen
 die met het toestemmen en goet overleg van den
 wille na onse voorgaande redeneering werden in 't
 werk gesteld ; en als Doeningen van de Ziel in 't Li-
 chaam bepaald werden ; die geschieden aldus : Wan-
 neer wy yets Willen , 't sy Wandelen , Loopen ,
 Heffen , Tillen , Slaan , &c. Zoo werdender van de
 Ziel soodanig bequaamheyd-hebbende Geesten be-
 paald, en van de Herffenen na de Muskelen gefonden ;
 als van nooden zijn tot de voorgenome Doening of
 Beweging : en na dat dan de Wil is , groot of klein ,
 (de werktuygen alle gefond zijnde) soo is de Bepa-
 ling der Geesten, Meer of Min, en d'uytwerking na-
 volgens de sterk bewogen Leden , Kragtig , Gewel-
 dig

Hoe wy ons
 in de slaap
 konen bewe-
 gen , buyten
 onse redelij-
 ke kennis.

Hoe de rede-
 lijke doenin-
 gen volgens
 de Bepaling
 van de wille
 geschieden.

dig Swak of Gemeen. Welke dingen buyten dese band van Eenigheyd, dikwils een geheel andere uytflag souden hebben, want men souw Vaak ontwaar werden, dat als men ymand sagjes met de hand sou meenen te streelen, dat men hem een gesonde Kinnebak-Slag sou toebrengen.

Onses agtens, wy meenen dat de beweging der Muskelen, van de Gensers en Wijs-geern alleen door de geseyde redeneeringen verklaard werd, om datse meenen dat indiens een Mensch na hun onderstelling uyt foodanige Lappen en Vellen, Zenuwen en Beenen hadden te gaar gesteld, datse geen andere Middel souden weten om 't selve te bewegen, dan door de geseyde maniere; maar niet datse sulx uyt een Klare en Waaragtige Ervarenis, voor Oogen hebben gesien dat het soo geschiet. Den Schranderen *Steno* die veel naukeurige onderzoekingen ontrent dese stoffe heeft gedaan; meend datmen tot op heden de wonderlijke maniere van beweging der Muskelen niet en weet. Hy heeft het Maaksel en de Form daar van op een Wiskundige wijze pogen te verklaren: Welke maniere uyt hem beknoptelijk aldus voorgesteld werd: Hy bevat eerstelijk de Muskel onder een heel andere Gedaante, dan de Gemeene Leere: want hy segt dat het Vleesigh gedeelte, gemeenlijk den Buyk genoemd, een Schcefhoekige Even-wijd-grond Verbeeld, dat is, een Figuur welke ses platte Vierhoekige Zijden heeft, waar van de twee die tegen malkander overstaan, Evenwijdig zijn; soo nogtans dat al de Zijden met malkander regte hoeken maken. Uytgelondert de twee uysterste; want dese souden met de Onderste en Bovenste Zijden, schuynse hoeken maken: inwoegen dat de Buyk des Muskels eenigzints een

Welke Verklaring alleen Konstig verdigt is.

Daar zijn groote mannen in de Genes-Kunst welke meenen, dat men de Werking van de Muskelen noch niet regt en weet.

't Maaxel der Muskelen door een Wiskonstige Figuur beschreven.

Teerling verbeeld, die twee tegen malkander Overstaande Zijden heeft, welke tegen d'andere Zijden scheuyns liggen; maar egter met malkander Evenwijdig zijn: Dese scheuynse Zijden zijn aan de eynden van den Buyk des Muskels, te weten ter plaatse daar het Hoofd en Steerd beginnen, die *Steno* beyde voor Pefen neemd; en yder der selve soude een Drykantige pijler verbeelden, dat is een Figuur met dry platte vierhoekige Zijden, namelijk; twee die tegen het bovenste der Muskel te gaar loopen, en de derde is beneden tuffen de twee strax genaamde: Dese dryhoekige zijden steunen op twee Evenwijdige drykante Grond-vlakten: en dit is soo veel het fatsoen aangaat.

Maaxel der
Spieren of
Muskelen.

Vorders steld den selven *Steno*, dat het Vlees, of de Buyk der Spier niet anders is; als een Vergaderingh van Grove dikke Draden, Beweeg-Draden genaamd; welke Evenwijdig op malkander liggen, en door middel van feer fijne Dwers-Draadjes, welke aan de buytenste Rok der Spier vast zijn, te gaar gehouden en gebonden werden. Yder van dese Grove Beweeg-Draden, bestaat uyt ontelbare fijnder Draadjes, die overlans op malkander liggende, de Grove Draden uytmaken. De Grove Draden souden deselve figuur yder op haar selven hebben, gelijk de geheele Buyk der Spier heeft, aan beyde eynden van yder Grove Draad, soude een dunder en fijnder Draadje vast zijn, dewelke digt op malkander gepakt, te gaar aan yder eynd een Pees souden maken. In voegen dat de Grove Draden die den Buyk maken, en de fijnder Draden, daar uyt de Pefen gemaakt zijn, van malkander Verschillen in Bestendigheyd, dikte en in kleur.

Belan-

Belangende de beweging der Spieren, is den selven *Steno* van gevoelen, datse beweegd werden, wanneer haar buyk, dat is haar Vleefig deel korter werd en opsweld, waar door het Lid, daar die Spier aan vast is, nootsakelijk werd uyt zijn plaats getrokken, namelijk als het Lid beweeglijk is. De meeste ontleders en wijsbegeerige onderstellen, dat de Spier in 't bewegen opsweld, door dien tuffen deszelfs Vleefige Draden een vloedige stoffe indringt, diese uitsett, even gelijk een blaas door d'ingeblaste wind, opgespannen werd. Dese Vloedige stoffe stellen de meeste te wesen de Dierige Geest dewelke uit de Herffenen langs de Zenuwen, tot de Spier gebragt werd: Andere willen dat die opswelling geschied door het Bloed, 't welk door de Slagaders in de Spier vloyd. Eyndelijk willen eenige dat het Bloed en de dierige Geesten te gaar dese opswelling soude veroorsaken: want sy onderstellen, dat het Bloed zout, en de Dierige Geest of het Zenufsap eenigfints suir is, welke twee Verscheyde stoffen in de Spier te gaar komende, een opfieding souden veroorsaken; even als men nu siet gebeuren, wanneer de suire Olie van Vitriol by het Wijnsteen sout gegoten werd. Doch *Steno* verwerpt al dese gevoelens, en betoogt Wiskundig, dat de Spier kan opswellen, sonder dat'er meer Vloedige stoff in de selve invloeyd, als daar in was voor die opswelling: En derhalven soo besluyt hy, dat nog niet bekend is, de Manier en Oorsaak op en door welke de Spieren beweegd werden. Sijn waarnemingen daar verder ontrent kunnen kortelijk geseyt werden dese te zijn: namelijk, dat wanneer de Spier beweegt werd, dat is inkrimpt, datmen dan yder Vleefige Draad siet korter werden: ten anderen

Hoe de Muskelen bewogen werden volgens *Steno*.

seggt hy dat de Pefige draden niet korter werden. Ten derden de Vleefige Draad korter werdende, werd ook harder; en haar buytenfte Vlake, voor de inkrimping effen en glat zijnde, werd in 't bewegen of inkrimpen oneffen en ruw. Ten vierden werden na de inkrimpingen de vleefige draden wederom tot haar voorgaande Lengde gebragt. Ten vijfden de felve veranderinge die de Vleefige Draden in 't bewegen der Spier overkomen, verneemtmen ook in yder gedeelte van de Vleefige Draden in stukken gefneden. Ten zesden het verkorten en inkrimpen der Vleefige Draden gaat in de Spier op defelfde wijfe toe, het fy de Slag-Aderen, Aderen en Senuwen ongefchonden zijn, het fy de felve zijn afgefonden. 't Welk den voornomden *Steno* seggt alles klaar gefien te hebben in het fnijden en nauwkeurig ontleden van Levende Dieren.

Onder-
fcheyd der
Beweginge.

Maar alle defe Gneeskundige gedagten varen latende; moetenwe uyt al het voorige gefeyde den Schilder leeren aanmercken, datter groot onderfcheyd komt te vallen tuffen de bewegingen die fonder de Wil, en die, die met de Wil gefchieden; want in het gene datmen Wild, daar ontrent heeftmen gemeenlijk meerder vaardigheyd, yveriger Actie en Furie, dan in de fimpele doeningen, die veelfints maar alleen van de gemeene Loop der Geesten buyten onse denking worden voortgebragt. Hierom moet een Konfteenaar in het vertoonen en uytdrukken van de Actien en bewegingen verforgen, dat hy zijne Beelden foodanige Actien en bewegingen doet hebben, als met de Wil, Zin en Voornemen, dien hy wil dat fijn Beelden fullen hebben, over-
een
komt;

Maaxel en Dienst der Muskelen. 403

komt: Ten eynde hy door zijn Konst, de gedagten van hem selfs en die van zijn Beelden, den Beschouwer mag bekend maken. En dat elk alsoo met zijn eygen overlegging en aandagt, die dingen by sich selven magh voltoeyen, die de konst onmogelijk schijnen de doening der Beelden by te setten.

En op datwe't geleyde met een Voorbeeld verklaren mogen: so staat'er aan te merken, dat alhoewel de gemeene gang soo wel van den Wille en Drift des Menschen ahangd als het Snell Loopen; men egter moet weten, dat wanneerwe aan de gang sijn, wy seer wel en lang kunnen voortgaan sonder aan onse Voeten en Beenen te gedenken, of meer en geduurig te willen dat onse Beenen ons soudn voortbrengen; alhoewel ook daarom de Geesten die daar toe dienen moeten, niet en onderlaten in die deelen de Muskelen die tot de gang voorderen in te vloeyen, en het ontfangen gebod van de Ziel te gehoorsamen: en overfulx en moet in dese daad geen bysonderen yver nog arbeyd in een Beeld vertoonnd werden, maar deselve moetmen duydelijker sien in een Snel Loopend Beeld; daar selfs de Kommer en Drift, in de Tronie, en poging der Ermen en Handen moet bespeurd werden. Alle welke passien, in een vlugteling, in een Wedlooper of Strijdrenner seer ligt en natuurlijk vallen kunnen.

Engelijk na alle waarschijnlijkheyd, de Denking ontrent de Actien en verstandelijke Doeninggen onder alle Schepselen maar alleen aan den Mensch gegeven is, en de Beesten daar r'eenemaal van ontblood schijnen;so moet een verstandig Schilder hem ook naauwkeurig wagten, dat hy noyt eenige Daad, Actie of Passie soodanig in de Be-

Inde Beesten
moetmen
noyt eenige
Menschelijke
aandagt
vertoonnen.

sten vertoond, die met de aandagtige redeneering en denkende besigheyd der Menschchen Ziel over een komt; sulx dat hy Beesten maakt die schijnen te redeneeren, of malkander met een praatje op te houden. Gelijkmen wel seer belachelijk in ernstige Schilderyen, en daar 't niet en behoord om datter ook Beelden ontrent geordineerd zijn, ofte dat de Beesten daar alleen als Beesten, dat is in haar cygen natuur ten dans komen, ingevoerd ziet: dewijl sulx alleen maar past in Knodderien, Spot-schilderyen, en Ape-spullen. 't Sou buyten den haak zijn van die stoffe veel op te halen; en wy fouden over onse Mensch-Kunde wel een heelen Drom van Beeste Advokaten, dat zijn Menschchen die voor de denking en redenering der Beesten geern pleyten, op 't Lijf krijgen; en onder die soude ons ligtelijk wel, een gemeenen Bijbel-geleerden, een aantal niet te pas komende Passagien na het hoofd werpen: en een Oud Besje sou uit honderd Historikens van haar Hondje en haar Katje (daaric meer verstand als in haar selven meend in te vinden) het tegendeel pogen vast te maken. Wy houden het voor seker, dat fouden de Beesten na hun aart zijn, sy ook eenige Doeningen en actien moeten hebben, om het Oogmerk van den Schepper te bereyken; dat is voor een tijd te bestaan en in wesen te blijven, en door de voorteeeling hun geslagten te behouden. Doch om dat sy eenige dingen doen die hun uyt de geseyde oorsaken nootsakelijk zijn, en nootwendig met eenige onser doeningen groote gemeenschap hebben, daarom en is niet van nooden datse in die selve doeningen of bewegingen deselve gedagte of denking, of Conscientie, dat is mede wetenschap van die doening hebben, die de Menschchen in soo een geval

Dat de Beesten veel Advocaten hebben, die haar verstand vendedigen.

gewoon zijn in haar te bevinden: En egter meenen wy niet mis te raffen, wanneerwe geloven, dat het hier van daan komt dat de meeste Menschen soo groote gedagten van de Denking der Beesten hebben. Want siende dagelijx de Beesten cenige Actien en Bewegingen doen, diese uyt den uytflag en door het uitgewerkte verstaan; en dat het by toeval dingen sijn die diergelijke ook van hen gedaan werden, soo beelden sy haar in dat de Beesten op die selve tijd soodanige gedagten in haar bevinden, als sy gewoon sijn te hebben in soo een daad, of souden hebben, soose in sulc cene doening waren. Onder welkwe voornamelijk kunnen tellen, het vlieden van 't quaad, het kennen van hare Koten, Stallen en Logimenten, en Meesters, en Vrouwen 't Gesigt, de Reuk, de Droomen, de Passien en wat dies meer in de Beesten als Levende Schepsels werd gesien. Die nu uyt eenige Spreekwijzen der H. Schrift, de Beesten een redenkundige Kennis willen aanplakken. (Gelijker elders gesegt werd, een Osse kend zijnen Heere, en een Ezel de Kribbe van zijnen Meester) stellen haar seer belachelijk aan; want gelijkker by de H. Schrijvers ook geseyd werd; de wind wayd waar hy wil. En op een ander de Sonne weet haren ondergang, soo souwmen volgens 't selve gevoelen de Wind een Wil, en de Son een waaragtige Kennis en denkinge moeten toeschrijven, dat teenemaal sot is.

Waar het van daan komt, dar men meend dat de Beesten ook redeneeren.

Tot de Schilderkonst moetmen weten dat de Muskelen of Spieren, van de Grootste tot de Kleynste niet alle op het nauwkeurigt en moeten ondersogt werden, om die altijd in de naakten te vertoonen, want men valt'er te ligt door in berisping, en schijnen soodanige Beelden (om dat het leven veel kleyne en twijffelagtige Muskelen heeft) ook meer

De Muskelen moeten in de Schilderkonst niet altijd en alle en op hetnaauwste vertoond werden.

Anatomische of Gevilde dan Levende Menschen of schoone naakten te zijn : Ook vertoonen haar de Muskelen in d'een Mensch duydelijker dan in den anderen, ja in sommige zijn eenige kleyne Muskelen, heel verborgen, die wederom in andere sterk gesien werden. Dit moet der Schilder in Tafereelen van veel Beelden wel in agt nemen, om de rijkheyd zijner gedagten en inventie te vertoonen. Ook en moeten de Menschbeelden geen uytgedroogde Stokvissen gelijken, noch door de gefwollentheyd der Muskelen soo Knobbelig niet zijn als een sak met knollen. Om dat Goltzius hem hier in aan zijnen Grooten Hercules wat vergrepen had, is sijn Print, van dien tijd aan datse uytquam tot op heden, *den Appel-Sak van Goltzius* genoemd.

Den Appel-
zak van Goltzius,

Daar staat noch ook aan te merken, datmen in eenige Actie alle uysterlijke Muskelen noyt gelijklijk komt te sien. Daar 't eenigzints mogelijk sou schijnen, sou wesen wanneer een Beeld rust en sonder beweging of Actie is: doch dan sijn vele Muskels soo twijffelagtig voor 't oog, datse niet als van den Grootsten Menskundiger kunnen onderscheyden werden. En dit is ook noodzakelijk, want hoe soude anders het Beeld sig sonder werking kunnen vertoonen. Men moet dan voor een Algemeene regel vast stellen, dat die Zijde Lid of Leden, welke tot de werking van eenige Actie of Daad, meest doen; na 't Geweld of Hoegrootheyd der daad, meest moeten gemuskeld, en duydelijker moeten vertoond werden; want daar door kanmen ontwaar werden, op wat deelen, 't geweld aankomt, en door welke Leden de Doening verrigt werd; en welke partien werken, en welk minder of niet met allen doen. En gelijk de Doeningen gemeenlijk geschikt zijn na

Hoe en waar
de Muskelen
moeten ver-
toond wer-
den om de
Beelden
Werkelijk te
maken.

Maaxel en Dienst der Muskelen. 407

na de Wil, dat is Groot of Kleyn, geweldig of slegts flauwelijk, soo moeten de Muskelen in haar uytdrukking evenredig den selven rang houden. En dus sietmen soo wanneer ymand zijn vuyft vast toeknijpt, of yets met geweld houdt; dat als dan de Muskelen van den Voor-Erm dikker worden; om dienswil datse in het aanhalen en toetrekken van de hand eenigzints schijnen te rug te gaan, en by gevolg opswellen; die in het openen van de Hand wederom voorwaarts schieten en den Erm rank als te vooren maken.

En dese verandering der Muskelen moet voornamelijk waargenomen werden ontrent de Borst en den Buyk, Dyen, Billen, Rugge, en Rugge-graat, Schouderen en Hals; om datter weynig Actien gedaan werden of voorvallen kunnen, sonder beweging in de Muskelen van die Partien te brengen; en dit kan men ligt verstaan waar te sijn, wannermien aanmerkt dat de Hoofden der meeste Muskelen, daar ter plaats haar begin hebben, en met hun Steerten of Pefen in de andere minder en verder afgelegene deelen die geroerd moeten werden, sijn ingeplant en vast gehegt.

Daar zijn ook Muskelen die haar selven sonder hulp of verandering in eenige andere te maken, kunnen bewegen, gelijk als de Lippen, het Voorhoofd, den Aars en diergelijke, welke te gelijk met de Huyd bewogen werden. En om dat dese Muskelen geen Leden moeten bewegen daar Beenen in sijn, daarom zijns als sonder Pefen gemaakt; en by gevolg heel anders dan de andere Muskelen gesteld. En op datwe eenige naukeurige aanwijfsinge tot de praktijk der Schilderkonst souden doen; soo sullen wy na het Verklaren der Muskelen, eenige gevallen van

In wat partyen de meeste verandering der Muskelen gesien werd.

Wat Muskelen haar selven en geen Beenen bewegen.

408 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

Actien en Werkingen by brengen, waar in wy sul len aanwijfen, welke Muskelen met Naam en Plaats, in sulck of sulck een daad bysonderlijk werken of stil staan.

De Muske-
ten moeten
lot de Hoed-
danigheyd
der Persoo-
nen wel in
agt geno-
men zijn.

Men moet in het Muskelen der Beelden ook altijd wel in agt nemen de Hoedanigheyd van Persoonen namelijk in Geslagt, Ouderdom en Gestalte; op datmen yder soort van Beelden, haar eygenschap na den gemeenen Loop der Nature, wellstandig en schoon mogte toepassen. Dus moetmen weten dat de Jonge Menschen in't gemeen niet sterk noch verheven gemuskeld zijn. Want gelijk de Muskelen de sterkte van een volmaakt Kloek en beklonken Vleesig Mensch te kennen geven, en dat de Jongelingen tot die volwassenheyd noch vastigheyd der Spieren niet en zijn aangewassen; soo kanmen ligt verstaan dat die niet alleen soo sterk niet en moet gemuskeld zijn, maar dat het soodanige Beelden schoon sal maken, wanneerse Edelder en Gaaver van Trek en Zeediger van Vlees sijn.

Jonge en
Schoone
Menschen
niet sterk
te Muskelen.

In Vette
Menschen
zietmen de
Muskelen
te wijfslagtig.

In vette Menschen sietmen selden sterk-verheve Muskelen, daar se haer gemeenlijk slauw en twijselachtig opdoen. De reden schijnd ons te zijn, dat dese onder de Huyd en tusfen de voegen en sneepingen der Muskelen veel sagt en donsighe Vet hebben, waar door de Huid noodzakelijk glad om't Vlees der Muskelen gespannen zit. En van dusdanigen Vet zijn Sterk gemuskelde Menschen niet seer voor sien: En gelijk het Vet de Muskelen te veel befett, en in haar beweging belemmerd; daarom zijn de tamelijk magere Menschen, die veelints wel gemuskeld sijn, wanneerse gefont leven, ook veel Gauwer en Veerdiger in haar Actien dan die vette Passakken.

Soo moetmen dan aan de Beelden die een uytgele-
Schoonheyd, en van een Snoggere en Edelen om-
trek fullen schijnen, en slegts een Middelmattige
Lengde hebben, noyt heel sterk gevleesde Muskelen
geven; want die niet veel noch sterk Vlees om de
Beenen en hebben, kunnen sulx niet vertonen. Want
de Natuur niet gewoon zijnde een Ey op een Burri
te dragen; geeft geen sterk vermogende Werktu-
gen aan een Mensch die Tanger en van een sagt-
voerigen Arbeyd is. De sterke Muskelen passen dan
alleen als noodige gereedschappen aan robuste Li-
chamen, aan slaven, arbeyders en Worstelaars; ook
aan wakkere Krijgshelden. De jonge Lichamen sijn
bevallig, glat en sappig van Vlees en Huyd, maar
de Oude daar en tegen wat Oneffen, Ruw en Hob-
belig: en de Stok Oude gemeenlijk Rimpelig.

Sterke
Muskelen
nemen de
Eelheyd en
Schoonheyd
eeniginds
Weg.

In de Vrouwe-Beelden moeten de Muskelen vol-
gens 't Leven weynige uytwendige Vertooning heb-
ben; ten sy in eenige bysondere Actie van geweld en
Verkramping der Leden, daarse dan egter sagter
en twijffelagtiger dan in de Mannen sijn. Die de
Muskelen in de Vrouwbeelden te Kennelijk of Na-
druklijk vertoonen, doen gemeenlijk de Schoon-
heyd der Sachtvleesige-Poefelheyd en bevallige
ronding, veel te kort.

Vrouwe
naakte moe-
ten weynig
of geen
Muskelen
hebben.

Aan de Kinder-Beelden moetmen de Muskelen,
verstandig behandelen; en men moeter geene dan
eenige van de grootste, twijffelachtig alleen in som-
mige gevallen laten sien: en altijd nog minder in de
Meyskens dan in de Knechtjes. Want hoe de Mus-
kelen minder in de Kinderen werden in agt geno-
men, hoe sy Jonger en hun eygen gesteldheyd best
vertoon en sullen: Daar en tegen fullense veel te groot-
ten Ouderdom hebben, of te bejaarder schijnen wan-

Muskelen
hoe in de
Kinderen
te behande-
len.

410 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

neerfe meer gemuskeld fullen zijn als hun Jaaren natuurlijk schijnen toe te laten. De Poefelagtigheyd, de Putten en Kroken in Dyen en Billen en Ermen, sijnder nutter aan waargenomen dan de Muskelen.

Hoe een
Schilder fig
in de Kennis
der Muske-
len sal oeffe-
nen.

En op dat een Schilder-Geest in dit voorname Deel der Mensckunde sich op een bequame en voordeelige wijze sou kunnen oeffenen, sal het hem voordeelig zijn, hem een wijle tijd besig te houden in het nateykenen van Anatomie-Beelden, het sy na Pleyster na geboetseerde dingen of na Printverbeeldingen by dese en geene alreede uytgegeven. In welk doen hy de selve met groote opmerking moet beschouwen; en zijn gedagten indrukken. Ja 't sal hem geen ondiensft sijn dat hy deselve met letteren teykend; om die niet alleen in Naam en Plaats, maar ook in haar bediening, daar hy besonder op moet toelleggen, te verstaan: op dat wanneer hy dan tot het leven komt, die Muskelen in haar Aart en Werking verstaan mag. 't Welk hem een bysonderen Leydtsman sal zijn, om selfs de onsekere en twijfelachtige van het leven, seker te kunnen bepalen; en oversulx by hem selven versekerd sijn van 't gene dat hy maakt. Want die sonder dese voorbereydung tot het Leven, en tot het Teykenen van Akademick-Beelden gaat; die is sekerlijk alziende Blind, en is genoodsaakt by de gis, en by den tast te werken. Wy hebben dan versorgd dat onse Vertoogschetsen der Anatomie-Mannen soodanig afgerigt zijn, datse aangaande de gelegentheyd der Muskelen, den Oeffenaar niet ligt en fullen Verlegen laten; wy voegender by dat soo haast als men eenig licht en grondige Kennis van de selve begint te krijgen, datmen sonder de geseyde oeffening eenig-
sints

sints de sak te geven, aanstonts sal tot het leven gaan, en sien dat gene dat men in de Anatomie-Beelden geleerd heeft aan de selve over te brengen. En dan sult gy ligt ontwaar werden hoe noodig niet alleen de Voorkennis der Anatomie is, maar ook weten en gevoelen waarom gy uwen tijd om die te leeren verstaan daar in versleten hebt.

Laat ons dan nu den Dienst en Plaats van alle d'uytwendige Muskelen des Menschens Lichaams volgens aanwijfing sommiger Talletteren, op de Vertoogschets elk op zijn plaats aangewelen, gaan verklaren: ontrent welke wy dese orden sullen houden; dat wy by elke Muskel sullen byvoegen, of men de genaamde en verklaarde Muskel in de Eerste, Tweede of Derde Beeldnis of aan alle dry te gelijk, sal kunnen nasien. Ook sullen wy over sommige Muskelen, (daar haar Begin en Eynde met welk sy aan de Beenen vast zijn, en waar sy haar ontrent inplanten, noodig moet geseyd werden) aanwijfen het Getal of Number daar dat Been in de Vertoogschets van de Gebeenten mede geteykend is. Waarom wy den Boekbinder ook hebben geordineerd de Geraamten na de Slinker en die van de Muskelen na de Regter hand buyten 't Bock te laten uyt gaan; omse dus met meerder Nutt tot en met malkander te kunnen gebruyken.

V E R K L A R I N G

*Van de benaming, Dienst en Plaats
der Zienelyke*

M U S K E L E N.

Volgens d'aanwijfing der Vertoogfchets A.B.C.

En eerst van de

Muskelen des Hoofds en des Hals.

Siet de Ver-
toogfchets
agter buyten
te Boek na
de Regter-
hand uyt-
ftaande.

1. **T** *Emporalis* of Slaapfpiet : foo genaamd om dat fy beyde de Slapen van het Hoofd, ofte der Slapen Holligheden beftaat. Sy is dienftig tot het Gebitt, alsoof de Mond toetrekt, daarom dat fy in 't onderfte Kaak-been hegt. Dese Slaapfpiet kanmen in 't eeten van verfcheyde Viervoetige dieren bequamelijk zyn Werk fien doen: en ook met de hand aan fig zelfs gevoelen, wannermen de mond hard toeklemd om te bijten. Sy fijn boven aan yder fide van 't Hoofd een, en trekt het onderfte Kaak-been opwaards; zyn wat Breed en Vleefig, boven half rond; en gaan onder het Juk-been (6) deur, en planten fig in de Uytscheut *Coronaide*. Sy heeft ook nog een Mede-hulper die by d'ontleders, in *Ore Latitans* genoemd werd, doch dese en word niet gefien. Befiet dese Slaapfpiet in de Beelden B. en C.

2. Een Muskel die het Opperfte Oogfcheel fluyt. Siet de Beeldnis B.

3. De Muskel die van 't Juk-Been (6) Spruyt en eyndigt in den Trompetter of Bakfpiet zijnde aan de bovenfte Lip. Siet het Beeld A. B.

4. *Buccinator*, den Trompetter of Bakfpiet
Sijn

Sijn gedaante is rond, en begint aan 't opperste Kaak-been, en werd in de onderste plaats des Tandvles ingeplant: sy beweegd de Bakken met de lippen, en is de Tandendienst om de spijs ginds en weer na de Tandten te dwingen, om die te malen; sy dieneit ook om in het blasen de Lippen uyt te setten, als men aan de Trompetters kan bemerken; Siet de Beeldnis. A. en B.

5. Is de Muskel van de Onder-Lip. Siet de Beeldnis. B.

6. Dese Muskel begint ook van het Jukbeen, en eyndigt in den Tip van den Neus. Siet de Beeldnis A.

7. Is de Muskel die de Neusgaten opend. Siet de Beeldnis. B.

8. *Mansorius*, *Massetur* of Kauwer genaamd; om dat het Ampt van dese Muskel is de spijs te kauwen; sy roerd het Kaak-been op verscheyde manieren: te weten Voorwaards, Achterwaards, Herwaards en Derwaards, daarom de Natuur hare Hoofden Kruys-Wijs als een X gemaakt heeft, op datse soodanigen beweging bequamer souden kunnen uytvoeren. Siet de Beeldnis B. C.

9. De Muskel die het Been *Hyoides* eenigzints optrekt: Dese sijnder twee, Spruyten van 't voorste der Kinne en inten haar tot in den Voet van 't Been *Hyoides*. Siet de Beeldnis B. en C.

10. De Muskelen die het Been *Hyoides* neertrekken: Dese sijn ook twee als aan de eerste figuur B. gesien word: Sy spruyten van het opperste Deel *sterni* (13) of Borstbeen en inten haar in de Voet van *Hyoides*. Siet de Beeldnis. A. en B.

11. *Mastoidens*. Dese Muskel doet het Hoofd voor over buygen. Sijn twee ter Wedersijds een, siet

414 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

siet figuur A. Sy staan dicht achter de Ooren. Spruiten van de Sleutel-beenen (14) Hier by zijn noch de tegenwerkers die het Hoofd regten, aan wederzijds twee, doch staan op malkander als offe een waren, en worden by d'ontleders *Splenii* en *Complexi* genoemd: ghy sietse eenigfins in de Fi- C. naast den *Mastoideus* vertoon. Siet de Beeldnis A. B. C. op dese volgende talletteren.

12. *Splenius* dese zijn twee ter Wederzijde van 't Hoofd, onder den anderen gelegen als offe Een waren; haar werking is door dese vier Muskelen het Hoofd te regten, en worden ook *Complexi* genoemd, sy beginnen van de nytscheut der vijf opperste werwelen van de Nek (9) en inten haar in het Achterhoofd (2) hier by zijn noch andere Muskelen die het Hoofd tot een halven Cirkel toe omdrayen maar dese zijn voor het ooge verborgen. Siet van de geseyde, de Beeldnis C.

13. *Trapezii*, dese sijn ter Wederzijden een, is met verscheyde veselen gemaakt, en trekken deswegen de Schouderbladen om hoog, om laag en achterwaarts: spruyt by na van 't geheel Achterhoofd (2) van alle de Werwels der Nek, en mede de Achterwerwels van den geheelen romp (9) (10.) En inten haar in den Doorn van 't Schouderblad (17) tot feer na in 't midden van haar voet 18. Sy werd ook de Tafel of Monniks-Kap-wijse-Spier genoemd. Daar zijn ook twee *Levatores* of Opheffers, die het Schouderblad met de Schouder optrekken, en worden de Muskelen van Geduldigheyd geheeten, om dat die gene welk haar saaken niet na wensch en gaan, veeltijds de Schouderen ophaalen, en seggen, Patientie! dese leggen voort ooge wat verborgen, en daarom wordense door de huyd niet waarijk gesien.

Siet

Siet de gefeyde Trapezii, aan het Beeld met C. geteekend.

Dienst en Plaats van de Zienelijke Muskelen des Erms en die tot haar beweging dienen.

14. **D**eltoides, of Dryhoekige Schouder-spier, is den Muskel welke den Erm op verscheyden wijzen optrekt. Sy begint in 't midden van de Sleutelbeenen (14) en den Doorn van 't Schouderblad (17) en eyndigt sig met een sterke Pees in 't midden van 't Ermbeen (22) haar Medemaat is *Supra-Spinatus* of Oppergraat-spier. Spruyd van de Holligheyd die boven de Rugh of Doorn van 't Schouderblad staat en int sich in 't gefeyde Ermbeen (22) maar dese sietmen uytwendig niet. Siet de Muskel *Deltoides* aan de Beeldnis B. C.

15. *Infra-Spinatus* of Ondergraat-spier. Dese Muskel trekt beneffens *Rotundus Major* (16) en *Latissimus* (17) den Erm achterwaards op verscheyde manieren. Sy spruyt digt onder den Doorn van 't Schouderblad (17) breed uytgespreyd en vleesagtig; want sy vervult de geheele holligheyd die der onder de voornoemden Doorn is, en int sig in den Hals en Hoofd van het Erm-Been (22) (23) met een Dikke en Breede Koorde. Siet de Beeldnis B. C.

16. *Rotundus Major*. Dese Muskel trekt neffens de voornoemde *Infra-spinatus* (15) en de volgende *Latissimus* (17) Den Erm achterwaards neder, op verscheyden manieren: sy spruyt van het onderste Ribbeken van 't Schouderblad (19) en in 't sig in den

416 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

den Hals van het Erm-been ontrent (23) dese werkt in tegendeel van de Dryhoekige Schouder-pier (14) Siet de *Rotundus Major* in de Beeldnis B. en C.

17. *Latissimus* of den Grooten Doorzaak. Dese Muskel is wel den Breedsten van alle, sy heeft verscheyde draden, daar mede sy den Erm op verscheyde manieren agterwaarts trekt, doch altyts Nourisch; sy heeft dry ongelijke hoeken; twee lange en een korte: Spruyt met een Breed Zenuagtig beginsel uyt de Doorn van 't Heyligbeen en de Lendenen, (12) ook van het opperste deel *Ilii* of Darmbeen (34) &c. Van daar Klimd sy weder opwaards gants Vleesagtig, en Kleefd een weynig aan de onderste hoeken van 't Schouderblad, ontrent (19) en int sig met een gevlogte Koorde onder aan 't Hoofd van 't Ermbeen (23) Siet dese *Latissimus* in de Beeldnis. B. en C.

18. *Sacro-Lumbus* of Heylige Lende-spier. Leyd eensdeel onder de voornoemde *Latissimus* (17) sy spruyt met een Senuagtig vel van 't Heyligbeen (12) de Werwels der Lendenen aanklevende en schiet soo veel Koorden uyt datse haar kan binderi aan alle de Ribben. Haar werking is, datse de Ribben by den anderen kan halen, de romp enger maken en de Wind uyt drijven. Siet de Beeldnis C.

19. *Pectoralis* of Borstspier, dese is een groote en Vleesige Muskel; sy trekt den Erm na vooren op verscheyde wijsen: heeft een Vyf hoekig wesen, en daarom by d'Oude *Pentagonus* geheeten. Spruyt van over de helft van de Sleutel-beenen (14) en by na 't geheele Borst-been (13) van de 5de. 6de. en 7de. Ribb, met een Breed Vleesig beginsel en plant sig met een dubbelde Pees, tussen de Muskel *Deltoides* (14) en de volgende Muskel *Biceps* (20) in het

het Erm-Been (22) latende daar de holligheyd van de Oxfelen. Sy heeft dry soorten van Draden; en vijf soorten van Franien, waar door sy den Erm; om Hoog, om Laag en Regt toe, doch altijd voorwaards kan trekken. Siet de Beeldnis A.

20. *Biceps* of tweehoofdige Elle-boog-Spier; soo genaamd om datse twee Hoofden of beginselen heeft; het eene beginnende uyt de holligheyd daar het Hooft van 't Ermbeen insluyt. Het ander uyt de uytstcheut van 't Schouderblad. Welke twee beginselen haar met een sterke Pees versamen, en intten haar in 't voorste Deel van de Speek of kleyne Ellepijp (29) haar werking is met de volgende *Brachieus* of de Erm-Spier (21) den Erm te buygen. Siet de Beeldnis A.

21. *Brachieus* of Ermspier. Dese spruyt van het Bovenste en Grootste Deel des Erm-beens (22) met een Vleesig beginsel, omhelsende 't selve Ermbeen, int sig eensdeels met haar voorgaande Medemaat *Biceps* (20) in *Radius* (29) en dan voort in 't Elle-been (26) haar werking is den Erm met *Biceps* (20) te buygen. Siet de Beeldnis A. B.

22. *Longior Supinator*, by eenige den achteromwender genoemd, om dat sy de Hand doet over Rugge wenden, te weten met de Kneukelen benedenwaard. Sy spruyt van het Buytenste en Onderste Deel of uytstcheut des Ermbeens (24) en int sig Noursch om laagh daalende, in het onderste Deel van 't kleyne Elle-Been (29.) Sy heeft noch een Medemaat *Nervus* genaamd; en dese doet ook een Noursche beroerlijkhed, maar dese wert uytwendig niet gesien. Siet de geseyde *Longior Supinator*. in de Beeldenissen A. B. C.

23. *Longus* de eerste Lange; of Langen uytstrekker.

418 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

ker. Dese Muskel regt nevens haar Medemakker *Brevis* (24) den Elleboogh. Sy spruyt dicht onder den Hals van 't Schouderblad (20) en is aan *Brevis* soo vast verbonden datse geensins daar mag afgescheiden worden; want sy inten samen met een gemeene Pees in de Bult van de Elleboog (27.) Siet de Beeldnis B. C.

24. *Brevis* den Kortten of Tweeden uytstrekker. Dese regt neffens *Longus* als geseyd is, den Elleboog; Aan welk sy seer vast is, en loopt met een gelijke Pees in de Bult van den Elleboog om die te rechten. Siet de Beeldnis B. en C.

25. *Flexores* of Buygers van de Werff der Hand. Dese sijnder twee: Spruyten beyde Binnens-Erms, d'eerste begind van de binnenste uytzcheut des Ermbeens (25) klevende aan 't Ellebeen (26) int sig int 4de. Beenstuk van de Hand-werff (30.) Haar Medemaat beginnende op de selve plaats, komt boven d'ander Noursch nederdalen, en int sig in 't eerste Beenstuk van de Middel-Werf der hand (31) zijnde geplant onder den Wijs-vinger. Siet d' Afbeelding A. B.

26. De *Bulte Cubiti* of Elleboog: Dese heeft vier Muskelen, twee die haar buygen: twee die haar regten. De Buygers zijn de genoemde *Biceps* (20) en *Brachieus* (21) Siet d' Afbeelding B. C.

27. Is den regter van de dry voorste Vingeren. Siet de Beelden B. C.

28. Is den regter van den Kleyne Vinger: Klievende sich onder in twee Pefen. Siet de Beeldnis C.

29. Is den Regter van de twee eerste geleden des Duym. Siet de Beeldnis B. C.

30. Is den Regter van 't uyerste Gelitt des Duym. Siet de Beeldnis C.

31. Den aanhaalder van den Duym na de Vingeren. Siet de Beeldnis C.

32. *Extensores* of regters van de Hand-Werf Siet de Been Koppeling (30) dese zijn twee aan de buytenste zijde van den Erm geplant: haar werking is in 't tegendeel van de bovengenoemde *Flexores* of buygers (25;) de Werff des hands uyt te strekken. De bovenste spruyt boven de buytenste nytscheut des Ermbeens (24) en rust langs heenen op de Erm-Speek, (29.) Klieft sig in twee Pezen intende d'een in d'eerste, d'andere in het tweede Been van de Middel-werf of Palm des Hands (31) De onderste of tweede *Extensor*, Spruyt onder van de voorschreve uyttscheut, en int sig met een Pees Noursch nederwaard dalende in het 4de Been der geseyde Middel-Werf: alwaar de Kleyne Vinger op steund. Siet de beeldnis B. C.

33. *Palmaris*, is een kleyne Muskel: Spruyt van de onderste uyttscheut des Erm-beens (25) en gaat met een Lange Smalle Koorde en passeerd over 't Dwersbindsel der Handwerff (35) en spreyd haar breed uyt over de geheele Palm van de hand, en int sich in 't eerste gelid der vingeren. Doch sy word in alle Lichamen niet sienlijk gevonden. Siet de Beeldnis A.

34. *Rotundus Pronator*, Doet zijn werking in tegendeel van den voornoemden *Longior Supinator* (22) Want sy leyd de hand op haar plat, te weten met de Kneukelen om hoog; sy is de eerste wender van de Hand, spruyt van de binnenste uyttscheut des Ermbeens (25) en int sig met een Pees, midden in 't Kleyn Elle-been (29,) Haar Medewender word niet gesien, die haar ook in de geseyde Speek int. Siet de Beeldnis A en B,

35. * Den dwerffen Werffband des Hands, *Carpus* genaamd. Dese werd gebogen, Geregt, en Nourfch ter zijden getogen door de twee buygers (25) en de twee regters, (32). Anderfints wert desen band de Voorhand genoemd: Siet de beeldnis A. B. en onderscheyd die wel van de volgende 35 (op de Borst) want dit getal isser by toeval dubbel.

*Dienst en Plaats van de Muskelen
des Hands en die haar bewegen.*

OM dat de Hand voornamentlijk tot de aanvatting diend, en haar deswegen seer geswind moet bewegen, soo heeftse om dat te doen, nootfaaklijk verscheide Muskelen van nooden; Die wy om de kleynheyd van onse vertoogschetsen niet wel en kunnen aanwijzen; daarom sullenwe alleen een korre beschrijvinge van de selve doen.

De beroeringe des hands geschiet door alle vijf de vingers die gebogen uytgestrekt, tot malkander en van malkander gebracht werden. De Muskelen die de vier vingeren bewegen, als den wijsvinger of voorste, de middelste-vinger; de ringvinger of achterste ende de Pink, sijn van eenderley beroerlijkheyd en van Muskelen: Doch de vijffde Vinger ofte den Duym, heeft sijn eygen en bysondere Muskelen van nooden.

De vingeren alle vier worden gebogen, door dry Muskelen, te weten *Palmaris*, *Sublimis*, en *Profundus*.

Palmaris begint van de binnenste uytfscheut *Humeri* (25) spreyt sig breed uyt over de geheele Palm, en int sich in 't eerste Beenstuk der vingeren; en dese dienen soo om die te beroeren, als om
tot

tot de bevattinge bequaam te maken. *Sublimis*, komt ook uyt de voorschreven plaats, en schiet met vier pefen, welk omtrent de Werff met een dwersband worden gebonden, en gaat een yder van die vier, in het tweede Beenstuk der vingeren intē; gaande over het eerste Beenstuk heen; doch om datse die met het tweede soude kunnen samen bewegen, soo zijns mede aan het eerste vast gheegt. De *Profundus* leyd onder de *Sublimis*, spruyt van de selve uytſcheut en verdeyld sig ook in 4 Pefen, die mede aan het Eerste en Tweede beenstuk vast kleven, en haar tot in het derde beenstuk intē om dat te beroeren.

De Regters der vingeren kunnen ook bequame-lijk in vier Deelen of Pefen aangemerkt werden. Sy spruyten van de buytenſte uytſcheut des Ermbeens (24) of een weynig daar onder: de eerste int sig in den kleynen vinger, en is gekloven in twee Pefen. De tweede wat breeder ook in twee pefen gekloven, de eene daar van is tweevoudig en int sich in de achterſte of Ringvinger en den middelſten: de tweede is eenvoudig, en int sig in den middelſten vinger. Den derden is in 't begin een weynig verward, schiet met twee Pefen, een in den middelſten, en d'ander na den voorſten vinger. Den vierden loopt alleen naar den Wijsvinger, met een en twee Pefen; en om dat het been van de buytenſte ſijde der vingeren rondachtig is, soo moetmen aanmerken dat dese Pefen wat plat'agtiger zijn dan die van bin- nen &c.

Den Duym heeft byſondere Muskelen die hem buygen en regten, en af en aan kunnen trekken; een iſſer die hem buygt, beginnende van het bovenſte deel der Speek, en int sich int uyerſte Lidt des

duyms. Twee zijnder die hem regten, beginnende in het Ellebeen (26) d'een int sich int derde Lidt, d'andere met verscheyde deelen van een gesplete Pees in onderscheyde Deelen van den duym. Dry Muskelen zijnder die hem aanhalen, en dese maken samen de muys van de hand, beginnen samen van 't midden van de Voor-hand-werf (30) en inten ontrent het tweede Lidt van den duym. Dese halen een voor een, den duym naar de vingeren toe: maar alle gelijk buygen sy den Duym met groot geweld. De Muskelen die den Duym van de vingeren afwenden, zijn gelijk van getal, maar worden niet, of seer weynig gesien. Welke eenigfins uyt de aanwysinge van onse vertoogschetsen kan nagespeurd werden. Siet de Beeldnis A. daar een Hand van binnen, en in het Beeld C. een Hand van buyten ver-toond word. Alhoewel de kleyne proportie niet toe en laat alle de deeldjes en Muskelen soo duydelyk als die der groote deelen, aan te wijfen. De Muskelen die aan de Hand van het Beeld A met a. b. geteekend zijn: geven te kennen welke de kleyne vinger afleyden, en welk den duym buygen.

Dienst en Plaats van de Muskelen der Borst en Buyk.

35. **H**et *Sternum* of Kreeft van de Borst, waar van in de verklaringe van de Beenen onder het getal (13) gesproken is. Die wat heet van natuur, sterk en moedig van Geest zijn, is de Borst op en onder het *Sternum* gants ruygh en met kort kroefsig hayr bewassen. Dit in de Beelden waargenomen daar het wel voegsaam kan sijn, als name-lyk aan Slaven, sterke Arbeeyders, en afgesloofde Oude

Oude Mannen, geeft een goeden welstand. Men meent dat den Rug so ligt niet met hayr bewaast om dat de huyl daar dikker en meer gesloten is.

36. *Seratus Major* den Grooten getanden, is die gene welke met den *Obliquus Externus* (37) den Adem helpen intrekken, de Ribben openen ofte ophalen, en den Romp wijder maken. d'Andere Muskelen die hier toe dienen zijn wel veele in getal, maar dese twee sijn alleen sienlijk: Andersints sijn der dryderhande geslagten van Muskelen die de Ademhaling uytwerken, namelijk die van den Onderbuyk, van de Borst en inwendig het Middelschot. Alwe den Adem inhalen, sweld de Buyk een weynig, de Borst werd wat wijder uytgestesett, en de Long van binnen werd grooter. Doch wanneer wy Uyt-Ademen, geschiet alles in tegendeel. En of schoon een Hond die de Buyk-spiere open gesneden zijn, noch in en uyt-Ademen kan, egter hebben wy gesien dat sulx veel be'waarder als te vooeren geschied. Die de nootsakelijckheyl en de maniere van uyt en In-Ademing nader wil verklaard en betoogt zien, kan uyt het maaxfel en de Werkdaad van een Blaas balg, volkomen onderrigt werden. De geseyde *Seratus Major* spruyt uyt de voet van 't Schouderblad, (18) en daald alloo van de Oxel neerwaards en plant sig in de 3de. 4de. 5de. 6de. 7de. en achtste Ribb. op de wijze van een Grove saag, daarom syook de Grootte getande genoemd word. Siet de Beeldnis A. en B.

37. *Obliquus Externus* is de tweede die den Adem In trekken, en de Ribben ligten, even als den voorgaanden *Seratus Major*: Sy begint uyt het opperste deel van 't Schaam-been (36) en Darm-been (34) en voorts van de dwersche uyt-scheut der

424 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

Wervel-beenen van de Lendenen , van waar sy haar Nourfch opwaarts uytſpreyden , ſich met haar Vleefig gedeelte inplant in alle de Baftaard Ribben ; den *Seratus Major* (36) Saagſwijs aanklevende , en met haar ander gedeelte welke maar een Senuagtig vel is , plant ſy haar in de Witte linie. Welk midden over den Buyk gaat , en van 't Schaam-been (36) begint en eyndigd digt aan het Sternum ofte Kreeft van de Borft. (13) Siet deſe *Obliquus Externus* in de Beeldnis A. B.

38 *Rectus* is de Regeterbuyk Muskel . heeft dry of vier Zenuagtige Banden tot zijn verfterking : helpt den romp enger maken , en wind uyt drijven. Sy volgt den *Obliquus Externus* , en ſpruyt van het bovenſte des Schaam beens (36) aanklevende meeft aan haar Mede maats ; daar na ſich allengskens afſcheydende , en meer in 't Vleefch toenemende , plant ſe ſich in 't Kraakbeen van de Borft (13) ſy heeft haar draden regr , maar zijn doorneden met drie ofte vier Zenuachtige Riemen , tot verfterking van den Muskel om de rontheyd des Buyks te onderhouden. Siet de Beeldnis A.

39. *Triangularis* , is een kleyn drykantig Muskeljen . wort aan den *Rectus* gehegt : Spruyt van het bovenſte Deel van 't Schaambeens (36) en int ſig in de onderſte banden ofte Riemen *Recti* : welke banden in 't Leven uytwendig niet geſien en worden , dan alleen de plaats die ghy by wiſſe van afſcheyding in den buyk-Muskel *Rectus* genoeg kont n ſien , alhoewel onſe Modellen te kleyn van beſtek zijn die te vertoonen. Siet de geſeyde *Triangularis* in de Beeldnis A. 39.

Dienst en Plaats van de Muskelen der
Dye, Been ende Voet.

Daar sijn tot de beroerlijkheyd van het Dye-been eenige Muskelen, diemen niet uytwendig en siet. Als namelijk de *Psoas*, Zijnde meest inwendig: en helpt het Dye been (37) op trekken. Sy is een van de twee Muskelen die de Dye buygen en rust binnen in de *Abdomine*; spruyt van de bovenste Wervels der Lendenen, en plant sich met een sterke Pees van vooren in den kleynen *Trochanter* (39) Haar Medebuyger is *Iliacus*: en so is mede *Ilium*. De tweede Muskel door welke de Dye gebogen word, waar van een gedeelte aan de beeldnis A. ontrent *Longus* en *Membranofus* 40 en 41. gesien werd. Sy vervult de gantsche inwendige holligheyd van 't gantsche Darmbeen (34) en plant sich in den kleynen *Trochanter* (39) en wort *Iliacus* genaamd. Siet de plaats in de beeldnis A. maar om de Kleynheyd der vertoogschets onsigbaar.

40. *Membranofus*; Dese Muskel bekleed met haar Membrane de gantsche Dye tot aan den Voet, en drayd het Been uytwaarts: sy spruyt met een vleesig beginsel van de overkorst *Ilii* en Noursch buytenwaards afdrayende plantse sich in de geheele buytenste zijde van 't Scheen been (44) met een breede en Vleesige Pees. Siet de beelnissen A. B.

41. *Longus* Van wegen hare Lengde alsoo genaamd. Dese haald het Been innewaarts na het ander Been: sy spruyt van het bovenste en voorste Deel der Heup of Darmbeen (34) en daald Noursch om laag en plant sig in de binnenste uytzcheut des Scheen beens (44) is de alderlangste en dunste. Siet de beeldnis A.

426 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

42. *Triceps* of dryhoofdige, is een dikke en groote Muskel, die ook van sommige voor verscheyde Muskelen gehouden word. Sy draayd het Been binnewaarts-om. Siet d' Afbeelding A. B.

43. *Rectus*. Dese regt neffens noch drie volgende Muskelen te weten *Vastus Internus*, *Vastus Externus* en *Cruureus*, het Scheen-been, en omvat de Knieschijf volgens d' Afbeelding A.

44. *Vastus Externus*; Is buytenwaards, en helpt met den *Vastus Internus* het been regten, en omvat neffens de voornoemde *Rectus*, de Knieschijf. Siet de Beeldnissen A. B.

45. *Vastus Internus*. Dese is binnewaards, zijn werking is als de voorgaande. Siet d' Afbeelding A. B. *Cruureus* hier vooren genoemd, word uytwendig niet gesien.

46. *Rotula* de Knie schijff. Daar van in de verklaring van de Beenen gesproken is. Siet het getal 43.

47. *Major*. Dese is de grootste Muskel welke neffens de volgende *Medius* en *Minimus* te samen de Billen maken. Sy regten alle het been *Femur* (37) ofte doen dat regt staan. *Major* als de grootste, staat voor aan het oogh, en spruyt van het opperste Darm-been (34) en 't Ys-been (35) en int sich Nourfch om laag dalende, een Palm breed onder de *Trochanter Major* (39) half Cirkel wijs. Siet de Beeldnissen B. en C.

48. *Medius*, is den tweeden die de Billen maakt, en het Dye-been *Femur* (37) doet regt staan, sy word *Medius* genaamd, om zijn plaats, en middelbare groote; ten opsigt van de andere. Sy spruyt van de voorste zijde des Darm-beens (34) en int sich aan de boven vlakke van den *Trochanter Major* (39.) Siet de Beeldnissen B. en C.

49. *Mini-*

49. *Minimus*. Is de derde die de Billen maakt en de Dye regt doet staan. Sy is geplant onder *Medius*; daarom sy 't meestendeel onzichtbaar is. Siet d'Afbeelding B.

50. *Trochanter Major*. Of de groote uytstcheur van 't Dye-been (39) word ook den Omwender genoemd. &c. *Trochanter Minor* werd niet gesien. De *Major* in de Beeldnis B. C.

51. *Externus*, is een van de viere die *Postici* of achterste genoemd worden, gelijk die volgen sulen: Sy trekken alle 't Scheenbeen (44) opwaarts, en doen het Been buygen of neygen. Staat buytenwaards de Dye. Siet de Beeldnis B. C.

52. *Seminervosus*, staat met *Gracilis* binnen de Dye: haar werk is als de voorgaande het Scheenbeen (44) opwaards te trekken. En werd by ons half-Senuagtige genoemd. Siet de Beeldnis B.

53. *Gracilis*. Dese staat met *Seminervosus* binnen de Dye, en trekt 't geseyde Scheen-been opwaards, in 't aanhalen binnewaards; andersins werdse ook den Dunnen genoemd. Siet de Beeldnissen B. en C.

54. *Seminembranosus*, of halfvlietige. Trekt als de drie voorgaande 't Scheen-been opwaards Dese heeft twee Hoofden, het eene spruyt uyt het Schaambeent (36) en het ander van de buytenste zijde *Femur* (42) en beyde dese Hoofden versamen in een Pees, en inten haar in 't agterste Deel van 't Scheen-been. Siet de Beeldnis C.

55. *Tibiaus Anticus*. Of de Voor-scheen-spier, dese buygd beneffens den volgenden *Peroneus* (57) de Voet, en trektse opwaards na de Knie. Sy spruyt van het bovenste van het Scheen-been (44) en plant sig
naet

428 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

met een gefplete Koorde in het Been, welke geplamt staat voor den grooten Teen. Siet de Beeldnis A.

56. *Tibia* of Scheen-spier, siet mede na de verklaringe van de Beenen op N°. 44. en hier over de Muskelen in de Beeldnis A.

57. *Peroneus* of tweehoofdige Kuyt-been-spier. Dese buygd beneffens *Tibius Anticus* den Voet en trektse opwaards na de Knie. Sy is tweehooffdigh spruytende met het eene van den bovensten overwas van 't Been *Perones*, of de Speek, of Kuyt been (45) dat ook wel de Bray genoemd word; en het ander van 't midden der Speek 45. en hegt sig met twee Koorden, waar van haar de grootste onder den Voet verbergd, en d'ander int sig in 't eerste gelid van den kleynen Teen: waarom sommige ontleders dese Muskel voor twee houden. Siet de Beeldnis. A. B.

58. Is den Regter van de vier voorste Teenen; van dese Muskelen sijnder twee, maar d'een rust onper d'ander. De bovenste die gesien word, spruyt van de bovenste zijde van het Scheen-been (44) en splijt haar in 4 pefen. d'Onderste van gelijken de Teenen Nourfch nedederwaards buygende, splijt ook in 4 pefen maar gaat niet in den kleynen Teen. De Muskelen die de Teenen af en aanleyden, zijn meestendeel onfigbaar. Siet den voornoemden in de Beeldnis. A.

59. Is den Muskel door welke het uysterste Lit van de vier Teenen gebogen word. Siet de Beeldnis. B.

60. De Muskel die den grooten Teen van de andere Teenen afleyd; Siet de Beeldnis B.

61. Die den kleynen Teen uytwaards leyd. Siet de Beeldnis B.

Maaxel en Dienst der Muskelen. 429

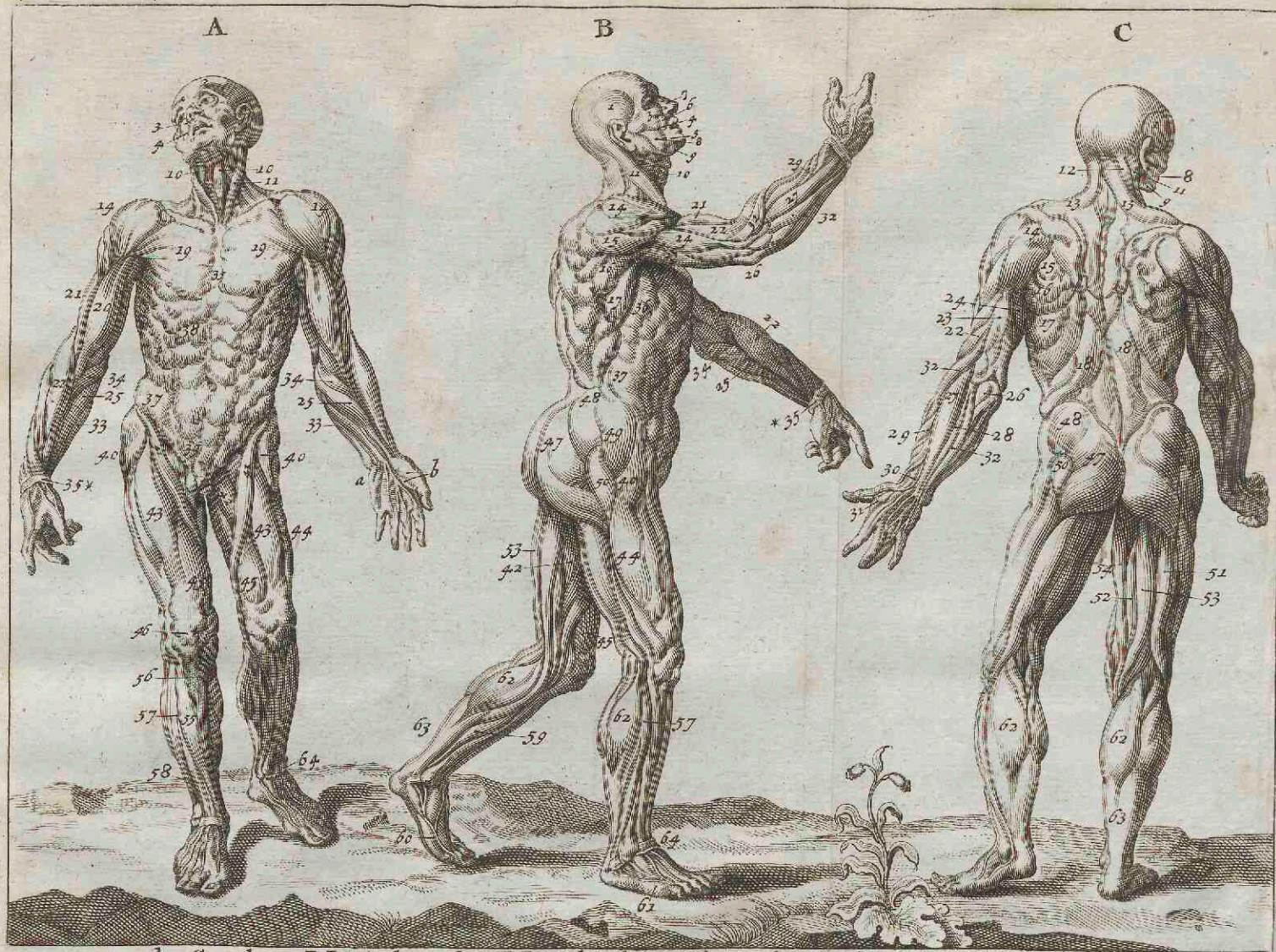
62. *Gemelli*, dese zijnder twee, daarom sy ook Tweelingen of de Gebroeders genoemd worden. D'een spruyt van de binnenste uytſcheut van 't Dyebeen (40.) d'Andere spruyt van de buytenste uytſcheut deſſelfs (39.) Sy regten neffens *Soleus* die volgd, den Voet, en lichten de Hiel, of trekkenſe innewaards: En dese twee *Gemelli* maken ſamen de kuyt van't Been. Als aan de Beeldnis B. C. te ſien is.

63. *Soleus* of Platvis-Spier, dese ſtaat onder de voornoemde *Gemelli* en maken met die ſamen een ſterke Pees, en planten haar in de hielen, om die op te kunnen trekken, gelijk van de *Gemelli* geſeyt is. Sy spruyt van de ſamenhegting van't Scheenbeen (44) ende ſpeek of Kuyt-been (45.) Siet de Beeldnis B. en C.

64. Het dwersbindſel ofte Band der Voet. Siet de Beeldnis A. B.

En dit zijn ſoo de voornaamſte ſigtbare Muskelen die wy hebben noodig geagt den Schilder en Konſt-Oeffenaar voor te ſtellen, overeenſtemmende met de meeſte diemen in 't leven komt te ſien: d'Andere inwendige Muskelen ofte die onder de bovenſte verborgen liggen, achten wy hier niet noodig t'onderſoeken, alſoo die tot ons voornemen niet en dienen. Die de ſelve wil Naukeurig onderſoeken, Beſie de Boeken van *Spiegelius Bartholinus*, van der *Gragt*, eenige *Bootſeerſels* en andere; die by de Geneeskundigers en Heel-Meeſters genoeg bekend zijn: maer voor al het Leven.

En op dat wy nu ook met eenige ſtaaltjes ſouden aanwijſen hoedanig de geſeyde kennis der Muskelen den Schilder kan te bate komen int uyt-drukken der Actien en werkingen der Beelden, ſoo hebben

de Sigtbare Múskelen der Mensbeelden door dri derley Standen Vertoond.

430 *Maaxel en Dienst der Muskelen.*

hebben wy tot hier toe uytgesteld, sulx te doen op datwe niet eer tot de Practijk-Oeffening souden schijnen over te gaan, voor dat den leerfamen Oeffenaar door een goede Kennis van de Benaming, Plaats en gebruyk der Muskelen, te vooren mogte afgeregt en bequaam gemaakt zijn, daar van te hooren spreken.

Wanneermen dan by Voorbeeld, een Beeld maakt dat met het Hoofd eenige bysonder geweld doet, soo moeten de Hals-Muskelen die wy onder de naam *Mastoides* (11) beschreven hebben, en weersijden een komen, in 't Voor over-buygen des Hoofds, oogschijnlijk opkrimpen: gelijk mede de *Splenii* (12) beyde moeten geswollen zijn, in het achteroverbuygen des Hoofds. In naakten die met de Armen vegten of forsig slaati, moet de driehoekige Schouder-spier (*Deltoides* (14)) sterk gesien worden, om dat haar dienst is, den Arm op te trekken. Alsmen in onse gemuskelde Voorbeelden kan nasien. In dese daad heeft de Groote Vleesige Borst-spier *Pectoralis* (19) haar Oeffening in den Arm voorwaarts te halen. Tegen welke, de Onder-graatspiet of *Infraspinatus* (15,) en *Rotundus*, (16) beneffens den grooten Doorzaal *Latissimus* (17) deri Arm op menigte wijsen agterwaard trekken: en derhalven haar in sulken bediening, meer als andere laten zien. Wild gy dat u Beelden levendig schijnen te Adem-halen, laat de Regter Buyk-spiet *Rectus* geheeten. (38) en d'heylige Lende-spiet of *Sacro Lumbus*, (18) de Wind des Adems uytjagen, en de Romp schijnen te vernauwen: of so u Beelden in eenige daad, den Adem sterk moeten schijnen in te trekken; Laat den grooten getanden *Seratus Major* (36) en *Obliquus Externus* (37) sulx doen, en de
romp

Maaxel en Dienst der Muskelen. 431

romp met de ribben t'ontdekken, schijnen wy'er te maken: gelijk buyten twijffel, dien geprefen Schilder *Antonius Pallaivola*, in zijn sterk spannenden Boogfchutter feer wel had waargenomen als vooren elders in aangemerkt.

Moet ghy een Beeld vertoonen dat eenig fwaar Drinkvat aan de Mond moet Tillen, soo moeten de Erm Spier *Brachius* (21) en de tweehoofdige Elleboog spier *Biceps* (27) om datfe den Erm buygen, uytdukkelijk opgespannen gefien worden. In een forfig uytgestreken Erm, die bereyd is om te slaan, of dreygd; moet *Longus* (23) en *Brevis* (24.) D'een als den Eerften langen, den anderen als den Tweeden korten uytftrekker des Erms, verheven schijnen; en 't fal een Erm vertoonen die zijn vereyfte dienst waarlijk vertoonen fal. Gelijk ook een wringende Hand, den *Longior Supinator* (22) of Agter-omwender van de hand, met de twee *Extensores* of Regters (32) van de Werff (35) moeten swellen, om de hand agterwaards met de Knokkels om laag te wringen, maar *Rotundus Pronator* (34) die de hand binnewaard en met de Knokkels om laag trekt; moet in het tegendeel werken. En nadien de drie Muskelen *Majus* (47) *Medius*, (48) en *Minimus* (49) of den kleynften niet allen de Billen uytmaken, maar ook de Werktuigen, zijn die de Dyebeenen oprigten en doen regt staan; daarom moetenfe in vast-taande Beelden, of die haar met de Beenen ergens pal tegen aanfetten, uytdukkelijk hart en beklonken van Vlees gefien werden. In de beweging van het Dyebeen moet de Driehoofdige Spier *Triceps* (42) het felve na binnen wenden. Als het Scheen-been regt uyt gestrekt staat, dan fietmen de Muskel *Rectus* (43) en die dieuwe *Vastus Externus* (44) en *Internus* (45) ge-

432 *Maaxelen Dienst der Muskelen*

(35) geheeten hebben, seer kenlijk opgeswollen. Daar zijn vier Muskelen, die *Postici* of agterste genoemd werden; namelijk *Externus* (51) *Serminervosus* (52) *Gracilis* (53) en *Semimembranosus* of halfvliefsige; (54) welke Muskelen alle dienen om het Been met den Voet in den Aars te halen. Dan de Muskel *Gracilis* (53) Die met de halfvliefsige (54) binnen de Dye staat, helpt in 't aanhalen het scheenbeen binnewaards trekken. Moet het Been buytenwaards en van 't ander Been afgewend zijn; de groote Muskel *Membranosus* (40) moet werkende gezien werden. Tegens welke *Longus* (41) soo genaamd van wegen sijn seer groote Lengde, het Been innewaards en tot het ander Been aanvoerd. Als een Beeld met d'een of d'ander Voet of met beyde op de Teenen staat, dan moeten de Gebroeders of *Gemelli* (62) by ons de Kuyten genoemd; beneffens de Platvis spier *Soleus* (63) voornamelijk opswellen, om dat haar werk is, de Hiel te ligten, de Voet te regten, of die binnewaards te halen. Dan als de Voet Voorwaards na de Knie moet opgeligt of gebogen werden; dan werken de Muskelen *Tibiaeus* of Voor-scheen-spier (55) en de tweehoofdige Kuytbeen-spier *Peroneus* (57) die ook de Teenen eenigsints int optrekken helpen. Welke alles naukeurig in onse Anatomie-man-beelden kan nagespeurd werden. En wilt gy het noch beter sien, weten, en onthouden, onderfoekt het aan u selven volgens de geseyde voorbeelden, of huyrd daar toe een welgemaakt Mensch; en ghy sult met weynig omslag, vast en seker in de Menskunde werden: en op dat we niets en verbergen van 't geen over dese stoffe by ons ten besten is, soo seggen we dit noch; dat gy in het naspeuren van 't Leven, seer veel dienst sult genieten,

nieten, wanneerje in 't onderfoeken van de werking der Muskelen, eenige Snoerkens gebruykt, om die om de gewrigten en plaatsen te binden die gy onderfoekt. Want u model, hoe onwetende hy is, sal u in veelgevallen kunnen seggen, hoe en wanneer de gebonden snoeren, min of meer spannen; indien veele voor u niet sienlijk en waren. En wy be- kennen geern datwe ons tot dit ontwerp, daar van dikmaal bediend hebben.

En wanneer ymant alle het gene wy tot hier toe geseyt hebben, sal willen bestaan met het leven te onderfoeken, en van yder geval en doching een proef te nemen, en waarnemen hoe 't hem in die en in andere Actien gedraagd, wy achten dat sulc een sijn tijd noch moeyte niet en sal beklagen. Maar ontwaar werden dat hy de ware middel gevonden heeft om in zijn voornemen, en in 't geen hem aan de Kennis van 't leven mogt ontbreken, geholpen te werden. Indien 't mooglijk waar soodanige Lede- mannen toe te stellen in welken niet alleen de Mus- kelen sag, maar daar ook de veranderlijke stand en werking van yder actie en voorval in gesien wierde, wy hadden een groote saak in de Schilderkonst ge- vonden: maar nadien sulx niet doenlijk is, en dat den Schepper sulx voor hem alleen behoud, soo moeten- we ons met de geseyde, of met diergelijke midde- len en met de beschouwing van het leven behelpen.

Daar zijn ook nog verscheyde gevallen die ontrent de Muskelen in 't Algemeen moeten waargenomen werden. Onder dese kanmen aanmerken, dat het Op- heffen of Nederbrengen vanden Erm, de meeste ver- andering in de Muskelen van de Borst maken. 't Sy dan dat ty sulx doen in haar te verspreyde, of datse te gaar getrokken, en haar meer geswollen vertoonen.

En soo is het ook met de Dyen gelegen, wanneer de Beelden of gebogen, of regt opstaande, of uitgestrekt, of geseten zijn. En men siet voorts in allerhande Actien meer verandering aan en ontrent de Schouderbladen, in de zijde-lanken, en aan den Hals, als aan eenige andere samenvoegselen van 't gansche Lichaam: om dat de beroerlijkheyd van de selve, de meeste verscheydenheyd onderdanig is.

En gelijkwe tot hier toe de Menschkunde met sondanigen breedweydendheyd meenen verhandeld te hebben; als tot het welstellen der Beelden in de Teyken en Schilderkonst behoord; egter weten wy dat onsen Arbeyd aan sommige nog sal te bekrompen aangeleyd schijnen, en dat wel voornamelijk om dat meest alle onse Lessen alleen schijnen toepasselijk te sijn, tot het stellen van Enkele Beelden, sonder eenige Koppeling: sulx datse niet doorgaans aangeleyd zijn om die wel tot de Troeping, of samschikking van Actien en voorvallen, daar veel Beelden te gelijk zijn, en die tot en met malkanderen alle te samen, of in verscheyden Koppeling en Samenhooping te doen werken. Gelijk dan ook in desen, sommige Meesters haar van verscheyde Hulpmiddelen hebben weten te bedienen, seer wel siende dat de Beelden veelints geheel andere Actien in een Koppeling of Troeping, dan in d'enkele stelling van nooden hadden. Waar op wy antwoorden; dat alhoewel die begeerde dingen, seer wesentlijke deelen van de Schilderkonst zijn; wy nochtans om vele reden hebben geoordeeld, dat sulx veel eygentlijk tot d'Ordinering en samen-roeping der Historien dan tot de Menschkunde behoord; en dewijl wy voornemens zijn, ook dat Deel ter gelegener tijd te laten volgen, soo sal

sal onsen beſcheyden Leeſer de goedheyd believen te hebben, om het geen wy aangaande de Actien der gekoppelde Beelden, hier en daar, daar 't pas gaf, hebben aangewezen, op Rekening te ontfangen; en met het reſteerende ons ſoo lang te borgen, alſer ſal van nooden ſijn, om de betalinge onſer belofte op een voegſame wiſe op te brengen.

E I N D E

E e 2

BLAD

BLADWYSER.

A.

A Andagtig hooren wat Actien daar toe noodig zijn.	315
Aangeft des Menfchen hoe in fijn breedte wel te verdee- len.	84
Aangeft des Menfchen waarom meest ongehayrd.	100
Aangeft des Menfchen in fijn verfcheyde Gedaanten tot de Tronic- ichouwing, beften.	101
Aangefigten die plat fijn; beteekenen Gemelijke Menfchen.	101
Aangefigten worden door Sproeten en Vlekken, ligtelijk ontcierr. 104	104
Aangeft des Menfchen heeft als een Waardig Deel, veel Spreck- wijfen daar van doen ontleenen.	109
Aangeft volgt in Kleur en Verwe, de gefteidheyd des geheelen Lichaams.	186
Aangeligt hoe 't metter tijt door de Paffien vervormd werd.	196
Aangeft des Menfchen van hoedanigen verfcheyde Betrekking en Teykening.	206
Aangeftigs Deelen wat die in de Paffien doen.	298
Aangeft hoedanig fich na de Paffien veranderd.	301
Aanhooren van een Algemeene Aanspraak.	315
Aanspraak met hoedanigen Actie dat gedaan moet worden.	312
Aanspraak tot een groote Vergaderinge.	313
Aarswijen waarom Smadelijk en Schandelijk.	183
Aanwijfing fiet Wijfen.	
Actie moet een bepaald Oogenblik hebben.	286
Actie van een Oogenblik.	305
Actie van een Algemeene Welstand.	309
Actie van een die Wijft.	311
Actie van Aanspraak.	312
Actie van een Vermengde Aandagt.	316
Actie van Onderwijfing.	319
Actie ontrent de Befchaamd-ording.	320
Actie van Vrees en Schrik.	323
Actie van Verwondering.	323
Actie van Springen hoedanig toegaat.	324
Actie van Gramfchap en Toorn.	326. 328
Actien en Paffien van wat Onderscheyd,	295. 296
Actien en Paffien fijn Verfchillig ten aanzien van Geflagt en Ou- derdom.	297
Actien van Voorbereyding tot een Geweldige Daad.	274
Actien van Werpen en Slaan hoedanig van Bereyding en Uytwer- king.	275. 279
	Actien

B L A D W Y S E R.

Actien moeten met de Proportie wel vereenigt zijn.	282
Actien en Passien wel uyt te Drukken, is de Ziel van de Schilder- konst.	282
Actien sijn Gemiddeld of Ongemiddeld.	284
Actien moeten niet Boven noch Beneden het Oogmerk des Werkers noch de Waarheyd gaan.	283
Actien moeten met de Gedagten en Tronic-Passien over een Stem- men.	283
Actien die gemaakt of die Natuurlijk zijn van wat Onderscheyd.	294
Actien moeten wel tot de Persoonen geschikt zijn	306
Actien van Kinderen.	306
Actien van Oude Luyden hoedanig in 't Algemeen.	307
Actien van Jonge Mannen.	308
Actien van Maagden en Vrouwen.	309
Actien van Staande Hoorders.	316
Actien hoedanig kenbaar te maken.	318
Actien in 't gaan watter in waar te nemen is.	324
Actien hoe die by toeval wonderlijk kunnen vallen.	330
Adam en Eva offe waarschijnlijk met een Navel geschapen zijn.	171
Adam en Eva offe aan malkanderen vast geschapen zijn.	386
Adem-haling door welke Muskelen geholpen werd	423, 430
Afbeeldingen van Menschen te maken diemen noyt of maar eensge- sien heeft.	203, 205
Agter deelen van den Mensch beschreven.	182
Agter-hoofds-been hoedanig van Maaxel.	380
Albertus Durer hoe en wat hy van de Lodenstamming der Menich- beelden geschreven heeft.	89
Algemeene spraak des Werelds in wat Actien die bestaat.	303
Antijke Konstenars hebben met de Menschkunde veel op gehad.	4
Antijke Statubeelden hoedanig schoone Voorbeelden in de Alge- meene Schilderkonst.	38
Antijke Konstenaren verstanten sich wel op de Proportie	43
Apenbakhuis wat het in een Mensch Tronic kan beduyden.	198
Apebillen watse aan de Menschen te kennen geven.	184
Appelzak van Goltzius waarom soo genoemd.	406
Arbeyder hoedanig sich verstantelijk dragen sal.	267
Arents Neusen hoedanig eertijts by de Perien in agting.	124
Aristoteles antwoorde op de vraag; wat is Schoonheyd?	18
Armen siet Ermen	
Afischen op 't Hooft te stroyen wat dat te kennen gaf.	25
B.	
Baard der Mannen van wat dicast en gebruyk.	103
Beeld op een been rustende hoe in zijn gewigt gedeeld.	241
	Beeld

B L A D W Y S E R.

Beeld in een gelijk ſijdige ſtand kan niet Werklijk vertoonen	243. 245
Beeld in zijn algemeene welſtand.	243
Beeld in een gemeene en bevallige ſtand aangemerkt.	247
Beeld in een dragende ſtand vertoond.	252
Beeld in zijn uytterſte Helling aangemerkt.	293
Beelden wanneer die ſomtjds met haar actien ſchijnen te ſpotten.	47
Beelden van de hedendaagſe in 15 Deelen gedeeld.	71
Beelden hoe te ſtellen in allerhande ſtand van Doening.	235
Beelden in vermoeyde ſtand.	245
Beelden in wat ſtands gelegentheyd men de meeſte verandering in de Leden ziet.	251
Beelden waaromſe altijd een Toevallige Stand noodig hebben.	289
Beelden, wat haar werkelijk maakt.	304
Beeldefſtand die niet Werklijk is.	242
Beenen van 't Menſchbeeld moeten ook gekend werden.	1
Beenen en Krimpen niet eygentlijk.	88
Beenen die kort ſijn watſe aan een groot lichaam voor een quaat voorteeken zijn.	175
Beenen zijn het inwendig Opſtelfel van 't Menſchbeeld.	377
Beenen hoedanig die zijn ſamengevoegd.	379
Beeren hoedanig haar Hollen verbergen.	177
Beefſten waaromſe in yder geſlagt ſo verſchillige ſweming niet en hebben als de menſchen.	183
Beefſte-Menſchen wat die zijn.	190
Beefſte ſwemingen van hoe grooten Nutt in de Schilderkonſt.	198
Beefſten leeren ook haar natuur onder de Konſtregels buygen.	270
Beefſten denken noch redeneeren niet eygentlijk	404
Beloſte met hoedanigen actie men dat doen moet.	319
Befchaamdwordinge, hoe dit toegaat.	320
Bevalligheyd hoedanigen Cieraad aan de Schoonheyd.	24
Bevende Oogen door wat gebrek ontſtaat.	113
Beweging der Lippen is verſcheyden na de taal die geſproken word.	136
Beweging der Menſchen is ſeer lightvoerig.	239. 241
Beweging des Menſchen hoe door middel van de Dierige Geeften geſchied.	342
Beweging der Menſchen in ſeven geſlagten onderſcheyden.	282
Beweging die enkel en die gemengd is.	304
Beweging der Menſchbeelden door middel van de Geeften, en andere tuygen.	397
Bewegingen die op de bepaling van de wille geſchied.	398
Beweging hoe wy die in de ſlaap doen.	398
Bier waarom van de Tabakrookers meer dan de wijn geſogt word.	139
	Bill en

B L A D W Y S E R.

Billen van wat dienst aan den Mensch.	182
Billen uyt hoedanige Muskelen gemaakt zijn.	426
Blankheyd hoe van sommige Vrouwen met geweld gefogt werd.	105
Bloote Borsten te dragen, of het voor de maagden onbetamelijck is.	29
Bok of Ram wat sijn sweming in een Mensch-Tronie kan te kennen geven.	198
Borsjes der Maagden, hoe en wanneer se meest uytsetten.	166
Borsten bloot gedragen, ofse de Schoonheyd vermeerderen.	29
Borsten te ontblooten, een oude dragt.	30
Borsten of Mammen in 't algemeen beschreven.	163
Borsten der Mannen van wat nut.	164
Borst der Mannen wat haar verscheyde Formen, te kennen geven.	167
Borst-been, hoedanig van Maaxel.	384
Borst-spiereu hoedanig van Plaats en Dienst.	422
Broek waarom de gevangens in 't opbrengen dikmaels los gemaakt werd.	324
Buyk-Muskelen van hoe velerley dienst.	168
Buyk waarom sonder Beenen gemaakt.	166. 170
Buyk, watter de Menskundigers van voorseggen.	170
Buyk die wel geformeerd is geeft aan de Vrouwbeelden een groote Schoonheyd.	172
Buyk-Muskelen van hoedanigen Maaxel en Dienst.	424

C.

Cieraden konnen de Schoonheyd vermeerderen of verminderen.	28
Cieraden even eens verkoosen en zijn tot de vermeerdering der Schoonheyd aan yder niet even dienstig.	29
Conscientie wat die in den Mensch is.	352
Nota. Wat hier niet gevonden word soekt Letter K.	

D.

Darribeen van hoedanigen Maaxel.	389
Deksel der Maagden en der Vrouwen, hoedanig te onderscheyden.	96
Denking is geen Daad die tot het wesen van een Lichaam behoord.	372
Denking kan niet afhangen van de Samenloop der Dierige Geesten.	375
Deugden en Ondeugden in eenige Voorbeelden van Tronien aangewesen.	207
Dienst der Menschelijke Leden te kennen, van wat nutt.	89

B L A D W Y S E R.

Dierlijke Ziele des Menschens wat die is.	339
Dierige Geesten hoe dun die zijn.	344
Dierige Geesten kunnen door haar Samenloop geen Denkingen voortbrengen.	375
Dieren hebben een sweming van haar cygen aart in haar Opfigt.	192
Dier-sweming wat die in de Menschen is.	199
Dyen en Beenen in haar Maaxel en dienst beschreven.	174
Dyen der Menschen watse in de Menskunde leeren voorseggen.	175
Dye-been van hoedanigen Maaxel.	389
Dye hoedanig haar Muskelen zijn.	425
Dieven by de Slangen vergeleken en quaden uytflag van des Duyvels Argument.	59
Dolligheyd hoe door fenijnige beten bekomen werd.	145
Doove weten uye de beweging der lippen, te verstaan watter gefeyt werd.	134
Duym van wat vermogen aan de Hand.	153
Duym-Muskelen hoedanig.	421
Duytser in zijn Landaard en aangebooren natuur beschreven.	52
Dwalingen der Ouden, hoe en waar doorse kunnen voortgekomen zijn.	6
Dwaling wanneer die in de Mensch vald.	359
Dwalingen van wat voornamc oorsprong.	351

E.

Eenkennige Kinderen zijn dikwils goet van verstand.	97
Eerbiedigheyd past de publike spraak seer wel.	314
Ellepijp hoedanig van Maaxel.	388
Elleboog-Muskelen van hoedanigen Maaxel en Dienst.	417
Elleboog-Spiereu beschreven.	418
Engelands waarom mogelijk Steerten genoemd.	383
Engelsman in zijn Naturel en Persoon beschreven.	52
Enkel of Enklauwe van hoedanigen Maaxel.	391
Ermen met de Neuse gemeten.	85
Erm des Menschens is langer Gebogen dan Regt.	85
Ermen haar Maaxel en Dienst beschreven.	350
Ermen en Handen van wat Gebruyk in 't Spreken.	151
Ermen sijn als de Hand-spreken daar 't Lichaam mede werkt.	163
Ermen en Handen welk haar uiterste Vermogen is.	289
Ermen en Handen wat Vermogen die in de Actien en Passien hebben.	302
Ermen en Handen hoe in de Vrouwelyke Actien bestuurden.	309
Ermen en Handen wat die in 't Loopen doen.	324
Ermen en Beenen sijn aan 't Menschbeeld niet lastig te dragen.	50
Ermbeen hoedanig van Maaxel.	387
Erm-	387

B L A D W Y S E R.

Erm-fpieren van hoedanigen Maaxel en Dienft.	417
Ervarentheyd wat die in 't Arbeyden vermag.	268
Eva offe Waarfchijnlijk na den Val de Bortten gedekt heeft.	29
Europifche Naticen in haar Algemeene Lichaams gefalte Gedoodverft.	34
Ezel wat fijn Sweming aan de Menfchbeelden kan byfetten.	199
Ezel die geern fou Gefprooken hebben.	200

F.

Faculteiten van de Ziel hoe ver fy bedorven zijn.	355
Fenijnigheyd der Tand en Dolle beten.	144
Fenijnigheyd der Nagelen in 't Krabben.	154
Fniefen. Siet Niefen.	
Fransman in fijn Naturel en Perfoon befchreven.	53

G.

Gangk des Menfchen hoedanig verfchillig; En van wat betekenis.	180
Gang der Viervoetige Dieren hoe nootfakelijk Overhoeks gefchied.	271
Gebeenten van 't Menfchbeeld in twee Vertoogfchetsen verklaard.	380
Gebreken hoedanig in de Konften ligt voortfetten en befchermd blyven.	7
Gebreken hoefe van de Schoonheyd konnen onderfcheyden worden.	20
Gebreken der Menfchen hoedanig na den Aart der Beesten genoemd.	192
Gehoor hoe dat door 't Maaxel van de Oor ligt verftanelijk is.	126
Geleerde hebben van Outs groote getuygenis over de Nuttigheyd der Menfchkunde gegeven.	2
Gelijkwigtigheyd der Beelden door het Koordedansen verklaard.	260
Geeft des Menfch hoefe in haar Selven denkt.	373
Geluidgeving of Spraak der menfchen watmer van voorfeggen kan.	142
Gemeene Volk waarom het meend dat de Beesten ook Denken.	405
Gefigtkunde moet ook in de Stand der Ployen Waargenomen worden.	335
Gefigt-Zenuwen hoedanig gefeld zijn.	362
Geveynde Vreefe hoe uyt te Beelden.	329
Geveyntheyd waarom van de Saligmaker foo byfonder beftraft.	109
Gewigt-linie wat die in de Stand der Beelden is.	237. 239
Gewigt des Lichaams hoedanig Nuttig in 't Arbeyden.	260
Gewoonte fchijnd ons Sterker te maken in 't Arbeyden.	269
God waarom Handen en Ermen toegefchreven word.	151
Godgeleerde twiften ook over d'Haydragt der Mannen.	92
Granfchap hoedanig Natuurlyk te Verbeelden.	326

B L A D W Y S E R.

Grijnige Tronien, wanneer men die veel in 't Leven fiet. 318
 Groote en Klocke Menſchen, waarom van de Oude Waardig geagt
 over andere te heerſchen. 66

H.

Hand hoedanig met de Neufe gemeten kan worden.	88
Hand hoedanig wijsſtellig tot de Grieping geformceerd.	153
Hand in ſijn Maten en Proportien overſlagen.	154. 156
Hand-beenderen hoedanig van Maaxel.	386
Hand-buygers, in haar Plaats en Dienſt beſchreven.	418. 419
Handen die Schoon ſijn van hoedanigen vermogen op d'Inbeel- ding.	154
Handen en Ermen van wat gebruyk in 't Spreken.	151
Handen en Vingeren hoedanige Kunsjes men daar mede door hulp van 't Keers-licht kan doen.	159
Handen hoe die in allerhande Aanspraak moeten geſchikt ſijn.	320
Handen houden ſich in de Actien veelſints ontrent het Herte.	110
Handkijkers hoedanige Bedriegers.	157
Hand-Muskelen hoedanig die geſfeld zijn.	429
Hand-palm hoedanig gemaakt.	419
Handen watſe ſomtjits in 't Algemeen van des Menſchen Aard te kennen geven.	158
Hayr des Hoofts van wat Dienſt.	91
Hayr-ſcheeren waarom in Treurige Dagen geoeffend.	95
Hayrdragt is der Vrouwen voornaamſte Cieraad.	96
Hayr des Hoofts is verſcheyden van Aard.	98
Hayr aan de Oogſcheelen van wat Dienſt.	112
Hayr op de Borſt der Mannen wat het beteekend.	422
Halsbuiging hoedanig tot de Voorſegging in agt te nemen.	150
Hals heeft veel Waarſchijnelijke Teekenen in de Menſchkunde tot de Schilderkonſt.	149
Hals, haar Maaxel en Dienſt.	148
Heilig-been van hoedanigen Maaxel.	383
Helling en Stand der Hoofden door cenige Ovaalſe Kringen ver- klaard.	216. 217
Hemeltreek en Landaard, geeft veel tot de Verſchilligheyd der Menſchen Lichamen.	54
Hemeltreek doet veel ontrent het Hayr des Hoofts.	99
Heup van de Vrouwen is breeder dan die der Mannen.	69
Heup-been van hoedanigen Maaxel.	389
Hiel en Hielligting in 't Gaan.	176
Hielen watſe door haar verſcheide Form kunnen te kennen ge- ven.	184
Hond wat ſijn Sweming in een Menſch Tronie uytdrukken kan.	201

Hoof-

B I L D W Y S E R I

Hoofden der Menschen sijn verscheyden van Form.	90
Hoofden verscheyden van Generale Omtrek.	207
Hoofd des Menschen is de <i>Modulus</i> of Maatzet, van 't heele Lichaam.	58
Hoofd te Groot of te Kleyn wat Deugd dat ontrent een Beeld kan doen.	61
Hoofd des Menschen deeld sig seer wel in 4 Deelen.	83
Hoofd des Menschen van wat Maaxel en Dienst.	90
Hoofd van een Mensch op hoe veel Wijzen kan bewogen werden.	210
Hoofd hoe Maatredig vlak van agter te stellen.	216
Hoofd kan veel tot de Welstand van een Actie en Passie toebrengen.	297
Hoofd en Hals Muskels van hoedanigen Maaxel en Dienst.	412
Hoogduitser in sijn geheele Persoon beschreven.	52
Hoorende Beelden, met wat Aandagt die moeten sijn.	315
Huid des Menschen hoedanig van Maaxel en Gebruyk.	187
Hulfsels en Bekaperingen, vervormen de Aangesigten der Menschen seer veel.	96
Humeuren en Gefindheden der Menschen, hoedanig en verscheiden.	55

I.

Joden waaromse haar Krooft en Sweming langer dan andere Volken behouden.	34
Jonge Mannen hoedanig van Actien.	308
Jongens hoe gemeenlyk Wild-aardiger dan de Meysjes zyn.	77
Italiaan in sijn Naturel en Persoon beschreven.	53
Jukbeen hoedanig van Maaxel.	381

K.

Kaak-beenderen hoedanig van Maaxel.	381
Kattebakhuis wat het in den Mensch verbeeld.	198
Kind van dry Jaar heeft gemeenlyk de helft van sijn geheele Wasdom.	80
Kind, ouder werdende schikt sijn Proportie al meer en meer na die der Mannelijke.	81
Kind by Manneborsten gefoogd en opgevoed.	167
Kind op hoe veel wijzen by de Moeder gevoed werd.	171
Kinderen en Volwasse Menschen hebben groot verschil in haar Proportie.	56
Kinderen en Vrouwe Lichamen waarom gemeenlyk Poeselagtig en Donsig van Vlees sijn.	82
Kinderen in vier en in vyfen in ses Hoofden geproportionceerd.	79
Kinderen waaromse dikwils af keerig sijn van een Nieuw Modisch of on-	on-

B L A D W Y S E R.

ongewoon Kapsel.	96
Kinderen die Eenkennig sijn, hoe gemeenlijk goed van Verstand	97
Kinderen hebben een afkeer om Mannen met Baarden te kussen.	103
Kinderen hebben Natuurlyk geen ondericheyd van Regt of Slynx.	161
Kinderen hoedanige Actien die hebben.	306
Kinderen hoese door Schudden en Wiegen in Slaap raken.	345
Kinne des Menschen Aangesigt in haar Maaxel beschreven.	146
Kinne heeft in de Tronykijkerie ook haar Waarneming.	147
Kinne van een Schoone Vrouw beschreven.	147
Kleedingen in hare Ploeyn te kennen behoord ook tot de Menichkunde.	331
Kleyn-Aangesigt beduyd dikwils een Futselaar.	102
Kleermakers hebben de Menschkunde noodigh.	86
Kleyne Hoofden en groote Hoofden wat die aan de Beelden doen.	61
Knyen watmen uyt haar satsoen voorseggen kan.	176
Kny-schijf van hoedanigen Maaxel.	389. 426
Konst-tijden, hebben haar Op en Ondergang.	4
Konst waar in die sich anders dan 't Leven moet dragen.	296
Koorde-danslers waar doerse vast op het Touw gaan.	260
Korinters sijn niet over langk, maar over Vrouwen Hayr van den Apostel beschrobd.	94
Korinters hebben kort, en veelints opgekrult Hayr gedragen.	93
Kray of Rave watter door sijn Sweming in de Menichbeelden kan overgebracht worden.	202
Kruys der Tronien hoedanigen verwisseling onderworpen.	220
Krooft en Sweming hoe in de Landaard lange Stand houden kan.	34
Krooftkunde in 't Algemeen beichreven.	187
Kuyt-Spieren hoe van Maaxel en Dienst.	428

L.

Lachen hoe en wanneer heftig aangaat.	169
Lachen en Schreyen van wat ondericheyd ten aanzien van de Teykenkundige treck.	298
Lachende Tronyc hoedanig gesteld.	299
Landaard verschafft eenige bysondere en eygen Schoonheyd aan d'inboorlingen.	33
Landaard en Sweming der Natien hoe die afwisseld.	34
Landstreek geeft eenige verschillige Lijfslengde.	52
Lang en Schoon Hayr dat vercierd, kan niet schandelijk staan.	94
Lang Hayr misstaaf een Naakt Mensch.	100
Lang Hayr oft eygentlijk schandelijk en den Mannen verboden is	92
Lange Hayrdragt by sommige een Teyken van Nedrigheyd.	93
Lange Kinne. Siet Kinne.	

Lang.

B L A D W Y S E R.

Langsaame Gangk waarom meer vermoeyd dan een Veerdige.	260
Lastdragend Beeld, hoedanig bequamelijk te stellen.	253
Lastdrager waarom hy sig dikwils kromd.	256
Leden van ongelijk Geslacht of Ouderdom worden aan geen welge- maakte Menschen gesien.	43
Leden volgen in Gestalte gemeenlijk de Grootste Klomp des Lic- haams.	62
Leden hoe die door de Muskelen bewogen werden:	395
Ledematen moeten in alle Actien haar eygen Bediening en geen an- dere uytvoeren.	285
Ledenstemming kan alleen de Schoonheyd bevorderen.	23
Ledig-gangers moeten niet in de Tafreelen gesien worden.	306
Leelijk kan niet Beminnelijk zyn.	18
Leelijk hoe 't voor Schoon kan aangefien worden.	19
Leelijkheid waarom ligter dan Schoonheyd na te volgen.	23
Lecuwen-Aangefigt, wat in een Mensch-Tronje sal verbeelden.	198
Lendewervels hoedanig van Maaxel.	383
Lengde des Lijfs is verschillig in Man en Vrouw.	50
Lengde van een Regtschapen Mensch hoe te bepalen.	58
Leven met hoedanige Voorbereyding men daar toe behoorde te ko- men.	14
Lichamen hoedanig seer ligt in de Beweging.	240
Lichamen der Menschen waarom niet van Eenerley vermogen.	46
Lichamen der Menschen kunnen verscheidentlijk wel geproportio- neerd zyn.	49
Lichamen waarom soo ver agter de Spiegel vertoonen als se daar voor staan.	370
Lichamen oordeeldmen niet klein, schoonse door 't verichiet 100 verkleend in 't Oog komen	369
Lichamen kunnen niet denken.	372
Lichaams Swaarte hoedanig voordelig in 't Arbeyden.	261
Lichaams Vermogen van de meeste Menschen niet verstandig beze- ten.	268
Liggen hoedanig gemakkelijk kan geschien.	182
Lijfslengde is verscheyden in Geslacht en Land-aard.	51
Lippen van hoedanigen Fatsoen en Dienst.	133
Lippen komen in de beweging van de Sprekers altyts met de Taal die 'er gesproken word, over een.	136
Lippen watmer met eenige sekerheyd in de Troniekijkerie uyt voor- leggen kan.	137
Lob-Oor waar van die benaming afkomstig schijnd.	127
Logt hoedanig vol Stralen die van de Lichamen afvloyen.	370
Logt wat die ontrent de Dierige Geesten doet.	342
Lomazzo, Schilder van Milanen hoedanig wel van de Proportie heeft	

B L A D W Y S E R

heeft gehandeld.	71
Loopende wanneerſe ligt vallen konnen.	259
Loopende Beelden , wat Actie die hebben.	324
Loopen wat nut het een Laſtdrager ſomtjts doet.	256
Lucifers Val op de Europiſche Natien aardig toegepaſt.	54

M.

Maagde-beelden magmen met goet toeverſigt een rånker Proportie dan te Vrouwbeelden geven.	74
Maagde borſten hoe wel te doen aangroeyen.	166
Maatredige Proportien , van hoedanigen Vryheyd.	45
Maatredige Tronie-ſtelling in allerhande Geval.	223
Maaxel en Proportie geeft veel in de Doeningen der Menſchen.	46
Mane in 't Water ſchijnende hoe op veel Plaatsen geſien werd.	372
Mannebeeld van agt Hoofden in ſijn Verdeeling beſchreven.	62
Mannebeeld volgens Lomazzo in 7 ¹ Hoofden geproportioneerd.	72
Manneborſten van wat Nut en Fatſoen.	164. 166
Mannen waarom die ſterker van Natuur en Actien ſijn dan de Vrouwen.	76
Mannen met Vrouwelijke Hayr-kapfels , waarom ſchandelijk.	94
Mannen die 't Kraambed houden als 't Wijf gekinderd heeft.	167
Mannen die ſterk ſijn moeten wel gemuskelde Dyen hebben.	174
Mannen en Vrouwen hebben evenwel Ribben.	385
Mannelijke Schoonheyd des Lichaams beſchreven.	31
Mans Schouder is breeder dan die der Vrouwen.	69
Mafaccio verbeterd in ſijn tijt de Lamme Stelling der Beelden van de Vervalle eeuw.	246
Maten en Proportien hoedanig meeſt van 't Menſchbeeld ontleend zijn.	42
Medebewuſtheid of Conſcientie wat die is;	352
Mede-weten kan niet Dwalen.	353
Meyd , of Meyſſen waar van ſoo genoemd.	165
Mem of Memme waar van onder de Kinderen in gebruyk geraakt.	165
Menſchbeeld in 15 Deelen bequameſyk gedeeld.	71
Menſchbeeld in ſijn Lengde met vier Elleboogen bepaald.	85
Menſch Vademd ſijn eigen Lijslengde.	65
Menſch kan in een Cirkel , en in een Vierkant betrokken worden.	65
Menſch ſchiet van Jongs aan meer in de Lengde dan in ſijn Dikte op.	82
Menſch hoedanig hy ſijn Wigt en Tegenwigt Natuurlyk weet te vinden.	238
Menſch in wat ſtand hy ons Kloek en Gefond kan ſchynen.	243
Menſch tegen de Wind loopende neemt de Wigt-lynie ten nauwſten niet	

B L A W Y S E R.

niet in agt.	258
Mensch hoe hy sijn Tegenwigt soekt.	261
Mensch of hy met de Handen en Ermen, sterker in 't na sich trekken dan in 't van hem stooten is.	263
Mensch waar door hy sterft.	339
Menschen waar doorse op gelijke Ontmoetingen soo verschillige Uytvallen en Passien hebben.	51
Menschen algemeene Lijfslengde hoe te bepalen.	58
Menschen waarom d'een grooter van Lichaam dan d'ander werd.	81
Menschen van ses harer eygen Voeten, leeren genoeg datmen geen Beelden van 10 Hooffden moet maken.	86
Menschen in haar Gebreken na den Aart der Beesten afgemeten.	192. 194.
Menschen hebben veel Hulp-middelen en Voorbereydingen in 't be- wegen.	274
Menschen Lichaam hoe veel Beenen dat heeft	379
Menschkunde is den Schilders ten hoogsten Nut.	1
Menschkunde maakt d'Oude Schilders alleen vermaard.	3
Menschkunde van wien verworpen.	3
Menschkunde Grondig verstaan geeft geen Nadeel in de Schilder- konst.	5
Menschkunde vervallen zijnde hoe van sommige opgeholpen.	7
Moden in de Schilderkonst somtijts opgekomen, hoe met regt ver- laten.	7
Moden in de Kleeding moeten niet algemeen navolgen.	29
Mond haar Maaxel en Dienst.	131
Mond soo wijd bevonden als den Brill van 't Sekreet.	131
Mond die Kleyn is past de Vrouwen en niet de Mannen.	132
Mond en Lippen hoedanig tot de Actien in 't Spreken geaart zyn.	330
Mond heeft na sijn Gesteldheyd, een groote beteekenis van des Men- schen Naturel.	132
Muskelen hoedanig sy moeten verstaan werden.	9. 11
Muskelen verpligten den Schilder om haar veranderlijkheyd dat hy- se wel en grondig verstaat.	10
Muskelen hoe verschillig in haar Werking.	11
Muskelen sonder haar Eygen Doeningen te vertoonen, laten maar d'Oppervhuyd van de Beelden sien.	14
Muskelen kunnen noyt al gelijk Werken.	396
Muskelen hoedanig die in en buyten haar Werking zyn.	393
Muskelen in haar Plaats en Bedieninge beschreven.	392
Muskelen hoedanig van Maaxel.	394. 400
Muskelen in haar maaxel en Beweging Wiskundig beschreven.	400
Muskelen hoe en waar die moeten vertoonend werden om de Beelden Werkelyk te maken.	406
	Mus-

B L A D W V S E R

Muskelen die geen Beenen bewegen hoedanig.	407
Muskelen hoedanig tot de verlicheyde Schoonheden der Beelden moeten toegepast worden.	408
Muskelen der Menschbeelden in dry Vertoogfchetfen verklaard.	412
Muskelen van den Erm beschreven in haar Dienft en Plaats	415
Muskelen die in de grootste Doeningen der Ermen gezien worden.	430
Muskelen die in sware dingen te tillen bysonder Dienft doen.	431
Muskelen die voornaam tot de Werking des Hoofst dienen.	430
Muskelen die in verscheide Kennelijke Doeningen merkelyk haar Rol spelen.	431

N.

Naakte Beelden waarom by d'Oude soo veel gemaakt.	13
Nagelen aan de Vingeren en Teenen van wat Nut en Dienft.	154
Nagelen der Teenen, warmer met eenige sekerheyd van Voorspelen kan.	179
Nagt-merry wat die is.	169
Natuurlijke en Toevallige Stand der Hoofden verklaard.	211
Navel des Buiks hoedanigen middelpunt van een uytgestrekt mensch.	65
Navel van den Buyk, van wat Dienft.	171
Navel hoe en wanneer qualyk door al de Kleedingen heen verbeeld.	173
Nek-beenderen hoedanig van maaxel.	382
Neus een fraye maat om 't Lichaam in veel Deelen wel te proportioneeren.	85
Neus des menschen Aangesigt, beschreven.	119
Neus afgesneen of elders door verloren, of men een Nieuwe aanzetten kan.	120
Neus hoedanig die met de Wingbrauwen gekoppeld is.	123
Neusen Neusgaten geven de regte Toon aan de Spraak.	122
Neusgaten van wat Dienft en Gebruik:	122. 125
Neusen sijn seer verscheiden van fatsoen.	120
Neusen die Schoon sijn hoedanig.	121
Neusen hebben in de Vrouwen meer kennelijke Voortcekenen dan aan de mannen.	121
Neusen die qualyk gesteld sijn, hoe te helpen.	123
Neusen geven de Tronickykers veel stof tot de Voorsegging.	124
Neusen watse van 't Naturel der menschen te kennen geven.	124
Neusen in haar verscheide Geslagten en Formen onderscheyden.	204
Niezen hoe dat toegaat.	169
Nydigheyd hoe te verbeelden.	329
Nyn-nagels aan de Vingeren hoe se voortkomen en verdreven werden.	155
	Oa

B L A D W Y S E R

Onderbuyk heel groot, een teyken van siekte en kort leven.	65
Onderste Kaak-been, hoedanig van Maaxel.	385
Onderwijzing met wat Actie men die doen moet.	319
Onkunde in de Menschkunde, watse te weeg brengt.	10
Ontleding van doode Menschen van hoedanigen Nutt in de Schilder- konst.	8
Oogen in haar Dienst beschreven.	111
Oogen sijn een bysonder Optoyfel der Schoonheyd, en de voorname Woonplaats der Bevalligheyd.	114
Oogen hoedanig van verscheyde Fatsoen en Agting by de Volken.	115
Oogen hebben verscheyde Betekenissen in de Tronie-schouwing.	118
Oogen in haar Soorten en Benamingen beschreven.	119
Oogen in de Tronie-schouwing hoe te verdeelen.	224
Oogen doen veel in 't uytdrukken der Passien.	305
Oogen wanneer die de Handen in 't Werken geselschap houden.	304
Oogen ontfangen de Voorwerpen verkeerdelyk.	363
Oogscheelen waarom die Hayrig sijn.	112
Oogscheelen waarom Kraakbeenig van Maaxel.	113
Oogzienelyke Ontleding van Doodc Menschen, van hoedanige Nutt in de Schilderkonst.	8
Ooren sijn ook van verscheyde Maaxel en Figuur.	126
Ooren van wat Maaxel en Gebruyk.	126
Ooren van wat Stof die gemaakt sijn.	127
Ooren geven veel teekenen voor de Tronykykers, die niet altijd te belachen sijn.	128
Ooren hoe die somtijts in de Beschaamdwording Rood worden.	129
Opperste-Kaakbeen hoedanig van Maaxel.	381
Opstijging of Moer-spul, waar 't uyt ontstaat.	169
Orden om de Menschkunde ordentlijk te verhandelen:	16
Orizontale en niet Orizontale Tronien, hoe aan te merken.	220
Os of Koe, wat sijn Sweming in de Mensch-tronien beduyd.	198
Ovaal des Hoofst hoe in sijn Trek en Helling te verstaan.	216
Oude Mannen en Vrouwen hoedanige Actien die hebben.	307
Oude Menschen offe Krimpen en Korter werden.	87
Ouden-agentwintig waar van tot een Spreekwoord geworden.	57
Ouderdom des Menschen in Negcn Trappen bepaald.	57
Oxelen haar Maaxel en Dienst.	163
P.	
Paard stoot sijn Last voort.	265
Paart op 't Kapitoel te Roomen hoedanig misteld.	271
Passer moet altijd in 't Oog, en selden in de Hand van den Beeld- Schilder sijn.	87
Passien en Doeningen der Menschen, waar door die in gelijke Ont- moeting soo verschillig sijn.	55
P P	
	Passien

B L A D W Y S E R.

Passien waarom die noodzakelijk in 't Aangefigte gesien werden.	100
Passien der Menschen, door die der Beeften verklaard.	195
Passien werden kennelijk in de Oogen gesien.	301
Pharizeen waarom van de Zaligmaker by Wolven met Schaapskleederen vergeleken.	193
Philoftrate heeft de Menschkunde in weynig woorden afgeschetst.	4
Ploy-ing der Kleedingen hoe die de Leden volgen.	332
Ployen in haar Oorsprong in agt genomen.	334
Proffitukken der Konsten, kunnen niet wel geheel onberispelyk syn.	6
Pronkbeelden der beste Antijken, hoedanig voor de beste Voorbeelden in de Schilder en Bootteerkunde te houden.	38
Proportie is een voorname Werkdaad tot de Schoonheyd.	41
Proportie is van de Oude Konstenaars wonder wel verstaan.	43
Proportie der Menschbeelden moet maar in weynig Regels gesogt worden.	44
Proportie-maten moeten in 't Verstand van den Schilder ingeprent staan.	45
Proportie hoe en waar inmen die voornamelijk moet waarnemen.	48
Proportie der Menschen Lichamen hoe die Verschilligen egter goed kan sijn.	49
Proportie is seer Verschillig in Kinderen en Volwassene.	56
Proportie-Regels waarom die gevonden zijn.	59. 61
Proportie der Menschbeelden kan Verscheiden en egter goed sijn.	60
Proportie-regels moeten Licht en met geen oneindig Meten versfeld sijn.	60
Proportie hoe by 't Oog waar te nemen.	61
Proportie diemen de Buytenporrige magh noemen.	72
Proportie kan dryderley in de Schilderkonst in agt genomen werden.	78
Proportie in de Kinderen, hoe waar te nemen.	79. 80
R.	
Redelijke Ziel hoedanigen Zelfstandigheyd.	347
Regels der Beeldmeters moeten met Omfichtigheyd in agt genomen worden.	87
Regt en Slinx, of 't Natuurlijk, of alleen aangenomen en Zedig is.	160
Reuk is een Nutte en Vermakeelijke Zin in den Mensche.	121
Reufen of 'er ook souden kunnen sijn, soo groot als men wel beschreven vind.	49
Ribben hoedanig in 't Borstbeen heften.	384
Ribben sijn in Vrouw en Man van gelijk getal.	386
Roodworden, waar dat eygentlijk geschied.	129
Roomse Beeldsteenen, van gewaande Mislagen vrygepleyt.	67
Roomse Soldaten sijn meest gedrongen en welgesette Mannen geweest.	67

B L A D W Y S E R.

Roomse Soldaten wierden op 't goed gelaat des Aangefigts aangeno- men.	101
Roffo een Italiaanfch Schilder, ftal de Doode Lichamen, om te ont- leden.	8
Rugge of Werwel-beenderen hoedanig gemaakt.	382
Rugge in haar fatfoen en beduidenifs beichreven.	185
S.	
Schaamte en Befchaamdwording, hoedanig.	320
Schaambeem van hoedanigen Maaxel.	389
Schamelheyd is de helft des Menfchen Lijsf-lengde.	65
Scheem-beem van hoedanigen Maaxel.	389
Scheem-fpicren hoedanig van Maaxel en Dienft.	427
Schilders konnen onder alle Wetenfchappen de Menfchkunde niet derven.	1
Schilders waarom sommige de Menfchkunde foo weynig agten.	3
Schilders en Teykenaars waaromfe haar dikmaal vergeefs op haar Werk vergrammen.	12
Schilder moet niet tegen de Regelen van de Natuur of 't Leven twiſt- reden.	15
Schilder hoe hy fich in de Ware Kennis der Muskelen oefſenen fal	410
Schilderkonft beogd altijd de Schoonheyd.	17
Schilderkonft kan fig feer veel van de Dier-fweming bedienen.	191
Schoon als een Beeld, waar van die Spreuk ontleend is.	37
Schoone Beelden of Statuen, hoe foo menigvuldig by d'Oude ge- maakt.	37
Schoone Beelden, en deſtige Tafereelen, waarom die 't Gemoed van een Konft-beminner verheugen.	40
Schoone Oogen in haar kragt van Beza beſchreven.	117
Schoonheyd is het Oogmerck van de Schilderkonft.	17
Schoonheyd is Swaar om te beſchrijven.	18
Schoonheyd offe in Weſen, of in Keur beſtaat.	19
Schoonheyd of die in 't Voorwerp of in 't Gevrogte in onſe Oogen ſchuld?	20
Schoonheyd door gelijkzijdige Proportie en Dienft, ſtaat niet onder de Keur des Oordeelders.	21
Schoonheyd waar in van Cicero beſchreven.	23
Schoonheyd in Man en Vrouw waar die in beſtaat.	23
Schoonheyd waarom ſwaarder dan de Leelijckheyd te volgen.	23
Schoonheyd door Natuurlijke Samenſtel en door Opſmukking van wat onderſcheyd.	25
Schoonheyd hoe die ſomtjits door een ongeagtheit verbeterd werd.	25
Schoonheyd van een Vrouw beſchreven.	26
Schoonheyd die vals is, hoe naderhand bedriegt.	27
Schoonheyd die gemaakt of Natuurlijk is hoe te onderkennen.	28

B L A D W T S E R

Schoonheyd kan ook door een verftandig vercierfel geholpen worden.	28
Schoonheyd van een Vrou by sommige alleen in de Tronic gefield.	30
Schoonheyd van een Mans Lichaam befchreven.	31
Schoonheyd hoe die in de Gedagten van den Schilder moet ingedrukt zijn.	35
Schoonheyd werd felden of nooit in d'uyterfte Trap aan een Menfch alleen gevonden.	36
Schoonheyd hangt Grootdeels van de Proportie af.	41
Schoonheyd des Aangefigts en brave Lijfslengde hoedanig van ouds in agting.	66
Schoonheyd der Oogen van hoedanigen betooverende kragt.	116
Schoonheyd der Handen.	154
Schoonheyd der Huyd helpt veel tot de Leest van een welgemaakt Menfch.	185
Schoof, van wat onderfcheyd in Vrouw en Maagd.	309
Schotfe Jongen hoedanig t'Amfterdam met een Steert gefien.	383
Schouder der Mannen breeder dan die der Vrouwen.	69
Schouderen hoedanig haar goed Maaxel moet zijn.	182
Schouder-bladen van hoedanigen Maaxel.	387
Schreyen en Lachen van wat onderfcheyd in fijn Teykenkundige Treck.	298
Schreyen gefchied op veelerley Wijfe.	299
Sekerheid sommige dingen diemen niet geheel en kan begrijpen.	374
Sickten en Ongevallen befchadigen de Proportie.	56
Slaan in hoe veel Geflagten het kan onderfcheyden worden.	279
Slaande Actie in verfcheyde Voorbeelden verklaard.	279
Slaande Actie hoedanig wel gemaakt.	326
Slapen waarom fo makkelijk al fittende niet dan liggend gefchiet.	344
Slapend Menfch hoe hy wederom Ontwaakt.	344
Slaapbeenderen des Hoofsts hoedanig van Maaxel.	381
Slaap-fpieren hoedanig van Maaxel en Dienft.	412
Slentel-beenen van hoedanigen Maaxel.	386
Smaak der Spijfe hoe die toegaat.	139
Spaanjaard in fijn Naturel en Perfoon befchreven.	53
Spinozas gevoelen over Zielen Lichaam.	359
Spijfe hoe te opgeheven en Smaakelijk gemaakt werd.	139
Spraak werd door de Lippen fcer volmaakt.	134
Spraak die Befwaard en Onbefwaard is.	141
Sprangers-Greepjes hoedanige vuyle Aanwendfels.	249
Spel en Vrywillige Oeffening, maakt de jonge Lichamen grooter en ftercker.	76
Sprekende hoemens van verre kan verftaan.	134
Sprekend die Sittende fijn Woord doet.	314
	Sproe.

B L A D W Y S E R.

Sproeten in 't Aangefigte waar van herkomstig.	104
Sprong , vereyft een Voorbereyding.	275
Sprong hoe toegaat in Opsigt der Leden.	325
Stameren in 't Spreken , hoe te genesen.	141
Stand en Staat van een Beeld tegen de Wind loopende.	258
Statue-beelden verschillen veel van 't Leven.	10
Statuen en Oude Pronkbeelden bewijzen dat d'Oude de Menschkunde verstaan hebben.	3
Statuen of Pronkbeelden hoedanigen Menschkunde die leeren.	9
Stelling der Beelden volgens de Natuurlijke en Toevallige Stand der beweging.	235
Stemme word aldersterkft van Lang-gehalsde Dieren gemaakt.	148
Soldaten hoe onder de Romeynen by de Maatstock aangenomen.	67
Soldaten kunnen met Slynkie en Regtse niet wel te gelijk met het Geweer Spelen.	162
Stomme , sijn goede Leermeefters voor een Opmerkend Schilder.	294
Stooten en Trekken van wat Onderfcheyd in Vermogen.	262
Stoutheyd des Aangefigts waarom aan 't Voorhoofd toegeschreven.	108
Steertbeen en Steert hoedanig fomtijts aan de Menschen uytwaft.	383
Steno's Gevoelen over de beweging der Muskelen.	399
Swaarte van een Laftdrager gaat altijt over in de Neergeplante Voet.	254
Swanshausen , aan de Moordenaars op Golgotha , qualyk toegepaff.	173
Sweming der Tronien wat die is.	187
Sweming der Tronien is seer verschillig.	188
Sweming der Bloedverwandfchap of Kroost.	189
Sweming der Land-aard , wat die is.	189
Sweming by toeval.	190
Sweming hoe die fomtijds bedriegt	191
Sweming der Land-aard in eenige Modellen aangewesen.	209
T.	
Tabak-rookers waaromse geeren Bier drinken.	139
Tandeloofse Monden.	144
Tanden ofmen over des Menschen Zeden daar yets van Voorfeggen kan.	146
Tanden haar Getal en Dienft beschreven.	142
Tangerheyd magh felden Schoonheyd heeten.	26
Teenen der Voeten hoedanige Voortekenen daar in fchuylen.	179
Teenen moeten in een Vasttaande Beeld niet gebogen sijn noch bewegen.	248
Teenen door hoedanige Muskelen fy bewogen worden.	428
Teykenkundige Tronie-fchouwinge.	210
Tepels der Vrouwen Borsten hoe verscheide van kleur.	166
Tien Aangefigten aan een Lichaams-lengde toegepaff is een tamelyke	ke

B L A D W Y S E R.

ke Proportie.	70
Toevallige Tronien welke die zyn.	265
Tong haar Maaxel en Dienst beschreven.	138
Torfiende Beeld in zijn Wigt en Tegenwigt verklaard.	265
Traan-klier hoedanig in 't Oog.	114
Trap des Ouderdoms hoedanigen gemeenen Afbeelding.	58
Trekkende, in wat Geval sy ligt vallen kunnen.	261
Trekken en Stooten welk de grootfte Werkdaat fal hebben.	262
Trekken is in der daad niet anders dan stooten.	264
Tronie die Schoon is, bedekt veel andere Gebreken aan het Mensch-beeld.	32
Tronie die Schoon fal zijn, hoedanig die moet zyn.	33
Tronie in zijn Breette hoe te verdeelen.	84
Troni-kijkers hebben veel op met het Voorhoofd.	106
Troni-kijkerie van wat Nut en Geloofbaarheyd.	195
Tronien der Menschen hoedanig verscheidendlijk verceed.	205
Tronien in vier Standen of Geslagten verklaard.	212
Tronie-standen diemen Natuurlijke en Toevallige noemd.	211. 214
Tronie-standen waar die verscheidentlijk van afhangen.	218
Tronien wanneerſe verandering en geen verandering onderworpen zijn.	219
Tronie-stelling in een Hooft vlak van vooren.	223
Tronie-stelling van een Hooft op Zye.	225
Tronie-stelling in de stand des Hoofts diemen geweken noemd.	227
Tronie stelling van een Hooft toevallig vlak van vooren voorwaarts over gebogen.	228
Tronie-stelling in een Hooft dat Toevallig gewend en agter of voor-over geweken is.	231
Tronien in verscheyde Toevallige Standen van Helling.	234
Tronie vlak op Zye waarom in een ordinantie van meer Beelden niet prijselijk is.	287
Tronien watter tot uytdrukking der Passien in waargenomen diend.	295
Tronie die Lacht of Schreyd hoedanig gesteld.	299
Tronien die Vies en Vremd getrokken zijn, in wat Voorval dikwils gesien worden.	317
V.	
Val van Lucifer op de Europische Natien aardig toegepast.	54
Vercieringen die de Schoonheid vermeerderen offe geoorloft zijn.	98
Verdeeling der Tronien hoedanig verscheyde door de Natuur.	205
Verken wat zijn Sweming in de Mensch-tronien sal uytdrukken.	198
Verlande of Verminkte Leden erven niet Natuurlijk over in de Kinderen.	385
Vermogen der Beelden moet wel onderfagt worden.	287
Ver-	

B L A D W Y S E R.

Vermoyde Beelden, van hoedanigen stand te verbeelden.	245
Verftand of dat eygentlijk Dwaald.	349
Verftand en Wille van hoedanigen onderscheyd.	348
Verschieten waarom de Dingen daar in soo verkleynd tot het Geligt komen.	367
Verwondering met wat Actie die verfeld is.	323
Vette Menschen waaromse haar trager bewegen.	241
Vette Menschen vertoonen de Muskelen minst.	408
Vingeren haar Maaxel en Dienst.	152
Vingeren hoeft tot malkanderen geproportioneerd staan.	156
Vingeren in haar benaming beschreven.	159
Vingeren hoedanig van verscheide Beenderen gemaakt.	189
Vingeren hoe en door welke Muskelen sy gebogen en geregt wor- den.	418. 420
Viervoetige Beesten hoeft haar in hun Gang bewegen.	270
Uiterste vermogen der Menschbeelden moet wel verstaan worden.	287. 289
Uiterste vermogen van Ermen en Handen.	289
Voet-beenderen en Tecnen hoedanig van Maaxel.	391
Voet des Menschen met de Neus gemeten.	86
Voet hoe en door wat Muskelen sy bewogen word.	425
Voeten hebben de Menschkundigers verscheide Waarnemingen on- trent des Menschen Naturel gegeven.	178
Voeten waarom 'er twee aan de Mensch noodig zijn.	177
Voeten van wat Dienst en Maaxel.	176
Vogelen hoeft haar in Tegenwigt houden.	272
Voorbreydingen hoe tot geweldige Doeningen noodig zijn.	274
Voorhoofden der Menschen geven veel bysondere Gebreken te ken- nen.	106
Voorhoofden in verscheide Formen en Gestigten onderscheiden.	106
Voorhoofd hoedanigen Oeraad, en voornaam Deel van 's Menschen Aangefigt.	105
Voorhoofd word dikmaal de Daat van 't heel Aangefigt en Mensch toegefchreven.	108
Voorhoofd hoe en waarom van sommige by den Hemel vergele- ken.	108
Voorhoofts-been hoedanig van Maaxel.	380
Voorwerpen werden verkoerdelijk in onse Oogen gevormd.	362
Voorwerpen waaromse in een groote Distantie soo verkleynen.	367
Voorwerpen ziet Lichamen.	
Vreese die inwendig is, waarom weynig Actie maakt.	322
Vrouwen Schoonheyd beschreven.	26
Vrouwen Schoonheyd hoe by sommige alleen in de Tronie gestelt.	30
Vrouwen-beeld in agt Hoofden geproportioneerd.	69
	Vrou-

B L A D W Y S E R.

Vrouwen Lichaam waarom in 't Algemeen minder lengde dan dat van de Mannen moet hebben.	69
Vrouwen Heupe breeder dan die der Mannen.	69
Vrouwen Hoofden waarom Natuurlijk kleynder dan die der Mannen.	70
Vrouwe-beeld van 7 $\frac{1}{2}$ Hoofden volgens Lomazzo hoe te proportioneeren	74
Vrouwen hebben van Nature groote bequaamheid tot Singen.	83
Vrouwe Kinne hoedanig die Schoon kan sijn.	147
Vrouwe-Vlees waarom vermaakelijk in 't aanraken.	83
Vrouwen droegen in Grickenland geen lang neerhangend hayr.	93
Vrouwen-dekfel des Hoofts nader Ondersoekt.	95
Vrouwen werden meer door d'Hayr-vlegting, dan door eenige andere Tenyering verciert.	96
Vrouwen hebben de Schoonheyd des Voorhoofts noodiger dan de Mannen.	105
Vrouwe-Borsten van wat Fatsoen en Dienst.	164
Vrouwe-beeld werd door een schoonen Buyk feer vermeerderd.	172
Vrouwen offte booser Passien dan de Mannen hebben.	308
Vrouwe-naakten moeten sober of niet gemuskeld sijn.	409

W.

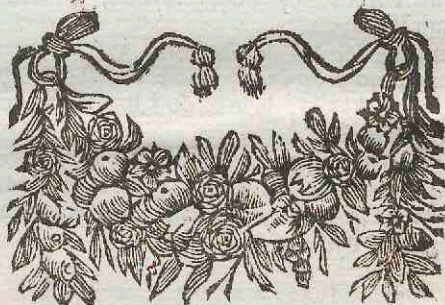
Wangen of Kaken, haar Maaxel en Dienst.	129
Wangen leeren de Trony-kijkers, ook 't een en 't andere Voorfpellen.	131
Wanhopenden hoe te Verbeelden.	327
Wapperkake waar van ymand soo genoemd werd.	130
Werk van de Hand beschreven.	418
Werking der Beelden waar door die Vals of Onregt'geschied.	47
Werpen, hoedanigen Voorbereyding vereyft.	275
Wetten van de Natuur moeten noyt betwift of anders gewenst worden.	15
Wiegen en Schudden hoe 't de Kinderen in slaap sust.	347
Wigt en Tegenwigt hoe die in een Lastdrager gevonden word.	254
Wijkende Tronic van hoedanigen breedten Geval en stand.	213
Wijfende Aetic.	311
Wijs-vinger hoe te gebruyken.	311
Wille des Menschen hoedanig Vry.	349
Windhond wat sijn tweming ontrent de Mensch-tronien verbeelden kan.	201
Wingbrauwen wat hulp die in een stout opsigt doen.	108
Wingbrauwen van wat Dienst in de Opfigten en Actien die de Passien versellen.	110
Wingbrauwen sijn ook Merkteekenen daarmen veel dingen uyt kan voor-	voor-

B L A D W Y S E R.

voorſeggen.	111
Wingbrauwen wat die in de Minen en Paſſien des Aangeſigts vermo- gen.	302
Wiſkundige Tronic-ftelling.	229
Worſtelaars vinden veel Keur in de Aanquekelingen van haar Kunſt.	46

Z.

Zeden der Ouden in 't Baden en Waſſen.	30
Zenuwen haar Dienſt in de beweging der Muskelen.	397
Ziele moet ook tot de Menſchkunde verhandeld werden.	337
Ziel waarſe in de Menſch haar Zetel ſchijnſ te hebben.	356
Ziel hoe die Kundſchap krijgt van de Dingen die in de Sinnen val- len.	361
Ziel hoeſe verſtaat na wat Zijde de Voorwerpen gekeerd ſijn.	366
Ziel en Lichaam hoeſe op malkander Werken.	371
Zieninge hoedanig die geſchied.	362
Zijde-ſchotels van 't Hooft been.	380

Berigt aan den
BOEK-BINDER

Om de losse Verhoog-scherpen ter
 regter Plaats in te Lassen.

D Ryderley Kinderlyke Proportien.	80
De vier Natuurlyke Standen der Tronien.	212
Stand der Hoofden in allerley Trap van toevallige Helling.	216
Maatredige Tronie-stelling. (<i>Met het Aangezicht siende na</i>) pagina	223
Toevallige Tronie-stelling vlak van voren Agter of Voorwaarts overgebogen.	230
Toevallige Tronie-stelling in Geweken en Hellend Voorval. (<i>met het Aangezicht siende na</i>) pag.	233
Toevallige Standen der Tronien.	234
Enkeld en Gemengde Stand der Beelden (<i>met het Aangezicht na</i>) pagina.	247
De Kragt van een Stekend en een Trekkend Beeld met makander vergelcken.	262
Beelden in Tweederley Voorbereyding tot een geweldige Daad van VVerpen.	274
Been-koppeling der Mensch-beelden. 376. Let wel, dat dese met een Boordje op de Zy-spacie van pagina 376 soodanig moet Opgeplakt zijn, datse na de Linkerhand geheel buyten 't Boek uytflaan kan.	
De Sigbare Muskelen der Menschbeelden door dryderley Standen verhoogd. Pagina 429. moet als de voorgaande aan de Zy-spacie Opgeplakt zyn, datse na de Regterhand buyten 't Boek geheel uytflaat.	

